C. CORN. TACITI

OPERA

EX RECENSIONE

JOH. AUGUSTI ERNESTI

DENUO CURAVIT

JER. JAC. OBERLINUS

ARGENTORATENSIS

INSTIT. LITTER. FRANCICI SOCIUS

TOMUS QUARTUS

LONDINI

EXCUDEBAT T. DAVISON

SUMTIBUS RICARDI PRIESTLEY

MDCCCXXV.

JULII AGRICOLÆ

VITA.

JULII AGRICOLÆ

VITA.

BREVIARIUM.

Cap. 1. Scribendi clarorum virorum vitam mos antiquus, 2. sub malis Principibus periculosus, 3. sub Trajano in honorem Agricolæ repetitus a Tacito, qui non eloquentiam, ast pietatem pollicetur. 4. Agricolæ stirps, educatio, studia. 5. Positis in Britannia primis castrorum rudimentis, 6. uxorem ducit: fit Quæstor, Tribunus, Prætor, recognoscendis templorum donis præfectus. 7. Othoniano bello matrem partemque patrimonii amittit. 8. In Vespasiani partes transgressus, legioni XX in Britannia præpositus, alienæ famæ cura promovet suam. 9. Redux inter patricios adscitus Aquitaniam regit. Consul factus Tacito filiam despondet. Britanniæ præficitur.

10. Britanniæ descriptio. Thule cognita: mare pigrum. 11. Britannorum origo, habitus, sacra, sermo, mores, 12. militia, regimen, rarus conventus: cœlum, solum, metalla, margarita. 13. Victæ gentis ingenium. Cæsarum in Britanniam expeditiones. 14. Consularium legatorum res gestæ. 15. Britanniæ rebellio, 16. Boadicea duce cœpta, a Suet. Paullino compressa. Huic succedunt ignavi. 17. Rem restituunt Petilius Cerialis et Julius Frontinus; hic Silures, ille Brigantes vincit; 18. Agricola Ordovices et Monam. Totam provinciam pacat et 19. 20. moderatione, prudentia, abstinentia, æquitate in obsequio retinet, 21. animosque artibus et voluptatibus mollit.

22. 23. Nova expeditio novas gentes aperit, quæ præsidio firmantur. Agricolæ candor in communicanda gloria. 24. Consilium de occupanda Hibernia. 25—27. Civitates trans Bodotriam sitæ explorantur. Caledonii, Romanos adgressi, consilio ductuque Agricolæ pulsi, sacrificiis conspirationem civitatum sanciunt. 28. Usipiorum cohors miro casu Britanniam circumvecta. Agricolæ filius obit. 29. Bellum Britanni reparant Calgaco duce, cujus 30—32. oratio ad suos. 33. 34. Romanos quoque hortatur Agricola. 35—37. Atrox et cruentum prœlium. 38. Penes Romanos victoria. Agricola Britanniam circumvehi præcipit.

39. Domitianus, fronte lætus, pectore anxius, nuncium victoriæ excipit. 40. Honores tamen Agricolæ decerni jubet, condito odio, donec provincia decedat Agricola. Is redux modeste agit. 41. Periculum ab adcusatoribus et laudatoribus. 42. Excusat se, ne provinciam sortiatur Proconsul. 43. Obit

non sine veneni suspicione, a Domitiano dati. 44. Ejus ætas, habitus, honores, opes. 45. Mortis opportunitas ante Domitiani atrocitates. 46. Questus auctoris et ex virtute solatia. Fama Agricolæ ad posteros transmissa.

I. Clarorum virorum facta moresque posteris tradere, antiquitus usitatum, ne nostris quidem temporibus, quamquam incuriosa suorum, ætas omisit, quotiens magna aliqua ac nobilis virtus vicit ac supergressa est vitium, parvis magnisque civitatibus commune, ignorantiam recti et invidiam. Sed apud priores, ut agere memoratu digna pronum magisque in aperto erat; ita celeberrimus quisque ingenio, ad prodendam virtutis memoriam, sine gratia aut ambitione, bonæ tantum conscientiæ pretio ducebatur. Ac plerique, suam ipsi vitam narrare, fiduciam potius morum, quam adrogantiam arbitrati sunt; nec id Rutilio et Scauro citra fidem aut obtrectationi fuit: adeo virtutes iisdem temporibus optime æstimantur, quibus facillime gignuntur. At mihi, nunc narraturo vitam defuncti hominis, venia opus fuit; quam non petissem, ni incusaturus tam sæva et infesta virtutibus tempora.

Libellus hic, si quis alius, vere disertus, vere prudens, scriptus videtur sub idem tempus cum illo de Germania, vel certe haud longe secus. Nam quadriennio post mortem Agricolæ hunc contexuisse videtur, ipso quidem indice c. 45. *Nobis tam longa absentiæ conditione, ante quadriennium amissus est.* Atque obiit Agricola Pompeio Collega et Corn. Prisco Coss. Uti hac ratione, scriptum syntagma hoc esse, oporteat, sub ipsum initium imperii Trajani. Lips. Locus ille aliter accipiendus, sic, ut ibi diximus post alios. Ern. Rhenano defuit exemplar vetus, ad quod conferret libellum. Vulgatam, Beroaldi scilicet, expressit, suo Marte quædam emendavit, alia monuit.

Incuriosa suorum ætas] Idem queritur A. 2, 88. Cf. et Horat. ode 3, 24. 31. Vellei. 2, 92.

Rutilio] Rutilium Rufum intelligit, qui et Historias scripsit et Orationes, et De vita sua. Citant eum Latini Græcique scriptores passim et nominatim Charisius hæc De vita. Etiam Isidorus, sed corruptus Orig. 20, 11. *Lecticæ sive plutei lecti, de quibus Satilius Rufus De vita sua: Primum, inquit, consuetudine Imperatorum ipse pro lecticis utebatur:* emenda, *Rutilius Rufus.* Lips. Cf. Vell. 2, 7. et 13.

Scauro] De quo Cicero in Bruto 29. *Hujus et orationes sunt, et tres ad L. Fufidium libri scripti De vita ipsius acta, sane utiles.* Plinius 33, 6. *L. Fufidium illum, ad quem Scaurus De vita sua scripsit.* Valerius Max. 4, 11. *M. Scaurus quantulam a patre hereditatem acceperit, in primo libro eorum, quos De vita sua scripsit, refert.* Lips.

Ni incusaturus] Ed. Veneta *ni cursaturus.* Forte, *ni incusaturus.* Lips. Hanc notam, in sequentibus editionibus male omissam, ex edit. Antw. 1574. restituo.

Ni cursaturus tam sæva] Sic edd. Puteol. Beroald. Alc. At Rhenanus e conjectura dedit *ni incursaturus.* Antiquum restituit Pichena; quod verum puto. *Cursare* dixit amans frequentativa et simplicia verba scriptor pro *decurrere;* ut etiam poetæ *currere* dicunt pro *decurrere.* Virgil. Æn. 3, 191. *vastumque cava trabe currimus æquor.* V. Heins. ad Ovid. Tr. 5, 7, 36. Atque, ut Ovidius sæpe de scribente dicit *currere,* ingeniumque scribentis *navem* appellat allegorice, ut in Fastis 1, 4. 4, 18. sic Tacitus dicit se *cursare, decurrere tempora,* cum scribit res talibus temporibus gestas. Sic Cicero *decursum temporis,* quamquam alio sensu, dixit ad Fam. 3, 2. Atque etiam *decurrere* de scribente et explicante aliquid Or. 1, 32. Ern. Bene Acidalius monet, sequentia esse incusationem et insectationem superiorum temporum, quod et auctor ipse indicat in fine præfationis. Probat proinde conjecturam Lipsii. Consentit Pi-

II. Legimus, cum Aruleno Rustico Pætus Thrasea, Herennio Senecioni Priscus Helvidius laudati essent, capitale fuisse; neque in ipsos modo auctores, sed in libros quoque eorum sævitum, delegato Triumviris ministerio, ut monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro urerentur. Scilicet, illo igne vocem Populi Romani, et libertatem Senatus, et conscientiam generis humani aboleri arbitrabantur, expulsis insuper sapientiæ professoribus, atque omni bona arte in exsilium acta, ne quid usquam honestum occurreret. Dedimus profecto grande patientiæ documentum: et, sicut vetus ætas vidit, quid ultimum in libertate esset, ita nos, quid in servitute, adempto per inquisitiones et loquendi audiendique commercio. Memoriam quoque ipsam cum voce perdidissemus, si tam in nostra potestate esset oblivisci, quam tacere.

III. Nunc demum redit animus: et quamquam, primo statim beatissimi sæculi ortu, Nerva Cæsar res olim dissociabiles miscuerit, Principatum ac libertatem, augeatque quotidie felicitatem Imperii Nerva Trajanus, nec spem modo ac votum securitas publica, sed ipsius voti fiduciam ac robur,

chena. Recipio cum Bip. Non admittenda explicatio Groslotii, quæ et Pichenæ venerat in mentem, *incursare* hic dictum metaphorice pro impetere, boum vel arietum more.

Legimus cum] Itane *legimus*? immo, *vidimus:* nam hæc sub Domitiano gesta, ut in extremo libello c. 45. indicas, te vivo, atque adeo præsente. LIPS. Quasi de se modo loqueretur, et non ad lectores suos oratio pertineret. ERN. De re ipsa v. Suet. Dom. 10. Dio 67, 13. Vide et A. 16, 21. sq. item Plin. Ep. 1, 5. 3, 11. 7, 19.

Delegato Triumviris ministerio] Triumviris capitalibus, quibus talia mandari solita, ut et Ædilibus, interdum utrisque; ut docet Savilius ad h. l. ERN.

Aboleri arbitrabantur] Barclaius rescribit *arbitrabatur* scil. Domitianus. Verum et alii intelligi possunt, qui suasere Domitiano, probavere etc. ERN. Cf. A. 4, 35.

Expulsis insuper sapientiæ professoribus] Add. Sueton. Domitian. c. 10. ERN.

Et, sicut] Put. Alc. Rhen. *ut, sicut.* Emendavit Lipsius.

Quid ultimum in libertate] h. e. quid summum. Ut majorum ætate tanta libertas fuit, ut modus excederetur; sic nunc tanta servitus est, ut major vix intelligi possit. ERN.

Et loquendi commercio] Malo, *etiam loquendi.* LIPS. Sed *et* eodem sensu dicitur. ERN.

Animus: et] Bip. emendant, *animus. Sed*...Verum *et* sæpe apud nostrum idem valet. Cf. notata ad A. 5, 3. Vide et indicem.

Facilitatem imperii] Anne, *felicitatem imperii*? tametsi vulgatum quoque aptum ad scriptoris mentem. LIPS. Vide, si lubet, quæ notavimus ad Liv. 23, 11. GRON. Nempe improbat Pichenæ factum, qui *felicitatem* recepit; quod omnes deinceps sunt secuti. Abusus est Pichena ed. Veneta Puteolani, quasi in ea sit *felicitatem*; quod non est: sed *falicitatem* perturbatione syllabarum, pro *facilitatem*; quod restituimus. *Facilitas imperii* est ἐπιείκεια, lenitas, clementia. V. Gronov. l. c. de qua hic sermo; non de universis boni imperii bonis. Add. ad Ann. 6, 15. ERN. *Facilitatem* Beroaldus, Alc. Rhen. Ortum id ex Put. *falicitatem*, quod perperam negant Bip. usi scil. exemplo, quod vita Agricolæ carebat. Mihi sequentia potius *felicitatem* videntur requirere, quam *facilitatem*, ut proinde apud Puteolanum vitium typographi in vocali prima hærere putem.

Nec spem modo ac votum securitas publica] Respicit ad inscriptiones et numos, in quibus et sub Domitiano securitas et vota pro securitate frustra expressa. ERN. Mich. Engel ad versionem suam Germanicam verba *ipsius voti* pro glossemate habet.

adsumpserit; natura tamen infirmitatis humanæ tardiora sunt remedia, quam mala; et, ut corpora lente augescunt, cito exstinguuntur, sic ingenia studiaque oppresseris facilius, quam revocaveris. Subit quippe etiam ipsius inertiæ dulcedo: et invisa primo desidia postremo amatur. Quid, si per quindecim annos, grande mortalis ævi spatium, multi fortuitis casibus, promptissimus quisque sævitia Principis, interciderunt? Pauci, et, ut ita dixerim, non modo aliorum, sed etiam nostri superstites sumus; exemptis e media vita tot annis, quibus juvenes ad senectutem, senes prope ad ipsos exactæ ætatis terminos, per silentium venimus. Non tamen pigebit, vel incondita ac rudi voce, memoriam prioris servitutis, ac testimonium præsentium bonorum composuisse. Hic interim liber honori Agricolæ, soceri mei, destinatus, professione pietatis aut laudatus erit, aut excusatus.

IV. Cnæus Julius Agricola, veteri et inlustri Forojuliensium colonia ortus, utrumque avum Procuratorem Cæsarum habuit; quæ Equestris nobilitas est. Pater Julius Græcinus, Senatorii ordinis, studio eloquentiæ sapientiæque notus, iisque virtutibus iram Caii Cæsaris meritus: namque M.

Ut corpora] Lips. in edit 1. notat in Veneto addi *nostra*. Is Venetus non est Put. in hoc quippe deest.

Subit quippe ipsius inertiæ dulcedo] Est sententia, quam in me aliquoties experior: et consonat Ausonius ad Paulinum v. 28.—*agnosco pudorem, Quod vitium fovet ipsa suum cessatio jugis: Dumque pudet tacuisse diu, placet officiorum Non servare vices; et amant longa otia culpam.* Apuleii hoc etiam simile Flor. post med. desuetudo omnibus pigritiam, pigritia veternum parit. Lips.

Per quindecim annos] Quibus imperavit Domitianus. Mox *promtissimus*, virtute.

Multi fortuitis casibus] Vulgati hic confusi, nec sani; nos ab ingenio restituimus: ut pleraque alia in hoc libello; quem non invenimus in illis manuscriptis, etsi germanissimum Taciti fœtum. Lips. Nempe edd. vett. vitiose habent *multis*. Ern.

Pauci, et ut ita dixerim] Edd. vett. *et uti dixerim*. Rhenanus correxit, ut nunc est, ex ingenio. Ern. Copulam recte sustulere Bip.

Memoriam prioris servitutis] Correximus vere: cum in libris esset, *prioribus senectutis*; nisi quod Venetus (et Ursini V. C.) *prioris*. At non de senectute sua Tacitus, sed de priorum temporum servitute clare loquitur, et præsentium sub Nerva felicitate. Lips. *Prioris* etiam (Put.) Beroaldus, Alc. Rhen. *Prioribus* operarum vitio irrepsit, quod est jam in ed. Gryphii 1542. Ern.

Cnæus Julius Agricola] Ad quem pertinere videri Epigramma quoddam Antiphili, probabiliter observavit Jo. Brodæus 1, 37. Ἀνθολογ. εἰς θάνατον. Lips. Emendatius dedit Brunck. in Anal. vet. poet. Gr. t. 2. p. 180.

Quæ Equestris nobilitas est] Quo honore Equites ita splendidi nobilesque fiunt, ut Senatorii ordinis homines Magistratibus majoribus gerendis. Ern.

Julius Græcinus] De quo Seneca de Benefic. 2, 21. *Si exemplo magni animi opus est, utemur Græcini Julli viri egregii, quem C. Cæsar occidit ob hoc unum, quod melior vir esset, quam esse quemquam tyranno expediret.* Et ep. 29. *Julius Græcinus vir egregius.* Scripsit de Re Rustica, aut certe de Vineis, ex Columella, 1, 1. *Julii Attici velut discipulus, duo volumina similium præceptorum De vineis, Julius Græcinus composita facetius et eruditius posteritati tradenda curavit.* Citat et Plinius eumdem inter scriptores, Indice libri 14. et 15. Lips. Ante Lipsium legebatur *Pater Julii Julius.* De *Silano* v. H. 4, 48.

Silanum adcusare jussus, et, quia abnuerat, interfectus est. Mater Julia Procilla fuit, raræ castitatis: in hujus sinu indulgentiaque educatus, per omnem honestarum artium cultum pueritiam adolescentiamque transegit. Arcebat eum ab inlecebris peccantium, præter ipsius bonam integramque naturam, quod statim parvulus sedem ac magistram studiorum Massiliam habuerit, locum Græca comitate et provinciali parsimonia mixtum ac bene compositum. Memoria teneo, solitum ipsum narrare, "se in prima juventa studium philosophiæ acrius, ultra quam concessum Romano ac Senatori, hausisse, ni prudentia matris incensum ac flagrantem animum coercuisset." Scilicet, sublime et erectum ingenium pulchritudinem ac speciem excelsæ magnæque gloriæ vehementius, quam caute, adpetebat: mox mitigavit ratio et ætas; retinuitque, quod est difficillimum, ex sapientia modum.

V. Prima castrorum rudimenta in Britannia Suetonio Paullino, diligenti ac moderato Duci, adprobavit; electus, quem contubernio æstimaret. Nec Agricola licenter, more juvenum, qui militiam in lasciviam vertunt, neque segniter, ad voluptates et commeatus, titulum Tribunatus et inscitiam

Et quia abn.] Acidalius *et* deleri vult: foret elegantior oratio. Sed et in aliis locis sic Tacitus, ut c. 7. *nuncio affectati a Vespasiano Imperii deprehensus, ac statim transgressus in partes est.* Ern.

Massiliam habuerit] Sic omnes edd. vett. quod restituit Pichena. *Habuerat* Lipsius primus edidit, nescio unde. Id non magis verum, quam *habuerit*. Scripsisse Tacitum opinor *haberet*; sermo est enim de temporibus pueritiæ et adolescentiæ; ea ætate, quæ est prona ad peccandum, arcebatur ab illecebris, quod Massiliæ vivebat etc. Ern.

Prov. parsimonia] Cf. A. 3, 55.

Acrius ultra quam] Nihil verius, quam legi, *ultraque*, cum copula. Lips. Haudquaquam arguerim τὸ *acrius*, aut mutaverim; est enim *studium acrius*, interius, subtilius, vehementius; et vocabulum ea in re amatum antiquis. Cicero 2, 3. de Orat. *quisquam summis ingeniis, acerrimis studiis, optima doctrina, maximo usu cognosci ac percipi potuisse arbitraretur*. Trogus de Alexandro 12, 16. *Puer acerrimis literarum studiis eruditus fuit.* Auctor dialogi c. 33. *acerrima et fecundissima eorum studia.* Vita Persii: *doctissimorum et sanctissimorum virorum, acriter tum philosophantium.* Gron. Rectissime. Itaque, cum omnes edd. vett. *acrius* teneant, *ac juris* sola Pichenæ conjectura nitatur, illud restitui. Totus contextus indicat, de sola philosophia esse sermonem. Nec Massiliæ, civitate Græca, juris studia viguisse credam; idque saltem debebat docere Pichena. Nec propterea Lipsii correctionem repudiem. Nam *acrius, ultra quam* habet aliquid offensionis. *Hausisse* est pro *hausurum fuisse*. Ern. Bip. recepere *ultraque* ex conjectura Lipsii. Parum refert.

Ex sapientia modum] Immo hoc docet et præit sapientia, servare modum. Fortasse, *et sapientiæ modum*. Difficile omnibus studiis temperare, sed huic utique. Lips. Probo. Sententia ceterum nota est, etiam e Cicerone, cujus loca e Tusc. 2, 1. et de Fin. 1, 1. jam attulit Virdungus. Ern.

Suet. Paullino] De hoc A. 14, 29. sq. H. 2, 25. et 31. et Plin. H. N. 5, 1.

Quem contubernio æstimaret] *Æstimaret* non satis videtur convenire verbo antecedenti *electus*. An legendum *adhiberet*? Vulgatum sic interpretare: quem in contubernium assumtum exploraret; cui satis respondet præcedens *approbavit*. Add. Plin. ep. 10, 95. Ern. Bip. vellent *admoveret*. Credo, subaudiri *dignum*. Amat noster ellipses.

Et commeatus] Jejune et imperite Boxhornius explicat per excursiones militum promiscuas et non necessarias; nam *commeatus* nihil est aliud, quam venia et jus absentiæ a signis concessæ

retulit: sed noscere provinciam, nosci exercitui, discere a peritis, sequi optimos, nihil adpetere jactatione, nihil ob formidinem recusare, simulque anxius et intentus agere. Non sane alias exercitatior, magisque in ambiguo Britannia fuit: trucidati veterani, incensæ coloniæ, intercepti exercitus: tum de salute, mox de victoria, certavere. Quæ cuncta etsi consiliis ductuque alterius agebantur, ac summa rerum et recuperatæ provinciæ gloria in Ducem cessit; artem et usum et stimulos addidere juveni: intravitque animum militaris gloriæ cupido, ingrata temporibus, quibus sinistra erga eminentes interpretatio, nec minus periculum ex magna fama, quam ex mala.

VI. Hinc ad capessendos Magistratus in urbem digressus, Domitiam Decidianam, splendidis natalibus ortam, sibi junxit: idque matrimonium ad majora nitenti decus ac robur fuit: vixeruntque mira concordia, per mutuam caritatem et invicem se anteponendo; nisi quod in bona uxore tanto major

Ducum, per caussam quamcumque. Sic et H. 1, 46. *Pars manipuli sparsa per commeatus.* Donato ad Hecyram Terentii 1, 2, 100. *Commeatus est ex aliqua commoratione temporalis abscessus.* Cicero in Verrem 5, 43. *qui propter gravem morbum oculorum tum non navigarit, et jussu ejus, qui potestatem habuit, cum commeatu Syracusis remanserit.* Vegetius et leges constitutionesque Romanæ passim. GRON.

Ob jactationem] Ita Rhenanus. Venetus (et V. C. Ursini) *in jactationem*; alii libri particula utraque vacui. Scribo, *appetere jactatione.* LIPS. Sic et Rhenano placebat, edidtque Pichena. Librarii videntur sequentibus conformare voluisse. Mox MS. Vat. *s. et anxius et i.* quod recepit Broterius. ERN. Put. *jactationem* omisso *in*. Hinc pateret, ni error subsit, Venetum Lipsii diversum esse a Puteolano. Acidalius præfert *in jactationem*, quia sic et c. 24. *in spem magis quam ob formidinem.*

Alias exercitatior] Acidalius corrigebat *exercitior*: sane *exercitus* hoc sensu est legitimum verbum; quamquam et *exercitatus* prope simili sensu interdum dicitur. Horat. Epod. 9, 31. *exercitatæ Syrtes Noto.* Cicer. ep. 4, 5. *in illis rebus* (malis) *exercitatus animus.* ERN.

Incensæ coloniæ] Coloniam unicam deletam reperio Camalodunum. Tacito ipsi id crede 14, 31. atque hoc ipso libello, infra c. 16. Magis ergo ex rei fide scribes, *incensa colonia.* LIPS. Vulgatum quoque defendi potest, si non historice, at e consuetudine loquendi in talibus, quæ pluralem pro singulari non refugit: ejusque consuetudinis exempla aliquot in superioribus libris vidimus. ERN. Sed et Londinium captum et direptum. A. 14, 33. item Verulamium municipium. ib.

Intercepti exercitus] Freinshemius corrigit *intersepti*, non male. Non enim *intercepti* sunt, i. e. oppressi, concisi, sed interclusi, ut patet ex A. 14, 32. quamquam et legio fusa. ERN. Heins. citat et H. 3, 53.

Artem et usum et stimulos] Commodius, ni fallor, *attamen et usum.* LIPS. Vulgatum defendit Schefferus. Nam et artem militarem et Imperatoriam disci a bono Imperatore. *Tamen* omitti, etiam aliis locis Taciti observatum. ERN. Lipsii *attamen* probant Bip. Aptius respondet τῷ *etsi.*

Domitiam Decidianam] Rupertus ep. 34. ad Reines. p. 215. producit lapidem, in quo sit DOMITIO. T. F. VOL. DECIDIO, quem Claudii temporibus clarum et patrem hujus Domitiæ fuisse putat; nec opus esse, adoptionem cum Virdungo statuere. Consuetudo nominum imponendorum liberis, quæ illis temporibus fuit, suadeat potius credere, matrem ejus *Decidiam* fuisse, unde *Decidiana* dicta sit, ut e cognominibus Vespasiani et Domitiani aliisque constat; nisi duas ille filias habuit, quarum majorem pater Domitius a se, Decidianam alteram a matre, appellavit; ut Flavius Sabinus ap. Suetonium, et Imp. Vespasianus in duobus filiis fecere. ERN.

Tanto major laus] Assentior vero

laus, quanto in mala plus culpæ est. Sors Quæsturæ provinciam Asiam, Proconsulem Salvium Titianum, dedit: quorum neutro conruptus est; quamquam et provincia dives ac parata peccantibus, et Proconsul in omnem aviditatem pronus, quantalibet facilitate redempturus esset mutuam dissimulationem mali. Auctus est ibi filia, in subsidium et solatium simul: nam filium ante sublatum brevi amisit. Mox inter Quæsturam ac Tribunatum plebis, atque etiam ipsum Tribunatus annum, quiete et otio transiit, gnarus sub Nerone temporum, quibus inertia pro sapientia fuit. Idem Præturæ tenor et silentium: nec enim jurisdictio obvenerat. Ludos et inania honoris moderationis atque abundantiæ duxit, uti longe

Pichenæ, *tanto minor laus* ingeniose adstruenti. Quod ego tamen aliter ab illo explico. Non est maxima laus in fœmina bonam esse, et mariti sequentem. Quid ita? quia sic facta a natura est, mitis, mollis, imbecilla, ad parendum. Si ergo non facit, tanto plus culpanda, quia et in naturam pugnat. At ille vult, vitiis carere, laudem non esse: quod ita est; sed nihil ad istam fœminam, quam non dicit non malam, sed bonam fuisse. Lips. Admirabile illud invicem se anteponere, non conjugalis modo societatis, sed et omnium amicitiarum verique amoris unicum glutinum et coagulum: quod, quoniam, quo magis ætate procedo, eo minus terrarum aut gentium usquam reperio, propemodum in eam desperationem venio, ut neminem cuiquam et nemini quemquam, ut nunc vivitur, amicum esse censeam. Græcis eleganter, ut omnia, ἀνθυπείκειν, divino Apostolo ad Rom. 12, 10. τῇ τιμῇ ἀλλήλοις προηγούμενοι. Quod sequitur, ex judicio vulgi accipio, nam apud sanos sapientesque dubium non est laudem mereri quemvis, qui est, qualis, cum optimo more modoque est, esse debet. Vulgus neque intelligit bona, quibus fruitur, neque grates habet pro illis, quæ interpretatur deberi. Quem sensum præclarc exprimit Herodianus ore Pertinacis 2, 11. Ἐπεὶ μὴ ὁμοίως εὐφραίνει ἐλευθερία, ὡς λυπεῖ δουλεία· οὐδέ τις ἀδεῶς τὰ ἑαυτοῦ ἔχων, ἐν χάριτος μοίρᾳ τίθεται, τὰ ἴδια καρποῦσθαι νομίζων. Ὁ δὲ τῶν οἰκείων στερηθεὶς, αἰώνιον ἔχει τὴν μνήμην τοῦ λελυπηκότος. Eodem pertinet Livii 30, 21. *segnias homines bona quam mala sentire* etc. Cæterum brevitas Taciti sic supplenda est: *invicem se anteponendo, quod utrique honestum, nisi quod vulgo bonæ uxoris multo dilutior habetur gloria, quam malæ culpa.* Gron. Sequitur ergo Pichenam, qui legendum censet *minor* pro *major*, quod aliis quoque placuit. At vulgatum defendit Schefferus, et sic explicat: tanto major laus est, si maritus bonam uxorem colit, sibi anteponit, quanto turpius est, id facere in mala, cum hominem mulierosum indicet et imperiosam mulierem. Ita res omnis refertur ad officium mariti. Cur vero non etiam sic: tanto plus laudis debetur fœminæ tali, quanto plus reprehenditur, quæ secus facit. Sed utraque explicatio non satis convenit verbis *nisi quod*, quæ correctionem sententiæ præcedentis in contrarium indicant. Unde viris doctis *minor laus* corrigere visum. Sed est hæc sententia ex eo genere, quod facile in varias partes trahi interpretando potest, ut difficile sit aliquid certi reperire. Ern. Concordia conjugalis inter bonos laudem, inter malos crimen, habet. Sallust. Jug. 31. *Inter bonos amicitia, inter malos factio est.* Et noster A. 3, 34. *Viri in eo culpa, si fœmina modum excedat.* Sic Bip.

Ac parata peccantibus] h. e. magnam facultatem et materiam peccandi præbens, propter abundantiam divitiarum et voluptatum, iis qui ad vitia sunt proni. Ern.

Annum—transit] Verbum *annum* etiam ad illa *inter Qu. et Tr. plebis* referendum. Pro *transit* Rhenanus malebat *transiit*. Probo: de verbo ipso supra dictum. Ern. Recte Bip. recepere *transiit*.

Inertia pro sap.] Cf. H. 1, 49.

Nec enim jurisdictio obvenerat] Quæ est Prætorum urbani et peregrini, eaque valde negotiosa, ut patet e Verrina prima. Hoc loco usi sumus in disputatione de vi jurisdictionis vetere Republica, in Clave Cic. in v. jurisdictio. Ern.

Modo rationis atque abundantiæ] id esset, modo quodam et temperie inter rationem et abundantiam. Rationem,

a luxuria, ita famæ propior. Tum electus a Galba ad dona templorum recognoscenda, diligentissima conquisitione fecit, ne cujus alterius sacrilegium Respublica, quam Neronis, sensisset.

VII. Sequens annus gravi vulnere animum domumque ejus adflixit: nam classis Othoniana, licenter vaga, dum Intemelios (Liguriæ pars est) hostiliter populatur, matrem Agricolæ in prædiis suis interfecit: prædiaque ipsa et magnam patrimonii partem diripuit, quæ caussa cædis fuerat. Igitur ad solemnia pietatis profectus Agricola, nuntio adfectati a Vespasiano Imperii deprehensus, ac statim in partes transgressus est. Initia Principatus ac statum urbis Mucianus regebat, admodum juvene Domitiano, et ex paterna fortuna tantum licentiam usurpante. Is missum ad delectus agendos Agricolam, integreque ac strenue versatum, vicesimæ legioni, tarde ad sacramentum transgressæ, præposuit, ubi decessor seditiose agere narrabatur: quippe Legatis quoque Consularibus nimia ac formidolosa erat. Nec Legatus Prætorius ad cohibendum potens, incertum, suo an militum ingenio: ita successor simul, et ultor electus, rarissima moderatione, maluit videri invenisse bonos, quam fecisse.

VIII. Præerat tunc Britanniæ Vettius Bolanus, placidius,

quæ dissuadet in talibus effundere. Subiit aliquando legere, *moderationis suæ atque*, vel potius, *moderationi, satisque abundantiæ*. Utrique satisfecit, et moderationi, et abundantiæ; medius igitur. Lips. Etiam alii locum tentarunt varie, qui sanus est, nec male a Lipsio explicatur. Est autem modus loquendi abruptior et concisior; quales plures in Tacito. Plene esset; Ludis edendis et inanibus honoris ita se gessit, ut non minus rationem duceret honestatis et famæ, cujus studium ratio ipsa et sapientia suadet, quam rei familiaris et opum: ut scilicet laudaretur quidem liberalitas, sed ea tamen non excederet modum rei familiaris, nec esset profusio potius, quam liberalitas, e præceptis Ciceronis in epistolis ad Curionem, et de Officiis 2, 15. sqq. quem posteriorem locum jam laudavit Pichena. Verbum *duxit* enim nullo modo conjungi potest cum *ludis:* non dicimus *ludos ducere*, sed *edere*. *Duxit* est verbum rationum, et dicimus *rationem ducere alicujus*, ut Sueton. Aug. 42. Rationem deinde subjicit: nam ut longe aberat a profusione, ita tamen non minus studiosus erat famæ, quæ a liberalitate venit. Ern. *Duxit* hic significat ratus est, putavit. Recte se habet conjectura Lipsii, quam recipio cum Bip. subaudiendo *rem* vel *res*. Colerus quoque sic sensit, sed male τὸ *atque* vertit in *neque*.

Ad dona templorum] Sic Rhenanus edidit. Ante vitiose edebatur *temporum:* de re adde Sueton. Ner. 32. Ern.

Dum in templo] Audio Savilium (videre nondum contigit, etsi valde optanti) correxisse, *Dum Intemelio:* certe acute et sagaciter, quantum potest. Fulvius tamen in veteri codice reperisse ait, *Dum In Temelium, Liguriæ urbs est.* In re consentio, in verbo mutem, *Dum Intemelios*. Nam populi sunt hoc nomine; et pro urbe, aut singulari si legas, vix phrasis et textus admittit. Lips. *Intemelios* ante Savilium conjecit H. Surita ad Antonini Itinerar. (Ed. Wessel. p. 296.) *Intemelios* placuit et Colero et Scheffero; idque et ipse verum puto. De re v. Hist. 2, 13. ubi diserta Intemelii mentio. Recepimus cum Broterio. Ern. *Intemelii*, populus Liguriæ. Strabo l. 4. p. 202. Cf. et H. 2, 13.

Vicesimæ legioni tarde] Erat legio Britannica. Decessor Agricolæ Roscius Celer. Hist. 1, 60. Ern.

Vettius] Ita, non *Vectius*. Cf. dicta ad H. 2, 65. Loco inlustrando exhibet Broterius seriem Præsidum Britanniæ.

Placidius quam feroci] *Placidius*, est,

quam feroci provincia dignum est: temperavit Agricola vim suam, ardoremque compescuit, ne incresceret; peritus obsequi, eruditusque utilia honestis miscere. Brevi deinde Britannia Consularem Petilium Cerialem accepit. Habuerunt virtutes spatium exemplorum. Sed primo Cerialis modo labores et discrimina, mox et gloriam communicabat: sæpe parti exercitus, in experimentum, aliquando majoribus copiis, ex eventu, præfecit: nec Agricola umquam in suam famam gestis exsultavit; ad auctorem et Ducem, ut minister, fortunam referebat: ita virtute in obsequendo, verecundia in prædicando, extra invidiam, nec extra gloriam, erat.

IX. Revertentem ab legatione legionis D. Vespasianus inter patricios adscivit, ac deinde provinciæ Aquitaniæ præposuit, splendidæ in primis dignitatis, administratione ac spe Consulatus, cui destinarat. Credunt plerique, militaribus ingeniis subtilitatem deesse; quia castrensis jurisdictio secura et obtusior, ac plura manu agens, calliditatem fori non exerceat. Agricola naturali prudentia, quamvis inter togatos, facile justeque agebat. Jam vero tempora curarum remissio-

non tam alacris arrectusque et intentus ad bellandum, quam oportebat esse Ducem, ubi quotidie hostis ante oculos exsultabat et lacessebat. Ab hoc torpore longissime remotus Agricola, ardebat ille quidem cupidine rei gerendæ, non tamen eam sic prætulit, ut Legatum Consularem offenderet, et vel audendo, vel censendo fortia et ferocia, segnitiem ei suam exprobraret. GRON. Interpretatur, velut legeretur *esset*, ut volebat Acidalius. Sed, si e persona Taciti dictum accipimus, *est* ferri potest. Si quid corrigendum esset, mallem *erat*. ERN.

Ne incresceret] scil. vis, ardor. Sed redundare verba ista, meliusque abfore, quemvis videre arbitrabar. Broterius putat, inesse iis acumen, ne Bolano major videretur; quod sequentibus non consentire videtur. Nolebat adversari Præsidi in disciplina exercenda. Cf. in fin. cap. ERN. Bene habet Broterii explicatio.

Habuerunt virtutes] Ego sic lego: *Habuerunt virtutes spatium et exemplum. Sed primo Cerialis modo labores*, etc. Hæc sententia: Cerialis et spatium campumque exercendis virtutibus dedit et exemplum: ipse enim bonus strenuusque Dux. Sed tamen initio, labores dumtaxat et pericula cum Agricola partiebatur; mox, virtute ejus clare cognita, etiam laudem. Pichena autem retinet vulgatam, et capit de utriusque virtutibus, Cerialis et Agricolæ, quæ spatium habuerint exempla prodendi. LIPS. Quid vero impedit, quo minus de unius Agricolæ virtutibus capiamus, quæ sub bono Consulari campum nactæ sunt, in quem excurrerent, et exempla ederent fortitudinis? etc. ERN.

Administratione ac spe Cons.] Sensus: ea provincia magnam dignitatem adfert, primo, propter magnitudinem rerum ibi gerendarum, omninoque provinciæ; deinde, quia spem adfert Consulatus. ERN.

Castrensis jurisdictio secura] *Secura* et minus anxia, sollicita, μικρολογοῦσα, in apicibus nodisque et ænigmatibus commenticii juris. GRON. Atque illud ipsum est *obtusior*, pinguior, crassa Minerva. ERN.

Quamvis inter togatos] Miror, quomodo magno Grotio in mentem venerit *sagatos* vel *non inter togatos*, cum totus contextus clamet, Taciti mentem esse, Agricolam etsi militarem virum, et calliditati fori non adsuetum, tamen naturali solertia consecutum esse, ut jurisdictionem in conventibus, per provinciam pacatam habendis, bene exerceret. *Facile* dictum est exquisite, ut apud Cicer. de Off. 2, 19. *facile laborare* etc. Nempe ei jurisdictio nullam molestiam afferebat: facile se expediebat e caussarum tricis etc. ERN.

numque divisa: ubi conventus ac judicia poscerent, gravis, intentus, severus, et sæpius misericors; ubi officio satisfactum, nulla ultra potestatis persona: tristitiam et adrogantiam et avaritiam exuerat: nec illi, quod est rarissimum, aut facilitas auctoritatem, aut severitas amorem, deminuit. Integritatem atque abstinentiam in tanto viro referre, injuria virtutum fuerit. Ne famam quidem, cui etiam sæpe boni indulgent, ostentanda virtute, aut per artem quæsivit: procul ab æmulatione adversus conlegas, procul a contentione adversus Procuratores; et vincere inglorium, et adteri sordidum, arbitrabatur. Minus triennium in ea legatione detentus, ac statim ad spem Consulatus revocatus est, comitante opinione, Britanniam ei provinciam dari; nullis in hoc suis sermonibus, sed quia par videbatur. Haud semper errat fama, aliquando et elegit. Consul egregiæ tum spei filiam juveni mihi despondit, ac post Consulatum conlocavit, et statim Britanniæ præpositus est, adjecto Pontificatus Sacerdotio.

X. Britanniæ situm populosque, multis scriptoribus memoratos, non in comparationem curæ ingeniive referam; sed

Nulla ultra potestatis persona] Sic bene correxit Rhenanus, cum ante esset *nullam personam*. Item mox *ostentando* pro *ostentandam virtutem*, quod iterum natum est, dum librarius casus sequentibus accommodat. ERN.

Avaritiam exuerat] Non convenire huic loco *avaritiam*, sentit Acidalius. Idem et Tan. Faber ep. 2, 18. Verum verbum *exuerat* non proprie accipiendum. Significat, ista vitia ab eo abfuisse.

Adversus collegas] Magistratus provincialis proprie collegas non habet. Ergo improprie collegas Agricolæ vocat Præpositos reliquarum provinciarum Gallicarum. Quia parti quisque Galliæ præerant, quodam modo collegæ poterant dici. Porro unus tantum in ista provincia Procurator, ut in aliis. V. ad Hist. 4, 50. Clare de Britannia patet ex Ann. 14, 39. init. et infra e c. 15. Itaque aut per triennium illud plures Procuratores habuit, aut pluralis pro singulari positus. Potest etiam universe accipi: contentionem adversus Procuratores, qua sc. plerumque Præpositi provinciarum utantur, ab eo abfuisse. ERN.

Procul a contentione adv. Procuratores] Exemplum talis contentionis A. 14, 38. Cf. et infra c. 15.

Atteri sordidum] *Atteri* est vinci, quia victus a Procuratore jacturam dignitatis facit. Id sordidum putabat et indignum, quia Procuratores fere libertini. ERN.

Comitante opinione] Facile tolero, et recte dictum credo. Plinius quidem in H. N. passim hoc verbo in hunc fere modum utitur: 37, 1. *comitante fabula vanitatem ejus*: 9, 35. (58.) *comitatur fama*: i. e. adjuncta est, fertur insuper etc. Sic infra c. 40. *additque opinionem, Syriam provinciam Agricolæ destinari.* Sed aliquando suspicatus sum, Tacitum dedisse, *constante opinione.* Sueton. Tib. 39. *Secessum Campaniæ petit, constanti opinione et sermone pæne omnium, quasi neque rediturus unquam* etc. *Constans rumor* est etiam infra c. 43. ERN.

Aliquando et elegit] Sic libri ante Rhen. Is ex ingenio edidit *eligit*. Sed illud quoque rectum, atque etiam exquisitius. Itaque restitui. Et similia veterum loca, in primis Plinii jun. me legere memini. Ceterum *elegit* exquisite dixit, pro vere judicat, et opinatur, quia de electione sermo. ERN.

Consul egregiæ tum spei fil.] Frustra hæret Acidalius: *filiam egregie tum spei* vocat, quod tum sperabant tantum, eam bonam conjugem et matremfamilias fore. Mox libri ante Rhen. vitiose *collavit* pro *collocavit*. ERN.

Non in compar. curæ ingeniive] h. e. non ea de caussa, ut cum superioribus

quia tum primum perdomita est. Itaque, quæ priores, nondum comperta, eloquentia percoluere, rerum fide tradentur. Britannia, insularum, quas Romana notitia complectitur, maxima, spatio ac cœlo in Orientem Germaniæ, in Occidentem Hispaniæ obtenditur: Gallis in Meridiem etiam inspicitur: Septemtrionalia ejus, nullis contra terris, vasto atque aperto mari pulsantur. Formam totius Britanniæ Livius veterum, Fabius Rusticus recentium eloquentissimi auctores, oblongæ scutulæ vel bipenni adsimulavere: et est ea facies citra Caledoniam, unde et in universum fama est transgressa: sed inmensum et enorme spatium procurrentium extremo jam littore terrarum, velut in cuneum tenuatur. Hanc oram novissimi maris tunc primum Romana classis circumvecta, insulam esse Britanniam adfirmavit, ac simul incognitas ad id tempus insulas, quas Orcadas vocant, invenit domuitque. Dispecta est et Thule quadamtenus: nix et hiems adpetebat; sed mare pigrum et grave remigantibus, perhibent, ne ventis quidem perinde adtolli: credo,

scriptoribus comparer, laudemque majoris diligentiæ et eloquentiæ feram: non quo consequar, ut de his rebus accuratius et disertius scripsisse puter. Ern.

Quæ priores, etc.] Sensus: in quibus rebus tradendis superiores scriptores eloquentiam tantum suam expromserunt, ejusque lenociniis commendarunt lectoribus, cum essent ipsæ incertæ, nondum cognitæ nostris: in iis nihil aliud sequar nisi veritatem. Ern.

Spatio ac cœlo] Quid sibi velint hæc verba, quærunt; nec immerito. Aic, distinctione illustranda, *maxima spatio, ac cœlo in Orientem.* Est maxima spatio; si cœlum intueare, et ab eo situm, in Orientem Germaniæ objacet. Lips. Is. Vossius ad Melam defendit vulgatum loco Melæ 2, 2. *divisas spatio pelagoque terras.* Ern. Admodum verosimili conjectura Bip. suadent legendum, *spatioso intervallo in Or.* et provocant ad Plin. H. N. 4, 16. Heinsius volebat *spatioso solo.*

Oblongæ scutulæ v. b. assimulavere] *Scutulas* accipio sensu Geometrarum Latinorum, qui ita appellant, quæ vulgo *trapezia* vocantur in elementis. Deinde *assimulavere* edidi, quod reperi in edd. Puteol. Beroald. ceterisque omnibus meis ante Lipsium. Mirandum, Gronovios etiam *assimilavere* servasse, cum pater is fuerit, qui illud verbi nihili esse vel maxime docuerit ad Statium, ut ad A. 4, 8. dixi. Ern. Bip. *assimilavere* restituunt, quod *assimulare* cum quarto casu notionem inferat imitandi. Mihi discrimen id vanum videtur. *Simul* et *similis* certe ex eodem fonte procedunt.

Unde et in universum fama est transgressa] Scripsisse auctorem censeo, *unde ea in universum fama est transgressa.* Gron.

Incognitas ad id tempus insulas] Si nunc demum inventæ, falsum quod Eusebius Chronico tradidit: *Claudius de Britannis triumphavit, et Orcadas insulas Rom. adjecit Imperio:* quem tamen plerique epitomarii scriptores secuti sunt. Lips. Mentio quidem Orcadum jam apud Melam 3, 6. qui sub Claudio vixit. Ern. Orosius etiam 7, 5. Claudium Orcadas Romano Imperio adjecisse tradit.

Dispecta est et Thule] Bene delectum verbum *dispicere;* quod dicitur de iis, qui a cæcitate, vel sublatis tenebris vident. V. dicta in Clav. Cicer. Ern.

Nix et hiems abdebat] *Abdebat* est e correctione Rhenani. Libri ante Rhen. editi *appetebat.* Ego potius rescripserim *abdiderat;* quod Latinitas postulat potius, et vestigiis corruptæ lectionis similius est. Ern. Verbum *adpetebat* hoc sensu et positu solenne est. Malim proinde cum Bip. mutare *quam hactenus* in *quadamtenus*, et distinctione lectionem juvare. Est omnino ingeniosa conjectura.

Ne ventis quidem proinde attolli] Cor-

quod rariores terræ montesque, caussa ac materia tempestatum, et profunda moles continui maris tardius inpellitur. Naturam Oceani atque æstus neque quærere hujus operis est, ac multi retulere: unum addiderim: nusquam latius dominari mare, multum fluminum huc atque illuc ferre, nec litore tenus adcrescere aut resorberi, sed influere penitus atque ambire, et jugis etiam atque montibus inseri velut in suo.

XI. Ceterum, Britanniam qui mortales initio coluerint, indigenæ an advecti, ut inter barbaros, parum compertum. Habitus corporum varii; atque ex eo argumenta: namque rutilæ Caledoniam habitantium comæ, magni artus, Germanicam originem adseverant. Silurum colorati vultus et torti plerumque crines, et posita contra Hispania, Iberos veteres trajecisse, easque sedes occupasse, fidem faciunt: proximi Gallis et similes sunt: seu durante originis vi, seu, procurrentibus in diversa terris, positio cœli corporibus habitum dedit: in universum tamen æstimanti, Gallos vicinum solum occupasse, credibile est. Eorum sacra deprehendas, superstitionum persuasione: sermo haud multum diversus; in deposcendis periculis eadem audacia, et, ubi advenere, in detre-

rexi *perinde*, ut Latinitas postulat, et aliis locis Rhenanus aliique fecere, vid. v. c. H. 2, 97. extr. ubi omnes Rhenanum recte secuti. Centies in Tacito *proinde* pro *perinde* in priscis edd. reperi. Ern.

Velut in suo] Pichena conjicit legendum *insulis;* frustra. Juga et montes non sunt in dominio maris. Ea ubi opplet mare, eleganter dicitur ibi dominari tamquam in suo. Sed tamen forte melius, *veluti suo*. Ante MS. Vat. *et jugis etiam*, quod prætulit Broterius. Ern. Bene. Sequor.

Rutilæ Caledoniam habitantium] Adspexit, immo transcripsit in parte hunc locum Jornandes De origine Gothorum c. 2. *Silurum* (male in eo, *sylorum*) *colorati vultus, torto plerique crine et nigro nascuntur. Caledoniam vero incolentibus rutilæ comæ, corpora magna sed fluida, qui Gallis sive Hispanis a quibusque attenduntur adsimiles.* Lips. Add. German. c. 4. MSS. Vat. et edd. veteres *namque r.* quod, quia Tacito usitatum, recepi. Ern.

Posita contra Hispaniam] Hæc est lectio vetus. Rhenanus conjecit *positu c. H.* (ut A. 1.) Id tacite recepit Lipsius (nisi ante fuit in ed. ea, ex qua Lipsiana fluxit) unde in omnes sequentes edd. venit. Inde Pichena, Acidalius, Schefferus faciebant *positus* (i. e. positio). Vera lectio est, quam nos in textu posuimus, probata Mureto et viro docto in marg. Gryph. Librarii *contra* præpositionem esse putarunt, (quamquam subinde *contra*, etiam ubi e regione significat, casum regit. V. Heins. et Burm. ad Vell. 2, 76.) eoque *Hispaniam* fecerunt. Certe multo majori jure hoc recepimus, quam superiores correctionem Rhenani, quam constructio loci non patitur. Nominativus desideratur. Ern. Probant Mureti lectionem Lall. Brot. Bip.

Procurrentibus in diversa] *Procurrentes in diversa terræ* non sunt disjunctæ ac divisæ, (ut Boxhornio placet) sed id ipsum, quod procurrentes inter se terræ: nam a Britannia procurrunt terræ in *diversam*, hoc est, adversam Galliam; et vicissim e Gallia procurrunt terræ in *diversam*, hoc est, adversam Britanniam. Frequens autem veteribus *diversum* pro adverso ponere. Gron. Vidit verum sensum Gronovius. Sed nescio, quomodo mihi in sequentibus aliquid deesse videtur. Possis legere, *positio cœli corporibus habitum eundem dedit.* Nam *eundem* inter ista verba excidere vel absorberi potuisse, in promtu est. Sed nil definiam. Mox nec abnuam, pro *eorum* legendum *eadem*, quod jam in mentem venit Groslotio. Ern. *Eundem* subauditur, quia de similitudine jam dictum. Nec necesse est ponere *eadem*. *Eorum* refertur ad *Gallos*, quod proxime præcedit, ut bene monet Soergel.

ctandis eadem formido. Plus tamen ferociæ Britanni præferunt, ut quos nondum longa pax emollierit: nam Gallos quoque in bellis floruisse accepimus: mox segnitia cum otio intravit, amissa virtute pariter ac libertate; quod Britannorum olim victis evenit: ceteri manent, quales Galli fuerunt.

XII. In pedite robur: quædam nationes et curru prœliantur: honestior auriga; clientes propugnant. Olim Regibus parebant, nunc per Principes factionibus et studiis trahuntur: nec aliud adversus validissimas gentes pro nobis utilius, quam quod in commune non consulunt. Rarus duabus tribusve civitatibus ad propulsandum commune periculum conventus: ita, dum singuli pugnant, universi vincuntur. Cœlum crebris imbribus ac nebulis fœdum: asperitas frigorum abest. Dierum spatia ultra nostri orbis mensuram, et nox

Nunc per Principes] Quicquid dicat Boxhornius, non efficiet, ut hic Tacito iidem sint *Reges*, qui *Principes*: nam *Princeps* pro Rege, aut eo, qui unus summum imperium quocumque nomine obtinet, tum extra Romam nemo dicebatur; sed in Græcis barbarisque gentibus *Princeps* apud veteres Latinos nihil aliud est, quam aliquis procerum, optimatium, nobilium; ut Ismenias *Thebanorum Princeps*, Aristotimus etiam ante tyrannidem occupatam Hellanicusque *Principes Eliensium*, Miltiades *cæterique Principes Atheniensium*, et *Principes civitatis Argorum*: in regnis Satrapes, Prætor, præfectus, purpuratus, amicus regius. Olim, inquit, in certis personis familiisque fundabantur regna, gentes complurium populorum complexa: dein, ut et nunc, fato illis aut destitutione sublatis, dissiluit validorum illorum corporum unitas, et distrahuntur, prout aliquis procerum et quondam Regibus proximorum vi et artibus ad homines adjungendos clientesque parandos et retinendos evaluit. Sic Alexandro et majoribus ejus Regibus parebant Macedones: et eo mortuo factionibus et studiis distrahebantur, donec pauci, oppressis aliis, nova regna firmarent. Talis erat status Galliæ, cum *a potentioribus atque iis, qui ad conducendos homines facultates habebant, vulgo regna occuparentur*, verbis Cæsaris 2, 1. GRON.

Rarus duabus tribusve etc. conventus] Omnes ante Pichenam *tribusque*. Is ex ingenio correxit. Post hæreo in *conventus*. Scio κοινὸν Ἰώνων et similia, concilium s. conventum Amphictyonum et alia, quæ huc trahi possunt. Sed hic non de fœderibus, conventibus ex fœdere, sermo: non communiter bella gerere dicit. Igitur legam *consensus*. Id commode cum *ad* construitur, ut *consentire*. Sueton. Calig. 5. *barbaros ferunt consensisse ad inducias*: ubi v. Burm. Add. German. c. 33. extr. ERN. *Consensus* Lipsius conjecerat, sed post omisit. Nec opus. Cic. pro Cæcina c. 8. *ex conventu vim fieri oportebat*. Cæsar B. G. 2, 18. *tempus inter eos committendi prœlii convenerat*. Dein in loco nostro, *non consulunt in commune, quia raro conveniunt*, vel vice versa.

Ita dum singuli pugnant] Dictum, quod ætas nostra et alia comprobavit. Justinus eleganter 8, 1. *Græciæ civitates, dum imperare singulæ cupiunt, Imperium omnes perdiderunt. Quippe in mutuum exitium sine modo ruentes, omnibus perire, quod singulæ amitterent, non nisi oppressæ senserunt*. LIPS.

Dierum spatia] Res hodie testis; atque etiam viri ab illo ævo. Scriptor Panegyricus (Eumenius) ad Constantinum, de Britannia c. 9. *Longissimæ dies, et nullæ sine aliqua luce noctes; dum illa litorum extrema planities non attollit umbras, noctisque metam cœli et siderum transit. adspectus*: caussa tamen futili et a solo petita, quæ revera a sole. Sed nimirum orator ille palam argutiolam a nostro hic sumpsit. Plinius de longissimis diebus H. N. 2, 75 (77). *In Italia horarum quindecim, in Britannia septemdecim, ubi æstate lucidæ noctes haud dubie repromittunt id, quod ratio cogit credi, solstitii diebus accedente sole propius verticem mundi, angusto lucis ambitu, subjecta terræ continuos dies habere senis mensibus, noctesque e diverso ad brumam remoto*. Quem cor-

clara et extrema Britanniæ parte brevis, ut finem atque initium lucis exiguo discrimine internoscas. "Quod si nubes non officiant, adspici per noctem Solis fulgorem, nec occidere et exsurgere, sed transire" adfirmant. Scilicet extrema et plana terrarum, humili umbra, non erigunt tenebras, infraque cœlum et sidera nox cadit. Solum, præter oleam vitemque et cetera calidioribus terris oriri sueta, patiens frugum, fecundum: tarde mitescunt, cito proveniunt: eadem utriusque rei caussa, multus humor terrarum cœlique. Fert Britannia aurum et argentum et alia metalla, pretium victoriæ: gignit et Oceanus margarita, sed subfusca ac liventia. Quidam artem abesse legentibus arbitrantur: nam in rubro mari viva ac spirantia saxis avelli; in Britannia, prout expulsa sint, conligi: ego facilius crediderim, naturam margaritis deesse, quam nobis avaritiam.

XIII. Ipsi Britanni delectum ac tributa et injuncta Imperii munera impigre obeunt, si injuriæ absint: has ægre tolerant, jam domiti, ut pareant, nondum, ut serviant. Igitur primus omnium Romanorum D. Julius cum exercitu Britanniam ingressus, quamquam prospera pugna terruerit incolas, ac litore potitus sit, potest videri ostendisse posteris, non tradidisse. Mox bella civilia, et in Rempublicam versa principum arma, ac longa oblivio Britanniæ etiam in pace. Consilium id D. Augustus vocabat, Tiberius præceptum.

rigo transiens, *haud dubie repromunt.* Lips.

Nec occidere] Sic legitur e correctione Rhenani. Edd. ante Rhen. *concidere.* Ern.

Infraque cœlum et sidera] id est (pro Taciti sensu) nox ibi humilis, quia ab umbris est; umbræ autem non illic eriguntur: ergo longi dies, et serenæ noctes, ac sidera lucem suam spargunt sine obstaculo. Nos alias caussas scimus, et a solis cursu. Lips. Aliis verbis Taciti mentem expressit Eumenius Orator l. cit. Ern.

Patiens frugum, fecundum] Schefferus pro glossa repudiat *fecundum.* Frustra: non modo accipit cultum Britannia, sed etiam copiosas fruges effert: unde Britannia cella penaria occidentalis Imperii, ut bene e Zosimo 3, 5. docet Virdungus. Ern.

In rubro mari] Caveant tirones, ne sinum Arabicum, quem consuetudo vulgaris hodie rubrum mare appellat, intelligant. Oceanum Indicum vetus consuetudo sic vocat. Mox *expulsa sint,* intellige, *fluctibus.* Ern.

Naturam margaritis deesse] Vellem, ut vult ὁ πάνυ (Boxhornius, qui *naturam* interpretatur vim insitam, se absque arte aut industria humana expellendi in litus) sed hæc quoque venustius, quam verius. Quosdam scribit auctor putare, non omnia margarita, quæ gignit Oceanus Britannicus, esse naturaliter subfusca et liventia; sed ea, quæ vulgo leguntur, quia non leguntur arte, atque ita, ut in rubro mari ea piscari consuerunt, ubi viva et spirantia saxis avellantur: quod si etiam apud Britones fieret, futurum, ut illa quoque candore commendarentur: sed hos tantum ἐκβρασθέντα in litus colligere. Sic censere istos. At, si nihil obstaret aliud, haud dubie nostri (infit Tacitus) jamdudum eandem rationem, qua in rubro mari utuntur, in Britannico salo tentassent. Quod quia non fecerunt, certum habeo, nihil in eo ad hanc rem esse emolumenti, et potius rerum naturam non dedisse Britannico litori nitores Indicis æquales, quam nostram avaritiam cessaturam fuisse, in illis vivis et spirantibus avellendis, si dedisset. Gron.

Tiberius præcipue] Valde blanditur mihi correctio, *Tiberius præceptum.* Hoc

Agitasse C. Cæsarem de intranda Britannia, satis constat, ni velox ingenio, mobilis pœnitentia, et ingentes adversus Germaniam conatus frustra fuissent. Divus Claudius auctor operis, transvectis legionibus auxiliisque, et adsumpto in partem rerum Vespasiano; quod initium venturæ mox fortunæ fuit: domitæ gentes, capti Reges, et monstratus fatis Vespasianus.

XIV. Consularium primus Aulus Plautius præpositus, ac subinde Ostorius Scapula, uterque bello egregius: redactaque paullatim in formam provinciæ proxima pars Britanniæ: addita insuper veteranorum colonia: quædam civitates Cogiduno Regi donatæ (is ad nostram usque memoriam fidissimus mansit) vetere ac jam pridem recepta Populi Romani consuetudine, ut haberet instrumenta servitutis et Reges. Mox Didius Gallus parta a prioribus continuit, paucis admodum castellis in ulteriora promotis, per quæ fama aucti officii quæreretur. Didium Veranius excepit, isque intra annum exstinctus est. Suetonius hinc Paullinus biennio prosperas res habuit, subactis nationibus, firmatisque præsidiis;

sensu: Abstinere a Britannia Augustus consilio visus; Tiberius, præcepto: atque id uterque præ se ferebat. Respicit in Augusto illud, quod A. 1, 11. de eo scriptum: *Addideratque consilium coercendi intra terminos Imperii, incertum metu an per invidiam.* At hoc Augustæum consilium Tiberius, *qui omnia dicta factaque ejus vice legis observabat*, (ipse ita apud Tac. loquitur A. 4, 37.) habebat ut præceptum, sive interdictum. Caussæ porro ipsæ hujus consilii in Strabone sunt, lib. 4. p. 200. justæ, et ex mente, nisi fallor, Augusti. Ait enim, Principem contentum fuisse amicitiam cum Britannis colere, et tributi loco nescio quid minutarum rerum accipere: Ὥστε, addit, μηδὲν δεῖν φρουρᾶς τῆς νήσου. Τοὐλάχιστον γὰρ ἑνὸς τάγματος χρήζοι ἂν, καὶ ἱππικοῦ τινος, ὥστε καὶ φόρους ἀπάγεσθαι παρ' αὐτῶν. εἰς ἴσον δὴ καθίστατο πᾶν τὸ ἀνάλωμα τῇ στρατιᾷ τοῖς προσφερομένοις χρήμασιν. ἀνάγκη γὰρ μειοῦσθαι τὰ τέλη φόρων ἐπιβαλλομένων, ἅμα δὲ καὶ κινδύνους ἀπαντᾶν τινὰς, βίας ἐπαγομένης. Lips. Ursinus *præceptum* in vet. cod. se reperisse testabatur. Primus in textum recepit Berneccerus, cujus exemplum omnes secuti sunt. Frustra obloquitur Salinerius more suo: de consilio illo Augusti adde Strabon. 2. p. 115. 116. Ern.

Ingentes adv. G.] Bleterius conjicit, *ut adv. G.* eleganter. Ern. Immo male. *Conatus adv. Germaniam* non permisere, ut quid conaretur adv. Britannos: hic verus loci sensus.

Divus Claudius] V. Dio 40, 19. sqq.

Monstratus fatis Vespasianus] Acute. Ea expeditio prima fundamenta jecit futuræ felicitatis, primus tum gradus factus: et ita Vespasianus quasi commendatus est fatis ac fortunæ, ut qui se jam tum dignum Imperatorio fastigio præbuisset. Ern.

Aulus Plautius] Cf. dicta ad H. 4, 53.

Ostorius Scapula] De hoc A. 12, 31. sq. Ejus memoriam superare in castro Romano, dicto *Oyster-hill*, putat Camdenus.

Veteranorum colonia] Camulodunum. A. 12, 32. Ern. Adde 14, 31.

Vetere ac i. p.] Hæc subjicienda verbis, *quædam civitates Cogiduno Regi donatæ*. Itaque videantur transponenda. Sed verba, *is ad n. u. m. f. m.* ut in parenthesi dicta accipi debent. In eo ne quis erret, aut hæreat, signis solitis indicavi. Ern. Put. Alc. *ut vetere*. Recte Rhen. omisit hoc *ut*, ex sequenti linea huc intrusum. *Cogidunus* forsan idem cum Dionis 60, 21. *Togodumno*. Schefferus non de cæso sed clade adfecto intelligendum τὸ φθαρέντος apud Dionem arbitratur.

Didius Gallus] V. A. 12, 40. 14, 29. ubi et de successoribus.

quorum fiducia Monam insulam, ut vires rebellibus ministrantem, adgressus, terga occasioni patefecit.

XV. Namque absentia Legati remoto metu, Britanni agitare inter se mala servitutis, conferre injurias et interpretando accendere: "Nihil profici patientia, nisi ut graviora, tamquam ex facili tolerantibus, imperentur: singulos sibi olim Reges fuisse, nunc binos imponi: e quibus Legatus in sanguinem, Procurator in bona sæviret. Æque discordiam Præpositorum, æque concordiam, subjectis exitiosam: alterius manus, Centuriones alterius, vim et contumelias miscere. Nihil jam cupiditati, nihil libidini exceptum: in prœlio fortiorem esse, qui spoliet: nunc ab ignavis plerumque et inbellibus eripi domos, abstrahi liberos, injungi delectus, tamquam mori tantum pro

Monam] V. ad A. 14, 29. Edd. ante Rhen. *viros*. Ern.

E quibus Legatus in sanguinem] Non volunt, eo consilio sibi duos imponi, ut in sanguinem et bona sua sæviant. Itaque putem verum esse: *e quibus Legatum* (s. Legatos) *in sanguinem, Procuratorem* (s. Procuratores) *in bona sævire.* Nam, si nominativi veri, deberet esse *sæviat*, non *sæviret*. In his accusativis cum infinitivo post verba relativa sæpe turbarunt librarii. Ern.

Æque discordiam p. æque concordiam] Dubitanter alicubi tentavi *atque concordiam*. Nam τὸ *æque* comparat duo inter se, h. l. discordiam et concordiam, inter quæ semel tantum locum habet, ut *perinde*. Schwarzius tamen ad Tursellini librum de particulis, rarissimum hoc esse dicebat, sed conferebat locum alium Taciti H. 1, 7. *eademque novæ aulæ mala, æque gravia, non æque excusata:* qui est plane dissimilis, ut jam alibi dixi. Nam cuivis apparet, hic mala novæ aulæ comparari malis veteris aulæ: illa dicit fuisse æque gravia atque veteris aulæ mala, sed non æque excusata atque illa. Similior, et ad locum præsentem tuendum accommodatior, locus Horatii Epist. 1, 1, 25. *æque pauperibus prodest, locupletibus æque:* quem mihi suggessit Gesnerus. Ern.

Alterius manus Centuriones: alterius v. et c. m.] Corrigo, *alterum manus, Centuriones: alterum, vim et contumelias miscere.* Legatus quidem, inquiunt, manus militum et Centuriones immittit: Procurator vim et contumelias infert. Fortasse etiam melius: *Alternis manus, Centuriones; alternis, vim et contumelias miscere:* ut velit, eos alternis et vicissitudine quadam sævisse. Immo, forte etiam, *alterius munus, Centuriones.* Aliter velut pro munere et ordinaria opera habet, immittere Centuriones et milites, alter, etc. Lips. Legendum, ut monuimus olim (Diatr. in Stat. c. 40. p. 264.) et in commentario suo laudavit Boxhornius, hujus Academiæ celebris doctor: *alterius manus, Centuriones alterius vim et contumelias miscere.* Nempe vim et contumelias miscebant et sine discrimine ingerebant utrumque genus, et *manus* Procuratoris, et *Centuriones* Legati. Per *manus* intelliguntur et servi Procuratoris et alia cohors ejus, qui circa erant. Cicero in Verrem 2, 10. *Comites illi tui delecti manus erant tuæ, præfecti, scribæ, medici, accensi, haruspices, præcones: manus erant tuæ: quo quisque te maxime cognatione, affinitate, necessitudine aliqua attingebat, ita maxime manus tua putabatur: cohors tota illa tua, quæ plus mali Siciliæ dedit, quam si centum cohortes fugitivorum fuissent, tua manus sine controversia fuit.* Centuriones autem non intelligimus sine militibus, quæ formidabiliores etiam Legati manus. Adde nostrum A. 4, 15. et 14, 31. Gron. Verum vidit Gronovius; qui cum nihil nisi interpunctionem mutet, quæ in vett. edd. vitiosissima est, ad ejus rationem textum interpunxi. Ceterorum conjecturas referre nihil attinet, quas qui cognoscere velit, Gronovianas edd. adeat. Edd. ante Rhen. habent *centurionis*. Ern. Gronovium sequuntur Lall. Brot. Bip. etc. Vana variorum opera.

Tamquam mori t. p. p. nescientibus] Sensus: tamquam pro Romanis tantum pugnare possent, nec auderent libertatem patriæ cum vitæ periculo defendere. Ern.

patria nescientibus: quantum enim transisse militum, si sese Britanni numerent? sic Germanias excussisse jugum: et flumine, non Oceano, defendi: sibi patriam, conjuges, parentes; illis avaritiam et luxuriam caussas belli esse: recessuros, ut D. Julius recessisset, modo virtutes majorum suorum æmularentur. Neve prœlii unius aut alterius eventu pavescerent: plus inpetus, majorem constantiam, penes miseros esse. Jam Britannorum etiam Deos misereri, qui Romanum Ducem absentem, qui relegatum in alia insula exercitum, detinerent: jam ipsos, quod difficillimum fuerit, deliberare: porro in ejusmodi consiliis periculosius esse deprehendi, quam audere."

XVI. His atque talibus invicem instincti, Boadicea, generis regii femina, duce (neque enim sexum in imperiis discernunt) sumpsere universi bellum; ac sparsos per castella milites consectati, expugnatis præsidiis, ipsam coloniam invasere, ut sedem servitutis: nec ullum in barbaris sævitiæ genus omisit ira et victoria. Quod nisi Paullinus, cognito provinciæ motu, propere subvenisset, amissa Britannia foret: quam unius prœlii fortuna veteri patientiæ restituit, tenentibus arma plerisque, quos conscientia defectionis et propius ex Legato timor agitabat. Hic cum egregius cetera, adroganter in dedi-

Quantum transisse militum] sc. Romanorum, a quibus sub imperio teneantur. *Quantum* est quantillum, quam parum: nec cum Boxhornio opus est corrigere *quantillum*, ut recte monet Burmann. ad Lucan. 3, 392. ubi plura exempla vide, si lubet. Similiter ap. Liv. 3, 20. *non ita ægram civitatem esse*, pro non tam parum ægram. Ern.

Sic Germanias exc. jugum] Intellige de Varo cæso. Sed punctum feci post *jugum*. Nam in sqq. est argumentatio e dictis. *Et* pro *atqui*, Gr. καίτοι. Iterum deinde τελεία στιγμὴ debet esse post *defendi:* sequitur enim novum argumentum, nihil pertinens ad Germanias, idque valde usitatum in talibus, et supra jam obvium in cohortatione Civilis. Denique etiam post *æmularentur*. *Neve prœlii unius*, etc. Quod si tamen semel iterumque, quamvis fortiter pugnantes, vincerentur, non statim abjicerent animos. Ern.

Plus impetus, majorem const. p. miseros esse] Utrumque verum: in miseris plus impetus est, propter desperationem, sed et plus constantiæ. Verum tamen, non omnino spernendam esse Acidalii conjecturam, post *impetus* omissum esse *integris*, aut simile quid, quod ad Romanos pertineat opponaturque *miseris*, facile concedat, opinor, qui contextum satis perpenderit. Non agitur de *impetu*, sed de *constantia*, etiam ubi adversa fortuna sit. Ern.

Qui relegatum] Placet; nec male tamen, *religatum*. Lips. Immo vulgatum elegantius multo. Per contemtum, amandatos aut missos aliquo, relegatos aut exsules vocant: ejusque rei exempla et alibi. Ern.

Voadica] Ann. 14, 31. etc. *Boudicea*, quod et hic reponendum puto. Non enim, ut opinor, Tacitus duobus modis idem nomen scripsit. Mox *coloniam* intelligit Camulodunum. Ern. *Boadicea* jam supra recepi.

Omisit ira] *Omisit* est e correctione Rhenani pro *amisit*, quod est h. l. alienum. Mox dedi *cognito pr. motu*, deleto *eo*, quod e prima syllaba verbi sequentis natum est. Sic ed. Puteol. et MS. Vat. Ceterum non sum ignarus, apud Tacitum subinde id pronomen redundare, ut ad A. 14, 51. docui. Ern.

Et propius ex Legato timor agitabat] *Propius* h. e. magis, majori sollicitudine. Plus timebant Legatum ipsum, cujus acerbitatem et arrogantiam sciebant. *Propiora* exquisite dicuntur, quæ magis ad nos pertinent, adeoque magis nos sollicitant; ut *propior cura* ap. Ovid. Met. 13, 578. Rhenani ed. autem exhibet *proprius*, vitio operarum (nam nihil hic tacite inmutavit) ut sæpe etiam in scriptis ista verba permutantur. Id om-

tos, et, ut suæ quoque injuriæ ultor, durius consuleret, missus Petronius Turpilianus, tamquam exorabilior: et delictis hostium novus, eoque pœnitentiæ mitior, compositis prioribus, nihil ultra ausus, Trebellio Maximo provinciam tradidit. Trebellius segnior, et nullis castrorum experimentis, comitate quadam curandi provinciam tenuit. Didicere jam barbari quoque ignoscere, vitiis blandientibus: et interventus civilium armorum præbuit justam segnitiæ excusationem: sed discordia laboratum, cum adsuetus expeditionibus miles otio lasciviret. Trebellius, fuga ac latebris vitata exercitus ira, indecorus atque humilis, precario mox præfuit; ac velut pacti, exercitus licentiam, Dux salutem. Hæc seditio sine sanguine stetit. Nec Vettius Bolanus, manentibus adhuc civilibus bellis, agitavit Britanniam disciplina: eadem inertia erga hostes, similis petulantia castrorum: nisi quod innocens Bolanus, et nullis delictis invisus, caritatem paraverat loco auctoritatis.

XVII. Sed, ubi cum cetero orbe Vespasianus et Britanniam recuperavit, magni Duces, egregii exercitus, minuta hostium spes. Et terrorem statim intulit Petilius Cerialis, Brigantum civitatem, quæ numerosissima provinciæ totius perhibetur, adgressus. Multa prœlia, et aliquando non incruenta; magnamque Brigantum partem aut victoria amplexus, aut bello. Et, cum Cerialis quidem alterius successoris curam famamque obruisset, sustinuit quoque molem Julius Frontinus, vir magnus, quantum licebat, validamque et pugnacem Silurum gentem armis subegit; super virtutem hostium, locorum quoque difficultates eluctatus.

nes ante nos mira negligentia retinuerunt, cum paullulum attendendo animadvertere potuissent vitium; quando *proprius timor* hic sensum nullum habere potest commodum. Ern. Bene Lall. et Brot. *propius* servant. Bipontinis arridet Rhenani *proprius*, sed id omnino errori typographico debetur.

Petron. Turpilianus] De hoc v. A. 14, 39. de *Trebellio Maximo* H. 1, 60. de *Vettio Bolano* H. 2, 65. 79. et A. 15, 3.

Tamquam exorabilior et delictis] Pichena corrigebat: *Qui delictis;* bene. Possis etiam, *is.* Interea, dum nil libri juvant, interpunctionem majorem adhibui ex ed. Puteol. Ern.

Nullis castrorum exp.] Vitiose edd. Gronov. *nullus.* Ern.

Indecorus] MS. Vat. *indecoris,* verbo poetico. Ern.

Eadem inertia] Poetæ ergo illi non fides, qui Bolanum hunc magnum bellatorem facit apud filium et trophæa ejus Britannica ostendit. Statium dico, in Silvis 5, 148. ad Crispinum: *Cernis adhuc titulos, hunc ipse vacantibus armis Induit, hunc Regi rapuit thoraca Britanno:* quæque alia in eodem Protreptico vatum more inflat. Lips.

Brigantum civitatem] Perperam quosdam intelligere Iturium, docet Surita ad Anton. itiner. p. 466. quippe civitas totam gentem denotet.

Cum Cerialis quidem alterius s. etc.] Friget τὸ *quidem*, nisi *alter successor* diversus a Julio Frontino. Id ni sit, putem verum esse *cujusvis* vel *cujusque alt. s.* Ita præclaras res gesserat, ut cujusvis successoris cura parva, et gloria obscura futura esset præ cura gloriaque ipsius: sed tamen et Frontinus se parem ei bello præstitit. Ern.

Vir magnus, quantum licebat] Gruterus, Virdungus, Berneccerus, Gronovius referunt ad tempora, quibus periculosa erat magnæ virtutis opinio, quibus et ego accedo. Boxhornius autem refert ad præcedentia: *sustinuit belli molem.* Mox edd. ante Rhen. *locorumque diffic.* Ern. Explicationi Gruteri favet c. 5. in fine. Sed monent Schefferus et Broterius, sub Vespasiano non amplius invidiam fuisse metuendam. Re-

A. U. 833. A. C. 80.

XVIII. Hunc Britanniæ statum, has bellorum vices, media jam æstate transgressus Agricola invenit, cum et milites, velut omissa expeditione, ad securitatem, et hostes ad occasionem, verterentur. Ordovicum civitas, haud multo ante adventum ejus, alam, in finibus suis agentem, prope universam obtriverat: eoque initio erecta provincia; et, quibus bellum volentibus erat, probare exemplum, aut recentis Legati animum opperiri. Tum Agricola, quamquam transacta æstas, sparsi per provinciam numeri, præsumpta apud militem illius anni quies, tarda et contraria bellum inchoaturo, et plerisque custodiri suspecta potius videbatur, ire obviam discrimini statuit: contractisque legionum vexillis et modica auxiliorum manu, quia in æquum degredi Ordovices non audebant, ipse ante agmen, quo ceteris par animus simili periculo esset, erexit aciem: cæsaque prope universa gente, non ignarus, instandum famæ, ac, prout prima cessissent, fore universa; Monam insulam, cujus possessione revocatum Paullinum rebellione totius Britanniæ, supra memoravi, redigere in potestatem animo intendit. Sed, ut in dubiis consiliis, naves de-

spiciunt ergo ad antecessorem Cerialem, et reddunt, quantum licebat ob hujus virtutem et gloriam.

Ut quibus bellum volentibus erat] Vellem, *ut quibusque*. Lips. Formula *quibus b. volentibus erat*, alio loco illustrata est. (V. A. 1, 59. H. 3, 43. 52.) MS. Vat. *et qu.* quod recepit Broterius; bene. Mox edd. ante Rhenan. *transvecta æstas*. Ern.

Sparsi per provinciam numeri] int. cohortes: quas *numeros* sc. legionum dici, hodie satis notum est. Frustra igitur Ursinus tentat *innumeri*. Ern. Cf. H. 1, 6.

Et plerisque custodiri suspecta potius videbatur] i. e. plerique Legati, Tribuni, censebant melius fore, si suspectæ provinciæ partes præsidiis imponendis custodirentur, caveretur que, ne quid movere possent, ut recte capit Pichena. Ern.

Legionum vexillis] Veteranos intelligit Virdungus. Nisi tamen ista *vexilla legionum* significant, nullam eum integram legionem duxisse, sed de singulis idoneam et sufficientem manum, ut licet tot numeris absentibus per castra et præsidia eadem summa legionum constaret atque ipso nomine relecta in fide retineret, neque occasioni terga patefacta, ut a Suetonio, Britanni cogitarent. Quo consilio ad Rhenum et Vitellianos usos legimus, quum in Italiam proficisceren-tur. Nam et hoc genus *vexillarii* dicebantur, qui expeditionis caussa delecti ab legionum suarum corpore ad tempus discesserant, et sub vexillis habebantur. Similiter *modicam auxiliorum manum* appellat, ut indicet majorem partem ad stativa mansisse. Gron. *Vexillationes* in monumentis Britannicis sæpe memorantur. V. Gordon. in Itiner. Septentr. tab. 9 et 12.

In æquum degredi Ordovices non audebant] Recte *degredi*. Sed *erigere aciem* est in arduum versus montem ducere, ut apud Livium 1, 27. *Inde, ubi satis subisse sese ratus est, erigit totam aciem*. Lib. 3, 18. *Hunc Ducem secuti nequicquam reclamantibus Tribunis in clivum capitolinum erigunt aciem*. Sed et sæpius sic Tacitus. Gron. *Digredi* male edd. ante Pich. Mox pro *fore universa* MS. Vat. ap. Broterium, *terrorem ceteris fore*. Ern.

Cujus possessione] i. e. a qua sub potestatem redigenda, occupanda. V. Gronov. ad Ann. 2, 5. Adde ad H. 3, 59. Ern.

Supra memoravi] Cap. 14 et 16.

Sed, ut in dubiis consiliis, naves deerant, ratio et constantia] Videtur scripsisse auctor, *Sed, ut in subitis consiliis, naves deerant*. Gron. Rectissime. Frustra alii de transpositione vel supplemento cogitavere. Ern. Bene quoque

erant: ratio et constantia Ducis transvexit. Depositis omnibus sarcinis, lectissimos auxiliarium, quibus nota vada, et patrius nandi usus, quo simul seque et arma et equos regunt, ita repente inmisit, ut obstupefacti hostes, qui classem, qui naves, qui mare exspectabant, nihil arduum aut invictum crediderint sic ad bellum venientibus. Ita petita pace, ac dedita insula, clarus ac magnus haberi Agricola; quippe cui ingredienti provinciam, quod tempus alii per ostentationem, aut officiorum ambitum, transigunt, labor et periculum placuisset. Nec Agricola, prosperitate rerum in vanitatem usus, expeditionem aut victoriam vocabat, victos continuisse: ne laureatis quidem gesta prosecutus est: sed ipsa dissimulatione famæ famam auxit, æstimantibus, quanta futuri spe tam magna tacuisset.

XIX. Ceterum animorum provinciæ prudens, simulque doctus per aliena experimenta, parum profici armis, si injuriæ sequerentur, caussas bellorum statuit excidere. A se suisque orsus, primam domum suam coercuit; quod plerisque haud minus arduum est, quam provinciam regere. Agere nihil per libertos servosque publicæ rei: non studiis privatis, nec ex commendatione, aut precibus Centurionum

se habet vulgatum. De supplemento cogitarat Pichena, de transpositione more suo Acidalius.

Obstupefacti hostes] Credo, in animo habuisse locum Livii 2, 10. *ipso miraculo audaciæ obstupefecit hostes.* Adde infra c. 25. Ern.

Qui mare exspectabant] Ludit Tacitus, ut solet, uno verbo duabus significationibus respondente nominibus diversis. *Qui classem, qui naves exspectabant*, est, qui putabant nunquam fore, ut Romani possent eos aggredi sine classe, aut qualibuscumque navibus. *Qui mare exspectabant*, qui sibi persuaserant, ipsum mare pro muro ipsis fore, atque accessu prohibiturum Romanos. Gron.

Ne laureatis quidem gesta secutus est] intell. *literis*, quas Romam ad Imperatorem Senatumque de more mitteret. *Gesta laur. prosequi*, est ornare, ut *triumpho prosequi*, et similia. Mox bene punctum a Pichena factum post *est*. Ern. De *laureatis* v. et H. 3, 77. et Liv. 5, 28. 45, 1.

Caussas bellorum st. excidere] *Excidere* habent edd. vett. nisi quod Aldus *excindere* dedit, temere haud dubie et operarum errore: nam Rhen. editionem expressit. At inde a Lipsio omnes habent *exscindere*, quod unde ductum sit, nescio. Quia tropus ductus est a *radicibus*; hæ autem, ut et arbores, *excidi* potius dicuntur, quam *exscindi*, quantum observavi, veterem lectionem prætuli; quæ et præferenda erat, si in hac quoque forma promiscue utrumque verbum diceretur. Add. ad H. 5, 16. Ceterum veteres libri inde a Rhen. male interpungunt post *orsus*. Mox *coercuit* est ab Rhenani correctione. Ed. Puteol. habet *coerant*, Ber. (et Alc.) *coerceant*. Omnes autem veteres *primam*, quod ut elegantius merito reduxi. *Primum* reperi demum in ed. Gronov. patris. Ern. Notant Bip. in ed. Frf. 1542. ad exemplar Rhenani recusa, reperiri. Sed Rhen. *primam* habet. Ibi ergo vitium operarum extat, in Frf. scilicet.

Nihil per lib. s. publicæ rei] Intelligi volunt *agere*, cujus ellipseos exempla requiro. Groslotius corrigebat, *publice geri*, quod non placet: activum requiritur. *Agere* excidisse putes, quod mox præcedit *regere*. Ern. Cum Bip. lacunam explevi ex mente Rhenani.

Centurionum milites] Sic edd. omnes. Quod, ut haud dubie corruptum, varie tentant viri docti. Boxhornio, neganti ad locum inter milites obtinendum precibus aut commendatione opus fuisse, J. Fr. Gronovius opponit verba Varronis L. 3. de vita Pop. Rom. apud Nonium: *Referentibus Centurionibus adoptati in cohortes subibant, ut semper plenæ essent legiones; a quo Optiones in tur-*

milites accire, sed optimum quemque fidelissimum putare: omnia scire, non omnia exsequi: parvis peccatis veniam, magnis severitatem commodare: nec pœna semper, sed sæpius pœnitentia contentus esse: officiis et administrationibus potius non peccaturos præponere, quam damnare, cum peccassent. Frumenti et tributorum exactionem æqualitate

mis Decurionum, et in cohortibus Centurionum appellati. Bene, si sermo esset de re militari. At de disciplina domestica sermo est. Nec milites *fideles* dicuntur: ministrorum domesticorum et amicorum illud epitheton est. Igitur credo, Tacitum scripsisse *expeditionum comites*, intelligoque eos, de quibus Cicero ad Qu. Fr. 1, 1, 4. (quam partem epistolæ hic ante oculos habuisse Tacitus videtur) *quos vero ex domesticis convictionibus, aut ex necessariis apparitionibus tecum esse voluisti, qui quasi ex cohorte Prætoris appellari solent, quorum non modo facta, sed etiam dicta omnia præstanda nobis sunt.* Idem Verr. 2, 10. *Comites illi tui delecti manus erant tuæ, præfecti, scribæ, medici*, etc. Sueton. Tib. 46. plane *comites expeditionum* vocat. Hi tales comites, quorum opera Præsides utebantur in provinciæ administratione, sive, ut Tacitus infra, officiis et administrationibus præponebant, et salaria publice constituta habebant, adsumebantur sæpe vel propter gratiam, quæ *studia privata* Tacitus vocat, vel commendatione aliorum, vel precibus suis, ut Legati fere. Unde Verris allegationes amicorum ad Dolabellam Ciliciæ Præsidem, ut sibi legationem impetrarent ap. Cicer. Verr. 1, 16. et preces ejus, qui Præfecturam ab Africano frustra petebat apud eundem Verr. 2, 11. Neque mirum est, *expeditiones* et *Centuriones* confusos a librariis. Initium corruptelæ natum in prima syllaba *ex*, cui centies *ce* substituta; unde *ceteri* et *exteri* confusi, ut supra notavimus. H. 5, 12. Germ. c. 32. ext. Ern. Non tot verbis erat opus. Vide adjecta ad notam seq.

Adscire] Pronum est rescribere *adsciscere*, ut volebat Danesius; quod est proprium in ea re verbum, ut *adsumere*. Neque ego dubito, quin ita rescribendum sit h. l. aliis, ubi eadem forma verbi in libris occurrit, vel eodem modo, vel *adcire* aut *accire*, prout sensus cujusque loci postulet. Velut H. 4, 24. *adciri in societatem Germanos:* c. 80. *Antonium Primum adsciscì inter comites:* ap. Virgil. Æn. 12, 38. ubi Heinsius e MSS. edidit *adscire*, legendum *adcire* vel *accire*, etc. Nam nondum demonstrari potuit, hanc formam Latinam esse; meritoque putatur a librariis invecta in libros a vitio pronunciationis. Ceterum hæc Taciti loca latebant Heinsium ad Virgil. l. c. aliosque, qui locum Virgilianum laudavere. *Conscisse* pro *concisse* MSS. ap. Liv. 3, 53. Ern. Boxhornius dabat *Centuriones militum*. Refellit hoc Schefferus, quia hic de iis agitur militibus, quos, ut c. 5. dicitur, *Præsides contubernio suo æstimabant.* Bip. quoque tales putant fuisse Duci quasi accensos, quos Varro L. L. 5, 9. ab *acciendo* ducit, leguntque *accire*, quod et mihi probatur, quia τὸ *adscire* dubiæ auctoritatis est.

Non omnia exsequi] Notabis *exsequi* hic valere, *punire, ulcisci;* quod in Suetonii Julio cap. 67. Vespas. cap. 14. Caligula, cap. 12. in Seneca, et alibi observatum. Lips. Sic etiam Livius v. c. 3, 13. Ern. Schefferus *exsequi* reddit, examinare quid delinquens mereatur. Sensus: dissimulando transmittebat.

Nec pœna semper] int. *uti*, quod in altero membro quodammodo latet. Ern.

Officiis et admin. potius non peccaturos] Fulvii V. C. toties venditans, quod certum est nullo in MS. repertum, sed conjecturæ doctorum hominum deberi, jamdudum apud me tesseram confregit. Verbum autem, quod desideratur, censeo latere sub τῷ *potius*, quod, ut et τὸ *magis*, intelligere sæpe Tacitum, Livium, Plautum, alios, ante τὸ *quam*, in confesso est; adeoque auctorem edidisse *officiis et administrationibus imponere non peccaturos, quam damnare cum peccassent.* Est autem etiam Taciti *imponere legionibus, cohortibus, custodiæ, summæ rei.* Gron. Desiderari verbum, id quidem perspicuum est. Ursinus *præponere* addebat velut e vet. cod. ut solet; quia sic est in MSS. Vatic. duobus apud Broterium, cum eo recepi. Ern. Vaticani codices fidem codicis Ursini stabiliunt. Pichena volebat *præficere*.

Tributorum auctionem] Legam *exactionem;* nisi tamen tributa aucta re-

munerum mollire, circumcisis, quæ, in quæstum reperta, ipso tributo gravius tolerabantur: namque per ludibrium adsidere clausis horreis, et emere ultro frumenta, ac vendere pretio cogebantur: divortia itinerum et longinquitas regionum indicebatur, ut civitates a proximis hibernis in remota et avia referrent, donec, quod omnibus in promptu erat, paucis lucrosum fieret.

XX. Hæc primo statim anno comprimendo, egregiam famam paci circumdedit; quæ vel incuria, vel tolerantia prio-

center intelligit; quod Vespasianus fecerat, ut in Suetonio legas c. 16. Lips. Sic ante jam tentarat Rhenanus; idemque placebat Mureto. Broterius *exactionem* reperit in Vatic. uno in textu, in altero in margine. Mox *munera* sunt ipsa vectigalia et tributa, quæ præstantur. Ern. Bip. recepere *exactionem;* bene, credo. Suadent, quæ sequuntur de *circumcisis*. Dein Acidalius malebat *æquitate*. Non opus.

Circumcisis, quæ in quæstum reperta, ipso trib.] Transposuit Rhenanus relativum *quæ*. Nam veteres libri habent, *circumcisis in quæstum reperta, quæ*, etc. Pichena putabat etiam corrigi potuisse *repertis*. Rhenani ratio magis placet. Ern.

Namque p. lud. clausis horreis] An publicis horreis, in quæ publicani frumenta decumarum condiderant? et, quamquam haberent fortasse domi frumenta, cogebantur ab istis emere. Talia sane horrea in provinciis, et de iis Tacitus in Ægypto A. 2, 59. *Germanicum apertis horreis pretia frugum levasse*, inter popularia ejus facta. An *ludibrium* hoc (ea voce utitur) spectat propria horrea? quæ claudebant publicani, neque aperiri volebant, nisi pacti arbitrio suo super decumis essent. Tale sane Cicero Verri objicit, in libro tertio: atque edictum etiam vulgasse in aratores, *Ne tollas ex area, nisi pactus eris*. Itaque pacisci pro libidine publicanorum debebant, qui, ut idem ait, *dimidias partes* pro decumis auferebant. Quid deinde? *emere ultro cogebantur*, inquit. Cum videlicet tantum frumenti attributum jam publicanis esset, ii rursum vendebant aratoribus, jubebantque emere. Satis? immo amplius, etiam *vendere*. Quomodo? cum grandi pecunia suum vendidissent, redibant, et quasi in usum militum eorumque annonas emebant; sed vili pretio scilicet, et quod Præses aut potius Procurator Principis, ex ejus re, dixisset. Id quoque a Verrinis factum, ubi omnes hæ fraudes relatæ et revelatæ ab illustri oratore. Lips. Omnino aratorum horrea propria intelliguntur, pro lubitu Præfectorum vel publicanorum clausa. Quid in eo ludibrii, recte Lipsius explicat. Aliter Schefferus, quem sis vide.

Vendere pretio] Suspicor, *ac vendere parvo cogebantur*. Gron. Res videtur postulare. Male huc trahit Broterius *frumentum æstimatum*. Ern. *Pretio*, imperato, præscripto, quod sane æstimationem supponit.

Divortia itinerum] Iterum ex Cicerone (nam quis fraudes melius retegat?) lux esto. Frumenti æstimatio introducta fuit, sed primo, inquit in Verr. 3, 82. in commodum aratoris, *cum in eum locum, quo imperabatur, frumentum portare nollet*. Quid fecerunt boni Præsides? *Instituerunt semper ad ultima ac difficillima loca apportandum frumentum imperare, ut vecturæ difficultate ad quam vellent æstimationem pervenirent*. Et id vulgo factum ostendit, non solum a Verre aliquo. At Agricola emendavit, itemque postea Valerianus mandavit: *Ne Præses provincialem aut possessorem cogat frumenta illic, ubi non habet, dare; equum, ubi non potest, pascere. Quia*, inquit, *non est ulla provisio melior, quam ut in locis suis erogentur, quæ nascuntur, ne aut vehiculis aut sumptibus Remp. gravent*. Lips.

Donec, quod omnibus in pr. etc.] Aut non assequor acumen sententiæ, aut meus lusus est in *omnibus* et *paucis*. Nam sensus, ut opinor, hic est, donec pauci illi, Præses, Legati, Quæstor, publicani, lucrum magnum caperent, etiam si tanta copia frumenti esset, ut quivis salubri pretio emere ubivis posset, nec ipsi aratores multum lucrarentur. Nisi aliud quid in verbis *in promtu* latet, quod non assequor. Ern. Nulla hic dubitandi caussa. *In promtu* erat frumentum ibi ubi messes, ubi horrea aratorum, unde vero per ludibrium in remota transferre jubebantur suo damno, Præfectorum aut publicanorum lucro.

Vel tolerantia] Sic emendavit Rhen. Prius erat *intolerantia*.

rum, haud minus quam bellum timebatur. Sed, ubi æstas advenit, contracto exercitu, militum in agmine laudare modestiam, disjectos coercere: loca castris ipse capere: æstuaria ac silvas ipse prætentare: et nihil interim apud hostes quietum pati, quo minus subitis excursibus popularetur: atque, ubi satis terruerat, parcendo rursus inritamenta pacis ostentare. Quibus rebus multæ civitates, quæ in illum diem ex æquo egerant, datis obsidibus, iram posuere, et præsidiis castellisque circumdatæ, tanta ratione curaque, ut nulla ante Britanniæ nova pars inlacessita transierit.

A. U. 834. A. C. 81.

XXI. Sequens hiems saluberrimis consiliis absumpta: namque, ut homines dispersi ac rudes, eoque in bello faciles, quieti et otio per voluptates adsuescerent, hortari privatim, adjuvare publice, ut templa, fora, domus exstruerent, laudando promptos, et castigando segnes: ita honoris æmulatio pro necessitate erat. Jam vero Principum filios liberalibus

Militum in a. modestiam] i. e. si ita iter facerent, ut in devia non degrederentur, nec vicinis quicquam per vim eriperent. *Disjecti* sunt, qui aliter facerent, ab agmine discedendo rapiendi caussa. Ceterum *militum* est a Rhen. conjectura, primum recepta in Rhen. sec. in edd. ante omnibus *multum*. MS. Vat. (et V. C. Ursini) apud Broterium *multus*, quod ille et in textum recepit. Sed sensit ita non expleri sensum. Itaque addit *militum* ante *laudare*. *In agmine* manifeste conjungitur cum *modestiam* et *disjectos*. Cum milites iter facerent, hoc est, *in agmine*, laudabat modestiam sc. eorum, qui in agmine manebant; qui deserebant prædandi caussa, eos coercebat. Mihi *multum* tamen suspectum est, malimque deleri; ita omnia plana. Ern. *Militum* bene habet, non delendum. *Multus* Vaticani probat Bleterius.

Loca castris ipse capere] Magno numero Romanorum castra supersunt per Britanniam, de quibus vid. Gordon. in itinerario Septentr.

Irritamenta pacis ostentare] Acidalius tentat *invitamenta*, quod Lipsio quoque placebat, s. etiam *imitamenta*. Ingeniose utrumque. *Invitamenta* quidem et *irrit.* facile confunduntur, ut *invitare* et *irritare* sæpe confusa scimus in libris. Et *imitamenta pacis* bene opponerentur *terroribus*. Sed et *irritamenta pacis* recte dicuntur, ut opinor. Nam *irritare* etiam in bonam partem dicitur, et facilius ac sæpius ex *irritare* factum est *invitare*, quam contra. V. Drakenb. ad Liv. 1, 15. et quos ibi laudat. *Irritamenta pacis* sunt res, quibus homines ad pacem alliciuntur. Sic *irritamenta malorum* sunt illecebræ malorum, *delinimenta*. Ern.

Ex æquo egerant] i. e. nondum in potestate Rom. fuerant, sed sui juris, liberæ. Sed fatendum est, id lenius esse, quam pro eo, quod opponitur, *iram posuere*. Ern.

Ut nulla ante Britanniæ] Scribendum videtur, *nulla ante Britanniæ nota*. Et prospicit, quod mox dicturus est cap. 22. *Tertius expeditionum annus novas gentes aperuit.* Ante hunc igitur tentatæ partes non erant novæ, sed notæ. Gron. Bonus sensus, sed, ut opinor, non aptus antecedentibus. Non enim, si urbes deditæ bene muniuntur, propterea omnes notæ Britanniæ partes bello tentatæ. Suspicor excidisse *sic* vel *ita* post *pars*. Ita bene munita oppida, ut nunquam ab hostibus lacessita sint bello, cum alias novæ partes provinciæ Rom. adjectæ crebro ab barbaris tentarentur, si forte recipere possent. Ern. Bip. conjiciunt *nulla arte*. Freinsh. dabat *paullo ante Br. nova pax*. Mihi N. L. placet tamen Boxh. conjectura, *nulla inde* (abhinc, exinde) *Britannorum pars inl. tr.* Malim tamen servare *Britanniæ nova pars*.

Bello faciles] Edd. ante Rhen. *in bello*, unde magis probem alteram Rhenani conjecturam *in bellum*, sive *in bella*, quod non minus recte dicitur. Ern. Restituo lectionem pristinam. Sic et Bip. qui *faciles* recte reddunt *facile parabiles*, *promti*.

artibus erudire, et ingenia Britannorum studiis Gallorum anteferre, ut, qui modo linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiscerent. Inde etiam habitus nostri honor, et frequens toga: paullatimque discessum ad delinimenta vitiorum, porticus et balnea, et conviviorum elegantiam: idque apud imperitos "humanitas" vocabatur, cum pars servitutis esset.

A. U. 835. A. C. 82.

XXII. Tertius expeditionum annus novas gentes aperuit, vastatis usque ad Taum (æstuario nomen est) nationibus: qua formidine territi hostes, quamquam conflictatum sævis tempestatibus exercitum, lacessere non ausi: ponendisque insuper castellis spatium fuit. Adnotabant periti, non alium Ducem opportunitates locorum sapientius legisse: nullum ab Agricola positum castellum aut vi hostium expugnatum, aut pactione aut fuga desertum. Crebræ eruptiones: nam adversus moras obsidionis annuis copiis firmabantur: ita intrepida ibi hiems, et sibi quisque præsidio, inritis hostibus, eoque desperantibus, quia soliti plerumque damna æstatis hibernis eventibus pensare, tum æstate atque hieme juxta pellebantur. Nec Agricola umquam per alios gesta avidus intercepit: seu Centurio, seu Præfectus, incorruptum facti testem habebat. Apud quosdam acerbior in conviciis narrabatur, ut bonis comis, ita adversus malos injucundus: ceterum ex iracundia nihil supererat: secretum et silentium ejus non timeres: honestius putabat offendere, quam odisse.

Linguam R. abnuebant, eloq. concupiscerent] Non recte olim putabam, pro *abnuebant* legendum *abnuerent*. Si in hoc verbo aliquid tentandum esset, conjicerem *abnuerant*. Sed et illud rectum est. ERN.

Paullatimque discessum] Pichena suspicatur legendum, *paullatimque descensum;* eleganter. *Delinimenta vitiorum* Grævius ep. ad Heins. in Coll. Burm. t. 4. p. 706. interpretatur vitia, quibus homines deliniuntur et alienantur a severiore vita. *Delinimenta* esse philtra: laudatis locis Livii 30, 13. 39, 11. item notis Afranii versiculis: *si possent homines delinimentis capi, omnes haberent nunc amatores anus.* Pro philtris loco Livii posteriori capiebat et Broukh. ad Tibull. 1, 6, 7. Sed bene refellit hanc vocis interpretationem Dukerus ad Liv. l. c. ubi copiose de hoc verbo. *Delinimenta vitiorum* sunt res, quibus animi hominum blande paullatim capiuntur, ut vitia non amplius abhorreant, sed pro felicitate amplectantur. Porticus, balneæ, convivia lauta, sunt illa delinimenta, quibus facile homines adsuefiunt, iisque capti ad omne genus vitiorum proni et faciles fiunt. ERN.

Usque ad Taum] Æstuarium et ostium fluminis Tai, in latere orientali Britanniæ, hodie *Twede*, Scotiam ab Anglia separans. ERN.

Crebræ eruptiones] Nempe per æstatem, adversus Britannos. Mox, *tum æstate atque hieme juxta pellebantur.* Sequentia referuntur ad superiora: nullum castellum pactione desertum; quam exprimere solet fames in obsidione. *Nam* transitioni servit. ERN.

Avidus intercepit] Ποιητικώτερον additum est *avidus*, i. e. per aviditatem laudis et gloriæ.—Mox edd. vett. *ut erat bonis c.* quod restituit Broterius; non bene, ut opinor: nec enim aptum est Taciti in talibus consuetudini illud *erat.* ERN.

Adversus malos injucundus] Posuit pro iracundus, asper, molliendi caussa, ut Cicer. ad Att. 1, 20. conjunxit *asperius atque injucundius.* ERN.

Quarta æstas obtinendis, quæ percurrerat, insumpta] Barclaius, Bernecerus, ex Boxhornius habent hic aliquid boni et

A. U. 836. A. C. 83.

XXIII. Quarta æstas obtinendis, quæ percurrerat, insumpta: ac, si virtus exercituum et Romani nominis gloria pateretur, inventus in ipsa Britannia terminus. Nam Clota et Bodotria, diversi maris æstibus per inmensum revectæ, angusto terrarum spatio dirimuntur: quod tum præsidiis firmabatur: atque omnis propior sinus tenebatur, submotis velut in aliam insulam hostibus.

A. U. 837. A. C. 84.

XXIV. Quinto expeditionum anno, nave prima transgressus, ignotas ad id tempus gentes crebris simul ac prosperis prœliis domuit: eamque partem Britanniæ, quæ Hiberniam adspicit, copiis instruxit, in spem magis, quam ob formidinem: si quidem Hibernia, medio inter Britanniam atque Hispaniam sita, et Gallico quoque mari opportuna,

veri, sed nemo se satis explicat. Omnino enim jam redegerat sub ditionem, cum percucurrerat; sed *obtinuit* est, quæ celeri quodam virtutis ac victoriæ cursu obierat, subegerat, occuparat, eorum annuæ moræ continua possessione, administratione, usurpatione jus Populi Romani fundavit: in eis tenendis obduravit obfirmavitque sese, atque ostendit, non se, ut prædam aut gloriolam peteret, sed ea possessurum venisse, ac nec relinquere, neque eripi sibi velle. Quod quin et præsidiis castellisque firmandis, ut Berneggero placet, consecutus fuerit, mihi dubium non est. Idem τὸ *percurrit* explicat continuit, haud male; sed vulgata verbi significatione, non ea, qua Tacitus utitur, cum τὸ *percurrere* aliud facit, aliud *obtinere*. Huic enim obtinere est perseverare in tenendo, quod Galli dicunt *maintenir;* providere, ne qua vis possessionem interrumpat, et, si qua tentetur, eam fortiter feliciterque repellere. Vide quæ notamus ad Livium 3, 36. Gron. Edd. ante Rhen. habent *præcucurrerat* vel *præcurrerat*, ut ed. Put. et Alc. quod Rhenanus tacite mutavit in *percurrerat*, nisi librariorum aberratio est. Ego nec *præcucurrerat* spernam, pro prætercucurrerat, ut *prævehi* pro *prætervehi* habuimus H. 5, 23. Ern. Rectius omnino *percurrerat*.

Nam Glota et Bodotria diversi maris æstu per immensum revecti] Qui *dirimuntur?* haud dubie *Glotta* et *Bodotria* fluvii. Quomodo? angusto terrarum spatio. Quare? quia *diversi maris æstu per immensum revecti:* hoc est, hinc atque inde occurrentis impetu et affluxu maris detenti et velut repulsi ac retroacti. Atque eo intervallo non longo castellis septo, quicquid interius terrarum erat, parebat Romanis. Gron. Primum edd. pr. *Clota*, ut MSS. Vat. habent duo, et Ptolemæus; quod recepi. Deinde edd. ante Rhen. omnes *diversi maris æstibus per immensam revectæ*. Rhenanus tacite, edidit, *d. m. æstus p. i. revecti*, quod servatum ab omnibus usque ad Lipsium, qui *æstu* edidit, iterum tacite ex ed. nescio qua. Atque hæc jam Gronovius explicat, securus, quid Tacitus scripserit; cum verisimile sit, et *æstus* et *æstu* esse vitia operarum, illud in ed. Rhen. hoc in ea, unde textus Lipsianus fluxit. Nam in *æstibus* nihil est, quod vitii suspicionem habeat. *Revecti* videtur edidisse Rhenanus, quod *Clotta* et *Bodotria*, fluminum nomina, masculinum genus desiderare putaret; quasi non, per terminationem, feminini generis esse possint, atque adeo proprie esse debeant, ut Allia, Albula, Mosella. V. Voss. de Analog. 1, 10. Itaque veterem lectionem, quæ haud dubie e MS. libro fluxit, reduxi, sine dubio præferendam alteri, quæ partim a conjectura, partim ab errore operarum nata est. Sensus est, æstus contrarii maris vi sua fecere, ut æstuaria Clota et Bodotria quam longissime se insinuaverint in continentem, et vix angustum isthmum reliquerint. Ern.

Nave prima] Quæ oras istas scrutari ausa.

In spem magis] Vel potius, *in speciem magis*. Lips. Sed sequentia videntur *spem* magis desiderare. Ea non erant per punctum ab his dirimenda, ut in vulgatis factum. Ern.

Medio inter Britanniam atque Hispaniam sita] Bene monet Pichena, *medio sitam* non esse æquo distantem a Britannia et Hispania. *Media* sunt interjecta quævis. Omninoque hic *medio* per pleonasmum additum est. Ern.

valentissimam Imperii partem magnis invicem usibus miscuerit. Spatium ejus, si Britanniæ comparetur, angustius, nostri maris insulas superat. Solum cœlumque et ingenia cultusque hominum haud multum a Britannia differunt, nec in melius. Aditus portusque per commercia et negotiatores cogniti. Agricola expulsum seditione domestica unum ex regulis gentis exceperat, ac specie amicitiæ in occasionem retinebat. Sæpe ex eo audivi, legione una et modicis auxiliis debellari obtinerique Hiberniam posse: idque etiam adversus Britanniam profuturum, si Romana ubique arma, et velut e conspectu libertas tolleretur.

A. U. 838. A. C. 85.

XXV. Ceterum æstate, qua sextum officii annum inchoabat, amplexus civitates trans Bodotriam sitas, quia motus universarum ultra gentium, et infesta hostili exercitu itinera, timebantur, portus classe exploravit; quæ, ab Agricola primum adsumpta in partem virium, sequebatur egregia specie, cum simul terra, simul mari bellum inpelleretur, ac sæpe iisdem castris pedes equesque, et nauticus miles, mixti copiis et lætitia, sua quisque facta, suos casus adtollerent; ac modo silvarum et montium profunda, modo tempestatum ac flu-

Nostri maris insulas] int. maris mediterranei insulas. Ern.

Differunt: melius aditus p.] Edd. ante Rhen. *differt: in melius a.p.* Lectio, quæ nunc est in textu, ex ingenio est Rhenani. Sed idem pro *melius* malebat *ejus*, sc. insulæ. Alii aliter tentant, sed nihil expediunt sine libris. Ern. Arripio cum Bip. emendationem Acidalii, absque qua vox *melius* plane friget.

Audivi] Forsan *audivit*. Bip.

Amplas civitates trans Bodotriam sitas] Venit ecce sub acumen stili: *amplæ civitatis trans Bodotriam sitæ, quia m.* etc. *timebantur*, *portus classe exploravit.* Et *portus*, non *portum*, quia civitatem ponit non pro oppido, sed pro gente vel regione, aliquot populos complexa et late per tractum litoris patente, ad quam erat verisimile naturam ab Oceano complures aditus portusque patefecisse. Ut civitas Helvetiorum Cæsari, civitas Hyrcanorum Trogo Pompeio. Gron. *Portus* sane est in omnibus ante Pichenam, qui e conjectura Rhenani edidit *prius*. Sed in Gronoviana ratione displicet, quod substantivum *portus* a suo genitivo nimis longe et aspere, contra consuetudinem elegantium scriptorum, interpositu duorum membrorum, divellitur. Ed. Puteol. sic locum exhibet: *Amplas c. t. B. sitas: quia motus—et infesta hostilis exercitus itinera timebantur. Portus classe exploravit.* In ed. Ber. nil præter interpunctionem mutatum est, deleto puncto ante *portus*. Rhenanus novam interpunctionem secutus correxit modo *hostili exercitu*, quod Latinitas postulabat. Lipsius porro tacite edidit *ampla civitate tr. B. sita*, quod ex eodem, quo cetera tacite mutata, fonte fluxit. Ceteri Pichenam secuti sunt. Ego post *sitas* aut ante *amplas* aliquid excidisse putavi de exercitu terrestri, cujus mox mentio, aut expeditione universa, velut *aggressurus;* nisi id in ipsum verbum *amplas* corruptum est, quod non desideraremus, si abesset. Voluit dicere, novam expeditionem ab Agricola in populos ultra Bodotriam susceptam; neque modo terrestribus copiis, sed etiam classe assumta, quibus urbes et portus exploraret illarum regionum. Ceterum MS. Vat. ap. Broterium habet *amplexus* pro *amplas*, quod ille recepit; comparato *amplectitur* Remp. A. 15, 59. sed ea sententia nimis lenis in hac re. Ern. Sit suus honos Vaticano. Recipio cum Bip. lectionem Broterii. *Amplexus civitates*, i. e. ambiens, undique urgens, fere, ut apud Cic. pro Mil. 27. *nimis amplecti plebem*, ambire, ut in se traheret, sibi conciliaret.

Bellum impelleretur] Forma loquendi mihi non cognita, nec ab ullo interpretum illustrata. Puto *inferretur*, *impingeretur*. Ern. Secus Bip. sentiunt. Docent ex Lucano 5, 330. *impellere bellum* esse committere, ut supra H. 3, 2. *impellere res*, movere.

ctuum adversa, hinc terra et hostis, hinc auctus Oceanus militari jactantia compararentur. Britannos quoque, ut ex captivis audiebatur, visa classis obstupefaciebat, tamquam, aperto maris sui secreto, ultimum victis perfugium clauderetur. Ad manus et arma conversi Caledoniam incolentes populi, paratu magno, majore fama, uti mos est de ignotis, oppugnasse ultro, castella adorti, metum, ut provocantes, addiderant: regrediendumque citra Bodotriam, et excedendum potius, quam pellerentur, specie prudentium ignavi admonebant: cum interim cognoscit, hostes pluribus agminibus inrupturos. Ac, ne superante numero et peritia locorum circumiretur, diviso et ipse in tres partes exercitu incessit.

XXVI. Quod ubi cognitum hosti, mutato repente consilio, universi nonam legionem, ut maxime invalidam, nocte adgressi, inter somnum ac trepidationem cæsis vigilibus, inrupere. Jamque in ipsis castris pugnabant, cum Agricola, iter hostium ab exploratoribus edoctus, et vestigiis insecutus, velocissimos equitum peditumque adsultare tergis pugnantium jubet, mox ab universis adjici clamorem: et propinqua luce fulsere signa: ita ancipiti malo territi Britanni: et Romanis redit animus, ac, securi de salute, pro gloria certabant. Ultro quin etiam erupere: et fuit atrox in ipsis portarum angustiis prœlium, donec pulsi hostes; utroque exercitu certante, his, ut tulisse opem, illis, ne eguisse auxilio viderentur. Quod nisi

Hinc auctus Oceanus] Putabam, *victus*: sed quid si *auctus*, quia incognitum mare jam navigatum, et reliquo Oceano quasi adjectum? LIPS. Non profecto inepte *auctus* editur, ut Pichena putat, sed magnifice: ab his addita provinciæ regio ampla terrarum, novusque quæsitus ac domitus hostis; ab illis, quod Oceanus Romanum agnoscebat Imperium, promotum auctumque et ei accessio facta. GRON. *Victus* primus recepit Pichena, idque exemplum omnes imitati sunt. Vellem Gronovius non modo utcunque explicasset *auctum Oceanum*, sed etiam, ita Latine dici posse, aut consuesse, docuisset. Mihi *victus* placet. Sic *domitus Oceanus* est ap. Sueton. Claud. 17. *et spolia Oceani.* Calig. 46. *Victa maria* et *flumina* ap. poetas. ERN. A prisca lectione nolim recedere. Auxere milites jactabundi terras, hostem, Oceanum, ut A. 2, 82. *cuncta in deterius aucta adferebantur.* Cf. et c. 39. ab initio. Sic Brot. Bip.

Oppugnasse ultro, castella adorti] Fortasse, *oppugnare ultro, castella adoriri.* LIPS. Nec dura παρενθέσει et constructione opus est, nec mutatione temporum. Sed rectissime Pichena τὸ *oppugnasse* regi a τῷ *fama*: ut *fama oppugnasse* sit, rumor, quod oppugnarint. Castella, inquit, adorti et apparatu magno et majore fama, vel ex eo, quod sponte oppugnatum venissent, metum addiderunt. GRON. Nempe Pichena per parenthesin accipi posse aiebat a *majore—ultro*, nec tamen satis probabat. ERN. Bip. reponunt *oppugnare*, quia sic V. C. Ursini. Parum refert.

Excedendum potius quam pellerentur] Nec male foret, *excedendum priusquam pellerentur.* GRON. Mox edd. ante Rhen. prave, *specie ignavi prudentium.* Item post edd. Lipsii *circumirentur.* Singularem omnes veteres habent, quem restituit Pichena. ERN.

Securi pro salute, de gloria certabant,—irrupere] Recte Acidalius monuit, *pro* et *de* permutari debere. Si Rhenanus transposuisset, ut alia, jam pro bona et recepta lectione teneremus. Nunc mutare nemo ausus est. Post idem *erupere* sc. e castris, quod in MS. Vat. repertum recepit Broterius; recte. Paullo ante *irrupere* errori locum fecit. ERN. *Irrupere* veteres editiones habent. Utrumque bonum sensum facit.

paludes et silvæ fugientes texissent, debellatum illa victoria foret.

XXVII. Cujus constantia ac fama ferox exercitus, "nihil

Cujus constantia ac fama] Fallor, aut *conscientia* legendum. Conscius sibi exercitus egregiæ victoriæ, et ex ea famæ, majora volvebat. Video et Pichenæ hoc placuisse. LIPS. Quod viris optimis fastidio, nobis aureum et gemmeum est. *Constantia* aliquando opponitur non tam levitati aut infirmitati ejus, qui varius et mutabilis semper, quam timori seu levitati ex timore, atque est imperterritus et immobilis animus iis, quæ terrere possunt, et infirmiores inducere vel vi vel ambitione ad mutanda cœpta et ad aliter et minus honeste fere consulendum. Sic *constantiam* Cyri pueri in Astyagis aula prædicat Justinus 1, 5. et *constantiam* Alexandri rapientis ad supplicium de tumultuantibus armatis: cui convenit apud nostrum Voculæ *constantia* H. 4, 25. item Perdiccæ ultro accedentis et increpantis pedestrem exercitum, qui percussorem ad eum miserat Justin. 13, 3. Talis *constantia* Germanici rejicientis imperium cum maximis minis delatum Suetonio Calig. 1. et Titi conspiratis adversum se assidere sibi jubentis et gladiatorum arma explorare apud Aurelium Victorem. Non aliter Pius apud Capitolinum cap. 5. *Fuitque ea constantia, ut septenis et novenis annis in provinciis bonos præsides detineret.* Quod recte cepit Casaubonus; eoque minus ferendum, quod ei obloquitur Salmasius. Cavillator scilicet *bonos* tantum detinuisse, et ab his nihil periculi aut metus. Parum πολιτικῶς: immo legibus boni quam mali suspectiores sunt; et sæpe non injuria. Non enim ἠθικῶς ad legem Philosophorum intelligimus, sed juste ac fortiter et cum gratia provincialium Rempublicam gerentes; qualibus profecto gloriæ et imperii cupido non segniter innascitur. Noster de Tiberio A. 1, 80. *neque enim eminentes virtutes sectabatur, et rursum vitia oderat: ex optimis periculum, a pessimis dedecus publicum metuebat.* Non aliter Capitolinus Salmasio in subsidium vocatus de Marco cap. 12. *Quamvis esset constans, erat etiam verecundus.* His enim locum dederunt hæc superiora: *Fisco in caussis compendii nunquam judicans favit.* Decebat *constantiam* Principis, nihil decidere de Republica, nihil pati publico detrahi, etsi hominum odia et famæ invidia foret subeunda. Talis *constantia* fuit M. Catonis omni opum vi repugnantis, ne Asianorum locatio induceretur, apud Ciceronem in primo ad Atticum. At Marcus quamvis *constans*, quamvis *Fabianæ constantiæ* in spernendis rumoribus et simultatibus, modo recte ageret, quamvis salubris, nec largitor, aut jactura Reipublicæ ambitiosus; tamen pudoris sui putabat, non nimium pro fisco tendere. Opportunum est etiam, quod adhibet Salmasius ex eodem Marco Capitolini cap. 4. *verecundus sine ignavia.* Hoc prorsus est istud inversum: *quamvis esset verecundus, erat etiam constans.* Nam huic significationi *constantiæ* adversatur *ignavia*, si memineris *ignaviam* et *segnitiem* optimis auctoribus interdum esse timorem, formidinem, quod Galli dicunt *poltronerie et manquement de courage.* Sic Tacitus H. 2, 94. *Nec coercebat istas voces Vitellius; super insitam inerti animo ignaviam, conscius sibi instare donativum:* hoc est, præterquam quod natura nihil habebat constantiæ et horrebat vanos strepitus, nec audebat militaris turbæ insolentiam imperatoria severitate compescere. Hinc et intelligendum illud Velleii 2, 125. in seditione Germanici Pannonicique exercituum post excessum Augusti: *Quo quidem tempore ut pleraque ignave Germanicus, ita Drusus ... prisca antiquaque severitate*, etc. hoc est, parum constanter, parum severe. Nam hoc quoque constantiæ est tumultuantibus non cedere atque etiam obviam ire, ut Suetonius loquitur Julio cap. 69. Nec dubium, quin turpiter et mendaciter aduletur patri et filio, factumque constantissimi, qua licuit, exempli, ut agnoscit Suetonius, ignaviæ crimine traducat. Sic igitur eam vocem et hic accipimus, ut *cujus victoriæ constantia et fama ferox exercitus*, sit; cujus præsentissimis interritisque tanto periculo animis, partæ tantaque fama passim celebratæ memor atque inde inflatus miles. A. 22, 33. *At Suetonius mira constantia medios inter hostes Londinium perrexit.* His omnibus in locis *constantia* non quævis perseverantia et propositi pertinacia, sed κατ' ἐξοχὴν permansio in sententia, et instituto, atque habitu mentis contra graviter obstantem urgentemque vel metum, vel gratiam, vel subrusticum pudorem. GRON. Bene ista de *constantia* disputantur, nec quisquam de hac significatione dubitat. At *victoriæ constantia* an dicatur, et quo sensu,

virtuti suæ invium: penetrandam Caledoniam, inveniendumque tandem Britanniæ terminum continuo prœliorum cursu," fremebant: atque illi modo cauti ac sapientes, prompti post eventum ac magniloqui erant. Iniquissima hæc bellorum conditio est: prospera omnes sibi vindicant, adversa uni inputantur. At Britanni non virtute, sed occasione et arte usos rati, nihil ex adrogantia remittere, quo minus juventutem armarent, conjuges ac liberos in loca tuta transferrent, cœtibus ac sacrificiis conspirationem civitatum sancirent: atque ita inritatis utrimque animis discessum.

XXVIII. Eadem æstate cohors Usipiorum, per Germanias conscripta, in Britanniam transmissa, magnum ac memorabile facinus ausa est. Occiso Centurione ac militibus, qui, ad tradendam disciplinam inmixti manipulis, exemplum et rectores habebantur, tres liburnicas, adactis per vim gubernatoribus, adscendere; et uno remigante, suspectis duobus,

præsertim ubi adjungitur *ferox*, id mihi dici velim. Clarum est, quod alias dicitur simpliciter *victoria ferox miles*, aut *recenti v. f.* id hic cum duplici additamento dici. Victoriam miles et ipse credebat amplam, et fama ferebat: hoc est conscientia et fama victoriæ. Ern. Dolendum omnino, eruditionem sic temere profusam. Non hic sermo de constantia Ducis sed victoriæ. Hæc autem constans est, quum nulla clade polluta. Quidni autem ea victoriæ constantis et virtutis suæ fama ferox exercitus? Bene hoc sensere Bip. Sensit et Bahrdt et Bleterius et nuperus quoque interpres Gallus.

Adversa uni imputantur] Sic recte Rhenanus: ante erat prave *adversa cum imp.* Ern.

Arte Ducis rati] Hæret sententia. Putabam olim, et explebam, *arte Ducis victos rati:* nunc magis et propius verbis, *non ut virtute, sed occasione et arte Ducis superati.* Nam illud, *super*, compendio sæpe scriptum, et unica littera; quæ et in fine anteeuntis verbi est. *Occasione* autem victos se volunt, quia superventu subito Agricolæ (prius prœlium vide) oppressi. Lips. Alii tentant verbum *rati*, idque varie; frustra. Melius Lipsius. Forte tamen nec displiceat *arte vicisse* sc. Romanos. Ad meum quidem sensum id mollius est, et ad vulgatam lectionem propius accedit. Ern. Laude digna hæc conjectura, nec minus illa Broterii, *arte se victos rati.* Præferam tamen, quam arripio, Bipont. *arte usos*, scil. Romanos, ni malis, *arte Ducis usos.* Ingeniose quoque Freinsh. *non virtutem, sed occasionem et artem Ducis rati.*

Magnum ac memorabile facinus] Hodie rideamus; at olim hoc tanti fuit, quanti nunc penetrasse Magellani sinum, et orbem hunc circumdedisse. Ambrosius 3. Hexaëm. 3, 3. *Illud magnum et inausum navigantibus, atque intentatum nautis mare, quod Britannias frementi includit æquore, atque in ulteriora et ipsis fabulis inaccessa secreta se porrigit.* Hac autem circumvectione retecta Britannia, et insula bona fide approbata. Dionem in Tito vide. Lips. Vir eruditissimus (Virdungus) et haudquaquam τῶν τυχόντων, (qui longe major apparuisset, nisi vix notum suis morbi et paupertas depressissent) mihi etiam inter primos adolescentiæ meæ fautores venerabilis, nimis anguste modum hujus facinoris metitur (de circumvectione sola Britanniæ capiens). Magnitudinis ejus, quam Tacitus intelligit, pars exigua et fortuita est, quam præcipuam putat Virdungus. Magnum erat et memorabile tali tempore ac loco tales rebellionem moliri, et tali modo tantisque casibus ac periculis propositis exsequi, dein per omnia extrema tam diu ærumnosam vitam trahere ac durare. Inceptu, profligatu, exitu magnum hoc et memorabile facinus; non cursu tantum, quem ne cogitarunt quidem, cum rem ingentis ausi susciperent; quamquam et hujus fortuna ipsis miseriis magna et memorabilis. Gron.

Uno remigrante] Clam se subducente, et in patriam remeante, ut capit Pichena. MS. Vat. *remigante*, male. Mox

eoque interfectis, nondum vulgato rumore, ut miraculum prævehebantur: mox hac atque illa rapti, et cum plerisque Britannorum, sua defensantium, prœlio congressi, ac sæpe victores, aliquando pulsi, eo ad extremum inopiæ venere, ut infirmissimos suorum, mox sorte ductos, vescerentur. Atque ita circumvecti Britanniam, amissis per inscitiam regendi navibus, pro prædonibus habiti, primum a Suevis, mox a Frisiis intercepti sunt: ac fuere, quos per commercia venumdatos, et in nostram usque ripam mutatione ementium adductos, indicium tanti casus inlustravit. Initio æstatis Agricola, domestico vulnere ictus, anno ante natum filium amisit. Quem casum neque, ut plerique fortium virorum, ambitiose, neque per lamenta rursus ac mœrorem muliebriter tulit: et in luctu bellum inter remedia erat.

XXIX. Igitur præmissa classe, quæ pluribus locis prædata, magnum et incertum terrorem faceret, expedito exercitu, cui ex Britannis fortissimos et longa pace exploratos addiderat, ad montem Grampium pervenit, quem jam hostes insederant. Nam Britanni, nihil fracti pugnæ prioris eventu, et ultionem aut servitium exspectantes, tandemque docti, commune periculum concordia propulsandum, legationibus et fœderibus omnium civitatum vires exciverant. Jamque super triginta millia armatorum adspiciebantur, et adhuc adfluebat omnis juventus, et quibus cruda ac viridis senectus, clari bello, ac sua quisque decora gestantes: cum inter plures Duces virtute et genere præstans, nomine Calgacus, apud contractam multitudinem, prœlium poscentem, in hunc modum locutus fertur:

MS. Vat. *prævehebantur*, quod placet Broterio. Sententia loci non videtur pati, successum navigationis mirabantur homines in hominibus rei nauticæ rudibus. Ern. A Vaticano discedere et hoc loco, nefas duco. *Uno remigante* usi, quem secuti *prævehebantur* i. e. prætervehebantur litori. Sic bene Bip.

In nostram ripam] sc. Rheni fluminis, cujus altera ripa sinistra provinciæ Gallicæ terminus erat, altera a Germanis tenebatur. Ern.

Initio æstatis] Alia hæc æstas ab ea, quæ c. 25. incipitur. Nam quæ illa ætate gesta sunt, clare ab Agricola c. 34. init. superiori anno tribuuntur. Itaque hic vel numerus æstatis excidit, vel *sequentis*, *proximæ*, quia paullo ante præcedit *eadem æstate*. Ad æstatem septimam hæc pertinere, etiam Virdungus vidit. Si fuit *septimæ initio æstatis*, quod mihi maxime placet, primum verbum, per notas scriptum, facillime potuit absorberi a terminatione præcedentis verbi VIT. Numerum VII excidisse putat etiam Broterius. Ern.

Ut plerique fortium virorum ambitiose] Viri fortes sunt militares: hi fere ambitiose in talibus rebus; h. e. ostentant patientiam, et nimis volunt constanter ferre incommoda videri, contra humanitatis communis rationem. Ern. Vide exemplum Tiberii A. 4, 8.

Grampium] Hodie vocatur *Grantzbaine*. Ern.

Commune periculum concordia] O verba aurea! utinam imbibamus! Nempe hoc est, quod Hermocrates ille Syracusanus pulcherrime monuit, apud Thucyd. 4, 64. Τοὺς δὲ ἀλλοφύλους ἐπελθόντας ἀθρόοι, ἢν σωφρονῶμεν, ἀμυνούμεθα. Εἴπερ καὶ καθ' ἑκάστους βλαπτόμενοι, ξύμπαντες κινδυνεύομεν. Lips.

Sua quisque decora] Præmia ob virtutem bellicam accepta intelligo. Mox *Calgacus* pro *Galgacus* edidimus ex edd. pr. quibus consentiunt MSS. ap. Broterium. Ern.

XXX. "Quotiens caussas belli et necessitatem nostram intueor, magnus mihi animus est, hodiernum diem, consensumque vestrum, initium libertatis totius Britanniæ fore: nam et universi servitutis expertes, et nullæ ultra terræ, ac ne mare quidem securum, inminente nobis classe Romana: ita prœlium atque arma, quæ fortibus honesta, eadem etiam ignavis tutissima, sunt. Priores pugnæ, quibus adversus Romanos varia fortuna certatum est, spem ac subsidium in nostris manibus habebant; quia nobilissimi totius Britanniæ, eoque in ipsis penetralibus siti, nec servientium littora adspicientes, oculos quoque a contactu dominationis inviolatos habebamus. Nos, terrarum ac libertatis extremos, recessus ipse ac sinus famæ in hunc diem defendit: nunc terminus Britanniæ patet: atque omne ignotum pró magnifico est. Sed nulla jam ultra gens; nihil nisi fluctus et saxa; et infestiores Romani; quo-

' *Priores pugnæ*] *Pugnæ* delet Freinshemius; probatque Boxhornius. Ego vulgatum fero. Nec ratio viri docti ullo modo vera; quod homines pugnent, non pugnæ certentur. Centies et *pugnis certari* dicitur, et *pugnæ pugnari*. Sensus: in prioribus pugnis aliquod perfugium reliquum erat in nostra virtute: ea spes restabat. ERN.

Quia nobilissimi t. Brit. eoque in ipsis penetralibus siti] Hæc quomodo cohæreant, non video; cur nobilissimi in penetralibus, h. e. in recessu ultimo, habitent. An *novissimi*, ultimi? Id sequentibus bene convenit: nam eosdem mox dicit *extremos*. *Ipsa penetralia* sunt intimi et ultimi recessus Britanniæ, ut mox vocat. Mirifice hic obloquitur Broterius. ERN. Noli mutare. Jactantia est hominum, qui, quod nobilissimi sint, in penetralibus insulæ se sitos perhibent, quasi κειμήλιον gentis.

A contactu dominationis] Edd. ante Rhen. male *contractu*. ERN.

Nos terrarum ac libertatis] Animosa et alta hæc oratio Galgaci; in qua, quod suos maxime hortatur ad robur, quoniam ultimi Britannorum sint, nec ulla gens ultra, facit, quod Homericus ille Ajax Iliad. ο. 734.

Ἀνέρες ἐστὲ, φίλοι, μνήσασθε δὲ θούριδος ἀλκῆς·
Ἠέ τινας φαμὲν εἶναι ἀοσσητῆρας ὀπίσσω;
Ἠέ τι τεῖχος ἄρειον, ὅ κ' ἀνδράσι λοιγὸν ἀμύναι.

LIPS.

Recessus ipse ac sinus famæ] Mirifice dictum. Defendit nos, inquit, quod longinqui, occulti, et vix fama noti fuimus (in sinu famæ conditi): nunc omnia aperta. LIPS. i. e. sinus ac recessus oræ habitabilis. Perperam sollicitant. *Sinus* est pars secreta et locus maxime remotus. Ut in libro de Mor. G. 29. Gallos, qui decumates agros in limite Romani juris colebant, designans: *mox limite acto, promotisque præsidiis, sinus Imperii et pars provinciæ habentur*, i. e. pars ultima et extrema velut lacinia. Ubi homines nulli, ibi nec fama, quæ hominum ore seritur. GRON. Obs. 1, 4.—Broterius mox permutat hæc duo: *atque omne i. p. m. est, et nunc terminus Br. patet:* quasi melius sic cohæreat oratio. Mihi *sed* obstare videtur, quod illi *atque o.* etc. videtur respondere: id si corrigas *et*, offendet alterum *et*, quod mox sequitur. ERN. Rhen. volebat *atqui*.

Et interiores Romani] Vett. editiones, *inferiores;* e quo Rhenanus, *infestiores*. Ego divisim, *et iis feriores*. Magis feri et duri, quam fluctus et saxa. LIPS. Scribe mecum: *Sed nulla jam ultra gens, nihil nisi fluctus et saxa et infestiora Romanis*. Contra hos enim virtus potest valere; contra ista, nulla. Huc igitur incumbendum significat, et in hos impetum faciendum. GRON. Mihi Rhenani correctio magis placet, quod sententiam efficit melius cum sequentibus coeuntem. Non, quid Romanis infestum ac timendum sit, sed quid victis illa die Britannis, hoc quæritur. Itaque, quia sic Broterius in MS. Vat. reperit, cum ipso in textum recepi. Ceterum *interiores*, quod Lipsius cum sequentibus omnibus edidit, natum est e vitio operarum pro *inferiores:* unde vetus restituimus. Mox edd. ante Rhen. male *cunctis*. ERN. Et *terram*.

rum superbiam frustra per obsequium et modestiam effugeris. Raptores orbis, postquam cuncta vastantibus defuere terræ, et mare scrutantur: si locuples hostis est, avari; si pauper, ambitiosi: quos non Oriens, non Occidens, satiaverit. Soli omnium opes atque inopiam pari adfectu concupiscunt. Auferre, trucidare, rapere falsis nominibus, *imperium*; atque, ubi solitudinem faciunt, *pacem* adpellant.

XXXI. " Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse voluit: hi per delectus, alibi servituri, auferuntur: conjuges sororesque, etsi hostilem libidinem effugiant, nomine *amicorum* atque *hospitum* polluuntur. Bona fortunasque in tributum egerunt; in annonam frumentum: corpora ipsa ac manus, silvis ac paludibus emuniendis, verbera inter ac contumelias, conterunt. Nata servituti mancipia semel veneunt, atque ultro a dominis aluntur: Britannia servitutem suam quotidie emit, quotidie pascit. Ac, sicut in familia recentissimus quisque servorum et conservis ludibrio est; sic, in hoc orbis terrarum vetere famulatu, novi nos et viles in excidium petimur. Neque enim arva nobis, aut metalla, aut portus sunt, quibus exercendis reservemur. Virtus porro ac ferocia subjectorum ingrata imperantibus; et longinquitas ac secretum ipsum quo tutius, eo suspectius. Ita, sublata spe veniæ, tandem sumite animum, tam quibus salus, quam quibus gloria, carissima est. Trinobantes, femina Duce, exurere

Bona fortunasque in tributum egerunt] Hic locus sic est correctus a Rhenano. Ante erat in edd. *bona fortuna quæ in tributum agerat annus, in frumentum: corpora ipsa ac manus silvis ac paludibus verbera emuniendis inter a. c. c.* corruptissime. Nec minus vitiosi sunt libri scripti. An sic dederit Tacitus, ut nunc editur, nemo dicat. *Annonam* Rhenanus sine dubio cepit de annona militari, quæ est pars stipendii. Sed *annonam* Taciti tempore jam sic dictam, non potest, ut opinor, doceri. Ern. Immo vero sic supra A. 15, 72. et apud Livium 26, 20.

Silvis a. p. emuniendis] i. e. viis per silvas et paludes muniendis. Verbum Livianum. Ern.

Mancipia semel veneunt] Egregium vero membrum, et qualia multa in pulcherrimo corpore hujus orationis; qua, moriar, si quid meo sensu prudentius, disertius, argutius est in omni Romana lingua. Ceterum huic sententiæ plane compar, et velut hinc hausta, illa Salviani lib. 6. extremo, ubi queritur Romanos tributa barbaris pendere, quæ munera vocabant: *Dicimus donum esse, quod pretium est, et quidem pretium conditionis durissimæ ac miserrimæ. Omnes quippe captivi, cum semel redempti fuerint, libertate potiuntur: nos semper redimimur, et nunquam liberi sumus.* Lips.

Quotidie emit, q. pascit] Emit, tributis pendendis; pascit, frumento præbendo. Ern.

Recentissimus quisque servorum] Itaque servi recentiores non in magno pretio. Suetonius aliter præfert in Julio c. 47. *Servitia recentiora politioraque immenso pretio comparasse dicitur*, sed ipsum emendo, et interpretes æstu libero, scriboque, *servitia decentiora.* Firmat Plinius epist. 1, 21. *Credo decentes esse servos, qui mihi sunt empti consilio tuo.* Lips.

Arva, aut metalla] Quid? nonne ante dictum, *aurum et argentum* in Britannia esse? dictum: sed hic de sese Caledonii loquuntur et sentiunt, ubi tunc nihil horum. Arva autem non esse, cape illa fertilia et gleba ubere. Lips. Edd. ante Rhen. *arma. Exercere* verbum proprium est in hac re. Ern.

Brigantes fœmina Duce]. Camdenus corrigebat, *Trinobantes*, ex A. 14, 31. recte. Coloniam int. Camulodunum, ex eodem loco. Res ita evidens est, ut ita rescribere non dubitarim. Ern.

coloniam, expugnare castra, ac nisi felicitas in socordiam vertisset, exuere jugum potuere: nos integri et indomiti, et libertatem non in præsentia laturi, primo statim congressu nonne ostendemus, quos sibi Caledonia viros seposuerit?

XXXII. "An eamdem Romanis in bello virtutem, quam in pace lasciviam, adesse creditis? Nostris illi discessionibus ac discordiis clari, vitia hostium in gloriam exercitus sui vertunt; quem contractum ex diversissimis gentibus, ut secundæ res tenent, ita adversæ dissolvent: nisi si Gallos et Germanos et (pudet dictu) Britannorum plerosque, licet dominationi alienæ sanguinem commodent, diutius tamen hostes quam servos, fide et adfectu teneri putatis: metus et terror est, infirma vincula

Libertatem non in præsentia laturi] Romana editio (Put. Alc.) *et in libertatem non in præsentiam laturi;* ex quo M. Antonius Muretus ingeniose, diductis vocibus litterisque, *in libertatem, non in p. r. servitium nati*, id est Populi Romani. Ambigo tamen: et malim, *libertatem non in præsenti ablaturi*, vel *illaturi*. In hoc enim sententiæ hujus penetrantis vis et velut acies est, integros adhuc Caledonios esse, et libertatem sine ullo jugo illibatam habere: irent igitur pugnarentque, non ut amissam iterum inferrent, sed tot sæculis retentam, ut ne quis auferret. Lips. Vereor, ut excogitem, quod judicium cujusquam mereatur. Tentabam tamen aliquando, *et libertatem nunc demum periclitaturi;* aut etiam, *et libertatem omnem in procinctu laturi*. Quemadmodum Seneca 1, 1. de clementia: *Severitatem abditam, clementiam in procinctu habeo.* Gron. Schelius vulgatum sic explicat: qui non libertatem in rerum nostrarum conditionem inferemus demum, ut ille, sed tantum tuebimur: ad Hygin. p. 141. Temerarium videtur, in hoc loco aliquid tentare. Dicam tamen, quid mihi in mentem venerit. Est argumentatio a minori ad majus; cujus ratio maxime usitata est, ut posterius membrum per interrogationem exprimatur forma negativa, ut voluit hic et Pichena; sed *non* in lectione hodie vulgata est alieno loco, debetque esse ante *primo*. Putem igitur, *non* locum mutasse, ut alias tales in hoc libello particulas, quas passim restituit Rhenanus, et locum sic corrigendum esse: *nos integri et indomiti, et libertatem in præmium* (*s. in præmio*) *laturi, non primo statim congressu ostendamus* etc. Libertatem in præmium ferunt, tam qui conservant, quam qui recuperant; ut pro libertate pugnant, tam qui defendunt, quam qui amissam repetunt. Broterius sic locum constituit: *et in libertatem non in prædam certaturi, primo statim congressu vivide ostendamus.* Ultimum *vivide* e lectione librorum, qui habent *unde*, eruit Jos. Scaliger. (sic et Rutgers. Lect. Venus. p. 415.) Sed in hac forma orationis perit argumentatio a minori ad majus, quæ manifesta est. Propter eam etiam corrigam *ostendemus;* quod tempus semper est in altera talis argumentationis parte. Ern. Vulgatum ex mente Schelii sat bene reddidere interpretes vernaculi. Bip. ita locum refingunt: *et ii libertatem non in præsens tantum laturi.* Recte *laturi* reddunt reportaturi, quasi nunc demum.

Primo statim congressu unde est] Corrigo vere, *prima statim congressione ostendamus.* Vel, *congressu, nonne;* interrogando. Lips. Subscribo Lipsiano, *prima statim congressione ostendamus.* Gron. In omnibus ante Pichenam est *unde ostendamus.* Ern. Recipio Lipsianum *nonne* cum Bip. qui bene sequentem interrogationem ad idem caput referunt.

Nostris dissensionibus] Sic e judicio Rhenani edidit Pichena. Superiores omnes *discessionibus.* Ern. Temere mutata vetus lectio. In diversitate sententiarum solebant isti populi, infectis rebus, *discedere.* Mox pro *hostium* Muretus volebat *nostra.*

Pudet dictu] Usitatius foret *pudet dicere;* hoc accipe ut, pudet, dum dico. Non admodum dissimile illud Valer. M. 9, 13, 2. *quia dictu fastidienda sunt.* Ern. Plaut. Bacchid. 3, 1, 12. *puditum est factis.*

Licet dom. al. s. commodent] Sic ex ed. pr. restitui. Etiam Beroaldus (Put. Alc.) habet *commodent*, sed omisso temere *licet.* Consentit MS. Vat. ap. Broterium, nisi quod habet *commendent.* Vulgatum, *dom. al. s. commodantes*, e Beroaldina lectione factum est. Ern.

caritatis: quæ ubi removeris, qui timere desierint, odisse incipient. Omnia victoriæ incitamenta pro nobis sunt: nullæ Romanos conjuges accendunt: nulli parentes fugam exprobraturi sunt: aut nulla plerisque patria, aut alia, est. Paucos numero, trepidos ignorantia, cœlum ipsum ac mare et silvas, ignota omnia circumspectantes, clausos quodammodo ac vinctos Dii nobis tradiderunt. Ne terreat vanus adspectus, et auri fulgor atque argenti, quod neque tegit, neque vulnerat. In ipsa hostium acie inveniemus nostras manus: agnoscent Britanni suam causam: recordabuntur Galli priorem libertatem: deserent illos ceteri Germani, tamquam nuper Usipii reliquerunt. Nec quidquam ultra formidinis: vacua castella, senum coloniæ, inter male parentes et injuste imperantes, ægra municipia et discordantia: hic Dux, hic exercitus: ibi tributa et metalla et ceteræ servientium pœnæ; quas in æternum perferre, aut statim ulcisci, in hoc campo est. Proinde, ituri in aciem, et majores vestros et posteros cogitate."

XXXIII. Excepere orationem alacres et barbari moris cantu et fremitu, clamoribusque dissonis. Jamque agmina et armorum fulgores, audentissimi cujusque procursu: simul instruebantur acies; cum Agricola, quamquam lætum et vix munimentis coercitum, militem adhortatus, ita disseruit: "Octa-

Qui timere desierint] Nec male, *quos timere desierint*. LIPS.

Conjuges accendunt] Edd. ante Rhen. male *accedunt*. ERN.

Aut nulla plerisque patria, aut alia, est] Quibus *nulla patria*, sunt Britanni, Romanis partibus addicti. ERN.

Paucos numero] Lego, *numeros*, et accipio cohortes, ut notavi ad H. 1, 6. LIPS. Recepit Pichena. Sed *circum* quo pertinet, aut quam vim habet? An scripsit Tacitus *civium*? Nam intelliguntur sane in primis cohortes legionum, quæ sunt e civibus Romanis. ERN. Mutandi pruritus doctos in hoc Taciti libello vexat. Recte Brot. Lall. Bip. priscam lectionem tenent sano sensu. *Circum* ante *trepidos* delevi; ex sequenti linea huc inrepsit.

Alii nobis tradiderunt] Qui alii? immo vero, *Dii*, repone, mea fide, et jussu. LIPS. Recepit Pichena. ERN.

Senum coloniæ] Senes per contemtum vocat veteranos et emeritos, qui fere in coloniis collocati. *Ægra* porro *municipia* vocat, ambiguam fidem habentium. ERN. Cic. pro Mil. 25. jungit *Reip. partes ægras et labantes*.

Quas in æternum proferre] De Romanis intell. *proferre*, ut Rhenanus monuit; nisi malis *perferre*, ut habet MS. Vat. ERN. Quidni audiamus Vaticanum? Reposui cum Bip.

Jamque agmina et armorum fulgores] Fulgores armorum capio de vibratione armorum in principio pugnæ. Liv. 1, 25. *ut primo statim concursu increpuere arma, micantesque fulsere gladii*. Nam ita capi postulant verba subjecta, *audentissimi cujusque procursu*. Alias fulgor armorum etiam dici solet de galeis clypeisque splendentibus extra concursum, ut ad h. l. notavit Barclaius. Mox *instruebatur* MSS. Vat. ERN.

Militem adhuc ratus] Vox planissime excidit, *militem acuendum adhuc ratus*, aut *incitandum*, sive aliud tale. LIPS. Tentabam, *quamquam lætum et vix munimentis coercitum militem adhortaturus, ita disseruit*. GRON. In superioribus edd. Gronov. editur *quemquam—militum militem*; quod intelligi non potest. Arbitror me recte correxisse. Gronovii mens fuit: non opus esse videbatur adhortari militem, qui præ aviditate pugnandi castris vix coerceri posset; quod convenit iis, quæ dicta sunt c. 27. init. *Munimentis* est in MS. Vatic. ERN. Et V. C. Ursini hic quoque inserit *accendendum*, quod Brot. expressit. *Adhortatus* a Grotio est, receptum et a Bip. *Adhuc ratus* friget.

Octavus annus est] Unde numerat? ab introitu suo in provinciam, et ad res suas aptat. LIPS. Acid. vult *Septimus*.

vus annus est, commilitones, ex quo virtute et auspiciis Imperii Romani fide atque opera vestra Britanniam vicistis: tot expeditionibus, tot prœliis, seu fortitudine adversus hostes, seu patientia ac labore, pæne adversus ipsam rerum naturam opus fuit: neque me militum, neque vos Ducis pœnituit. Ergo egressi, ego veterum Legatorum, vos priorum exercituum terminos, finem Britanniæ, non fama, nec rumore, sed castris et armis tenemus. Inventa Britannia, et subacta. Equidem sæpe in agmine, cum vos paludes montesve et flumina fatigarent, fortissimi cujusque voces audiebam, 'Quando dabitur hostis, quando acies?' Veniunt, e latebris suis extrusi: et vota virtusque in aperto; omniaque prona victoribus, atque eadem victis adversa. Nam, ut superasse tantum itineris, silvas evasisse, transisse æstuaria, pulchrum ac decorum in frontem; ita fugientibus periculosissima, quæ hodie prosperrima sunt. Neque enim nobis aut locorum eadem notitia, aut commeatuum eadem abundantia; sed manus et arma, et in his omnia. Quod ad me adtinet, jam pridem mihi decretum est, neque exercitus, neque Ducis terga tuta esse. Proinde et honesta mors turpi vita potior; et incolumitas ac decus eodem loco sita sunt: nec inglorium fuerit, in ipso terrarum ac naturæ fine cecidisse.

XXXIV. "Si novæ gentes atque ignota acies constitisset, aliorum exercituum exemplis vos hortarer: nunc vestra decora recensete, vestros oculos interrogate. Ii sunt, quos proximo anno, unam legionem furto noctis adgressos, clamore debellastis: ii ceterorum Britannorum fugacissimi, ideoque tam diu superstites. Quomodo silvas saltusque penetrantibus fortissimum quodque animal contra ruere, pavida et inertia ipso agminis sono pelluntur; sic acerrimi Britannorum jam pridem ceciderunt: reliquus est numerus ignavorum et metuentium; quos quod tandem invenistis, non restiterunt, sed deprehensi

Schefferus in notis numeralibus peccatum putat.

Equidem sæpe in agmine] Addidi *sæpe* cum Broterio e MS. Vat. Mox idem habet *voces*, quod pariter recepimus, quia est, *quando dabitur hostis? quando acies?* Mox dedi *e latebris* ex edd. pr. Vulgg. *a lat.* Ern. *Acies* a Rhenano est; prius legebatur *animus*. Dein Barclaius vult *montesque*.

Vota virtusque in aperto] Quod Polybius dixit 6, 12. et 34. ἐν ὑπαίθροις. Lips.

Pulchrum ac decorum in frontem] i. e. in speciem, specie; ut recte explicat Lipsius ad Senec. Cons. ad Helviam c. 5. Sic *prima frons* apud Phædrum 4, 1, 6. Mox pro *superasse* edd. ante Rhen. male, *superesse*. Ern.

Ita fugientibus etc.] Edd. ante Rhen. *item*, male. Sed illud *hodie* non satis concoquo. valdeque vereor, ne verum sit *hostibus*, quod et sequentia desiderare videntur; *neque enim nobis aut locorum eadem notitia* etc. Nam *eadem*, quo referatur, alias non habebit. Ern.

Robore] Edd. ante Rhen. *ruere*: MS. Vat. *contra ruere*, quod recepit Broterius. Vulgata melius sequenti membro, et universæ sententiæ consentit. Mox *agmen* intellige venantium, equorum, canum. Ern. Vat. sequor cum Brot. et Bip. subaudio *solet*. Cf. et c. 37. ubi *ultro ruere*. Cf. et Burm. ad Phædr. 5, 1.

Sed deprehensi sunt novissimi etc.] Vetus lectio est: *sed d. s. novissime, id et extremo metu corpora, defixere aciem in his vestigiis*. Eam Rhenanus sic corre-

sunt: novissime res et extremo metu corpora defixere in his vestigiis, in quibus pulchram et spectabilem victoriam ederetis. Transigite cum expeditionibus: inponite quinquaginta annis magnum diem: adprobate Reipublicæ, nunquam exercitui inputari potuisse aut moras belli, aut caussas rebellandi."

XXXV. Et adloquente adhuc Agricola militum ardor eminebat, et finem orationis ingens alacritas consecuta est, statimque ad arma discursum. Instinctos ruentesque ita disposuit, ut peditum auxilia, quæ octo millia erant, mediam aciem firmarent, equitum tria millia cornibus adfunderentur: legiones pro vallo stetere, ingens victoriæ decus citra Romanum sanguinem bellanti, et auxilium, si pellerentur. Britannorum acies, in speciem simul ac terrorem, editioribus locis constiterat ita, ut primum agmen æquo, ceteri per acclive jugum connexi velut insurgerent; media campi covinarius et eques

xit: *d. s. novissimi, et extremo metu corpora defixere in his vestigiis:* quod omnes secuti sunt ante Pichenam, qui induxit *ideo*. Sed nondum persanatus est locus, nec sine libris facile sanari potest. Interim et mihi licebit apponere, quod in mentem venit: *sed deprehensi sunt ignavissimi, et extremo metu torpidi defixere aciem in his vestigiis.* Ita servatur τὸ *aciem,* quod habent vett. edd. et per conjecturam sublatum est a Rhenano. *Novissime* servarem, si diceretur pro *tandem, aliquando;* quod non est: nam est ultimo loco, ut *novissimi,* qui sunt ultimo loco: quod utrumque est ab h. l. alienum. Nec ullo modo video, quem commodum sensum alterutrum verbum hic habere possit. E *gnavus* s. *navus* in MSS. fieri solere *novus,* constat, eaque varietas est in MSS. Liv. 3, 41. extr. *Metu* porro, aut *stupore, torpidi, torpentes,* sæpe occurrunt, ut ap. Liv. 22, 53. *cum stupore ac miraculo torpidos defixisset.* *Torpere* et *corpore* confundi vidimus etiam H. 4, 24. Broterius e MS. Vat. dedit *res et ext. m. corpora defixere.* Sed *res* commodum sensum hic habere non potest. Ern. Vaticano duce cum Brot. locum refingo, adhibita distinctione Bip. Sanum tamen non arbitror. Ceterum a Vaticano parum abludunt Put. et Alc. *Res* sunt fortunæ, facultates.

Transigite cum expeditionibus] id est, finite expeditiones. Sumtum e re pecuniaria et forensi. Finita est controversia, ubi cum litigatore, debitore, creditore transegimus. Ern.

Magnum diem] Ita vocant Latini diem, quo res in ultimum discrimen adducitur, res maxime clara patratur. V. Burm. ad Ovid. Amor. 3, 9, 27. et Lucan. 7, 90. Duker. ad Flor. 2, 6, 58. Ern. *Quinquaginta annis,* numero rotundo, aliquot enim desunt.

Caussas debellandi] Quærenti apud me Guil. Barclayo erudito et sagaci viro, ex tempore emendabam, *caussas rebellandi.* Sententia proba, ista: per vos aut ignaviam vestram minus debellatum, nec per proterviam rebellatum. Sive etiam, per eamdem ignaviam; quæ visa hostes animavit, et excitavit. Lips. *Rebellandi* jam edd. vett. ante Rhen. in cujus ed. irrepsit operarum errore *debellandi:* nam in notis *rebellandi* explicat. Is error servatus a seqq. et notam Lipsii peperit. Vetus restituit Pichena. Ern.

Instinctos ruentesque ita disposuit] Lipsius mallet *instructos,* quod auctoris sententiæ non congruens recte videtur Pichenæ, qui et verbum *instincti* in hac re solenne Tacito docet; ut supra c. 16. Ern. Et A. 2, 46. Cf. et H. 1, 70.

Citra Romanum sanguinem bellanti] Edd. ante Rhen. *bellandi,* male. Rhenanus bene correxit: et sic habet MS. Vat. Mox ex eodem dedimus cum Broterio *aciem,* quia sequitur *primum agmen.* Nam *acies* in plurali recte dicitur; sed ut deinde sit *prima acies,* non *primum agmen,* ut pars aciei. Ern.

Constiterat] Sic Ern. Brot. Bip. vulgo *constiterant.*

Covinarius et eques] *Covinarii* sunt *essedarii* Ciceronis et Cæsaris. Nam *covini* sunt vehicula, ut e Mela 3, 6. Silio 17, 418. aliisque dudum docuere viri docti et ad h. l. et in lexicis, maxi-

strepitu ac discursu complebat. Tum Agricola, superante hostium multitudine, veritus, ne simul in frontem, simul et latera suorum pugnaretur, diductis ordinibus, quamquam porrectior acies futura erat, et "arcessendas" plerique "legiones" admonebant, promptior in spem, et firmus adversis, dimisso equo, pedes ante vexilla constitit.

XXXVI. Ac primo congressu eminus certabatur: simul constantia, simul arte Britanni, ingentibus gladiis et brevibus cetris, missilia nostrorum vitare, vel excutere, atque ipsi magnam vim telorum superfundere; donec Agricola tres Batavorum cohortes ac Tungrorum duas cohortatus est, ut rem ad mucrones ac manus adducerent: quod et ipsis, vetustate militiæ, exercitatum, et hostibus inhabile, parva scuta et enormes gladios gerentibus: nam Britannorum gladii sine mucrone complexum armorum, et in aperto pugnam non tolerabant. Igitur, ut Batavi miscere ictus, ferire umbonibus, ora fœdare, et stratis qui in æquo obstiterant, erigere in colles aciem cœpere; ceteræ cohortes, æmulatione et inpetu commixtæ, proximos quosque cædere: ac plerique semineces, aut integri, festinatione victoriæ, relinquebantur. Interim equitum tur-

meque Schefferus de Re Vehic. 2, 22. Itaque *et* male abest ab edd. vett. Ern.

Promtior in spem] Quamquam non omnino damnem hanc formam, tamen non dubito, verum esse *pronior in spem.* Ei verbo jam sæpe *promtior* substitutum a librariis vidimus in Ann. et H. libris. Sueton. Ner. 40. *Cui spei pronior.* Ern. Cf. H. 4, 60.

Cetris] Liv. 31, 36. *cetratos*, ait, *quos peltastas vocant.*

Tungrorum] Horum monumenta in Britannia exhibet Gordon. tab. 35.

Complexum armorum] i. e. pugnam, quæ fit cominus, conserendis manibus. Ern.

In aperto pugnam] Quid ais? immo vel maxime optent, adeo non refutent. Faciebam, *in operto.* Qui sub armis scutisque pugnant, et statim invadunt, spernunt hos prælongos gladios: hodieque res dicit. Tamen placet etiam Francisci Medicis conjectatio, *in arcto pugnam:* et quis stirpem e patronis illis Musarum non amet? Hodie veram gloriam ipsi sic ament. Lips. *In arcto* verum puto; quod etiam non improbat, atque adeo e Livio 28, 33. illustrat Schelius ad Hygin. p. 140. Ipse malit *in aperta*, i. e. corporis loca nuda. Sed quis dixit *pugnam in aperta corporis loca?* Et num alii hoc magis ferunt Britannis? Immo Britanni pugnam, quæ fit cominus, non ferebant, quæ est *pugna in arcto*, ut et Livius vocat 28, 33. *quod in arcto pugna Romano aptior, quam Hispano militi, futura videbatur.* Ern. *In arcto* probant Grut. Lall. recepit Brot. Verum non video, qui potuerit librariis venire in mentem τῷ *arcto* substituere *aperto.* Hoc proinde a Tacito esse puto, et respondere τῷ *æquo*, quod sequitur, ut Bip. monent. Schefferus volebat *in aperta*, ut alias *in frontem, in latera.*

Et tractis] Muretus corrigebat *fractis.* Vulgatum quidem vitiosum esse non ambigo. Sed malim *stratis:* nam in MSS. fere est *tratis*, unde *tractis* factum. Mox pro *obstiterant* MS. Vat. *adstiterant;* quod non displicet. Ern. Sequor Ernestium cum Bip. Brot. volebat *prostratis*, sed simplex idem notat. Sic H. 3, 77. *sternunt inermes.* Mox Vat. *adstiterant:* vulgatum aptius.

Interim equitum turmæ fugere] Alii in sequentibus, ego hic offendo. Nam unde hæc fuga, cum nec de pugna ulla præcesserit? mira vel ipsorum ignavia, vel scriptoris nostri incogitantia. At vitium hic esse palam odoror. Ecce antea, pro more gentis, instruxit et junxit: *media*, inquit, *campi covinarius et eques discursu ac strepitu complebant.* Itaque isti, ut apparet, aciei interjecti; sed Agricola neglexit, et parte alia invasit Britannos pedites, quod robur censebat. Cœpta autem pugna, jam equites et co-

mæ fugere, covinarii peditum se prœlio miscuere: et, quamquam recentem terrorem intulerant, densis tamen hostium agminibus et inæqualibus locis hærebant: minimeque equestris ea pugnæ facies erat, cum ægre diu stantes, simul equorum corporibus inpellerentur, ac sæpe vagi currus, exterriti sine rectoribus equi, ut quemque formido tulerat, transversos aut obvios incursabant.

XXXVII. Et Britanni, qui adhuc pugnæ expertes summa collium insederant, et paucitatem nostrorum vacui spernebant, degredi paullatim, et circumire terga vincentium cœperant: ni idipsum veritus Agricola, quatuor equitum alas, ad subita belli retentas, venientibus opposuisset, quantoque ferocius accurrerant, tanto acrius pulsos in fugam disjecisset. Ita consilium Britannorum in ipsos versum: transvectæque præcepto Ducis a fronte pugnantium alæ, aversam hostium aciem invasere. Tum vero patentibus locis grande et atrox spectaculum: sequi, vulnerare, capere, atque eosdem,

vinarii miscentur, sed verbis corrigendis. Quid dicam, critica? suavis, et molesta es: rem video, verba requiro. Puto, *Interim equitum turmæ effudere, et covinarii peditum se prœlio miscuere.* Aut potius, *turmæ effusæ et covinarii.* Profecto jam pugnarunt, et sequens narratio tota dicit: attende. LIPS. Non male. Ego tamen malim *erupere*, sc. ad impetum faciendum, quod esse verbum usitatum in hac re, H. 2, 26. vidimus: corruptela orta est, quod prima litera absorpta fuerat a finali præcedentis verbi. *Fugere* defendit Broterius, sed ejus rationes mihi non satisfaciunt. ERN. Hoc quoque tuentur Bip. item Schefferus.

Densis tamen hostium agminibus] Non placet, ipsum Romanos hic *hostes* appellare, quasi respectu ad Britannos habito. Multo commodius videtur, ut legamus cum Mureto *nostrorum*. GRON. Probo et ipse. Licet tamen etiam conjicere *cohortium*. ERN. Alterutrum probat Brot. Contra Acidalius intelligit agmina Britannorum, quod et Scheffero placet et Bipontinis, sed sic nexus verborum requireret *suorum*.

Minimeque equestris ea pugnæ facies] Vides *equestre* prœlium? nondum ergo fugerunt, ut vulgata lectio volebat. LIPS. Vetus lectio: *minimeque equestres: ea enim pugnæ facies erat, cum ægra diu aut stante* etc. Quod nunc legitur, est ab ingenio Rhenani: non magis illud intelligendum, quam prius. Bene Pichena monet, Tacitum potius debuisse dicere, minime *pedestris* pugnæ faciem fuisse. Docet enim mox, pedites impeditos esse ab equis et essedis, ut pugnare suo more non possent. Post Trillerus Obs. p. 424. conjicit, *cum ægre clivo stantes*, sc. pedites Romani. Broterius recepit lectionem MS. Vat. *cum ægre diu stantes*, quod veteri lectioni bene convenit. ERN. Pro vulgato pugnant Bip. conjiciunt tamen *æqualis* loco *pedestris*, perperam. *Minime equestris* pugna fuit, equites fugerant, covinarii solebant desilire de curru et pedibus pugnare; hinc *vagi currus* et *equi sine rectoribus*. Ex *ea enim* lectionis priscæ Bip. faciunt *ea tum*. Dein bene cum Brot. recepere Vaticani *ægre diu stantes*, nec inscita tamen Trilleri conjectura.

In gradu stantes] Hærebant enim locis iniquis, ut dixit, tum et conferta Romana vel sociali acie. LIPS. Vid. not. proxime superiorem. ERN.

Simul equorum corporibus] Quid clarius, quam hæc ad singulares equites referenda; qui stantes hærentesque, sine suo impetu, facile cum ipsis equis pellebantur a pedite, vi ingruente? LIPS.

Transversos aut obvios] Quos? Romanos? non: sed ipsos suos equites, quos turbabant aut evertebant. LIPS. Immo Romanos, ut opinor. Mox *degredi* edidit Pichena. Superiores male *digredi*. ERN.

Sequi, vulnerare, capere] E Sallustio sumta hæc scio, qui in Jugurth. 101. *tum spectaculum horribile in campis patentibus, sequi, fugere, occidi, capi, equi atque viri afflicti.* LIPS.

oblatis aliis, trucidare. Jam hostium, prout cuique ingenium erat, catervæ armatorum paucioribus terga præstare, quidam inermes ultro ruere, ac se morti offerre. Passim arma et corpora et laceri artus et cruenta humus: et aliquando etiam victis ira virtusque: postquam silvis adpropinquarunt, conlecti, primos sequentium, incautos et locorum ignaros, circumveniebant. Quod ni frequens ubique Agricola validas et expeditas cohortes, indaginis modo, et, sicubi arctiora erant, partem equitum, dimissis equis, simul rariores silvas equitem persultare jussisset, acceptum aliquod vulnus per nimiam fiduciam foret. Ceterum, ubi compositos firmis ordinibus sequi rursus videre, in fugam versi, non agminibus, ut prius, nec alius alium respectantes, rari et vitabundi invicem, longinqua atque avia petiere. Finis sequendi nox et satietas fuit: cæsa hostium ad decem millia: nostrorum trecenti sexaginta cecidere; in quis Aulus Atticus, Præfectus cohortis, juvenili ardore et ferocia equi hostibus inlatus.

XXXVIII. Et nox quidem gaudio prædaque læta victoribus: Britanni palantes, mixtoque virorum mulierumque ploratu, trahere vulneratos, vocare integros, deserere domos, ac per iram ultro incendere: eligere latebras et statim relinquere: miscere invicem consilia aliqua, dein separare: aliquando frangi adspectu pignorum suorum, sæpius concitari: satisque constabat, sævisse quosdam in conjuges ac liberos, tamquam misererentur. Proximus dies faciem victoriæ latius aperuit: vastum ubique silentium, secreti calles, fumantia procul tecta, nemo exploratoribus obvius: quibus in omnem partem dismissis, ubi incerta fugæ vestigia, neque usquam conglobari hostes compertum, et exacta jam æstate spargi bellum nequibat; in fines Horestorum exercitum deducit. Ibi acceptis obsidibus, Præfecto classis "circumvehi Britanniam" præcepit: datæ ad id vires; et præcesserat

Victis ira virtusque] E Virg. Æn. 2, 367. *Quondam etiam victis redit in præcordia virtus;* ut bene Pichena monuit. Ern.

Equitem persultare] Sic Rhen. prius erat *equite persultari.*

Nec alius alium respectantes] Acidalius *sed alius* legebat. Ern. Bip. mox *sed rari:* saltem subauditur.

Trecenti quadraginta] MS. Vat. *sexaginta*, quod prætulit Broterius. Ern. Sequor. Vaticano habenda fides.

Miscere invicem] Tota hac periodo ornatum ex oppositis quæsivit; ideoque hic legam, *dein separare.* Aliquando inquit, cum aliis, aliquando rursus secum deliberabant. Lips. Probat et Pichena. Quia sic habet MS. Vat. cum Broterio recepi. Accurate opponuntur *miscere consilia* et *separare.* Primum communiter consilia capiebant, post suum quisque consilium, sibi quisque consulebat. Ern. Grotius malebat *desperare*, sed is Vaticanum nondum norat.

Sævisse quosdam] Similia de Germanis Flor. 3, 3, 17.

Secreti colles] Secreti colles sunt remotiores; quod ab h. l. alienum. Legendum puto *deserti*, qui ante habitati, et ab hominibus frequentati. Ern. Egregie Bip. *calles*, ut apud Virg. Æn. 6, 443. et 9, 383. ubi *obscuri.*

In fines Horestorum] Hos Camdenus locat in Escia (*Eskdale*) supra Itunam fl. in cujus æstuario tum classis, ut ex seq. patet.

terror. Ipse peditem atque equites lento itinere, quo novarum gentium animi ipsa transitus mora terrerentur, in hibernis locavit. Et simul classis secunda tempestate ac fama Trutulensem portum tenuit, unde proximo latere Britanniæ lecto omni redierat.

XXXIX. Hunc rerum cursum, quamquam nulla verborum jactantia epistolis Agricolæ auctum, ut Domitianus erat, fronte lætus, pectore anxius, excepit. Inerat conscientia, derisui fuisse nuper falsum e Germania triumphum, emptis per commercia, quorum habitus et crines in captivorum speciem formarentur; at nunc veram magnamque victoriam, tot millibus hostium cæsis, ingenti fama celebrari. Id sibi maxime formidolosum, privati hominis nomen supra Principis adtolli: frustra studia fori et civilium artium decus in silentium acta, si militarem gloriam alius occuparet: et cetera utcumque facilius dissimulari: Ducis boni Imperatoriam virtutem esse. Talibus curis exercitus, quodque sævæ cogitationis indicium erat, secreto suo satiatus, optimum in præsentia statuit, reponere odium, donec inpetus famæ et favor exercitus languesceret: nam etiam tum Agricola Britanniam obtinebat.

Trutulensem portum] Ignotus est: itaque alii volunt, *Rutupensem*. Lips. Is hodie dicitur *Sandwich*. Ern.

Unde proximo latere Britanniæ lecto omni redierat] *Exierat* malebat Rhenanus. *Unde, proximo litore Britanniæ lecto, omnis redierat*, Pichena. Recte. Sic ergo edidimus. *Unde* refer ad *lecto*, unde egressa legerat proximum latus Britanniæ. Ern. Bip. servant *omni*, bono sensu, nec absque necessitate ab antiqua lectione recedendum.

Epistolis Agricolæ actum] Hæsi olim: nunc levi emendatione me expedio, *auctum*, pro *actum*, rescribens. Lips. Recepit Pichena. *Auctum* est verbum proprium in hac re, idque sæpe cum *actum* confundi jam supra vidimus. Mox MS. Vat. *ut erat Domitianus:* alius idem habet in margine. Nominativus quidem placet. Ern.

Ut Domitianus erat] Sic MS. Vat. et alius in margine: unde bene restituere Bip. Glossam sapit *ut Domitiano moris erat.*

Falsum e G. triumphum] De quo Dio 67, 4. Similia de Caligula Suet. c. 47.

At nunc] Edd. ante Rhen. *ac*, et mox *millium*. Ern.

Si mil. gloriam alius occuparet] Putabam, *altius*, vel *artius*, sive *arctius*. De Agricola Domitianus ratiocinatur, et sese exstimulat: frustra silentio transitas civiles artes, si in militari præpolleret. Quod si vulgata placet, de ipso Domitiano accipies, querente, frustra se *liberalia studia initio Principatus neglexisse* (ita Suetonius cap. 20.) ut ad militaria et imperatoria se daret scilicet, si ecce alius eam gloriam occuparet. Atque hanc veram sententiam puto. Videbatur enim sibi in studiis et eloquentia potuisse excellere, si perseverasset. Lips. Pichena recepit *altius*. Sed id posteri editores non sunt ita imitati, ut alia fere; consilio, an casu, nescio. Nec ego necessarium puto hic aliquid mutari. Ern. Omnia plana. Sensus: Domitianum queri, frustra se oppressisse et ejecisse eos, qui (v. c. 2.) sapientia et civilibus artibus comparare sibi favorem vulgi possent, si existat nunc, qui militaris virtutis gloria vulgi studia captet. Sic puto, bene Schefferus.

Utcumque facilius tolerari] *Facilius* glossam sapit interpretantis τὸ *utcumque*, quod solum sufficiebat huic sententiæ exprimendæ, eleganterque sic dicitur: ceteras laudes, etsi non æquo satis animo, tamen tolerari. Infra leg. *etiamnum* pro *etiam tum*. Ern.

Secreto suo satiatus] Depingunt hoc secretum Suet. c. 3. Plin. paneg. c. 48. Dio 66, 9.

XL. Igitur "triumphalia ornamenta, et inlustris statuæ honorem, et quidquid pro triumpho datur," multo verborum honore cumulata, decerni in Senatu jubet: additque insuper opinionem, Syriam provinciam Agricolæ destinari, vacuam tum morte Atilii Rufi, Consularis, et majoribus reservatam. Credidere plerique, libertum ex secretioribus ministeriis missum ad Agricolam, codicillos, quibus ei Syria dabatur, tulisse, cum præcepto, ut, si in Britannia foret, traderentur; eumque libertum in ipso freto Oceani obvium Agricolæ, ne adpellato quidem eo, ad Domitianum remeasse: sive verum istud, sive ex ingenio Principis fictum ac compositum est. Tradiderat interim Agricola successori suo provinciam quietam tutamque. Ac, ne notabilis celebritate et frequentia occurrentium introitus esset, vitato amicorum officio, noctu in urbem, noctu in palatium, ita ut præceptum erat, venit; exceptusque brevi osculo, et nullo sermone, turbæ servientium inmixtus est. Ceterum, ut militare nomen, grave inter otiosos, aliis virtutibus temperaret, tranquillitatem atque otium penitus auxit, cultu modicus, sermone facilis, uno aut altero amicorum comitatus; adeo ut plerique, quibus magnos viros per ambitionem æstimare mos est, viso adspectoque Agricola, quærerent famam, pauci interpretarentur.

XLI. Crebro per eos dies apud Domitianum absens adcusatus, absens absolutus est. Caussa periculi non crimen ullum, aut querela læsi cujusquam, sed infensus virtutibus Princeps, et gloria viri, ac pessimum inimicorum genus, laudantes. Et ea insecuta sunt Reipublicæ tempora, quæ sileri Agricolam

Triumphalia ornamenta] Palam est, hæc a Domitiano tributa; quod Tacitus de socero non potuit, credo, ignorare. Tamen Dio vult a Tito 66, 20. Ἐσφάγη διὰ ταῦτα ὑπὸ Δομιτιανοῦ, καίπερ τὰς ἐπινικίους τιμὰς παρὰ τοῦ Τίτου λαβών. LIPS. Mox *statua illustris* est triumphalis, laureata. V. A. 4, 23. H. 1, 79. ERN.

Addique] *Additque* Muretus; bene: nam opinio non in SC. inferri jussa; sed eam ipse sparsit. Potest tamen vulgatum intelligi: jussit insuper spargi opinionem. ERN. Recepi *additque*.

Per ambitionem æstimare] h. e. e specie externa, splendore vitæ, frequentia deducentium etc. ERN.

Quærerent famam, pauci interpretarentur] i. e. plerique desiderarent in eo splendorem, quem tanta fama postularet; vix crederent, hunc esse illum tantum tamque celebratum virum; pauci caussas requirerent, propter quas ita se demiserit, et ad illas angustias se redegerit, aut intelligerent, id invidiæ effugiendæ caussa factum. Rhenanus frustra pro *famam* legi volebat *tamen*. ERN. Quinctil. 12, 11, 2. *Ne se quærat priorem.*

Absens absolutus est] Ant. Augustinus hic malebat *præsens*.

Pessimum inimicorum genus, laudantes] Gnome ex ipsis adytis humanæ vitæ, cui Mamertinus interpres, Panegyrico ad Julianum c. 4. *Cum*, inquit, *sancti Principis merces* (legimus *mores*) *atque instituta falsarum vituperationum licentiam submoverent, callido nocendi artificio accusatoriam diritatem laudum titulis peragebant, in omnibus conventiculis quasi per benevolentiam illa jactantes, Julianus Alemanniam domuit, Julianus urbes Galliæ... excitavit*, etc. Statimque c. 5. *Hæ voces fuerunt ad inflammanda odia probris omnibus potentiores: si enim comminisci aliqua flagitia tentassent, facile ipso splendore laudis et gloriæ refutarentur; invenerunt accusandi genus, quod nullus refelleret.* LIPS.

non sinerent: tot exercitus in Mœsia Daciaque, et Germania Pannoniaque, temeritate aut per ignaviam Ducum amissi: tot militares viri cum tot cohortibus expugnati et capti: nec jam de limite Imperii et ripa, sed de hibernis legionum et possessione dubitatum. Ita, cum damna damnis continuarentur, atque omnis annus funeribus et cladibus insigniretur, poscebatur ore vulgi Dux Agricola; comparantibus cunctis vigorem, constantiam, et expertum bellis animum, cum inertia et formidine ceterorum. Quibus sermonibus satis constat Domitiani quoque aures verberatas, dum optimus quisque libertorum amore et fide, pessimi malignitate et livore, pronum deterioribus Principem exstimulabant. Sic Agricola simul suis virtutibus, simul vitiis aliorum, in ipsam gloriam præceps agebatur.

XLII. Aderat jam annus, quo Proconsulatum Asiæ et Africæ sortiretur, et occiso Civica nuper, nec Agricolæ consilium deerat, nec Domitiano exemplum. Accessere quidam cogitationum Principis periti, qui, iturusne esset in provinciam, ultro Agricolam interrogarent: ac primo occultius quietem et otium laudare, mox operam suam in adprobanda excusatione offerre: postremo non jam obscuri, suadentes simul terrentesque, pertraxere ad Domitianum; qui paratus simulationi, in adrogantiam compositus, et audiit preces ex-

Tot militares viri] Ego dubito an non, *tot militares numeri.* Atqui de *cohortibus* jungit. Ita, sed illos Romanos intelligit; has sociales. Lips. Legendum videtur *vici.* Supra A. 12, 38. *Ac, ni cito vicis et castellis proximis subventum foret, copiæ tum occidione occubuissent.* A. 14, 30. *Præsidium posthac impositum vicis, excisique luci, sævis superstitionibus sacri.* H. 5, 20. *Tantumque belli superfuit, ut præsidia cohortium, alarum, legionum modicis vicis quadripartita Civilis invaserit.* Gron. Hoc melius. Sed tamen exempla desidero epitheti hujus loco tributi, in quo præsidia posita. Quid impedit, quo minus militares viri sint Duces? Sic c. 40. *militare nomen,* est Ducis bello clari. A. 16, 26. Corbulo dicitur *vir militaris.* Et infra *funera* ad Duces, ut *clades* ad exercitus pertinent. Ern. *Vici* placebat et Heinsio ad Vell. 2, 115.

Cum inertia et formidine eorum] Grotius corrigebat *ceterorum.* Possis etiam conjicere *cæsorum;* non enim de vivis adhuc videtur dicere, sed de interfectis. Grotianum tamen melius. Ern. Mihi quoque adridet. Ex eo facile potuit oriri *eorum.* Bip. dedere *aliorum.*

Dum exstimulabant] Tacito alias solenne, præsens isti particulæ jungere, ut supra ad Hist. notavimus. Ern.

In ipsam gloriam præceps agebatur] Mirum loquendi genus, ut monet Virdungus; quod peperit acuminis captatio. Alii præcipites aguntur in perniciem, ipse in gloriam. Cum se ipse ad otium et silentium redigeret omni modo, invitus attollebatur, cum summo periculo. Ern.

Asiæ et Africæ] Non potest, ut sortitus fuerit utrumque simul, nec ferunt Romani mores. Scribo, *Asiæ aut Africæ.* Lips. Sic et Danesio visum. Sed et vulgatum rectum, ut monet Mercerus ad A. 3, 32. Utraque provincia in sortem conjecta. Ern. Vulgatum V. C. Ursini habet.

Occiso Civica] *Cereale.* Suet. Domit. c. 10.

Nec Agricolæ consilium deerat, nec Domit. exemplum] i. e. nec A. nesciebat, quomodo periculum effugeret, nec Domitianus, quomodo eum forte depelleret, cum exemplum ante oculos haberet, quod ipse edidisset in Civica. Paullo post edd. ante Rhen. vitiose *tam obscuri.* Ern.

Qui paratus simulatione, in arrog. c.] Hæsit hic Boxhornius, qui se expediit

cusantis, et, cum adnuisset, agi sibi gratias passus est: nec erubuit beneficii invidia. Salarium tamen, Proconsulari solitum offerri, et quibusdam a seipso concessum, Agricolæ non dedit; sive offensus non petitum, sive ex conscientia, ne, quod vetuerat, videretur emisse. Proprium humani ingenii est, odisse, quem læseris: Domitiani vero natura præceps in iram, et, quo obscurior, eo inrevocabilior, moderatione tamen prudentiaque Agricolæ leniebatur; quia non contumacia, neque inani jactatione libertatis, famam fatumque provocabat. Sciant, quibus moris inlicita mirari, posse etiam sub malis Principibus magnos viros esse; obsequiumque ac modestiam, si industria ac vigor adsint, eo laudis excedere, quo plerique per abrupta, sed in nullum Reipublicæ usum, ambitiosa morte inclaruerunt.

XLIII. Finis vitæ ejus nobis luctuosus, amicis tristis, extraneis etiam ignotisque non sine cura fuit. Vulgus quoque, et hic aliud agens populus, et ventitavere ad domum, et

interpungendo post *paratus*; quo difficultas non tollitur. Si lectio incorrupta, copula esse debet ante *in*. Sed vereor, ne Tacitus scripserit, *qui parata simulatione*: simulatione, quam in potestate haberet, qua facile quavis in re et quovis tempore uteretur. Sic *parata* dici hodie notissimum est, post crebras virorum doctorum admonitiones. v. Cort. ad Plin. Ep. 3, 5, 8. ERN. Cum Bip. pono *simulationi*, ut A. 12, 47. *paratus sccleribus*, et Ovid. ex Ponto 2, 2, 117. *veniæ*.

Nec erubuit beneficii invidia] i. e. invidiosis sermonibus, quos tale beneficium concitaturum esset: nam *invidia* dicitur et de re invidiosa; nisi Tacitus scripsit *injuria*, ut ὀξύμωρον esset. Et Pichena vulgatum ita interpretatur, ac si ita scriptum esset. ERN. Id est beneficio invidioso. Simile A. 6, 23. *non erubuit permittere*. Cf. et Senecam de benef. 4, 17.

Salarium tamen Proconsulari] Nihil magis ad hujus loci lucem (ut ne ab alto aut longinquo petam) quam quæ Dio Cassius in Fragmento rerum Macrini conscripsit 78, 22. Ait *Aufidium Frontonem, neque Africæ Proconsulatu donatum a Macrino, etsi sortitus eam esset, neque item Asiæ*: et addit: Τόγε μὴν ἐκνούμενον γέρας, καὶ οἴκοι μένοντι αὐτῷ, τὰς πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας, δοθῆναι εἰσηγήσατο. Οὐ μέν τοι καὶ ἐκεῖνος αὐτὰς ἔλαβεν, εἰπὼν, οὐκ ἀργυρίου, ἀλλ᾽ ἡγεμονίας, δεῖσθαι. Vides retineri solitos: vides salarium tamen accipere: vides et ipsam summam, serio notandam. Ea est *decies* HS. sive 25 millia Philippicum. LIPS. Vir doctus ap. Broterium malebat, *sal. tamen Proconsulare, s. o.* quod placet. ERN.

Odisse quem læseris] Seneca de Ira 2, 33. *Hoc habent pessimum animi magna fortuna insolentes, quos læserunt, et oderunt.* LIPS.

Quo obscurior; eo irrevocabilior] i. e. implacabilior: hoc minus revocari ab ira et proposito perdendi poterat. ERN.

Eo laudis excedere] Malo, *accedere*, vel potius *escendere*. Sequentia hujus comprehensionis parum integra censeo. LIPS.

In nullum rei post usum] Non displicet junctim et quasi composite, *post—usum*; id est, morte ea nec in posterum aliquid consuluisse, vel utiliter præstitisse. Mercero placebat, *in nullum Reipublicæ usum*; ingeniose, et fortasse vere. LIPS. Alii (in his Acid.) *rei postusum*. Mercerus et Pichena *Reipubl. usum*; male. *Rei post*: id est, accusati post et damnati; nec enim quærebatur de exitu reorum, cum unus esset. GRON. Non animadvertit vir magnus hæc verba *sed i. nullum* etc. pertinere ad effectum ambitiosæ mortis, et gloriæ per talem mortem quæsitæ. Post mortem autem rei non fiunt. Mercerus verum vidit, cujus correctionem recepit Pichena, quem omnes secuti sunt. Eadem sententia et alibi, et apud nostrum in Annalibus. ERN. Mercero hic omnes jure adsurgunt. Ursinus idem in V. C. suo se invenisse perhibet.

Aliud agens populus] i. e. publicas

per fora et circulos locuti sunt: nec quisquam, audita morte Agricolæ, aut lætatus est, aut statim oblitus. Augebat miserationem constans rumor, "veneno interceptum." Nobis nihil comperti adfirmare ausim: ceterum per omnem valetudinem ejus, crebrius quam ex more Principatus, per nuntios visentis, et libertorum primi, et medicorum intimi venere; sive cura illud, sive inquisitio erat. Supremo quidem die, momenta deficientis per dispositos cursores nuntiata constabat, nullo credente, sic accelerari, quæ tristis audiret. Speciem tamen doloris animo vultuque præ se tulit, securus jam odii, et qui facilius dissimularet gaudium, quam metum. Satis constabat, lecto testamento Agricolæ, quo coheredem optimæ uxori et piissimæ filiæ Domitianum scripsit, lætatum eum, velut honore judicioque: tam cæca et conrupta mens adsiduis adulationibus erat, ut nesciret, a bono patre non scribi heredem, nisi malum Principem.

XLIV. Natus erat Agricola, Caio Cæsare tertium Consule, Idib. Juniis: excessit sexto et quinquagesimo anno, de-

res nihil curans, sed suis negotiis intentus, ut bene Pichena. Edd. ante Rhen. male *alius*. Mox alterutrum *est* delendum esse, Muretus monuit. Ern. Restituunt Bip. lectionem *alius agens*, sed nescio, an quis unquam ita locutus. Altera dicendi forma ex more Romano desumta. Posterius *est* delet Acidalius. Sequor.

Rumor, veneno interceptum] Hunc rumorem secuti sunt, e quibus Dio Cassius 66, 20. tradit, Agricolam ab Domitiano interfectum esse. Ern.

Nobis nihil comperti affirmare ausim] *Nobis* pro *vobis* bene Rhenanus correxit. Ceterum non opus, de sententia Acidalii inserere *quod* ante *affirmare*. Ordo est, *nihil comperti nobis a. a.* alias etiam *nec* inseri posset: *nec affirmare ausim*. Sed non esse necessarium puto. Sallust. B. Jug. 17. *de iis haud facile compertum narraverim*, ubi v. Cortius. Favit tamen Acidalio, alterique correctioni locus τοῦ *nobis*, qui in vulgari lectione est alienus. Omnino durior est oratio, etiam hac de caussa, quod in eadem sententia et pluralis *nobis* et singularis *ausim* est. Ern. *Nobis* non de se solo dicit Tacitus; sic recte se locus habet. Cf. Schefferus.

Principatus] Urs. Mur. Acid. legunt *Principis*. Sic et Bip. Sed *Principatus* exprimit morem consuetum Principum, non Domitiani modo. Hoc et Scheffero visum.

Libertorum primi et medicorum intimi] Videtur epithetorum permutatio facta esse. *Libertorum intimi* noti sunt, et sic Ammian. 15, 35. Tum *medicorum primi* aptius quam *intimi* dicuntur. Ern.

Nuntiata constabat] Edd. ante Rhen. *constabant*. Ern.

Animo vultuque præ se tulit] Forte *mimo*. Gron. Sane animo præferri dolor internus non potest; ut aut *mimo* legendum videatur, quod pro eadem voce reponi in Suetonii Tib. 24. et Flor. 2, 14. voluere magni viri, idem Gronovius, Dukerus, Grævius, quibus nos plane assentimur; vel *habitu*, qui cum *vultu* sæpe conjungitur, etiam apud nostrum aliquoties. Idque forte et hac de caussa melius, quod, si *mimo* scripsisset Tacitus, non addidisset *vultuque*, in cujus simulatione vel maxime mimus ille inest. Ern. Apage conjecturas. Sensus: vultum ita composuit, quasi animo quoque infandum dolorem concepisset. Jam sic noster H. 1, 85. erat locutus: *animum vultumque conversis*. Recte sic Acid. Scheff. Boxh. Male ergo Acid. *omnino*; pejus Freinsh. *amictu*.

Securus jam odii] id est, qui odium non curaret, facile jam deponeret, ut in mortuum; ideoque et doloris affectum facile induit. Lips.

Testamento] Sic Rhen. prius erat *testimonio*. Cf. et P. Faber Sem. 1, 14. p. 80.

Honore judicioque] i. e. judicio honorifico. De judiciis testamentorum, et honore inde redundante nota res e Ciceronis Philippica 2, 42. et Suetonii Augusto c. 101. Ern.

Tertium Cons.] Edd. vett. omnes meæ

cimo Kal. Septemb. Collega Priscoque coss. Quod si habitum quoque ejus posteri noscere velint; decentior quam sublimior fuit: nihil metus in vultu: gratia oris supererat: bonum virum facile crederes, magnum libenter. Et ipse quidem, quamquam medio in spatio integræ ætatis ereptus, quantum ad gloriam, longissimum ævum peregit. Quippe et vera bona, quæ in virtutibus sita sunt, impleverat, et consularibus ac triumphalibus ornamentis prædito, quid aliud adstruere fortuna poterat? Opibus nimiis non gaudebat; speciosæ contigerant. Filia atque uxore superstitibus, potest videri etiam beatus; incolumi dignitate, florente fama, salvis adfinitatibus et amicitiis, futura effugisse. Nam, sicuti durare in hac beatissimi seculi luce, ac Principem Trajanum videre, quodam augurio votisque apud nostras aures ominabatur; ita festinatæ mortis grande solatium tulit, evasisse postremum illud tempus, quo Domitianus, non jam per intervalla ac spiramenta temporum, sed continuo et velut uno ictu, Rempublicam exhausit.

XLV. Non vidit Agricola obsessam curiam, et clausum armis Senatum, et eadem strage tot Consularium cædes, tot nobilissimarum feminarum exsilia et fugas. Una adhuc victoria Carus Metius censebatur, et intra Albanam arcem

ante Lips. *ter*, male. *Tertium* jam corrigebat Ursinus. ERN. Mox pro *LVI anno*, Brot. vult *LIV*, ni prius legas *Caio Cæs. primum Consule*. Sed familiarem Tacito, ut aliis historicis, esse talem errorem calculi Savilius observat.

Nihil metus in vultu] MS. Vat. alter *nihil impetus;* alter in textu utramque lectionem conjungit. Sane *metus* in descriptione tali vix locum habere videatur; sed expressit, ut opinor, ἀταραξίαν perpetuam, tranquillitatem vultus. *Impetus* de vultu vix dicitur aut commode intelligi potest. ERN. Interpretes reddunt ita: nihil in vultu, quod metum incutere possit. Sic fere Ovid. Met. 2, 857. *Nullæ in fronte minæ, nec formidabile lumen; pacem vultus habet.* Tacite Domitianum a nostro tangi Virdungus suspicatur, cui *superbia in vultu, ira in oculis.* Plin. pan. 48. Cui hæc non placent, poterit eum Bip. legere, *nihil ineptum in vultu*, quod scite firmant ex Cic. Orat. 18.

Speciosæ contigerant] Si audiamus Dionem 66, 20. Agricola, ex Britannia redux, reliquum vitæ in ignominia et paupertate transegit.

Nam sicut durare etc.] Excidisse hic aliquid, non dubito, simile illi quod Ursinus affert, e V. C. more suo, *magnæ cujusdam felicitatis est:* nam *quod* ante *augurio* est in libris ante Rhen. idque nos reposuimus: neque eo deleto satis loco consulitur. *In hanc lucem* corrigit Acidalius, bene. ERN. Vide mox notata.

Videre ominabatur] Mirum si tot annos ante præsagiit! nec de Trajano ulla spes aut suspicio; nisi si Deus mentem illi movit, aut nostro scriptori Blanditia; quod non solet. LIPS. Hanc notam peperit omissum a Rhenano *quod*, unde *ominabatur* cum *videre* conjungit Lipsius. Ominatus tantum est, fore, ut meliora tempora venirent non ita multo post, in quibus optabilis foret longissima vita; quod, post eventum, ad Trajanum refert Tacitus. Sed Rhenanus videtur delevisse *quod*, ut infinitivi *durare*, *videre*, haberent verbum, e quo pendeant. Vix dubito, aut excidisse hic aliquid, nempe, cui respondeat, *ita g. solatium tulit;* aut scripsisse Tacitum, *Nam sicut beatissimum, durare in hanc seculi lucem* etc. ERN. Egregiam medicinam loco male adfecto fecere Bip. mutato *quod* in *quodam*.

Velut uno ictu] Sic de Caligula Seneca de Ira 3, 19.

Tot Consul. cædes] V. Plin. ep. 3, 11. Suet. c. 10.

Carus Metius censebatur] Edd. ante Rhen. male *charus nuncius*. Sensus est:

sententia Messalini strepebat; et Massa Bebius jam tum reus erat. Mox nostræ duxere Helvidium in carcerem manus: nos Maurici Rusticique divisus, nos innocenti sanguine

Carus Metius una tantum victoria, uno tantum viro claro per accusationem everso, inclaruerat inter oratores sive potius accusatores. Ern. Cf. de *Metio* Plin. ep. 1, 5. 7, 19. et 27.

Intra Albanam villam] Veteres editiones, *intra Albanam arcem vilam*. Opinor *villam* glossematium esse, et germanum, *Albanam arcem*. Certe Domitianus delectatus eo loco, eumque habuit velut arcem. Dionis compendium (67, 1.): Τοῦτο τὸ χωρίον ὑπὸ τὸ ὄρος τὸ Ἀλβανὸν, ἀφ' οὗπερ οὕτως ὠνομάσθη, ὃν ὥσπερ τινὰ ἀκρόπολιν ἐξείλετο. Pichena vellet, *intra Albanam arcem nulla sententia;* quasi dicat, nondum tunc auditum ibi Messalinum. Ego putarem dicere, quod adhuc intra Albanam arcem, non in Senatu et publico, calumniator ille audiretur. At pestes illas hominum, et districtos ejus ævi accusatores, Plinius passim nominat: etiam Sidonius Ep. 5, 7. *Hi sunt, quorum comparatione digitum tollerent Narcissus, Asiaticus, Massa, Marcellus, Carus, Parthenius, Licinius.* Juvenalis 1, 35.—*quem Massa timet, quem munere palpat Carus.* Lips. Puto et hic duas diversas lectiones esse conjunctas, ut aliis locis factum notavimus. Forte et fuit tantum *Albanum*, quod alii in margine *arcem*, alii *villam* interpretati sunt, idque utrumque postea in textum illatum. *Albanum* quidem ea villa vocatur ap. Sueton. Domit. 4. Ern. Verum vidit Lipsius. Bip. ex *vilam* fecere *solam*, quod sane superfluum. De *Messalino* v. Plin. 4, 22. et Juven. 4, 113. ubi vocatur *Catullus*. Idem v. 145. *arcem Albanam* vocat.

Massa Bebius] Qui damnatus quidem postea est accusantibus Bæticis, ut disces ex Plinii epist. ult. lib. 7. Lips. V. et H. 4, 50.

Jam tum] Forte *etiam*. Gron.

Mox nostræ duxere] Nam in Senatu accusatus, et manus ibi ei injectæ sunt, maxime et primum a quodam Certo. Plinii epistola legatur 9, 13. Hæc autem referenda, nequis erret, *ad Helvidium filium*, quem Domitianus occidit (Suetonius cap. 10.) cum patrem ejus ipse Vespasianus: idem Sueton. Vesp. cap. 15. Sed Helvidius hic filius qua matre natus? Habuit sane Helvidius pater *Fanniam* uxorem, filiam *Thraseæ Pæti;* quod in ep. 7, 19. apud Plinium clare scriptum. Non tamen hæc mater, sed noverca, et ita idem Plinius appellat ep. 9, 13. *Fuerat cum Arria et Fannia, quarum altera Helvidio noverca, altera mater novercæ.* Nam Fannia hæc uxor Helvidii Prisci; ut Arria uxor Thraseæ; et ergo Fanniæ mater. Ex his liquet *Helvidium patrem* aliam uxorem ante Fanniam habuisse, et ex ea prolem: etsi *Quæstorius adhuc a Thrasea gener sit electus*, ut H. 4, 5. scriptum. Lips.

Maurici Rusticique visus] Scriptura apud me fidei fluxæ. Quo enim illud, *visus*? Nec melius tamen video; aut potius in sententiola hac nihil video. Viri ipsi mihi notiores; e quibus Mauricus, Junius est Mauricus, *quo viro nihil firmius, nihil melius*, ait Plinius ep. 4, 22. Eum a Domitiano in exsilium pulsum, redisse Principatu primo Nervæ, docebit te idem ep. 1, 5. At Rusticum hunc, Junium Rusticum nominat Suetonius in Domitiano 10. *Occidit Junium Rusticum, quod Pæti Thraseæ et Helvidii Prisci laudes edidisset.* Etiam lapis vetus, sive inscriptio basis (ap. Grut. p. 426, 10.): L. JUNII RUSTICI PHILOSOPHI STOICI L. JUNIUS. L. L. MYRINUS. S. P. P. At noster Arulenum Rusticum appellat, initio hujus libelli: et Plinius ep. 1, 5. de Regulo: *Rustici Aruleni periculum foverat, exultaverat morte, adeo ut librum recitaret publicaretque, in quo Rusticum insectatur, atque etiam Stoicorum simiam appellat.* Ut omnino nomina illi fuerint, L. Junius Arulenus Rusticus. Plinius ipse hunc velut doctorem monitoremque habuit, et in laudes ejus erumpit ep. 1, 14. Etiam Plutarchus, extremo libello de Curiositate p. 522. factum ejus plenum constantiæ recensuit. Et Antoninus epistolam inseruit 1. De sua vita. At Senecio, Herennius Senecio est, Plinio non semel item nominatus. Reus et interfectus fuit, quod de vita Helvidii libros composuisset, ait Plinius ep. 7, 19. Sed vos magnæ animæ mihi salvete; quos jure miramur, colimus, factis dictisque sapientes et legitimos robustæ porticus alumnos. Lips. Ceterum, quod laborant viri docti, quo *visus* referant, idque ipsum verbum varie tentant; puto per σύλληψιν referri posse ad *perfudit*, cujus exempla multa extant apud veteres. Nos adspectus abeuntis in exsilium Maurici Rusticique excruciavit, nos cruor innocenter occisi Senecionis. Hoc mihi

Senecio perfudit. Nero tamen subtraxit oculos, jussitque scelera, non spectavit: præcipua sub Domitiano miseriarum pars erat, videre et adspici: cum suspiria nostra subscriberentur: cum denotandis tot hominum palloribus sufficeret sævus ille vultus et rubor, quo se contra pudorem muniebat. Tu vero felix, Agricola, non vitæ tantum claritate, sed etiam opportunitate mortis, (ut perhibent, qui interfuerunt novissimis sermonibus tuis) constans et libens fatum excepisti; tamquam pro virili portione innocentiam Principi donares. Sed mihi filiæque, præter acerbitatem parentis erepti, auget mœstitiam, quod adsidere valetudini, fovere deficientem, satiari vultu, complexu, non contigit. Excepissemus certe mandata vocesque, quas penitus animo figeremus. Noster hic dolor, nostrum vulnus: nobis tam longæ absentiæ conditione ante quadriennium amissus es. Omnia sine dubio, optime parentum, adsidente amantissima uxore, superfuere honori tuo: paucioribus

certe melius videtur, quam cum Ursino et Broterio legere *Nos Mauricum Rusticumque divisimus*, i. e. alterum exsulare, alterum interfici jussimus: quod est utique valde durum. Ern. *Divisimus* e V. C. suo Ursinus, e Vatic. Broterius. Aptius multo Bip. *divisus*, quo substantivo Livius 33, 46. et alibi et Gell. 20, 1. utuntur. Verum aut hic supplendum, aut saltem subaudiendum *horrore*, vel verbum aliquod, ut *excruciavit*. Huetii conjecturam Broterius adfert. De *Helvidio Prisco* cf. et Dio 67, 11.

Cum suspiria n. subscriberentur] Intelligunt, accusarentur: quod quidem et ipsum factum: sed de eo hic nondum sermo. Cape: exciperentur, notarentur a male curiosis et speculantibus. Sueton. Aug. 27. *Pinarium Equitem R. cum concionante se, admissa turba paganorum, apud milites subscribere quædam animadvertisset, curiosum ac speculatorem ratus, coram confodi imperavit.* Ern.

Rubor, a quo se contra] Particulam superesse puto, et lego, *rubor quo se.* Porro de hoc Domitiani fallaci habitu, Plinius in Paneg. c. 48. *Ira in oculis, fœmineus pallor in corpore, in ore impudentia multo rubore suffusa.* Item Suet. 18. Et communiter, Seneca epist. 11. *Quidam nunquam magis, quam cum erubuerint, timendi sunt, quasi omnem verecundiam effuderint. Sulla tunc erat violentissimus, cum faciem ejus sanguis invaserat.* Lips. Res est ita evidens, ut Lipsio parere non dubitaverim. Imitatus est Broterius. Ern. Bip. suspicantur, illud *a* superesse e voce *oris*, quæ post *rubor* interciderit.

Opport. mortis] Bene hæc cum seq. jungunt Bip.

Tamquam pro v. p. innocentiam Principi donares] i. e. veluti hoc ageres, ut, quantum in te esset, innocentiam Domitiani ostenderes. Nempe, cum libenter mori se ostenderet, apparebat, nullam ei vim adhibitam per venenum. Ern.

Mihi filiæque] Sic Rhenanus edidit e conjectura, cum ante esset male *filioque ejus:* nam filium amiserat. c. 28. Sed addendum etiam erat *tuæ*, ut bene monet Pichena: alias ambiguum est, utrum suam an Agricolæ filiam intelligat. Ern. Sufficit intelligi *tuæ*. Schefferus mavult *ejus:* non scilicet adtendit, continuari orationem ad Agricolam, ut patet ex seq.

Excepissem certe mandata] Plane Homericum est. Ita enim apud eum Andromache lugens Hectorem, Il. ω. 744.

Οὐδέ τι μοι εἶπες πυκινὸν ἔπος, οὗ τέ κεν αἰεὶ
Μεμνήμην νύκτας τε καὶ ἤματα δακρυχέουσα.

Lips. Pichena bene correxit *excepissemus*. Sequitur enim *figeremus*. Ern.

Nobis tam longæ absentiæ, etc.] i. e. nobis quidem jam quadriennio ante mortuus es, cum nempe una cum uxore quatuor annis ante mortem tuam Roma abiimus. Ern.

Optime parentum] Sic ed. Puteol. unde restituit Pichena: intermediæ *optima*. Ern. Scil. Alc. Rhen. etc.

tamen lacrimis compositus es, et novissima in luce desideravere aliquid oculi tui.

XLVI. Si quis piorum manibus locus; si, ut sapientibus placet, non cum corpore exstinguuntur magnæ animæ; placide quiescas, nosque, domum tuam, ab infirmo desiderio et muliebribus lamentis, ad contemplationem virtutum tuarum voces, quas neque lugeri neque plangi fas est: admiratione te potius, quam temporalibus laudibus, et, si natura suppeditet, æmulatione decoremus. Is verus honos, ea conjunctissimi cujusque pietas. Id filiæ quoque, uxorique præceperim, sic patris, sic mariti memoriam venerari, ut omnia facta dictaque ejus secum revolvant, famamque ac figuram animi magis quam corporis, complectantur: non quia intercedendum putem imaginibus, quæ marmore aut ære finguntur; sed ut vultus hominum, ita simulacra vultus inbecilla ac mortalia sunt; forma mentis æterna; quam tenere et exprimere, non per alienam materiam et artem, sed tuis ipse moribus, possis. Quidquid ex Agricola amavimus, quidquid mirati sumus, manet mansurumque est in animis hominum, in æternitate temporum, fama rerum. Nam multos veterum, velut inglorios et ignobiles, oblivio obruet: Agricola, posteritati narratus et traditus, superstes erit.

Nosque, domum tuam] Copula casu excidit in Rhen. sec. restituta est a Pichena. Ern.

Admiratione te potius—militum decoramus] Cœnum et lutum, quod non purgo. Priora tentem: *admiratione te potius, te immortalibus laudibus.* Lips. Bene Lipsius. Nihil certi sine melioribus libris extricari potest. Heinsius ep. ad Græv. p. 173. posteriora corrigenda censebat *æmulatu decoremus;* quod placebat Grævio. In prima parte *quam* aut addendum, aut intelligendum. Ita sensus erit: potius te ornabimus admiratione, quæ perpetua erit, quam laudibus brevibus verborum, cito transituris. Sic *temporalia* dici, dubio caret. In altera parte pro *militum* bene Grotius, *similitudine decoremus* corrigit, quod et recepit Broterius. *Similitudine* verum est, idque et ipsi recepimus, sed e *decoramus* fecimus *decorabimus;* e quo genere futuri, sicut ex imperfecto, sæpe factum est præsens. Ern. *Immortalibus laudibus* placuit multis, Acidalio, Boxhornio, Grotio, Trillero, Hillero etiam Rac. I. et 2. Præferunt Bip. jure meritoque ab Ursino suppeditatum *quam.* Sic servari potest *temporalibus*, quod Muretus delebat, nec Ursini V. C. servarat: tum vero, missis, quæ apud Ursinum abundare videntur, recepere ab ipso *æmulatione decoremus.* Hæc proxime ad lectionem veterum editionum accedunt, mihique prorsus adrident.

Famamque ac figuram animi] *Formamque* scribendum, non *famamque*, pridem monuere Muretus et Acidalius. Ern.

DE
ORATORIBUS,
SIVE
DE CAUSSIS CORRUPTÆ ELOQUENTIÆ,
DIALOGUS.

BREVIARIUM.

Cap. 1. Dialogi occasio. 2. 3. Confabulationis argumentum. Curiatium Maternum, ex oratore poetam, M. Aper orator, judice Julio Secundo, a poeticis studiis avocare tentat. 4. Maternus sanctiorem se eloquentiam sectari profitetur. 5—7. Instat Aper, et oratoriæ artis utilitatem, voluptatem, dignitatem celebrat, idque 8. Marcelli Eprii et Crispi Vibii exemplis comprobat; 9. contra carmina dignitate et utilitate destitui, nec nisi laudem inanem dare et gaudium volucre. Laude dignam esse Vespasiani liberalitatem in vatem Saleium Bassum; pulchrius tamen esse, sibi ipsi prospicere et suum genium propitiare. Nec voluptatis quidquam præbere poeticam, quippe vatibus in solitudinem sit secedendum: 10. tum poetas esse offensis obnoxios. Maternum proinde rectius acturum, si ab auditoriis et theatris in forum et ad caussas redeat.

11—13. Maternus contra poeticæ studium securitatem præstare et innocentiam, majorem quoque gloriam, quam forensis labor concedat, quod aurei sæculi exemplo constet: voluptatem porro puriorem adferre secessum in nemora et lucos, quam sanguinantem eloquentiam: dulces Musas revocare suos cultores a sollicitudinibus et curis.

14. Supervenit Vipstanus Messala. Is, antiquorum admirator, Aprum a novorum rhetorum more ad veterem formam trahere nititur. 15—18. Aper repugnans movet quæstionem, quinam oratores vocandi sint antiqui. Hos venerantur Messala, Secundus, Maternus. Aper sæculi sui partes tuetur, nec veteres esse dicendos judicat, quos eorumdem hominum aures adgnoscere potuerint. Ciceronem et coætaneos, fere in medio positos, ab antiquorum adseclis istis accenseri. In iis, qui vocentur antiqui, plures deprehendi species, nec unum esse eloquentiæ vultum. Malignitate humana vetera in laude, præsentia in fastidio esse. 19. Cassium Severum, quem terminum antiquitatis constituant, a vetere flexisse via non inscitia, sed judicio et intellectu; cum conditione temporum ac diversitate aurium formam quoque orationis fuisse mutandam. 20. Variis scatuisse veterem eloquentiam vitiis. Auditorum coronam exigere jam lætio-

E 2

rem et pulchriorem orationem et poeticum decorem. 21. 22. Dijudicat dein Aper Calvi, Cœlii, Cæsaris, Bruti, Asinii, Corvini orationes et carmina, et præcipue Ciceronis, cujus laudes canit et vitia reprehendit, quæ sola perversis imitatoribus placeant. 23. Veram esse eloquentiæ artem, antiquorum lætissima quæque imitari et a recentibus feliciter reperta miscere.

24. Jam Maternus hortatur Messalam, ut, missa laudatione antiquorum, qui illa non indigeant, caussas expromat, cur in tantum ab eorum eloquentia recesserit recentior ætas. 25. Messala monet, quinam antiqui dicendi; plures fuisse dicendi formas iisdem sæculis; docet, quid sentiendum de eloquentia Calvi et ceterorum, de quibus mox dictum; addit, quod se obtrectarint invicem, vitium esse non oratorum, sed hominum. 26. C. Gracchi impetum et L. Crassi maturitatem præferendam esse calamistris Mæcenatis aut tinnitibus Gallionis. Cassium Severum parum habere sanguinis, et rixare magis quam pugnare, nec adtulisse Aprum, quem Ciceroni vel Cæsari opponeret. 27—29. Petente Materno, ad explicandas caussas transit Messala, cur eloquentia ceteræque artes a vetere gloria desciverint; desidiam juventutis, negligentiam parentum, inscientiam præcipientium, et oblivionem moris antiqui. Ostendit, apud antiquos severam et sanctam fuisse liberorum educationem; apud recentiores ad histrionalem favorem deflexisse et rhetores. 30—32. Ex ingenuarum artium scientia et varia eruditione exundasse antiquam eloquentiam, quod Ciceronis exemplo pateat; illarum contemtum primam esse corruptæ eloquentiæ caussam: 33—35. tum juvenes olim, domestica disciplina inbutos, deductos esse ad oratores principes, quos sectati pugnare quasi in prœlio didicerint; postea in scholas rhetorum transisse, ubi nihil discatur, nisi quod usum non habeat.

[Hic mutilus est Messalæ sermo, forsan et periit Julii Secundi; sequitur Materni oratio, capite trunca. Lacunam hanc complere nisus est Broterius. In iis, quæ supersunt,] 36. tradit Maternus, perturbatione olim et licentia, factionibus procerum et adsiduis Senatus adversus plebem certaminibus, eloquentiam viguisse; 37. neque quemquam magnam potentiam sine eloquentia consecutum: Demosthenis hoc et Ciceronis exemplo comprobari. 38. Primum Cn. Pompeium eloquentiæ adstringendo nocuisse, eique veluti frenos inposuisse: tum 39. pænulas, quibus adstricti et quasi inclusi cum judicibus fabulentur oratores, itemque inpedimenta a judicibus orta, debilitare eloquentiam: præterea res velut in solitudine agi, quum oratori olim clamor plaususque addiderint animum. 40. Eloquentiam esse alumnam licentiæ, contumacem, temerariam, arrogantem, nec in civitatibus bene constitutis oriri posse, quod exempla variarum gentium ostendant; 41. minorem esse obscurioremque gloriam inter bonos mores et in obsequium regentis paratos; bono sui sæculi cuique fruendum. 42. Disceditur. Habitus est dialogus

FLAVIO VESPASIANO AUG. VI, TITO VESPASIANO
ÇÆS. IV, COSS.

I. Sæpe ex me requiris, Juste Fabi, cur, cum priora sæcula tot eminentium oratorum ingeniis gloriaque effloruerint, nostra

Superioribus libris lucem aliquam industria nostra attulit; huic, vere possum dicere, salutem. Nam, cum depravatissimus vulgo circumferretur, nulla pagina sine vulnere et vibice, admirabile est, quantum a Farnesiano codice (nam Vaticanis aberat) in eo sanando simus adjuti. Multi hiatus expleti, verba et lineæ integræ insertæ, centeni aliquot loci (Latine non oratorie loquor) emendati; quorum omnium numerum inire aut longum, aut supervacuum: moderabor, et in his notis ea saltem tangam, quorum vel insignis correctio est, vel ambigua. Reliqua recepta in contextum, satis sit verbo jam nunc prædixisse, e Farnesiani libri fide esse. At de scripto, et scriptore ipso, pauca etiam hic libanda sunt. Scriptum sane optimum, stilo, inventione, judicio; et quod in hoc genere (integrum esset modo) conferre nihil verear cum iis, quæ optimi sæcli, et optimæ notæ. Scriptor tamen ipse incertus. Ita olim judicavi: neque etiam muto. Nam Tacitum fuisse qui credam? Stilus valde abnuit, non fallax in hoc genere argumentum; qui in nostro constrictus ubique, teres, acutus, et severus magis, quam lepidus: hic omnia contra. At mutari is in ætate aut argumento potest, inquiunt. Non nego; sed nunquam ita, ut abeat prorsus a sese. Quidquid Cicero scripsit, senex, juvenis, philologum, philosophum; in iis tamen lineamenta quædam apparent ejusdem viri et vultus. Nec aliter fit in omnibus nobis. Ætatem etiam vide, si non pugnat. Hic scriptor sermonem hunc habitum inducit sexto Flaviani imperii anno, eique interfuisse se *admodum juvenem*. Quomodo vero tunc admodum juvenis Tacitus, si honores etiam cœpit sub Vespasiano? Id enim de se fatetur, et *dignitatem* suam *a Vespasiano inchoatam* ait Historiarum primo. Sed exemplaria omnia Tacito adserunt. Quæ illa? vix bina aut terna credo ea esse in omni Europa; quæ tam facile et pronum est, hic mentiri, quam in aliis libris sæpe. Sed etiam Pomponius Sabinus. Ita enim politissimus doctissimusque Pithœus nos docuit, notis ad hunc libellum. Is igitur Sabinus, mediæ ætatis grammaticus, in Carmen de obitu Mæcenatis: *Cornelius*, inquit, *Tacitus appellat scripta Mæcenatis calamistros*. Nec negare certe possumus, quin is locus hodieque in hoc libello exstet (c. 26). Quid dicam? serio et ingenue, nihil me credere huic ignobili Sabino, qui, ex veteri verbo, somniavit fortasse, quod voluit. Dico me; nam aliis nihil præeo, quid sequantur. Incommodi quid erit, sive Tacito tribuamus, sive M. Fabio Quinctiliano, ut mihi olim visum? Nam et stilus ipse plane geminus; et ille, se *De caussis corruptæ eloquentiæ* scripsisse, plus uno loco fatetur; quem titulum valde appositum scio huic argumento. Præcipuam enim materiem et velut fundum scripti, hoc fuisse, evincunt illa quæ superant, et magis evincerent, quæ a fine desunt. Ipse Maternus hic ad Messalam: *Exprime nobis non laudationem antiquorum, sed caussas, cur in tantum ab eloquentia eorum recesserimus.* Ætas tamen Quinctiliani paullo grandior fuisse videtur, quam ut hic sermo illo juvene. Itaque ambigo; et cum multa dixerim, claudo tamen omnia, et signo hoc responso, Mihi non liquere. Lips. Argumenta, in utramque partem prolata, studiose discussit nuperus editor elegantis libelli Joh. H. Aug. Schulze, qui egregiam ei inlustrando operam impendit 8. Lips. 1788. Mihi, re probe pensitata, cum Broterio aliisque probabile admodum videtur, Tacito deberi. Nec obstat stili differentia. In hoc opusculo juvenilis vigor spirat; reliqua provectæ ætatis constrictum, acutum, et severum dicendi genus habent. Accedit, quod profecto aliud sit historiam scribere, aliud dialogum, in quo, ut auctor profitetur, conloquentium cuique *sua forma et animi et ingenii iisdem numeris, iisdemque rationibus redditur.* Ceterum in hoc excudendo libello nullo vetustiori exemplari se usum Rhenanus testatur; multa satis feliciter ex ingenio emendavit. Ad titulum quod adtinet, in MSS. Vaticanis Broterius hunc reperit: *C. Corn. Taciti dialogus de Oratoribus.* Ed. princeps ita: *Cornelii Taciti Equitis Romani dialogus de Oratoribus claris.* Puteol. et Ber. *Cornelii Taciti Equitis Romani dialogus, an sui sæculi oratores antiquioribus et quare concedant.*

Juste Fabi] Hunc Fabium Justum amicum etiam minoris Plinii fuisse ex epist. 1, 11. et 7, 2. intelligimus. Gron.

potissimum ætas, deserta et laude orbata, vix nomen ipsum oratoris retineat: neque enim ita adpellamus, nisi antiquos: horum autem temporum diserti, caussidici et advocati et patroni, et quidvis potius, quam oratores, vocantur. Cui percontationi tuæ respondere, et tam magnæ quæstionis pondus excipere, ut aut de ingeniis nostris male existimandum sit, si idem adsequi non possumus, aut de judiciis, si nolumus, vix, hercule, auderem, si mihi mea sententia proferenda, ac non disertissimorum, ut nostris temporibus, hominum sermo repetendus esset, quos eandem hanc quæstionem pertractantes, juvenis admodum audivi. Ita non ingenio, sed memoria ac recordatione, opus est, ut, quæ a præstantissimis viris et excogitata subtiliter, et dicta graviter, accepi, cum singuli diversas, vel easdem, sed probabiles caussas adferrent, dum formam sui quisque et animi et ingenii redderet, iisdem nunc numeris, iisdem rationibus persequar, servato ordine disputationis: neque enim defuit, qui diversam quoque partem susciperet, ac, multum vexata et inrisa vetustate, nostrorum temporum eloquentiam antiquorum ingeniis anteferret.

II. Nam postero die, quam Curiatius Maternus Catonem recitaverat, cum offendisse potentium animos diceretur, tamquam in eo tragœdiæ argumento, sui oblitus, tantum Catonem cogitasset, eaque de re per urbem frequens sermo haberetur, venerunt ad eum M. Aper et Julius Secundus, celeberrima tum ingenia fori nostri: quos ego in judiciis non utrosque modo

Deserta et laude orbata] Forte, *defecta ea laude et orbata*. Gron. Alii aliter. MS. Vatic. addit *eloquentiæ*, quod recepimus cum Broterio, qui præterea corrigit, *diserti*, *at l. eloq. orbata*; bene. Nam mox in hoc ipso capite sunt, *horum temporum diserti*. Ern. Quod recepisse se dicit, non recepit; nec erat opus; nam *deserta* bene habet, subaudito e præcedentibus *ab oratorum ingeniis gloriaque*. Τὸ *eloquentiæ* glossema sapere videtur. C. S. Schurzfleisch. in animadv. ad h. dial. (in actis litt. a fratre editis Vitemb. 1714.) volebat *diserta at laude orbata*. Heumann. nimis audacter, *ætas pristina laude orbata*.

Percontationi] Sic ed. princeps.

Male existimandum sit] Ita Farnes. at in Rom. cod. *existimandum habeam*. Lips. *Sit* abest ab omnibus ante Lipsium, item mox *ut* ante *nostris t.* Ern. Illud *sit* a sequenti *si* absorptum esse patet. Particulam *ac* ante *non disertiss.* Heumannus delet. Parum refert. Porro ed. pr. it. Put. et Ber. *si mihi mea sent.* recte restituo. Rhenanus omisit, quem reliqui secuti.

Diversas vel easdem, sed probabiles] Id vero non probabile, ut in uno sermone easdem caussas repetiverint. Ego verba ea superesse censeo, *vel easdem*. Lips. Idem placebat Mureto. Acidalius tamen tentat *sed easdem* (vel *eas*) *valde probabiles*. Ern. Heum. temere, *nec eas improbabiles*. Cave, quidquam mutes. Maternus et Messala sæpe *easdem caussas* adferunt.

Iisdem rationibus] Olim legebatur *orationibus*, primus Lipsius in postremis suis emendavit.

Accuratius Maternus] Farnes. *Curatius Maternus*. Putabam, *Curatius*; sed sententiam attendenti magis placet *Curiatius*, quod proprium nomen Materni poetæ fuerit. Lips. Quia sic est in MSS. Vat. recepi: nam *accuratius* nihili est. Ern.

Maternus Catonem] Dio 67, 12. in Domitiano: Μάτερνον δὲ σοφιστὴν, ὅτι κατὰ τυράννων εἶπέ τι ἀσκῶν, ἀπέκτεινε. Gron.

M. Aper et Jul. Sec.] Iste forte pater M. Flav. Apri Cons. a. u. 883. Hujus Secundi laudes canit Quint. 10, 1, 120. et 12, 10, 11.

studiose audiebam, sed domi quoque et in publico adsectabar, mira studiorum cupiditate, et quodam ardore juvenili, ut fabulas quoque eorum et disputationes et arcana semotæ dictionis penitus exciperem: quamvis maligne plerique opinarentur, nec Secundo promptum esse sermonem, et Aprum ingenio potius et vi naturæ, quam institutione et literis, famam eloquentiæ consecutum. Nam et Secundo purus et pressus, et, in quantum satis erat, profluens sermo non defuit: et Aper, communi eruditione inbutus, contemnebat potius literas, quam nesciebat, tamquam majorem industriæ et laboris gloriam habiturus, si ingenium ejus nullis alienarum artium adminiculis inniti videretur. Igitur, ut intravimus cubiculum Materni, sedentem ipsum, et, quem pridie recitaverat, librum intra manus habentem, deprehendimus.

III. Tum Secundus: Nilne te, inquit, Materne, fabulæ malignorum terrent, quo minus offensas Catonis tui ames? An ideo librum istum adprehendisti, ut diligentius retractares, et sublatis, si quæ pravam interpretandi materiam dederunt, emitteres Catonem, non quidem meliorem, sed tamen securiorem?

Tum ille, Leges tu, quid Maternus sibi debuerit, et agnosces, quæ audisti. Quod si qua omisit Cato, sequenti recitatione Thyestes dicet. Hanc enim tragœdiam disposui jam, et intra me ipse formavi. Atque ideo maturare libri hujus editionem festino, ut, dimissa priore cura, novæ cogitationi toto pectore incumbam.

In quantum] Vett. edd. male *in quem*. Ern. Rhen. correxit. Sic noster Germ. 45. habet *in tantum*, et A. 15, 25. plene *in tantum modum*. Cf. et Ruhnken. ad Vellei. 1, 9.

Aper communi eruditione imbutus] Male vulgo, *cum eruditione*. Lips. Communis eruditio dicitur de disciplinis, quibus liberales homines vulgo imbuebantur. Ern. *Communi* a Rhenano est. Heins. conjiciebat *comi*. Acid. *omni*.

Sedentem ipsum, quem] Roman. copulam addit *et quem*, recte. Lips. Recepit Pichena. Ern.

Offensas Catonis tui ames?] Perspicue verum. Vulgo, *aures*. Lips. Egregie. Antehac Rhen. conjiciebat *offendas* vel *offenses C. tui aures*.

Librum istum apprehendisti] Alii libri (veteres scil.) *deprehendisti*. Ego, *reprehendisti* propria significatione hujus verbi. Lips. *Apprehendisti* est a Rhenano. Ern. Schulze recepit *reprehendisti*.

Leges tu quidem, si volueris] Scriptus liber longe aliter, *Leges, quid Maternus sibi debuerit, et agnosces* etc. Lips. Sic et MSS. Vat. duo: alius, *quod Maternus*. Ern. Ed. pr. Spir. *leges: tu quidem Maternus sibi debueris et agnosces*. Puteol. inde fecit, *leges tu quidem, si volueris*. Secutus est Beroaldus, Lipsius quoque, qui tamen in ed. 1674. hanc lectionem spuriam judicat. Commode succurrunt Vaticani et Farnesianus, a Lipsio inspectus. Horum ego lectionem restituo. Nuperum etiam interpretem Gallum Taciti Dureau de Lamalle prætulisse eandem video et in versione sua expressisse.

Sequenti tractatione] Fortasse, *recitatione*. Ipse Maternus infra: *Recitatione tragœdiarum famam se auspicatum* ait. Lips. Quia sic est in MSS. Vat. cum Broterio recepi. Ern.

Festino] Forte, *gestio*. Gron. Heins. levi mutatione legit *destino*, quo nil verius. Sic Ovid. Met. 8, 157. *destinat removere*. Plin. ep. 5, 8. *destino retractare*. Recepit et Schulze.

Adeo te tragœdiæ istæ non satiant, inquît Aper, quo minus, omissis orationum et caussarum studiis, omne tempus modo circa Medeam, ecce nunc circa Thyesten, consumas? cum tot amicorum caussæ, tot coloniarum et municipiorum clientelæ, in forum vocent, quibus vix sufficeres, etiamsi non novum tibi ipse negotium inportasses, Domitium et Catonem, id est, nostras quoque historias, et Romana nomina, Græcorum fabulis adgregare.

IV. Et Maternus: Perturbarer hac tua severitate, nisi frequens ac adsidua nobis contentio jam prope in consuetudinem vertisset. Nam nec tu agitare et insequi poetas intermittis; et ego, cui desidiam advocationum objicis, quotidianum hoc patrocinium defendendæ adversus te poeticæ exerceo. Quo lætor magis, oblatum nobis judicem, qui me vel in futurum vetet versus facere, vel, quod jam pridem opto, sua quoque auctoritate compellat, ut, omissis forensium caussarum angustiis, in quibus satis mihi superque sudatum est, sanctiorem istam et augustiorem eloquentiam colam.

V. Ego vero, inquit Secundus, antequam me judicem Aper recuset, faciam, quod probi et modesti judices solent, ut in his cognitionibus se excusent, in quibus manifestum est, alteram apud eos partem gratia prævalere. Quis enim ne-

Omissis orationum et curarum studiis] Omnino scribendum conjicio, *caussarum studiis*. Lips. Lipsii conjecturam recepit Pichena. Ern. Monumenta et opera ingenii non raro, et quidvis aliud, in quod intenditur animus, *curas* appellant hic noster, Tacitus, aliique ejus ævi scriptores: peculiariter autem si quarum rerum tractatio molestiarum et sollicitudinis multum habet. *Curarum* tamen *studia* durum ac insolens pro studiis. Legerem *rerum*, vel cum Lipsio, *caussarum studiis*. Gron.

Clientelæ] Quæ patronum cooptarent Maternum. Notæ sunt tesseræ hospitalitatis, de quibus Tomasinus 12. Amst. 1670. Cf. et Gori Inscr. ant. t. 1. p. 65.

Negotium importasses] Acid. temere *imposuisses* vel *imperasses*. Vulg. bene habet. Cf. Gron.

Domitium] Videtur fuisse is, qui, Julio Cæsari infensissimus, Pharsalica acie occubuit; de quo Suet. Ner. 2.

Adgregare] Sic pro vulg. *adgregares*, Pith. et Mur. referendo ad *negotium*. Schulze quoque recepit.

Frequens ac assidua] Corr. *f. atque assidua*. Ern.

Cui desidiam advocationum] Præclare meus liber. Antea corrupte et mutilate, *cui desidiam advocamur*. Lips.

Defendendæ adversus te poeticæ] Bene liber meus. Alii, *defendens adversus te poetice*. Lips.

Musarum angustiis] Si *Musas forenses* dici posse concedamus, quod negat Burmann. ad Petron. c. 5. tamen *angustiæ Musarum* non placent. Itaque cum Burmanno l. c. valde probo Schelii conjecturam *caussarum*; quam etiam, quia sic habent MSS. Vat. cum Broterio recepi. Heinsio placebat *curarum* vel *tricarum*. Ern. Schelius comparabat scite *agrestiores Musas, quibus forenses caussas relinquebant philosophi*, ut Cic. refert Orat. c. 3. Iis opponuntur *Musæ mansuetiores* apud eundem Ep. ad fam. 1, 9. Sed MSS. suus sit honos.

In his cognitionibus excusent] Intell. *se*, nisi id ipsum excidit, ante *excusent*, quod facile fieri potuit ab omissa literarum duplicatione, ut sæpe in libris veteribus factum sciunt omnes, qui veteres libros tractarunt, et centies a criticis observatum est. Broterius recepit. Ern. Sequor cum Bip. et Schulzio.

Partem gratia prævalere] Ita Lipsius in margine correxit, pro vulgato, *partem gratiæ*. Pichena recepit. Ern.

scit, neminem mihi conjunctiorem esse et usu amicitiæ et adsiduitate contubernii, quam Saleium Bassum, cum optimum virum, tum absolutissimum poetam? porro, si poetica adcusatur, non alium video reum locupletiorem.

Securus sit, inquit Aper, et Saleius Bassus, et quisquis alius studium poeticæ et carminum gloriam fovet, cum caussas agere non possit. Ego enim, quatenus arbitrum litis hujus inveni, non patiar Maternum societate plurium defendi: sed ipsum solum apud vos arguam, quod natus ad eloquentiam virilem et oratoriam, qua parare simul et tueri amicitias, adsciscere nationes, complecti provincias, possit, amittit studium, quo non aliud in civitate nostra vel ad utilitatem fructuosius, vel ad dignitatem amplius, vel ad urbis famam pulchrius, vel ad totius imperii atque omnium gentium notitiam inlustrius excogitari potest. Nam, si ad utilitatem vitæ omnia consilia factaque nostra dirigenda sunt, quid erit tutius, quam eam exercere artem, qua semper armatus præsidium amicis, opem alienis, salutem periclitantibus, invidis vero et inimicis metum et terrorem ultro feras, ipse securus, et velut quadam perpetua potentia ac potestate munitus? cujus vis et utilitas, rebus prospere fluentibus, aliorum præsidio et tutela intelligitur: sin proprium periculum increpuit, non, hercule,

Ego enim, etc.] Recta omnino lectio Pithœi iis, quibus mens non curva. Farnes. *societate plurium.* LIPS. Pithœus sic locum constituebat: *Ego enim, quatenus arbitrum litis hujus inveni, non patiar, Maternum societate plurium defendi:* eamque correctionem recepit Pichena, (cujus nota in Gronovianis edd. casu omissa est) nisi quod *et* ab initio servavit, quod nescio, consulto factum, necne. Hoc videtur potius. Ante legebatur, *et ego enim, quatenus arbitrium litis hujus inveniri non patiar, Maternum solicite plurimum defendi. Quatenus* est quando, quoniam; quo sensu hæc ætas sæpe dixit: sic infra c. 19. init. (et A. 3, 16.) Ejus rei immemor Muretus, tentabat *quando.* Mox Rhenanus corrigebat, *sed id ipsum;* Muretus, *sed ipsum*, quod probo. ERN. Ac recipio. Τὸ *et* ante *ego enim* Bip. mutant in *at.* Nescio, an satis ex usu.

Apud vos arguam] Ita malo, quam *apud eos.* LIPS. Muret. *apud te eo.* Probat Acid.

Amittit studium] Rhenanus malebat *omittit;* sed eodem sensu *amittit* dici, alio loco jam notavimus. ERN. Cf. A. 14, 26.

Ad utilit. fructuosius] Schulting. inserendum putat, *vel ad voluptatem honestius*, quia c. seq. de voluptate eloquentiæ agitur, inter honestas voluptates relata.

Factaque nostra] Ita Rom. liber. Alii, *facta nostra.* LIPS.

Quid erit tutius] Acidalius legendum putat *utilius;* bene, ut opinor. Securitas pars utilitatis est, ex eloquentia forensi capiendæ; cujus mox mentio. Sic mox, cum proposuisset de voluptate oratoriæ eloquentiæ, subjicit, *quid enim dulcius.* ERN. Ingrata me judice foret repetitio vocis *ad utilitatem — utilius.* Cum sequentibus magis etiam concordat *tutius.* Utilitas residet in securitate.

Rebus probe fluentibus] Recte Pithœus legit et distinguit, *rebus probe* (nec male, si *prospere*) *fluentibus, aliorum pr. et tutela* etc. LIPS. *Prospere fluere* etiam Tacitus dixit A. 15, 5. et Cicer. Off. 1, 26. *rebus prospere et ad voluntatem nostram fluentibus.* Lectionem et distinctionem Pithœi recepit Berneccerus. Ante erat, *rebus prope fluentibus aliorum, pr.* Ego *prospere* scripsi. Nam *prospere, propere*, et *prope*, solent in libris antiquis confundi. Et sic in MSS. Vat. reperit Broterius. Mox *perfugio* pro *præsidio* MSS. Vat. ERN.

Proprium periculum increpuit] Alii libri *irrepat.* Sed hoc Farnesianum planissime verum est. Cicero in Catilin. 1, 7. *quicquid increpuerit, Catilinam timeri.* Livius 4, 43. *unde si quid increpet terroris.* LIPS.

lorica aut gladius in acie firmius munimentum, quam reo et periclitanti eloquentia, præsidium simul et telum, quo propugnare pariter et incessere, vel in judicio, sive in Senatu, sive apud Principem possis. Quid aliud infestis Patribus nuper Eprius Marcellus, quam eloquentiam suam, opposuit? qua accinctus et minax, disertam quidem, sed inexercitatam et ejusmodi certaminum rudem, Helvidii sapientiam elusit. Plura de utilitate non dico, cui parti minime contradicturum Maternum meum arbitror.

VI. Ad voluptatem oratoriæ eloquentiæ transeo, cujus jucunditas non uno aliquo momento, sed omnibus prope diebus et prope omnibus horis contingit. Quid enim dulcius libero et ingenuo animo, et ad voluptates honestas nato, quam videre plenam semper et frequentem domum concursu splendidissimorum hominum? idque scire non pecuniæ, non orbitati, neque officii alicujus administrationi, sed sibi ipsi, dari? illos quinimo orbos et locupletes et potentes venire plerumque ad juvenem et pauperem, ut aut sua, aut amicorum discrimina commendent. Ullane tanta ingentium opum ac magnæ potentiæ voluptas, quam spectare homines veteres et senes et totius urbis gratia subnixos, in summa omnium rerum abundantia, confitentes, id quod optimum sit, se non habere? Jam vero, qui togatorum comitatus et egressus! quæ in publico species! quæ in judiciis veneratio! quod gaudium con-

Non, hercule, loricæ gladius] Sic ante Rhen. legebatur, a quo est, quod nunc editur. Mox Acidalius malebat *eloquentia*. Et sic est in edd. pr. non *eloquentiæ*; unde restitui. Ern.

Reo et periclitanti] Acid. delet copulam, quod Schulzio placet.

Vel in judicio] Muretus malebat, *sive in judicio*. Mox Ursinus, Acidalius, *qua accinctus*, recte. Ern. Probo quoque et recipio. Sic paullo ante *artem*, *qua armatus*.

Helvidii sapientiam elusit] Cf. H. 4, 6. Gron.

Cui parti minime contradicturum] Ita vetus: non tamen male vulgati, *cum præsertim minime*, etc. Lips. Præceps Acidalius, male fecisse Lipsium, ait, cum veterem lectionem præposuit vulgatæ. Quod nos ei credimus haudquaquam, et multo suavius exquisitiusque censemus, *cui parti minime contradicturum Maternum meum arbitrer*. Infra c. 25. *Ne illi quidem parti sermonis ejus repugno*. Gron. Recte Gronovius. Itaque lectionem a Lipsio inductam, mox a Pichena et sequentibus omnibus repudiatam, revocavi. Ern. Ed. pr. *cum partim*. Puteol. et seq. *cum præsertim*. Lipsii emendationem bene Bip. admittunt, sic et Schulze, qui mox recte reposuit *arbitror*. Subjunctivus e vulgari lectione remanserat. Immo edd. vett. ante Rhen. habent *arbitror*.

Uno aliove momento] Forte, *alterove*. Infra c. 9. *omnis illa laus intra unum aut alterum diem* etc. Gron. MSS. Vat. *aliquo*, quod recepi. Post verbo *domum* MSS. Vat. addunt *suam*. Ern. Pro *et prope* Schurzfl. et Heum. volebant *sed prope*.

Orbitati] Cf. dicta ad A. 3, 25.

Sed sibi ipsi dari] Malim, *tibi ipsi*. Gron. Paullo ante erat ante Lipsium *officiis alic. administrandis*. Ern.

Orbos et locuplètes et potentes] Auxi e libro scripto. Lips. Addito *et potentes*. Ern.

Et totius orbis gratia] Pithœus *totius urbis*, probe. Lips. Recepit Pichena. Antea *veteres* delendum censet Acidalius. Ern. Sed solet noster junctis synonymis uti. V. c. 8.

Confitentes id quod optimum sit, se non habere] Videtur dedisse auctor, *id quod apud te sit, se non habere*. Gron.

surgendi adsistendique inter tacentes, in unum conversos; coire populum, et circumfundi coronam, et accipere adfectum, quemcumque orator induerit! Vulgata dicentium gaudia, et inperitorum quoque oculis exposita, percenseo. Illa secretiora, et tantum ipsis orantibus nota, majora sunt. Sive adcuratam meditatamque adfert orationem; est quoddam sicut ipsius dictionis, ita gaudii, pondus et constantia: sive novam et recentem curam non sine aliqua trepidatione animi adtulerit; ipsa sollicitudo commendat eventum et lenocinatur voluptati. Sed extemporalis audaciæ atque ipsius temeritatis vel præcipua jucunditas est. Nam in ingenio quoque, sicut in agro, quamquam alia diu serantur atque elaborentur, gratiora tamen, quæ sua sponte nascuntur.

VII. Equidem, ut de me ipse fatear, non eum diem lætiorem egi, quo mihi latus clavus oblatus est, vel quo, homo novus et in civitate minime favorabili natus, Quæsturam, aut Tribunatum, aut Præturam accepi; quam eos, quibus mihi, pro mediocritate hujus quantulæcumque in dicendo facultatis, aut reum prospere defendere, aut apud Centumviros caussam aliquam feliciter orare, aut apud Principem ipsos illos libertos et Procuratores Principum tueri et defendere datur. Tum mihi supra Tribunatus et Præturas et Consulatus adscendere videor, tum habere, quod, si non in animo oritur,

Assistendique inter tacentes] Vereor, ne verum sit *dicendique*, quod τῷ *tacentes* opponatur. Post copulam addi vult Acidalius, *et in un. c.* et deinde idem Scheliusque *circumfundi coronam*, pro *coram*; quod ita evidens est, ut recipere non dubitarim. Ern. Heins. malebat *consurgenti assistentique.* Idem *corona*, ablativo casu, ut apud Lucanum 3, 374. *mœnia . . densa juvenum vallata corona.*

Quemcunque orator induerit] Ante Lipsium edd. *quacunque or. induxerit.* Ern.

Exposita percenseo] Bene ita liber: antea, *parva censeo*, cum pernicie totius sententiæ. Lips. Ed. pr. *percenseo*, sic et Put. sed Ber. *parva censeo.*

Sive novam et recentem curam] *Curam* frustra suspectam habet Acidalius. V. notam Gronov. ad c. 3. Sed *nova et recens cura* non satis accurate opponitur *accuratæ et meditatæ orationi.* Nec sic dici posse arbitror extemporalem orationem, de qua sermo est. Puto scripturam veram esse *repentem*, i. e. repentinam; quo sensu dicta vox sæpe cum *recens* confunditur, ut ad A. 6, 7. 11, 24. vidimus. *Nova et repens* cura est oratio subita, de re, nondum nec meditando nec dicendo nobis tractata et cognita. Mox *animi* edidit Pichena. Ante erat male *animus.* Ern. *Nova et recens cura* parum meditationis habet. Nil ergo mutandum; oppositio satis patet. Eadem synonymia occurrit et c. 8.

Nam ingenio quoque, etc.] *In ingenio* Acidalius, bene; sed nec illa sana puto, *quamquam alia diu serantur*; non enim satis respondent sequentibus, *gratiora tamen.* An fuit *quamquam utilia* vel *utiliora, quæ serantur* etc. Ern.

Ut de me ipse fatear] Sic edit. priscæ. Rhen. dedit *ipso.*

In civitate min. fav.] Maternus, Secundus, Aper, fuere Galli; v. c. 10. favor penes Romanos. Ammian. 14, 5. Cf. notata ad c. 17.

Tum abire quod si non] Corruptio clara, nec medicina hic a libro. Pithœus tentat, *Tum habere, quod non in alvo oritur*; quod capio haud satis. Anne *in albo* voluit dicere, et Prætorum jus formulasque intellexit? Fortasse etiam, *quod scilicet* (ita enim illud, *si*, diducam et extendam) *non in atrio oritur.* Præcesserat enim de plena et splendenti domo, concursu salutantium. Rodolphi lectionem, sive conjectura est, non omitto, qui in prioribus verbis legit, *tum supra me abire.* Lips. Simile est, quod

nec codicillis datur, nec cum gratia venit. Quæ fama et laus cujusvis artis cum oratorum gloria comparanda est, qui non inlustres in urbe solum, apud negotiosos et rebus intentos, sed etiam apud juvenes et adolescentes, quibus modo recta et indoles est, et bona spes sui? Quorum nomina prius parentes liberis suis ingerunt? quos sæpius vulgus inperitum et tunicatus hic populus transeuntes nomine vocat, et digito demonstrat? Advenæ quoque et peregrini, jam in municipiis et coloniis suis auditos, cum primum urbem adtigerunt, requirunt, ac vultus agnoscere concupiscunt.

VIII. Ausim contendere, Marcellum hunc Eprium, de quo modo locutus sum, et Crispum Vibium (libentius enim novis et recentibus, quam remotis et oblitteratis, exemplis utor) non minus nosci in extremis partibus terrarum, quam Capuæ, aut Vercellis, ubi nati dicuntur: nec hoc illis saltem ter millies sestertium præstat (quamquam ad has ipsas opes possunt videri

Dousa ad Petron. 1, 16. *tum in cœlum abire.* Melius Muretus, *tum habere, quod;* si modo et cetera ad hanc rationem perpurgasset; nam verba *si non in alio* haud dubie corrupta sunt. Huetius corrigebat, *tum habere, quod in se, non in alio, oritur:* id recepit Broterius, estque sensu optimum. Conjeci, *habere, quod, si non in ipso oritur*, etc. nam *se* in hac forma Latinum non est. *In* ante *codicillis* recte abest MSS. Vatic. apud Broterium. ERN. Verissima conjectura Freinshemii, quam recepi. Ex *aio*, sic scribi solebat *animo*, factum est *alio.* Bip. dabant *in suo.* Nodellus in Obs. Crit. 8. Campis 1781. *in aula.* Schulze verba *si non in alio oritur* delet. Reliqua doctorum commenta hic, cui lubet, dabit Excursu suo II. p. 168. Mihi sic otium fecit.

Adolescentes, quibus morum indoles est] Romana editio, *quibus major indoles.* LIPS. Acidalius, *quibus et majorum indoles.* Nihil patior mutari. Plautus Trinummo 2, 2, 42. *Qui ipsus se contemnit, in eo est indoles industriæ.* Corn. Nepos in Eumene 1. *Fulgebat jam in adolescentulo indoles virtutis.* Justinus 29, 1. *in suorum quisque vestigia intentis magna indoles virtutis enituit.* Nam *mores* κατ' ἐξοχὴν boni mores. Ut apud Senecam, *Periere mores.* Diximus in Observ. 1, 24. Itaque *morum indoles* et *indoles virtutis* et *indoles industriæ* hic eadem res est. GRON. Broterius e MSS. Vat. dedit, *quibus modo recta et ind. est.* ERN. Clara hæc lectio est, quam recipio et ipse. Nec tamen aliis adridet. Nam Bip. dant *quibus modo rectior.* Schulze, *quibus major,* quasi MSS. nulla habenda ratio.

Crispum Vibium] De hoc v. A. 14, 28. et Quint. 10, 1, 119.

Novis et recentibus] In margine scripsi *notis.* LIPS. Sed eadem vide c. 6.

Non minus esse] Vox deest; quam a me repono: *non minus esse notos in extremis.* LIPS. Barthius aliique legunt *non minoris esse.* Recepere Bip. Ego Schelii conjecturam sequor.

Nec hoc illis alterius ter millies sestertium] In morbo locus et defectu. Scribas et distinguas: *nec hoc illis alterius ter millies, alterius bis millies HS. præstat, (quamquam ad has ipsas opes possunt videri eloquentiæ beneficio pervenisse) sed ipsa eloquentia, cujus numen* etc. Quæ addidi satis mihi certa sunt, numero tantum excepto; nam certe utriusque opes exprimere propositum habuit. Rodolphus scribebat, *nec hoc illis utriusque ter millies HS.* quod amplectar, si a libris. LIPS. Huetius *illi alterive,* quod Broterius recepit. Sermo autem est de duobus. Rectius sit *illis alterive,* vel *alterisve:* alii aliter locum expedire tentant. Ceterum bene Freinshemius monuit, orationem non esse absolutam, ni mox legas, *venisse: sed ipsa eloquentia.* Τὸ *sed* absorbuit finalis præcedentis verbi. Sed et infra c. 9. similis locus ἀνακόλουθος est. ERN. Lectio vulgata sic habet: *nec hoc illis alterius ter millies sestertium præstat, quanquam — venisse. Ipsa eloquentia* etc. Loco desperato aliqua medela adfertur a Bip. vulgata lectione leviter mutata eo modo, quem expressi. Sensus iste: nec hoc

eloquentiæ beneficio venisse) sed ipsa eloquentia; cujus numen et cœlestis vis multa quidem omnibus sæculis exempla edidit, ad quantam usque fortunam homines ingenii viribus pervenerint. Sed hæc, ut supra dixi, propria, et quæ non auditu cognoscenda, sed oculis spectanda habemus. Nam, quo sordidius et abjectius nati sunt, quo-que notabilior paupertas et angustia rerum nascentes eos circumsteterunt; eo clariora, et ad demonstrandam oratoriæ eloquentiæ utilitatem inlustriora exempla sunt; quod sine commendatione natalium, sine substantia facultatum, neuter moribus egregius, alter habitu quoque corporis contemptus, per multos jam annos potentissimi sunt civitatis, ac, donec libuit, principes fori, nunc principes in Cæsaris amicitia, agunt feruntque cuncta, atque ab ipso Principe cum quadam reverentia diliguntur: quia Vespasianus, venerabilis senex et patientissimus vir, bene intelligit, ceteros quidem amicos suos niti iis, quæ ab ipso acceperint, quæque ipsi adcumulare et in alios congerere promptum est: Marcellum autem et Crispum adtulisse ad amicitiam suam, quod non a Principe acceperint, nec accipi possit. Minimum inter tot ac tanta locum obtinent imagines ac tituli et statuæ, quæ neque ipsa tamen negliguntur, tam, hercule, quam divitiæ et opes, quas facilius invenies qui vituperet, quam qui fastidiat. His igitur et honoribus et ornamentis et facultatibus refertas domos eorum videmus, qui se ab ineunte adolescentia caussis forensibus et oratorio studio dederunt.

IX. Nam carmina et versus, quibus totam vitam Maternus

ter millies sestertium (pondo scil.) illis (Eprio et Crispo) potius est quam ipsa eloquentia. Aliorum conjecturas, quibus *hoc—præstat* est hoc, hanc celebritatem conciliat, exhibet Schulze.

Ut supra dixi] Totam periodum scripsi, uti in Farnesiano concepta. Non displiceat tamen e vulgatis libris, *propria*, pro *proxima*. Lips. Immo *propria* magis aptum, tum et in fine *habemus*. Dein *ut supra dixi*, c. 6.

Angustia rerum] Rom. editio, *angustia ereptum*, ex quo Rodolphus, *angustia parentum: ego*, *angustiæ rerum*. Lips.

Eos circumsteterunt] Minus Latine dictum, ut et mox illud, *substantia facultatum*. Ern. At Cic. ipse Phil. 10, 10. *omnia nos fata circumstant:* et Plin. paneg. c. 3. *Hæc me cura, hæc difficultas, sola circumstat.* Vide et supra H. 4, 79.

Potentissimi sunt civitatis] Rodolphus, *potentissimi in judiciis*. Lips. In edd. est lacuna inter *potentissimi* et *ac:* eam explevit sic Lipsius. Ern.

Agunt feruntque cuncta] Valde hoc alieno loco, in laude hominum; nec verum est. Aut scriptor libelli alio, quam Latini solent, sensu dixit, aut vitiosum est. Ern.

Venerabilis senex et patientissimus veri] Acidalius quærit, quare hic *patientia veri* laudetur, corrigitque *sapientissimus vir*. *Vir* reperi in edd. omnibus ante Lipsium. Pari jure quæras, quare hic *venerabilis senex* dicatur. Ern. Cur *patientissimus*, mox patet, ubi refertur de bonis, non ab ipso profectis, quod iniquus Princeps ægre ferret. *Veri* præferrem, si esset a libris.

Niti iis, quæ] *Iis* deest in edd. priscis. Lipsio debetur.

Imagines ac tituli et statuæ] Præclare liber. Vulgo erat, *imagines Attali et statuæ*. Quis ingenio suo duce reperisset? Lips. *Qui* addidi ex edd. vett. post *quam*. Ita et MSS. Vat. Ern.

insumere optat (inde enim omnis fluxit oratio) neque dignitatem ullam auctoribus suis conciliant, neque utilitates alunt: voluptatem autem brevem, laudem inanem et infructuosam consequuntur. Licet hæc ipsa, et quæ deinde dicturus sum, aures tuæ, Materne, respuant, cui bono est, si apud te Agamemnon aut Iason diserte loquitur? quis ideo domum defensus et tibi obligatus redit? Quis Saleium nostrum, egregium poetam, vel, si hoc honorificentius est, præclarissimum vatem, deducit, aut salutat, aut prosequitur? Nempe, si amicus ejus, si propinquus, si denique ipse in aliquod negotium inciderit, ad hunc Secundum recurret, non ad te, Materne, quia poeta es, neque ut pro eo versus facias: hi etiam Basso domi nascuntur, pulchri quidem et jucundi; quorum tamen hic exitus est, ut, cum toto anno, per omnes dies, magna noctium parte, unum librum extudit et elucubravit, rogare ultro et ambire cogatur, ut sint, qui dignentur audire: et ne id quidem gratis: nam et domum mutuatur, et auditorium exstruit, et subsellia conducit, et libellos dispergit: et, ut beatissimus recitationem ejus eventus prosequatur, omnis illa laus intra unum aut alterum diem, velut in herba vel flore præcepta, ad nullam certam et solidam pervenit frugem: nec aut amicitiam inde refert, aut clientelam, aut mansurum in animo cujusquam beneficium, sed clamorem vagum, et voces inanes, et gaudium volucre. Laudavimus nuper, ut miram et eximiam, Vespasiani liberalitatem, quod quingenta sestertia Basso donasset. Pulchrum id quidem, indulgentiam Principis ingenio mereri: quanto tamen pulchrius, si ita res familiaris exigat, se ipsum

Utilitates alunt] Barth. *utilitate se alunt.*

Cui bono est, si apud te] Optime quoque liber. Antea, *crebro est si apud te.* LIPS. Sic ed. pr. et seq. ad Rhen. qui dedit *etsi.*

Si amicus ejus] *Ejus* a Lipsio est; prius aberat.

Ad hunc Secundum recurret] Puto, *decurret.* Justinus 16, 3. *iterato ad oraculum decurrunt.* Et c. 4. *Ad Clearchum, quem ipsi in exilium egerant, decurrunt.* GRON.

Non quia poeta es] Hic quoque est ἀνακόλουθον, sequi enim debebat hæc sententia; *sed ut pro eo dicas.* ERN. Potior mihi visa lectio Puteolani, quam Beroaldus, Alc. Rhen. servarant, dignaque quam restituerem. Aptior sic sane orationis nexus. Lipsius reduxerat antiquam edit. pr. Spirensis, quæ sic habet: *aut ad te, Materne, non quia,* etc. in qua verum est ἀνακόλουθον.

Hi enim Basso] Nimis abrupte ad Bassum transit Aper. Lego *hi etiam Basso,* ut saltem hujus laus poetica cum laude Materni jungatur. Τὸ *enim* plane absonum erat. Ceterum locum laborare concedo et sentio.

Extudit] Sic Virg. *extundere artes* Georg. 1, 133. 4, 315. Non ergo opus Heumanni *excudit.* In edd. vett. est *extulit.* Lipsius correxit.

Rogare ultro et] Videsis Plin. ep. 1, 13. 2, 14.

Auditorium exstruit] Sic jam ed. pr. In seqq. ante Rhen. irrepserat *adjutorium,* ut et in ed. J. F. Gron. ERN.

Recitationem] Ita scribe. Antea, *recitationum.* LIPS. *Recitatione* ed. pr. omissa scil. lineola adcusativi indice.

Præcepta] Sic bene Lipsius. Prius legebatur *percepta.* Schelius volebat *præcerpta.* Sed *præcepta* sunt ante (festinantius) capta.

colere, suum genium propitiare, suam experiri liberalitatem? Adjice, quod poetis, si modo dignum aliquid elaborare et efficere velint, relinquenda conversatio amicorum et jucunditas urbis, deserenda cætera officia, utque ipsi dicunt, "in nemora et lucos," id est, in solitudinem, secedendum est.

X. Ne opinio quidem et fama, cui soli serviunt, et quod unum esse pretium omnis sui laboris fatentur, æque poetas quam oratores sequitur; quoniam mediocres poetas nemo novit, bonos pauci. Quando enim rarissimarum recitationum fama in totam urbem penetrat? nedum ut per tot provincias innotescat. Quotusquisque, cum ex Hispania, vel Asia, (ne quid de Gallis nostris loquamur) in urbem venit, Saleium Bassum requirit? atque adeo si quis requirit, ut semel vidit, transit, et contentus est; ut si picturam aliquam vel statuam vidisset. Neque hunc meum sermonem sic accipi volo, tamquam eos, quibus natura sua oratorium ingenium denegavit, deterream a carminibus, si modo in hac studiorum parte oblectare otium, et nomen inserere possunt famæ: ego vero omnem eloquentiam omnesque ejus partes sacras et venerabiles puto: nec solum cothurnum vestrum, aut heroici carminis sonum, sed lyricorum quoque jucunditatem, et elegorum lascivias, et iamborum amaritudinem, et epigrammatum lusus, et quamcumque aliam speciem eloquentia habeat, anteponendam ceteris aliarum artium studiis credo: sed tecum mihi, Materne, res est, quod, cum natura tua in ipsam arcem eloquentiæ te ferat, errare mavis, et, summa adeptus, in levioribus subsistis.

Se ipsum colere, suum genium propitiare] Nam in illo erat, *suum ingenium propitiare*. Auxi a libro et partim correxi; pro quo sensus ipse facile suggessit *genium*. Lips. Sed in hac lectione intelligendum e præcedentibus *ipsum*, aut addendum. Broterius putat forte melius hæc deleri, quia a MSS. quibusdam et edd. vett. absint, et per glossam addita esse in nonnullis libris: sed *propitiare g. vel i.* non simile est glossæ. Ern. In MS. Vat. 4498. est *sive ingenium propitiare*. Rectius in Lipsii libro lectum.

In nemora et lucos, id est, solitudinem, recedendum] *Secedendum* corrigit Schelius, recte. Ern. Repono. Sic et c. 12. *Secedit animus in loca pura:* et 15, 44. *longinqui ruris secessum.*

Recitationum] Ed. pr. Spir. et Put. habent *narrationum;* emendavit Beroaldus.

In totam urbem penetrat? nedum] Restitui, cum in scripto esset, *penetrat medium:* in vulgatis, *metrum*. Lips.

Ne quid de Gallis] Schulting. mavult *Galliis;* perperam: homines Galli advenæ intelliguntur. Mox Acid. *ut semel vidit* pro *et*, egregie. Recepit Heum. it. Schulze. Sequor. Dein *oratorium ingenium* quoque est ab Acidalio; prius erat *oratorum*.

Et epigrammatum lusus] Copulam præmisit Acid. bene.

In ipsam arcem eloq.] Sic bene Rhen. Antea legebatur *artem*.

Te ferat] Recte quoque Acid. pronomen supplevit: haustum fuerat ab ultima syllaba vocis præcedentis. Mox idem vult *adepturus*, quod forsan rectius; bonus tamen sensus in vulgato. Pro *errare mavis* Schelius conjectat *hærere*. Schurzfleisch. *terram*, Schulze *repere;* mihi vulgatum sat commodum esse videtur: *errare* sive vagari infra arcem, in humilioribus.

Ut, si in Græcia natus esses, ubi ludicras quoque artes exercere honestum est, ac tibi Nicostrati robur ac vires Dii dedissent, non paterer inmanes illos et ad pugnam natos lacertos levitate jaculi aut jactu disci vanescere; sic nunc te ab auditoriis et theatris in forum et ad caussas et ad vera prœlia voco; cum præsertim ne ad id quidem confugere possis, quod plerisque patrocinatur, tamquam minus obnoxium sit offensæ poetarum, quam oratorum, studium. Effervescit enim vis pulcherrimæ naturæ tuæ; nec pro amico aliquo, sed, quod periculosius est, pro Catone offendis: nec excusatur offensa necessitudine officii, aut fide advocationis, aut fortuitæ et subitæ dictionis inpetu: at tu meditatus videris elegisse personam notabilem, et cum auctoritate dicturam. Sentio, quid responderi possit: hinc ingentes exsistere adsensus, hinc in ipsis auditoriis præcipue laudari, et mox omnium sermonibus ferri. Tolle igitur quietis et securitatis excusationem, cum tibi sumas adversarium superiorem: nobis satis sit, privatas et nostri sæculi controversias tueri, in quibus expressis si

Nicostrati robur] De quo Quintil. 2, 8. (9.) *At si fuerit, qui docebitur, ille, quem adolescentes senem vidimus, Nicostratus, omnibus in eo docendi partibus similiter utetur, efficietque illum, qualis hic fuit, luctando pugnandoque* (*quo utroque certamine iisdem diebus coronabatur*) *invictum.* Quod ipsum suadet de Quintiliano libelli hujus auctore. Ac de Nicostrato palæstrita etiam Pausanias 5, 21. LIPS.

Et ad pugnam natos] Copulam a Rhenano et seq. neglectam ex antiquioribus restituit Pichena.

Ab auditoriis] sc. ubi recitationes habitæ, item ubi declamari solebat. Auditoria etiam ap. Plinium et Quintilianum foro et veris caussis opponuntur; quæ loca collegit Perizonius de Prætorio p. 202. ERN.

Obnoxium sit offendere] Acidalius corrigit *offensæ*; recte. ERN. Recipio: facilis inde librarii lapsus fuit in *offendere.* Editio Pithœi habet *offensis.* Bip. legunt *offendini*, h. e. offensioni, ut apud Nonium est. Sed *offensa* mox apud ipsum nostrum occurrit, neque usquam cum Euandri matre loquitur. Paullo post *nec excusatur* est a Rhen. prius erat *accusatur.*

At tu meditatus] Ita Put. Ber. seq. Lipsius particulas neglexit. Restituere Bip.

Hinc ingentes] Defectum odoror, et asteriscum poni velim ante verbum *hinc.* LIPS. Placet Acidalii *existere*, pro *ex his.* Sed quod sequitur, mirum est, neminem notasse scribendum, *hæc in ipsis auditoriis præcipue laudari.* GRON. MSS. Vat. *hic—hic*; bene, ut opinor: nam in primo membro *hinc* et *ex his* eadem sunt. ERN. Acidalii emendationem, quæ et Mureti fuerat, recipio cum Schurzfl. Bip. et Schulzio. Schelius dabat *excitari*: Schulting. *esse his*, scil. tragœdiis. Gesnerus tolli volebat *ex his*, tanquam glossema τοῦ *hinc.* Brot. locum ita constituendum putabat: *Sentio q. r. possit: placere hæc argumenta: hinc* etc. Verum ista languida forent et superflua. Gronovii *hæc* jam Heumannus suum fecit. Sed in vulg. intelligitur vates ipse, non opus.

Advers. superiorem] Potentiorem, scil. Principem, quem Catone tuo offendes.

In quibus expressis si quando necesse sit] Pro his verbis fortasse, *in quibus expressit si quando necessitas.* LIPS. Sudant interpretes. Acid. fatetur, se non capere quid sit *expressis.* Schulting. conjicit *in quibus et professis*, quod multo obscurius. Schelius Lipsii conjecturam probat. Schulzius cum Heumanno delet τὸ *expressis*, quasi glossema. Mihi *expressis* idem est ac expositis. Sic Cic. pro Archia c. 9. hac voce utitur: *Mithridaticum bellum. . . totum ab hoc expressum est.*

quando necesse sit, pro periclitante amico potentiorum aures offendere, et probata sit fides, et libertas excusata.

XI. Quæ cum dixisset Aper acrius, ut solebat, et intento ore, remissus et subridens Maternus, Paravi, inquit, me, non minus diu adcusare oratores, quam Aper laudavit. Fore enim arbitrabar, ut, a laudatione eorum digressus, detrectaret poetas, atque carminum studium prosterneret: arte quadam mitigavit, concedendo his, qui caussas agere non possent, ut versus facerent. Ego autem, sicut in caussis agendis efficere aliquid et eniti fortasse possum, ita recitatione tragœdiarum ingredi famam auspicatus sum, tum quidem, cum in Nerone inprobatam et studiorum quoque sacra profanantem Vatinii potentiam fregi: et hodie, si quid in nobis notitiæ ac nominis est, magis arbitror carminum, quam orationum, gloria partum: ac jam me sejungere a forensi labore constitui: nec comitatus istos et egressus aut frequentiam salutationum con-

Intento ore] Acidalius *intentior*. Mox edit. veteres vitiose, *parat*. *Quid enim me*. Emendavit Rhen. Pro *laudat* Lips. et Brot. malint *laudare*. Acid. *laudavit*. Recipio cum Heum. et Schulzio.

Prosterneret: arte quadam] Non satis cohærere orationem observavit Acidalius, addique vult *id* ante *arte*. Verum ita initium periodi esse debebat: *quod enim fore*. Malim *sed*. ERN. Ego malim subaudire. Heum. citra necessitatem ab initio periodi addit *Quod enim*—tum hic *id*.

Ingredi famam auspicatus sum] *Ingredi* mihi glossam olet. *Famam auspicari* est *ingredi famam*. ERN. Similis pleonasmus apud Suet. Cal. 54. *ut initium—auspicaretur;* et apud Justin. 26, 2. *Auspicia belli a parricidio incipientes*. Ceterum totus hic locus est a Lipsii libro, ut profitetur in ed. 1574. Prius legebatur sic: *sicut in caussis agendis niti fortasse possum, ita recit. trag. et ingredi et efficere famam ausp. sum*. Vide et notata ad c. 16.

Improbam et studiorum quoque sacra profanantem vaticinii] Scribendum, *cum in Nerone improbatam et studiorum quoque sacra profanantem Vatinii potentiam fregi*, diximus Observ. 3, 4. GRON. Sermonem esse de homine, manifestum est; itaque *Vatinii* recepi. Sic et Broterius fecit. ERN. Quæritur, quomodo Maternus *inprobatam* (hoc enim recipio) *in Nerone et Musarum sacra profanantem Vatinii potentiam frangere potuerit*. Gronovius l. c. conjicit, Vatinium in Neroniis (de quibus Suet. c. 12.) agone musico Musas polluisse tragœdia quadam composita, sed Maternum contra ipsum fuisse coronatum. Citius hæc dicuntur quam probantur. *In Nerone inprobata Vatinii potentia*, i. e. in eo Principe ab omnibus bonis reprehensa, de qua supra A. 15, 34. Heumannus, quem sequitur Schulzius, legit *ipsi Neroni inprobatam*, nec ita male. Est et, qui *vaticinii* vocem servet. Barthius quippe legit *in Nerone inprobam ... vaticiniis potentiam fregi*, putatque, Maternum ad loca quædam tragœdiarum suarum adludere, quibus populus adversus Neronem magnopere plauserit. Dureau quoque de Lamalle, Sigrasium secutus, retinet *vaticinii* et poesin denotare statuit, sicque locum interpretatur: *lorsque dans mon Neron j' humiliai ce tyran, profanateur d' un art sacré, qui avoit besoin de soutenir ses vers de tout l' appareil de son pouvoir*. Denique Schultingius suo modo verba refingit, sed ita temere, ut pudeat referre. Cf. Schulze. Equidem hic hæreo dubius.

Hodie si quid] Rom. addit copulam, *et hodie*, recte. LIPS. Mox Schelius malebat *salutantium*. ERN. Ea copula deest in edd. primis.

Ac jam me sejungere] Edit. veteres *ac me dejungere*. Gronovius emendavit. Mox *comitatus et egressus* ex more Romano. Cic. in Pis. c. 13. *si minus frequentia sua vestrum egressum ornando atque celebrando*. Cf. et supra c. 6. Nil ergo moror Schurzfl. commentum, de quo Schulze.

cupisco: non magis quam æra et imagines, quæ etiam, me nolente, in domum meam inruperunt. Nam statum hucusque ac securitatem melius innocentia tueor, quam eloquentia: nec vereor, ne mihi umquam verba in Senatu, nisi pro alterius discrimine, facienda sint.

XII. Nemora vero et luci, et secretum ipsum, quod Aper increpabat, tantam mihi adferunt voluptatem, ut inter præcipuos carminum fructus numerem, quod nec in strepitu, nec sedente ante ostium litigatore, nec inter sordes ac lacrimas reorum componuntur; sed secedit animus in loca pura atque innocentia, fruiturque sedibus sacris. Hæc eloquentiæ primordia, hæc penetralia: hoc primum habitu cultuque commoda mortalibus, in illa casta, et nullis contacta vitiis, pectora influxit: sic oracula loquebantur. Nam lucrosæ hujus et sanguinantis eloquentiæ usus, recens et malis moribus natus, atque, ut tu dicebas, Aper, in locum teli repertus. Ceterum felix illud, et, ut more nostro loquar, aureum sæculum, et oratorum et criminum inops, poetis et vatibus abundabat, qui bene facta canerent, non qui male admissa defenderent. Nec ullis aut gloria major, aut augustior honor; primum apud Deos, quorum proferre responsa et interesse epulis ferebantur; deinde apud illos Diis genitos

Non magis quam æra] Acid. *quam illa æra.* Cujacius *quam ceras et imagines*, i. e. imagines cereas majorum scil. de quibus Juven. 8, 19. Broterio *æra* sunt statuæ æneæ et tabulæ hospitalitatis, quorum mentio facta ad c. 3. Mox edd. veteres *etiam jam me nolente.*

Statum cujusque ac securitatem] Malo, *statum hucusque.* De se loquitur; et respondet illi parti Aprinæ orationis, quæ eloquentiam telum esse voluit ad pericula omnia propulsanda. LIPS. Recepi. Schultingius malit *quoque.* ERN. Pichena servat *cujusque*, et legit *tuetur*, ut innocentia et eloquentia sint primo casu. Cum Lipsio faciunt Brot. et Bip.

Fruiturque sedibus sacris] i. e. ubi Musæ et Nymphæ habitant. ERN.

Hoc primum habitu cultuque commoda mortalibus] *Commoda* vel *comta.* LIPS. Melius Muretus *commendata*, ut opinor, quod et Schelio placuit. ERN. *Commoda* est utilis, opportuna, ut Bip. bene monent. Broterio et Schulzio placet Acidalii *commendata;* Freinshemio *commodata.*

Et sanguinantis eloquentiæ] Fortasse, *et saginantis*, uti ad commodum lucrumve hæc tantum referat. Nam *sanguinare* probum quidem verbum, sed non aliud quam sanguinem emittere. *Artus sanguinantes*, *vulnera sanguinantia*, in Quintiliani declam. 10, 9. et 18. mihi lecta. Quæ significatio parum hic apta, si ad accusationes et sanguisugam illam eloquentiam respexit. LIPS. At *sanguinare* est etiam sanguineum colorem præ se ferre, item animum. Sic Solinus in Pontico de nativ. Veneris: *Spumea purpureis dum sanguinat unda profundis, nasceris e pelago:* et Apul. Met. 5. *serpentem*, *veneno noxia colla sanguinantem.* Eloquentia *sanguinans* delatorum est, *qui sanguine aliorum et pernicie delectantur*, qualis Eprii, de qua A. 16, 22, 33. opponitur *innocentia.* Cæterum Bip. malint *sanguinariæ.* Mox *Ut tu dicebas.* c. 5.

Poetis et vatibus abundat] Muretus et Acidalius bene corrigunt *abundabat;* quod ita evidens est, ut dudum recipi debuerit. Reperit post sic in MSS. Vat. Broterius. ERN. Prius edit. vet. habent *criminum impos.* Lipsius conrexit.

Aut gloria major] E vestigiis scripturæ priscæ restitui: nam Farnesianus, *aut gloria more.* Vulgati plane turbant. LIPS. Brot. lacunam, quæ in veteribus libris est, ita explendam censet: *aut gloria major unquam contigit.*

Interesse epulis ferebantur] Heum.

sacrosque Reges, inter quos neminem caussidicorum, sed Orphea ac Linum, ac, si introspicere altius velis, ipsum Apollinem accepimus: vel, si hæc fabulosa nimis et composita videntur, illud certe mihi concedis, Aper, non minorem honorem Homero, quam Demostheni, apud posteros: nec angustioribus terminis famam Euripidis aut Sophoclis, quam Lysiæ aut Hyperidis, includi: plures hodie reperies, qui Ciceronis gloriam, quam qui Virgilii, detrectent. Nec ullus Asinii aut Messalæ liber tam inlustris est, quam Medea Ovidii, aut Varii Thyestes.

XIII. Ac ne fortunam quidem vatum, et illud felix contubernium, comparare timuerim cum inquieta et anxia oratorum vita. Licet illos certamina et pericula sua ad Consulatus evexerint; malo securum et secretum Virgilii secessum, in quo tamen neque apud Divum Augustum gratia caruit, neque apud Populum Romanum notitia. Testes Augusti epistolæ, testis ipse populus, qui, auditis in theatro versibus Virgilii, surrexit universus, et forte præsentem spectantemque Virgilium veneratus est sic, quasi Augustum. Ne nostris quidem temporibus, Secundus Pomponius Afro Domitio vel dignitate vitæ, vel perpetuitate famæ, cesserit. Nam Crispus et Marcellus, ad quorum exempla me vocas, quid habent in hac sua fortuna concupiscendum? an quod timent? an quod timentur? quod, cum quotidie aliquid rogentur, hi, quibus præstant,

mallet *dignarentur*, passive. Mox idem cum Acid. *concedes*.

Quam qui Virgilii] Addidi *qui* e MSS. Vat. cum Broterio, ut supra c. 8. Ern. Dein edit. veteres *detractent*. Sic et c. 11. *detractaret*.

Medèa Ovidii, aut Varii] Deest antiquo (MS. Farn.) illud, *aut Varii*. Lips. De *Varii Thyeste* Quint. 10, 1, 98. quem *cuilibet Græcorum comparari posse* testatur. De *Messala* Quint. 12, 10, 11.

Et illud felix contubernium] Aut vitium hic aut lacuna. Cogitabam, *et illud secum contubernium*. Ex Persio 4, 52. *Tecum habita*. Explicat mox *securum et secretum secessum* Cicero ad Curionem 2, 7. *tecum loquere: te adhibe in consilium: te audi, tibi obtempera*. Gron. *Felix contubernium* recte Bip. intelligunt de nemoribus, lucis, et secreto, in quo vates secum et cum Diis et heroibus vivant. Sic non opus cum Barthio reponere *Elysii*, vel cum Schultingio *sedens* pro otioso.

Licet illos, etc.] Locum hunc Lipsius e suo codice sanavit. Prius legebatur sic: *licet illos agitent certamina et pericula sua et controversiæ*. Mox *in quo tamen* est a Rhen. prius erat *in quo tum*.

Virgilium veneratus est] Frigide Virgilii nomen hic repetitur, meliusque abfuerit. Sed similia in Tacito vidimus. Mox pro *in hac præsenti f.* MSS. Vat. *in hac sua f.* quod Broterius melius judicat. Ego vero et recepi: nam *præsenti* est nil aliud quam *hac*. Porro Broterius delevit primum *an*, quod a MSS. Vat. abest. Forte rectius alterum deleatur. Ern. Malim prius; delevi.

Sec. Pomponius] Scriptor tragicus, de quo A. 11, 13. De *Afro Domitio* A. 4, 52. 14, 19. et Quint. 12, 10, 11.

Hi quibus præstant, indignantur] Inepte et falso. Negationem adde, *hi, quibus non præstant*. Etsi abesse alterum membrum sentio periodo plenæ. Lips. Fallitur Lipsius. Significat enim quod Florus de Cæsare 4, 2, 92. *Clementiam Principis vicit invidia, gravisque erat liberis ipsa beneficiorum potentia*. Cicero pro Sulla 26. *quam multi sunt summi homines et ornatissimi et nostri et Equestris ordinis, quorum pro salute se hic Sulla obligavit! Quos ego nominarem: neque enim ipsi nolunt, et huic animo gratissimo adsunt: sed, quia majus est*

indignantur? quod adligati adulatione, nec Imperantibus umquam satis servi videntur, nec nobis satis liberi? Quæ hæc summa eorum potentia est? tantum posse liberti solent. Me vero dulces, ut Virgilius ait, Musæ, remotum a sollicitudinibus et curis, et necessitate quotidie aliquid contra animum faciendi, in illa sacra, illosque fontes ferant: nec insanum ultra et lubricum forum famamque pallentem trepidus experiar. Non me fremitus salutantium, nec anhelans libertus excitet: nec, incertus futuri, testamentum pro pignore scribam: nec plus habeam, quam quod possim, cui velim, relinquere, quandocumque fatalis et meus dies veniet: statuarque tumulo, non mœstus et atrox, sed hilaris et coronatus: et pro memoria mei nec consulat quisquam, nec roget.

XIV. Vixdum finierat Maternus, concitatus et velut instinctus, cum Vipstanus Messala cubiculum ejus ingressus

beneficium, quam posse debet civis civi dare, ideo a vobis peto, ut, quod potuit, tempori tribuatis; quod fecit, ipsi. Cato apud Plutarchum: οὐ βούλομαι τῷ τυράννῳ χάριν ἔχειν, ὑπὲρ ὧν παρανομῆ. παρανομῆ δὲ σώζων, ὡς κύριος, ὧν αὐτῷ δεσπόζων οὐδὲν προσῆκεν. Gron. Intelligo, *quibus præstant officia.* Sic et Schult. qui putat addendum *minus.* Bip. reddunt, *quos antecellunt.* Schelius volebat, *his, quibus præstant.*

Adligati cum adulatione] Terent. Ad. 5, 3, 58. *Eo pacto prorsum illic adligaris filium.* Cic. ad Att. 8, 16. *Ne forte qua re inpediar atque adliger.* Præpositio adjecta est insolens: hinc Schulting. mutat in *omnium* vel *humili,* Heumann. in *cautissima,* Schulze in *comi* vel *Cæsarum.* Equidem delendam censeo.

Summa eorum potentia] Sic bene Lipsius. Prius erat *rerum.* Mox veteres edit. *remotæ:* emendavit Rhen.

Famamque pallentem trepidus exp.] Egregia dictio, a qua manum critici, me judice, abstineant. Sensus satis patet. Temere Schurzfl. substituit *fallentem:* Schulzius, Heumannum secutus, famæ non hic esse locum autumat, legitque *lubricum forum pallens ac trepidus experiar.* Mihi secus videtur. Quo enim *pallens* referatur, nisi ad *famam lubricam fori?* pallet orator, quum populo displicet, quum male rem egisse videtur. *Fama pallens,* metonymica dictio.

Testamentum pro pignore scribam] i. e. securitatis caussa: sc. heredes adscribendo meis eos, quorum potentia mihi pignori sit, fore, ut ratum sit, meique partem saltem bonorum meorum ferant. Ern. Cf. Agr. 34.

Fatalis et meus dies veniet] Addidisse *meus dies* videtur, ut mortem naturalem sibi eventuram ominaretur. Dein legitima ratio scribendi postulabat *venerit.* Ern.

Hilaris et coronatus] Ex usu apud Romanos antiquo. Cic. de Leg. 2, 24. *Illa jam significatio est, laudis ornamenta ad mortuos pertinere, quod coronam virtute partam et ei, qui peperisset, et ejus parenti sine fraude esse lex impositam jubet.* Cf. et Plin. 21, 3.

Nec consulat quisquam, nec roget] Consulat vates, roget Principem. Quid ita? quia crebrum, ut memoria damnaretur defunctorum, id est, tituli, imagines, honores. Lips. Malim *consulat,* id est, referat ad Senatum, quem his rebus interponebant ipsi Principes. § 4. Inst. de jud. *Cujus pœna animæ amissionem sustinet, et memoria rei etiam post mortem damnatur.* Lapis: M. ANNAEO. LVCANO. CORDVBENSI. BENEFICIO. NERONIS. FAMA. SERVATA. Artemidorus Oneirocrit. 1, 5. ὡς μηδὲ ἀποθανὼν ἔχειν ὄνομα. τούτους γὰρ μόνους ἐν νεκρῶν δείπνοις οὐ καλοῦσιν οἱ προσήκοντες. Gron. Lapis apud Grut. exstat p. 354. cui suspectus est.

Cum Vipsanius M.] Legebatur antea, *Urbanus Messala.* At vetus, *Vibanius;* e quo pronum reddere viro celebri gentile nomen, *Vipsanius Messalla.* Lips. Immo *Vipstanus,* ut aliis locis. Post *ejus* videtur additum a manu glossatoris. Ern.

est; suspicatusque ex ipsa intentione singulorum, altiorem inter eos esse sermonem: Num parum tempestivus, inquit, interveni, secretum consilium et caussæ alicujus meditationem tractantibus?

Minime, minime, inquit Secundus; atque adeo vellem maturius intervenisses: delectasset enim te et Apri nostri adcuratissimus sermo, cum Maternum, ut omne ingenium ac studium suum ad caussas agendas converteret, exhortatus est, et Materni pro carminibus suis læta, utque poetas defendi decebat, audentior, et poetarum quam oratorum similior, oratio.

Me vero, inquit, et sermo ipse infinita voluptate adfecisset; atque id ipsum delectat, quod vos, viri optimi et temporum nostrorum oratores, non forensibus tantum negotiis et declamatorio studio ingenia vestra exercetis, sed ejusmodi etiam disputationes adjungitis, quæ et ingenium alunt, et eruditionis et litterarum jucundissimum oblectamentum, cum vobis, qui illa disputatis, adferunt, tum etiam his, ad quorum aures pervenerint. Itaque, hercule, non minus probari video in te, Secunde, quod, Julii Asiatici vitam componendo, spem hominibus fecisti plurium ejusmodi librorum, quam in Apro, quod nondum a scholasticis controversiis recessit, et otium suum mavult novorum rhetorum more, quam veterum oratorum, consumere.

XV. Tum Aper, Non desinis, Messala, vetera tantum et antiqua mirari, nostrorum autem temporum studia inridere atque contemnere? Nam hunc tuum sermonem sæpe excepi, cum, oblitus et tuæ et fratris tui eloquentiæ, neminem hoc tempore oratorem esse contenderes: atque id eo, credo, au-

Poetarum quam oratorum] Scribo, *audentior, poetarumque quam oratorum similior oratio.* GRON. Recte judicavit excidisse copulam. Addidi *et* ex edd. vett. quod et in MSS. Vat. reperit Broterius. ERN.

Viri optimi et t. n. o.] Languere sensum judicant Urs. Mur. Acid. roborantque repetito *optimi*, adjecto ad *oratores*. Immo Schurzfl. mutat legitque *vos vere optimi t. n. o.* Parum tanto molimine opus esse puto. Vulgatum sat bene procedit.

Ingenium alunt et eruditionem] Placet cum Rodolpho, *ingenium alunt et eruditionis et litterarum.* LIPS. Recepit Pichena. *Eruditionem* est a Rhenano, ante quem erat *eruditiones.* ERN.

Plurium ejusm. libr.] Ita Rhen. prius erat *plurimum.* Mox, *quam in Apro*, ironice dictum.

Fratris tui eloquentiæ] Quis hic Messalæ frater? puto Regulum intelligi, illum, qui cum Plinio vixit et floruit lingua magis quam vita laudatus. Suspicor ex Tacito Hist. 4, 42. *Magnam eo die pietatis eloquentiæque famam Vipsanius Messala adeptus est, nondum Senatoria ætate, ausus pro fratre Aquilio Regulo deprecari.* LIPS. De *Regulo* v. Plin. Ep. 1, 5. 4, 7.

Oratorem esse contendere antiquis eo credo audacius quod malignius his op.] Expressi scripturam veterem, quæ tamen ipsa fortassis mutila, et scribendum: *contenderes partem antiquis: eo credo audacius.* Aut si inseri vocem displicet: *contenderes. Atque id eo credo audacius.* LIPS. Hoc verum puto, nec quicquam deesse. Mox pro *in iis* Acidalius legebat *judiciis.* ERN. Vocem *antiquis* delendam censebat Acida-

dacius, quod malignitatis opinionem non verebaris, cum eam gloriam, quam tibi alii concedunt, ipse tibi denegares.

Neque illius, inquit, sermonis mei pœnitentiam ago; neque aut Secundum, aut Maternum, aut teipsum, Aper, (quamquam interdum in contrarium disputes) aliter sentire credo. Ac velim inpetratum ab aliquo vestrum, ut caussas hujus infinitæ differentiæ scrutetur ac reddat, quas mecum ipse plerumque conquiro. Et, quod quibusdam solatio est, mihi auget quæstionem, quia video etiam Graiis accidisse, ut longius absit Æschine et Demosthene Sacerdos iste Nicetes, et si quis alius Ephesum vel Mitylenas contentus scholasticorum clamoribus quatit, quam Afer, aut Africanus, aut vos ipsi a Cicerone aut Asinio recessistis.

XVI. Magnam, inquit Secundus, et dignam tractatu quæstionem movisti: sed quis eam justius explicaverit, quam tu, ad cujus summam eruditionem et præstantissimum ingenium cura quoque et meditatio accessit?

Et Messala, Aperiam, inquit, cogitationes meas, si illud a vobis ante inpetravero, ut vos quoque sermonem hunc nostrum adjuvetis.

Pro duobus, inquit Maternus, promitto: nam et ego et Secundus exsequemur partes, quas intellexerimus, te non tam omisisse, quam nobis reliquisse. Aprum enim solere dissentire, et tu paullo ante dixisti, et ipse satis manifestus, jamdudum in contrarium accingi, nec æquo animo perferre hanc nostram pro antiquorum laude concordiam.

Non enim, inquit Aper, inauditum et indefensum sæculum nostrum patiar hac vestra conspiratione damnari. Sed hoc primum interrogabo, quos vocetis antiquos, quam oratorum ætatem signatione ista determinetis? Ego enim

lius. Lipsius bene correxit. Pro *malignius his* vel *maligni in iis*, lego cum viro docto *malignitatis*, ut c. 18.

Solatio est] Acidalius corrigebat *solutio;* recepit Broterius. Ern. Nec opus tamen. Vulgatum bene habet.

Ut longius absit Æschines et Demosthenes Sacerdos iste enitet] Vere et εὐστόχως emendavi, *Sacerdos iste Nicetes.* Nicetes Sacerdos declamator nobilis eo ævo. Plinius Ep. 6, 6. audisse eum fatetur. *Erat non studiosorum tantum, verum etiam studiorum amantissimus, ac prope quotidie ad audiendos, quos tunc ego frequentabam, Quinctilianum et Sacerdotem Nicetem ventitabat.* Exstat Philostrati Lemnii de hoc Nicete in Vitis Sophistarum 1, 19. elogium, de quo Pithœus nos monuit. Nominat et Seneca pater Cont. 9, 2. *Nec Julio nec alii contigisse suo* (scribam *nec Vibio, nec alii contigisse scio*) *quam apud Græcos Nicetæ, apud Romanos Latroni, ut a discipulis non audiri desiderarent.* Et eodem lib. Cont. ult. *Nicetes egregiè dixit in eodem loco.* Lips.

Contentis scholasticorum clamoribus] *Continuis schol. clam.* legit Freinshemius. Lipsius ed. et sqq. *contentus.* Ern. Restituo pristinum *contentus.* Sic et Bip. et Schulze. *Quatere* de fama blaterante, garrula, poetis solenne. V. Valer. Flaccus 2, 122. Transfertur hic ad clamores sophistarum.

Quam Afer aut] V. Quint. 10, 1, 118. De *Asinio Pollione* ib. 113. et supra c. 12.

Significatione ista determinetis?]

cum audio antiquos, quosdam veteres et olim natos intelligo; ac mihi versantur ante oculos Ulysses et Nestor, quorum ætas mille fere et CC annis sæculum nostrum antecedit: vos autem Demosthenem et Hyperidem profertis, quos satis constat Philippi et Alexandri temporibus floruisse: ita tamen, ut utrique superstites essent. Ex quo adparet, non multo plures, quam CCCC annos interesse inter nostram et Demosthenis ætatem: quod spatium temporis, si ad infirmitatem corporum nostrorum referas, fortasse longum videatur; si ad naturam sæculorum et respectum inmensi hujus ævi, perquam breve et in proximo est. Nam si, ut Cicero in Hortensio scribit, "is est magnus et verus annus, quo eadem positio cœli siderumque, quæ cum maxime est, rursum exsistet, isque annus horum, quos nos vocamus, annorum XII MDCCCCLIV complectitur;" incipit Demosthenes vester, quem vos veterem et antiquum fingitis, non solum eodem anno, quo nos, sed fere eodem mense exstitisse.

XVII. Sed transeo ad Latinos oratores, in quibus non Menenium, ut puto, Agrippam, qui potest videri antiquus, no-

Rom. edit. *signatione*. LIPS. Restituit Pichena *signatione*, quod omnes vett. edd. meæ habent ante Lipsium. Non bene restituit Broterius *significatione* e MSS. Vat.: nam in verbo *antiqui* non est significatio, sed designatio temporis. Mox MSS. Vat. ccc annis. ERN. Sic infra c. 23. *genus hominum signasse contentus*. Bip. tamen reposuere *significatione*.

Non multo plures quam trecentos] Omnino legendum, *quam* cccc *annos*. Anno imperii Vespasiani sexto habitus hic sermo; hoc est, anno U. C. 828. Is incidit in annum quartum Olympiadis 213. At mortuus Demosthenes primo Olympiadis 214. Numerus rotundus a morte Demosthenis quadringenti anni ab ævo, quo floruit, *non multo plures*, ut ait Mercerus. In margine addidi cccc, verius. LIPS. Recepit hanc correctionem Pichena. ERN. Sequuntur recentiores omnes. Nec audiendus Schurzfl. Cf. Schulze.

Nam si, sicut C.] Sic Puteolanus correxit lectionem ed. pr. *sicut*. Broterius in MSS. Vat. reperit, *si, ut;* quod recepi. ERN.

Cum maxime] Jac. Nic. Loensis legit *nunc maxime:* sic et Schurzfl. Heum. Schulze; bene forsan. Vid. Ernesti in clave Cic. ea voce.

Isque annus horum, quos vocamus] Edd. ante Rhen. pro *quos* habent *nos*. Forte melius erat *quos nos*. ERN. Sic MSS. Vat.

XII MDCCCLIV.] Variat hic numerus in exemplaribus Servii in illud Æneid. 1, 273. *Triginta magnos;* et 3, 284. *Interea magnum:* itemque apud Censorinum c. 18. de die natali ad Q. Cerellium, Macrob. comment. in Somn. Scipionis 2, 11. et Jul. Firmicum l. 1. Mathes. ut bene Pithœus monet. Verus numerus est XII MDCCCCLIV, explanate scriptus in fragm. Hortensii Ciceroni, quem et recepimus. ERN. Annus vertens siderum omnium, qui et magnus Platonicus, ex Astronomorum ratione annorum est 25920.

Incipit—exstitisse] Vix credam, hoc recte dictum esse; sed videtur in *Incipit* vitii quid latere. ERN. Sed simile quid habes supra c. 11. Alibi quoque legitur *ingredi iter incipio*.

Non solum anno quo nos, sed fere eodem mense] Immo ex analogia, inquit Pithœus, *non solum quo nos, sed fere eodem die*. Ego non mutem. LIPS. Reposui *eodem anno q. n.* ex edd. veteribus, quibus consentiunt MSS. Vat. Excidit temere in editione aliqua *eodem*, nec animadversum est a sequentibus editoribus. ERN. Immo excidit in ed. Put. et Ber. Legitur in ed. Ven. Spir. Mox Schulze legendum putat, *sed fere eodem mense et die*.

strorum temporum disertis anteponere soletis: sed Ciceronem et Cæsarem et Cœlium et Calvum et Brutum et Asinium et Messalam: quos quidem cur antiquis temporibus potius adscribatis, quam nostris, non video: nam, ut de Cicerone ipso loquar, Hirtio nempe et Pansa coss., ut Tiro libertus ejus scripsit, VII Idus Decemb. occisus est, quo anno D. Augustus in locum Pansæ et Hirtii se et Q. Pedium coss. suffecit. Statue VI et L annos, quibus mox Divus Augustus Rempublicam rexit; adjice Tiberii tres et viginti, et prope quadriennium Caii, ac bis quaternos denos Claudii et Neronis annos, atque ipsum Galbæ et Othonis et Vitellii unum annum, ac sextam jam felicis hujus Principatus stationem, qua Vespasianus Rempublicam fovet, C et XX anni ab interitu Ciceronis in hunc diem conliguntur, unius hominis ætas. Nam ipse ego in Britannia vidi senem, qui se fateretur ei pugnæ interfuisse, qua Cæsarem, inferentem arma Britannis, arcere litoribus et pellere adgressi sunt. Ita si eum, qui armatus C. Cæsari restitit, vel captivitas, vel voluntas, vel fatum aliquod in urbem pertraxisset, idem Cæsarem ipsum et Ciceronem audire potuit, et nostris quoque actionibus interesse. Proximo quidem congiario ipsi vidistis plerosque senes, qui, se a D. quoque Augusto semel atque iterum accepisse congiarium, narrabant: ex quo conligi potest, et Corvinum ab illis et Asinium audiri potuisse. Nam Corvinus in medium usque Augusti Principatum, Asinius pæne ad extremum, duravit. Nec dividatis

Cœlium] M. Cœlium Rufum, cujus exstant epistolæ inter Ciceronianas. De *C. Lic. Macro Calvo* v. Sen. Contr. 3, 19. Cic. de cl. Or. c. 82. Quint. 12, 10, 11.

VII Idus Decemb.] In (edit. priscis et cod.) Farnesiano tantum erat, *septimo Idus*, spatio tamen alteri voci relicto, quam non temere ex historia addidi. Lips. Ant. Augustinus male dedit *VII Id. Oct.* Mox verba, *quo anno— suffecit*, Schulzio glossema esse videntur.

Vitellii unum annum] *Unum* pro glossa τοῦ *ipsum* habet Acidalius. Ern. Ed. pr. *atque unum G. et O. et V. longum et unum annum.* Sic et Put. et Ber. omisso *longum et.* Lipsius è suo vetere dedit *ipsum*, quod forte abundat æque ac prius *unum.* Alias *ipsum unum* foret *præcise unum.* Nihili videtur esse *longum.* Schurzfl. tamen eo dici putat, quod inter Neronis mortem et Vespasiani initium spatium sit annuum cum 22 diebus. Latinus Latinius Bibl. t. 2. p. 37. posterius *unum* ejici jusserat.

Sextam jam felicis] Schel. legit *jam tam.* Schulting. *secutam jam*, quia sit insolens *stationem* pro anno poni. Pro munere Imperii est et ap. Vell. 2, 131. et Plin. in paneg. c. 7. Mox ed. pr. male *C et X.* Rectius Puteol.

Ipse ego in Britannia] Ex hoc loco conjicit Schulze in prolegom. p. 38. et cum eo Lud. G. Crome in programm. de Legendo dialogo de Oratoribus 4. Luneb. 1790. Aprum fuisse Britannum, quod et firmari putant ex c. 7. quo se *in civitate minime favorabili natum* scribit. Obstat, quod c. 10. diserte dicit, *ne quid de Gallis nostris loquamur.*

Se fateretur et pugnæ interfuisse] *Ei pugnæ* Muretus, quod et Pithœo placuit (et Acidalio); idque propter evidentiam rei recepi. Sic et Broterius. Mox aut *aggressæ sunt* legam, aut *Britanni.* Ern. Bip. *Britannis*, bene.

Vel voluntas] Heum. *vel voluptas.* Mox *actionibus* Lipsius dedit; prius erat *auctoribus.*

Congiario] Congiariorum historiam ad h. l. egregie exponit Broterius. Mox Gesnerus mallet *plures senes.* Sed *plerosque* idem valet.

Nec dividatis seculum] i. e. nec hoc vobis concedi potest, ut dividatis secu-

sæculum, et antiquos ac veteres vocetis oratores, quos eorumdem hominum aures agnoscere, ac velut conjungere et copulare potuerunt.

XVIII. Hæc ideo prædixi, ut, si qua ex horum oratorum fama gloriaque laus temporibus adquiritur, eandem docerem in medio sitam, et propiorem nobis, quam Ser. Galbæ, C. Carboni, quosque alios antiquos merito vocaverimus. Sunt enim horridi et inpoliti et rudes et informes, et quos utinam imitatus nulla parte esset Calvus vester, aut Cœlius, aut ipse Cicero. Agere enim fortius jam et audentius volo, si illud ante prædixero, mutari cum temporibus formas quoque et genera dicendi. Sic, Catoni seni comparatus, C. Gracchus plenior et uberior; sic Graccho politior et ornatior Crassus; sic utroque distinctior et urbanior et altior Cicero; Cicerone mitior Corvinus, et dulcior, et in verbis magis elaboratus. Nec quæro, quis disertissimus: hoc interim probasse contentus sum, non esse unum eloquentiæ vultum, sed in illis quoque, quos vocatis antiquos, plures species deprehendi: nec statim deterius esse, quod diversum est; vitio autem malignitatis humanæ vetera semper in laude, præsentia in fastidio esse. Num dubitamus, inventos, qui præ Catone Appium Cæcum magis mirarentur? Satis constat, ne Ciceroni quidem obtrectatores defuisse, quibus inflatus et tumens, nec satis pressus, sed supra modum exsultans et superfluens et parum

lum, etc. Nec opus videtur correctione Acidalii; *ne div. s.* ERN.

Si qua ex horum] Sic Lipsius: prius legebatur, *et horum—ac laus.*

Ser. Galbæ] Schulting. probabili ratione excidisse hic credit *C. Lælio*, qui infra c. 25. simul cum Galba nominatur inter eos, quos Aper agitarit. De *Galba* v. Cic. de cl. Or. 21. Suet. in Galba 3. et supra A. 3, 66. De *C. Carbone* Cic. l. c. 27.

Merito vocaremus] Broterius præfert *vocaverimus* in MSS. Vat. Sed *docerem* requirit *vocaremus*. ERN. Perinde est; itaque sit Vaticanis honos.

Et quos utinam, etc.] Et tales, ut optandum sit, ut ab eorum imitatione se abstinuissent Calvus, Cœlius, etc. Pro *non* MSS. Vat. *nulla parte*. Mox iidem *formas quoque;* bene. ERN. Mur. *utinam ne in illa parte.*

Sicut Catoni etc. sic] MSS. Vat. *sic Catoni:* quod verum est. Est particula usitata in exemplis afferendis; nec comparatio hic apta satis. ERN. De *Catone* v. Quint. 12, 11, 23. De *C. Graccho* Plut. et Cic. in Bruto 33. De *Crasso* Cic. de Or. 3, 1. et in Verr. 2, 1. item in Bruto 38.

Vetera semper in laude] Plane sic Vell. 2, 92. *Præsentia invidia, præterita veneratione, prosequimur.*

Num dubitamus] Hoc sic a Lipsio. Prius legebatur *Nam non dub.* Mur. volebat *numnam*. Acid. *num dubitabimus—cum satis constet.*

Pro Catone] Groslotius malebat, *præ Catone*. Alii (in his Schurzfl.) *magis* deleri volunt; alius *pro* delendum decernet. ERN. Groslotius verum vidit: sequor. Bip. legunt *Porcio Catone*. De *Appio Cæco* v. Cic. de sen. c. 6. et lapis apud Gorium Inscr. t. 2. p. 237.

Nec Ciceroni quidem] Scribe, *Satis constat, ne Ciceroni quidem obtrectatores defuisse.* GRON. *Sed* ante *supra m.* addidi e MSS. Vat. quod et conjectura intelligi poterat. ERN. De Ciceronis obtrectatoribus v. Quint. 12, 10, 12.

Parum antiquus] Legam, *parum Atticus*, quod Ciceroni etiam objectum vivo; et (cur negemus?) in quibusdam ejus scriptis vere. LIPS. Pichena recepit, recte. ERN.

Atticus videretur. Legistis utique et Calvi et Bruti ad Ciceronem missas epistolas; ex quibus facile est deprehendere, Calvum quidem Ciceroni visum exsanguem et adtritum, Brutum autem otiosum atque disjunctum: rursumque, Ciceronem a Calvo quidem male audivisse, tamquam solutum et enervem: a Bruto autem, ut ipsius verbis utar, tamquam fractum atque elumbem. Si me interroges, omnes mihi videntur verum dixisse. Sed mox ad singulos veniam; nunc mihi cum universis negotium est.

XIX. Nam, quatenus antiquorum admiratores hunc velut terminum antiquitatis constituere solent, quem usque ad Cassium Severum faciunt, quem primum adfirmant flexisse ab illa vetere atque directa dicendi via; non infirmitate ingenii, nec inscitia litterarum transtulisse se ad id dicendi genus contendo, sed judicio et intellectu. Vidit namque, ut paullo

Legistis u. Calvi et Bruti ad Ciceronem] Ex iisdem Fabius hausit 12, 1. *Neque ipsi Ciceroni Demosthenes videatur satis esse perfectus,... nec Cicero Bruto Calvoque, qui certe compositionem ipsius etiam apud ipsum reprehendunt.* Adde sequentia. Lips. Scripsi autem in principio *Legistis*, ut est in MSS. Vat. nam et supra cap. 17. est *vidistis*, item post Calvus *vester*. Ern.

Calvum quidem Ciceroni, etc.] Patet idem, de Calvo, ex epistola Ciceronis ad fam. 15, 21. Ern.

Brutum vero otiosum atque disjunctum] Fortasse, *odiosum*; id est, adfectatione quadam et asperitate dictionis molestum. Nam ex reliquiis epistolæ unius aut alterius, nihil minus quam otiosus Brutus, acer ubique, et intentus. *Disjunctum* autem capio, quo sensu Senecam dixere (apud Suet. Cal. 53.) arenam sine calce: nec muto. Lips. Pro *otiosum* Schelius malebat *concisum*. Id verbum lenius est, quam pro reprehensione. Ern. Brutus, utpote sententiosus et animosa philosophia plenus, videtur languidus idem in scribendo et supinus fuisse; saltem libris ejus *lentitudinem* ac *teporem* tribuit noster c. 21. et Statius Silv. 4, 9, 20. *Bruti senis oscitationes* notat. Ita et Cicero ipse nostro c. 22. *in prioribus orationibus suis* visus est *lentus in principiis, longus in narrationibus, otiosus circa excessus.* Sic et Quintiliano teste, 10, 2, 17. *otiosi et supini, si quid modo longius circumduxerunt, jurant ita Ciceronem locuturum fuisse.* Pro *disjunctum* Bip. conjectant *discinctum*, sat probabili ratione, ni malis *disjunctum* eo sensu accipere, quo Lipsius.

Nec mihi cum universis negotium est] In margine scripsi *nunc*. Lips. Recepit Pichena, bene, et orationis consecutione postulante. Ern.

Nam quatenus] Schurzfl. dabat *Namque hactenus*. Non opus. *Quatenus* est *quoniam, quandoquidem*, ut A. 3, 16.

Ad Cassium Severum faciunt] Probum censeo. Vetus tamen *Cassium quem reum faciunt*. Lips. Broterius e vestigiis MSS. Vat. et edd. pr. textum sic refingit: *solent usque ad Cassium Severum quem reum faciunt, quemque primum adf.* etc. Mihi non placet. *Constituere terminum ad aliquem* non dicitur Latine. An verum est *faciant? hunc—quem* et pro *ita, ut eum*, quod *faciant* desiderat. Ern. Jam Put. dedit *usque ad Cassium Severum*. De hoc ipso v. A. 4, 21. et Quint. 10, 1, 116. et Sen. Exc. Contr. 3. præf.

Atque dicendi via directa] Muretus transponit; *atque directa dicendi via*. Sic MSS. Vat. Ern.

Sed judicio et intellectu] Fortassis, *et delectu*. Cicero pro Clu. 46. *Quod idem facere Censores in delectu dignitatis et judicio civium*, etc. Pro Plancio 4. *Populus non delectu aliquo aut sapientia judicat.* Noster infra c. 22. *nec ulla re magis ejusdem ætatis oratores præcurrit, quam judicio. Primus enim excoluit orationem et verbis delectum adhibuit.* Gron. An hæc ætas potius verbum *intelligere* pro deligere et diligere dixit? Plin. ep. 8, 23. *quem Lega-*

ante dicebam, cum conditione temporum, ac diversitate aurium, formam quoque ac speciem orationis esse mutandam. Facile perferebat prior iste populus, ut inperitus et rudis, inpeditissimarum orationum spatia; atque id ipsum laudi dabatur, si dicendo quis diem eximeret. Ista vero longa principiorum præparatio, et narrationis alte repetita series, et multarum divisionum ostentatio, et mille argumentorum gradus, et quicquid aliud aridissimis Hermagoræ et Apollodori libris præcipitur, in honore erat: et, si quis, odoratus philosophiam, ex ea locum aliquem orationi suæ insereret, in cœlum laudibus ferebatur. Nec mirum. Erant enim hæc nova et incognita: et ipsorum quoque oratorum paucissimi præcepta rhetorum, aut philosophorum placita, cognoverant. At, hercule, pervulgatis jam omnibus, cum vix in corona quisquam adsistat, qui elementis studiorum, etsi non instructus, at certe inbutus sit, novis et exquisitis eloquentiæ itineribus opus est, per quæ orator fastidium aurium effugiat, utique apud eos judices, qui vi aut potestate, non jure et legibus, cognoscunt, et nec accipiunt tempora, sed constituunt, nec exspectandum habent oratorem, dum illi libeat de ipso negotio dicere, sed sæpe ultro admonent, atque alio transgredientem revocant, et festinare se testantur.

XX. Quis nunc ferat oratorem de infirmitate valetudinis suæ præfantem? qualia sunt fere principia Corvini. Quis

tum Tribunus ita intellexit et cepit; ubi et ego aliquando tentavi *dilexit.* Immo ipse auctor libelli iterum sic dixit c. 31. Ern. A. 6, 36. *intellectus* pro intelligentia. Sic et hic.

Ac diversitate aurium] Sic Lipsius. Prius erat *conditionem temporum et diversitates auctorum.* Mur. et Urs. dabant *ac diversitate auditorum;* non male, puto. Sed v. c. 20.

Imperitissimarum orationum] Muretus *impeditissimarum.* Ern. Quid sit *inpedita oratio,* egregie docet Quint. 8, 6, 42. Mox ed. vet. *laudabat.*

Ista vero] Sic bene Schulting. Legebatur prius *ita.* Acid. dabat *Jam.*

Argumentorum gradus] Rom. editio, *argumentorum genera.* Lips. Sic omnes editiones ante Lipsium, qui unde habeat *gradus,* nescio.

Hermagoræ et Apollodori libris] Hermagoras is, qui sub Augusto vixit, intelligendus: non alter, cujus ap. Ciceronem mentio in Brut. 76. et alibi. v. Clav. Cic. Apollodorus Pergamenus Augusti præceptor fuit. Mox *quod si quis* MSS. Vat. *Atque* abesset melius. Ern. Sustuli. De rhetoribus istis v. Quint. 3, 1. Strabo 13. p. 625. et Suidas.

Paucissimi præcepta] Ante Rhenanum erat *paucissima.* Ern.

Vix in cortina quisquam adsistat] Alii *corona* legunt: si illud rectum, non aliud ceperim, quam subselliorum juxta tribunal locum, in quo non advocati solum, sed scribæ, præcones, atque id genus operæ forenses consistebant. Severus in Ætna v. 295. pro theatri incurva parte dixisse videtur, *magni cortina theatri.* Vide etiam, an non *assistere* hic proprie de asseclis aut fautoribus, qui oratori se adjungebant. Ita statim: *Vulgus quoque assistentium et affluens et vagus auditor.* Distinguit ab auditore fortuito et incerto. Lips. De *corona* nullum mihi dubium. Scaliger tamen ad Varr. L. L. 6, 3. metaphoram hic adgnoscit, parum feliciter. Cf. c. 6. *Cortina* servarat Ern. et Brot. Probat et Dureau de Lamalle.

At certe imbutus sit] Sententia Pichenæ negationem requirere videtur, *imbutus non sit.* Lenius fuerit legere ab initio *quin.* Ern. Ita feci cum Heum. Schurzfl. Schulzio. Probat et Brot.

Eloquentiæ itineribus] Insolens tropus; excusatur tamen altero, *dicendi via.* Mox copulam *et* ante *nec* expungit Heumann.

quinque in Verrem libros exspectaverit? Quis de exceptione et formula perpetietur illa inmensa volumina, quæ pro M. Tullio, aut A. Cæcina legimus? Præcurrit hoc tempore judex dicentem, et, nisi aut cursu argumentorum, aut colore sententiarum, aut nitore et cultu descriptionum invitatus et conruptus est, aversatur dicentem. Vulgus quoque adsistentium et adfluens et vagus auditor adsuevit, jam exigere lætitiam et pulchritudinem orationis; nec magis perfert in judiciis tristem et inpexam antiquitatem, quam si quis in scena Roscii aut Turpionis Ambivii exprimere gestus velit. Jam vero juvenes, in ipsa studiorum incude positi, qui profectus sui caussa oratores sectantur, non solum audire, sed etiam referre domum aliquid inlustre et dignum memoria volunt: traduntque invicem, ac sæpe in colonias ac provincias suas scribunt, sive sensus aliquis arguta et brevi sententia effulsit, sive locus exquisito et poetico cultu enituit. Exigitur enim jam ab oratore etiam poeticus decor, non Attii aut Pacuvii veterno inquinatus, sed ex Horatii et Virgilii et Lucani sacrario prolatus. Horum igitur auribus et judiciis obtemperans nostrorum oratorum ætas, pulchrior et ornatior exstitit. Neque ideo minus efficaces sunt orationes nostræ, quia ad aures judicantium cum voluptate perveniunt. Quid enim, si infirmiora horum temporum templa

Exspectaverit] Sic Puteolanus correxit lectionem ed. pr. *exspectavit*. MSS. Vat. *exspectabit*. Sic mox *perpetietur*: idque recepit Broterius. Sed auctor videtur variasse consulto orationem: *ferat*, *exspectaverit*, *perpetietur*: nam *exspectaverit* idem est quod *exspectet*. Ern. Parum refert.

De exceptione] Vide Dig. 44. tit. 1. *Formula* intelligitur singulis actionibus præscripta.

Pro M. Tullio] Eam orationem deperditam laudat Macrobius de diff. et soc. Græci Latinique verbi. cap. de temp. perfecto. Loensis perperam legebat *M. Cœlio*.

Aversatur dicentem] Schelius, inepte repeti *dicentem* ratus, expungit. Schulze probat.

Nec magis perfert] Sic edidit Rhen. Ante erat *præfert*. Ern.

Turpionis Ambivii] Male disjungunt libri, *Turpionis aut Ambivii*. Eundem enim hominem fuisse, Terentianæ epigraphæ et Cicero de senectute 14. docent. Symmachus nominat Ep. 1, 25. et 10, 2. *Non idem honor in pronunciandis fabulis P. Pollioni, quam Bavio, fuit, neque par Æsopo Etrusco fama processit*: quæ verba simul ut legi, emendata a me, *qui Ambivio fuit, neque par Æsopo et Ruscio* (sive *Roscio*) *fama*. Fortasse et *Pellioni* hic scribendum, ut sit ille Pellio Plautinus Bacch. 2, 2, 37. Lips.

In ipsa stud. incude positi] Imitatus est Sidonius Apoll. Epp. 4, 1. ubi *philosophica incude formatus*. Ceterum *et* commode abest. Ern. Sustuli cum Heum. et aliis.

Sive in suis aliquis arguta] *Sive sensus aliquis* corrigunt Muretus, Acidalius, et Freinsh. *Sensus* est res, quæ dicitur, *sententia* oratoria expolitio et acuta enunciatio. Similiter alibi distinguuntur et infra c. 23. et 32. Ern. Recipio *sensus*. Nam *in suis*, quod Bip. reddunt inter suos, nihil est. Pejus est Schurzfl. *insciis*, i. e. imparatis. Lipsius tentarat *in sensibus suis*.

Non Attii aut P. veterno] Sic apud Sidon. Apoll. ep. 1, 1. *veternosum dicendi genus*. Prius ed. veteres habent *Exercetur enim*. Lipsius correxit.

Horum ig. auribus: et mox *ad aures judicantium*] Hinc patet, egregie Lipsium emendasse c. 19. ubi legebatur *auctorum*. Cf. et c. 34.

Quid enim, si infirmiora] Vitii aliquid his verbis inesse puto. Ern. For-

credas, quia non rudi cæmento et informibus tegulis exstruuntur, sed marmore nitent, et auro radiantur?

XXI. Equidem fatebor vobis simpliciter, me in quibusdam antiquorum vix risum, in quibusdam autem vix somnum, tenere. Nec unum de populo Canutium aut Arrium Furniumve nominabo, quique aliis in eodem valetudinario hæc ossa et hanc maciem probant. Ipse mihi Calvus, cum

san leg. *Quid enim, an.* Heum. dedit *Quis enim infirmiora—credat.*

Radiantur] Lat. Latinius bibl. t. 2. p. 37. legit *radiant.* Sic et Schurzfl. Sed et Ovid. de Ponto 3, 4, 103. *Scuta sed et galeæ gemmis radientur et auro.* Mox libri veteres *fateor.*

Somnum tenere] Pro cavere somnum. Id Latinis sic non dicitur; sed in hac conjunctione cum *risum* ferri potest, magisque refertur ad *risum*, quam ad somnum. Ern.

Nec de populo Canuti] Liber vetus: *nec unum de populo Ganuti aut Atti de Furnio et Coranio alios in eodem valetudinario.* Fortasse: *nec unius de populo Arii de F. a. T. quique alii in.* Alias mihi nulla mens aut manus, qua medear huic plagæ. Lips. Desperatum locum sic juvare posse videbamur. *Equidem fatebor vobis simpliciter, me in quibusdam antiquorum vix risum, in quibusdam vix somnum, tenere. Nec unum de populo Canutium aut Arrium Furniumve nominabo, quosque alios in eodem valetudinario hæc ossa et hæc macies probant.* Novam periodon facio, *Nec unum.* Est enim, ut Petronii cap. 70. (110.) *Nec se tragœdias veteres curare, aut nomina seculis nota; sed rem sua memoria factam expositurum esse, si vellemus audire.* Sic enim resectis alienis legendum. *Unum de populo*, aliquem ex minutis oratoribus, media de plebe oratorum, qui apud vulgus valuerunt, et aliqua monimenta ingenii reliquerunt; non tamen magnis sunt inserti nominibus. Canutium *Publium* vocat Cicero in Bruto 56. et pro Cluentio 18. *Accusabat P. Canutius, homo in primis ingeniosus et in dicendo exercitatus.* At *Titum* Philippica 3, 9. *T. Canutius, a quo erat honestissimis contentionibus et sæpe et jure vexatus.* *Caium* Suetonius de clar. rhet. c. 6. *Arrium* discimus ex Bruto Ciceronis 69. *Quod idem faciebat Q. Arrius, qui fuit M. Crassi quasi secundarius. Is omnibus exemplo debet esse, quantum in hac urbe polleat multorum obedire tempori, multorumque vel honori vel periculo servire. His enim rebus, infimo loco natus, et honores et pecuniam et gratiam consecutus, etiam in patronorum, sine doctrina, sine ingenio, numerum pervenerat. C. Furnium* putamus esse, cujus ad Ciceronem meminit Cæsar lib. 9. post ep. 6. ad Atticum: et cui scribit ipse Cicero ad fam. epist. 10, 25. et 26. ubi patronum nobilem et sie disertorum numero fuisse hæc verba produnt: *O mi Furni, quam tu caussam tuam non nosti, qui alienas tam facile discas!* Ipso *nominabo* gaudet: ut mox, *neminem nominabo, genus hominum signasse contentus.* Item, *Si testes desiderantur, quos potiores nominabo.* Postremo, *quosque alios;* recte sic etiam Acidalius constituit. Non de audientibus aut populo auditorum alicujus, sed de dicentibus et solitis audire, auctorem agere, liquet ex opposito: *Ipse mihi Calvus.* Gron. Frustra hic sine libris melioribus conjecturæ exercentur. Mox MSS. Vat. *satisfacit*, quod recepit Broterius. Ern. Mihi lectio a Gronovio proposita et a Schulzio paullulum mutata satis placet, quam proinde expressi. Sic ad antiquam Puteolani propius accedit, quæ sic habet: *nec unum de populo. Canuti aut Aride Furnio et Trojano quique alios*, etc. Bipontini ita rem concinnant: *nec unum de populo, Canutii, aut Attii, vel Furnii, vel Curiones aliis in eod. val. hæc ossa et hanc maciem probant;* ubi Schulzio minus recte et T. Attius et Curio mediocres inter et vulgares oratores referri videntur. Is porro Excursu suo tertio aliorum quoque in hunc locum conjecturas exponit. Ceterum de *Canutio* vid. et Vell. 2, 64. ubi *continua rabie lacerasse Antonium* refert. *Ossa et macies* est dura et sicca oratio, *in qua quasi ossa numerantur*, ut noster p. p. loquitur. Adposite quoque Quint. procem. n. 24. *plerumque nudæ illæ artes, nimia subtilitatis adfectatione, frangunt atque concidunt quidquid est in oratione generosius, et omnem succum ingenii bibunt, et ossa detegunt*, etc. Vid. et Cic. fin. 4, 3. et in Bruto 17. Broterius parum probabilem lectionem offert.

unum et viginti, ut puto, libros reliquerit, vix in una aut altera oratiuncula satisfacit: nec dissentire ceteros ab hoc meo judicio video: quotus enim quisque Calvi in Asitium aut in Drusum legit? at, hercule, in hominum studiosorum manibus versantur adcusationes, quæ in Vatinium inscribuntur, ac præcipue secunda ex his oratio: est enim verbis ornata et sententiis, auribusque judicum adcommodata; ut scias, ipsum quoque Calvum intellexisse, quid melius esset, nec voluntatem, quin sublimius et cultius diceret, sed ingenium ac vires, defuisse. Quid? ex Cœlianis orationibus? nempe hæ placent, si non universæ, at partes earum, in quibus nitorem et altitudinem horum temporum adgnoscimus. Sordes autem verborum, et hians compositio, et inconditi sensus, redolent antiquitatem: nec quemquam adeo antiquarium puto, ut Cœlium ex ea parte laudet, qua antiquus est. Concedamus sane C. Cæsari, ut propter magnitudinem cogitationum et occupationes rerum minus in eloquentia effecerit, quam divinum ejus ingenium postulabat: tam, hercule, quam Brutum philosophiæ suæ relinquamus: nam, in orationibus minorem esse fama sua, etiam admiratores ejus fatentur. Nec forte quisquam aut Cæsaris pro Decio Samnite, aut Bruti pro Deiotaro Rege, ceterosque ejusdem lentitudinis

Nec dissentire ceteros] Dissentit tamen Quint. 10, 1, 115. et passim. Contra cf. Cic. Bruto 82.

In Asitium] Anne *Asinium?* Lips. Alii aliter. Ern. Mur. *Ascitium* e cod. suo. Schurzfl. *Fuscinium*. Charisius scil. l. 2. citat Calvi orationem in eum, ambitus reum. Mox Acid. malit *at Hercule omnium stud. man. vers.* Recepere Heum. et Schulze.

In Vatinium conscribuntur] In margine scripsi *inscribuntur*. Lips. Recepit Pichena. Ern. Sic et infra c. 38.

Et sententiis auribus] Copulam adjeci cum Heum. et Schulzio. Mox Acid. *nec ei voluntatem.*

Sive in universa parte factum] Mendosa ista. Liber scriptus, *sive universa parte serum.* Valde placet lectio, quam Fr. Modius mihi annotavit, *hæ placent, si non universæ, per partes attamen.* Lips. Repono cum Acid. et Heum. *si non universæ, at partes earum.* Bip. sic: *si non universæ, partim earum,* ubi *partim* substantive accipitur. Alii, quos citat Schulze, parum a nostro abludunt. De *Cœlio* vid. Quint. 10, 1, 115. 10, 2, 25. Mox *hians compositio* est a Rhen. prius erat *hiatus.*

Propter magn. cogitat.] Videsis Quint. 10, 1, 114. Vell. 2, 41. Edit. veteres habent *cognitionis.* Lipsius emendavit.

Brutum phil. suæ rel.] Cf. Quint. 10, 1, 123. Prius *in eloquentia* ed. veteres, quos sequor.

Nisi forte quisquam aut Cæsaris] Acidalius laborat in eo quod sequitur, et scribit, *nisique et carmina.* Sed vitium hic erat. Edidit enim auctor, *nec fere* (vel *ferme*) *quisquam.* Gron. Schurzfl. *nec forte quisq.* Recepit Schulze. Sequor.

Ejusdem lentitudinis ac teporis] Vera nostra conjectura cum esset, *ac temporis;* nisi placeat magis, *ac tenoris.* De tepore adfirmat, quod pari metaphora de Cicerone mox scribit, *tarde commovetur, raro incalescit.* Agnosco idem vitii in Plinii loco Ep. 5, 6. *Cœlum est hieme frigidum et gelidum, myrtos, oleas, quæque alia æstivo tempore lætantur, aspernatur ac respuit.* Scribo, *æstivo tepore.* Lips. Sic placebat et Pithœo. Schelius mallet *torporis.* Ern. Majus ulcus hic sanavit. E libro vetere dedit *lentitudinis,* ed. pr. et Put. habent *cujusdam Lentidius temporis,* Ber. *lenti luminis.*

ac teporis libros legit, nisi qui et carmina eorundem miratur: fecerunt enim et carmina, et in bibliothecas retulerunt, non melius quam Cicero, at felicius, quia illos fecisse pauciores sciunt. Asinius quoque, quamquam propioribus temporibus natus sit, videtur mihi inter Menenios et Appios studuisse. Pacuvium certe et Attium non solum tragœdiis, sed etiam orationibus suis expressit: adeo durus et siccus est. Oratio autem, sicut corpus hominis, ea demum pulchra est, in qua non eminent venæ, nec ossa numerantur, sed temperatus ac bonus sanguis implet membra, et exsurgit toris, ipsosque nervos rubor tegit et decor commendat. Nolo Corvinum insequi, quia non per ipsum stetisse, quo minus lætitiam nitoremque nostrorum temporum exprimeret, videmus, in quantum judicio ejus vis aut animi aut ingenii suffecit.

XXII. Ad Ciceronem venio, cui eadem pugna cum æqualibus suis fuit, quæ mihi vobiscum est. Illi enim antiquos mirabantur; ipse suorum temporum eloquentiam anteponebat: nec ulla re magis ejusdem ætatis oratores præcurrit, quam judicio. Primus enim excoluit orationem, primus et verbis delectum adhibuit et compositioni artem, locos

Nisi qui et] Schurzfl. *Sunt qui—mirentur.* Sed bene habet vulg.

Inter Men. et Appios] Quint. 10, 1, 113. *Asinius Pollio a nitore et jucunditate Ciceronis ita longe abest, ut videri possit sæculo prior.*

Et exsurgit toris] Possis malle: *et exauget toris, ipsos quoque nervos rubore tingit et decore commendat.* Omnia enim de sanguine dicuntur. Sed tamen et belle *exsurgit*; ipse enim sanguis, quantum satis ac salubre est, se accumulans exsurgit toris factis. Rigaltius ad Minucium 3. *Venarum toros*, inquit, medici dixere, et *jubarum toros* poetæ. Prius ei concedo. Celsus 7, 18. *Præterquam quod et tumoris aliquid est pro venarum magnitudine et modo, et id prementi magis renititur, ac per ipsos venarum toros inæquale est.* At qui *jubarum toros* dixerit, præter ipsum, neminem novi. Decepit eum, opinor, Virgilii 12, 6. *movet arma leo, gaudetque comantes Excutiens cervice toros.* Sed ibi *tori* cervicis sunt, non jubarum: habent autem *tori* jubas, non jubæ toros. Gron. Similiter *pectus exuberat toris* apud poetam. Ac nescio, an legendum sit *pectus exs. t.* nam sanguis certe non exsurgit toris, sed pectus, et id in oratione, aut oratio ipsa. Mox *ipsosque nervos* melius MSS. Vat. Ern. Recipio: prius erat *ipsos quoque.* Locis citatis addo Plin. ep. 5, 8. *Hanc* (historiam) *sæpius ossa, musculi, nervi; illam* (orationem) *tori quidam et quasi jubæ decent.*

Rubor tegit et decor commendat] Ante Pichenam erat *rubore* et *decore* in Lips. Vett. edd. *rubor* et *decor.* Ern. Non video, cur a vet. edit. lectione hic recedam; blanditur tamen illud *tingit*, quod conjectat Gron. et Schulze recepit.

Viderimus inquam, judicio ejus vis aut animi aut ingenii suffecerit] Lego, *viderimus inquam, an judicio ejus vis animi aut ingenii suffecerit.* Lips. Mihi vitium in *viderimus* latere videtur. Ern. Sic est. Emendavit optime Freinsh. cujus conjecturam recepi, idem Schulzius, qui aliorum commenta exhibet Excursu IV. In iis Acid. *et videmus, in quantum.* Ita fere et Schulting. Ursinus volebat: *viderimus, an judicium ejus vis animi aut ingenii defecerit.* Broterius: *utinam judicio ejus vis aut animi aut ingenii sufficeret.*

Locosque lætiores] Edd. ante Rhen. *latiores.* Ipse edidit, nescio an dedita opera, *altiores.* *Lætiores* e correctione Mureti edidit jam Lipsius; idque verum est. Lætiores loci sunt, qui capiunt ornatum verborum et sententiarum. MSS. Vatic. *locos quoque*, non male. Ern. Recipio. *Lætiores loci* firman-

quoque lætiores adtentavit, et quasdam sententias invenit; utique in his orationibus, quas senior jam et juxta finem vitæ composuit, id est, postquam magis profecerat, usuque et experimentis didicerat, quod optimum dicendi genus esset. Nam priores ejus orationes non carent vitiis antiquitatis; lentus est in principiis, longus in narrationibus, otiosus circa excessus; tarde commovetur; raro incalescit; pauci sensus apte et cum quodam lumine terminantur: nihil excerpere, nihil referre possis: et, velut in rudi ædificio, firmus sane paries et duraturus, sed non satis expolitus et splendens. Ego autem oratorem, sicut locupletem ac lautum patremfamiliæ, non eo tantum volo tecto tegi, quod imbrem ac ventum arceat, sed etiam quod visum et oculos delectet: non ea solum instrui supellectile, quæ necessariis usibus sufficiat; sed sint in adparatu ejus et aurum et gemmæ, ut sumere in manus et adspicere sæpius libeat: quædam vero procul arceantur, ut jam oblitterata et olentia: nullum sit verbum velut rubigine infectum, nulli sensus tarda et inerti structura, in morem annalium, componantur; fugiat fœdam et insulsam scurrilitatem; variet compositionem, nec omnes clausulas uno et eodem modo terminet.

XXIII. Nolo inridere *rotam fortunæ*, et *jus Verrinum*, et illud, tertio quoque sensu in omnibus orationibus pro sen-

tur ex c. præced. *lætitia temporum*, sic et c. seq. *lætissima quæque*. Mox pro *invenit* Heum. ex c. 19. dabat *inseruit*.

Quod optimum dicendi genus est] Ursinus rectissime *discendi*. Si vulgata vera esset, scribi deberet *esset*, non *est*; itaque recepimus. Hæc duo verba sæpe in libris oratoriis Ciceronis confusa sunt. Ern. Cum Ursino facit Acid. sequuntur Bip. Mihi frigere sententia videtur. Pronum est mutare *est* in *esset*; sic omnia plana.

Pauci sensus opt. et cum quodam lumine terminantur] Vetus: *Sensus opt. et cum*. Rom. editio *sensus opacus*. Forte *opacius et cum q. l. terminantur*. Ut ad picturam respectus sit, in qua lumen nos delectat, sed cum umbra quadam. Lips. Melius Acidalius et Freinsh. *apte*. Ciceronianum est in Orat. 64. *clausulæ apte numeroseque cadentes*. Idque reposuimus in texto. Ern. *Cum lumine* quid sit, patet ex c. 20. *ubi sensus arguta et brevi sententia effulsit*. Quint. 8, 5, 2. *Consuetudo jam tenuit, ut mente concepta sensus vocaremus; lumina autem, præcipueque in clausulis posita, sententias*.

Nihil excerpere] Perspicua libri bonitas. Alias, *nihil ex tempore referre possis*. Lips.

Ac laudatum patremfamiliæ] Ego non dubitem scribere, *ac lautum*. Lips. Recte. Ern. Sic Nepos in Attico c. 13.

Liceat] Rodolphus bene, *libeat*. Lips. Recepere Bip. placet et mihi.

Et olentia] Obsoleta ob vetustatem. Acid. volebat *exoleta*.

Vel rubigine infestum] Scripsit *velut rub. infectum* Rhen. Ern.

In morem annalium componantur] Videtur innuere vetustissimos annalium Romanorum scriptores, quos absque ullo ornatu sicco et jejuno stilo concinnarant. Schurzfl. putat excidisse nomen alicujus ignobilis annalium fabri, Tanusii forsan vel Volusii. Lepidus est Schulting, qui ducta metaphora a re architectonica legi jubet *in morem antarum interponantur*.

Rotam fortunæ] Ridet Ciceronem in Pisonem c. 10. Ejusdemque *jus Verrinum* e Divin. in Verrem c. 46. Sed ipse Cicero ista non probat ab aliis dicta. Cf. Quint. 6, 3, 55.

In omnibus] MSS. Vat. et edd. vett. addunt *orationibus*, unde reposuit Broterius. Ern. Omiserat Rhen. quem alii secuti. Restituere Mur. et Acid.

tentia positum, *esse videatur*. Nam et hoc invitus retuli, et plura omisi, quæ tamen sola mirantur atque exprimunt hi, qui se antiquos oratores vocant. Neminem nominabo, genus hominum signasse contentus: sed vobis utique versantur ante oculos, qui Lucilium pro Horatio, et Lucretium pro Virgilio, legunt; quibus eloquentia tui Aufidii Bassi, aut Servilii Noniani, ex comparatione Sisennæ aut Varronis, sordet; qui rhetorum nostrorum commentarios fastidiunt, oderunt, Calvi mirantur: quos, more prisco apud judicem fabulantes, non auditores sequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur: adeo mœsti et inculti illam ipsam, quam jactant, sanitatem, non firmitate, sed jejunio consequuntur. Porro ne in corpore quidem valetudinem medici probant, quæ a nimia anxietate contingat: parum est, ægrum non esse: fortem et lætum et alacrem volo: prope abest ab infirmitate, in quo sola sanitas laudatur. Vos vero, disertissimi, ut potestis, ut facitis, inlustrate sæculum nostrum pulcherrimo genere dicendi: nam et te, Messala, video lætissima quæque antiquorum imitantem; et vos, Materne ac Secunde, ita gravitate sensuum nitorem et cultum verborum miscetis, ea electio inventionis, is ordo rerum, et, quoties caussa poscit, ubertas, ea, quotiens permittitur, brevitas, is

Nam et hoc invitus retuli] Rom. codex (et ed. pr.) *invitatus*, non male, quia lacessitum significat sese, ad hæc promenda, ab Messala. Lips. *Invitus* melius: item *hæc*, ut Acidalio placet. Ern.

Qui se antiquos oratores vocabant] Scribe *vocant*. Lips. Mox *signasse* est notasse: nec opus corrigere *significasse*, ut est in MS. Vat. Ern.

Qui Lucilium pro Horatio] V. Quinct. 10, 1, 93.

Tui Aufidii] Acid. expungit *tui*. Schurzfl. mutat in *Titi*. *De Aufidio Basso* et *Servilio Noniano* vid. Quinct. 10, 1, 102. 103. De hoc etiam supra A. 1, 19.

Sisennæ aut Varronis] De isto Cic. in Bruto 64.

Fastidiunt, oderunt] Schulze cum Heum. posterius delet tanquam glossema. Sed noster synonyma haud raro adhibet.

Illam ipsam, quam jactant, sanitatem infirmitate et jejunio consequuntur] Rodolphus hæc legit: *inculti, ut illam ipsam, quam jactant sanitatem, non infirmitate sed jejunio consequantur*. Lips. Edd. Puteol. seq. *sanitatem, sed jejunio consequuntur*. At ed. pr. addit *infirmitatem*. Inde factum *infirmitate et jejunio;* quod primum in ed. Lips. reperi. Schelius corrigebat, *non firmitate, sed jejunio:* id recepit Broterius. Ern. Emendatio hæc debetur Acidalio.

Quæ animi anxietate contingat] h. e. quam teneas, dum perpetua quadam solicitudine te abstineas ab omnibus, in quibus, etiam falso, suspicere, obesse aliquid valetudini posse. Bona et vera sententia, quam non cepere, qui hunc locum tentavere. Groslotius tamen non male, *a nimia anxietate*. Infra c. 30. *stili anxietas*. Ceterum MSS. Vat. *contingit*. Vulgatum Latinius est. Ern. Groslotium sequor; is meo arbitratu verum vidit. Fere sic et Schulzius. Edit. veteres, *animi anxietate confixit:* unde Schurzfl. *animi anxietate confit*. Codex Pithœi, *animi anxietati confinis est*. Acid. dabat, *quæ tantum sine anxietate contingat*. Brot. et Bip. *quæ animi anx. contingit*. Mox Put. *proprie abest*. Cod. Ven. *haud prope*.

Vos vero dis.] Ed. vet. *Vos ergo*. Tum Acid. *dis. viri*. Mox Rhen. *lectissima quæque*.

Summum nitorem] Bene, ut opinor, Acidalius, *sensuum nitorem*. Id quia est in MSS. Vat. recepi. Item pro *gravitate* alii habent *gravitati*. Ern.

compositionis decor, ea sententiarum plenitas; sic exprimitis adfectus, sic libertatem temperatis, ut, etiam si nostra judicia malignitas et invidia tardaverit, verum de vobis dicturi sint posteri nostri.

XXIV. Quæ cum Aper dixisset, Agnoscitisne, inquit Maternus, vim et ardorem Apri nostri? quo torrente, quo inpetu sæculum nostrum defendit! quam copiose ac varie vexavit antiquos! quanto non solum ingenio ac spiritu, sed etiam eruditione et arte, ab ipsis mutuatus est, per quæ mox ipsos incesseret! Tuum tamen, Messala, promissum inmutasse non debes: neque enim defensores antiquorum exigimus, nec quemquam nostrum, quamquam modo laudati sumus, his, quos insectatus est Aper, comparamus: ac ne ipse quidem ita sentit; sed more veteri, et alias vestris philosophis sæpe celebrato, sumpsit sibi contradicendi partes. Exprome nobis, non laudationem antiquorum; satis enim illos fama sua laudat; sed caussas, cur in tantum ab eloquentia eorum recesserimus; cum præsertim centum et XX annos ab interitu Ciceronis in hunc diem effici ratio temporum conlegerit.

XXV. Tum Messala; Sequar a te præscriptam formam, Materne, neque enim diu contradicendum est Apro, qui primum, ut opinor, nominis controversiam movit, tamquam parum proprie antiqui vocarentur, quos satis constat ante centum annos fuisse. Mihi autem de vocabulo pugna non est: sive illos antiquos, sive majores, sive quo alio mavult nomine, adpellet: dummodo in confesso sit, eminentiorem illorum temporum eloquentiam fuisse. Ne illi quidem parti

Sententiarum planitas] Nescio an *sanitas*. Lips. Addidi *ea* ex edd. vett. et MSS. Vat. qui et addunt *est*. Lipsii conjecturam veram puto. Ern. *Planitas* e Quinct. firmari potest. Is 8, 5. 29. ita. *Quæ crebris parvisque conatibus se adtollunt, inæqualia tantum et velut confragosa, nec admirationem consequuntur eminentium, et planorum gratiam perdunt.* Schulting. malit *gravitas:* Bip. *plenitas*, ut plena sit sententia perfecta et gravis et opponatur curtæ. Favet Bip. quod c. 25. *plenior* dicitur esse Cicero: ideoque recipiendum puto. Mox ed. vet. *daturi:* conrexit Lipsius.

Promissum immutasse] Vereor ne verum sit, *mutasse*. Ter. Andr. 1, 1, 13. *haud muto f.* prima syllaba adhæsit e terminatione præcedentis verbi. Ern. Sed edd. vett. habent *ita mutasse*. Lipsius mutavit. Mox Acid. bene *nostrum*. Legebatur *nostrorum*.

Et aliis vestris] Ex veteri lego, *alias a vestris*. Lips. Recepit Pichena, sed sine præpositione. Idem placuerat Pithœo. MSS. Vat. habent *et a vestris*. Ern.

Exprime nobis] *Exprome* Acidalius malebat; quod placet. Sic MSS. Vat. Ed. pr. *exprimo*. Caussæ non exprimuntur, sed expromuntur. Ern.

Cum præsertim] Frigida ratio hæc. Sed excidisse videtur *tantum*. Centum et XX modo anni sunt, et tamen tantopere immutata est dicendi ratio. Nec valde placet *ratio temporum collegerit*. An *ratione temporum collegerit*, sc. Aper. Sic et alios conjecisse, Broterius tradit. Ern. Abstractum pro concreto, i. e. Aper ope rationis temporum: bene sic Bip. Respice ad c. 17.

Nominis controversiam movit, etc.] Hæc stigmate vulgo inusta, nos dempsimus et eluimus, adjuti a libro. Lips. In vet. edit. legitur *non movit*, lacuna intermedia. Paullo ante Heum. dedit *primus*. Mox Mur. *intra centum annos*.

sermonis ejus repugno sic, quo minus fatear, plures formas dicendi etiam iisdem sæculis, nedum diversis, exstitisse. Sed, quo modo inter Atticos oratores primæ Demostheni tribuuntur, proximum autem locum Æschines et Hyperides et Lysias et Lycurgus obtinent, omnium autem consensu hæc oratorum ætas maxime probatur; sic apud nos Cicero quidem ceteros eorundem temporum disertos antecessit; Calvus autem et Asinius et Cæsar et Cœlius et Brutus suo jure et prioribus et sequentibus anteponuntur: nec refert, quod inter se specie differant, cum genere consentiant. Adstrictior Calvus, numerosior Asinius, splendidior Cæsar, amarior Cœlius, gravior Brutus, vehementior et plenior et valentior Cicero; omnes tamen eandem sanitatem eloquentiæ ferunt: ut, si omnium pariter libros in manum sumpseris, scias, quamvis in diversis ingeniis, esse quandam judicii ac voluntatis similitudinem et cognationem. Nam, quod invicem se obtrectaverunt, (et supersunt aliqua epistolis eorum inserta, ex quibus mutua malignitas detegitur) non est oratorum vitium, sed hominum. Nam et Calvum et Asinium et ipsum Ciceronem credo solitos et invidere et livere, et ceteris humanæ infirmitatis vitiis adfici: solum inter hos arbitror Brutum non malignitate, nec invidia, sed simpliciter et ingenue, judicium animi sui detexisse. An invideret Ciceroni, qui mihi videtur ne Cæsari quidem invidisse? Quod ad Ser. Galbam et C. Lælium adtinet, et si quos alios antiquorum agitare non destitit; non exigit defensorem, cum fatear, quædam eloquentiæ eorum, ut nascenti adhuc, nec satis adultæ, defuisse.

Si cominus fatetur] Vett. edd. omnes *si quo minus*, quod restitui; etsi id ipsum, ut et verbum *fatetur*, vitiosum est. Sed nec hoc sensum commodum habet. Acidalius *quin omnes fatemur*, bene. Ern. Bene Bip. *repugno sic, quo minus fatear*: recipio. Ingeniose quoque Schulze sic, *qua omninò fatetur*, ubi *omnino* pro nimirum. Heum. *quatenus fatetur*. Alia dabit Schulze. De re v. c. 18.

Sic jure] Lego, *suo jure*. Liber tamen scriptus, *sic vere*. Lips. Pichena hoc quoque recepit. Ern.

At strictior Calvus] Una voce, *adstrictior*, Acidalius volebat. Rectissime, idque recepimus. Ern. Ed. pr. Spir. *aut strictior*. Put. et Ber. *at tristior*. Emendavit Lipsius.

Sanitatem eloquentiæ ferunt] i. e. præ se ferunt. Tacitus quoque aliquoties dixit *vultu ferre*, pro vultu præferre. Ern. Vet. edit. *sanctitatem*. Conrexit Rhen.

In manum sumpserit, quamvis] Monere me in prima editione aliquid de hoc loco fugit, qui non difficilis alias emendatu et expletu, ex libro scripto. Nam is voculam inserit, *sumpseris sciam quamvis*, etc. Lego: *in manus sumpseris, scias, quamvis in diversis ingeniis esse quandam judicii ac voluntatis similitudinem et cognationem*. Lips. Mox pro *supersunt* MSS. Vat. *sunt*. Ern. Mur. supplebat *sentias*. De aliis v. Schulze. *Voluntatis* est a Lipsio. Erat olim *voluminis*, unde Rhen. fecerat *luminis*. Dein *cognationem* Ber. dedit; prius legebatur *cogitationem*; inde Schurzfl. faciebat *cogitationum*.

Et invidere et livere] Operam ludit Schulting, cui hæc displicent.

Et C. Lælium] Respice ad c. 18. Cf. et Cic. in Bruto c. 21. Mox Heum. *exigo*.

Non destitit] Beroaldus *desistit*, quod recepit Broterius. Non video quare; cum et supra sit *invidisse*. Ern.

XXVI. Ceterum si, omisso optimo illo et perfectissimo genere eloquentiæ, eligenda sit forma dicendi, malim, hercule, C. Gracchi inpetum, aut L. Crassi maturitatem, quam calamistros Mæcenatis, aut tinnitus Gallionis: adeo melius est, oratorem vel hirta toga induere, quam fucatis et meretriciis vestibus insignire. Neque enim oratorius iste, immo, hercule, ne virilis quidem cultus est, quo plerique temporum nostrorum actores ita utuntur, ut lascivia verborum et levitate sententiarum et licentia compositionis histrionales modos exprimant: quodque vix auditu fas esse debeat, laudis et gloriæ et ingenii loco plerique jactant, "cantari saltarique commentarios suos." Unde oritur illa fœda et præpostera, sed tamen frequens quibusdam exclamatio, ut "oratores nostri tenere dicere, histriones diserte saltare," dicantur. Equidem non negaverim, Cassium Severum, quem solum Aper noster nominare ausus est, si his comparetur qui postea fuerunt, posse oratorem vocari, quamquam in magna parte librorum suorum plus vis habeat, quam sanguinis. Primus enim, contempto ordine rerum, omissa modestia ac pudore verborum, ipsis etiam, quibus utitur, armis incompositus, et studio feriendi plerumque dejectus, non pugnat, sed rixatur.

Calamistros Mæcenatis] De his Suet. Aug. 86. Quinct. 9, 4, 28. Sen. ep. 114. Macrob. Sat. 2, 4.

Tinnitus Gallionis] Sic *tinnulos oratores* ridet Quinct. 2, 3. *Gallionis* patris oratoria scripta memorat idem 3, 1. Forsan is fuit, de quo A. 15, 73. *Tinnitus* ille Sidonio Apoll. Ep. 5, 10. *gravitas* audit, pro sæculi more judicanti.

Adeo malim oratorem] *Malim* est e correctione Pichenæ: ante erat *melius*, quod et ipsum tolerabile. MSS. Vat. etiam addunt *est*. Ern. *Melius* edd. veteres. Recipio.

Plerique temporum nostrorum] Optime vetus. Erat antea, *plerique ipsorum nostrorum*. Lips. Mox Schult. legit *rhetores*.

Fas esse debeat] Muretus *debebat*, bene. Ern. Probat Acid.

Tenere dicere] Audacter reposui, etsi a conjectura; nam libris omnibus est, *temere*. Plinius illustrat correctionem hanc satis et firmat, ep. 2, 14. *pudet referre, quæ, quam fracta pronunciatione, dicantur: quibus, quam teneris clamoribus excipiantur. Plausus tantum, ac potius sola cymbala et tympana, illis cantibus desunt.* Lips. Cic. in Pis. 36. *saltatores teneri.* Prius *quibusdam* est a Rhenano; legebatur antea *sicut his clam et.*

Plus vis quam sanguinis] Etiamsi sensui satisfieret, vox tamen placere non posset. Lege: *plus iræ habeat quam sanguinis.* Tacitus A. 1, 72. *Cassii Severi libidine, qua viros fœminasque inlustres procacibus scriptis diffamaverat.* Et 4, 21. *Relatum et de Cassio Severo exsule, qui sordidæ originis, maleficæ vitæ, sed orandi validus per immodicas inimicitias, ut judicio jurati Senatus Cretam amoveretur, effecerat, atque illic, eadem actitando, recentia veteraque odia advertit.* Gron. At *ira* (quæ alioqui bene convenit Severo) non bene convenit *sanguini*. Mox *ipsarum virium robore* de eodem hoc. *Vim* affuisse dicit, suavitatem et pulchritudinem defuisse. Ern. *Vis* male opponitur *sanguini*; rectius junguntur apud Quinct. 10, 2, 12. Schurzfl. conjicit *plus puris* i. e. sanguinis conrupti et putris; quo utitur Horat. Sat. 1, 7. ab initio. Probant Bip. recepit Schulze. Mox *utitur* Rhen. ed. veteres habent *utimur*.

Dejectus] Rom. cod. *detectus*, optime. Lips. In meo exemplo est *dejectus*. Aliud quid hic latere puto. Non *detegebatur* studio feriendi, h. e. nudabatur, sed in turpitudinem aliquam incedebat,

Ceterum, ut dixi, sequentibus comparatus, et varietate eruditionis et lepore urbanitatis, et ipsarum virium robore, multum ceteros superat; quorum neminem Aper nominare, et velut in aciem educere, sustinuit. Ego autem exspectabam, ut, incusato Asinio et Cœlio et Calvo, aliud nobis agmen produceret, pluresque vel certe totidem nominaret, ex quibus alium Ciceroni, alium Cæsari, singulis demum singulos, opponeremus. Nunc, detrectasse nominatim antiquos oratores contentus, neminem sequentium laudare ausus est, nisi in publicum et in commune; veritus, credo, ne multos offenderet, si paucos excerpsisset: quotus enim quisque scholasticorum non hac sua persuasione fruitur, ut se non quidem ante Ciceronem numeret, sed plane post Gabinianum?

XXVII. At ego non verebor nominare singulos, quo facilius, propositis exemplis, adpareat, quibus gradibus fracta sit et deminuta eloquentia.

Adpropera, inquit Maternus, et potius exsolve promissum. Neque enim hoc conligi desideramus, disertiores esse antiquos, quod apud me quidem in confesso est; sed caussas exquirimus, quas te solitum tractare, paullo ante dixisti, plane mitior, et eloquentiæ temporum nostrorum non iratus, antequam te Aper offenderet, majores tuos lacessendo.

Non sum, inquit, offensus Apri nostri disputatione; nec

cum rixaretur, quod sordidum ac plebeium est, non pugnaret. Itaque vetus servavi. *Detectus* recepit, ut alia Lipsiana, Pichena. ERN. Ed. pr. item Put. et Ber. *studiis f. pl. dejectus.* Est e re gladiatoria ductum, *dejectus de statu vel gradu:* si legas *detectus*, subaudies latus, quoad latus, latere aperto, nudato. Bip. conjectant *defectus.* Mox ed. vet. *ex varietate.*

Aliud novum agmen] Rom. codex, *aliud nobis agmen.* LIPS. Recepit Pichena. ERN.

Si paucos excerpsisset] Pithœus *excepisset.* Mox Schurzfl. τὸ *sua* deleri vult, vel legi *suavi.* Tum recte idem, credo, sic sequentia constituit, *ut, si se non ante C. numeret, at pl. p. G.* Sufficit tamen inserere *non*, quod excidisse manifestum est, vel *non quidem.* Legebatur sic: *ut se ante Cic.*

Post Gabinianum] Rhetor fuit Vespasiani ævo, de quo Eusebii Chronicon ad Vesp. a. 8. *Gabinianus celeberrimi nominis rhetor in Gallia docuit.* Ita liber, qui apud me manuscriptus, probus vetusque. Vulgo, *Gabinius.* Nominant et Hieronymus et Suetonii index de claris rhetoribus, quod doctissimus et optimus Nic. Faber adnotavit. LIPS.

Potius exsolve] Acid. mavult *ocyus*, sed vulgatum rectius; monet Maternus, ne Messala iterum mutet promissum.

Apud me equidem] Correxi *quidem*, ut Latinitas postulat. Litera *e* adhæsit ex ultima in *me.* ERN.

Quas te solitum tractare paullo ante plane mitiore eloquentia et temporum nostrorum miratus: iratus] Quidam liber, *paullo ante dixisti, plane mitiore.* Sed hæc et sequentia tamen in mendo. LIPS. Lipsius ex quodam libro interponit *dixisti.* Sed hujus verbi vis latet in τῷ *miratus*, pro quo reponebam *narrabas.* GRON. Cum Bip. Heum. et Schulzio recipio emendationem Schelii, qui recte τὸ *miratus* delet: sequens *iratus* delebat Rhen. Acidalius dabat *temp. nostr.* (eloquentiam) *imitatus.* Schurzfl. et Schultingii conjecturæ a vestigiis vett. editionum nimium recedunt. V. Schulze. Mox Heum. malebat *incessendo.*

Aprina disputatione] Commode videmur ita fecisse, cum libri præferrent, *a prima disputatione.* LIPS. Lipsii inventum ex libro, in quo, *a prima disp.* Nec repugno. Malim tamen, *Apri nostri disputatione;* nam, *nri* facile degene-

vos offendi decebit, si quid forte aures vestras perstringet; cum sciatis, hanc esse ejusmodi sermonum legem, judicium animi, citra damnum adfectus, proferre.

Perge, inquit Maternus, et, cum de antiquis loquaris, utere antiqua libertate, a qua vel magis degeneravimus, quam ab eloquentia.

XXVIII. Et Messala, Non reconditas, Materne, caussas requiris: nec aut tibi ipsi, aut huic Secundo, vel huic Apro, ignotas, etiamsi mihi partes adsignatis proferendi in medium, quæ omnes sentimus. Quis enim ignorat, et eloquentiam et ceteras artes descivisse ab ista vetere gloria, non inopia hominum, sed desidia juventutis, et negligentia parentum, et inscientia præcipientium, et oblivione moris antiqui? quæ mala, primum in urbe nata, mox per Italiam fusa, jam in provincias manant; quamquam nostra nobis notiora sunt. Ego de urbe et his propriis ac vernaculis vitiis loquar, quæ natos statim excipiunt, et per singulos ætatis gradus cumulantur; si prius de severitate ac disciplina majorum, circa educandos formandosque liberos, pauca prædixero. Jam primum, suus cuique filius, ex casta parente natus, non in cella emptæ nutricis, sed gremio ac sinu matris educabatur; cujus præcipua laus erat tueri domum et inservire liberis. Eligebatur autem aliqua major natu propinqua, cujus probatis spectatisque moribus omnis cujuspiam familiæ soboles committeretur; coram qua neque dicere fas erat quod turpe dictu, neque facere quod inhonestum factu videretur. Ac non studia modo curasque, sed remissiones etiam lususque puerorum, sanctitate quadam ac verecundia temperabat. Sic Corneliam Gracchorum, sic Aureliam Cæsaris, sic Atiam Augusti matrem præfuisse educationibus, ac produxisse principes

ravit in *ma.* GRON. Recepere Bip. et Schulze: sequor. Brot. servat *Aprina.* Τὸ *a prima* ed. pr. item Put. et Ber. habent.

Citra damnum affectus proferre] id est, sine amissione benevolentiæ diversa sentientium. ERN. Pithœus in suo libro legit *citra demum adfectus*, inde dabat *citra dementiam*, et provocabat ad Cic. Tusc. 3, 5.

Perge, inquit Maternus, de antiquis loquaris] Scribe e scripto, *inquit Maternus, et, cum de antiquis loquaris, utere.* LIPS. Ed. veteres *utere.* In Gryphii inrepsit *vertere*, inde Schurzfl. volebat *loquere vetere et antiqua libertate.*

Quæ vel magis] Sic edit. vet. Freinsh. præpositionem præmisit, quod et Lat. Latinius suasit Bibl. t. 2. p. 37.

Etiamsi mihi] Ed. veteres *et jam mihi:* hoc Pithœus retinet. In alio scripto erat *etenim jam si*, unde Pichena emendavit.

Quæ omnes sentimus] Sic ed. pr. In Put. et Ber. *sentimus* omissum est. Lipsius restituit. Mox Mur. malit *ab illa.*

Ego de urbe] Acid. *Ergo.* Recepit Heum.

Cujuspiam familiæ] Sic Rhen. prius erat *cujusdam.*

Ac non studia solum moresque] Vetus Farnes. *studia modo curasque*; aptius ad sequentia. LIPS. Pro *ac* Mur. *hæc.*

Corneliam] De hac v. Cic. in Bruto 27. et Plin. 34, 6 (13). De *Aurelia* Plut. in Cæs. c. 9. p. 711. De *Atia* Suet. Aug. 4.

liberos accepimus: quæ disciplina ac severitas eo pertinebat, ut sincera et integra, et nullis pravitatibus detorta, uniuscujusque natura, toto statim pectore adriperet artes honestas, et, sive ad rem militarem, sive ad juris scientiam, sive ad eloquentiæ studium inclinasset, id solum ageret, id universum hauriret.

XXIX. At nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adjungitur unus aut alter ex omnibus servis, plerumque vilissimus, nec cuiquam serio ministerio adcommodatus. Horum fabulis et erroribus teneri statim et rudes animi inbuuntur; nec quisquam in tota domo pensi habet, quid coram infante domino aut dicat, aut faciat; quando etiam ipsi parentes nec probitati neque modestiæ parvulos adsuefaciunt, sed lasciviæ et dicacitati; per quæ paullatim inpudentia inrepit, et sui alienique contemptus. Jam vero propria et peculiaria hujus urbis vitia pæne in utero matris concipi mihi videntur, histrionalis favor, et gladiatorum equorumque studia; quibus occupatus et obsessus animus quantulum loci bonis artibus relinquit? quotum quemque inveneris, qui domi quidquam aliud loquatur? quos alios adolescentulorum sermones excipimus, si quando auditoria intravimus? Ne præceptores quidem ullas crebriores cum auditoribus suis fabulas habent: conligunt enim discipulos, non severitate disciplinæ, nec ingenii experimento, sed ambitione salutantium, et inlecebris adulationis. Transeo prima discentium elementa, in quibus et ipsis parum elaboratur: nec in auctoribus cognoscendis, nec in evolvenda antiquitate, nec in notitia vel rerum, vel hominum, vel temporum, satis operæ insumitur.

XXX. Sed expetuntur, quos *rhetoras* vocant; quorum professio quando primum in hanc urbem introducta sit, quamque nullam apud majores nostros auctoritatem habuerit, statim dicturus, referam necesse est animum ad eam disciplinam,

Græculæ ancillæ] Sic in Plinii paneg. 13. *Græculus magister.* Mox Ber. *utilissimus*, male.

Serio ministerio] Vet. edit. *minister.* Lipsius emendavit. Mox Schurzfl. volebat *terroribus.*

Sed lasciviæ et libertati] Vetus, *lasciviæ et bibacitati.* LIPS. Vide Observat. 3, 4. GRON. Rutgers. conjicit *vivacitati.* Bip. egregie *dicacitati.* Recipio cum Schulzio. Sic apud Quinct. 6, 3, 41. *lascivi et dicaces.* Cf. Plin. Ep. 4, 25. Mox Heum. *aliorumque contemptus:* in ed. vet. hic lacuna est.

Histrion. favor, etc.] Vid. A. 1, 77. 13, 25. Ed. pr. lepide *historialis.* Paullo ante *jam vero* est a Lipsio. Edd. vett. habent *ideo vero.*

Nec præceptores quidem ullas] Lege et hic, *Ne præceptores quidem ullas.* GRON.

Ambitione salutantium] Acidalius et Schelius malunt *salutationum*; recte: h. e. per salutationes parentum gratiam captando. ERN. Tum edit. veteres *sed illecebris.* Lipsius mutavit.

In notitia] Sic Pichena: prius erat *in notitiam.* Mox *expetuntur* est a Pithœo, prius legebatur *exspectantur.* Tum erat *ut quorum.* Rhen. emendavit.

*Statim de * curiis*] Ita et vetus (immo veteres omnes). Suspicabar, *statim decursis his*: ἐλλειπτικῶς, dicam videlicet, aut promam. Sed placet magis Rodolphi scriptio, *statim docuero.* Pithœus edidit, *statim audietis*; nescio an e libro. LIPS. Scribendum esse, *habuerit, statim dicturus, referam necesse*

qua usos esse eos oratores accepimus, quorum infinitus labor et quotidiana meditatio, et in omni genere studiorum exercitationes, ipsorum etiam continentur libris. Notus est vobis utique Ciceronis liber, qui *Brutus* inscribitur; in cujus extrema parte, (nam prior commemorationem veterum oratorum habet) sua initia, suos gradus, suæ eloquentiæ velut quandam educationem refert: se apud Q. Mucium jus civile didicisse; apud Philonem Academicum, apud Diodotum Stoicum omnes philosophiæ partes penitus hausisse: neque his doctoribus contentum, quorum ei copia in urbe contigerat, Achaiam quoque et Asiam peragrasse, ut omnem omnium artium varietatem complecteretur. Itaque, hercule, in libris Ciceronis deprehendere licet, non geometriæ, non musicæ, non grammaticæ, non denique ullius ingenuæ artis scientiam ei defuisse. Ille dialecticæ subtilitatem, ille moralis partis utilitatem, ille rerum motus caussasque cognovit. Ita enim est, optimi viri: ita ex multa eruditione, ex pluribus artibus, et omnium rerum scientia, exundat et exuberat illa admirabilis eloquentia: neque oratoris vis et facultas, sicut ceterarum rerum, angustis et brevibus terminis clauditur; sed is est orator, qui de omni quæstione pulchre et ornate et ad persuadendum apte dicere, pro dignitate rerum, ad utilitatem temporum, cum voluptate audientium, possit.

XXXI. Hæc sibi illi veteres persuadebant. Ad hæc efficienda intelligebant opus esse, non ut rhetorum in scholis declamarent, nec ut fictis, nec ullo modo ad veritatem accedentibus controversiis, linguam modo et vocem exercerent; sed ut his artibus pectus inplerent, in quibus de bonis ac malis, de honesto ac turpi, de justo et injusto disputatur. Hæc enim est oratori subjecta ad dicendum materia: nam in judiciis fere de æquitate, in deliberationibus de honestate

est animum ad eam disciplinam, monuimus Observat. 3, 4. Gron. *Habuerit* quidem certissimum est; itaque recepi. Ern. Sequor Gronovium cum Bip. Schulze Acidalii conjecturam exprimit sic: *statim dicam. Prius referam.* Vide c. 35.

Vobis] MSS. Vat. et edd. vett. *nobis*. Sed non est moris ita dicere in tali re et demonstratione. Mox pro *omnis* MSS. Vat. *omnes*. Est tantum varietas scripturæ in eodem verbo. *Omnis* ad partes refertur, non ad *philosophiæ*. Ern. *Vobis* Rhen. dedit. *Omnis* est pro *omneis*. De Q. *Mucio* v. Cic. in Bruto c. 89. ubi et de *Philone*, et c. seq. de *Diodoto*: sic enim nominandus, non *Diodorus*: tum de peregrinatione c. 91.

Moralis partis utilitatem] Acid. h. l. *utilitas* displicet. Schurzfl. vocem delet, et *moralis artis* adcusandi casu poni arbitratur.

Ille rerum motus] Pithœus *mille*, perperam. Sigrasius conjicit *siderum motus*. Mox alterum *ita* delet Heum.

Ex pl. artibus] Ita Rhen. prius erat *et pluribus partibus*. Mox Heum. mavult *includitur*; sed simplex iterum c. 35. occurrit. Habet et Curt. 6, 5. prius ed. pr. *angustiis*. Put. emendavit.

Non ut rhet. in scholis] *Ut* a Ber. omissum addidit Rhen. sed legitur jam in ed. pr. Spir. et Put. Τὸ *in* est ab Acid.

Oratori subjecta] Sic Lipsius: prius erat *oratoris*.

De honestate] Urs. et Mur. intrudunt *in delib. de utilitate, in laudationibus de hon.* Sed incassum. Vide c. 35. ubi *duo genera* ponuntur.

dicimus, ita ut plerumque hæc ipsa invicem misceantur: de quibus copiose et varie et ornate nemo dicere potest, nisi qui cognorit naturam humanam, et vim virtutum, pravitatemque vitiorum, et intellectum eorum quæ nec in virtutibus neque in vitiis numerantur. Ex his fontibus etiam illa profluunt, ut facilius iram judicis vel instiget, vel leniat, qui scit, quid ira: promptius ad miserationem impellat, qui scit, quid sit misericordia, et quibus animi motibus concitetur. In his artibus exercitationibusque versatus orator, sive apud infestos, sive apud cupidos, sive apud invidentes, sive apud tristes, sive apud timentes, dicendum habuerit, tenebit habenas animorum; et, prout cujusque natura postulabit, adhibebit manum, et temperabit orationem, parato omni instrumento, et ad omnem usum reposito. Sunt, apud quos adstrictum et conlectum, et singula statim argumenta concludens dicendi genus, plus fidei meretur: apud hos dedisse operam dialecticæ proficiet. Alios fusa et æqualis, et ex communibus ducta sensibus, oratio magis delectat: ad hos permovendos mutuabimur aliquid a Peripateticis: hi aptos et in omnem disputationem paratos jam locos dabunt; Academici pugnacitatem, Plato altitudinem, Xenophon jucunditatem: ne Epicuri quidem et Metrodori honestas quasdam exclamationes adsumere, hisque, prout res poscit, uti, alienum erit oratori.

Intellectum eorum] Schelius *delectum*, quod recepit Heum. Prius legendum puto *cognorit.*

Qui scit, quid ira; promptius] Ita scripsi et distinxi, turbantibus libris. Lips. Paullo post pro *habenas anim.* ed. pr. et MSS. Vat. *venas anim.* male. Ern. In ed. vet. erat, *quid iræ promptius et miserationem.*

Ex comm. ducta sensibus] Edd. veteres *ex omnibus ducta sermonibus.* Lipsius emendavit.

A Peripateticis: hi aptos et in omnem] Valde mihi placeat cum Rodolpho Agricola hæc omnia scribi et distingui: *a Peripateticis: aptos et in omnem disciplinam paratos jam locos dabunt Academici, Stoici pugnacitatem.* Lips. At illi vehementer falluntur; nam *loci* nulla ratione auferuntur Peripateticis vel propter topica, quibus *disciplinam inveniendorum argumentorum, ut sine ullo errore ad eam rationem via perveniremus ab Aristotele inventa, contineri*, tradit Cicero, in libro, quem sic ipse inscripsit c. 1. Idem in Oratore 14. *In hac Aristoteles adolescentes, non ad philosophorum morem tenuiter disserendi, sed ad copiam rhetorum in utramque partem, ut ornatius et uberius dici possit, exercuit: idemque locos, (sic enim appellat) quasi argumentorum notas, tradidit, unde omnis in utramque partem traheretur oratio.* Plutarch. in l. Συμποσ. p. 1616. ἀλλὰ δεῖ, καθάπερ ὑπόθεσιν μελετῶντα συγκριτικὴν, τοὺς Ἀριστοτέλους τόπους ἢ τοὺς Θρασυμάχου ὑπερβάλλοντας ἔχειν προχείρους. Nec pugnacitatem involari sibi æquo animo ferunt Academici. Fabius 12, 2. *Academiam quidam utilissimam credunt, quod mos in utramque partem disserendi ad exercitationem forensium caussarum proxime accedat.* Cicer. 1. de Oratore 18. *Carneades vero multo uberius de iisdem rebus loquebatur; non quo aperiret sententiam suam, (hic enim mos erat patrius Academiæ, adversari semper omnibus in disputando) sed tum maxime tamen hoc significabat, etc. neque posse quemquam facultatem assequi dicendi, nisi qui philosophorum inventa didicisset.* Gron. *Mutuabimur* est a Rhen. Legebatur *mutuabimus.*

Plato altitudinem] Plin. ep. 1, 10. *sublimitatem et latitudinem* ei tribuit.

Prout res poscit] Broterius sine libris corrigit *poscet:* melius videtur: et hæc confusio horum temporum in præceptis etiam apud Ciceronem in Rhetoricis frequens est. Ern.

Neque enim sapientem informamus, neque Stoicorum civitatem, sed eum, qui non quasdam artes haurire, sed omnes liberaliter, debet. Ideoque et juris civilis scientiam veteres oratores comprehendebant, et grammatica, musica, et geometria inbuebantur. Incidunt enim caussæ, plurimæ quidem ac pæne omnes, quibus juris notitia desideratur: pleræque autem, in quibus hæ quoque scientiæ requiruntur.

XXXII. Nec quisquam respondeat: "sufficit, ut ad tempus simplex quiddam et uniforme doceamur." Primum enim aliter utimur propriis, aliter commodatis: longeque interesse manifestum est, possideat quis, quæ profert, an mutuetur. Deinde ipsa multarum artium scientia etiam aliud agentes nos ornat, atque, ubi minime credas, eminet et excellit: idque non doctus modo et prudens auditor, sed etiam populus intelligit, ac statim ita laude prosequitur, ut legitime studuisse, ut per omnes eloquentiæ numeros isse, ut denique oratorem etiam fateatur; quem non posse aliter exsistere, nec exstitisse umquam, confirmo, nisi eum, qui, tamquam in aciem omnibus armis instructus, sic in forum omnibus artibus armatus, exierit: quod adeo negligitur ab horum temporum disertis, ut in actionibus eorum fex quoque quotidiani sermonis, fœda ac pudenda vitia, deprehendantur; ut ignorent leges, non teneant Senatus-consulta, jus civitatis ultro derideant; sapientiæ vero studium et præcepta prudentium penitus reformident; in paucissimos sensus et angustas sententias detrudant eloquentiam, velut expulsam regno suo: ut, quæ olim omnium artium domina pulcherrimo comitatu pectora inplebat, nunc circumcisa et amputata, sine adparatu, sine honore, pæne dixerim sine ingenuitate, quasi una ex sordidissimis artificiis, discatur. Ergo hanc primam et præcipuam caus-

Stoicorum civitatem] Schurzfl. et Heum. *somnia* dedit Schulze.

Qui non quasdam artes audire, sed omnes liberaliter debet] Malo *adire*, vel *haurire*; et *liberales*. LIPS. Etiam *liberaliter* commodum sensum habet, estque exquisitius. ERN. Brot. malit *adire*. Schulze recepit *haurire*. Schurzfl. *adire*, *sed omnes liberaliter audire*. Schulz. *audire, sed per omnes liberales ire*, ut mox c. seq. Ego *haurire* verum credo.

Pleræque] Sic Rhen. prius erat *plerisque*. Idem *hæ quoque scientiæ*: olim, *hæc quoque scientia*. Idem *primum enim*: legebatur *autem*. Mox Pithœus *mutuemur*, male.

Nec quisquam respondeat: sufficit, ut ad tempus] Nec male fore, *respondeat*, *sufficere*. GRON. Sic et cod. Pithœi. Ed. pr. *sufficeret*. Put. *sufficit*.

Ut ad tempus simplex, etc.] Sensus est, ut e sequentibus patet, ut, si caussa tempusque incideret, in quis opus sit aliqua particula acris, eam tum partem cognoscere studeamus, et e libris, vel ab iis, qui juris scientiam profitentur, petamus. ERN.

Ut legitime, etc.] Egregia in his est Rhenani opera. Vet. edit. omnia turbant. Ibi legitur *aut legit ... et ut denique ... instructus sit: in forum ... ab horum ipsorum disertis ... vix q. quot. serm.* Hoc *vix* tamen tuetur Lat. Latinius. Schulzius cum Heumanno expungit, et hic *fœda*, ille *vitia* transponit. Acidalius *fex* retinet, sed legit *fœdo ac pudendo vitio deprehendatur*: vel *vix* aut *fex* in *fere* mutari jubet. Paullo ante Schulze legit cum Schurzfl. *oratorem esse eum fateatur*. Infra pro *domina* in ed. pr. est *dicunt*.

Ergo hanc, etc.] Broterius e MS. Vat.

sam arbitror, cur tantum ab eloquentia antiquorum oratorum recesserimus. Si testes desiderantur; quos potiores nominabo, quam apud Græcos Demosthenem? quem studiosissimum Platonis auditorem fuisse, memoriæ proditum est. Et Cicero, his, ut opinor, refert verbis, "quidquid in eloquentia effecerit, id se non rhetorum, sed Academiæ spatiis consecutum." Sunt aliæ caussæ, magnæ et graves, quas a vobis aperiri æquum est, quoniam quidem ego jam meum munus explevi, et, quod mihi in consuetudine est, satis multos offendi; qui si forte hoc audirent, certum habeo dicturos, me, dum juris et philosophiæ scientiam, tamquam oratori necessariam, laudo, ineptiis meis plausisse.

XXXIII. Et Maternus, Mihi quidem, inquit, susceptum a te munus adeo peregisse nondum videris, ut inchoasse tantum, et velut vestigia ac lineamenta quædam ostendisse, videaris. Nam, quibus instrui veteres oratores soliti sint, dixisti; differentiamque nostræ desidiæ et inscientiæ adversus acerrima et fecundissima eorum studia demonstrasti: cetera expecto, ut, quemadmodum ex te didici, quid aut illi scirent, aut nos nesciamus, ita hoc quoque cognoscam, quibus exercitationibus juvenes, jam forum ingressuri, confirmare et alere ingenia sua soliti sint: neque enim arte et scientia, sed longe magis facultate eloquentiam contineri, nec tu, puto, abnues, et hi significare vultu videntur.

Deinde, cum Aper et Secundus idem adnuissent, Messala, quasi rursus incipiens: Quoniam initia et semina veteris eloquentiæ satis demonstrasse videor, docendo quibus artibus antiqui oratores institui erudirique soliti sint; persequar nunc exercitationes eorum: quamquam ipsis artibus inest exercitatio, nec quisquam percipere tot reconditas aut tam varias

dedit *Ego*; non bene: est enim clausula disputationis ac demonstrationis. Ern. Bip. præferunt *Ego*.

Et Cicero, his, ut opinor, verbis] intell. testatur, profitetur. Ursinus tamen et Muretus malebant *ait se* pro *id se*: Acidalius insuper *non in rh. s.* Sed Broterius in MSS. Vat. reperit *refert*, idque recepit: non est necesse. Ern. Immo vero sequendi codices. Schulze recepit *ait se*. Pichena volebat *et Ciceronem*, ut penderet a *nominabo*. De Ciceronis verbis v. ipse in Orat. 3. et Quinct. 12, 2, 23. *Spatiis* est a Lipsio: prius legebatur *spatia*. Ber. *spatio*.

Si forte hoc audirent] Brot. *audierint*. Heum. *audient*. Prius *quod mihi in c. est*, Lipsius dedit. Vet. ed. omittunt *mihi*. Mox Ber. *plausisse*: ante legebatur *placuisse*.

Inchoasse] Schurzfl. *incohasse*. V. Schulze.

Aut nos nesciamus] Structura orationis postulat *nesciremus*. Nec male Schurzfl. ante *scierint*; nam et post est *soliti sint*. Mox *forum ingressuri* MS. Vat. rectius sane, ut res ipsa docet, pro *ingressi*. Sed malim etiam *jam* transponi, *et jam f. i.* nam in illo loco friget. Ern. Bip. *jam et forum ingr.* Mihi *et* delendum videtur. Sic et Schulze.

Facultate et eloquentia contineri] Rodolphus apposite inserit, *facultate et meditatione eloquentiam*. Lips. Vulgata est a Rhenano. Post *exercitationes eorum* MSS. Vat. non est necesse; nam et singularis sequitur. Ceterum est usitatior pluralis, qui et in fine capitis est. Ern. Vaticanum sequor. Quid sit *facultas dicendi*, docet Quinct. 2, 2. et 2, 4.

res potest, nisi ut scientiæ meditatio, meditationi facultas, facultati vis eloquentiæ accedat: per quæ conligitur, eamdem esse rationem et percipiendi quæ proferas, et proferendi quæ perceperis. Sed, si cui obscuriora hæc videntur, isque scientiam ab exercitatione separat, id certe concedet, instructum et plenum his artibus animum longe paratiorem ad eas exercitationes venturum, quæ propriæ curæ oratorum videntur.

XXXIV. Ergo apud majores nostros juvenis ille, qui foro et eloquentiæ parabatur, inbutus jam domestica disciplina, refertus honestis studiis, deducebatur a patre, vel a propinquis, ad eum oratorem, qui principem in civitate locum obtinebat. Hunc sectari, hunc prosequi, hujus omnibus dictionibus interesse, sive in judiciis, sive in concionibus, adsuescebat, ita ut altercationes quoque excipere et jurgiis interesse, utque sic dixerim, pugnare in prœlio disceret. Magnus ex hoc usus, multum constantiæ, plurimum judicii juvenibus statim contingebat, in media luce studentibus, atque inter ipsa discrimina, ubi nemo inpune stulte aliquid aut contrarie dicit, quo minus et judex respuat, et adversarius exprobret, ipsi denique advocati adspernentur. Igitur vera statim et incorrupta eloquentia inbuebantur: et, quamquam unum sequerentur, tamen omnes ejusdem ætatis patronos in plurimis et caussis et judiciis cognoscebant; habebantque ipsius populi diversissimarum aurium copiam, ex qua facile deprehenderent, quid in quoque vel probaretur, vel displiceret. Ita nec præceptor deerat, optimus quidem et electissimus, qui faciem eloquentiæ, non imaginem præstaret; nec adver-

Nisi ut scientiæ meditatio] Acidalius *ut* deleri volebat, et mox *usus* pro *vis* legi. Ern. Heum. paullo ante *ac tam varias*. Tum Huetius volebat *nisi et*. Schulze τὸ *ut* expungit.

Longe paratiorem] Sic Lipsius: prius erat *longe paratum*. Mox *parabatur* est a Put. ed. pr. habet *probatur*.

Quæ propriæ circa oratoriam videntur] Rodolphus, *propriæ esse oratorum videntur*: sed ab ingenio, ut solet, non a libris. Ego insigni metaphora locum ornem: *propriæ circo oratorio videntur*. Quia de exercitationibus loquitur, eleganter circum adjungit, qui pugnis et exercitiis destinatus. Lips. Probat Schelius, sed *oratorum* mavult, quam *oratorio*. Et in ed. pr. est *oratorium*. Possis etiam corrigere *curæ oratorum*. Broterius deleri *circa*, et legi jubet *propriæ oratorum*. Ern. Retinet tamen vulg. Ego *curæ orat.* recepi cum Bip. et Schulzio.

Hujus omnibus dictionibus] Versus hic aliquot inserui a Farnesiano libro, magno libelli hujus bono. Alii enim omnes hic mutili. Lips. Ante MSS. Vat. *principem in civitate locum obtinebat*, eleganter: ita et clausula hexametri vitatur. Ern. Sequor cum Brot. et Bip. Quæ desunt in ed. vet. procedunt ab *interesse* ad *interesse*.

Quo minus et judex] Ita jam ed. pr. sed Put. et Rhen. *quod et judex*. Prius restituit Lipsius.

Populi diversissimarum aurium] Rodolphus copula adjecta *populi et diversissimarum*. Credo fuisse, *populi*, i. *diversissimarum*; quæ nota significat, id est. Lips. Lectio *deprehendebatur* est a Puteol. ante erat *deprehendentur*. MSS. Vat. *deprehenderent*, quod recepi cum Broterio. Ern. Sic et Bip. et Schulze.

Ita nec] Acid. *Jam vero nec*.

Non sudibus dimicantes] Manifesto, *rudibus*; nam hæc a gladiatoribus sumpta. Lips.

sarii et æmuli, ferro, non rudibus, dimicantes: sed auditorium semper plenum, semper novum, ex invidis et faventibus, ut nec bene dicta dissimularentur. Scitis enim, magnam illam et duraturam eloquentiæ famam non minus in diversis subselliis parari, quam suis: quin immo constantius surgere ibi, fidelius conroborari. Atque, hercule, sub ejusmodi præceptoribus juvenis ille, de quo loquimur, oratorum discipulus, fori auditor, sectator judiciorum, eruditus et adsuefactus alienis experimentis, cui, quotidie audienti, notæ leges, non novi judicum vultus, frequens in oculis consuetudo concionum, sæpe cognitæ populi aures, sive adcusationem susceperat, sive defensionem, solus statim et unus cuicumque caussæ par erat. Nonodecimo ætatis anno L. Crassus C. Carbonem, uno et vicesimo Cæsar Dolabellam, altero et vicesimo Asinius Pollio C. Catonem, non multo ætate antecedens Calvus Vatinium, iis orationibus insequuti sunt, quas hodieque cum admiratione legimus.

XXXV. At nunc adolescentuli nostri deducuntur in scenas scholasticorum, qui *rhetores* vocantur; quos paullo ante Ciceronis tempora exstitisse, nec placuisse majoribus nostris, ex eo manifestum est, quod, L. Crasso et Domitio Censoribus, "cludere," ut ait Cicero, "ludum inpudentiæ" jussi sunt. Sed, ut dicere institueram, deducuntur in scholas, in quibus,

Sed auditorium] Schulze mavult *et aud.* Verum adversativa bene respondet τῷ *nec deerant adversarii et æmuli*, quia *auditorium plenum erat invidis et faventibus.*

Ut nec bene dicta] Rodolphus auctius, *nec male nec bene;* sententia quidem valde favente. Lips. Verum sententia non favet: nam id agit noster, ut doceat, famam eloquentiæ etiam ab adversariorum et invidorum subselliis surgere, ut Schulzius recte monet.

Sub ejusmodi præceptionibus] Forte *præceptoribus.* Gron. Sic MSS. Vat. Rectissime. Ern.

Solus statim et unus cuicumque caussæ] Ita vetus (veteres). Non male etiam vulgo, *statim unicuique caussæ.* Lips.

Nonodecimo æt. anno] Apud Cic. de Orat. dicit L. Crassus, se tum unum et viginti annos natum fuisse.

Uno et vicesimo anno Cæsar Dolabellam] Sueton. in Jul. 4. accusationem hanc confert in tempus compositi belli Lepidiani, id est, M. Æmilio Lepido, D. Junio Bruto coss. Atqui Cæsar tunc 24. annum egerit, ex Fastis et anno ejus natali. Corrigimus igitur; an, ut sæpe dissensus est? ego hoc malo. Lips.

Ætate antecedens] Sic Rhen. prius erat *ætatem.* De re v. Quinct. 12, 6.

In scenas scholasticorum] Divinabam olim *scholas*, male: nam apposite *scenas* appellat loca, in quibus fucata illa et personata eloquentia exercetur, velut per lusum. Lips. Item sicut in scena fictæ personæ, fictæ res, sic in scholis rhetorum fictæ caussæ tractabantur. Ern. Ed. veteres *in scena.* Rhen. emendavit. *Scenam* eo sensu usurpat et Plin. Ep. 7, 17.

Ut Cicero ait] Or. 3, 24. unde patet, sicut ex aliis locis veterum, *L. Crassum* Censorem hoc edictum fecisse. Itaque non dubitavi *L.* pro *M.* reponere. At vereor, ut Tacitus prænomen addiderit, cum et in Domitio nullum sit. Ern. Jam a. 592. et 632. S.C. et edictum Censorium contra rhetores factum, docent Suet. de cl. rhet. c. 1. et Quinct. 15, 11.

Deducimur in scholas] Non hoc convenit superioribus: *adolescentuli n. deducuntur in sch.* Itaque cum MSS. Vat. ap. Broterium habeant hic quoque *deducuntur;* id recepi. Mox in *sed in quem*, mallem deleri *sed.* Item *et dicant et aud.* dedi e MSS. Vat. Vulgo primum *et* abest. Ern. Mihi *sed* non abundare videtur, nec mutandum in *est.* Prius *in*

non facile dixerim, utrumne locus ipse, an condiscipuli, an genus studiorum, plus mali ingeniis adferant. Nam in loco nihil reverentiæ, sed in quem nemo, nisi æque inperitus, intrat. In condiscipulis nihil profectus, cum pueri inter pueros, et adolescentuli inter adolescentulos, pari securitate et dicant et audiantur. Ipsæ vero exercitationes magna ex parte contrariæ. Nempe enim duo genera materiarum apud rhetores tractantur, suasoriæ et controversiæ. Ex iis suasoriæ quidem, tamquam plane leviores et minus prudentiæ exigentes, pueris delegantur; controversiæ robustioribus adsignantur, quales, (per fidem!) et quam incredibiliter compositæ! Sequitur autem, ut materiæ abhorrenti a veritate declamatio quoque adhibeatur. Sic fit, ut tyrannicidarum præmia, aut vitiatarum electiones, aut pestilentiæ remedia, aut incesta matrum, aut quidquid in schola quotidie agitur, in foro vel raro vel numquam, ingentibus verbis persequantur: cum ad veros judices ventum est, * * rem cogitare, nihil humile, nihil abjectum eloqui poterat.

XXXVI. Magna eloquentia, sicut flamma, materia alitur, et motibus excitatur, et urendo clarescit. Eadem ratio in nostra quoque civitate antiquorum eloquentiam provexit. Nam, etsi horum quoque temporum oratores ea consecuti

quibus bene dedit Schulze. Tum *æque inperitus* bene Ern. et Brot. legebatur antea *inperitus æque.*

Suasoriæ quidem etsi tanquam plane] Hic quoque lineas quasdam adtexui, bonam copiam mihi faciente libro; nam alias, turpiter hæc hiabant. Lips. Mox *etsi* delendum, recte monuit Freinshemius. Deerant omnia a *controversiæ* ad vocem eandem in ed. pr. et seq. Τὸ *etsi* delebat et Acid. nec in Mureti libro aderat. Pithœus post eam particulam asteriscum locabat. Schurzfl. more suo in alia omnia abit; expuncto *tanquam*, legit *acsi planæ.*

Per fidem] Pro formula indignandi accipio, ut *proh fidem!* nisi hoc ipsum reponendum. Groslotius corrigebat *super fidem.* Ern. Lips. suspicatus erat leg. *per fidium*, dedit tamen *per fidem*: prius legebatur *perfidiæ.* Bip. conjectant *præter fidem*, synonymice.

Declamatio quoque adhibeatur] Deesse vox videtur; *declamatio quoque par*, vel *similis* vel *talis adhibeatur*, ut Acidalius monuit. Ern. Schurzfl. supplebat *æqua*, unde ortum sit *quoque*. Locus medicina non eget.

Vitiatarum electiones] Respicit ad legem scholasticam, quæ raptarum dicitur, *Rapta raptoris mortem vel nuptias optet*, ut Pithœus jam observavit. Ern. Ineptiarum istarum exemplis apud Senecam, Calpurnium Flaccum, et Libanium obvia, immo et apud Quinctilianum, etsi ipse Inst. 2, 10. reprehendat. De remedio pestilentiæ, qualis hic memoratur, v. Anton. Lib. c. 25.

Pestilentiæ remedia] Petronius hæc talia in Satyrico exagitat, et diserte, *responsa in pestilentiam data.* Locum totum sis vide. Lips.

Cum ad veros judices ventum est] Magna vero hic lacuna, de qua vulgo nec suspicantur. At liber vetus præfert, et spatio grandi interposito usque ad ea verba, *rem cogitare*, adjicit, *Hic multum deficit*. Et clarum: quia sermo sequens non Messalæ amplius, sed Materni. Lips. Lacuna magna hic est in MS. Vat. relicta, et alius notat, sex pagellas deesse. Ern. Deesse quid editor ed. pr. non senserat, nam nulla ibi lacuna, nec in Puteolani, sed Beroaldus animadvertit. Extrema sermonis Messalæ, integra Julii Secundi oratio, et initium sermonis Materni desiderari videntur Broterio, qui ex ingenio supplere tentavit. Schultingius paucula deesse putat, quæ quo modo contexat, videre licet in ed. Gronoviana.

Oratores] Schurzfl. *rhetores*, et provocat ad initium dialogi et ad c. 14. Paullo ante vet. edit. *pervexit*, et mox

sunt, quæ, composita et quieta et beata Republica, tribui fas erat, tamen ista perturbatione ac licentia plura sibi adsequi videbantur, cum mixtis omnibus, et moderatore uno carentibus, tantum quisque orator saperet, quantum erranti populo persuaderi poterat. Hinc leges adsiduæ, et populare nomen; hinc conciones Magistratuum, pæne pernoctantium in rostris; hinc adcusationes potentium reorum, et adsignatæ etiam domibus inimicitiæ; hinc procerum factiones, et adsidua Senatus adversus plebem certamina: quæ singula etsi distrahebant Rempublicam, exercebant tamen illorum temporum eloquentiam, et magnis cumulare præmiis videbantur; quia quanto quisque plus dicendo poterat, tanto facilius honores adsequebatur, tanto magis, in ipsis honoribus, conlegas suos anteibat, tanto plus apud principes gratiæ, plus auctoritatis apud Patres, plus notitiæ ac nominis apud plebem parabat. Hi clientelis etiam exterarum nationum redundabant: hos ituri in provincias Magistratus reverebantur; hos reversi colebant: hos et Præturæ et Consulatus vocare ultro videbantur: hi ne privati quidem sine potestate erant; cum et populum et Senatum consilio et auctoritate regerent. Quin immo sibi ipsi persuaserant, neminem sine eloquentia aut adsequi posse in civitate, aut tueri, conspicuum et eminentem locum: nec mirum, cum etiam inviti ad populum producerentur; cum parum esset, in Senatu breviter censere, nisi quis ingenio et eloquentia sententiam suam tueretur: cum, in aliquam invidiam aut crimen vocati, sua voce respondendum haberent; cum testimonia quoque in judiciis, non absentes, nec per tabellam dare, sed coram

imbui. Lipsius conrexit. Tum Schulting. jubet legi *fas non erat:* istos enim oratores sub Cæsaribus eminuisse supra cunctos, quod libera Republica fieri non potuerit. Mox ed. vet. *pleraque.* Lipsius *plura* dedit. Denique Heum. mavult *persuadere.*

Et pop. nomen] Sic ed. pr. et seq. Rhen. copulam omisit: secuti alii. Restituere Ern. et Brot. Ex ingenio Heum. *leges agrariæ* posuit. Mox *factiones* deest in ed. vet. Lipsius emendavit. Rhenanus *Senatus* dedit, ubi legebatur *senectutis.* Dein *magnis cum. pr.* Lipsius legit: ibi erat *magis.*

Conciones Magistratuum] A libro est. Quam ridicule autem alii, *conciones migrantium?* quod a concisa illa ratione scribendi natum. Lips.

Pæne pernoctantium] Eodem modo Cicero pro Mur. 9. *habitare in foro* dicit assiduos caussidicos. Ern.

Apud Principes] Put. et Ber. *aut Pr.* Rhen. emendavit, et ita jam ed. pr. *Principes* dicuntur eo sensu quo c. 40.

Probabat] Melius *parabat.* Lips.

Hos reversi colebant] Sic Lipsius: prius erat *reversuri.* Idem et sequentia emendavit, ubi legebatur, *hi et P. et Consulatui vacare.*

Ad populum producerentur] Velut a Tribunis, ut dicerent de re, quæ ageretur, ad populum: ut Apuleius produxit Ciceronem, Consule Antonio; quo tempore Philippicam VI dixit. Mox arbitror, esse legendum, deleto *qui, nisi ing. et el. s. s. tuerentur:* pluralem antecedentia et sequentia postulant. Ern. Lips. *nisi quis:* probat Brot. et Heum. placet et mihi. Schulzius conjecturam Ernesti in textum recepit.

In publicis non absentes] Rodolphus *in publicis judiciis non absentes,* insitione valde apta. Lips. Suffecerit fortasse pro *publicis* legere *judiciis.* Ern. Bip.

et præsentes dicere cogerentur. Ita, ad summa eloquentiæ præmia, magna etiam necessitas accedebat: et quomodo disertum haberi, pulchrum et gloriosum; sic contra mutum et elinguem videri, deforme habebatur.

XXXVII. Ergo non minus rubore, quam præmiis stimulabantur; ne clientulorum loco potius, quam patronorum, numerarentur; ne traditæ a majoribus necessitudines ad alios transirent; ne, tamquam inertes, et non suffecturi honoribus, aut non inpetrarent, aut inpetratos male tuerentur. Nescio, an venerint in manus vestras hæc vetera, quæ in antiquorum bibliothecis adhuc manent, et cum maxime a Muciano contrahuntur; ac jam undecim, ut opinor, Actorum libris, et tribus Epistolarum, composita et edita sunt. Ex his intelligi potest, Cn. Pompeium et M. Crassum, non viribus modo et armis, sed ingenio quoque et oratione, valuisse; Lentulos et Metellos et Lucullos et Curiones, et ceteram procerum manum, multum in his studiis operæ curæque posuisse; nec quemquam illis temporibus magnam potentiam, sine eloquentia, consecutum. His accedebat splendor rerum et magnitudo caussarum, quæ et ipsa plurimum eloquentiæ præstant. Nam multum interest, utrumne de furto, aut formula et interdicto, dicendum habeas, an de ambitu comitiorum, expilatis sociis, et civibus trucidatis: quæ mala sicut non accidere melius est,

in publicis caussis. Recepit Schulze. Mihi *publicis* videtur ortum ex *judiciis:* hoc repono.

Et commoda] Redundare hæc, planum est. Sunt qui transposita putent (Mur. etc.), ac post *præmia* collocent. Schelius autem corrigit *et non modo dis.* Favet ed. pr. in qua ante *et commoda* interpungitur. Ern. Brot. conjicit *nec modo.* Mihi Acid. rem acu tetigisse videtur, quem cum Bip. et Schulzio sequor. *Commoda* ex *comodo* pro *quomodo* ortum, tum pro *sed* leg. *sic.* Dureau de Lamalle legit *et non modo disertum,* etc.

Stimulabantur] Reposuit Rhenanus: ante erat *stipulabantur;* quod nescio quo consilio postliminio revocatum in ed. J. F. Gron. Mox ed. pr. *clientularum,* unde post factum *clientulorum.* Sed ea est vox Latinis ignota, scribendumque *clientelarum* videtur. Ern. Quum apud Plautum Mil. glor. 3, 1, 194. et Horat. Ode 2, 18, 8. occurrat *clienta,* habeatque Asconius in Verr. de Præt. urb. p. 102. *plebeiam clientulam Verris,* nil obstat, quo minus et hic *clientulos* admittamus. Servant et Bip. ast Brot. et Schulzius *clientelarum* recepere. Paullo ante *ergo,* quod ed. pr. habet, Put. Ber. Rhen. omisere, restituit Lipsius, e codice suo, ut videtur. Mox ed. vet. *transissent,* mutavit Lipsius. *In manus vestras* a Rhenano est; prius legebatur *nostras.*

Hæc vetera] Quærit Schurzfl. quæ illa sint *vetera,* et qui illi *antiqui?* legitque *hæc adversaria, quæ et antiquariorum b. a. m.* Bip. omisso *hæc,* ac *et* mutato in *in,* recepere hanc lectionem. Vix audeo sequi. Mox Heum. legit *protrahuntur.* De *Muciano* v. H. 2, 5.

Et nunc maxime] Leg. *cum maxime,* ut alibi in Tacito sæpe correctum: et sic plane in ed. pr. unde et hic recepi. Prius *in* MSS. Vat. ante *antiquorum* habent; bene, ut opinor. Ern. De formula *cum maxime* vid. Zinzerling. Crit. juv. promuls. c. 22. Bip. recepere *et nunc maxime.*

Cn. Pompeium, etc.] Cf. Cic. de cl. Orat. 66. 68. seq.

De furto, aut formula, etc.] De *furto* et *interdictis* Dig. 43. tit. 1. et 47. tit. 2. De *formula* supra c. 20. Heum. et Schult. volebant *aut formula interdicti.* Mox pro *et civibus* ed. pr. habet *et comitibus.*

isque optimus civitatis status habendus est, quo nihil tale patimur; ita, cum acciderent, ingentem eloquentiæ materiam subministrabant. Crescit enim cum amplitudine rerum vis ingenii, nec quisquam claram et inlustrem orationem efficere potest, nisi qui caussam parem invenit. Non, opinor, Demosthenem orationes inlustrant, quas adversus tutores suos composuit; nec Ciceronem magnum oratorem P. Quinctius defensus, aut Licinius Archias, faciunt: Catilina et Milo et Verres et Antonius hanc illi famam circumdederunt: non, quia tanti fuit, Rempublicam malos ferre cives, ut uberem ad dicendum materiam oratores haberent; sed, ut subinde admoneo, quæstionis meminerimus, sciamusque, nos de ea re loqui, quæ facilius turbidis et inquietis temporibus exstitit. Quis ignorat, utilius ac melius esse, frui pace, quam bello vexari? Plures tamen bonos prœliatores bella, quam pax, ferunt. Similis eloquentiæ conditio: nam, quo sæpius steterit tamquam in acie, quo-que plures et intulerit ictus et exceperit, quo major adversarius et acrior, quicum pugnas sibi asperas desumpserit, tanto altior et excelsior, et, illis nobilitatus discriminibus, in ore hominum agit, quorum ea natura est, ut secura nolint.

XXXVIII. Transeo ad formam et consuetudinem veterum judiciorum: quæ etsi nunc aptior est civitati, eloquentiam

Adv. tutores suos] Extant adhuc tres ejus orationes contra Aphobum. Demosthenes anno ætatis septimo decimo tutores suos reos peregit.

Hanc illi famam circumdederunt] Sic in vita Agric. c. 20. *Egregiam famam paci circumdedit.* Cf. et H. 4, 11. Mox Heum. dedit *tanti fuit Reipublicæ.* Scribebatur olim per compendium *R. P.* Mox pro *exstitit* Lipsius volebat *exsistit.*

Similis eloquentiæ conditio] Schelius: forsan *eloquentis.*

Eo acrior qui pugnas, etc.] Vetus *acrior per pugnas.* Aliquid hic ulceris. Fortasse, *major adversarius et acrior, quo plures.* Et statim, *illis nobilitatus discriminibus.* LIPS. Latinum Latinium Bibl. t. 2. p. 37. sequor cum Bip. levi correctione loco conrupto medentem, sed in fine periodi cum Lipsio recipio *illis nobilitatus discriminibus.* Ita fere et Schulzius, qui alias aliorum conjecturas exponit. Bip. cum Heum. et Latinio legunt *nobilitata*, ut referatur ad *eloquentiam.*

In ore hominum agit] Emendavi etiam in Historiis 3, 36. et produxi hanc dictionem. Vulgo, *more.* LIPS.

Ut secura velint] Clausula addita Rodolphus: *ut dubia laudent, secura nolint*, quod qui neget aptum ad sensum esse, ipse sine sensu. LIPS. Nec tamen recepit Lipsius, nisi *ut secura nolint.* Acid. dabat *ut dubia laudent, secura malint.* Receptam lectionem bene exponit Schulzius: non placet spectanti et audienti alea secura discriminis.

*Quæ et si nunc aptior est, * ita erit eloquentia, tanto*] Nobis corrupta hæc videbantur, aut mutila. Rodolphus autem concinnat: *etsi nunc aptior est veritati, eloquentiam tamen;* acute si ab ingenio, feliciter si a libro. LIPS. Acidalius non potest amplecti τὸ *veritati.* Sed vide nostra ad L. Senecam de ira 2, 29. GRON. Brot. recepit *veritati*, sed id jure suo jam rejecit Acidalius; falsum enim est, aptiorem veritati et justitiæ esse formam judiciorum, in qua nimis arctis limitibus circumscripta est orandi facultas. Bip. malunt *civitati*, cui aptior illa tranquillitas recentioris formæ. Satis accedit ad vestigia veteris scripturæ, convenit etiam iis, quæ c. 40. et 41. docentur. Proinde recepi. Cui id minus adrideat, legat cum Acid. *existime-*

tamen illud forum magis exercebat, in quo nemo intra paucissimas horas perorare cogebatur, et liberæ comperendinationes erant, et modum dicendi sibi quisque sumebat, et numerus neque dierum neque patronorum finiebatur. Primus, tertio Consulatu, Cn. Pompeius adstrinxit, inposuitque veluti frenos eloquentiæ, ita tamen, ut omnia in foro, omnia legibus, omnia apud Prætores gererentur: apud quos quanto majora negotia olim exerceri solita sint, quod majus argumentum est, quam quod caussæ centumvirales, quæ nunc primum obtinent locum, adeo splendore aliorum judiciorum obruebantur, ut neque Ciceronis, neque Cæsaris, neque Bruti, neque Cœlii, neque Calvi, non denique ullius magni oratoris liber, apud Centumviros dictus, legatur, exceptis orationibus Asinii, quæ *pro hæredibus Urbiniæ* inscribuntur, ab ipso tamen Pollione, mediis Divi Augusti temporibus, habitæ, postquam longa temporum quies, et continuum populi otium, et adsidua Senatûs tranquillitas, et maximi Principis disciplina ipsam quoque eloquentiam, sicut omnia alia, pacaverat?

XXXIX. Parvum et ridiculum fortasse videbitur, quod dicturus sum; dicam tamen, vel ideo, ut rideatur. Quantum humilitatis putamus eloquentiæ adtulisse pænulas istas, quibus adstricti et velut inclusi, cum judicibus fabulamur? quantum virium detraxisse orationi auditoria et tabularia credi-

tur, eloquentia tamen; nominandi casu: hoc bene; sic et Bip. Rhen. mutarat *aptior* in *arctior;* inde Lat. Latinius concinnabat: *quæ uti nunc arctior est, ita erit eloquentia. Antea illud.* Alii magis abludunt, de quibus v. Schulze.

Intra paucissimas horas] Plin. Ep. 4, 9. 6, 2. Pro *finiebatur* ed. pr. habet *favebantur*, vitiose, unde Put. *cavebatur*, quod Schurzfleischio mire placet. Mutavit Lipsius.

Primus tertio Consulatu Cn. Pompeius adstrinxit] Addit etiam Rodolphus: *Primus hujus rei spatia tertio*, etc. Nec hæc talia sane ab ingenii fonte videntur. Ego ex eo scribam, *Primus hujusce spatia.* Sane etiam post in hac translatione persistit: *Quomodo nobiles equos cursus et spatia probant; sic est aliquis oratorum campus*, etc. Lips. Mox *in* ante *legibus* delebant Groslotius et Acidalius. Si *ex* esset, ferretur. Quia abesse MSS. Vat. notat Broterius, delevi. Ern. Ed. pr. et Put. *Primus hujus* sequente lacuna. Rhen. omisit *hujus* et lacunam. Sic et Lips. Mox *solita sint* Acid. bene: prius erat *sunt.*

Caussæ centumvirales] Vid. Cic. de Orat. 1, 38. De judiciis centumviralibus Plin. Ep. 2, 14. 5, 21. 6, 33.

Pro hæredibus Urbiniæ] Quintilianus me duxit ad emendationem, quem vide 4, 1, 11. et 7, 2, 5. et 26. nam Asinium disertim pro hæredibus Urbiniæ laudat. In tritis libris erat *Ironiæ;* in veteri *Uriniæ.* Lips.

Et ridiculum fortasse videtur] Magis placet *videbitur*, Ursino Mureto et Acidalio; recte. Sic et res et Latinitas postulat. Ern.

Pænulas, quibus adstricti et velut inclusi] De pænulæ angustiis notus est etiam locus Ciceronis pro Milon. c. 20. adde Ruben. de Lat. Clav. p. 18. ubi et hunc locum laudare non neglexit. Ceterum ex h. l. intelligi fere tempus scripti Dialogi potest. Nam pænularum usus in publico, præsertim in judiciis, a Domitiani temporibus demum invaluisse videtur, ut placet et Magio de utraque pænula p. 318. ad calcem libri Ruben. Ern.

Auditoria et tabularia] De hoc loco late egit Periz. de Prætorio p. 203. sqq. docens, eum non obstare sententiæ suæ, primo Cæsarum seculo caussas non

mus, in quibus jam fere plurimæ caussæ explicantur? Nam, quomodo nobiles equos cursus et spatia probant; sic est aliquis oratorum campus, per quem nisi liberi et soluti ferantur, debilitatur ac frangitur eloquentia. Ipsam quin immo curam et diligentis styli anxietatem contrariam experimur: quia sæpe interrogat judex, quando incipias, et ex interrogatione ejus incipiendum est. Frequenter probationibus et testibus silentium patronis indicit: unus inter hæc dicenti ac alter adsistit, et res velut in solitudine agitur. Oratori autem clamore plausuque opus est, et velut quodam theatro; qualia quotidie antiquis oratoribus contingebant, cum tot pariter ac tam nobiles forum coarctarent, cum clientelæ quoque et tribus et municipiorum legationes ac partes Italiæ periclitantibus adsisterent; cum in plerisque judiciis crederet Populus Romanus sua interesse, quid judicaretur. Satis constat, C. Cornelium et M. Scaurum et T. Milonem et L. Bestiam et P. Vatinium concursu totius civitatis et adcusatos et defensos; ut frigidissimos quoque oratores ipsa certantis populi studia excitare et incendere potuerint. Itaque, hercule, ejusmodi libri exstant, ut ipsi quoque, qui egerunt, non aliis magis orationibus censeantur.

XL. Jam vero conciones adsiduæ, et datum jus potentissimum quemque vexandi, atque ipsa inimicitiarum gloria, (cum se plurimi disertorum ne a P. quidem Scipione, aut Sulla, aut Cn. Pompeio, abstinerent, et ad incessendos principes viros, ut est

in statis auditoriis, sed in foro actas: nam primo tantum de judicibus sermonem esse, qui leviores et privatas caussas judicarent, non de Principe aut Magistratu, aut caussis gravioribus: deinde auctorem c. 10. auditoria clare opposuisse foro et veris caussis: tertio poni auditoria pro quocunque loco clauso, non peculiari et Reipublicæ destinato. Quia dicit auctor plurimas caussas in auditoriis agi, fortasse expeditius sit, existimare, hinc quoque intelligi, serius, quam videri scriptor velit, hunc librum, et secundo demum seculo scriptum. Ern.

Et spatia probant] Non nemo apud Schurzfl. *et stadia.* Mox *sic est aliquis or. c.* est a Lipsio. Ed. pr. *sic alius.* Put. Alc. Rhen. *sic latus or. c.*

Diligentis styli anxietatem] Sic corrigenda erat lectio ed. pr. *diligens*, non *diligentem*, ut factum a Puteolano. MSS. Vat. plane *diligentis.* Post *unus—ac alter.* Corr. *atque alter.* Ern. Brot. malit *aut alter.* Ita jam Ber. sed Alc. Rhen. et seq. *ac.*

Patronus indicit] Morabin in vers. Gall. legit *patrono indicit*, De la Monnoye *patronis.* Rejicit Brot. conjecturam, putatque, patronum, quasi caussa satis cognita, judicibus non refragantibus, silentium indixisse probationibus ac testibus. Verum auctor mihi videtur id agere, ut ostendat, quo modo actionis cura porro turbaretur a judice. Fiebat hoc, dum probationes et testes adferri peteret, priusquam pergerent patroni. Lego itaque *patronis*, et verbum refero ad *judicem.* Schulze consentit, sed legit *patrono indicitur.*

Et munic. legationes] Sic Rhen. deleta copula ante *legationes.* Idem *assisterent;* prius erat *assisteret.*

C. Cornelium, etc.] Orationum pro Cornelio et M. Scauro non nisi tenues reliquias servavit Asconius Pedianus. Oratio pro L. Bestia periit. Mentionem facit Cic. ad Q. Fr. 2, 3.

Et datum jus quoque potentissimum] Malim, *cuique.* Gron. Immo delendum *quoque* abest MSS. Vat. Ern.

Cn. Pompeio abstinuerint] Sic scripsit Rhenanus, pro vetere *abstinuerunt:* at Acidalius malebat *abstinerent*, quia sequitur *uterentur;* recte: assentiuntur MSS. Vat. Ern.

natura invidiæ, populi quoque adrectioribus auribus uterentur) quantum ardorem ingeniis, quas oratoribus faces admovebant! Non de otiosa et quieta re loquimur, et quæ probitate et modestia gaudeat: sed est magna ista et notabilis eloquentia, alumna licentiæ, quam stulti libertatem vocabant, comes seditionum, effrenati populi incitamentum, sine obsequio, sine servitute, contumax, temeraria, adrogans, quæ in bene constitutis civitatibus non oritur. Quem enim oratorem Lacedæmonium, quem Cretensem accepimus? quarum civitatum severissima disciplina et severissimæ leges traduntur. Ne Macedonum quidem ac Persarum, ac ullius gentis, quæ certo imperio contenta fuerit, eloquentiam novimus; Rhodii quidam, Athenienses plurimi, oratores exstiterunt, apud quos omnia populus, omnia inperiti, omnia, ut sic dixerim, omnes poterant. Nostra quoque civitas, donec erravit, donec se partibus et dissensionibus et discordiis confecit, donec nulla fuit in foro pax, nulla in Senatu concordia, nulla in judiciis moderatio, nulla superiorum reverentia, nullus Magistratuum modus, tulit sine dubio valentiorem eloquentiam; sicuti indomitus ager habet quasdam herbas lætiores. Sed nec tanti Reipublicæ Gracchorum eloquentia fuit, ut pateretur et leges; nec bonæ formam eloquentiæ Cicero tali exitu pensavit.

XLI. Sic quoque, quod superest antiqui oratoribus, forum,

Ad incessendos principes] Bene sic Lipsius. ed. vet. *ad incendendos.*

Populi q. histriones aur. ut.] Sic edit. veteres. Acid. legit *histriones quoque pop. aur. ut.* Schurzfl. *populi ceu histriones.* Bip. conjectant *histricis auribus.* Heum. recte sensit, histrionibus non esse hic locum, deditque *adrectioribus*, quod recipiendum censeo. Sic Virg. Æn. 1, 156. *adrectisque auribus adstant.* Recepit et Schulzius, cui in mentem venerat *intentioribus.*

Non de otiosa] Mur. malit *non enim de*, et mox delet *sed.* Heum. lacunam hic suspicatur, et legit *Nos de otiosa:* putat autem, hic excidisse finem orationis Messalæ et exordium orationis Materni. Sed bene monet Schulze, sermonem Materni hunc esse et continuari, et defectum supra c. 35. esse quærendum.

Vocabant] Heum. *vocant.* Mox Acid. mavult *fomes*, ut respondeat τῷ *incitamentum;* sed si ad *alumnam* respicias, bene habere *comes*, idem notat.

Sine servitute] Sic editi veteres et recte quidem. Male alii dabant *sine severitate.* Male Heum. etiam ea verba delet, et jungit *sine obsequio contumax.* Mox Lipsius bene *accepimus;* prius erat *accipimus.* Tum Schelius mallet *sanctissimæ leges.*

Quem enim oratorem Lacedæmonium] Miratur hoc idem Velleius 1, 18. nec caussam dat, quam veram hic habes. Lips. Cicero Bruto 13. *Hoc autem studium non erat commune Græciæ, sed proprium Athenarum. Quis enim aut Argivum oratorem aut Corinthium aut Thebanum scit fuisse temporibus illis? nisi quid de Epaminonda, docto homine, suspicari libet. Lacedæmonium vero usque ad hoc tempus audivi fuisse neminem.* Quinctil. 3, 7. *Minus Lacedæmone studia literarum, quam Athenis, honoris merebuntur; plus patientia, fortitudo.* Gron.

Nec Maced. quidem] Scripsi *ne M. quidem;* et mox legendum *aut ullius g.* quod nunc, quia est in MSS. Vat. pariter recepi. Ern.

Donec erravit] Nullo certo imperio usa, ut ante dixit. Ern. Rhen. conjiciebat *certavit.*

Nulla in Senatu concordia] Sequentia verba pluscula addidimus a libro. Lips. Sc il. ista ipsa, tum sequentia, *nulla in judiciis moderatio.*

Sed nec tanti R. P.] Sic Rhen. prius erat *sed nec tuta Respublica.*

Bonæ formam eloquentiæ] Muretus *famam*, non subscribente Acidalio, qui sine sententia esse putat, *Cicero tali exitu*

non emendatæ, nec usque ad votum compositæ, civitatis argumentum est. Quis enim nos advocat, nisi aut nocens aut miser? quod municipium in civitatem nostram venit, nisi quod aut vicinus populus, aut domestica discordia, agitat? quam provinciam tuemur, nisi spoliatam vexatamque? Atqui melius fuisset non queri, quam vindicari. Quod si inveniretur aliqua civitas, in qua nemo peccaret, supervacuus esset

pensavit; et mirifice transponendis verbis locum conturbat. Ego nihil hic agnosco vitii. *Bonam eloquentiam* dicit salubrem et publice utilem; qualem fuisse Ciceroni notum est; et adstipulatur Cremutius Cordus apud M. Senecam Suas. 7. qui rostra eum ait *coluisse piis concionibus*. *Pensare exitu eloquentiam* est parem eloquentiæ exitum nancisci: ut Justino 5, 2. *pensare parta cum amissis*, de quo Observ. 4, 13. Potuisset igitur dicere: Nec Respublica eloquentiam Gracchorum legibus eorundem pensavit; nec Ciceroni tanti fuit salubrior eloquentia, ut ob eam talem exitum faceret. Sane τὸ *famam* adderet aliquid sententiæ, ut non modo utilitatibus, sed etiam gloria et magnitudine ejus præferretur Gracchis. Potest tamen retineri *formam*, ut sit idem, quod genus. Melius fuisset Reipublicæ, Gracchos non fuisse disertos, quam facundia ad seditiosas leges ferendas uti; melius Ciceroni, quamvis salubris eloquentiæ genere vel fama caruisse, quam propter illam sic perire. Gron. Pro *tali* melius foret *pari*; sed hoc ipsum potuit auctor illo verbo exprimere voluisse. Pro *bonæ* Broterius conjicit legendum *bene*, quod in MS. Vat. supra scriptum reperit. Ern. Ed. vet. vulgatum habent. Schurzfl. tamen ex ed. quadam Veneta profert *nec bonam famam*. Heum. sic: *nec bonæ fama eloquentiæ Ciceronem*. Schulze adripit τὸ *bene*, et ita locum exhibet: *nec bene famam eloq*. Quod satis placet. Ad rem cf. Vell. 2, 66.

Non emendare nec usquam ad votum] Si nihil hic deest, scribam, *non emendatæ, nec usque ad*. Sequentia etiam in libro Farnes. *argumentum est. Quis enim nos*. Lips. Recte Lipsius, *non emendatæ, neque usque ad*. Sed, quæ sententia in illis, *superest antiquis oratoribus*, clamat Acidalius, qui solus hæc ausus post Lipsium tentare. Et tamen una litera expuncta nos expediet. Scribe: *Sic quoque, quod superest antiqui oratoribus, forum, non emendatæ, nec usque ad votum compositæ civitatis argumentum est*. Nempe conciones sustulerunt Cæsares. Una ratio ex tot apud antiquos occasionibus ostentandi ingenii et eloquentiæ exercendæ relicta erat, forum et caussarum patrocinia. Hoc antiqui solum oratoribus supererat. Livius 34. *Quod maturi erat circa, demessum et convectum est*. Quod sequitur, accipiendum ex codice Farnesiano: *Quis enim nos advocat, nisi aut nocens, aut miser?* De verbo *advocare* diximus ad Senec. de clement. 1, 9. Gron. Ego malim excidisse *ex* per finalem syllabam præcedentis verbi; idque etiam in textu dedit Broterius. Ern. Ed. veteres *Quod superest antiquis orat*. Hoc servant Heum. et Bip. Et illi quidem *superest* significat *superstes est*; hi per *superest* intelligunt *in cumulum abundat*, ut apud Ter. Phorm. 1, 2, 19. *Cui tanta res erat et supererat*; siquidem præter veteris civitatis libertatem s. certamina in Republica, etiam opportunius erat antiquis oratoribus forum, eo quod apud populum crimina judicabantur. Verum bene monet Schulze, sic legendum esse *supererat* vel *superfuit*. Ipse Gronovii conjecturam suam facit, quæ et mihi potior est. Tum Farnesianum librum sequor cum Gron. Heum. Bip.

Quod municipium in civitatem nostram] *In clientelam nostram* edidit Pithœus, idque rectius videtur Schelio; merito. Ern. Recepere Bip. et Schulze. Sed municipia integra *in civitatem Romanam venisse*, i. e. jus civitatis accepisse, Festus docet. Exemplum dat Cic. pro Corn. Balbo 24. Cf. Sigon. de ant. jure Italiæ 2, 6.

Non queri quam judicari] Lego *vindicari*. Lips. Acidalius ait, bene Lipsium legere *vindicari*; sed non id satis: Muretum optime totum locum emendasse: *Atqui melius fuisset non fieri, quam vindicari*. Immo pejus. *Non queri*, est, illos non fuisse injuria affectos, eoque nec querelarum caussam habuisse.

inter innocentes orator, sicut inter sanos medicus. Quo modo tamen minimum usus, minimumque profectus ars medentis habet in his gentibus, quæ firmissima valetudine ac saluberrimis corporibus utuntur; sic minor oratorum obscuriorque gloria est inter bonos mores, et in obsequium regentis paratos. Quid enim opus est longis in Senatu sententiis, cum optimi cito consentiant? quid multis apud populum concionibus, cum de Republica non inperiti et multi deliberent, sed sapientissimus et unus? quid voluntariis adcusationibus, cum tam raro et tam parce peccetur? quid invidiosis et excedentibus modum defensionibus, cum clementia cognoscentis obviam periclitantibus eat? Credite, optimi, et in quantum opus est, disertissimi viri, si aut vos prioribus sæculis, aut isti, quos miramur, his nati essent, ac Deus aliquis vitas vestras, vestra tempora, repente mutasset, nec vobis summa illa laus et gloria in eloquentia, neque illis modus et temperamentum, defuisset. Nunc, quoniam nemo eodem tempore adsequi potest magnam famam et magnam quietem, bono sæculi sui quisque, citra obtrectationem alterius, utatur.

XLII. Finierat Maternus. Tum Messala: Erant, quibus contradicerem; erant, de quibus plura dici vellem, nisi jam dies esset exactus. Fiet, inquit Maternus, postea arbitratu tuo; et si qua tibi obscura in hoc meo sermone visa sunt, de his rursus conferemus. Ac, simul adsurgens, et Aprum complexus, Ego, inquit, te poetis, Messala, antiquariis, criminabimur. At ego vos rhetoribus et scholasticis, inquit.

Cum adrisissent, discessimus.

GRON. *Non fieri* volebat et Schelius; frustra.

Quomodo tamen] Heum. *Q. enim.*

Sic minor oratorum] Vet. edit. addunt *horum*. Rhen. bene sustulit.

Cum optima cito consentiant?] Lego *cum optimis*. Rodolphus autem, *cum optima cito censeantur?* A fine autem libelli, ut cuivis videre est, multa desunt, atque adeo præcipua dissertationis pars. Sed mihi, cum Deo, pausa hic et finis; cui gratia et gloria in æternum. LIPS. Rhen. bene monet, legi posse *optimi*. Probat Acid. Recentiores certatim recepere. Non integrum esse hac parte dialogum, frustra queritur Lipsius, ut bene monet Brot. Similis finis est apud Cic. de Nat. Deorum.

Sapientiss. et unus] Vespasianus. Cf. Plin. 2, 7 (5).

Vitas vestras] *Vestras* deest in ed. vet. Rhenanus adjecit. Idem dedit *neque illis*: prius erat *neque illos*. Mox ad *temperamentum* addit Acid. *in turbis vel certaminibus*.

Bonis sec. s. quisque] MSS. Vat. *bono s. s.* quod melius videtur. ERN. Recipio cum Bip.

Antiquariis] Vetus liber Pithœi *cum antiquariis*.

At ego] Schurzfl. *At Aper*, vel *At ille*, *Ego*. Non opus.

JUSTI LIPSII

EXCURSUS

AD

ANNALIUM

LIBROS.

JUSTI LIPSII
EXCURSUS
AD
ANNALIUM
LIB. I.

A.

CAP. VII.

Ignis originem nescio, nisi quod antiquum video, et a temporibus Antoninorum. Herodianus sane in Commodo statim meminit, ut rei vulgatæ, ubi de Lucilla sorore ejus 1, 20. Οὐδὲν ἧττον μέν τοι καὶ ὁ Κόμμοδος ἐφύλαττε τιμὰς τῇ ἀδελφῇ. Καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ βασιλείου θρόνου καθῆστο ἐν τοῖς θεάτροις, καὶ τὸ πῦρ προεπόμπευεν αὐτῆς. Idem de Marcia Commodi concubina c. 40. Ἡ οὐδὲν, inquit, ἀπεῖχε γαμετῆς γυναικὸς, ἀλλὰ πάντα ὑπῆρχεν, ὅσα Σεβαστῇ, πλὴν τοῦ πυρός. Et de Pertinace 2, 9. Κατῆλθεν ἐπὶ τὸ συνέδριον τῆς βουλῆς, οὔτε τὸ πῦρ ἐάσας ἑαυτοῦ προπομπεῦσαι, οὔτε τι ἄλλο τῶν βασιλικῶν συμβόλων εἰς ὕψος ἀρθῆναι. Nec ambigimus de more: illud tamen mirum, bis mirum, non alium e Græcis Latinisque exprimere tam insignitam rem, præter Herodianum; non Dionem, non Capitolinum, Spartianum, Lampridium, qui eadem scripserunt illi. Nec enim, quod sciam, meminerunt verbo. Quis tamen iste ignis? non e carbonibus aut ligno, nec qualis ille apud Horatium Sat. 1, 5, 36. prunæ batillus: lampas tantum fuit. Rem adhuc ignotam doceo, firmoque ex M. Antonino in libris suæ vitæ 1, 17. Ὅτι δυνατόν ἐστι, inquit, ἐν αὐλῇ βιοῦντα μήτε δορυφορήσεως χρήζειν, μήτε ἐσθήτων σημειωτῶν, μήτε λαμπάδων καὶ ἀνδριάντων τοιῶν δέ τινων, καὶ τοῦ ὁμοίου κόμπου. Describit recensetque insignia omnia principatus. Ut ergo in Deorum cultu adhibitæ lucernæ facesque, ut docui in Electis 1, 3. sic Imperatorum. Opinor autem Romam traductum morem e Persis. Illorum enim Regi prælatus ignis, Xenophon Παιδείας 8, 3. Καὶ πῦρ ὄπισθεν τοῦ ἅρματος ἐπ' ἐσχάρας μεγάλης ἄνδρες εἵποντο φέροντες: et post ignem illum secutus Cyrus. Immo et Asiaticis, si recte capio Ammianum 23, 6. *Feruntque etiam (si justum est credi) ignem cælitus lapsum apud se sempiternis foculis custodiri; cujus portionem exiguam ut faustam præisse quondam Asiaticis Regibus dicunt.* Diadema autem primus Romanorum Principum usurpavit Aurelianus; uti in vita ejus Victor; etsi alibi male id refert ad Caligulam. Purpuram quis primus sumpserit, adhuc quæro.

B.

CAP. X.

SENECA Suas. 1. *Cum Antonius vellet se Liberum patrem dici, et hoc nomen statuis subscribi, . . . occurrerunt venienti ei Athenienses cum conjugibus ac liberis, et Dionysium salutaverunt. Bene illis cesserat, si nasus Atticus ibi substitisset: dixerunt, despondere ipsos* (malim, *ipsi*) *in matrimonium Minervam Musam suam, et rogaverunt, ut duceret; et Antonius ait ducturum, sed dotis nomine imperare se illis mille talenta. Tum ex Græculis quidam ait . . . . . .* *. *Huic quidem impune fuit, sed Atheniensium sponsalia mille talentis æstimata sunt; quæ cum exigerentur, multi contumeliosi libelli propositi sunt, sicut ille, qui subscriptus est statuæ ejus, cum eodem tempore Octaviam uxorem haberet et Cleopatram: Hoc tu evita, restituas, tibi habe.* Primum offendimus in Minerva Musa; quoniam neque Dio 48, 39. nominat in hac historia, Ἀθηνᾶν dixisse contentus; nec cognomen nostrarum Dearum scio alias adhæsisse Minervæ. Itaque, inducta ea voce, scribo, *Minervam suam* †; nata fuit ex confusa repetitione litteræ vocisque sequentis. In summa discrepat idem Dio, qui ἑκατὸν μυριάδας imperatas pro dote ait, id est Romano ritu HS. quadragies. Mille autem talenta Senecæ paullo minus faciunt ducenties quadragies; sexto tanto immaniore summa. Tamen non muto. Græculi jocum, cui spatium vacuum, doleo abesse; et Latinum commode restituo, *Octavia, res tuas tibi habe.* Quicumque ille, comiter jocatus est ex divortii Romani forma. Cum enim Cleopatram amaret haberetque Antonius, ecce subscripsit iste, quasi nomine Antonii Octaviam repudiantis, *Octavia, res tuas tibi habe* ‡. Quæ solennia in libello repudii verba fuisse, jam notum. Apuleius Met. 5. post med. *Tu quidem ob istud* (ita emendo) *tam dirum facinus confestim thoro meo divorte, tibique res tuas habeto.*

In Senecæ loco de Minerva Musa, mente nunc et manu amplector sententiam Jani mei Grotii, amœnissimi et acutissimi viri, reponentis, *Minervam Musicam.* Inter nobiles Athenis statuas fuit Minerva hoc cognomento; sic dicta, *quoniam dracones in Gorgone ejus ad ictus citharæ tinnitu resonant.* Plinius 34, 8. (19, 15.)

C.

CAP. X.

NEC viri solum ad Sacerdotium adscripti magni hujus Divi, sed, quod rideamus, feminæ; adeo projecti in adulationem tunc mores. Marmor (apud Grut. p. 320, 10.): P. POSTVMIAE. P. F. PAVLLAE. SACERD. D. IVLI. AVGVST. Item in Hispaniis (ib. p. 101, 3.): LVCR.

* Græculi jocum, quem abesse dolebat Lipsius, e vetere libro dedit Covarruvias, teste Andrea Schotto. Is ita habet: Κύριε, ὁ Ζεὺς τὴν μητέρα σου Σεμέλην ἄπροικον εἶχεν Sic bene lacuna completa. Vid. ed. Senecæ Gronovianam.

† P. Faber Sem. 2, 15. itidem τὸ *Musam* expunxit. Idem sic visum Harduino ad Plinii locum; Lipsius ipse in editione Senecæ eam vocem omisit.

‡ P. Ciacconius ita legit: Ὀκτάβια καὶ Ἀθηνᾶ τῷ Ἀντονίῳ, *Res tuas tibi habe.*

L. F. CAMPANA. FLAM. PERP. DOMVS. AVG. id est, *Lucretia L. filia, Flaminica perpetua.* Exemplum hujus rei a Livia, quæ miro exemplo, Sacerdos sui viri *, et quidem ex decreto Senatus. Dio 56. extremo: *Τότε δὲ ἀθανατίσαντες αὐτὸν, καὶ θιασώτας οἱ καὶ ἱερὰ καὶ ἱέρειαν τὴν Λιουΐαν, ἀπέδειξαν.* Quod noto eo libentius, ut lux inde adfulgeat tenebricoso Ovidii loco De Ponto 4, 9, 105. *Nec pietas ignota mea est; videt hospita tellus In nostra sacrum Cæsaris esse domo. Stant pariter natusque pius, conjuxque Sacerdos, Numina jam facto non leviora Deo. Natus pius,* Tiberius est; *conjux Sacerdos,* Livia. Puto ad hæc Sacerdotia, quæ cum ambitu et sumptu adfectabant in provinciis passim, pertinere Arriani locum elegantem, de sermonibus Epicteti 1, 19. *Σήμερόν τις ὑπὲρ ἱερωσύνης ἐλάλει μοι τοῦ Αὐγούστου. Λέγω αὐτῷ, ἄνθρωπε, ἄφες τὸ πρᾶγμα. δαπανήσεις πολλὰ εἰς οὐδέν. Ἀλλ' οἱ τὰς φωνάς, φησὶ, γράφοντες † γράψουσι τὸ ἐμὸν ὄνομα. Μήτι οὖν σὺ τοῖς ἀναγινώσκουσι λέγεις παρὼν, Ἐμὲ γεγράφασιν; εἰ δὲ καὶ νῦν δύνασαι παρεῖναι πᾶσιν, ἐὰν ἀποθάνῃς, τί ποιήσεις; Μενεῖ μου τὸ ὄνομα. γράψον αὐτὸ εἰς λίθον καὶ μενεῖ. Ἄγε, ἔξω δὲ Νικοπόλεως τίς σου μνεία; ἀλλὰ χρυσοῦν στέφανον φορήσω. Εἰ ἅπαξ ἐπιθυμεῖς στεφάνου, ῥόδινον λαβὼν περίθου, ὄψει γὰρ κομψότερον.* Lepidus et ad Philosophum dialogismus: *Hodie,* inquit, *locutus mecum quidam super sacerdotio Augusti. Dico ei, Mi homo, mitte rem, sumptum multum facies frustra. At scribæ publici, inquit,* (corrupta hac parte Græca) *nomen meum adnotabunt. Num tu igitur legentibus omnibus coram dices, Me inscripserunt? et, ut tunc possis adesse omnibus legentibus, mortuus quid facies? Manebit meum nomen. Inscribe ipsum lapidi, et manebit. Age, extra Nicopolim autem quæ memoria tui? At coronam auream gestabo* (qua scilicet ornati Sacerdotes, dum faciunt, ex Livio, Plutarcho, aliis). *Si prorsum appetis coronam, roseam indutus circumi; adspectu enim id jucundius.*

D.

CAP. XIV.

PRIMUS Prætor Romæ institutus a. u. 388. Furius Camillus Livius 7, 1. et Suidas in voce Πραίτωρ. Additus alter a. 510. cui cognomen datum Peregrini, quod plerumque inter cives jus diceret et peregrinos, Epitoma Livii 19. Additi duo alii a. u. 520. Sicilia et Sardinia in provinciam redactis, qui illuc cum imperio mitterentur, Epitoma 20. Iterum duo, victis Hispaniis, a. 557. Ita in universum ad id tempus Prætores sex; e quibus duo juri dicendo præerant, reliqui in provincias mittebantur expertes judiciorum. Id mansit, donec quæstiones perpetuæ constitutæ, a. 605. L. Censorino, M. Manilio coss. Patribusque tunc visum, ut in totum Magistratus sui annum Prætores in urbe manerent; e quibus duo, more prisco, jus dicerent; reliqui quatuor publicis judiciis præessent: iidem omnes, exacto anno, sorte in provincias Prætorias mitterentur. Cornelius deinde Sulla Dictator auxit quæstionum publicarum numerum, pariterque Prætorum; non

* Adde Velleii locum huic rei, quem correxi ad Annal. 13, 2.
† Schweighæuser post Casaubonum emendavit: legit, τὰ σύμφωνα, φησὶ, γράφοντες.

tamen eatenus, ut quot quæstiones essent, totidem Prætores: (errat largiter Pomponius de Orig. juris, D. 1. tit. 2. qui id sensit; quia plures sæpe quæstiones apud eumdem Prætorem exercitas constat) sed in universum addidit duos. Ita non plures octo Prætores ad Ciceronis ævum, idque ex variis ejus scriptis clarum; non decem, ut voluit Jurisconsultus. Oppressa mox Republica, C. Cæsar Dictator primus instituit decem, quo pluribus bellorum sociis honorem eum gratificaretur. Dio 42, 51. Ἵνα πλείους αὐτῶν (συναγωνιστῶν intelligo) ἀμείψηται, στρατηγούς τε δέκα ἐς τὸ ἐπιὸν ἔτος ἀποδεῖξαι, καὶ ἱερέας ὑπὲρ τὸ νενομισμένον: qui Pomponium refellit disertim. Sed nec in eo numero stetit Cæsar, creavitque biennio post XIV, iterumque anno post XVI; idque, ut Dio idem (43, 49.) ait, in multos annos. At Augustus, Republica et imperio potitus, pariter varium se in hac creatione gessit. A. u. 731. minuit Cæsarianum numerum, retraxitque ad decem. Dio 53, 32. Ταῦτά τε οὕτως ὁ Αὔγουστος ἐποίησε, καὶ στρατηγοὺς δέκα, ὡς οὐδὲν ἔτι πλειόνων δεόμενος ἀπέδειξε. Velleius 2, 89. *Imperium Magistratuum ad pristinum redactum modum; tantummodo octo Prætoribus adlecti duo.* Anno 764. creavit XVI, propter turbam competitorum; ita tamen, (ait Dio 56, 25.) ut posterioribus deinceps multis annis XII dumtaxat crearet. Atque hoc est, quod hic Tacitus de duodenario numero tradito ab Augusto adseverat: vere et recte, si respicias instituta ejus extrema. Nam ad prima adjecit oculos Pomponius, qui XVI Prætores constituit sub Augusto, et in tempore saltem errat. At, quod Tiberium jurasse Tacitus ait, se numerum XII non excessurum, quis Pontifex perjurio eum solvet? Nam ego manifesto hominem teneo ex Dionis testimonio 58, 20. qui adfirmat, Tiberium a. u. 736. quindecim Prætores creasse, additque: Καὶ τοῦτο ἐπὶ πολλὰ ἔτη συνέβη, ὥστε ἔστι μὲν ὅτε ἑκκαίδεκα, ἔστι δὲ ὅτε καὶ παρ' ἕνα, ἢ καὶ δύο χειροτονεῖσθαι. Immo Claudius Imp. alias XIV, alias XVIII creavit; interdum medio inter hos numero. Vide eumdem Græcum 60, 10.

E.

CAP. XV.

Julius Cæsar jus creandi Magistratus non totum a populo tulit, cruda adhuc servitute, sed cúm eo divisit. Suetonius satis clare cap. 41*. *Comitia cum populo partitus est; ut, exceptis Consulatus competitoribus, de cetero numero candidatorum, pro parte dimidia, quos populus vellet, pronuntiarentur;* (justum comitiorum verbum esset, *renuntiarentur*) *pro parte altera, quos ipse dedisset.* (scribe, *edidisset.*) *Et edebat per libellos, circum tribus missos, scriptura brevi: Cæsar Dictator illi tribui. Commendo vobis illum et illum, ut vestro suffragio suam dignitatem teneant* †. Ubi vides, Consulibus exceptis, in ceterorum suffragia æquale jus Principi fuisse cum plebe: nam Consules quidem, summi imperii olim nomen, et ipse et secuti

* *V.* Dion. 43, 47. actis anni 709.

† In loco Suetonii Jul. 41. verbum *pronuntiarentur* tuetur Burm. Ernesti item, qui *pronuntiare* convenire docet Magistratui, qui comitia habebat; *renuntiare* præconi.

Principes sepofuerunt Senatui sibique. Augustus deinde *Comitiorum pristinum jus* (verba Suetonii sunt c. 40.) *reduxit; ac multiplici pœna coercito ambitu, die comitiorum tribulibus suis, etc.* Quo loco pristinum jus, non vetus illud accipio, quod integra libertate; sed hoc idem, quod a patre ejus Julio institutum: pristinum tamen ideo, quia per bella civilia et impotentem Triumviratum, abolitus Cæsarianus mos, quem reduxit longo intervallo nunc Augustus. Eum Suetonii sensum (nam interpretes silent aut vacillant) adstruo ex Dione 53, 21. Ὁ, τε δῆμος ἐς τὰς ἀρχαιρεσίας καὶ τὸ πλῆθος αὖ συνελέγετο, οὐ μέντοι καὶ ἐπράττετό τι, ὃ μὴ καὶ ἐκείνῳ ἤρεσκε. Τούς γ' οὖν ἄρξοντας, τοὺς μὲν αὐτὸς ἐκλεγόμενος προεβάλλετο, τοὺς δὲ καὶ ἐπὶ τῷ δήμῳ τῷ τε ὁμίλῳ, κατὰ τὸ ἀρχαῖον ποιούμενος, ἐπεμελεῖτο, ὅπως μήτ' ἀνεπιτήδειοι, μήτ' ἐκ παρακελεύσεως, ἢ καὶ δεκασμοῦ ἀποδεικνύωνται. Aliquid tamen plebi etiam cum Consulum comitiis fuisse, videtur colligi ex Dione 54, 6. in actis anni 732. Tiberius primus, animis Quiritium fractis jam et ad servitium factis, jus omne sibi et Senatui sumpsit, populi nullo loco: quod Tacitus his verbis voluit, *comitia e campo ad Patres tralata.* Sed in Consulibus quid ejus ævo fuerit, Tacitus ipse effari non potest fine hujus libri: *De comitiis Consularibus, quæ tum primum illo Principe ac deinceps fuere, vix quidquam firmare ausim; adeo diversa non modo apud auctores, sed in ipsius orationibus, reperiuntur.* Potest Dio, qui videtur omnem Consulum renuntiationem ad Tiberium referre; aliorum Magistratuum ad Senatum, commendatione Principis interposita; quem l. 58. vide. Ex eo tempore expers suffragiorum populus, donec Caius *tentavit, comitiorum more revocato, suffragia populo reddere,* ait Sueton. c. 16. scilicet Tiberii instituto omisso, Augusti revocato; sed idem ille omisit: Tiberianumque morem apud secutos Principes valuisse deinceps, clarum ex memoriis rerum.

F.

CAP. XVII.

Originem et progressum stipendii Romani docui nuper in Electis 1, 2. et vere. Aureus in mensem fuit; i. e. deni in diem asses, ut hic milites fatentur. Quomodo ergo iidem milites statim denarium petunt, quasi ad stipendium augendum? *Ut singulos denarios mererent;* et, *Ut denarius diurnum stipendium foret.* Nonne enim, inquiunt, denarius idem quod deni asses? Et Æmilius Ferretus quidem post multum æstum hæsit in hoc vado. Locos eos pugnantes sic conciliat, quasi milites petant, inquit, duplicari stipendium; id est, alios denos asses, præter illos datos. Vir optimus non didicit conciliaturas. Quod Suetonius dicit, voluisse eos æquari stipendio Prætorianis (ii autem binos denarios capiebant), de Germanico milite dixit, non de Pannonio, ut censet ipse, et post eum vir doctus. Dio de hac seditione nimis clare 57, 4. Τό, τε σύμπαν, οὐθ' ὑπὲρ ἑκκαίδεκα ἔτη στρατεύεσθαι, ἤθελον, καὶ δραχμὴν ἡμερησίαν φέρειν, τά τε ἆθλα εὐθὺς αὐτοῦ ἐν τῷ στρατοπέδῳ λαμβάνειν ἠξίουν. En, petebant, ait, δραχμὴν ἡμερησίαν. Non ergo duas, ut volunt illi. Sed quid alludo? res sic se habet. Aliud illo ævo denarius, aliud deni asses. Per bella videlicet civilia (et sentimus etiam nunc) creverat auri pretium et argenti.

Itaque denarius XVI primo assibus, (et, pro ratione, sestertius item assibus quatuor, quod ex Mæciano et Vitruvio 3, 1. disco) tandem æstimari XII cœpit, in eoque stetit Augusti et sequentium aliquot Principum ævo. Quo argumento? Claro quidem, e loco Suetonii, ut nos eum emendavimus, orchestræ non dubio consensu, in Domit. c. 7. ex quo clarum, aureum Romani militis stipendium fuisse in menses: at si aureus, ergo non plus XXV denariis. Abi nunc ad mensularios, et reduc denos in diem asses (ita ut mensis dies habeat triginta) ad denarios XXV, reperies denarium ipsum planissime valuisse duodecim asses. Quid ergo miraris, si milites pro denis assibus denarium petant; ut quinque scilicet denarios in mensem faciant lucri? At acriter in hanc sententiam pugnat Plinius 33, 3. qui ait, in militari stipendio semper denarium pro decem assibus datum. Pugnet, ego eum tam tranquillum reddam, quam alcedo olim mare. Nam Plinius quidem plane a me est. Ea, inquit, severitas disciplinæ militaris fuit, ut, quamquam denarii pretio sæpius aucto, miles tamen nihil inde commodi senserit; sed proinde illi in stipendium denarius processerit, quasi si esset tantum assium denum. Ea Plinii mens; aut si alia, de prisca Republica sensit, non de hac Augustæa. Simile prorsus ante annos paucos vidimus in urbe, urbium ocello. Hispani militis, in petulanti illa seditione, præcipuum postulatum fuit, ut aureos in solutum acciperet prisca æstimatione, non hac grandi, quæ obtinebat: nec impetravit; fecitque lucri in auri pretio fiscus, quod olim in argenti Respublica Romana. Porro, quod ad modum hunc stipendii attinet, scire licet eumdem propemodum fuisse Græcis: Daricum enim in menses accipiebant, id est XX drachmas: in expeditione Cyri, sesquidaricum extorserunt, tantum non per seditionem. Xenophon 1, 3, 21. Περὶ ἀναβάσεως Κύρου. Ὁ Κῦρος ὑπισχνεῖται ἡμιόλιον πᾶσι δώσειν, οὗ πρότερον ἔφερον, ἀντὶ Δαρεικοῦ τρία ἡμιδάρεικα τοῦ μηνὸς τῷ στρατιώτῃ. Et similis de Darico menstruo locus 7, 6, 1. Melior ergo conditio militis Romani.

G.

CAP. XVII.

Suetonius id quoque ab Augusto esse ostendit, sed obscurius, c. 49. *Quicquid ubique militum esset, ad certam stipendiorum præmiorumque formulam adstrinxit, definitis pro gradu cujusque et temporibus militiæ et commodis missionum, ne, aut ætate aut inopia, post missionem, solicitari ad res novas possent.* Nam commoda missionum, hanc pecuniam accepit. Sed clarissime Dio 55, 23. summa etiam præmii expressa: Χαλεπῶς δὲ δὴ τῶν στρατιωτῶν πρὸς τὴν τῶν ἄθλων σμικρότητα διὰ τοὺς πολέμους τοὺς τότε ἐνεστηκότας οὐχ' ἥκιστα ἐχόντων, καὶ μηδενὸς ἔξω τοῦ τεταγμένου τῆς στρατείας σφίσι χρόνου ὅπλα λαβεῖν ἐθέλοντος, ἐψηφίσθη, τοῖς μὲν ἐκ τοῦ δορυφορικοῦ πενταχισχιλίας δραχμὰς, ἐπειδὰν ἑκκαίδεκα ἔτη, τοῖς δὲ ἑτέροις τρισχιλίας, ἐπειδὰν εἴκοσι στρατεύσωνται, δίδοσθαι: ex quo loco pronum mihi eluere vetustam Suetonii maculam Cal. 44. *Ceterorum increpita cupiditate, commoda emeritæ militiæ ad sexcentorum millium summam recidit.* Hæc præmia enim haud dubie

intelligit. At quomodo constat immanis illa sexcentorum millium summa, si ex Dione verissimum est, τρισχιλίας δραχμὰς tantum, id est, Romano more, duodena millia nummum destinata iis fuisse? Caligula autem de ea ipsa summa aliquid recidit. Scribe igitur, *ad sex millium summam:* ea enim veritas; et Caligula dimidium imminuisse putandus est præmii militaris. Pretium operæ est sane hæc loca inter se conferri, et non per caliginem ultra sciri rationem militiæ sub Augusto. Hæc pecunia alio nomine emeritum dicta, quia scilicet emeritis debebatur. Modestinus l. 3. de re mil. *Qui militiæ tempus in desertione implevit, emerito privatur:* et, *Ut veteranus restituetur et emerita accipiet.* Menander Arrius ib. l. 5. *Et præmia et emeritum capiet.* Sueton. in Aug. 24. *Alias legiones immodeste missionem postulantes citra commoda emeritorum præmiorum exauctoravit;* ubi malo, *emeritorum et præmiorum**. Commoda justæ militiæ idem scriptor dixit Vitellii c. 15. *Delectum ea conditione in urbe egit, ut voluntariis non modo missionem post victoriam, sed etiam veteranorum justæque militiæ commoda, polliceretur.* Dio 54, 25. adserere videtur, eam pecuniam adtributam pro agris, his verbis: Καὶ διέταξε (Augustus scilicet) τάτε ἔτη ὅσα οἱ πολῖται στρατεύσαιντο, καὶ τὰ χρήματα, ὅσα παυσάμενοι τῆς στρατείας, ἀντὶ τῆς χώρας, ἣν ἀεὶ ποτε ᾔτουν, λήψοιντο. Cui ambigo an adsentiar, quia non semel hic in Tacito et pecuniæ mentio et agrorum.

H.

CAP. XX.

Describit Vegetius 2, 10. *Erat enim castrorum Præfectus, licet inferior dignitate, tamen occupatus non mediocribus caussis; ad quem castrorum positio, valli et fossæ destinatio* (nescio an *designatio*†) *pertinebat. Tabernacula vel casæ militum, cum impedimentis omnibus, nutu ipsius curabantur: præterea ægri contubernales, et medici, a quibus curabantur; vehicula, sagmarii, necnon ferramenta, quibus materia secatur vel cæditur: item ligna vel stramina, arietes, onagri, balistæ, ceteraque genera tormentorum procurabat, aliquando ne deessent. Is post longam probatamque militiam legebatur, ut certe* (potius, *recte*) *doceret alios, quod ipse cum laude fecisset.* Quæ verba ad lucem hujus loci pertinent, et plurium infra, in quibus de castrorum Præfecto. Cuique autem legioni suus castrorum Præfectus fuit, si tamen tenderet seorsum. Colligo ex Tacito 14, 37. *Pœnius Posthumus, Præfectus castrorum secundæ legionis:* et Velleio 2, 119. *At e Præfectis castrorum duobus, quam clarum exemplum L. Eggius, tam turpe Ceionius, prodidit.* Supra Tribunos militum collocare eos visus noster H. 2, 89. in pompa Vitelliana. *Ante aquilam Præfecti castrorum, Tribunique, et primi Centurionum candida veste.* Vir egregius, cujus memoriam amo, colo, in Semestribus suis 1, 2. censuit hunc eumdem esse cum Prætorii Præfecto, et Vespasiani avum etiam auget hac dignitate; quoniam Suetonius scripserit Vesp. 1. *Polla patrem*

* Ernesti ad h. l. verba *emeritorum et præmiorum* pro glossa habet.
† Stewechius malit *æstimatio.*

habuit Vespasium Pollionem, ter Tribunum militum Præfectumque castrorum. Abi, vir maxime! lucrifac, reliquæ virtutis tuæ caussa, censoriam hanc notam.

I.

CAP. XXIV.

Rebus lætis et militia prospera, ornari signa mos fuit lauru, floribus, unguentis. Claudianus 10, 187. *Lætaturque tamen: Mavortia signa rubescunt Floribus, et subitis animantur frondibus hastæ.* Suetonius Claudii c. 13. *Verum intra quintum diem oppressus est, legionibus, quæ sacramentum mutaverant, in pœnitentiam religione conversis: postquam denuntiato ad novum Imperatorem itinere, casu quodam an divinitus, neque aquilæ* * *ornari, neque signa convelli potuerunt.* Et Orosius eadem de re 7, 6. *Die dicto, ut in unum undique ad novum Imperatorem convenirent, neque aquilæ ornari, neque convelli quoquo modo signa moverive potuerunt.* Signa ergo in ejusmodi lætitiis obviamque itionibus ornabantur; cui rei adhibita etiam unguenta. Plinius 13, 3 (4). *Aquilæ certe ac signa, pulverulenta illa ac custodiis horrida, inunguntur etiam festis diebus; utinamque dicere possemus, quis primus instituisset. Ita est: hac mercede corruptæ terrarum orbem devicere aquilæ.* Nec aliud est, quod noster hic appellat insignium fulgorem. Ita 15, 29. *Hinc agmina legionum stetere fulgentibus aquilis signisque et simulacris Deum in modum templi.* Et Livius etiam 28, 14. *Asdrubal clamore equitum excitatus, ut ex tabernaculo prosiluit, tumultumque ante vallum et trepidationem suorum, et procul signa legionum fulgentia plenosque hostium campos vidit:* etsi paullo aliter id accipio de fulgore argenti, pulvere deterso; quia nondum illo ævo notus luxuriæ mos. Contra, in tristitia et rebus arctis, signa horrida et incompta. Tacitus in funere Germanici 3, 2. *Præcedebant incompta signa, versi faces.* Libro H. 4, 62. *Revulsæ Imperatorum imagines, inhonora signa, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis.* Libro 15, 16. de fuga Pæti: *Corbulo, cum suis copiis apud ripam Euphratis obvius, non eam speciem insignium et armorum prætulit, ut diversitatem exprobraret.* Nec plura mihi notata de hoc parum cognito adhuc militiæ ritu. Illud addo, manasse videri a statuis Deorum, quas melioribus diebus unguentis perfundebant, quasi in cultum et honorem. Aquilæ autem nonne Dii militares? Cicero in Verr. 4, 35. *Omnes Segestanas matronas et virgines convenisse, cum Diana exportaretur: unxisse unguentis, complesse et coronis et floribus.* Arnobius 1. p. 22. *Si quando conspexeram lubricatum lapidem, et ex olivi unguine ordinatum;* ubi malim, *odoratum* †. Apuleius Florid. 1. init. *Lapis unguine delibutus.* Seneca Fragm. de Superstitione apud August. de civ. Dei 6, 10. *Alius fictor est, alius unctor.* Lapis vetus Romæ (apud Grut. p. 124.): DEINDE. CORONIS. INLATIS. SIGNISQVE. VNCTIS. Vide, quæ notavi Elect. 2, 18.

* Male in Sueton. *aquila:* plures enim legiones.
† Forsan *sordidatum.* Cf. Heraldi observ.

K.

CAP. XXXI.

Res initium habuit non a Julio Cæsare, ut famam esse video; sed ab Augusto. Nam Cæsar quidem tributi nomine HS. quadringenties imposuit Galliæ victæ, uti apud Suetonium Cæs. 25. et Eutropium 6, 17. in melioribus libris legi: censendi provincialem rationem non ipse, non priores instituerunt ante Augustum. Ille auctor rei. Claudius oratione, quam in Senatu habuit Censor: *Sed districte jam Comatæ Galliæ caussa agenda est, in qua si quis hoc intuetur, quod bello per decem annos exercuerunt D. Julium; idem opponat centum annorum immobilem fidem obsequiumque, multis trepidis rebus nostris plusquam expertum. Illi patri meo Druso, Germaniam subigenti, tutam quiete sua securamque a tergo pacem præstiterunt, et quidem cum ad census* (nescio an, *a censu*) *novo tum opere et inadsueto Galliis ad bellum avocatus esset. Quod opus quam arduum sit, nobis nunc cum maxime, quamvis nihil ultra quam ut publice notæ sint facultates nostræ exquiratur, nimis magno experimento cognoscimus.* Ait clare, *Novo tum opere et Galliis inadsueto.* Rem insignem epitoma Livii non tacuit 134. *Cum Augustus conventum Narbone ageret, census a tribus Galliis, quas Cæsar pater vicerat, actus.* Idque accidisse ex Dione disco, septimo Augusti Consulatu 53, 22. Ἐς δὲ τὰς Γαλατίας ἐλθὼν ἐνταῦθα διέτριψεν. Ἐκεῖνοί τε γὰρ ἐπικηρυκεύσασθαι οἱ ἐδόκουν, καὶ τὰ τούτων ἀκατάστατα ἔτι, ἅτε τῶν ἐμφυλίων πολέμων εὐθὺς ἐπὶ τῇ ἁλώσει σφῶν ἐπιγενομένων, ἦν. καὶ αὐτῶν, καὶ ἀπογραφὰς ἐποιήσατο, καὶ τὸν βίον τήν τε πολιτείαν διεκόσμησε. Hujus autem census duplex modus. Videntur enim tributum et in capita contulisse, et in agros, lacus, pecudes, aliasque facultates. Prius illud eleganter ab Ammiano suggestum 16, 5. ubi de Juliano Cæsare verba: *Quam profuerit anhelantibus extrema penuria Galliis, hinc maxime claret, quod, primitus partes eas ingressus, pro capitibus singulis* * *tributi nomine vicenosquinos aureos repperit flagitari, discedens vero septenos tantum munera universa complentes.* Tertullianus Apolog. 13. *Sed enim agri tributo onusti, viliores; hominum capita stipendio censa, ignobiliora: nam hæ sunt notæ captivitatis.* Paneg. scriptor in laudibus Constantini, Eumenius 11. *Septem millia capitum remisisti, quartam amplius partem nostrorum censuum:* et statim; *Remissione ista septem millium capitum, viginti quinque millibus dedisti vires, dedisti opes, dedisti salutem:* iterumque 12. *Certe et tum liberi parentes suos cariores habent, et mariti conjuges non gravate tuentur, et parentes adultorum non pœnitet filiorum, quorum onera sibi remissa lætantur:* quæ postrema non est ut ullo modo transferas ad capita, quæ vocabant, agrorum. Alias non sum ignarus illud ipsum tributum, quod pro modo agrorum penderent, capitationem dictam a Jurisconsultis et Salviano Massiliensi 5, 8. *Plerique pauperculorum atque miserorum spoliati resculis suis, et exterminati agellis suis, cum rem amiserint, amissarum tamen*

* *Capita etiam pro pabulis jumentorum Ammian. lib. 22.*

rerum tributa patiuntur: cum possessio ab his recesserit, capitatio non recedit, scilicet a numero jugorum et capitum, quibus agri coluntur. Sed persevero, ut Galli in capita contulerint etiam humana. De agris autem, lacubus, aliisque, quæ obnoxia tributo, habes apud Jurisconsultos De censibus et Panegyristem illum ipsum c. 5. *Jacebat illa civitas non tam innixa* *. *Romanis, quam virium defectione prostrata: ex quo eam novi census exanimaverat acerbitas. Nec tamen juste queri poterat, cum et agros, qui descripti fuerant, haberemus, et Gallicani census communi formula teneremur, qui fortunis nemini possumus æquari.* Utrique censui olim præpositi ex prima nobilitate viri, ut Drusus ab Augusto, Germanicus hic a Tiberio. Videturque ea non exigua dignitas fuisse, ex Tacito 14, 46. *Census per Gallias a Q. Volusio et Sex. Africano Trebellioque Maximo acti sunt, æmulis inter se per nobilitatem Volusio atque Africano. Trebellium, dum uterque dedignatur, supra tulere.* In lapide (apud Grut. p. 431, 6.) Q. MANILIO. C. F. CORDO. T. LEG. XXI. RAPAC. PRAEF. EQVIT. EXACT. TRIBVT. CIVITAT. GALL. FAC. CVR. CERTVS. LIB. Id est, *Exactori tributorum civitatum Galliæ.* Hi census in tabulis perscripti. Dio in vita Caligulæ 59, 22. Κυβεύων δέ ποτε, καὶ μαθὼν, ὅτι οὐκ εἴη τὸ ἀργύριον, ᾔτησέ τε τὰς τῶν Γαλατῶν ἀπογραφὰς, καὶ ἐξ αὐτῶν τοὺς πλουσιωτάτους θανατωθῆναι κελεύσας, etc. Unde tabulæ censuales in codice Theodosiano et Justiniani l. 4. De Agric. et censit. et alibi, paginæ censuales. Actique videntur singulis lustris. Panegyricus c. 12. *Quinque annorum nobis reliqua remisisti. O lucrum, omnibus lustris felicius!* † aut etiam singulis annis. Nam ecce in Tacito anno post P. Vitellius et Scantius mittuntur ad census Galliarum 2, 6. Tributum tamen ipsum videtur olim descriptum fuisse in singulos menses. Docet factum Licinii Procuratoris apud Dionem, qui, ut ait, eo malitiæ pervenerat, ut quoniam singulis mensibus tributum erat Gallis pendendum, quattuordecim definiret anni menses. Vide rem non injucundam, apud optimum scriptorem, quod quidem ad ritus priscos attinet, 54, 21.

L.

CAP. XLI.

SUETONIUS Calig. 8. non spernit solum sententiam hanc, sed longa et acri disputatione evertit. Cui manus ego nondum do. Quid enim? an vulgus ejus ævi (nam versiculi illi, Caligula Principe, statim divulgati sunt) nesciit Imperatoris sui solum genitale? tam impudenti mendacio ludere jus fuit? Non Plinius et Tacitus ea, quæ Suetonius, perviderunt? Scilicet iis cura non fuit inspiciendi Acta? logit non copia? nugæ. At enim, inquit, natus est Caius patre suo et C. Fonteio coss. pater autem Consulatum eum anno toto gessit, et quidem in urbe. Non igitur nasci potuit in castris; quoniam pater demum exacto Consulatu in Germaniam

* Puto legendum *invisa.*
† Lege *O lustrum.*

est missus. Primum, Suetoni, quod tu sumis ut datum, fieri potest, ut quis illorum jubeat te reponere; ambigo, inquam, utrum illæ meæ partes consentiant consciscantque, natum eo anno Caium esse. Video enim dissentire alios in numero annorum, quos dicitur vixisse. Et quid, si paullo ante natus sit, cum pater in Germania esset? quid, si paullo post? Deinde, mi homo, quæritur quando natus Caligula sit, non quando satus. Nonne ipso patre Consule, ut tu vis, nasci potuit in castris? Nec enim opus credo eam ad rem præsentia patris. Nam Germanicum constat ex Dione 57, 18. statim a clade Variana continenter in Germania mansisse, ad hunc usque Consulatum. Suspicari autem probabiliter possum, uxorem, quæ tumida et vicina partui, relictam ab eo in Germania, donec uterum posuisset. Nam circumduci in longo itinere feminas, ut prisci dicebant, incientes, non ex more, non ex usu. Potuit ergo nasci in castris et tamen in Consulatu patris. Sed in Actis reperio, ais, natum eum Antii. Quid, si nomen tibi imponit, et Acta de alio quopiam Caio, filio pariter Germanici, senserunt? Non enim Caligulæ cognomen discriminis caussa, opinor, apponi potuit Actis, quoniam professio apud Acta nato statim puero fieri solita; cognomen autem illud postea in castris illi datum, a veste. Denique contra tabulas Actorum Plinii pagina est, et hic noster fidelissimus senex: mihi quidem testis ἐκ τῶν Διὸς δέλτων. Addis amplius, ex Augusti epistolis liquere bimulum demum perductum in castra: non ergo ibi natum. Batuis tu, non pugnas: rude, non gladio, feris. Quid enim obstat, Agrippinam peperisse in Germania, rediisse in urbem mariti sui Consulatu, deinde ipsam et infantem in Germaniam revertisse? Quod Antium prætulerit omnibus secessibus Caius: quin tu hoc argumento Tiberium Capreis genitum dicis, Tibure aut Lanuvii Augustum? Itaque quidquid Suetonius conetur, me quidem judice, hæc pars adhuc, ut in formula Senatoria est, major esse videtur. Cui, præter Consulares illos, subscribunt pedarii Senatores, Sex. Victor, et Athenæus 4, 12. p. 148.

M.

CAP. LXXV.

Provinciarum divisio a Cæsare Augusto in sexto Consulatu facta duplex. Aliæ populo datæ, aliæ Cæsari. In eas quæ populi, proprie dicti Proconsules mittebantur; in Cæsaris, Legati aut Proprætores, qui interdum tamen et Prætores dicti, aut conjunctim Legati Proprætores, ut in lapidibus plerumque. Rectorum et Præsidum nomen generale est: etsi Præses, Præsidialesque provincias de Cæsarianis reperies etiam, significatione arcta. Discrimen inter Proconsules Legatosque multum. Primo, quod ii in populi provincias missi, quæ fere inermes; hi in Cæsaris, quæ copiis instructæ. II. quod illorum annua tantum administratio; (unde in Tacito 3, 58. Flamen ait, *quanto facilius se abfuturum ad unius anni Proconsulare imperium?* Et Apuleii Florid. 1. p. 347. *Quid nobis cum istis Proconsulum vicibus? quid cum annis brevibus et festinantibus mensibus?*) horum longior contractiorve,

ut Cæsari visum. III. Proconsules sorte missi: eoque Suetonius Aug. c. 47. *ceteras provincias Proconsulibus sortito permisit:* et Tacitus 3, 32. *eoque etiam Asiæ sorte depellendum incusavit:* at Legati, Cæsaris delectu, ἀκληρωτεὶ, ut ait Dio 58, 25*. Statius Silv. 1, 4, 92. . . . . *cum tanti lectus rectoris habenas, Gallice, fortuna non admirante subisti.* IV. Proconsules statim egressi urbe insignia Imperii sumunt (τὰ τῆς ἀρχῆς ἐπίσημα, ait Dio 53, 13.) puta lictores, fasces; nec deponunt, nisi ingressi iterum urbem: at Legati, non antequam provinciam attigerint, et in ipsa provincia deponunt. V. Proconsules pacato habitu †, et gladio non accincti fuerunt; (ex instituto quidem Augusti, quod tamen postea mutavit) Legati, τὴν στρατιωτικὴν στολὴν, id est paludamentum, gestarunt, et gladium, ut quibus jus esset militis animadvertendi. VI. Proconsules sex lictoribus fascibusque usi; quinque duntaxat Legati, qui Consulatum nondum gessissent. Dio auctor 53, 13. Proconsuli tres Legati fuere; Legato unus. Dio ibidem c. 14. Atque hæc discrimina: sed ex iis nihil eruas, cur provinciarum Cæsaris conditio (quod tamen hic ex Tacito clarum) melior pensiorque: nisi id tamen in bonum provincialium vertit, quod utraque provincia uni credita Legato; ideoque minus onerum in alendo ipso et canibus illis, qui tribunal lambunt. Clare Tacitus 5, 10. *Is Macedoniæ tum intentus Achaiam quoque curabat.*

N.

CAP. LXXXIII.

Sed quis olim, quæso, modus lucaris? omnia enim aut pervadit aut tentat nostra curiositas. Vulgaris actoris videntur fuisse denarii quinque. Seneca Epist. 80 (81). *Ille, qui in scena elatus incedit et hæc resupinus dicit,* Imperito Argis, ... *servus est, quinque modios accipit et quinque denarios.* Aut certe septem, ut apud Lucianum in Icaromenippo 29. in loco, qui re et verbis Senecæ illi par: Ἐοικότες μάλιστα τοῖς τραγικοῖς ἐκείνοις ὑποκριταῖς, ὧν ἢν ἀφέλῃς τὰ προσωπεῖα, καὶ τὴν χρυσόπαστον ἐκείνην στολὴν, τὸ καταλειπόμενόν ἐστι γελοῖον, ἀνθρώπιον, ἑπτὰ δραχμῶν ἐς τὸν ἀγῶνα μεμισθωμένον. Mutata tamen sæpius res, cum vulgus editoresque multa adderent histrionibus famosis, præter morem. Ideo Tiberius apud Suet. 34. *Ludorum ac munerum impensas corripuit, mercedibus scenicorum recisis:* et M. Antoninus Imp. apud Capitol. 11. *Temperavit scenicas donationes, jubens, ut quinos aureos scenici acciperent: ita tamen, ut nullus editor decem aureos egrederetur:* magno tamen corruptis moribus incremento, si pro quinque denariis ventum ad aureos quinque. Sed Seneca, fortasse et Lucianus, de diurna mercede agunt; Capitolinus de menstrua aut certe productione tota. Aut denique merces tam ampla ad principes scenæ pertinet, non ad pueros histrionum.

* *Conjungit utrosque Tacitus A.* 2, 43. *qui sorte aut missu provincias tenerent.*

† *Statium hinc intellige Silv.* 5, 57. *ad Crispinum:* Mille urbes Asiæ sortito rexerit anno, Imperium mulcente toga.

Quod ait de editore, video labi virum doctum: hoc jubet Imperator, ut nemo editor, id est Prætor aut Magistratus, qui ludos præbet, suggerat iis supra decem; estque quasi correctio in capite ejusce legis. Sed, unde hæc pecunia? Sæpe ab editoribus, sæpe a fisco. Ideo Glossæ: *lucar*, *μισθὸς ἀπὸ φίσκου*. Alias, *lucar*, *τὸ θεατρικόν*. Plutarchus, *τὸ τελούμενον εἰς τὰς θέας*.

Add. Notavi e Capitolino quinque aureos statam mercedem fuisse scenicorum. Adde Scholiasten Juvenalis in illud 7, 243.... *victori populus quod postulat aurum. Ut in theatro,* inquit, *solent petere quinque aureos: nam non licebat amplius dare.*

JUSTI LIPSII

EXCURSUS

AD

ANNALIUM

LIB. II.

A.

CAP. II.

Parthorum Reges, qui innexi rebus Romanis: ulteriora mihi non sunt curæ.

<table>
<tr><td>I. Orodes. Justino 42, 4. Herodes: Plutarcho in Crasso 33. 'Υρώδης: qui vicit Crassum*.</td><td>{</td><td>Pacorus, a P. Ventidio victus cæsusque. Dio 49, 19. sq. et alii.
Phraates; Plutarcho in M. Anton. c. 37. Phraortes.</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>II. Phraates, cum quo M. Antonius bellum gessit. Tiridates eum regno pepulit: sed ipse brevi pulsus, Phraate restituto: cui legitimi filii quattuor.</td><td>{</td><td>Saraspades.
Cerospades.
Phraates.
Vonones.
ejus f.</td><td>{</td><td>Meherdates.</td></tr>
<tr><td>Unus ex concubina Romana muliere, Thermussa, genitus, qui astu matris in Parthis remansit: de quo Joseph. 18, 3 (2).</td><td>{</td><td>Phraataces, nothus.</td><td></td><td></td></tr>
</table>

III. Phraataces, patris interfector, maritus matris: brevi pulsus, facinorum odio, moritur. Idem Josephus 18, 3.

IV. Orodes, Josepho l. c. Herodes †, nescio cujus proles: cœtu popularium facto cæsus in sacrificio vel venatu, ob crudelitatem.

V. Vonones: de quo hic Tacitus, et loco dicto Josephus.

VI. Artabanus: non ex recta priorum Regum stirpe, tamen Arsacides et Medorum antea Rex, ait Josephus 18, 4. Contra eum Rex missus a Tiberio Phraates, de quo supra; Vononis

* In edit. Reiskii dicitur 'Υρώδης in M. Crasso c. 33. sed in M. Antonio c. 37. 'Ηρώδης.

† Ed. Havercampi 'Ορώδης.

frater: sed in via periit. Postea Tiridates (nescio cujus proles, nepos tamen Phraatis) qui pepulit Artabanum, iterumque ab eo pulsus. Regnum tenuit ad Claudii principatum.

Ejus filii: { ORODES, qui Armeniæ rex. Tacit. 6, 33.
DARIUS, qui, Vitelliano fœdere cum Artabano, obses missus Romam: Josephus 18, 4. Is est, quem nominat Suet. Calig. 19. }

VII. GOTARZES, Artabani frater, qui necem ipsi filiisque maturavit. Tacit. 11, 8, 10.

VIII. VARDANES, item Artabani frater, pepulit Gotarzem. Tacit. 13, 7. Vide et Philostratum 1, 21.

IX. GOTARZES, iterum, mortuo fratre. Contra eum submissus MEHERDATES, filius Vononis, imperante Claudio. Frustra: victor prælio Gotarzes.

X. VONONES (ignoro stirpem) antea Mediæ rex, lectus accitusque a Parthis, sed brevi et inglorio regno. Tacit 12, 14. { VOLOGESES.
TIRIDATES sub Nerone Armeniæ Rex. }

XI. VOLOGESES, vel ut Græci, VOLOGÆSUS, Vononis hujus f. per tempus Neronis. Vixit ad Vespasiani imperium, ut liquet ex Taciti H. 4, 51.

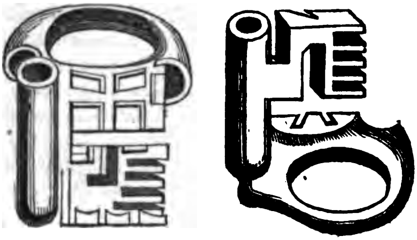
B.

CAP. II.

APUD Plautum Cas. 2, 1, 1. materfamilias, *Obsignate cellas, referte annulum ad me, Ego huc transeo in proximum ad meam vicinam.* Et alibi servus, Persa 2, 3, 15. *Isti parcipromi, qui salinum servis obsignant cum sale.* Plinius 33, 1 (6). *At nunc cibi quoque et potus annulo vindicantur a rapina.* Ab hoc more Martialis 9, 88. *Septem post calices Opimiani. Denso cum jaceam triente læsus *. Adfers nescio quas mihi tabellas, Et dicis, Modo liberum esse jussi Zenam, servulus est mihi paternus. Signa: cras melius, Luperce, fiet. Nunc signat meus annulus lagenam.* Et simile, quod mater Ciceronum amphoras vinarias signare solita etiam inanes †. Clemens Pædag. l. 3. p. 245. feminis Christianis talem annulum dat. *Δίδωσιν οὖν (ὁ παιδαγωγὸς) αὐταῖς δακτύλιον ἐκ χρυσίου, οὐδὲ τοῦτον εἰς κόσμον, ἀλλ' εἰς τὸ ἀποσημαίνεσθαι τὰ οἴκοι φυλακῆς ἄξια, διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς οἰκουρίας. Εἰ γὰρ οἱ πάντες ἦσαν παιδαγωγούμενοι, οὐδὲν τῶν σφραγίδων ἔδει, ἐπίσης ὄντων δικαίων καὶ οἰκετῶν καὶ δεσποτῶν. Ἐπεὶ δὲ ἡ ἀπαιδευσία πολλὴν ἐκδίδωσι ῥοπὴν εἰς ἀδικίαν, σφραγίδων ἐδεήθημεν.*

* Lege *blæsus.*

† Cf. Amicissimi Ringii diss. de matris Ciceronum circa rem familiarem providentia. 8. Frf. 1770. Mox in loco Clementis lege Εἰ γὰρ εὖ πάντες.

Ubi vides etiam illo ævo morem priscum. Annulos ejusmodi signatorios (ferreos tamen, ut appareat servorum fuisse, aut vulgarium militum) complures erutos ipsi vidimus in Batavis, cum adjuncta clavi; ad duplicem scilicet usum, signandi aperiendique*. Eorum hæc forma, magnitudine minimissimi digiti. Plinius 33, 1 (4). Iliacis temporibus ignotum annulorum usum fuisse docet, *quoniam conditas arcis vestes vasaque aurea et argentea, et ea colligata nodi non annuli nota, Homerus indicat.* Versus Homeri, quos respexit, sunt, Odyss. Θ. v. 424. 443. 447.

Αὐτὸς νῦν ἴδε πῶμα, θοῶς δ' ἐπὶ δεσμὸν ἴηλον,
Μήτις τοι καθ' ὁδὸν δηλήσεται.

Ad hos annulos pertinere velim Valerii locum 7, 8, 9. *Insuperque annulos suos ei tradidit; videlicet ne quid ex ea hæreditate, quam non erat aditurus, amitteret. Quos ocyus vir diligens, sed morientis amici plenum contumeliæ ludibrium, in locellum repositos et a præsentibus obsignatos diligentissime, hæredibus illius exhæres ipse reddidit.*

C.

CAP. XVII.

Exemplum credo esse a Persis, quibus in militia aquila præcipuum et regale signum. Xenophon de Exped. Cyri 1, 10. *Καὶ τὸ βασίλειον σημεῖον ὁρᾷν ἔφασαν, ἀετόν τινα χρυσοῦν, ἐπὶ πέλτης* † *ἐπὶ ξύλου ἀνατεταμένον.* Et Pædia Cyri 7, 2. *Ἦν δὲ αὐτῷ τὸ σημεῖον ἀετὸς χρυσοῦς ἐπὶ δόρατος μακροῦ ἀνατεταμένος. Καὶ νῦν δὲ ἔτι τοῦτο τὸ σημεῖον τῷ Περσῶν βασιλεῖ διαμένει.* Sed diversa tamen ea paullum ab aquila Romanorum. Nam hæc non aliud, quam modica ex argento aquila, quæ summæ hastæ insistebat, alis expansis, pede fulmen aureum tenens. Ita, præter M. Antonii nummos, etiam Dio describit 43, 35. de prodigiis ante pugnam Mundensem: *Οἱ δὲ δὴ ἀετοὶ τῶν στρατοπέδων αὐτοῦ, τάς τε πτέρυγας σείσαντες, καὶ τοὺς κεραυνοὺς, οὓς ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν τινες χρυσοῦς ἔφερον, ἐκβαλόντες, ἐκείνῳ τε τὸ κακὸν ἄντικρυς ἐνέσκηπτον, καὶ αὐτοὶ*

* Annulares gemmas Museum Schœpflini recondit, quod videsis p. 122. collata tab. 13.

† Recte monetur, legendum ἐπὶ παλτοῦ et τὸ ἐπὶ ξύλου glossam sapere.

πρὸς τὸν Καίσαρα ἀπεπέτοντο. Dixi modicam fuisse: collige ex his Flori verbis 4, 12. *Tertiam aquilam signifer, priusquam in manus hostium veniret, evulsit, mersamque intra baltei sui latebras gerens in cruenta palude delituit.* Neque enim baltei latebris tegi potuisset aquila admodum magna. Vide Militiam nostram, 4, 4.

D.

CAP. XXVI.

Silius 15, 119.... *Laurumque superbam In gremio Jovis excisis deponere Pœnis.* Statius Silv. 4, 1, 41.... *Et nondum in gremio Jovis Indica laurus.* Dixi in fascibus lictorum: et eum ritum clare ponit Dio 54, 25. de Augusto: Καὶ ἐς τὸ Καπιτώλιον ἀνελθὼν, τήν τε δάφνην ἀπὸ τῶν ῥάβδων περιεῖλε, καὶ ἐς τὰ τοῦ Διὸς γόνατα κατέθετο. Sicut et Julius Obsequens c. 123. *C. Antonius, cum in argo Pistoriensi Catilinam vicisset, laureatos fasces in provinciam tulit. Apparuit, eum hostibus portendisse victoriam, cum ad eos laurum victricem tulerit, quam in capitolio debuerat deponere.* Recte ergo in Plinio scriptum 15, 30 (40). *Fasces Imperatorum laurus decorat: ex his in gremio Jovis Optimi Maximi deponitur, quotiens lætitiam nova victoria adtulit,* nec recte mutavit e libro vetere, ut ait, vir doctus, *exhinc in gremio.* Senecam turpi nota deformavit quicumque nebulo ignarus hujus ritus. Consol. ad Elbiam c. 10. *Scilicet minus beate vivebat Dictator noster, qui Samnitum legatos audiit, cum vilissimum cibum in foco manu sua versaret, illa, qua tam sæpe hostem percusserat, lancemque in Capitolini Jovis gremio reposuerat; quam Apicius nostra memoria vicit, qui, etc.* et molestiam objecit quærendæ lancis, quam numquam invenies. Libri aliquot, *lanceamque.* Emendo, *laureamque:* verissime ad hunc triumphi morem, sequentia etiam scribe, *quam Apicius nostra memoria vixit,* non *vicit:* et sententia omnis clara. Ne hæreas, simillimus de iisdem Fabriciis Panegyristæ (Pacati) c. 9. locus Laudatione Theodosii *Curii, Coruncanii, Fabricii, cum induciæ bella suspenderant, inter aratra vivebant: et, ne virtus quiete languesceret, depositis in gremio Capitolini Jovis laureis, triumphales viri rusticabantur.* Sed et laurea etiam deposita sine justo triumpho: ut in Sueton. Domit. 6. *De Sarmatis lauream modo Jovi Capitolino rettulit.* Itemque Nero, ob Tiridatis in urbem adventum *Imperator consalutatus, laurea in Capitolium lata,* in eodem Suetonio c. 13.

E.

CAP. XXVII.

L. Scribonius Libo, qui Consul cum Antonio, a. u. 719. Uxor incerta. Ex his	Scribonia, quæ nupsit Sex. Pompeio, filio Magni, per bellum Siculum. Dio Appian. Civ. 5, 53. Ex his	Pompeia, quæ desponsata M. Marcello, pignus pacis cum Triumviris initæ, sed non deducta. Nupsit, ut conjicio, post Scribonio Liboni: ex quis	L. Scribonius Libo, qui Consul initio lib. hujus. Scribonius Libo Drusus; de quo hic, qui tantum Prætor.
Scribonia, ejus soror, uxor Oct. Augusti. Ex his	Julia; cui maritus Vipsanius Agrippa. Ex his	Caius, Lucius, { Cæsares. Julia, nupta L. Paullo. Agrippina, nupta Germanico.	
Scribonius Libo, de quo nihil legi.	Scribonius, de quo nihil.	Scribonius Libo, quem volo maritum Pompeiæ fuisse.	

Priores duæ lineæ hujus generis veræ, et ex historia Dionis, Appiani, collectæ. Tertia a sola conjectura est: sed aliter de amita Scribonia explicari a me non potest. L. Scribonium Libonem, qui Consul fuit hoc ipso anno, quo damnatus adolescens, non patrem ejus fuisse, sed fratrem, ex narratione Taciti liquet. Patrem enim nusquam nominat: nominat fratrem. Hunc fuisse arbitror, a quo Scribonia lex denominata: quem vir magnus, Jac. Rævardus, in libello singulari ad eam legem imperite confundit cum isto, qui nunc reus.

F.

CAP. XXX.

Actores Græci διοικητάς, πραγματευτάς vertunt. Itaque fere cum Procuratoribus æquiparantur; sic tamen, ut minus late vagetur eorum potestas. Plinius in laudatione Trajani 36. *Dicitur actori; atque etiam Procuratori tuo, In jus veni, sequere ad tribunal.* Idem epist. 3, 19. ad Calvisium: *Deinde, quod non minus utile quam voluptuosum, posse utramque eadem opera, eodem viatico invisere, sub eodem Procuratore ac pæne iisdem actoribus habere.* Salvianus 4, 3. *Pavent quippe actores, pavent silentiarios, pavent Procuratores: prope ut inter istos omnes nullorum minus servi sint, quam dominorum suorum.* In marmore prisco (ap. Grut. p. 45, 12.) HERCVLI. DEFENSORI. PRO. ITV. ET. REDITV. T. CLODI. SEPTIMI. ALBINI. CAESARIS. D. CLODIVS. D. L. FELIX. ACTOR. CAES. N. D. D. id est, *Actor Cæsaris nostri dedicavit.* Sic Actores prædiorum, l. 16. C. De procuratoribus. Actores rerum, l. ult. De offic. præsid. et in Suetonii Domitiano 11. *Actorem summarum* rite fortasse

reposuit Torrentius. Certe enim pecuniæ recipiendæ et expendendæ præerant. Apuleius Met. 2. p. 126. ed. Elmenh. *Philodespotum requirit actorem,* (ita e codice scripto Giselini nostri legimus, cum male adhuc *auctorem*) *eique præcipit, bono custodi redderet sine mora præmium.* Ut ergo isti in privata familia, sic et in Republica Actores: de quibus Plinii locum correctum imputo juventuti. Epist. 7, 18. ad Caninium: *Equidem nihil commodius invenio, quam quod ipse feci. Nam pro quingentis millibus nummum, quæ in alimento ingenuorum promiseram, agrum ex meis longe pluris exactori* (corrigo, inquam, *actori*) *publico mancipavi, eumdem vectigali imposito recepi, tricena millia annua daturus:* quibus verbis nihil clarius potest ad Taciti mentem. Ut enim ibi ager Actori publico mancipatur, sic hic servi. Vide quæ de Reipublicæ servis scripsi Electorum 1, 22. et adde (quod tunc me fugit) de appellatione eorum a Magistratibus Varronis insignem locum, quem secius accepit vir doctus, de LL. 7, 41. *Nomina habent plerique liberti a municipio manumissi: in quo, ut societatum et fanorum servi, non servarunt proportionem et rationem, et Romanorum liberti debuerunt dici, ut a Faventia Faventinus, a Reate Reatinus, sic a Roma Romanus; ut nominantur* libertini a libertis orti, et e publicis servis Populi Romani, qui manumissi antequam sub Magistratuum nomina, qui eos liberarunt, succedere cæperunt.* Dicit Varro. Servi publici manumissi, dicti sunt liberti Populi Romani, uti reapse erant; manumissi quidem, priusquam ambitiosa hæc consuetudo invalesceret nominandi a magistratibus. Nam ecce cœperunt a Consule quopiam aut Prætore, Corneliani dici, Gelliani, Clodiani. Et adde istis, quæ notavi ibi. Ille amicus noster ad successiones refert et testamenti factionem. Acute: sed quo tam acute?

G.

CAP. XXXII.

A. U. 614. *M. Popillio Lænate, Cn. Calpurnio* coss. *C. Cornelius Hispallus Prætor edicto Chaldæos intra decimum diem abire ex urbe atque Italia jussit: levibus atque ineptis ingeniis, fallaci siderum interpretatione, quæstuosam mendaciis suis caliginem injicientes:* ait Valerius 1, 3, 2. A. 721. M. Agrippa Ædilis τοὺς ἀστρολόγους καὶ τοὺς γόητας ἐκ τῆς πόλεως ἐξήλασεν: auctor Dio 49, 43. Iterum a. 761. ab Augusto interdictum severe omni vaticinio ac prædictione, notat idem Græcus 56, 25. Sed serio in primis et cum cura ea res habita, hoc anno. Senatusconsulti, quod factum, formam et verba certo reperi in Fragmentis Jurisconsultorum, quæ dedit nuper doctissimus P. Pithœus (libro, cui titulus, *Collatio Mosaic. legum et Rom. tit.* 15†. Ait ibi Ulpianus l. 7. de offic. Procons. *Præterea interdicta est* (ita legit Pithœus) *Mathematicorum callida impostura et obstinacitate per-*

* Lege; *a libertineis orti publici servi, Romani* . . p. p. Popma legit; *sub Magistratu in nomina* (eorum) *qui.*

† Dedit et Schulting in Jurisprud. ante-Justin. p. 785.

suasio. Nec hodie primum interdici eis placuit, sed vetus hæc prohibitio est. Denique exstat SC. Pomponio et Rufo coss. *factum, quo cavetur, ut Mathematicis, Chaldæis, hariolis et ceteris, qui similem* incertum fecerunt,* (Pithœus, *similem artem:* ego legerim, *similem cestum,* sive *quæstum*) *aqua et igni interdicatur, omniaque bona eorum publicentur: et sic* æternus gentium qui si id fecerit, in eum animadvertatur.* Dico Domitium intelligere SC. hoc ipsum. At enim ille refert ad Pomponium et Rufum coss. hoc autem anno Taurus et Libo coss. fuerunt. Non hoc novum, ut inter scriptores anni unius discrimen sit. Cælius enim Rufus, et L. Pomponius Consules fuerunt sequenti hunc anno. Addit Ulpianus alia, quæ ad cognitionem istam. *Sæpissime denique interdictum est fere ab omnibus Principibus, ne quis omnino hujusmodi ineptiis se immisceret: et varie puniti sunt hi, qui id exercuerunt, pro mensura scilicet et consultationis* (legerim, *sceleris et consultationis,* vel inducta copula, *scilicet consultationis*). *Nam qui de Principis salute, capite puniti sunt, vel qua alia graviore pœna adfecti.* Non omittam oraculum nostri vatis, de his vanis vatibus H. 1, 22. *Mathematici, genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax; quod in civitate nostra et vetabitur semper, et retinebitur.*

H.

CAP. XXXIII.

Plautus Mil. Gl. 2, 4, 6. .... *credo ego, istoc exemplo tibi Esse eundum actutum extra portam, dispessis manibus, Patibulum quom habebis.* Itaque et carnifex domicilium habuit extra urbem. Cicero pro Rabirio perduellionis reo 5. *Sed moreretur prius acerbissima morte millies Gracchus, quam in ejus concione carnifex consisteret: quem non modo foro, sed etiam cœlo hoc ac spiritu Censoriæ leges, atque urbis domicilio, carere voluerunt.* Ideo Plautus Pseud. 1, 3, 97..... *extra portam Metiam currendum est prius, Lanios inde accersam duo cum tintinnabulis:* intelligit enim carnifices, quorum extra eam portam domus, ad solennem suppliciis locum. Imo et coriarii ac vispelliones urbe submoti, a pari caussa. Morticina enim tractant. Artemidorus 1, 53. Τὸ δὲ βυρσοδεψεῖν, πᾶσι πονηρόν. νεκρῶν γὰρ ἅπτεται σωμάτων ὁ βυρσοδέψης, καὶ τῆς πόλεως ἀπῴκισται· Sed quid est, quod Tacitus hic diserte nominat Esquilinam? Non temerarium est: nec facile reperies, ut ego censeo, ubi supplicii res, nominari portam aliam: nisi tamen Metiam, ut iterum apud Plautum Cas. 2, 6, 2. *Illum ædepol videre ardentem te extra portam Metiam, Credo, ecastor, velle.* Sed profecto, quæ Metia Plauto, eadem est cum Esquilina: argumento loci de suppliciis; tum numeri situsque portarum urbis. Idque ante me censuisse audio Octavium Panthagathum, virum magnum, altum, et qui esse doctus eligeret, quam videri. Non inquam, reperies aliam nominatam ab istis, nisi forte Collinam in Vestalium morte: quod aliud a supplicio vulgato. Facit ad portam Esquilinam, quod Suetonius in Claudio 25. scripsit:

Civitatem Romanam usurpantes in campo Esquilino securi percussit: quod Horatius Epod. 5, 97. anus illas lapidatas in Esquiliis abjicit. *Vos turba vicatim hinc et hinc saxis petens Contundet obscœnas anus. Post insepulta membra different lupi Et Esquilinæ alites.* Itaque et puticuli ibi, quo vilium damnatorumque hominum cadavera projiciebantur. Varro 4, 5. Festus aliique. Ibidem locum fuisse, qui Sestertius diceretur, infra docebo ad A. 15, 60.

I.

CAP. XXXIII.

Byssina, e lino; bombycina, e verme; serica, ex arborum lana, confectæ. Bombycina eadem est cum Cea sive Coa, (nihil enim interest) manetque hodie: reliquarum nihil superest præter nomen. Byssum cum serico *, imperite confundit Philostratus 2, 20. et vult ex arbore Indica nasci, quæ altitudine quidem populos æquet, foliis salici non absimilis. Sericum debuisset dicere. Nam byssus e terra gignitur, ut linum, circa Elidem præcipue, Achaiæ urbem. Eadem imperitia bombycinam, sericam facit Isidorus 19, 27. Si tamen imperitia est, et non recepta opinio inferioris ævi. Nam et Zonaras in Justiniani vita scribit, *ejus temporibus telam sericam a Romanis* (id est Græcis Byzantinis) *texi cœptam, cum antea a Persicis mercatoribus tantum importaretur, nec Romani scirent, fila illa esse vermium.* Et addit, duos monachos ova illa vermium ex India attulisse et mori foliis aluisse et inde sericum confecisse. Otho item Frisingensis in historia Friderici 1, 33. ait Rodericum (Rogerium) Siculum, expugnatis in Græcia Athenis, Corintho, Thebis, opifices, qui sericos pannos texebant, deduxisse captivos et in Siciliæ urbe Palermo collocasse. Inde factum, ut, quam textrinam prius soli Græci inter Christianos habuerint, cum Romanis communicata sit ingeniis. Nec abhorrent ab hac sententia Pausanias 6, 26. Pollux 7, 17. Servius ad Virg. Georg. 2, 121. At magis veteres discriminant clare: et lanam arborum esse sericum volunt, apud Seres Indos. Virgil. l. c. *Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres.* Plinius 6, 17 (20). *Seres, lanicio silvarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium canitiem.* Seneca poeta Hippol. v. 389. *Quæ fila ramis ultima Seres legunt.* Marcellinus 23, 6. *Apud Seras sublucidæ silvæ, in quibus arborum fœtus aquarum asperginibus crebris velut quædam vellera mollientes, ex lanugine et liquore mixtam subtilitatem tenerrimam pectunt, nentesque subtemine conficiunt sericum.* De his Seneca De beneficiis 7, 9. *Video sericas vestes, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est, quo defendi corpus aut denique pudor possit; quibus sumptis, mulier parum liquido, nudam se non esse, jurabit. Hæc ingenti summa ab ignotis etiam ad commercium gentibus accersuntur, ut matronæ nostræ ne adulteris quidem plus sui in cubiculo, quam in publico, ostendant.* Pellucebant enim tenerrima, ut Ammianus loquitur, subtilitate. Ideoque quotiens

* *Pollux 7, 17. Byssinas vestes in Ægypto repertas tempore Semiramidis vult Clemens Stromat. 1. p. 307.*

pellucidam vestem, pellucentem togam, taliaque legis, capito de serica, aut Coa. Juvenalis 2, 77. *Acer et indomitus libertatisque magister, Cretice, pelluces :* ceperim de serica. Tibullus de bombycina 2, 3, 53. *Illa gerat tenues vestes, quas femina Coa Texuit auratas disposuitque vias :* et Horatius Serm. 1, 2, 101. *altera nil obstat Cois tibi.* Serica quando venerint in usum, planissime non scio : suspicor Julii Cæsaris ævo, (nam ante non invenio) qui etiam ludis theatrum totum velis contexit sericis, ut ex quorumdam fide Dio refert 43, 24. Eam vestem etiam Medicam dictam, scriptum reliquit Procopius de Bello Pers. 1, 20. Genera ejus facta postea holoserica, subserica, ususque primus holoserica Elagabulus ; de quo adi Lamprid. c. 26.

K.

CAP. LIX.

Quod ait, pedibus intectis, non plane verum est, sed in comparatione cum calceis Romanis ; qui altiusculi, non solum imos pedes, sed tibias velabant crure tenus. Horatius Serm. 1, 6, 27. . . . . *nigris medium impediit crus Pellibus.* Titinnius in Setina apud Festum in *mulleus.* *Jam cum mulleis te ostendisti, quos tibiatim calceas.* Tertullianus de Pallio 4. *Impuro cruri purum aut mulleolum inducit calceum.* Et exstat exemplum hodie in calceis Turcarum Pannoniorumque. At crepidæ, soleæ, plantarum calces tantum imas tegebant, ceteris fere nudis. Ideo bene noster, *pedibus intectis.* Hunc sensum firmat ipse, dum subdit ; *P. Scipionis æmulatione, quem eadem factitavisse apud Siciliam accepimus.* Scipio autem ibi crepidatus. Livius 29, 19. *Ipsius etiam Imperatoris non Romanus modo, sed ne militaris quidem, cultus jactabatur ; cum pallio crepidisque inambulare in gymnasio.* Quod tamen molle et effeminatum censebatur : et Manilius delicatos insignit hac nota 5, 152. *Femineæ vestes, nexæ sine tegmine plantæ.* Ut Scaliger emendavit, esti vetus lectio, *nec insunt tegmina :* ex qua tentabam, *nec in usum tegmina.* Dionem etiam non aliter exaudio, de Caligulæ ludis 59, 7 : καὶ ἐξῆν καὶ ἀνυποδήτοις βουλομένοις θεάσασθαι, νομιζόμενον μέν που ἀπὸ τοῦ πάνυ ἀρχαίου, καὶ δικάζειν τινας * ἐν τῷ θέρει οὕτως, καὶ πολλάκις καὶ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἐν ταῖς θεριναῖς πανηγύρεσι γενόμενον, ἐκλειφθὲν δὲ ὑπὸ τοῦ Τιβερίου. Ubi ἀνυποδήτους vere verteris, soleatos aut crepidatos : quomodo etiam convivia frequentabant Romani, calceis (qui inter forensia censebantur) omissis. In omni ergo remissione, per convivia, per ludos, per otium, Romani soleati. Nota etiam Ciceronis increpatio in Verrem, qui in littore soleatus ; et in Antonium, qui Gallicis indutus.

* *Intelligit Catonem, de quo Plutarch: in ejus vita c. 44. p. 260.* ἀνυπόδητος καὶ ἀχίτων πολλάκις ἐπὶ τὸ βῆμα προσερχόμενος, καὶ θανατικὰς δίκας οὕτω βραβεύων, *etc.*

L.

CAP. LXX.

Mos, qui publice obtinebat, privatimque. Publice, Livius 36, 3. *Consulti Feciales M. Acilio Consule, num prius Ætolis renuntianda amicitia esset, quam bellum inferendum.* Idem 42, 25. *Missi legati Perseo amicitiam renuntiarunt.* Privatim, infra 6, 29. *Morem fuisse majoribus, quotiens dirimerent amicitias, interdicere domo, eumque finem gratiæ ponere:* et 3, 24. *Quamquam non ultra foret sævitum, quam ut amicitia Cæsaris prohiberetur.* Suetonius Aug. 66. *Cornelio Gallo ob ingratum et malevolum animum domo et provinciis suis interdixit.* Idem in claris Grammat. de Curtio Nicia 14. *Pompeium offendit, domoque ei interdictum est.* Sic Badius Campanus apud Livium 25, 18. palam omnibus renuntiat hospitium Crispino. Atque hoc est, quod Cicero inimicitias denuntiare ait, pro L. Flacco 1. *Etenim, cum a clarissimis viris justissimas inimicitias sæpe cum bene meritis civibus depositas esse vidissem, non sum arbitratus, quemquam amicum patriæ .... novas huic inimicitias nulla accepta injuria denuntiaturum.* Seneca epist. 76 (77). *Inimicitias mihi denuntias, si quidquam ex iis, quæ quotidie facio, ignoraveris.* Idem, quod indicere inimicitias Seneca De ira 3, 42. *Quid juvat tamquam in æternum genitos iras indicere et brevissimam ætatem dissipare?* Unde inimicitiæ indictæ, ut indictum bellum. Sidonius l. 7. in concione. *Inimicitias indictas honeste exercet, tarde credit, celeriter deponit.* Item inimicitiæ testatæ, quasi quæ litterarum testimonio signatæ. Valerius 4, 1, 12. *Acerrime cum Scipione Africano Macedonicus dissenserat, eorumque ab æmulatione virtutis profecta contentio ad graves testatasque inimicitias progressa fuerat.* Nec aliud censeo, cum legimus inimicitias ex professo. Huic aperto mori utinam his moribus locus! Sed, ut omnia vitia nostro ævo, sic fraus, simulatio, dolus succrevit, et pessimum amicitiæ venenum blanditiæ fallaces. Novimus nos ejusmodi stelliones, qui amicos quibus arrident, mox arrodunt; et quibus nulla spes famæ est, nisi in labe famæ alienæ. Datum est nobis grande *exemplum præcavendi, quomodo fraudibus involutos aut flagitiis commaculatos, sic specie bonarum artium falsos et amicitiæ fallaces,* ut vere dixit noster vates 16, 32.

M.

CAP. LXXV.

Quid vocat lætum cultum? Vestemne albam, posita nigra? an aurum et ornamenta, quæ in luctu ponebant feminæ, eoque finito recipiebant? Non tam proclive id statuere, propter veteres scriptores, qui hac in re sententiis diversi. Dionysius 8, 62. nigram vestem feminis attribuit. Γυναῖκες Ῥωμαίων, ἃ νόμος ἐστὶν αὐταῖς ἐπὶ τοῖς ἰδίοις καὶ ἀναγκαίοις ποιεῖν κήδεσιν, ἀποθέμεναι χρυσόν

τε καὶ πορφύραν καὶ τὸν ἄλλον κόσμον, μέλασιν ἀμφιασμοῖς χρώμεναι τὸν ἐνιαύσιον ἐπένθησαν χρόνον. Apud Suidam incertus scriptor, de Marcii funere: Καὶ αἱ γυναῖκες ἀποθέμεναι χρυσὸν καὶ τὸν ἄλλον κόσμον, καὶ μέλασιν ἀμφιασμοῖς χρησάμεναι, καὶ πενθήσασαι ἐνιαύσιον χρόνον. Et Varro clare l. 3. De vita populi Romani, *ut dum supra terram esset, ricinis lugerent; funere ipso, ut pullis pallis amictæ.* Ibidem: *Propinquæ anthracinis, proximæ amiculo nigello, capillo demisso sequerentur lectum.* Valerius 1, 1, 15. De Cannensi clade. *Itaque matres ac filiæ conjugesque nuper interfectorum, absterais lacrimis, depositisque doloris insignibus, candidam induere vestem et aris dare thura coactæ sunt.* At alii ecce consensu, albam. Herodianus in funere Severi 4, 3. Αἱ γυναῖκες λιτὰς ἐσθῆτας λευκὰς ἀμφιεννύμεναι σχῆμα παρέχουσι λυπουμένων. Statius in Lacrimis Etrusci Silv. 3, 3. *Huc vittata comam, niveoque insignis amictu Mitibus exsequiis ades:* adsignat, ut vides, niveam vestem, quia mulier. Sed clarissime Plutarchus Quæst. Rom. p. 270. Διὰ τί λευκὰ φοροῦσιν ἐν τοῖς πένθεσιν αἱ γυναῖκες ἱμάτια καὶ λευκοὺς κεκρυφάλους; et vide apud eum caussas. Quid statuemus in dissensu tam aperto? pacem: quam facile conficio ex temporum ratione. Variatum scilicet hac in re apud Romanos fuit. Priscis temporibus, dum Respublica vixit et libertas, nigræ vestes etiam feminis in luctu: id docent ii scriptores, qui omnes consentiunt in narratione moris, qui illo ævo. At sub Imperatoribus, Republica exstincta, in usum venerunt lugubrium albæ: docent ii alterius classis testes, qui non id referunt nisi de temporibus secutis. Hoc nisi tenes, numquam erit ut solvas eum nodum. Sed quæ caussæ hujus mutationis? Credo, divitiæ et luxus. Matronis antiquis color albus et niger cogniti: iisque solis vel præcipuis usæ. At post sericam traductam vestem et vulgatam Coam; post galbanam, cæruleam, amethystinam, et tot genera reperta colorum, rarus dignioribus feminis albi usus, spretus inquam, (quod poetis facile disces) contemptusque color albus, adeo ut nota luctus fuerit superbo sexui, eum induisse. Hoc constanter censeo: movet me leviter Apuleii locus Met. 2. post med. p. 125. qui inferiori illo ævo, *matronam flebilem fusca veste contectam,* describit, non ut debuit, alba: nec tamen demovet, quia aut priscum ritum in animo habuit, ut solet, Apuleius; aut aliud in provinciis fuit, ubi id gestum: more Græciæ videlicet retento, apud quos feminæ in luctu nigræ.

Add. Pro veste nigra Tibullus clare est, 3, 2, 17. *Pars, quæ sola mei superabit corporis, ossa Incincta nigra candida veste legant:* At Livius suspicionem facit, nihil in veste mutatum, sed dumtaxat in muliebri mundo. Valerii certe Tribuni in legem Oppiam verba apud eum sunt 34, 7. *Mulieres quid aliud in luctu, quam purpuram atque aurum, deponunt? quid cum eluxerunt, sumunt?* Nam, quod Festus tradidit, lugentes in pellibus fuisse, αἰνιγματῶδες est. *Pellem,* inquit, *habere Hercules fingitur, ut homines cultus antiqui admoneantur. Lugentes quoque diebus luctus in pellibus sunt.* Nihil tale reperio, nisi consentis mihi, magne Festi interpres, (te, Scaliger, appello) ut accipiam de laneis vittis; quas mulieres in luctu sumpsisse, e variis scriptorum locis certum,

An hoc mavis insititium istud emblema a Paullo esse? qui respexerit scilicet ad Barbaricum morem sui ævi: quo etiamnunc apud nos receptum, pelles extremis óris vestium assui in luctu. Tu nos doce.

N.

CAP. LXXXIII.

Plinius 35, 3 (4). *Scutis, qualibus ad Trojam pugnatum est, continebantur imagines: unde et nomen habuere clypeorum,* (*ἀπὸ του γλύφειν*) *non, ut perversa Grammaticorum subtilitas voluit, a cluendo.* Scuta autem apud Homerum, forma orbis. Livius 25, 39. in cetera præda Hasdrubalis clypeum argenteum repertum ait, cum imagine ipsius. Suetonius Domitiano 23. *Senatus adeo lætatus est, ut, repleta certatim curia......scalas etiam inferri, clupeosque et imagines ejus coram detrahi et ibidem solo affigi juberet.* Capitolinus in Antonino 3. *Ceteris honoribus refutatis, clypeum Hadriano magnificentissimum posuit, Sacerdotes instituit.* Trebellius in Claudio 3. *Illi clypeus aureus, vel, ut grammatici loquuntur, clupeum aureum, Senatus totius judicio in curia collocatum est, ut etiam nunc videtur.* Quod ait grammaticos malle, *clupeum,* verum est, et puto in Capro * legisse, *Clupeum, imago: clipeus, ἀσπίς.* Sed et Livius grammaticis paruit 40, 51. *Ab his columnis, quæ incommode posita videbantur, signa amovit: clypeaque de columnis et signa militaria affixa dempsit.* In monumento prisco (ap. Grut. p. 374). HVIC. DECVRIONES. FVNVS. PVBLICVM. STATVAM. EQVESTREM. CLYPEVM. ARGENTEVM. LOCVM. SEPVLTVRAE. DECREVERVNT. Nec tamen semper hi clypei cum effigie: sæpe sine ea, cum nudo nomine ponentis, et cui ponebantur: sive etiam cum ponendi caussa. Philo Judæus egregie De legat. ad Caium (p. 1033). Πιλάτος ἦν τῶν ὑπάρχων ἐπίτροπος ἀποδεδειγμένος τῆς Ἰουδαίας. Οὗτος οὐκ ἐπὶ τιμῇ Τιβερίου μᾶλλον, ἢ ἕνεκα τοῦ λυπῆσαι τὸ πλῆθος, ἀνατίθεσιν ἐν τοῖς κατὰ τὴν Ἱερόπολιν Ἡρώδου βασιλείοις ἐπιχρύσους ἀσπίδας, μήτε μορφὴν ἐχούσας μήτε ἄλλό τι τῶν ἀπαγορευομένων, ἔξω τινὸς ἐπιγραφῆς ἀναγκαίας, ἣ δύο ταῦτα ἐμήνυε, τὸν δὲ ἀναθέντα, καὶ ὑπὲρ οὗ ἡ ἀνάθησις †. Nec vero publice solum hos clypeos, sed et privatim sibi quisque ponèbat. Plinius 35, 3. *Suorum vero clypeos in sacro vel publico privatim dicare primus instituit Ap. Claudius, qui Consul cum Servilio fuit, a. u.* 259. et quæ sequuntur, reperioque exemplum clypei privati in lapide veteri (apud Grut. p. 441, 7). NESTORI. AVG. NEPETE. HIC. LVDOS. FECIT. ET. DEDICATIONE. STATVAE. PATRONI. QVAM. IPSE. POSVIT. ET. CLVPEI. SVI. ITERVM. MVNICIPIBVS. NEPESINIS. EPVLVM. DEDIT.

* *At Philonem hic non audiendum, sed effigies in his clypeis fuisse, et a Philone rem tantum oratorie extenuari, docent Scaliger ad Euseb. p.* 187. *et Wesseling. Observ.* 1, 17. *p.* 64.

† De orthographia ap. Putsch. p. 2242. *Clypeum ἀσπίδα, clupeum ornamentum dices.*

O.

CAP. LXXXV.

Quæ tamen professio irrita facta postea ex nova lege: eleganterque ad hanc rem Papinianus l. 10. De adult. *Mulier, quæ evitandæ pœnæ adulterii gratia lenocinium fecit, aut operas suas scenæ locavit, adulterii accusari damnarique Senatusconsulto potest.* Sed apud Ædiles cur ea professio? non apud Censores aliosque? quia comperio, ab antiquo Ædilibus curam fuisse fornicum, popinarum, locorum eorum, in quibus Honos non colitur aut Virtus: itemque personarum, quæ sæpius in iis locis, quam in templo Mariano. Ideo Seneca, ut solet, eleganter De vita beata c. 7. *Invenies voluptatem circa balnea et sudatoria ac loca Ædilem metuentia;* id est, fornices et popinas. Et illuc alludens Justinus 21, 5. scribit, Dionysium *apud Ædiles adversus lenones jurgari* solitum. Itaque Ædilibus curæ nosse publica scorta, habere ea in tabulis, ut sic dicam, et albo: et, si quam vulgantem se, extra eum numerum nacti, multabant. Livius 10, 31. *Eo anno Q. Fabius Gurges Consulis filius* (is autem tunc Ædilis) *aliquot matronas ad populum stupri damnatas pecunia multavit.* Nec pecunia solum, sed et exsilio. Idem 25, 2. *L. Villius Tappulus et M. Fundanius Ædiles plebei aliquot matronas apud populum probri accusarunt: quasdam ex eis damnatas in exsilium egerunt.* Deducebantque iidem in judicium etiam hoc crimine viros, ut in Livio 8, 22. *Data a M. Flavio visceratio: erant, qui per speciem honorandæ parentis meritam mercedem populo solutam interpretarentur, quod eum die dicta ab Ædilibus crimine stupratæ matrisfamilias absolvisset.* Pertinere ad hanc rem Laberii versum puto, ut ego eum restituo apud Agellium 16, 7. *Cocionem pervulgate dicit, quem veteres Arilatorem dixerunt. Verba Laberii hæc sunt. Duas uxores, hoc hercle plus negotii est, inquit Cocio, sex Ædiles viderat.* Scribo. *Duas uxores? hoc hercle plus negotii est, inquit Cocio: sed Ædiles viderint* *. Non alia Laberii scriptio aut mens. Duasne uxores ille habet? inquit. Hercle satis negotiosum negotium homini, ut ait Cocio: verum id Ædiles viderint, quorum hæc cura. Dixi ejusmodi infames feminas cessisse dignitate matronali, etiam ornamentis. De dignitate, liquet ex Suetonio: de ornamentis, ex Tertulliano, De cultu 2, 12. *Quid minus habent infelicissimæ illæ publicarum libidinum victimæ? quas, si quæ leges a matronis* † *et matronalibus decoramentis coercebant, jam certe sæculi improbitas* ‡ *honestissimis quibusque feminis usque ad errorem dinoscendi coæquavit.* V. eundem in Apol. c. 6. Censeo autem, posuisse eas institam, stolam, vittas; immo sumpsisse meretriciam togam. Inducor a Juvenali 2, 69..... *Carfinia talem Non sumet damnata togam:* qui de matrona aliqua stupri damnata sentire videtur, cui ex more sumenda toga. De ea satis dictum

* *Proverbiali forma est.* Hoc plus negotii est, inquit Cocio. Et Cociones *sæpe in vulgi dicto veniebant, ut Plauti Asin.* 1, 3, 51. *illud* Vetus est, nihili Cocio.

† Alii legunt *a maritalibus.*

‡ Lege *improbitas quotidie insurgens.*

aliis et præsertim M. Antonio Mureto; cujus doctrina, judicium, facundia, semper mihi magna. Unum addo: manasse videri morem eum ab Atheniensibus, apud quos scorta pariter veste a matrona discreta: idque ex lege. Suidas in Ἑταιρῶν. νόμος Ἀθήνῃσι, τὰς ἑταίρας ἄνθινα φορεῖν. Idem Artemidorus notat 2, 3.

P.

CAP. LXXXVII.

Tamen reperio Augusti ævo et infra, a liberis patres appellatos Dominos, et a fratribus blandientibus fratres. Quod tamen Augustus in sua domo vetuit. Suetonius 53. *Dominum appellari se nec a liberis quidem aut nepotibus suis vel serio vel joco passus est: atque hujusmodi blanditias etiam inter ipsos prohibuit.* Tangit ecce utrumque morem, et vellem id interpretes monuissent. Quod patres, domini, etiam ex Diadumeni Cæsaris epistola (ap. Lamprid. in ejus vita 10) cognosco, ad matrem: *Dominus noster et Augustus nec te amat, nec ipsum se, qui inimicos suos servat.* Et clare ex illo Martialis 1, 82. *E servo scis te genitum, blandeque fateris, Cum dominum appellas, Sosibiane, patrem.* Quod fratres sic dicti; locus elegans Senecæ epist. 104 (105). *Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis, qui, cum in Achaia febrim habere cœpisset, confestim navim conscendit, clamitans non corporis esse, sed loci morbum:* nam loquitur de fratre Junio Gallione. Itemque conjuges inter se eo nomine usi. Virgil. Æn. 4, 214..... *dominum Æneam in regna recepi.* Sueton. Claudio 39. *Occisa Messallina, paullo postquam in triclinio decubuit, cur domina non veniret, requisivit.* Virgil. 6, 397..... *dominam Ditis thalamo deducere adorti:* ubi Servius; *De Græco tractum est, qui uxorem δέσποιναν dicunt.* Apud Jurisconsultos De Legat. *Peto abs te, domina uxor.* Epictetus c. 40. Αἱ γυναῖκες εὐθὺς ἀπὸ τεσσαρεσκαίδεκα ἐτῶν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν κυρίαι καλοῦνται. Uti et adversum amicas, passim in poetis. Sed et obvios vulgo, Dominos vocabant. Idem Seneca Ep. 3. *Quomodo obvios, si nomen non succurrit, dominos salutamus.* Lusit eleganter in eo more poeta Græcus (Pallada Alex.) in Anthologia 1. 42. ed. Frf. 1600. et in Brunckii anal. t. 2. p. 413.

Ἢν ὁ φίλος τι λάβῃ, Δόμινε φράτερ, εὐθὺς ἔγραψεν·
 Ἢν δὲ αὖ μήτι λάβῃ, τὸ Φράτερ εἶπε μόνον.
Ὤνια γὰρ καὶ ταῦτα τὰ ῥήματα. Αὐτὰρ ἔγωγε
 Οὐκ ἐθέλω Δόμινε· οὐ γὰρ ἔχω δόμεναι.

JUSTI LIPSII

EXCURSUS

AD

ANNALIUM

LIB. III.

A.

CAP. IV.

Mos adeo tritus, ut Isidorus 12, 2. *Funus dictum a funibus accensis*, velit, *quos ante feretrum papyris circumdatis ferebant.* Ambrosius de viduitate 1, 15. *Vel cum accensis funalibus mox ducitur, nonne pompæ funebris exsequias magis putat, quam thalamum præparari?* Alludit Ambrosius illuc, quo sæpe poetæ: ut *Viximus insignes inter utramque facem.* Apuleius Florid. 2. post init. *Comœdiam ejus prius ad funebrem facem, quam ad nuptialem, venisse.* Calp. Flaccus Declam. 29. *Facem nubenti filiæ præferam, an rogum jacentis accendam?* Quod Isidorus ait, funes papyro circumdatos: non a se habet, sed a prisco scriptore: nec errat. Plinium ita capio 16, 37 (70). *Nec in fruticum nec in veprium .... genere scirpi fragiles palustresque ...... e quibus detracto cortice candelæ luminibus et funeribus serviunt.* Cortex ille, non aliud quam similitudo Ægyptiæ papyri, quem utebantur fortasse homines tenuiores. Faces autem candelasque in funeribus plerumque adultorum reperias: in puerorum, id est acerbis immaturisque, cereos fere. Ut appareat, quod Interpres vetus Persii ad Sat. 3, 103. monuit, pueros ad cereos solitos efferri, facibus tamen immixtis. Senecæ aliquot loca sunt, quæ id pervincunt: ut epist. 122 (123). *Isti mihi vero defunctorum loco sunt, quantulum enim a funere absunt, et quidem acerbo, qui ad faces et cereos vivunt?* De tranquill. vitæ 11. *Totiens in vicinia mea conclamatum est, totiens præter limen immaturas exsequias fax cereusque præcessit.* De brev. vitæ cap. ult. *Quidam vero disponunt etiam illa, quæ ultra vitam sunt, moles magnas sepulcrorum et operum publicorum dedicationes et ad rogum munera et ambitiosas exsequias. At mehercule istorum funera, tanquam nimium vixerint, ad faces et cereos deducenda sunt:* ubi scribi sententia vult, *tanquam minimum.* Pertinet ad funebres faces etiam Suetonii locus Aug. 98. *Masgabæ tumulum cum ex triclinio animadvertisset magna turba multisque luminibus frequentari,* etc. qui tamen ad parentationem annuam spectat, non ad funeris deductionem.

B.

CAP. XXII.

Carcer triplex est, (ait vetus interpres Juvenalis) urbanus, rusticus, castrensis. Urbanus, ut sunt turres; rusticus, ut ergastula; castrensis, quando captivi trahuntur catenati. Notat hoc ad eum locum Juvenalis 6, 560. *Inde fides arti, sonuit si dextera ferro, Lævaque, si longo castrorum in carcere mansit.* Sed potuit, imo debuit, paullo distinctius. Nam in urbe ipsa triplex ratio adservandi captivos. Aut enim in carcere habebantur locoque concluso, sine ullo milite; ut vere servitia, et capita viliora: aut in custodia militari, aut in ædibus Magistratuum. Custodia militaris frequentissima et Romæ et in provinciis: ejusque modus, ut is, qui in noxa esset, catenam manui dextræ alligatam haberet, quæ eadem militis sinistram vinciret custodiæ ejus præfecti. Satis aperte Seneca De tranquill. 10. *Sed quid refert? eadem custodia universos circumdedit, alligatique sunt etiam, qui alligaverunt. Nisi tu forte leviorem in sinistra catenam putas.* Item epist. 5. *Quemadmodum eadem catena et custodem* (emendo *custodiam*, ita enim ipse captivus dicebatur, ut mox docebo) *et militem copulat: sic ista, quæ tam dissimilia sunt, pariter incedunt.* Et optime Athenæus 5, 13. p. 213. ubi Athenion res Mithridatis extollit: Ῥωμαίων δὲ στρατηγὸς μὲν Παμφυλίας Κουίντος ὁ Ἵππιος παραδοθεὶς ἀκολουθεῖ δέσμιος. Μάνλιος δὲ Ἀκύλλιος ὁ ὑπατευκὼς, ὁ τὸν ἀπὸ Σικελίας καταγαγὼν θρίαμβον, συνδέτην ἔχων ἁλύσει μακρᾷ Βαστάρνην πεντάπηχυν, πεζὸς ὑπὸ ἱππέως ἕλκεται. (Lege Κουίντος Ὄππιος.) Nam ita ego vere interpretor: Natalis insulsa, fatua, aliena, quem, si libido ridendi est, vide. Simile est, quod Josephus narrat 18, 13. de captivo Agrippa Rege: *Centurionem illi satis benignum appositum, et militem cum quo vinciretur humanum.* Augustinus in Psalm. 128, 2. *Ligantur duo et mittuntur ad judicem, latro, et colligatus; ille sceleratus, iste innocens, una catena ligantur, et longe sunt a sese.* Addo, duos sæpe milites uni reo datos, majori custodiæ. In Apostolorum Actis 12, 6. de D. Petro: *dormiebat inter duos milites, duabus alligatus catenis.* Catenæ autem ejusmodi, uti ex Athenæo clarum, longiusculæ erant, ut ambulare, incedere pariter non incommode possent. Ad quas item pertinet, quod Suetonius in Domit. scribit c. 14. *Nec nisi secreto atque solus plerasque custodias, receptis quidem in manu catenis, audiebat.* Ubi iterum custodiæ pro iis ipsis, qui custodiuntur; ut Plinio 21, 3 (9). *Inde eductum custodiam bibere jussit:* ita veteres: male vulgo, *eductum e custodia* emendandusque ita Suetonius Nerone 31. *Quorum operum perficiendorum gratia, quot ubique essent, custodiæ, in Italiam deportari jussit:* vulgata lectio et interpretes turbant. Paulus in Sentent. 5, 31. de pœn. mil. *Si pecunia miles custodiam dimiserit, capite puniendus est.* Hæc de custodia militari: de ea quæ apud Magistratus, opportunius dicam ad 6, 3.

C.

CAP. XXV.

Fas mihi, ut cum Tacito hic leviter exorbitem: et, quæ faciunt huic legi, collecta a me et digesta proponam. Non subtiliter omnia (cui enim bono? sed ea saltim capita, quæ ad usum historiæ priscæ). Romanis semper conjugiorum sobolisque magna cura. Ideo Censoria illa solennis quæstio: *Ex animi tui sententia. Tu uxorem habes?* Ideo Ciceroni ficta lex, de Leg. 3, 3. *Cælibes esse prohibento.* Nec ignominiæ solum cælibatus, sed pœnæ erat. Ita apud Valerium 9, 2, 1. *Camillus et Postumius Censores, æra pœnæ nomine, eos, qui ad senectutem cœlibes pervenerant, in ærarium deferre jusserunt.* Et Festus auctor, *Uxorium pependisse dici, qui, quod uxorem non habuerit, æs populo dedit.* Exemplum videtur ab Spartanis petitum, apud quos ἀγαμίου ζημία, imo, ὀψιγαμίου καὶ κακογαμίου, ut notat Pollux 3, 3. Nec tamen lege aliquid cautum reperio; nisi quod C. Cæsar post bellum Africanum, vehementer exhausta urbe, præmia proposuit multitudini liberorum: idque Præfectus morum et quasi Censor. Dio 43, 25. Ἐπειδή τε δεινὴ ὀλιγανθρωπία, διὰ τὸ τῶν ἀπολωλότων πλῆθος, ὥς ἔκ τε τῶν ἀπογραφῶν (καὶ γὰρ ἐκείνας, τά τε ἄλλα, ὥσπερ τις τιμητὴς ἐποίησε) καὶ ἐκ τῆς ὄψεως αὐτῆς ἠλέγχετο, ἦν, πολυπαιδίας ἆθλα ἐπέθηκεν. Primus Augustus a. u. 736. certam legem posuit, et præmia pœnasque distinxit. Ea dicta *Julia de maritandis ordinibus:* quam tamen præ multitudine recusantium perferre non potuit, nisi adempta lenitave parte pœnarum *. Hanc Propertius intellexit 2, 6. *Gavisa est certe sublatam Cynthia legem, Qua quondam edicta flemus uterque diu: Ne nos divideret* †, ... elegia illa tota. Et Horatius in Cantu sæculari 17 sq.... *patrumque Prosperes decreta super juvandis Feminis, prolisque novæ feraci Lege marita.* Ubi scholiastes vetus: *Lex marita dicitur, quæ de maritandis ordinibus lata erat, quæ et Julia dicta est. Cæsar enim post bellum legem tulit, nequis aut cœlebs esset, aut vidua nubilis, quo posset jactura juvenum reparari, quæ bellis civilibus contigerat. Nam prope octoginta millia armatorum interierant.* Et de eadem in actis ejusce anni Dio 54, 16. Ὁ δ' Αὔγουστος τά τε ἄλλα ἐνομοθέτησε, τοῖς τε ἀγάμοις καὶ ταῖς ἀνάνδροις βαρύτερα τὰ ἐπιτίμια ἐπέταξε, καὶ ἔμπαλιν τοῦ τε γάμου καὶ τῆς παιδοποιΐας ἆθλα ἔθηκεν. Ex Dionis verbis clarum, etiam ante curam eam fuisse Augusto: ait enim βαρύτερα τὰ ἐπιτίμια: et addit, ἔμπαλιν ἔθηκεν. Et non dubie aliquid super ea re latum in ejus sexto Consulatu, annis decem ante. Suadet Tacitus c. 28. *Sexto demum Consulatu Cæsar Augustus potentiæ securus, quæ Triumviratu jusserat, abolevit: deditque jura, quis pace et Principe uteremur: acriora ex eo vincla, inditi custodes; et lege Papia præmiis inducti, etc.* Sed latum imperfecte. Capita legis Juliæ fuerunt: Uti libertinas ducere liceret omnibus, præter Senatores. Uti sponsiones pactionesque nuptiales non ultra biennium differri jus esset. Uti divortiorum certus esset modus aliaque, quæ postea in legem Papiam mixta et inserta. Julia ergo, tempore a Papia distincta:

* Cf. Suet. Aug. 89. cum Epit. Livii 59.

† Lege *Ni nos divideret*, ubi notant interpretes *ni* pro *ne* positum.

præcessit enim XXV solidis annis; et hallucinati concinnatores legum, qui confuderunt. Dico Juliam; verius fortasse Julias: quia non semel tot annorum intervallo eadem de re latum ac relatum ideoque proprie locutum Tacitum censeo, cum hic πληθυντικῶς scripsit, Papiam latam post Julias rogationes.

Lata autem Papia a. u. 762. sene jam Augusto; et lata per Senatum. Itaque et nomen a Consulibus illis, Papio Mutilo et Q. Poppæo Secundo. Dicta enim *Papia Poppæa.* Isidorus 5, 15. *Sub Octaviano Cæsare suffecti Consules Papius et Poppæus legem tulerunt, quæ a nominibus eorum Papia et Poppæa nominatur, continens primum* (censeo emendandum, *patrum,* cum scriptum concise fuerit, *prūm*) *præmia pro suscipiendis liberis.* Caussa iterum ferendæ, e Tacito duplex: *incitandis cælibum pœnis et ærario augendo.* Incitandis pœnis, id est, augendis: sincera modo lectio sit. Ambigo enim, et possit rescribi, *incitandi cælibes pœnis,* sive *intendendis cælibum pœnis,* sensu clariore. Capita legis Juliæ confusa cum istius; ideoque passim scripta Jurisconsultorum laudata, *Ad legem Juliam et Papiam:* ita inquam, ut Papia, quæ plenior acerbiorque, aboleverit et velut absorbuerit Julias leges. Latam dixi per Senatum; et verum est: eoque Paullus libro 5. ad legem Juliam et Papiam (*l.* 71. *de hered. instit. et l.* 44. *de ritu nupt. l. Capite de ritu nupt.*) auctorem Senatum nominat: *Sed illud quæri potest,* inquit, *an idem servandum sit quod Senatus censuit, etiamsi in aliam personam captionem direxerit.* Capita ejus legis pluria fuerunt: adeo ut XXXV laudet alibi l. 19. de ritu nupt. Marcianus. Ea ut distincte proponam, ab homine me exiget nemo homo: confuse quædam recensebo, et uti dabunt se sub manum.

CAPUT de *enuptione extra gentem ordinemque.* Uti omnibus ingenuis libertinas uxores ducere jus esset, Senatoribus exceptis. Concepta capitis ejus verba, apud Paullum lib. 1. ad hanc legem l. 44. de ritu nupt. Lege Julia ita cavetur, QUI SENATOR EST, QUIVE FILIUS NEPOSVE EX FILIO PRONEPOSVE EX FILIO NATO CUJUS EORUM EST ERIT: NE QUIS EORUM SPONSAM UXOREMVE SCIENS DOLO MALO HABETO LIBERTINAM; AUT EAM QUÆ IPSA CUJUSVE PATER MATERVE ARTEM LUDICRAM FACIT, FECERIT: NEVE SENATORIS FILIA NEPTISVE EX FILIO PRONEPTISVE EX NEPOTE FILIO NATO NATA, LIBERTINO, EIVE, QUI IPSE CUJUSVE PATER MATERVE ARTEM LUDICRAM FACIT FECERIT, SPONSA NUPTAVE SCIENS DOLO MALO ESTO. NEVE QUIS EORUM DOLO MALO SCIENS SPONSAM UXOREMVE EAM HABETO. Et e lege quidem Julia recenset Paullus: sed insitum in Papiam fuisse clare docet Celsus: *Lege Papia,* inquit, *cavetur omnibus ingenuis, præter Senatores eorumque liberos, libertinam uxorem habere licere.* Meminit et Dio ejusce capitis 54, 16. Ἐπειδὴ δὲ πολὺ πλεῖον τὸ ἄῤῥεν τοῦ θήλεος τοῦ εὐγενοῦς ἦν, ἐπέτρεψε καὶ ἐξελευθέρας τοῖς ἐθέλουσι, πλὴν τῶν βουλευόντων, ἄγεσθαι, ἔννομον τὴν τεκνοποιΐαν αὐτῶν εἶναι κελεύσας. Ubi tamen interpretis supina μετεωρία vertentis. *Ac, quoniam masculi* * *patricii generis numerum patriciarum feminarum*

* *Mirum et præter id, quod philosophis visum, usque doctum. Nam præpollet fere sexus sequior.*

multo anteibant, liberum fecit, ut qui vellent (modo Senatores ne essent) libertas etiam cautius et verius, *libertinas :* * ἐξελευθέρας enim Dio dixit, non ἀπελευθέρας. Ἐξελεύθεροι autem οἱ τῶν ἐλευθερωμένων υἱοὶ, ait Hesychius) *ducere possent, eorumque liberos legitimos esse jussit.* En, τὸ εὐγενὲς, *patricium* ubique vertit: at *ingenuum* debuerat, ex vi verbi, legisque. Meminit iterum Dio 56, 7. in persona Augusti: Καὶ ἐξελευθέρας τοῖς γε ἔξω τοῦ βουλευτικοῦ οὖσιν ἄγεσθαι συνεχώρησα. Et eodem errore ibi interpres, τὸ βουλευτικὸν *patricios* vertit, cum *Senatorios* vere posset. Latum hoc caput matrimoniis frequentandis: ut, si quem digniorem amor aut voluntas traxisset ad impar jugum, lege jungi liceret. Nam antea vetitum. Neque Decemvirali lege, patricio cum plebeia, neque ingenuo cum libertina, connubii jus. Prius abolitum: meminitque Livius 4, 1 et 4. in oratione Canuleii Tribuni: et 10, 23. ubi matronæ patriciæ Virginiam, quod e patribus enupsisset, sacris arcuerunt. Mansit posterius, ad hanc legem. Vide quæ Cicero Antonio de Fadia objecit Phil. 2, 2.

Caput subnexum forte priori: de *connubio patronorum cum libertabus.* Verborum partem Ulpianus appendit libro 3. ad legem Juliam et Papiam D. l. 45. De ritu nupt. In eo jure, quod dicit. INVITO PATRONO, LIBERTAM QUÆ EI NUPTA EST, ALII NUBERE NON POSSE, PATRONUM ACCIPIMUS, etc. Et idem iterum l. 11. De divortiis: quod ait lex, DIVORTII FACIENDI POTESTAS LIBERTÆ, QUÆ NUPTA EST PATRONO, NE ESTO, QUAMDIU PATRONUS UXOREM EAM ESSE VOLET. Vide interpretem eumpse Ulpianum: et adde l. 1. De concub.

Caput de *sponsalibus, quando et qua fini contrahenda.* Sumptum e Julia de maritandis ordinibus, indice Suetonio 34. *Cumque,* inquit, *immaturitate sponsarum et matrimoniorum crebra mutatione vim legis eludi sentiret, tempus sponsas habendi coartavit.* Sponsalium enim olim licentia, adspectu nullo ætatis. At Augustus, cum quidam immaturas plane virgines desponderent, et mariti essent non mariti: arcendæ huic fraudi tempus definiit ætatemque sponsionum; ita ut non ante decimum annum sponsa quæquam esset. Clare Dio 54, 16. Ὡς δὲ οὖν βρέφη τινὲς ἐγγυώμενοι, τὰς μὲν τιμὰς τῶν γεγαμηκότων ἐκαρποῦντο, τὸ δὲ ἔργον αὐτῶν οὐ παρείχοντο, προσέταξε μηδεμίαν ἐγγύην ἰσχύειν, μεθ' ἣν οὐδὲ δυοῖν ἐτοῖν διελθόντων γαμήσει τις. τουτέστι δεκέτιν πάντως ἐγγυᾶσθαι τὸν γέ τι ἀπ' αὐτῆς ἀπολαύσοντα. δώδεκα γὰρ ταῖς κόραις ἐς τὴν τοῦ γάμου ὥραν ἔτη πλήρη νομίζεται. Id est: *At cum quidam pueros desponderent, et præmia nihilominus ferrent maritorum, rem opusque mariti non præstarent: statuit nullam sponsionem firmam esse, postquam, biennio exacto, nuptiæ non sequerentur: hoc est, ut omnino decennem despondere opus esset, siquis sponsionis ejus vellet fructum. Puellis enim duodecimus annus plenus, ad nuptias definita ætas censetur.* Xylander Dionis mentem plane hic non cepit. Facit huic capiti quod Caius lib. 1. Ad Juliam et Papiam l. 17. de sponsalibus, scripsit: *Sæpe justæ ac necessariæ caussæ non solum annum vel biennium, sed etiam triennium et quadriennium et ulterius trahunt sponsalia: veluti valetudo sponsi sponsæve, vel mortes parentium, etc.*

* *Tamen ex ritu ejus ævi* libertini *iidem cum* libertis, *uti notum.*

CAPUT de *ætate eorum, qui ducerent, quæve nuberent.* Eo capite cautum, ne mulier quinquaginta annis minor sexagenario nuberet; neu vir minor sexaginta quinquagenariam duceret. Lactantius 1, 16. Senecæ verbis: *Quid ergo est, quare apud poetas salacissimus Jupiter desierit liberos tollere? utrum sexagenarius factus est, et illi lex Papia fibulam imposuit? an impetravit jus trium liberorum?* Et Apuleio in Apol. post med. in judicio objectum, quod Pudentilla *ei anno ætatis sexagesimo ad libidinem nupsisset:* videlicet contra legem Papiam. Huic tamen capiti Claudius abrogavit, ut Suetonius notat 23. *Capiti,* inquit, *Papiæ Poppææ legis a Tiberio Cæsare, quasi sexagenarii generare non possent, edicto abrogavit.* Legerim, *addito* vel *edito.* Edictum certe Claudii non fuit, sed SC. Ulpianus in Fragm. titul. 16. *Sed SC. Claudiano major sexagenario, si minorem quinquagenaria duxisset, perinde habebatur, ac si minor sexaginta annorum duxisset uxorem.* Caussæ, quæ Tiberium, quæ Claudium moverint, in aperto. Ille, quod plurimum fieri solet, spectavit: hic, quod per naturam potest. Adeo autem amare et virum exercere sexagenarius potest, ut sint octogenarii senes, iidemque patres inter exempla. At mulier quinquagenaria major, vix est, ut impleatur.

CAPUT de *libertate conjungendi*; quod tamen XXXV in ordine fuit. Marcianus l. 19. de ritu nupt. *Capite trigesimoquinto legis Juliæ, qui liberos, quos habent in potestate, injuria prohibuerint ducere uxores vel nubere, vel qui dotem dare non volunt: ex constitutione etc.* Simile in libertis, etiamsi juraverint, l. 7. De operis libert.

CAPUT de *intervallo temporis a morte conjugis vel divortio, ad conjugium novum.* Neque enim probata Juliis legibus monogamia: sed ad matrimonium compulsi iterum, vidui, aut disparati. Discreparunt in tempore Julia et Papia. Nam, ut Ulpianus notat tit. 14. Feminis lex Julia a morte viri, anni vacationem tribuit: a divortio, mensium sex. At Papia clementior, a morte biennium indulsit; a repudio, annum et menses sex. In Suetonio Aug. 34. triennium leges: nec id te turbet. Exsolvit eum nodum Dio in oratione Augusti ad cælibes 56, 7. Καὶ οὐδὲ ἐς ταῦτα μέντοι κατήπειξα ὑμᾶς, ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον τρία ἔτη ὅλα πρὸς παρασκευὴν ὑμῖν ἔδωκα, τὸ δὲ δεύτερον, δύο.

CAPUT de *præmiis maritorum, patrumque;* quod in ordine septimum fuisse, colligas ex Agellii 2, 15. Præmiis enim invitandi fuerunt ad matrimonia et prolem frequentandam. Præmia duorum generum, honores et commoda. Quæ largiora utraque apud patres: quædam tamen seorsim data etiam maritis; veluti, honestior in spectaculis locus. Suetonius Aug. 44. *Militem secrevit a populo: maritis e plebe proprios ordines adsignavit.* Et ad eam sententiam accipio, quod poeta Hispanus facete scribit 5, 42. *Spadone cum sis eviratior fluxo, Theatro loqueris et gradus et edicta Trabeasque et Idus fibulasque censusque.........Sedere in equitum liceat an tibi scamnis Videbo, Didyme; non licet maritorum.* Præcesserunt item mariti in Magistratu et in fascibus. Agellius l. c.

Capite septimo legis Juliæ priori ex Consulibus fasces sumendi potestas est, non qui plures annos natus est, sed qui plures liberos, quam collega, aut in sua potestate habet, aut bello amisit. Sed, si par utrique numerus liberorum est, maritus, aut qui in numero maritorum est, præfertur. In numero maritorum, id est, opinor, sponsus: vel etiam, qui jus habeat ab Imperatore mariti. Id enim quoque dari solet, pariter ac jus liberorum. Didici ex unico Dionis loco 60, 24. de Claudio: Τοῖς στρατευομένοις, ἐπειδὴ γυναῖκας οὐκ ἐδύναντο ἔκ γε τῶν νόμων ἔχειν, τὰ τῶν γεγαμηκότων δικαιώματα ἔδωκε. Sed et plura maritis privilegia in sorte, in administratione provinciarum: quæ hauries ex præmiis patrum statim, ne eadem iteranda sint. Patribus certe, ut prædixi, præmia uberiora et pleno velut dimenso legum. Idque non solum e Julia aut Papia, sed more Rom. prisco. *Lex sociis ac nominis Latini, qui stirpem ex sese domi relinquerent, dabat, ut cives Romani fierent,* ait Livius 41, 8. Item a Censoribus, *In quattuor urbanas tribus* (eæ autem minus honestæ) *descripti erant libertini, præter eos, quibus filius quinquenni major ex SC. esset,* ait idem 45, 15. Julius Cæsar, *agrum Campanum divisit extra sortem XX millibus civium, quibus terni pluresve liberi essent,* ut notat Suetonius c. 20. et Appian. Civilium 2, 10. p. 433. et exempla reperies fors sit plura. Sed Augusto in primis ea cura: non lege Papia solum, ut censent quidam haud e vulgo, sed jamdiu ante. Quod clarum ex iis, quod Dio scribit 53, 13. de Præsidibus provinciarum, et 55, 2. ante Papiam latam. Fateor tamen, quod Papia præsertim. *Præmia* πολυπαιδίας ex ea lege, non absurde fecero, si ordine proponam. *Primum.* Ut in petitione candidati præferantur, quibus liberi plures. Tacitus A. 2, 51. *Contra plerique nitebantur, ut numerus liberorum in candidatis præpolleret, quod lex jubebat.* Lex non alia, quam hæc Papia. *Secundum.* Uti præferantur proletarii in sorte provinciarum: et easdem diutius obtineant. Prius membrum e Tacito firmo 15, 19. *Percrebuerat ea tempestate pravissimus mos, cum, propinquis comitiis aut sorte provinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, Præturasque et provincias inter patres sortiti, statim emitterent manu, quos adoptaverant.* Alterum e Dione 53, 13. *Præsides,* inquit, *annuos et sorte lectos esse voluit,* πλὴν εἴ τῳ πολυπαιδίας ἢ γάμου προνομία προσείη. Quamquam id ad sortem tantum referri fortasse par est, non etiam ad mansionem. *Tertium.* Præeant emineantque in omni Magistratu. Colligas ex Agellii 2, 15. verbis quæ supra. Et ab hoc exemplo est, quod, qui plures liberos habet, in curia vel collegio primus sententiam rogatur; in albo et processu, ceteris præfertur. L. 9. C. De Decur. *Quartum.* In honoribus petendis, gratia fit annorum, qui liberos habent, et quidem pro numero liberorum. Exempli caussa, minores XXV annis ad honores non admittuntur, nisi beneficio prolis. Qui ergo quinque habent anno vigesimo admittuntur, qui tres, vigesimo secundo, et sic deinceps. Vide l. 2. De minoribus, quæ ad hanc sententiam clara. Et Plinii locum eodem traho Ep. 7, 16. præter meam supra, aliorumque mentem. *Calestrium Tironem familiarissime diligo: simul Quæstores Cæsaris fuimus. Ille me in Tribunatu liberorum jure præcessit, ego illum in Prætura sum consecutus, cum mihi Cæsar annum remisisset.* Ubi vides, dimitti

etiam annos beneficio Cæsaris solere, quasi liberos haberent. *Quintum.* Qui plures liberos habet, i. e. in urbe tres, in Italia quatuor, in provinciis quinque, a cura, tutela, ceterisque muneribus personalibus immunis est l. 2. De excusationibus. l. 1. C. Qui num. liberor. *Sextum.* Damnatorum liberi plures assem accipiunt, e constitutione Hadriani l. 7. De bonis damnat. Et ab ea mente Dio 69, 23. scripsit, Hadrianum mitiores pœnas reis irrogasse liberos habentibus, quod Cujacius notavit pridem. Et plura, quæ facile colliges ex iis, quæ dicam de mulctis. Ex his ortum celebre illud *Jus trium liberorum* (*Auctoritatem trium liberorum*, Tertullianus dixit contra Valentin. c. 18.) quod orbis pro beneficio Princeps dabat. Plinius Epist. 2, 13. *Nuper ab optimo Principe trium liberorum ei jus impetravi: quod, quamquam parce et cum dilectu daret, mihi tamen, tamquam eligeret, indulsit.* Idem ad Trajanum Ep. 10, 2. *Exprimere, domine, verbis non possum, quantum mihi gaudium attulerit, quod me dignum putasti jure trium liberorum.* Martialis 9, 67. *Uxor cum tibi sit formosa, pudica, puella, Quo tibi natorum jura, Fabulle, trium? Quod petis a nostro supplex dominoque Deoque, Hoc dabis ipse tibi, si potes arrigere.* Idem de se 3, 95. *Præmia laudato tribuit mihi Cæsar uterque, Natorumque dedit jura paterna trium**. Origo ejus e lege Julia, uti discas ex Dionis apto ad hanc rem loco, 55, 2. Ἡ δὲ δὴ Ἰουλία ἐς τὰς μητέρας τὰς τρὶς τεκούσας ἐσεγράφη. Οἷς γὰρ ἂν τὸ δαιμόνιον εἴτ' οὖν ἀνδρῶν εἴτε γυναικῶν μὴ δῷ τοσαυτάκις τεκνῶσαι, τούτων τισὶν ὁ νόμος, πρότερον μὲν διὰ τῆς βουλῆς, νῦν δὲ διὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὰ τῶν γεγεννηκότων δικαιώματα χαρίζεται. Ὥστε σφᾶς μήτε τοῖς τῆς ἀπαιδίας ἐπιτιμίοις ἐνέχεσθαι, καὶ τὰ τῆς πολυπαιδίας ἆθλα, πλὴν ὀλίγων τινῶν, καρποῦσθαι. Ubi vides et feminis tribui solere id beneficium: quod primo et ex lege Julia a Senatu petebatur, postea a Principe: quamquam ea verba perperam in longe aliam sententiam abduxit interpres. Plutarchus de Vestalibus notat in Numa c. 10. p. 144. eas sine tutore aut curatore res suas administrasse, ὥσπερ, inquit, αἱ τρίπαιδες. At quod id solus Princeps dederit, clare Martialis 2, 92. *Natorum mihi jus trium roganti Musarum pretium dedit mearum Solus qui poterat: valebis uxor. Non debet domini perire munus*†. Hoc idem, *jus parentum* Juvenalis appellat 9, 87. *Jura parentis habes, propter me scriberis heres:* et Tacitus hic *privilegia parentum.* Alii simpliciter etiam *jus liberorum.* In fragmento juris veteris, quod evulgavit doctissimus Pithœus: *Mulier sic auctoritate tutoris manumittere potest, si jus habeat liberorum.* Et Paullus lib. 4. Sentent. ad SC. Tertullianum, plus semel. Jus liberorum tamen propria quadam et alia significatione capi in Ulpiani Fragm. titul. 16. et l. 1. C. De jure liber. non vane, notat nostri ævi Jurisconsultus ad Fragmenta ea ipsa: et nodum, quem Duarenus ligaverat Disput. 1. cap. 40. docte solvit. Jubeo lucem huic rei mutuari te ab illo Sole, in eapse Fragmenta ‡. Sed et quattuor liberorum jus fuit: quod pertinuit

* Similis in lapidibus apud Grut. p. 1081. STATIA IRENE I. L. H. i. e. *jus liberorum habens.* Cf. ib. p. 631, 2.

† Cf. et epigr. 91.

‡ Apud Grut. p. 322, 8. IVS COMMVNE LIBERORVM concessum dicitur:

(nisi in aliena regione aberro) ad libertinas, non ingenuas: certe ita distinguit SC. Tertullianum de quo vide Paullum l. 4. tit. 9. Quod tamen jus vetustius est illo SC. et mentio ejus in Suetonii Claudio 19. ubi Princeps *Feminis* (quæ naves scilicet mercaturæ caussa fabricarent) *jus tribuit quattuor liberorum.* De præmiis, ista.

Caput de *pœnis mulctisque cælibum et orborum;* quæ etiam in lege Julia fuerant: sed Augustus, ut ipse apud Dionem fatetur, intendit auxitque: Pœna prima et maxima, Uti cælibes ex testamentis nihil caperent, nisi e proxime junctorum: orbi, non nisi dimidium. Melior ergo conditio orborum; et jure, quia mariti saltem. Sozomenus Eccles. hist. 1, 19. discrimen hoc bene notat: Νόμος ἦν Ῥωμαίοις παλαιὸς, ἀπὸ εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν, τῶν ἴσων ἀξιοῦσθαι κωλύων τοὺς ἀγάμους τοῖς μὴ τοιούτοις, περὶ ἄλλα τε πολλὰ, καὶ τὸ μηδὲν κερδαίνειν ἐκ διαθήκης τοὺς μὴ γένει ἐγγυτάτω προσήκοντας· τοὺς δὲ ἄπαιδας, ζημιῶν τὸ ἥμισυ τῶν καταλελειμμένων.

Cælibes ergo nihil capiunt: adeo ut scripserit Ulpianus tit. 17. de caducis. *Cælibi relictum legatum caducum fieri, nisi legi intra centum dies paruerit.* Et respexit ad has pœnas Plutarchus περὶ φιλοστοργίας, p. 493. Ῥωμαίων πολλοὶ, inquit, γαμοῦσιν καὶ γεννῶσι, οὐχ' ἵνα κληρονόμους ἔχωσιν, ἀλλ' ἵνα κληρονομεῖν δύνωνται. Nec vane imputat adulter apud Satyricum marito 9, 87 .... *propter me scriberis heres, Legatum omne capis, necnon et dulce caducum.* Tertull. de Monogamia c. 16. *Aliud est, si et apud Christum legibus Juliis agi credunt, et existimant, cælibes et orbos ex testamento Dei solidum non posse capere.* Ideo toties apud Jurisconsultos de solidi captione lectum quæsitumque, ut l. 72. l. 77. De her. inst. l. 6. De vulg. et pupil. substit. l. 13. §. fin. De jure fisci: quæ omnia proprie ad orbos spectant, patresque solitarios. Quidquid autem hoc modo, præter legem, legatum aut relictum, caducum fiebat, ibatque in fiscum; ideoque *caducaria lex* Julia dicta alibi Ulpiano t. 28, 7. de possess. dand. Tacitus c. 28. *Lege Papia præmiis inducti, ut, si a privilegiis parentum cessaretur, velut parens omnium populus vacantia teneret:* id est, ærarium publicum bona, quibus dominus non esset, occuparet. Ea enim mens; nec audio Vertranium emendantem, *ne si a pr. par. ces. v. p. o. populus vacantia teneretur:* quæ emendatio frigidior est, ut ille ait, Gallica nive. Ferretum potius audio, de corruptione et defectu loci vere judicantem. Prior enim pars ad præmia delatorum attinet; quibus sequentia filo orationis non respondent. Rævardus noster, ad l. 208. De Reg. juris, ex his Cornelii verbis efficit, lege Papia discrimen nullum fuisse inter cælibes orbosque, et pariter omnes ab hereditatibus legatisque submotos. Discrimina, quæ deinde reperta, esse a Tiberio, qui legis ejus nexus multos exsolvit et nodos. Ambigo. Illud scio, ex Ulpiani

præcedunt verba A PLEBE VRBANA, quæ in indice 18. Scaliger jungit. Verum bene monet Schulting. ad Ulpiani tit. 16. in Jurisprud. ante-Justin. p. 612. non nisi a summa potestate concedi potuisse. In lapide ipso quoque inter illa verba aliquot linearum lacuna est et in hac lacuna comparent hæc CVI IMP. Porro Heineccius in Synt. Ant. Rom. p. 243. legendum in eo lapide putat IVS COMMVNIVM LIBERORVM, ob quod solidum capiebant inter se conjuges.

tit. 13. totum hoc zetema definiri potuisse : integer exstaret modo. At nunc nihil præter indicem est, *De cælibe, orbo et solitario patre.* Et quidem, si cælibes nihil acceperint, uti certum, orbos semessem habuisse, solitarios patres majorem aliquam portionem, ratio consentit.

Caput de *iis, quæ conjuges inter se capiunt*, adfine priori. Ulpianus tit. 15. *Vir et uxor inter se decimam matrimonii nomine capere possunt. Quod si ex alio matrimonio liberos superstites habeant, præter decimam, quam matrimonii nomine capiunt, totidem decimas pro numero liberorum accipiunt.* Vide eumdem Ulpian. tit. 16. *De solidi capacitate inter virum et uxorem.* Caussæ enim sunt, e quibus solidum interdum conjuges capiunt ; quas omnes clare ibi recenset Jurisconsultus. Respexit huc orator vetus : *Placet ergo, o leges diligentissimæ pudoris custodes, decimas uxoribus, quartas meretricibus, dari?* Decimaria ea lex sublata. l. 2. C. de ins. pœn. cæl. et orb.

Caput de *bonis libertorum.* Vide Ulpianum tit. ult. et inst. l. 3. L. 3. tit. 8. de success. libert. Caput item de liberatione operarum : cujus verba l. 37. de operis libert.

Caput de *divortiis :* quo modus impositus eorum crebritati. Clare Suetonio traditum, in Aug. 34. Juvat aliquid Quinctilianus, qui de quinquennio suggerit in sterilitate. Themate Declam. 151. *Intra quinquennium non parientem repudiare liceat.* Eodem capite injusti divortii pœnæ : et ut dotem amittat, cujus culpa divortium factum. Eoque de dote, multa in Comment. Jurisconsultorum ad Papiam legem. vide l. 64. soluto matrimonio. Plura capita omitto sciens volensque ; quia ad subtilitates potius juris pertinent, quam cognitionem antiquitatis.

Ego, si quid in his humanitus omisi, commisi ; adde, corrige, ignosce. Illud moneo, in veteri Pandectarum Græcanico indice, Juliam et Papiam κατ' ἐξοχὴν, et quia in jure plurimi usus, appellari ἁπλῶς Leges. Ita invenies Μαυρικιανοῦ *Ad leges* βιβλία ἕξ. Τερεντίου Κλήμεντος *Ad leges* βιβλία εἴκοσι. Μαρκέλλου *Ad leges* βιβλία ἕξ. Γαΐου *Ad leges* βιβλία δεκάπεντε. Παύλου *Ad leges* βιβλία δέκα. Οὐλπιανοῦ *Ad leges* βιβλία εἴκοσι. et cave aliter acceperis, quam ad Juliam et Papiam leges. Argumenta clara : quoniam et numerus librorum fere convenit ; et nusquam ii scriptores in Pandectis simpliciter ad leges laudantur, sed ad Juliam et Papiam saltem. Scies et illud, valuisse has leges ad Severi Imp. ævum, qui non abrogavit quidem, sed imminuit ; maxime ea parte, qua fuit de gignendis liberis. Tertull. Apol. 4. *Nonne et vanissimas Papias leges, quæ ante cogunt liberos suscipi, quam Juliæ matrimonium contrahi, post tantæ auctoritatis senectutem heri Severus constantissimus Principum exclusit ?* Cælibatus deinde pœnas sustulit Constantinus propter Christianos παρθενίαν καὶ ἀπαιδίαν διὰ Θεὸν ἀσκοῦντας. Euseb. in vita Constantini 4, 2, 6. et Sozomenus 1, 9. carpsit Papiam, et in parte Theodosius, ut habes l. 1. C. de jure

liberorum; et Principes secuti. Sed nos, satis exspatiati, ad lineas redeamus, quod dicitur, et in gradum *.

D.

CAP. XXIX.

OPINOR, Augusti et deinceps ævo, fuisse annum vigesimum quintum, sed incipientem. Vigesimus quartus, inquam, expletus sufficiebat. Argumento, quod *Tiberius Quæstor fuit, undevicesimum annum agens*, ait Velleius 2, 94. atque ille ipse non nisi *quinquennio maturius quam per Leges*, ut Dio 53, 28. et Tacitus statim notat: ergo ille legitimus annus. Certe non intra; argumento Quinctiliani verborum 12, 6. *Calvus, Cæsar, Pollio, multo ante Quæstoriam omnes ætatem gravissima judicia susceperunt.* Atqui anno *uno et vigesimo Cæsar Dolabellam, altero et vigesimo Asinius Pollio C. Catonem, non multo ætate antecedens Calvus Vatinium iis orationibus insecuti sunt, quas hodieque cum admiratione legimus*, ait idem scriptor in Dial. de Orat. 34. Nec multum citra; quia reperio Catonem vigesimo nono ætatis, Gracchum vigesimo septimo, Quæsturam gessisse. Plinii locus est, qui vigesimo secundo adstruere videatur, ad Trajanum Ep. 10, 80 (83). *Cautum est, domine, Pompeia lege nequis capiat Magistratum, neve sit in Senatu minor annorum XXX. Secutum est dein edictum D. Augusti, quo permisit minores Magistratus ab annis duobus et viginti capere:* sed, cum is ad provincias et proprie ad Bithyniam spectet, nihil muto. Quod vero diserte finierim vigesimum quintum, inducit me Dio 52, 20. qui ex decreto Mæcenatis (quod secutus haud dubie Cæsar, aut, ut melius dicam, accommodata a Dione tota oratio illa ad formam Reipublicæ Augustææ) Senatoriæ ætati definit annum XXV. Quæstura autem primus gradus in Senatum: illa ergo etiam Quæstoria ætas. Colligas et non obscure idem ex l. 1. De minoribus.

E.

CAP. XXXI.

OLIM Censoribus viarum cura. Cicero de Legibus 3, 3. *Censores urbis templa, vias, aquas, ærarium, vectigalia tuentor.* Deinde Quattuorviri instituti, quorum proprie id munus. Pomponius De orig. juris, §. 30. *Eodem tempore et Quattuorviri, qui curam viarum gererent, constituti:* tempus intelligit, post creatum Prætorem peregrinum, qui fuit annus urbis 510. Ii videntur a Varrone L. L. 4, 32. non inconcinne dicti Viocuri †. Antiqui ergo Quattuorviri

* Docte de hac lege egit J. Gottl. Heineccius peculiari commentario 4. Amst. 1726.

† Ubi in Varrone legitur *Publilius vicus et Cosconius vicus, quod ab heis vireis* (Ædilibus) *dicuntur ædificati*, Turnebus in antiquo codice invenit *ab his viocuris*, quod Scaliger reposuit.

viarum: sed, non sufficientibus iis, additi duo factique Seviri, uti docebo mox ex Dione. Etiam curatores extra ordinem reperti, quos destinabant singulis viis. Ita Cæsar Curator viæ Appiæ Plutarcho in ejus vita c. 5. dicitur; Thermus Flaminiæ, Ciceroni ad Att. 1, 1. Augustus deinde, *quo plures partem administrandæ Reipublicæ caperent* (ait Suetonius 37.) *nova officia excogitavit, curam operum publicorum, viarum, aquarum.* Sed quomodo nova, si jam ante Quattuorviri viarum, si Curatores? Silent scholiastæ: sed vere dicam ego. Curatores ante Augustum, fateor; sed nec perpetuum id, nec certum munus. Fecit utrumque Augustus. Quod ad IV viros: scito discretum a Curatoribus eorum munus. Quattuorviri vias urbis curabant: Curatores, eas quæ extra urbem. Docuit me hoc Dio 54, 26. de Viginti viris; ubi clare scriptum e Seviris viarum, amotos ab Augusto duos, qui vias curabant extra muros; τοὺς (ait) ἔξω τοῦς τείχους ὁδοὺς ἐγχειριζομένους; retentos quattuor, qui in urbe. Ergo sub Augusto et Curatores viarum et Quattuorviri, quorum munera locis regionibusque distincta. Et digniores sane Curatores; quia in vias illas grandes extra urbem, sumptus et moles major. Ideo Plinius gratulatur Cornuto de eo munere Epist. 5, 15. *Recesseram in municipium, cum mihi nunciatum est, Cornutum Tertullum accepisse Æmiliæ viæ curam. Exprimere non possum, quanto sim gaudio adfectus et ipsius et meo nomine.* Et Statius Plotium dilaudans Silv. 4, 9, 17. *Te Germanicus arbitrum sequenti Annonæ dedit, omniumque late Præfecit stationibus viarum.* Et in lapidibus passim inter alios honores insculptum CVRATORI. VIARVM. aut plurimum, CVRATORI. VIAE. APPIAE, SALARIAE, FLAMINIAE, etc. nominibus expressis; quia fere Curatores dabantur certis viis, uni pluribusve. Et hos quidem Curatores fuisse censeam, a quibus mancipes redimebant, et quorum negligentia hic culpata.

F.

CAP. XXXVI.

Euripides Suppl. v. 267.

. . . Ἔχει γὰρ καταφυγὴν θὴρ μὲν πέτραν,
Δοῦλοι δὲ βωμοὺς θεῶν.

Servulus apud Plautum Mostell. 5, 1, 45. *Ego interim hanc aram occupabo.* Tibullus alludens 4, 13, 23. *Et Veneris sanctæ considam victus ad aram.* Et bene, *considam*; quia supplicum, sedere. Nec aliis modo is honos, sed etiam heroibus quibusdam: ut Theseo Athenis. Plutarchus in Thes. 36. p. 35. *Κεῖται μὲν ἐν μέσῃ τῇ πόλει, παρὰ τὸ νῦν γυμνάσιον· ἔστι δὲ φύξιον οἰκέταις καὶ πᾶσι τοῖς ταπεινοτέροις καὶ δεδιόσι κρείττονας.* Itemque Regibus; uti Decium Magium, Cyrenas tempestate delatum, ad statuam Ptolemæi Regis confugisse Livius tradit 23, 10. Romæ haud ita frequens ille mos; nec libera Republica quidquam reperio, præter Romuli asylum. Initium ei fuit a templo Julii Cæsaris, quod Triumviri exstruxere, cum hoc jure, ut perfugium in eo cunctis esset. Dio 47, 19. Ἀπηγόρευσαν δὲ μηδένα ἐς τὸ ἡρῷον αὐτοῦ καταφυγόντα ἐπ' ἀδείᾳ, μήτε ἀν-

δρηλατεῖσθαι, μήτε συλᾶσθαι, ὅπερ οὐδενὶ οὐδὲ τῶν Θεῶν, πλὴν τῶν ἐπὶ τοῦ Ῥωμύλου γενομένων, ἐδεδώκεσαν. Quæ postrema Dionis caute lege. Vereor enim, ut erret. Nam præter Romuli asylum, etiam Dianæ in Aventino monte templum idem jus habuit; quod clare notat Dionysius Halicarnas. Antiq. 4, 26. Sed sub Imperatoribus tamen maxime invaluit; nec templa solum, sed statuæ eorum imaginesque passim perfugium servis. Seneca de clementia 1, 18. *Servis ad statuam licet confugere: cum in servum omnia liceant, est aliquid, quod in hominem licere commune jus animantium vetat.* Ulpianus in Pithœanis Fragmentis: *Ideoque cognosce de querelis illorum, qui ex familia Julii Sabini ad statuam confugerunt, et sive durius habiti, quam æquum, vel infami injuria adfectos cognoveris, venire jube, ut in potestatem Sabini non revertantur.* Etiam ingenuis, injuria adfectis, Sueton. in Aug. 17. *Antonium juvenem. . . . simulacro D. Julii, ad quod post multas et irritas preces confugerat, abreptum interemit.* In Tiberio 53. de Agrippina: *Novissime calumniatus modo ad statuam Augusti, modo ad exercitus, confugere velle.* Resque eo evasit, ut non periculi solum fuga imago Imperatoris esset, sed calumniæ occasio. Ea arrepta, inferre injuriam licebat, non solum vitare. Vides hic in Tacito: et eleganter in Philostrato De vita Apollonii 1, 15. *Erat,* ait, *apud Aspendios asylum Tiberii, statuæque sanctiores illis in locis venerabilioresque, quam Jovis Olympii simulacrum habebantur: ita ut impietatis damnatus quidam fuerit, quod servum suum verberasset, qui drachmam argenteam Tiberii imagine signatam gestabat.* Itaque subvenerunt mox leges; et, *Ne ad statuas vel imagines quis confugiat, Senatus censuit; eumque, qui imaginem Cæsaris invidiam alterius prætulisset, in vincla publica coerceri D. Pius rescripsit,* ait Callistratus l. 28. de pœnis. Sed et statuæ Deorum eodem jure: itaque quibusdam adscriptum, A servo non tangi, Lavinii marmorea basis apud Grut. p. 57, 2. MAVORTIO. SACR. HOC. SIGNVM. A. SERVO. TANGI. NEFAS. EST.

G

CAP. XXXVII.

LICEAT *ἐν παρέργῳ* lucem facere optimo scriptori, qui sæpe nobis. Ego non alios censuerim *gladios Drusianos,* quam illos, quibus usi gladiatores. Mos enim, priusquam paria committerentur, ut sicæ, sive gladii, quibus pugnaturi, editori publice exhiberentur, satisne essent acuti. Suetonius in Tito 9. de conjuratis duobus: *Ceterum ipsos non solum familiari cœnæ adhibuit, sed et insequenti die gladiatorum spectaculo, circa se ex industria collocatis oblata sibi ornamenta pugnantium inspicienda porrexit.* Ad quem locum nihil videre interpretes, (quod per gratiam eorum dicam) scio. Intelligit Suetonius hos ipsos gladios ex more jam dicto: ideoque Victor, *petiisse eum gladium dicit, quasi ad explorandam aciem.* Sed apertius ipse Dio in Nerva 48, 3. de Crasso et Calpurnio *. *Παρεκα-*

* Lege *de Calpurnio Crasso.*

θίσατο δὲ αὐτοὺς ἔν τινι θέᾳ ἀγνοοῦντας, ὅτι καταμεμήνυται, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ξίφη, λόγῳ μὲν, ἵν' ἐπισκέψωνται αὐτὰ, ὅπερ εἴωθε γενέσθαι, εἰ ὀξέα ἐστὶν, ἔργῳ δὲ ἐπιδεικνύμενος, ὅτι οὐδὲν αὐτῷ μέλει, etc. Caussa ergo huic quasi proverbio, quod, cum Druso, crebri edenti gladiatores, gladii explorandi offerrentur, non admittere solitus, nisi acutissimos, sit. Jure ergo ille sanguinarius; lenissimus contra M. Antonius, qui gladios acutos iis non permisit, sed hebetes dumtaxat et obtusos.

H.

CAP. XLIII.

Rhenanus in Orat. Eumenii Rhetoris c. 14. qua est: *Merentur et Galli nostri, ut eorum liberis, quorum vita in Augustodunensium oppido ingenuis artibus eruditur, etc.* contra veterem editionem rescribere audet *Augustocliviensium;* itaque edidit. Os hominis! Scilicet tota ea oratio in Cliviensium scholis instaurandis occupatur; quarum memoria (nisi apud hunc dormitatorem) nusquam aut nomen. Adsero tibi tuam gloriam, Augustodunum: vel uno ictu, quem vitabit ipse. Scriptum ibi enim c. 4. *Civitatem istam et olim fraterno Populi Romani nomine gloriatam.* Qui autem e Gallis, fratres Populi Romani, præter Æduos? quorum hæc urbs caput. At enim ibidem scriptum (id nuper homo amicus mihi objiciebat) *latrocinio eam Batavicæ rebellionis obsessam fuisse:* quod vix convenire putabat in Æduos, qui a Batavis siti longo intervallo. Sed vito facile petitionem ejus, et discedo latere tecto. Nam corruptus locus, scriboque, *Bagaudicæ rebellionis.* Batavi latrones numquam ad ea penita loca; nec latrocinii Batavici mentio in mediterraneis, sub id ævum. At de Bagaudis auctores credendi, qui res scripserunt Diocletiani. Victor c. 39. *Namque ubi comperit, Carini discessu Ælianum Amandumque per Galliam, excita manu agrestium ac latronum, quos Bagaudas incolæ vocant, populatis late agris, plerasque urbium tentare; Maximianum Imperatorem .... jubet.* Salvianus de Gubernat. Dei 5, 5. *Itaque passim vel ad Gothos, vel ad Bagaudas, vel ad alios ubique dominantes barbaros migrant, et migrasse non pœnitet.* Vide et Orosium 7, 25. ubi tamen, *Baticadæ* in manusc. codice, qui apud me est, legitur, sicut et *Baccharidæ* in Eusebii Chronicis ad Ol. 266. Spernimus ergo Augustoclivienses, Rhenani colonos novos: et Mæniana illa Augustoduni constituimus, ut hic ex Tacito vides, vetustissima post Massiliam, bonarum artium sede*.

Add. Ergone certamen mihi novum, pro veteribus Mænianis? novum et magnum, cum viro magno: tecum, Stephane Pighi, qui in Hercule Prodicio nuper, ipso aditu tui operis, ita acriter et multis machinis eas oppugnasti, ut nesciam, an sim repugnando. Tamen, quia caussæ bonitas, nisi fallor, a me est, nitar pro veritate; disponam hanc stili aciem, manus tecum conseram; sed ut

* Apud Oros. codices habent *Baucadas, Baugaudas, Vacaudas.* In Eusebio Scaliger restituit *Bacaudarum.* Baluzius etiam apud Salvianum *Bacaudas* reposuit.

cum amico, plane amice. Ut non solum sine plaga pugna hæc sit, sed sine sugillatione aut morsu: sicut decet mitium Dearum alumnos.

Ἀγαθὴ δὲ ἔρις ἠδὲ βροτοῖσι.

Quisquis hæc leges, affectum in me, aut pro me pone: *Μικρὸν φροντίζων τοῦ Λιψίου, τῆς δὲ ἀληθείας πολὺ μᾶλλον.* Dixi ego, nobiles illas Oratione Eumenii scholas (Mænianas ipse appellat) Augustoduni in Celtica fuisse: tu, Pighi, Augusto-Clivii eas collocas in extrema Belgica ad Rhenum. Ita toto solo et cœlo, quod dicitur, dissidemus. Tua argumenta prævidebo, subseram mea. Ais primo, niti te sacra Constantii Cæsaris epistola (ea Orationi inserta est) in qua Augusto-Cliviensium oppidum diserte nominatur. Verba: *Merentur et Galli nostri, ut eorum liberis, quorum vita in Augusto-Cliviensium oppido ingenuis artibus eruditur: et ipsi adolescentes, ut eorum indoli consulere cupiamus.* Hoc, Pighi, adfers? vide, ne Lunam hanc, quod Græci dicunt, in te detrahas; aut, quod Latini, asciam tuis ipse cruribus illidas. Nam ita quidem Rhenanus vulgavit, fateor: sed, quod scire te tua interest, aliter et a mea mente diu ante illum Cuspinianus (in Panegyricis ed. Viennæ 1513.) in quo reperies, *Augustodunensium oppido,* clare. Utri credendum magis? ego huic censeam, non solum, quia vir simplicissimæ probitatis, sed magis, quia libris probis et vetustis usus (tota editio docet; infinitis partibus illa Rhenani melior, imo et auctior) quos alter habuisse (in ipsa præf.) fatetur nullos. Igitur hoc telum anceps, aut tibi adversum: ideoque validiore jam pugnas. Exstat ipsius Eumenii, inquis, Clivii etiamnunc statua, monumentum et scholæ olim et ejus doctrinæ. Commovisti me eo argumento, cum legi, fateor: sed idem facile in gradum reposuisti, descriptione quam addis. Qui enim evincis, aut illam talem statuam Eumenii esse, aut prisci omnino ævi? *Stat,* inquis, (nam verba tua usurpo) *in vestitu sui temporis; tunica videlicet talari tectus, et calcei ex aluta pedem ac talos cingunt, et supra pedem exsecti atque fenestrati sunt. Comam in fronte et cervice decurtatam æqualiter constringit vitta; sicut ventrem latus baltheus atque bullatus. Dextra massam vel auri vel argenti in patera positam præsentare videtur; sinistra tenuit ferulam demissam, magisterii insigne.* Tuam fidem, Pighi. Hæc insignia Eumenio rhetori conveniunt? Baltheusne? qui militum esse solet: (quod adeo magis apparet, quia bullatus.) Vittane? quæ Sacerdotum. Ferula? quæ pædagogorum: non istorum (ne id nobis suadeas) qui publice et cum dignitate docebant. Jam coma illa sic decurtata, tunica illa ad talos, et calcei: numquam a tam prisco habitu mihi videantur, quidquid adferat tua Peitho. Velim et illud bona venia quæsitum, an nomen Eumenii insculptum in hac statua est? non enim dicis. Si est, aliquod pro te argumentum fateor, sed fluxum; quia plures fuerunt Eumenii: si non est, quid urges non ancipiti conjectura? Sed transis ab hoc musculo ad duplicem arietem; quos intorques verbis et viribus Eumenii, et mœnia nostra valde quatis. Primum, inquis, Eumenius ipse docet sentire se de Clivio, cum ait, *urbem suam latrocinio Batavicæ rebellionis obsessam, Romani Principis auxilium flagitasse.* Belle hoc in Rhenanos accolas convenit, qui vicini Batavis: in Augustodunenses qui potest? aut quis credat, Batavos ab extremo

Oceano, per tot sola terrarum, in mediam Celticam penetrasse? idque cum tot oppida interjecta, et præsidia ubique Romana. Ne ego quidem, mi Pighi, credo; sed arietem hunc tuum pridem haud incallide laqueo averti. Nam vitium hic verbi esse, et *Bagaudicæ* legendum, docui in commentario meo: quem peto legas. Ætolica hæc audacia est, inquies. Non est: vide tempora, vide historiam; optime de Bagaudis omnia conveniunt: haud æque de Batavis, qui Romanis tunc fidi; qui fracti, et injurias a barbaris varias acceperunt, non ipsi aliis intulerunt. Tu ipse hæres et ambigue obsidionem hanc ad Taciti Imp. tempora refers; sub quo Franci aliæque Germanorum gentes Bataviam et Galliam vastarint. Sed qui doces ipsos Batavos aliena tunc vastasse? Id enim necessum est, si proba verba *Batavicæ rebellionis*. Vocat etiam *latrocinium*; quod a me est, quia Victor aliique Bagaudas hos appellant *agrestes ac latrones*. Argumentum ultimum. Verba, inquis, Eumenii c. 18. ita clare et graphice Clivium et finitimæ regionis situm describunt, ut trahi aliorsum nulla vi possint. Videamus, ponam ipsa pluscula. *Nisi forte non gravior Britanniam ruina depresserat, quam si perfuso tegeretur Oceano: quæ profundissimo Pœnorum,* ita Rhenanus; tu *Pictonum,* legis; Cuspinianus, *pœnarum,* (quem sequor) *gurgite liberata ad conspectum Romanæ lucis emersit. Aut hæc ipsa, quæ modo desinit esse Barbaria, non magis feritate Francorum velut hausta desederat, quam si eam circumfusa flumina et mare alluens operuisset.* En, velut in tabula, ut ais, depictam exponit Bataviam cum vicina Germania; quos ramis suis Rhenus circumfundit et Mosa alluit et Oceani sinus ubique tangunt. *Ubi autem Æduis mare alluens? ubi circumfusa flumina?* Pax, mi Pighi, objecto lanæ sacco arietis hujus ictum mollio et excipio. Æduos non describi fateor: affirmo totam Galliam, in qua Ædui. Franci quæ loca magis vastarunt, imo ceperunt sibi et insederunt, quam Galliam? Itaque cum Francos nominet, vides quam apposite et omnium historiarum ejus ævi consensu, ad Galliam id trahamus. Sed ubi mare, inquis, et flumina? conspicua et in aperto. Quid enim clarius, quam Galliam mari utrimque allui? quid certius, quam Rheno et Rhodano circumfundi, et multis aliis fluminibus perfundi? Itaque, mi optime et doctissime Pighi, (talis revera es) vide, ne, dum nimium pro gloria Cliviensium tuorum Principum (cui et nos ex animo favemus, sed vanis rerum eam non augemus) pugnas, veritatem deseras; quam nos fulcimus his etiam argumentis.

Primum quæro, ubi aut a quo scriptore idoneo et veteri nominatum istud Clivium? adfers nullum. Nam quod Antoninus Clevum nominat, in Britannia scilicet id ponit, in hoc limite nusquam. Conjecturas aliquot recenses, et nescio quid ex vulgi fama de Julio Cæsare: sed obsecro, si tam vetustum hoc oppidum sive castrum, nonne mirum, silentio id ab omnibus superis, mediis, imis scriptoribus, quasi de compacto, præteritum? Et ferrem, si in vili loco; sed urbem Mænianis istis celebrem, Coloniam Pop. Rom. (nam hoc quoque Eumenius tradit) verbulo nusquam nominari, quæ incuria vel potius injuria est?

Deinde, Clivium tuum in Rheni limite situm est, in confinio tot barbarorum. Quis acri pectore tibi dabit, scholam institutam in officina illa Martis?

Tertio. Magna et ampla ea urbs fuit, de qua Eumenius agit: templa pulcherrima habuit; capitolium et aquæductus et omnia more Romano. vide c. 9. Cedo, ubi apud vos hæc vestigia? Suspicione levi ea quæris: sed re et veritate reperies Augustoduni. Ejus *muros spatiosi ambitus* Ammianus 16, 2. appellat: *mœnium Augustoduni magnitudinem vetustam* 15, 11. et clara indicia etiam nunc exstant, indice et teste Petro San-Juliano, qui Burgundiam Gallice descripsit nuper.

Quarto. Scribit Eumenius c. 4. *civitatem istam et olim fraterno Populi Romani nomine gloriatam.* Nonne verissimum et testatissimum illud in Æduis? de Clivio ubi tale reperis? Perfugium quæris in Batavis; et illi etiam, inquis, appellati fratres et amici Populi Romani. Scio et commentariis meis jampridem inserui: sed hoc quoque scio, quod non vulgo; et, si Batavi, non tamen ideo vicini Galli. Alia illorum caussa est, qui tributorum immunes, semi-liberi, arma tantum et viros imperio suppeditabant. Itaque jure socios se dixerunt, fratres, amicos. In vobis quid simile? qui veri Galli et tributarii, jam diu grave jugum ferebatis Romanæ servitutis.

Quinto. Vetustissimæ sunt illæ Eumeniæ Mænianæ. Colligas vel ex his verbis c. 9. *Mænianæ illæ scholæ quondam pulcherrimo opere et studiorum frequentia celebres.* Quod de Augustoduno certum: ubi scholam a nobilitate omni Gallica frequentatam, Tacitus jam inde sub Tiberio agnoscit A. 3, 43. De Clivio nihil tale habemus, præter suspicari.

Sexto. Mænianas illas *inter Apollinis templum atque capitolium* Eumenius ponit c. 3. Atqui Apollinis quoque templum in Flavia Æduorum sive Augustoduno inclytum fuisse, alius panegyristes testatur in Oratione Constantino dicta.

Postremo. Eumenius c. 4. *artifices transmarinos et ex amplissimis provinciarum ordinibus incolas novos indultos suæ civitati ab Imperatoribus* scribit. Alius Orator in Paneg. ad Maximinum*: *Civitas Æduorum,* inquit, *ex hac Britannicæ facultate victoriæ plurimos, quibus illæ provinciæ redundabant, accepit artifices.* Nonne eadem de re palam atque urbe loquuntur? Et quid verba facio? citius pili nascantur in hac manus vola, quam opinio tua, Pighi, in mea mente; ex iis quidem, quæ adhuc dixisti. Nam firmiora si adfers, facile ego Plancus aut Deillius, nec morabor transfugii (dummodo in Veritatis castra) ullam notam. Hæc candide a me scripta, homo candidissime, sine ulla frontis nubecula, sic leges.

* Falsum hoc. Leguntur ista in Or. Eumenii paneg. dicta Constantio Chloro Cæs. c. 21.

I.

CAP. LIII.

Seneca De Benef. 7, 9. *Video uniones non singulos singulis auribus comparatos: (jam enim exercitatæ aures oneri ferendo sunt;) junguntur inter se et insuper alii bini supponuntur* (forte *suppanguntur*, ed. Gron. *superponuntur*). *Non satis muliebris insania viros subjecerat, nisi bina ac terna patrimonia singulis auribus pependissent.* Tertull. acute, De cultu fem. 1, 9. *Graciles aurium cutes calendarium expendunt, et in sinistra per singulos digitos sacris singulis ludit.* Augustinus hoc amplius queritur, suo ævo insanisse in turpi isto aurium cultu etiam viros; quem vide, si lubet, Epist. 84. Eum luxuriæ ritum referre quidam conantur ad ævum priscum, ex Valerii verbis 5, 2, 1. de Martio Coriolano exorato a feminis: *In quarum honorem Senatus matronarum ordinem benignissimis decretis adornavit. Sanxit namque, uti feminis semita viri cederent, confessus plus salutis Reip. in stola, quam in armis, fuisse; vetustisque aurium insignibus novum vittæ discrimen adjecit:* legunt enim, *inaurium insignibus.* Non probo; et fortasse nec totæ quidem tunc Italiæ gemmæ. Scripserim, *vetustisque crinium insignibus?* Crinibus enim posituque comarum matronæ antiquitus discretæ ab innuptis. Tertullianus de Virg. velandis c. 12. *Simulque se mulieres intellexerunt . . . vertunt capillum, et acu lasciviore comam sibi inserunt, crinibus a fronte divisis apertam professæ mulieritatem.* Plautus Milite 3, 1, 196. *Utique eam ornatam adducas matronarum modo, Capite compto, crines, vittasque habeat.* Mostellaria 1, 3, 69. *Soli gerundum morem censeo, et capiundos crines;* id est, nubendum. Festus: *Senis crinibus nubentes ornantur, quod, etc.* Senis crinibus, id est, sex crinium orbibus, sive sertis. Implexi igitur capilli matronales, ut exemplum petere licet a statuis nummisque, virginum puerorumque cirri et cincinni. Ammianus 14, 6. *Et licet, quocumque oculos flexeris, feminas affatim multas spectare cirratas; quibus si nupsissent, per ætatem ter jam nixus poterat suppetere liberorum.* Cirratas, capio innuptas: uti Persius 1, 29. eodem epitheto de pueris, *Ten' cirratorum centum dictata fuisse pro nihilo pendas?* Valerii ergo mens, præter crinium discrimen, adjectam illis et alteram vittam. De qua Capellam accipio de nupt. Philol. 1. p. 3. ed. Grotii. *Juno quoque ex purgatioris auri splendente vena addiderat crinibus sociale vinculum.* Propert. 4, 11, 34. *Vinxit et acceptas altera vitta comas.* Ubi legi in vet. cod. *aspersas*; et placet; referoque ad aspersionem aquæ nuptiis solennem. De qua idem 4, 3, 15. *Et Stygio sum sparsa lacu, nec recta capillis Vitta data est.* Sed redeo ad nostrum.

JUSTI LIPSII

EXCURSUS

AD

ANNALIUM

LIB. IV.

CAP. XLII.

Romuli lege, matrona adulterii rea, marito permissa cognatisque. Ii, uti visum, multabant, puniebant. Sed utrumne morte? Puto, verecunde contra virum doctum, licuisse. Ex Dionysio 2, 95. qui lege Regia maritum constituit κύριον τοῦ μεγέθους τῆς τιμωρίας, *arbitrum magnitudinis pœnæ.* Ex jure ipso; quia mulier, quæ juxta sacratas Romuli leges nupta, ita in manu viri, ut proles in patris. Ex Tacito A. 13, 32. apud quem *Plautius, prisco instituto, de capite famaque conjugis, propinquis coram, cognovit et insontem nuntiavit.* Ait, *capite famaque.* Si in superstitionis crimine marito id juris, credo et in adulterii. In eas, quæ sacris Bacchanalium incestu usæ, cognati maritique intra domos animadverterunt, aiunt Livius 39, 18. et Valerius 6, 3, 7. nec dubito, quin ea animadversio ad caput pertinuerit. Denique Egnatius quispiam uxorem, quod vinum bibisset, fusti interemit. v. Valer. 6, 3, 9. idque factum non modo accusatore, sed etiam reprehensore caruit: quidni juris in graviori culpa sit? Argumentum a Catone non petam, qui ait: *In adulterio uxorem tuam si prehendisses, impune necares.* Vanum enim, et pertinere tantum videtur ad deprehensam. Tamen hoc fateor: eo severo jure perquam raro maritos usos; moribusque receptum videtur, ut adulteram apud cognatos convictam domo saltem exigerent, multarentque dote. Id jus (sive mos fuit) Plautus indicat Amphitruone 2, 2, 219. *Quid si adduco tuum cognatum huc a navi Naucratem, Qui mecum una vectu'st una navi: atque is si denegat Facta, quæ tu facta dicis, quid tibi æquum est fieri? Numquid caussam dicis, quin de hoc multem matrimonio?* Et respondet mulier, *Si deliqui, nulla caussa est.* Et clare Valerius 8, 2, 5. *Cum C. Titinius Minturnensis Fanniam uxorem, quam impudicam de industria duxerat, eo crimine repudiatam spoliare dote conaretur.* Portius Latro, contra adulteram apud Sen. Contr. 15. *Illud, judices, mihi tormento est, quod, notata judicio vero, ut multiplicatam dotem perdat, plus tamen ex quæstu habet: plus habitura est, quam quantum damnatæ perdendum est.* Hæc antiquitus obtinuisse videntur: quibus addo; Si mariti cognatique dissimulabant, aut, ut Livii verbis utar, idoneus in privato supplicii exactor nemo erat, non raro, publico judicio, per-

sequebatur id crimen Magistratus, et præsertim Ædilis; ac damnatos damnatasque apud populum reperio pecuniaria multa, imo exsilio interdum. Exempla adduxi supra 2, 85. de Vistilia; et nunc non repono. Adde e Valerio 6, 1, 8. de Cn. Sergio Silo, *cui promissorum matrifamiliæ nummorum gratia dies ad populum dicta, damnatusque.* Nec plura reperio prisco ævo. Lex Julia secuta est, ferente Augusto. Pœna ejus in volumine Digestorum, quod miremur, non expressa; et ideo serram inter se reciprocant viri docti. Capitalem eam fuisse plures senserunt, deterioresque; relegationem tantum, pauci bonique. Et Hercle non fuit mors*. Ex Taciti verbis 3, 24. de Julia filia neptique: *Adulteros earum morte aut fuga punivit:* statimque addit, culpans Augustum; *clementiam majorum suasque ipse leges egrediebatur.* Nam intelligit Julias leges. Ne exsilium quidem, ex eodem loco; sic enim interpretor, fugam; et ex hoc, qui in manibus, ubi Tiberius contra legem Juliam, severitatem pervicaciter amplexus, Aquiliam exsilio damnat. Exsilium intelligo, perpetuum; quod sit vice deportationis. Esto igitur relegatio. Facit huc illud Taciti de Vistilia A. 2, 85. *Eaque in insulam Seriphon abdita est;* id est, in insulam relegata: et paullo clementius de Manlio, relegatione simplici ib. 2, 50. *Adultero Manlio Africa atque Italia interdictum.* Juvat aliquid illud Ovidii, qui ob adulterium damnatus Trist. 2, 137. *Namque relegatus, non exsul, dicor.* Et rationes quædam ex jure scripto: quas pete a Cujacio Observat. 6, 11. Nodus aliquis esse possit in Jurisconsulti verbis ad l. Juliam: *Adulterii damnatam si quis duxerit uxorem, lege eadem tenetur;* quod tollere videtur relegationem. Et in verbis Porcii Latronis, quæ supra: e quibus mulcta dotis saltem erui potest et infamiæ nota. Porcius autem posterior Julia lege. Dicam vere, parum certa res est; et exempla relegationis, quæ in historia in personis eximiis, videri possunt a severitate Principum, non a lege: aliudque servatum fortasse in hominum vulgo. Ni fuisset, non illæ tam frequentes essent de adulteriis apud scriptores id ævi querelæ. Seneca audet scribere de Benef. 3, 16. *Numquid jam ullus adulterio pudor est? postquam eo ventum est, ut nulla maritum habeat, nisi ut irritet adulterum;* aliaque passim reperies in eam sententiam; parum probabilia, si relegatio et fuga adulterii pœnæ. Quidquid ejus est: capitale postea id crimen factum, ut ex Apuleio notat idem Cujacius l. c. cui adde Arnobium l. 4. in medio. *Adulteria tamen legibus vindicant, et capitalibus adficiunt eos pœnis, quos in aliena comprehenderint fœdera genialis se lectuli expugnatione jecisse.* Et gladio animadverterunt non in adulteros modo, sed omnes impudicos stupratoresque, Wandalicæ leges, ut legi apud Salvianum 7, 22. *Addiderunt quoque hoc ad libidinem comprimendam, severas pudicitiæ sanctiones decretorum gladio impudicitiam coercentes.*

* *Velim considerari etiam Suetonii locum in Aug.* 5. *ubi* graviorem adulterii pœnam *nominat.*

JUSTI LIPSII

EXCURSUS

AD

ANNALIUM

LIB. V.

CAP. IV.

Acta Senatus vocabant, commentarios (ὑπομνήματα vertunt Græci) quibus breviter inscriptum, quidquid apud Patres diceretur, agereturque. Tantum apud patres. Origo eorum, ut videtur, a Julio Cæsare; qui Consul, *Inito honore, primus omnium instituit, ut tam Senatus, quam Populi diurna acta conficerentur et publicarentur* *. Confectio mansit: publicatio abrogata ab Augusto. Suetonius c. 36. *Auctor et aliarum rerum Senatui fuit: in quis, ne acta Senatus publicarentur.* Conficiebat ea quispiam e Senatu: scilicet, ne arcana Patrum sciret non e Patribus. Colligimus ex Tacito hic, qui Junium hunc Rusticum Senatorem ostendit infra c. 5. *Quod fraude unius Senatoris elusa majestas Imperatoria esset.* Et Spartiano, qui c. 3. Hadriano munus hoc tribuit post Quæsturam. *Post Quæsturam,* ait, *acta Senatus curavit*; eumque vocabant a cura Actorum, vel, ab Actis Senatus. Lapis vetus (apud Grut. p. 458, 6.) C. PORCIO. C. F. QVIR. . . . X. VIRO. STLITIB. IVDICAND. ADLECTO. INTER. QVAESTOR. AB. ACTIS. SEN. Conficiebat, dixi, Senator, sive præerat conficiendis; cui tamen adjuncti scribæ censualesque, quos a re Actuarios item dicebant. Capitolinus SC. tacitum ita describit in Gord. 4. *ut non scribæ, non servi publici, non censuales illis actibus interessent: Senatores exciperent, Senatores omnia officia censualium scribarumque complerent, nequid forte proderetur.* Censuales illa ætas dixit librarios, scribas, tabellionesque. Inde titulus 69. in Codice l. 10. conceptus, *De tabulariis, scribis, logographis et censualibus:* inde et censuale officium, haud absimili sensu, l. 18. C. De testamentis. Eaque mente Tertullianus Apol. c. 19. *Græcorum censuales conferendi.* Actuarii qui excipiunt scribuntque †, ut Julio Suetonii, c. 55. Senecæ epist. 33. *Non quidem hæc, quæ*

* *Et confecit primus, aut certe publicavit. Sueton. c.* 20. Lips. vide ibi dicta a me. Ern.

† Inepte Velius Longus apud Putsch. p. 2234. *Actuarii diversis actibus occupati: Actarii scriptores tantum dicuntur actorum.*

alienis verbis commodatur, et actuarii vice fungitur: et Glossis Græcis, ὑπομνηματογράφος, *actuarius, memoralius.* Qui non in urbe solum, sed in provinciis militiaque. Actuarii in militia, l. 5. C. De erogatione militar. annonæ. Et Spartiano de Victorino: *Ipse, quod matrimoniis militum et militarium corrumpendis operam daret, a quodam actuario, cujus uxorem stupraverat... percussus est.* Quos eleganter et cum adfectu describit Victor in Gallieno: *Actuarii,* inquit, *genus hominum nequam, venale, callidum, seditiosum, habendi cupidum atque ad patrandas fraudes velandasque quasi ab natura factum: annonæ dominans, eoque utilia curantibus et fortunis aratorum infestum: prudens in tempore his largiendi, quorum vecordia damnoque opes contraxerit.* Satis de actis Senatus: venio ad Populi. Ea dicta *Publica acta* Suetonio in Tiberio c. 5. et alias passim. Item *diurna,* quia in dies conficerentur, Tacito 16, 22. et 13, 31. Item *urbana.* Sæpius etiam ἁπλῶς, acta, κατ' ἐξοχήν. Iis continebantur res rationesque populi, judicia publica, supplicia, comitia, ædificia, nativitates, illustres mortes, matrimonia, divortia. De judiciis suppliciisque admonuit Ammianus 22, 3. *Et acta super eo gesta non sine magno legebantur horrore, cum id voluminis publici contineret exordium; Consulatu Tauri et Florentii, inducto sub Præconibus Tauro.* Ubi et formam aliquam servabis conficiendorum Actorum. De ædificiis Tacitus A. 13, 31. *Nerone II. L. Pisone* coss. *pauca memoria digna evenere: nisi cui libeat laudandis fundamentis et trabibus, quis molem amphitheatri Cæsar exstruxerat, volumina implere: cum ex dignitate Populi Rom. repertum sit, res illustres annalibus, talia diurnis urbis actis, mandare.* De nativitatibus Suetonius sæpe, qui plerumque argumenta sibi sumit de die cujusque Principis natali, ex Actis, ut Tiber. c. 5. Cal. c. 8. Origo ejus instituti a Servio Tullio, qui, ut numerum sciret nascentium, morientium, vivorum, adinvenit; uti propinqui nata prole certum aliquem nummum in ærarium Junonis Lucinæ inferrent; iidem aliquo mortuo, in Veneris Libitinæ; et, sumente quopiam virilem togam, in Juventutis. Exolevisse is mos videtur, sed in pueris natis retraxit Augustus: eaque adnotatio in actis cum cura habita, utique post Julias Papiasque leges. Juvenalis 9, 84..... *Tu libris actorum spargere gaudes Argumenta viri,* ...... Apuleius in Apol. p. 330. *Pater natam sibi filiam ceterorum more professus est.* Scævola l. 29. De probationib. *Mulier gravida repudiata, absente marito filium enixa, ut spurium in actis professa est.* Capitolinus in Gordianis 4. *Filium Gordianum nomine Antonini et signo illustravit, cum apud Præfectum ærarii, more Romano, professus filium, publicis actis ejus nomen insereret.* Non fallet te idem Capitolinus in M. Aurelio 9. qui ita de hac professione disserit, quasi ille invenerit primus. *Inter hæc,* inquit, *liberales caussas ita munivit, ut primus juberet apud Præfectos ærarii Saturni unumquemque civium natos liberos profiteri, intra tertium diem nomine imposito.* Quod aliter est: sed addidit quædam, immutavitque. De matrimoniis divortiisque clarum est in acta relata fuisse, propter præmia pœnasque legum; imo etiam ante Juliam Papiamque. Cœlius ad Ciceronem ad fam. 8, 7. *Paulla Valeria* (scribo *Valerii,* id est, conjux) *soror Triarii divor-*

tium sine caussa. . . fecit. Nuptura est D. Bruto: nondum * *retulerat.* Retulerat, scilicet in acta. Seneca de Benef. 3, 16. *Quia vero nulla jam sine divortio acta sunt, quod sæpe audiebant, facere didicerunt.* Et ad matrimonia pertinet versus Juvenalis, 2, 136. *Fient ista palam, cupient et in acta referri.* Hæc acta a scribis tabellariisque confecta videntur, et ad Atrium Libertatis in tabulario adservata. Livius 43, 16. *Censores extemplo in atrium Libertatis* † *ascenderunt, et ibi signatis tabellis publicis clausoque tabulario et dimissis publicis servis. . . .* Cui vetus inscriptio Curatores tamen quosdam adsignat (apud Grut. p. 237, 8.) C. CALPETANVS. STATIVS. SEX. METROBIVS. M. PERPENNA. LVRCO. T. SATRIVS. DECIANVS. CURATORES. TABVL. PVBL. FAC. CVR. At ex Taciti 13, 28. colligas, curam eam Quæstoribus fuisse, aut ærarii Præfectis. *Principes,* inquit, *curam tabularum publicarum a Quæstoribus ad Præfectos transtulit.* Eoque facit, quod M. Aurelius apud Capitol. c. 9. professiones infantium retulit ad ærarii Præfectos. Tabularii mentio etiam Ciceroni, pro Rabirio perduellionis reo c. 3. Virgilioque Georg. 2, 502. . . . . . *aut Populi tabularia vidit.* Ubi Servius quædam. Lampridius in Alexandro c. 33. referre videtur actorum confectionem ad Præfectum urbis: *Fecit Romæ,* inquit, *Curatores urbis XIV, sed Exconsulares viros* ‡, *quos audire negotia urbis jussit, ut omnes aut magna pars adessent, cum acta fierent:* sed intelligit judiciaria acta. Fuerunt et registra quædam publica, præter hæc acta, de quibus Vopiscus in Probo: *Usus sum etiam registris scribarum porticus Porphyreticæ, actis etiam Senatus ac Populi.* Perierant hæc publica acta (γράμματα δημόσια appellat Dio) qua vetustate, qua incendio: sed reparavit primo Principatu suo Tiberius, tribus Senatoribus ad describendum conquirendumque dilectis. Adi Græcum eum scriptorem 57, 16. in actis anni 769. Dixi ista uberius, et præter rem, ut constaret in parte juventuti, quæ essent illa acta, quorum testimonio totiens noster aliique in memoria rerum usi, quæque habita semper historiæ materia et seges.

* *Fulvius tamen legit* mundum; *de quo etiam cogito.*
† *Sive etiam ædem Nympharum ex Cicerone pro Milone, c.* 27.
‡ Lege *ex Consularibus viris.*

JUSTI LIPSII

EXCURSUS

AD

ANNALIUM

LIB. VI.

CAP. II.

Olim qui damnati gravioris criminis, puta majestatis, perduellionis, tyrannidis, non ipsi solum adflicti et perditi, sed nomen et memoria eorum. Deterrere omnes a culpa simili volebant, non pœnæ modo, sed ignominiæ metu. Itaque hæc duo fere usurpata: ut nomen deleretur, ut effigies tolleretur. De nomine, Cicero Philip. 13, 12. cum Antonii nomen e Fastis sublatum decreto Senatus esset: *Cujus totus Consulatus est ex omni monumentorum memoria revulsus.* Noster 3, 17. *Nomen Pisonis radendum Fastis censuit.* Lampridius in Elagabalo 16. *Nomen Antonini erasum est, Senatu jubente.* Radebant igitur: sed et sæpe contenti erant per dedecus oblinere aut lutare. Lampridius 13. *Misit, qui et in castris statuarum ejus titulos luto tegerent, ut fieri solet de tyrannis.* Eusebius pulchre Eccl. Histor. 9, 11. de Maximino: Γραφαί τε ὅσαι εἰς τιμὴν αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ παίδων κατὰ πᾶσαν ἀνέκειντο πόλιν, αἱ μὲν ἐξ ὕψους εἰς ἔδαφος ῥιπτούμεναι συνετρίβοντο, αἱ δὲ τὰς προσόψεις ἠχρειοῦντο, σκοτεινῷ χρώματι καταμελανούμεναι. At de effigie fracta et abolita, Ambrosius de Interpell. Dav. 4, 8. *Vide, quemadmodum in civitatibus bonorum Principum imagines perseverent, deleantur tyrannorum.* Capitolinus in Gordianis c. 9. *Statuas Maximini dejecerunt, imagines perfregerunt, nomen publicitus eraserunt.* Livius de Atheniensibus 31, 44. *Rogationem extemplo tulerunt plebsque scivit, ut Philippi statuæ, imagines omnes nominaque earum tollerentur delerenturque.* Juvenalis 8, 18. *Frangenda miseram funestat imagine gentem.* Eusebius, loco quem dixi: Ἀνδριάντες τε ὁμοίως, ὁπόσοι εἰς τὴν αὐτοῦ τιμὴν διανεστήκεσαν, ὡσαύτως ῥιπτούμενοι συνετρίβοντο. Γέλως καὶ παιδιὰ τοῖς ἐνυβρίζειν καὶ ἐμπαροινεῖν ἐθέλουσιν ἐκχείμενοι. Ratio autem ista abolendi duplex. Prior, ut modeste id fieret et per magistratum submoverentur e publico conspectu. Cicero in Verrem 2, 67. *Centuripinorum Senatus decrevit Populusque jussit, ut quæ statuæ C. Verris ipsius et filii essent, eas Quæstores demoliendas locarent,*

dumque ea demolitio fieret, Senatores non minus XXX adessent. Suet. Dom. 23. *Senatus scalas inferri, clypeosque et imagines ejus coram detrahi et affligi solo jussit.* Altera, ut per impetum et tota res permitteretur furori cuidam plebeio. Tum receptum, laqueos statuis altioribus injicere, atque ita detrahere. Juvenalis 10, 58. ...... *descendunt statuæ, restemque sequuntur.* Seneca, seu quis alius, in Octavia: de statuis Poppææ v. 797...... *membra per partes trahunt Deducta laqueis;* ita enim recte illic legimus, non *diducta.* Plinius graphice hoc totum depingit, Paneg. c. 52. *Ergo istæ quidem æreæ et paucæ manent manebuntque quamdiu templum ipsum: illæ autem aureæ et innumerabiles, strage et ruina publico gaudio litaverunt. Juvabat illidere solo superbissimos vultus, instare ferro, sævire securibus, ut si singulos ictus sanguis dolorque sequeretur. Nemo tam temperans gaudii seræque* (velim scribi, *serusque) lætitiæ, quin instar ultionis videretur cernere laceros artus, truncata membra, postremo truces horrendasque imagines abjectas* (lege *objectas*) *excoctasque flammis, ut ex illo terrore et minis in usum hominum ac voluptates ignibus mutarentur.* Mos autem hic damnandi imagines sane antiquus. Ex Cicerone colligo, pro C. Rabirio 9. *Sext. Titius, quod habuit imaginem L. Saturnini domi suæ, condemnatus est.* Ubi et hoc vides, culpæ fuisse vel privatim damnatorum imagines habere. Qua mente illud Taciti scriptum 11, 35. *Ac primum in vestibulo imaginem patris Silii SC. abolitam demonstrat.* Pulchre Ambrosius Officior. 1, 49. *Si tyranni aliquis imaginem habeat, nonne obnoxius est damnationi?*

JUSTI LIPSII

EXCURSUS

AD

ANNALIUM

LIB. XI.

Tabulæ æneæ duæ Lugduni erutæ ad latus ædis S. Sebastiani A. 1529. quæ Claudii Imp. Orationem continent, super civitate Gallis danda.

PAGINA PRIMA.

CAP. XXIV.

MAE. RERVM. NOSTR. : : : : SII : : : : : : : : : : EQVIDEM. PRIMAM. OMNIVM. ILLAM. COGITATIONEM HOMINVM. QVAM. MAXIME. PRIMAM. OCCVRSVRAM. MIHI. PROVIDEO. DEPRECOR. NE. QVASI. NOVAM. ISTAM. REM. INTRODVCI. EXHORRESCATIS. SED. ILLA. POTIVS. COGITETIS. QVAM. MVLTA. IN. HAC. CIVITATE. NOVATA. SINT. ET. QVIDEM. STATIM. AB. ORIGINE. VRBIS. NOSTRAE. IN. QVOD. FORMAS. STATVSQVE. RES. P. NOSTRA. DIDVCTA. SIT.

QVONDAM. REGES. HANC. TENVERE. VRBEM. NE. TAMEN. DOMESTICIS. SVCCESSORIBVS. EAM. TRADERE. CONTIGIT. SVPERVENERE. ALIENI. ET. QVIDAM. EXTERNI. VT. NVMA. ROMVLO. SVCCESSERIT. EX. SABINIS. VENIENS. VICINVS. QVIDEM. SED. TVNC. EXTERNVS. VT. ANCO. MARCIO. PRISCVS. TARQVINIVS. PROPTER. TEMERATVM. SANGVINEM.QVOD.PATRE.DEMARATO.CORINTHIO. NATVS. ERAT. ET. TARQVINIENSI. MATRE. GENEROSA. SED. INOPI. VT. QVAE. TALI. MARITO. NE-

CESSE. HABVERIT. SVCCVMBERE. CVM. DOMI. REPELLERETVR. A. GERENDIS. HONORIBVS. POSTQVAM. ROMAM. MIGRAVIT. REGNVM. ADEPTVS. EST. HVIC. QVOQVE. ET. FILIO. NEPOTIVE. EIVS. NAM. ET. HOC. INTER. AVCTORES. DISCREPAT. INSERTVS. SERVIVS. TVLLIVS. SI. NOSTROS. SEQVIMVR. CAPTIVA. NATVS. OCRESIA. SI. TVSCOS. CAELI. QVONDAM. VIVENNAE. SODALIS. FIDELISSIMVS. OMNISQVE. EIVS. CASVS. COMES. POSTQVAM. VARIA. FORTVNA. EXACTVS. CVM. OMNIBVS. RELIQVIIS. CAELIANI. EXERCITVS. ETRVRIA. EXCESSIT. MONTEM. CAELIVM. OCCVPAVIT. ET. A. DVCE. SVO. CAELIO. ITA. APPELLITATVS. MVTATOQVE. NOMINE. NAM. TVSCE. MASTARNA EI. NOMEN. ERAT. ITA. APPELLATVS. EST. VT. DIXI. ET. REGNVM. SVMMA. CVM. REIP. VTILITATE. OPTINVIT. DEINDE. POSTQVAM. TARQVINI. SVPERBI. MORES. INVISI. CIVITATI. NOSTRAE. ESSE. COEPERVNT. QVA. IPSIVS. QVA. FILIORVM. EIVS. NEMPE. PERTAESVM. EST. MENTES. REGNI. ET. AD. CONSVLES. ANNVOS. MAGISTRATVS. ADMINISTRATIO. REIP. TRANSLATA. EST.

QVID. NVNC. COMMEMOREM. DICTATVRAE. HOC. IPSO. CONSVLARI. IMPERIVM. VALENTIVS. REPERTVM. APVD. MAIORES. NOSTROS. QVO. IN. ASPERIORIBVS. BELLIS. AVT. IN. CIVILI. MOTV. DIFFICILIORE. VTERENTVR. AVT. IN. AVXILIVM. PLEBIS. CREATOS. TRIBVNOS. PLEBEI. QVID. A. CONSVLIBVS. AD. DECEMVIROS. TRANSLATVM. IMPERIVM. SOLVTOQVE. POSTEA. DECEMVIRALI. REGNO. AD. CONSVLES. RVRSVS. REDITVM. QVID. IMP. : : : : VRIS. DISTRIBVTVM. CONSVLARE. IMPERIVM. TRIBVNOSQVE. MILITVM. CONSVLARI. IMPERIO. APPELLATOS. QVI. SENI. ET. SAEPE. OCTONI. CREARENTVR. QVID. COMMVNICATOS. POSTREMO. CVM. PLEBE. HONORES. NON. IMPERI. SOLVM. SED. SACERDOTIORVM. QVOQVE. IAM. SI. NARREM. BELLA. A. QVIBVS. COEPERINT. MAIORES. NOSTRI. ET. QVO. PROCESSERIMVS. VEREOR. NE. NIMIO. INSOLENTIOR. ESSE. VIDEAR. ET. QVAESISSE. IACTATIONEM. GLORIAE. PROLATI. IMPERII. VLTRA. OCEANVM. SED. ILLOC. POTIVS. REVERTAR. CIVITATEM.

PAGINA SECUNDA.

: SANE. : : : : : : NOVO. : : : : : :
: : : : : : DIVVS. AVG. : : : : NO. : : : : : : LVS. ET. PATRVVS. TI. CAESAR. OMNEM. FLOREM. VBIQVE. COLONIARVM. AC. MVNICIPIORVM. BONORVM. SCILICET. VIRORVM. ET. LOCVPLETIVM. IN. HAC. CVRIA. ESSE. VOLVIT. QVID. ERGO. NON. ITALICVS. SENATOR. PROVINCIALI. POTIOR? EST. IAM. VOBIS. CVM. HANC. PARTEM. CENSVRAE. MEAE. APPROBARE. COEPERO. QVID. DE. EA. RE. SENTIAM. REBVS. OSTENDAM. SED. NE. PROVINCIALES. QVIDEM. SI. MODO. ORNARE. CVRIAM. POTERINT. RECIPIENDOS. PVTO.

ORNATISSIMA. ECCE. COLONIA. VALENTISSIMAQVE. VIENNENSIVM. QVAM. LONGO. IAM. TEMPORE. SENATORES. HVIC. CVRIAE. CONFERT. EX. QVA. COLONIA. INTER. PAVCOS. EQVESTRIS. ORDINIS. ORNAMENTVM. L. VESTINVM. FAMILIARISSIME. DILIGO. ET. HODIEQVE. IN. REBVS. MEIS. DETINEO. CVIVS. LIBERI. FRVANTVR. QVAESO. PRIMO. SACERDOTIORVM. GRADV. POST. MODO. CVM. ANNIS. PROMOTVRI. DIGNITATIS. SVAE. INCREMENTA. VT. DIRVM. NOMEN. LATRONIS. TACEAM. ET. ODI. ILLVD. PALESTRICVM. PRODIGIVM. QVOD. ANTE. IN. DOMVM. CONSVLATVM. INTVLIT. QVAM. COLONIA. SVA. SOLIDVM. CIVITATIS. ROMANAE. BENEFICIVM. CONSECVTA. EST. IDEM. DE. FRATRE. EIVS. POSSVM. DICERE. MISERABILI. QVIDEM. INDIGNISSIMOQVE. HOC. CASV. VT. VOBIS. VTILIS. SENATOR. ESSE. NON. POSSIT.

TEMPVS. EST. IAM. TI. CAESAR. GERMANICE. DETEGERE. TE. PATRIBVS. CONSCRIPTIS. QVO. TENDAT. ORATIO. TVA. IAM. ENIM. AD. EXTREMOS. FINES. GALLIAE. NARBONENSIS. VENISTI.

TOT. ECCE. INSIGNES. IVVENES. QVOT. INTVEOR. NON. MAGIS. SVNT. PAENITENDI. SENATORES. QVAM. PAENITET. PERSICVM. NOBILISSIMVM. VIRVM. AMICVM. MEVM. INTER. IMAGINES. MAIORVM. SVORVM. ALLOBROGICI. NOMEN. LEGERE. QVOD. SI. HAEC. ITA. ESSE. CONSENTITIS. QVID. VLTRA. DESIDERATIS. QVAM. VT. VOBIS. DIGITO. DEMONSTREM. SOLVM. IPSVM. VLTRA. FINES. PROVINCIAE. NARBONENSIS. IAM. VOBIS. SENATORES. MITTERE. QVANDO. EX. LVGDVNO. HABERE. NOS. NOSTRI. ORDINIS. VIROS. NON. PAENITET. TIMIDE. QVIDEM. P. C. EGRESSVS. ADSVETOS. FAMILIARESQVE. VOBIS. PROVINCIARVM. TERMINOS. SVM. SED. DESTRICTE. IAM. COMATAE. GALLIAE. CAVSA. AGENDA. EST. IN. QVA. SI. QVIS. HOC. INTVETVR. QVOD. BELLO. PER. DECEM. ANNOS. EXERCVERVNT. DIVOM. IVLIVM.

IDEM. OPPONAT. CENTVM. ANNORVM. IMMOBILEM. FIDEM. OBSEQVIVMQVE. MVLTIS. TREPIDIS. REBVS. NOSTRIS. PLVSQVAM. EXPERTVM. ILLI. PATRI. MEO. DRVSO. GERMANIAM. SVBIGENTI. TVTAM. QVIETE. SVA. SECVRAMQVE. A. TERGO. PACEM. PRAESTITERVNT. ET. QVIDEM. CVM. AD. CENSVS. NOVO. TVM. OPERE. ET. INADSVETO. GALLIIS. AD. BELLVM. AVOCATVS. ESSET. QVOD. OPVS. QVAM. ARDVVM. SIT. NOBIS. NVNC. CVM. MAXIME. QVAMVIS. NIHIL. VLTRA. QVAM. VT. PVBLICE. NOTAE. SINT. FACVLTATES. NOSTRAE. EXQVIRATVR. NIMIS. MAGNO. EXPERIMENTO. COGNOSCIMVS.

Extat ap Gruter. p. DII.*

* Cf. omnino Menetrier in hist. civile ou consulaire de la ville de Lyon. fol. Lyon. 1696.

JUSTI LIPSII

EXCURSUS

AD

ANNALIUM

LIB. XII.

A.

CAP. VI.

De *Crispo Passieno* lubet paullo amplius adtexere, illustri cumprimis viro et oratore; et maxime ea, quæ scholiastes vetus Juvenalis curiose rettulit ad versum Satyræ 4, 81......*venit et Crispi jucunda senectus. Crispus,* inquit, *municeps Visellienis, tirocinio suo, in Senatu ita cœpit: Patres conscripti, et tu Cæsar *, propter quod simul oratione* (malim, *orationem,* ut duplex caussa laudis fuerit, et Libertas et Eloquentia) *plenissime a Tiberio conlaudatus, plurimas sponte caussas apud C. V.† egit: pro qua re in Basilica Julia ejus statua posita est. Consulatus duos gessit. Uxores habuit duas, primam Domitiam, deinde Agrippinam; illam amitam, hanc matrem Neronis Cæsaris. Possedit bis mille sestertia.* (scribo, *bis millies sestertium:* quia homo prædives, et Suetonius ait Neronem hereditate ejus ditatum.) *Omnium Principum gratiam adpetivit, sed præcipue Cæsaris* (excidit nota prænominis C. id est, *Caii;* nam hunc intelligit) *quem iter facientem secutus est pedibus. Hic, nullo audiente, a Nerone interrogatus* (a Nerone? imo vero, *a Caio,* in quem scelus hoc incesti competit; nisi mavis, *Hic illo audiente, a Nerone inter.* ea mente, ut Caio præsente, a quopiam Nerone: qui adularetur fœdo Principi, et simul huic insidiaretur, sit rogatus.) *Haberetne, sicut ipse, cum sorore germana consuetudinem? Nondum, inquit, quantumvis decenter et caute, ne aut negantem eum argueret, aut adsentientem sibimet mendacio dehonestaret.* (corrigo, *ne aut negando eum arg. aut adsentiendo semet dehon.*) *Periit per fraudem Agrippinæ, quam heredem reliquerat, et funere publico elatus est.* Scita narratiuncula, quam tamen ego ad Passienum hunc traho, auctore ejus valde invito. Nam ille (dormiit, an stertuit?) refert ad Crispum, qui sub Domitiano. Atqui Vibius ille nomine fuit: nec quadrant in eum re aut ævo, quæ hic dicta. Mira μετεωρία scholiastæ, alias docti. Sed et noster amicus, cur rescribit *municeps Vercellensis?* Εὐλόγως ad Vibium illum, fateor: at non ad Passienum. Quamquam Viselliæ municipium etiam mihi ignotum. An *Vitelliensis?* an *Vicelliensis?* quæ loca Italiæ reperies. De morte autem hominis, quod Hieronymus ecce Chronico eam Principe Caligula ponit, anno ejus secundo: *Passienus filius, fraude hereditatis suæ necatur:* sane fal-

* *Præposuit Patres Principi sane quam libere in servitute.*

† *Interpretare* Centumviros.

sum est: constat enim sub initia Claudii obiisse, ex Suetonii Nerone c. 6. Itaque trajectitia ea nota Hieronymi, ut in Chronico illo multa: sed et emendanda sic: *fraude heredis suæ.* Agrippina enim illi heres, et *per ejus fraudem,* ut diserte in scholiastæ extremis hic verbis legis, periit. Fuit et Passienus pater, Senecæ nominatus Controvers. 2, 5. sive 13. Ad quem pertinere censeo Velleii verba 2, 116. *Triumphalia ornamenta ex Africa* ei tribuentis: idque sub Augusto*.

B.

CAP. LX.

In provincias Cæsaris olim Legati aut Proprætores missi; in provincias dico majores. Nam quædam minores nec tantæ rei. Procuratores saltem acceperunt. Quorum præcipuum ac proprium munus, ut reditus ac tributa colligerent, aliaque quæ ad fiscum: sed, quoniam, nullo alio Præside, res sæpe cogebat jus inter provinciales dici, etiam in re criminum, factum, ut jurisdictionem aliquam sibi sumerent, Præsidum exemplo. Id Procuratorum genus, notæ et discriminis caussa, dicti passim in libris legum Procuratores vice Præsidis, aut cum potestate: ut l. 2. C. De pœnis. l. 3. C. Ubi causs. fisc. l. 4. C. Ad leg. Flav. de plag. Dixi, jurisdictionem sumerent: revera enim non habebant, Equites quoniam erant aut liberti. Tacitus in vita Agrícolæ 4. *utrumque avum habuit Procuratorem Cæsarum, quæ Equestris nobilitas est.* Dio 53, 15. Καὶ τοὺς ἐπιτρόπους (non recte interpres vertit Curatores, *Procuratores* sunt) οὕτω γὰρ τοὺς τάς τε κοινὰς προσόδους ἐκλέγοντας καὶ προστεταγμένα σφίσιν ἀναλίσκοντας ὀνομάζομεν, ἐς πάντα ὁμοίως τὰ ἔθνη, τά τε ἑαυτοῦ καὶ τὰ τοῦ δήμου, τοὺς μὲν ἐκ τῶν ἱππέων, τοὺς δὲ ἐκ τῶν ἀπελευθέρων πέμπει. Itaque nec judicia nec acta eorum rata, vocarique poterant ad disquisitionem Principis aut Senatus: quoniam lege apud eos agi (ut ad rem, et sollenniter loquar) nefas; apud Magistratum solum Populi Romani, prove Magistratu actio legis fuit, ut Consules, Proconsules; Prætores, Proprætores: qui omnes e Senatu: apud Equites non fuit, multo minus apud libertos. Inter Equites excipio unum Præfectum Ægypti, apud quem, ut Tacitus notat H. 1, 11. lege agi permisit Augustus, decreto quodam singulari. Attamen Procuratores isti provinciis præerant, et jus sæpe in crimine et caussa capitis dicebant. Exemplum in Pontio, qui Judææ Procurator (non enim illi provinciæ proprie Præses) sententiam tulit de capite nostri capitis, Christi servatoris: exempla in Petronio, Cumano, aliisque vulgo apud Josephum. Idemque in ceteris minutis provinciis factum, quibus regendis solus Procurator: quarum aliquot Tacitus recensuit l. c. *Duæ Mauritaniæ, Rhætia, Noricum, Thracia, quæque aliæ Procuratoribus cohibentur:* et præter eas notabis Alpium maritimarum Procuratorem, item Ponti, Epiri † pluresque. Hæc clara satis et certa. Ad hos Pro-

* Vid. etiam Ryckius ad Ann. 6, 20. qui nec laudat hunc excursum, nec tum videtur ejus memor fuisse.

† *De Epiri procuratore loco Præsidis Arrian. in Epict.* 3, 4. *vocat* ἄρχοντα καὶ ἐπίτροπον.

curatores, Claudii, me judice, accommodamus edictum, jubentis, ut in provinciis eorum decreta perinde rata sint ac si ipse statuisset. Nam ad fiscum solum si aptas, quid fiet communibus et late conceptis Cornelii verbis? *Rerum,* inquit, *a Procuratoribus suis judicatarum:* pariterque indefinite extulit Tranquillus Claud. 12. *quæ Procuratores sui in judicando statuerent.* Adde subsequentem omnem Taciti orationem: videbis, non aliud eum indignari, quam quod jurisdictio communicata cum Equitibus et libertis: de quo toties inter ordines olim certatum seditione aut armis erat. At Procuratores, qui rei familiari tantum impositi, qui in provinciis Proconsulum aut Legatorum plane privati erant*, et insigne in eos exemplum a Tiberio editum, de quo Dio 57, 23. *Καπίτωνα, τὸν τὴν Ἀσίαν ἐπιτροπεύοντα, εἰς τὸ συνέδριον ἐσήγαγε, καὶ ἐγκαλέσας αὐτῷ, ὅτι στρατιώταις ἐχρήσατο, καὶ ἄλλα τινὰ, ὡς ἀρχὴν ἔχων, ἔπραξεν, ἐφυγάδευσεν. Οὐ γὰρ ἐξῆν τότε τοῖς τὰ αὐτοκρατορικὰ χρήματα διοικοῦσι πλέον οὐδὲν ποιεῖν, ἢ τὰς νενομισμένας προσόδους ἐκλέγειν, καὶ περὶ τῶν διαφορῶν ἔν τε τῇ ἀγορᾷ καὶ κατὰ τοὺς νόμους ἐξ ἴσου τοῖς ἰδιώταις δικάζεσθαι.* Et Tacitus A. 4, 15. *Procurator Asiæ Lucilius Capito, accusante provincia, caussam dixit, magna cum adseveratione Principis, non se jus nisi in servitio et pecunias familiares dedisse: quod si vim Prætoris usurpasset, manibusque militum usus foret, spreta in eo mandata sua: audirent socios.* Plane ergo privati; tunc quidem. Nam postea jus acceperunt de fiscali saltem pecunia † cognoscendi, ut præmonui. Idque Dio etiam adsignificans ait, *οὐ γὰρ ἐξῆν τότε.* Hi posteriores Procuratores multi erant, et sparsi per provincias omnes: illi, pauciores dignioresque. Dio excipuas habere Proconsulem provincias videtur ab administratione Procuratorum. Addit enim ad verba 53, 15. quæ supra, *πλὴν καθόσον τοὺς φόρους οἱ ἀνθύπατοι παρ' ὧν ἄρχουσιν ἐσπράσσουσιν*: quasi Proconsules reditus collegerint ipsi in provinciis suis. Fallacia verba, quæ virum doctum nuper induxerunt, non me. Planissime enim in Proconsulum etiam provinciis Procuratores. Dio ipse docet; *Ἐς πάντα,* inquiens, *ὁμοίως τὰ ἔθνη τε ἑαυτοῦ καὶ τὰ τοῦ δήμου.* Atqui provinciæ omnes Populi, Proconsulum fuere. Ulpianus item l. 9. de Off. Procons. *Sane,* inquit, *si fiscalis pecuniaria causa sit, quæ ad Procuratorem Principis respicit, melius fecerit si se abstineat:* cujus vana et irrita monitio, si in Proconsulum provinciis Procuratores nulli. Quæ ergo Dionis verborum vera mens? Non alia, quam Procuratorem in aliis quidem provinciis omnes reditus colligere, quia omnes Cæsaris fiscique sunt; at in Proconsularibus non omnes, quoniam vectigalia ‡ quædam vetera ipse Proconsul colligat in Populi ærarium usumque mittenda. Dictum satis, si addo; Procuratores solius rei, Rationales postea dictos, ut a prioribus illis distinguerentur; quoniam illi Rempublicam etiam, hi solam privatam tractabant, rationesque pecuniæ principalis.

* *Ante Claudium quidem; nam postea ampliatum et illorum jus.*

† *Etiam de lege Fabia, de plagiariis; ex Constitut. Imp. M. Antonini. Ulpian. l. 9. de offic. Procons.*

‡ Quæ tamen videtur sustulisse Theodosius et in fiscum suum vertisse. vid. Symmach. 10, 50.

JUSTI LIPSII

EXCURSUS

AD

ANNALIUM

LIB. XIII.

A.

CAP. II.

Formam dandæ tesseræ petendæque in parte expressit Appianus Civ. 5, 46. Καὶ ὁ Λεύκιος, inquit, *ἔπεμψε τοὺς χιλιάρχους τὸ σύνθημα τῷ στρατῷ ληψομένους παρὰ τοῦ Καίσαρος. οἱ δὲ ἔφερον αὐτῷ τὸν ἀριθμὸν τοῦ στρατοῦ, κατὰ καὶ νῦν ἔθος ἐστὶ, τὸν αἰτοῦντα τὸ σύνθημα χιλίαρχον ἐπιδιδόναι τῷ βασιλεῖ βιβλίον ἐφήμερον τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ παρόντος.* Atque olim ea data videtur sine voce, inscripta vel insculpta brevi lignò; unde tesseræ nomen: de quo Polybium adi 6, 33. Sub Impp. vocale id signum. Dabant autem plerumque nomina Deorum, aut heroum: etiam Græci. Pausanias 10, 1. *Cum utrimque a Ducibus de more militi tesseræ darentur, fortuitu ad oraculi verba appositæ datæ sunt, a Thessalis Itonia Minerva, a Phocensibus gentis auctor Phocus.* Etiam Persæ, si Xenophonti fides 7, 1. Παιδείας. et 3, 3. ubi a Cyro tessera data *Ζεὺς σύμμαχος καὶ ἡγεμών·* aut *Ζεὺς σωτήρ.* Suetonii loci bini non sani in hac re: alter Cal. 58. *Signum,* ait, *more militiæ petisse: et, Caio Jovem dante, Chæream exclamasse, Accipe ratum;* ubi restituo magnanimi viri vocem littera addita, *Accipe iratum* *. Alter 56. *Solitus modo signum petenti, Priapum aut Venerem dare; modo osculandam manum offerre formatam commotamque in obscenum modum.* Libri vett. *commitamque,* aut, *cammatamque,* scribo, *gammatamque.* Gammata manus, insertis commixtisque digitis ad formam ejus litteræ: qui mos in Italia et nunc. Sic lapides gammati, non solum qui insculptum gamma habebant, sed qui literam eam exprimebant transversi. Scriptor Gromaticus (ap. Gœs. p. 228. 255. 309.) *Solent termini occurrere, qui lapides tam longiores sunt, quam qui latiores sequendi: hoc est, aut si cursum dirigunt lineares, aut si gamma faciunt transversi.* Malo etiam in Suetonii verbis, *obscenum nodum,* quam *modum.* Facit ad lucem infamis hujus signi Lampridii locus Elagabalo 10. *Neque umquam verbis pepercit infamibus, cum et* *digitis impudicitiam ostentaret, nec ullus in conventu et audiente populo esset pudor.* Scies amplius, tu tiro, tesseram duplicem fuisse: unam, quæ ad excubias; alteram, quæ ad pugnam. De postrema Tacitus H. 3, 22. *Eadem utraque acie arma: crebris interrogationibus notum pugnæ signum.*

* *Solemus enim, quibus male precamur cupimusque factum, Jovem iratum optare.*

B.

CAP. XXIX.

Olim ærario præpositi Quæstores: notum. Caussa immutandi sub Julio Cæsare orta a. u. 709. Quia enim absente Cæsare Quæstores creati nulli, ærarii cura Ædilibus duobus commissa est: nec rediit post illa ad Quæstores. Dio diserte notat 43, 48. Ædiles ergo præfuisse videntur (non enim immutationem reperio) per annos fere decem et septem, donec Augustus Prætorios substituit. Factum a. 726. Dio 53, 2. Καὶ, ἐπειδὴ χρημάτων τῷ δημοσίῳ ἐδέησεν, ἐδανείσατό τινα καὶ ἔδωκεν αὐτῷ· πρός τε τὴν διοίκησιν σφῶν, δύο κατ᾽ ἔτος ἐκ τῶν ἐστρατηγηκότων αἱρεῖσθαι ἐκέλευσε. Suetonius 36. *Auctor fuit, ut cura ærarii a Quæstoribus urbanis ad Prætorios Prætoresve transiret.* Tacitus hic. Ideo in monumentis id ævi historiisque Prætores ærarii inscripti passim. Mansit ad Claudium, *qui curam ærarii Saturni Quæstoribus reddidit, quam medio tempore Prætores aut utique Prætura functi sustinuerant,* ait Sueton. c. 24. Ita tamen, ut honores iis extra ordinem permitteret, ait Tacitus, *ne metu offensionum segnius consulerent.* Quem Dio explicat, in Claudio 60, 24. Τοὺς στρατηγοὺς τοὺς ἐπὶ τῆς διοικήσεως καταλύσας, ταμιείαις αὐτὴν κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἐπέτρεψεν, οὐχ᾽ ὥστε καὶ ἐτησίους σφᾶς (ὅπερ ἐπί τε ἐκείνων πρότερον, καὶ ἐπὶ τῶν στρατηγῶν μετὰ ταῦτα ἐγίγνετο) ἄρχειν, ἀλλ᾽ οἱ δύο οἱ αὐτοὶ τρία ὅλα ἔτη αὐτὴν διῴκουν, καὶ οἱ μὲν στρατηγίας εὐθὺς ἐλάμβανον, οἱ δὲ καὶ μισθὸν ἔφερον, ὅπως ποτὲ καὶ ἔδοξαν ἄρξαι. Honores ergo extra ordinem iis dati, sunt Præturæ. Sed ipsum immutans rursum Nero, rediit non ad Prætores (non enim ita appellati amplius) sed ad Præfectos, quos e Prætoriis elegit. Itaque clare Tacitus, *Prætura perfunctos delegit,* non Prætores. Ita enim in Tacito corrigendum. Per bella tamen civilia, et Principe nullo Romæ, iterum Prætores præfecti videntur: innuitque Tacitus H. 4, 9. *Prætores ærarii (nam tunc a Prætoribus tractabatur ærarium) publicam paupertatem questi, etc.* Insita enim admonitio facile ostendit, aliud fuisse Taciti, id est, Trajani ævo. Gellius 13, 24. Præfectum nominat, *Quod per Quæstorem dixi,* inquit, *intelligi nunc oportet Præfectum ærario; nam cura ærarii a Quæstoribus ad Præfectos* (ita legerim, *non Præfectum*) *translata est.* Præfuisse autem eos censeo biennium, ex hac sanctione Neronis: certe quidem ita servatum sub Trajano. Plinius Panegyr. c. 91. de se et Tertullo: *Nondum biennium compleramus in officio laboriosissimo et maximo, cum tu nobis Consulatum obtulisti.* Et statim c. 92. *Nobis, Præfectis ærario, Consulatum ante quam successorem dedisti.* In jure crebra mentio Præfectorum ærarii, ut l. 12. De his quæ ut indignis. l. 15. et 42. De jure fisci.

C.

CAP. XXXI.

Ad hanc vicesimam Arriani insignis locus Dissert. 4, 1. Ὁ δοῦλος εὐθὺς εὔχεται ἀφεθῆναι ἐλεύθερος. διὰ τί; δοκεῖτε, ὅτι τοῖς

εἰκοστώναις ἐπιθυμεῖ δοῦναι ἀργύριον; οὐχ· ἀλλ' ὅτι φαντάζεται, etc. In quo loco vide, ut cæcutiat vir alias doctus. Nam vertit: *Servus in primis cupit se donari libertate. Quam ob caussam? an quia desiderat pro tessera vendentibus argentum numerare? Non, sed quia opinatur, etc.* Et in notis ait, *εἰκοστώνην* esse, qui rem emit exhibito signo aut tessera; manumissos autem emere publice frumenta potuisse exhibita tessera: unde Persius 5, 74... *scabrosum tesserula far.* Somnia et nugamenta mera. Corrigo in Arriano, *τοῖς εἰκοστώταις.* Glossæ: *εἰκοστώτης, ὁ τὰς εἰκοστὰς ἀπαιτῶν, vicesimarius**. Verte igitur: *An quia vicesimariis argentum dare desiderat?* Idem Arrianus 2, 1. *Ὅταν οὖν στρέψῃ τὶς ἐπὶ στρατηγοῦ τὸν αὐτοῦ δοῦλον, οὐδὲν ἐποίησεν; ἐποίησε. τί; ἔστρεψε τὸν αὐτοῦ δοῦλον. Ἄλλο οὐδὲν; ναί. Καὶ εἰκοστὴν αὐτοῦ δοῦναι ὀφείλει.* Cicero ad Attic. epist. 2, 16. *Portoriis Italiæ sublatis... quod vectigal superest domesticum præter vicesimam?* Hæc in manumissis. At in servis receptum, ut, quoties vænirent, vectigal pro iis penderet emptor. Id Tacitus fuisse ait, quintam et vicesimam: lectio modo sit certa. Ambigas enim jure, quoniam de hac XXV nihil alibi scriptum. Immo scriptum contra: Augustum, cum pecunia ad bellum et nocturnos Vigiles ei opus, instituisse quinquagesimam venalium mancipiorum. Dio 55, 31. in actis a. 760. *Τὸ τέλος τὸ τῆς πεντηκοστῆς ἐπὶ τῇ τῶν ἀνδραπόδων πράσει ἐσήγαγε.* Et Hercle, uti aliarum rerum vænalium centesima fuit; sic quinquagesima mancipiorum: ausimque in Tacito reponere, *quinquagesimæ*†. Alia quinquagesima est, de qua in Symmacho Ep. 5, 62 et 65. et infra hoc ipso libro. Fuit et vicesima hereditatum, instituta ab Augusto ad ærarium militare: de qua Dio 55, 25. actis anni 759. *Τὴν εἰκοστὴν τῶν τε κλήρων καὶ τῶν δωρεῶν, ἃς ἂν οἱ τελευτῶντές τισι, πλὴν τῶν πάνυ συγγενῶν ἢ καὶ πενήτων, καταλείπουσι, κατεστήσατο.* Temperavit eam Nerva et magis Trajanus: de quibus multa Plinius in laudatione c. 37. sq. qui omnino videndus, si vim intelligere aves ejus vectigalis: postque illos Antoninus Philosophus, de quo Capitolinus c. 11. *Leges etiam addidit* (sive *edidit*) *de vicesima hereditatum: de tutelis.* Videndus item Paullus Sent. l. 4. t. 6. lib. ult. C. de edicto D. Hadrian. toll. De vicesimæ legibus primus scripsit A. Ofilius, et post eum Macer libros duo: Invenio et in lapidibus (apud Grut. p. 437, 3.) PROCVRATOR. XX. HEREDITATIVM. item (ib. p. 426, 7.) PROMAGISTER. XX. HEREDITATVM. qui postremus titulus ab eo, quod, uti e Plinio Ep. 7, 14. discis, publicani colligebant hoc vectigal: quorum Magistri et Promagistri. Satis: nec enim Jurisconsultorum frugem demetere propositum nobis.

* Perperam. *εἰκοστώτης* in Glossis est corrupte pro *εἰκοστώνης*, qui est conductor vicesimæ, ut *τελώνης* publicanus.

† At in libro de Magn. R. 2, 4. retractat sententiam et in Dione corrigit *πεντεικοστῆς*; quod etiam suspicatur in notula addita ad marginem in ed. ultima: et sic quoque Cujac. Obs. 6, 28. Burmannus autem de Vectig. P. R. c. 5. p. 69. 70. putat sic Dionem cum Tacito conciliari posse, ut dicamus primo quinquagesimam fuisse, procedente tempore auctum id vectigal et quintam et vicesimam factam forte ex instituto Caligulæ Lipsium etiam ex inscript. in quibus PVBLICVM XX. LIBERTATIS ET XXV. VENAL. et SOCII PVBLICI XXV. VENALIVM refellit Fabrettus in Inscr. c. 1. p. 36.

JUSTI LIPSII

EXCURSUS

AD

ANNALIUM

LIB. XIV.

A

CAP. II.

Tempus enim, ut tarde aliquando juventus nostra discat, quid tempestiva convivia, quid intempestiva. Discat, et dediscat illa, quæ nuper hausit a magnis magistris. Aiunt, convivium tempestivum esse, quod tempore celebretur: verbo reque honestum: nec in vitio poni umquam, nisi in libris vitiatis. Ecce alii, qui tempestivum nihilum differre dicant ab intempestivo: et in culpa habitum utrumque. Tertium vidi, qui convivia tempestiva vellet esse, quæ statis certisque temporibus præberent Sacerdotes. Inducunt et seducunt: audite me, juvenes, et cum bono Mercurio inite viam rectam. Legitima convivii hora apud Romanos priscos, sol occasus. Salvianus 1, 2. *Numquid parcam illam tunc agrestemque vitam cum gemitu et dolore tolerabant, cum viles ac rusticos cibos ante ipsos, quibus coxerant, focos sumerent eosque ipsos capere, nisi ad vesperam, non liceret?* Itaque, quia vespere cæna, ideo proverbii forma in Plauto Mil. Glor. 4, 2, 5. *de vespere suo vivere.* Postea autem decima haberi cœpta. Clare ex Cornificio ad Herennium, ubi describit hominem vane gloriosum 4, 51. Is ad eos, quos vocaverat ad cænam non in suas ædes: *Itane? eamus, inquit, hospites. Frater venit ex Salerno: ego illi obviam pergo, vos huc decima venitote. Hospites discedunt: ille se raptim domum suam conjicit: illi decima, quo jusserat, veniunt.* Et ab ea mente Philippus Vulteium invitans, apud Horat. Ep. 1, 7, 71. *Post nonam venies*... Imo actuosi homines et forenses post decimam sæpe; quoniam res et judicia in foro exercita ad decimam horam, uti ex Miloniana Asconii discas. At labente Imperio moribusque octava hora balnei haberi cœpta, nona ipsa cænæ. Plinius de Spurinna Ep. 3, 1. *Ubi hora balnei nunciata est, (est autem hieme nona, æstate octava) in sole ambulat nudus, lotus accubat.* Martialis præter locos alios Epigr. 4, 8. *Imperat exstructos frangere nona thoros.* Hanc horam qui præveniebant, tempestive epulari dicebantur et præ-

mature, et convivia eorum tempestiva: qui in longum trahebant inque noctem intempestam, jure eorum epulæ intempestivæ. Qui de multo die, inquam, epulari incipiebant, in eos gulones hæc nota et nomen. Plautus probrose in senem Asin. 4, 2, 16. *Cum suo sibi gnato unam ad amicam de die Potare.* Hinc apud Catullum 47, 5. *Convivia lauta de die:* apud Horatium S. 2, 8, 2.... *dictus here illic De medio potare die.* Suetonius de Nerone 27. *Epulas a medio die ad mediam noctem protrahebat.* Plinius in laud. Trajani 49. *Non enim ante medium diem distentus, solitaria cæna, spectator adnotatorque convivis tuis immines.* Livius de Annibale Capuæ lasciviente 23, 8. *Cœperunt epulari de die, et convivium non ex more Punico aut militari disciplina esse.* Cicero de Pisone: *Qui numquam solem orientem aut occidentem viderit* culpatque eum vitii utriusque, (sic et de Fin. 2, 8.) Uti et Silius Campanos 10, 41.... *medioque dierum Regales epulæ, atque ortu convivia solis Deprensa.* Hæc tempestiva convivia sæpe usurpari solita diebus lætis, festisque. Juvenalis Persicum suum invitans 11, 204.... *jam nunc in balnea salva Fronte licet vadas; quamquam solida hora supersit Ad sextam.* Vult ecce eum ad balneas ire hora quinta, præter morem, et ad epulas venire sexta septimave. Saturnalibus item vulgo convivia ordiebantur a multa luce. Tertull. Apol. c. 42. *Non lavor diluculo Saturnalibus, ne et diem et noctem perdam: attamen lavor honesta hora et salubri.* Nam lautio semper ante cibum. Item nuptiis, Apuleius Apol. 1. *Nuptiæne illæ fuerunt, an aliud celebratum officium, ac convivium tempestivum?* Ea sunt convivia, quæ Catoni placita apud Cic. de Sen. 14. *Ego vero propter sermonis delectationem tempestivis conviviis delector.* Item Claudio, de quo Tacitus A. 11, 37. *Claudius domum regressus et tempestivis epulis delinitus.* Quæ epulæ si media nocte fuissent, non potuit inter eas Messalina esse interfecta, sine querela aut verbo historicorum. Alexandro: de quo Curtius 8, 1. *Jamque iter parare in postremum jussus, sollenni et tempestivo adhibetur convivio.* Tamen hæc convivia jure in vitio. Cicero ad Atticum 9, 1. *Audio, bonis viris hanc cunctationem nostram non probari, multaque et severe in me in conviviis quidem tempestivis disputari.* Ibid. 13. *Quas eos cænas et facere et obire scripsit ad me Sextius? quam lautas, quam tempestivas?* Idem in Verrem 3, 25. de Apronii cæna in foro: *Statuitur Lollius in illo tempestivo gladiatorum convivio.* Et de ipso Verre 5, 10. ait, eum *diem conviviis, noctem stupris, contrivisse.* Quinctil. Declam. 331. *Neque enim senectutem adfert summus dies, sed longus ordo vitæ: nec ebrietatem facit illa potio, post quam concidendum est, sed tempestivum convivium, et aviditas nimia.* Seneca De Ira 2, 28. *Aliena vitia in oculis habemus, a tergo nostra sunt. Inde est, quod tempestiva convivia filii pater deterior filio castigat.* Addo Taciti locum H. 2, 68. *Discubuerat Vitellius Ticini, adhibito ad epulas Verginio. Legati Tribunique ex moribus Imperatorum severitatem æmulantur, vel tempestivis conviviis gaudent....* Qui vel solus locus sententiæ meæ firmandæ. Cedo enim, si non de die illud epulum, quomodo subjungit de lucta inter milites? Quomodo *pulvis procul et arma adspiciebantur*, in tenebris? Sane iterum de Vitellio noster 1, 62. *medio diei temu-*

lentus: et Xiphilinus 65, 2. Τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ἐδαπάνα. Diurnum ergo convivium (intelligo a meridie, aut circiter) tempestivum, quia initum tempori nimis: nocturnum contra, intempestivum. Describit Propertius 4, 6, 85. *Sic noctem patera, sic ducam carmine, donec Injiciat radios in mea vina dies.* Suet. Calig. 45. *Senatum populumque objurgavit edicto, quod, Cæsare præliante, intempestiva convivia circum et theatra et amœnos secessus celebrarent.* Cicero pro Murena c. 6. *Intempestivi convivii, amœni loci, multarum deliciarum comes est extrema saltatio.* Curtius 6, 2. *Intempestiva convivia et perpotandi pervigilandique insana dulcedo.* Et exempla plura: sed iis, qui cor habent, hæc satis: μωρὸν autem οὔτε πεῖσαι οὔτε ῥῆξαί ἐστι, ait verbum vetus*.

B.

CAP. XV.

Sed et munera peti, darique solent eo die ad barbam. Ammianus 17, 9. *Cæsar cum petenti, ex usu, gregario cuidam, ut barbas detonderet, dedisset aliquid vile, contumeliosis calumniis appetitus est a Gaudentio.* Juvenalis 3, 186. *Ille metit barbam, crinem hic deponit amati, Plena domus libis venalibus* (alii *genialibus*). Quinetiam Deo alicui sacrari solita, ut apud Græcos virginum puerorumque comæ Suet. de Nerone 12. *Barbam primam posuit, conditamque in auream pyxidem et pretiosissimis margaritis adornatam capitolio consecravit*: ubi emendo, *Capitolino*, Jovi scilicet, ex Dione 61, 19. Earinus apud Martialem 9, 17. primam lanuginem comamque *Pergameo posuit dona sacrata Deo.* Tertullianus de anima: *Quis non exinde aut totum feli* (lego, *filii*) *caput reatui vovet, aut aliquem excipit crinem, aut tota novacula prosecat, aut sacrificio obligat, aut sacro obsignat pro publica aut privata devotione?* Censorinus de die nat. c. 1. *Quidam etiam pro cetera bona corporis valetudine, crinem Deo sacrum pascebant.* Quando is mos Romæ cœperit (nam antiquos barbam aluisse satis constat) quæro. Livius eum agnoscere videtur sub a. u. 369. satis clare, ubi de Manlio Capitolino in carcerem conjecto 6, 16. *Satis constat, magnam partem plebis vestem mutasse, multos mortales capillum ac barbam promisisse.* Si in luctu promiserint barbam, ergo alias rasa. Refellit tamen eum Varro R. R. 2, 11. *Omnino tonsores in Italia primum venisse ex Sicilia dicuntur post R. C. a. 454. ut scriptum in publico Ardeæ in litteris exstat: eosque adduxisse P. Ticinium Menam. Olim tonsores non fuisse adsignificant antiquorum statuæ, quod pleræque habent capillum et barbam magnam.* Nec ambigo, quin ex ritu sui superiorisque ævi aberraverit Livio mens et manus. Cicero certe pro M. Cœlio, etiam Ap. Claudium

* De discrimine *convivii tempestivi* et *intempestivi* agit Turnebus Adv. 6, 16. Verum *intempestiva* nulla exstare apud veteres, docet Salmas. ad Vopisci Florianum 6. Cf. Pitiscum ad Curt. 6, 2. Burm. ad Suet. Cal. 45. Hoc loco itemque in Cicerone Ernesti dedit *tempestiva, tempestivi.*

Cæcum barbatum inducit, aliquot post notatum Varroni ævum annis. Bellis Punicis in usu crebro jam rasuram fuisse docent Annalium prisca verba, quæ de Scipione Agellius 3, 4. retulit, et mirabundus parum cepit*. Juvenes ergo alebant barbam: et ideo a Cicerone ad Attic. 1, 16. *Comessatores conjurationis barbatuli juvenes* appellati sine ulla lasciviæ, ut volunt, nota, et pro M. Cœlio l. c. ad juvenes alludens, *Non hac barba, qua ista delectatur,* inquit, juvenemque a barba descripsit Juvenalis 6, 215. *Jam senior, cujus barbam tua janua vidit.* Ponebant eam serius, citius, plerumque sub XXI annum. Macrobius certe in Somnium Scipionis 1, 6. *ter septenarium numerum requiri ad radendam barbam* adfirmavit. Atque ita Neronem posuisse colliges ex Fastis annisque. Caligula tamen XX anno posuit, Suetonii 10. At Cæsar Octavianus anno demum XXV, uti clarum ex Dione 48, 34. Natus enim M. Tullio C. Antonio coss.: posuit L. Marcio C. Sabino. Mutavit ab hoc more primus Romanorum Imperatorum Hadrianus, adnotante Xiphilino 68, 15. et ostendentibus nummis. Hæc Romæ. Apud Græcos quid? Barbam in pretio mansisse ad tempora Alexandri Athenæus ex Chrysippo adserit 13, 2. p. 565. sub eo Rege radi repertum. Inter philosophos primus barbam aluisse traditur Antisthenes Suidæ in voce *καθεῖναι*. Hæc propemodum aliena a Tacito: sed per eum non absurde, ut spero, nec ingratiis tuis, lector, mihi nata.

C.

CAP. XXVIII.

Olim in populi libertate non frequens appellationum usus, non certe in caussa civili; (nam provocationem ad Populum, in re majori criminumque, frequentem scimus:) usus tamen. A Prætore enim appellatum reperio, alias ad collegam ejus, alias ad Tribunos. Ad collegam, Cicero uno loco sed claro, in Verrem, de Prætura urbana 1, 46. *L. Piso,* inquit, *multos codices implevit earum rerum, quibus ita intercessit, quod iste aliter, atque ut edixerat, decrevisset: quod vos oblitos esse non arbitror, quæ multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam isto Prætore solitus sit convenire: quem iste collegam nisi habuisset, coopertus lapidibus esset in foro.* Asconiusque ibi: *Intercedere, ut vides, etiam Prætor Prætori solet, ut Piso Verri, appellatione caussæ ad collegam facta.* Ad Tribunos appellatum, docet idem Cicero pro P. Quinctio c. 7. *Appellantur Tribuni, a quibus cum esset certum auxilium petitum, etc.* Clarius infra c. 20. *Cujus Procurator a Prætore Tribunus appellare ausus sit.* Hæc olim: nec appellatum reperio ad Senatum. At Augustus imperium adeptus, *Appellationes quotannis urbanorum quidem litigatorum Prætori delegavit urbano* (timide ambigo, num scrib. *Præfecto del. urbis*); *at provincialium, Consularibus viris,*

* Vitium in Gellio hærere, legendumque *minorem L. ann.* notat J. Gronovius. Ceterum cf. Brouckh. ad Tibullum 2, 1, 34.

quos singulos cujusque provinciæ negotiis præposuisset, ait Suet. c. 33. Quem ita intelligo, ut appellationes a minoribus Magistratibus judicibusque Romæ ad Prætorem fierent, in caussis dumtaxat civilibus; e provinciis, ad Consulares. Nam, quin Augustus ipse, firmandæ dominationi, et jure potestatis Tribuniciæ, graviorum rerum appellationes sibi servarit, ambigendum vix puto e Dionis verbis 52, 33. ubi Mæcenas ad Augustum: *Δίκαζε δὲ αὐτὸς ἰδίᾳ τά τε ἐφέσιμα καὶ τὰ ἀναπόμπιμα, ὅσα ἂν παρά τε τῶν μειζόνων ἀρχόντων, καὶ παρὰ τῶν ἐπιτρόπων, τοῦτε πολιάρχου καὶ τοῦ ὑποτιμητοῦ, καὶ τῶν ἐπάρχων, τοῦτε τὸν σῖτον ἐπισκοποῦντος, καὶ τοῦ νυκτοφυλακοῦντος ἀφικνῆται*: etsi quædam ibi miscet, magis ex ritu sui ævi Dio, quam Augusti. Certe a Senatu ad Principem appellatum Tiberii imperio, sunt exempla in nostro scriptore, ut 6, 5. *iisque instantibus ad Imperatorem provocavit*; et alibi: post eum Caius: *Magistratibus liberam jurisdictionem permisit*, ait Sueton. c. 16. i. e. sine appellatione plenam priscamque: sed id non diuturnum fuit, non magis quam permissa ab eo comitiorum libertas. Dio mihi auctor 59, 18. sub Caio receptum, ut judicia quædam Senatus tractaret, 'ita tamen, ut ab eo Princeps appellaretur. Sed appellatio Principis, ut apparet, non sine pœna fuit: pœna dico, in eos, qui temere appellassent. Quo exemplo nunc Nero auctum honorem Senatus it; statuitque, ut eadem pœna, qui illum temere a privatis judicibus appellassent, tenerentur, qua qui Principem. Sententiam hanc satis capio: confirmationem quæro et exempla. Nihil enim præ manu mihi, quod istuc faciat, nisi forte, quæ de pœna præjudiciali eorum, qui a Præfecto urbis appellassent, Symmachus scribit Ep. 10, 29. et 51. Quem tu, cupide lector, vide. Mihi a latere tragulam injicit Tranquillus, qui hanc ipsam rem tangens Ner. 17. nihil eorum, quæ Tacitus; sed hoc tantum dicit, *Cautum, ut omnes appellationes a judicibus ad Senatum fierent.* Hæret id spiculum, et non evello.

JUSTI LIPSII
EXCURSUS
AD
ANNALIUM
LIB. XV.

A.

CAP. XLI.

Certa investigatio ejus diei a clade Aliensi* capi potest et debet, quam certum est anteriorem fuisse et fastis perpetuis traditam et signatam: ideoque et vulgo notam. Cicero ad Atticum 9, 5. *Majores nostri funestiorem diem esse voluerunt Aliensis pugnæ, quam urbis captæ, quod hoc malum ex illo: itaque alter religiosus etiamnunc dies, alter in vulgus ignotus*†.. Quis igitur ille? Livius ex professo tradit 6, 1. *Diem a. d. XV Kal. Sextiles duplici clade insignem, quo die ad Cremeram Fabii cæsi, quo dein ad Aliam, cum exitio urbis, fœde pugnatum.* Eadem Taciti nostri assertio H. 2, 91. de Vitellio, quem tradit *funesto omine...de cærimoniis publicis edixisse XV Kal. Augusti, die antiquitus infausto Cremerensi Aliensique cladibus.* Ergo eorum mente pugnæ illæ dies; sequens autem urbis captæ et incensæ: quod Livius idem tradit 5, 41. *Ingressi,* inquit, *postero die urbem; patente Collina porta.* Hæc si ita vera, quis non videt XIV Kalend. ipsum incendii diem fuisse; et recte igitur hic ita in Tacito scriptum? At alii fortasse dissentiunt. Minime: imo Agellius e Verrio Flacco refert 5, 17. cum caussam quærit, cur dies postriduani atri Romanis habiti; refert, inquam, *Q. Sulpicium Tribunum militum, ad Aliam adversus Gallos pugnaturum, rem divinam dimicandi gratia postridie Idus fecisse; et post diem tertium ejus diei urbem a Gallis occupatam esse.* Quibus verbis si hæc sententia est, ut velit, tres dies medios, et quarto demum pugnatum, profecto cum Livio sentit ac Tacito, et pugnæ dies erit *Decimusquintus Calendarum.* Esse autem, ex ipso Livio dixeris, in quo pariter ita scriptum 6, 1. *Quod postridie Idus Quintiles non litasset Sulpicius....et post diem tertium objectus hosti exercitus Romanus esset.* At, si quis aliter et velit, *post diem tertium* significare ipsum diem tertium; tum certe fateor, *XVI Kalendas* diem pugnæ fuisse,

* Græci Ἀλλίαν ποταμὸν vocant. Servius ad Virg. Æn. 7, 717. *Sane Alia dicitur, cui propter metri necessitatem unum* l *addidit, ut* Allia *diceret, sicut* relliquias *et* reliquias.

† *Quia scil. non servabatur, aut secernebatur.*

quomodo in Viris illustribus (quocumque auctore) c. 23. est scriptum. Sed vel sic ipse incendii dies XV sit, non, Hercules, XVI. Itaque nihil video, quod virum illum tegat, nisi forte Macrobius, qui describens Agelliana illa, ut solet, adserere videtur *die postero*, quam Sulpicius male sacrificasset, pugnatum fuisse. Sed hoc sane falsum, et improvide a Macrobio scriptum, sicut item a Plutarcho in Caussis p. 269. Ὅτι μετὰ τὰς κυϊντιλίας εἰδοὺς, ἃς νῦν Ἰουλίας καλοῦσιν, ἐξάγοντες οἱ χιλίαρχοι τὸ στράτευμα, περὶ τὸν Ἀλίαν ποταμὸν ἐκρατήθησαν ὑπὸ Κελτῶν μάχῃ. Indefinite aut falso aio dictum: quo argumento? certo, quod Livium ejus rei auctorem dat, qui palam contra scripsit, ut jam ostensum. Nam Plutarchus ibi, Ὡς οἱ πλεῖστοι νομίζουσιν, καὶ Λίβιος ἱστορεῖ. Ille vero hoc non scribit: et quocumque rem vertas, XIV Kal. incendii erit, imo XIII fortasse, (tanto longius a XVI.) si Plutarcho et Polybio credam. Ille in Camillo c. 22. p. 308. iste 2, 18. scribunt, non *postero*, ut Livius, sed *tertio denique die a pugna Gallos irrupisse.* Et consentit etiam, aut certe distinguit et conciliat Jo. Zonaras Annal. 7. 23. *qui postera quidem die ivisse ad urbem* vult, *sed, cum portas apertas viderent, substitisse, insidias veritos; et tertia denique die ingressos.* Itaque, ut finiam, nihil erroris in Tacito: cum Livio sentit et priscis, quos adduxi.

B.

CAP. LXIX.

Pædagogia Seneca describit epist. 95 (96). *Transeo agmina exoletorum, per nationes coloresque descripta, ut eadem omnibus levitas sit, eadem primæ mensura lanuginis, eadem species capillorum.* Julianus in Antiochico p. 350. Οὐ κρεῖττον ἦν ὀδωδέναι μύρων τὴν ἀγορὰν βαδίζοντός σου, καὶ παῖδας ἡγεῖσθαι καλοὺς, εἰς οὓς ἀποβλέπουσιν οἱ πολῖται: Hi quæri plerumque ad illicita dominis. Suet. Nerone c. 28. *Super ingenuorum pædagogia et matronarum concubinatus.* Pædagogia enim non culpat, sed quod ex ingenuis. Tertull. Apol. 13. *Cum de pædagogiis aulicis nescio quem cinædum* (Antinoum intelligit) *Deum facitis.* Notitia Imperii sect. 11. *sub dispositione viri spectabilis Castrensis* collocantur PÆDAGOGIA. MINISTERIALES DOMINICI. CURÆ PALATIORUM. Plinius 33, 12 (54). *Jam vero et pædagogia ad transitum virilitatis custodiantur argento:* quod de fibulis argenteis exaudio, Veneri arcendæ. Usus etiam eorum ad mensam. Ulpianus l. 12. § 32. de Instructo vel instrum. leg. *Si instructum fundum legasset, ea pædagogia, quæ ibi habebat, ut, cum ibi venisset, præsto essent in triclinio, legato continentur.* Hos habebant in veste pretiosa. Seneca De vita beata c. 17. *Quare pædagogium pretiosa veste succingitur?* Imo aurata. Idem De Tranquill. c. 1. *Præstringit animum apparatus alicujus pædagogii, diligentius quam intra privatum larem vestita et auro culta mancipia et agmen servorum nitentium.* Ammianus 26, 6. *Tunica auro distincta, ut regius minister, indutus a calce in pubem, in pædagogiani pueri speciem.* Nec aliud sensit cum de auro Plinius scripsit 33, 3 (12). *Honestius viri pædagogiis id damus, balineasque dives forma puerorum*

convertit: nescio an, *convestit*. Seneca de puerorum istorum deliciis, ep. 123. *Omnium pædagogia oblita facie vehuntur, ne sol, ne frigus teneram cutem lædat. Turpe est neminem esse in comitatu puerorum, cujus sana facies medicamentum desideret.* Vides ergo, ubique pædagogia pro cœtu et quasi collegio puerorum: pro loco non accipio, nec apud Plinium quidem epist. 7, 27. *Puer in pædagogio mixtus pluribus dormiebat:* rescriboque *Puer e pædagogio*. Intelligit enim puerum pædagogianum. Ammianus 29, 3. *Adultus quidam ex his, quos pædagogianos appellant, ad observandam venaticiam prædam, Spartanum canem retinere dispositus.* Res nomenque in parte mansit apud *paigios* Gallorum Italorumque.

JUSTI LIPSII
EXCURSUS
AD
ANNALIUM
LIB. XVI.

A.
CAP. XXII.

Libera re Romana non juratum scio in cujusquam acta, juratum in leges quidem; sed acta finito Magistratu vocari poterant ad disquisitionem Senatus. Is probabat, aut rescindebat. Primi Triumviri, nisi fallor, Calendis Januariis et ipsi jurarunt, et alios adegerunt, rata se habituros omnia acta D. Julii. Inde secutis Principibus exemplum. Dio opportune 47, 18. *Ἔν τε τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ αὐτοί τε ὤμοσαν, καὶ τοὺς ἄλλους ὥρκοσαν βέβαια νομιεῖν πάντα τὰ ὑπ' ἐκείνου γενόμενα, καὶ τοῦτο καὶ νῦν ἐπὶ πᾶσι τοῖς τὸ κράτος ἔχουσιν, ἢ καὶ ἐπ' αὐτοῦ ποτε γενομένοις, καὶ μὴ ἀτιμωθεῖσι γίγνεται.* Id accidit sub a. u. 712. Factum idem vivo Augusto; de quo idem Græcus 53, 28. *Ἐν δὲ τῇ νουμηνίᾳ ὅρκους ἡ βουλὴ βεβαιοῦσα τὰς πράξεις αὐτοῦ ἐποιήσατο.* Idque juramentum semper abusque Divo Julio repetitum ad Principem ejus anni. Tacitus mox: *Ejusdem animi est Poppæam Divam non credere, cujus in acta D. Julii et Augusti non jurare.* Nisi tamen si quis sceleribus et flagitiis aliter meruisset. Dio 60, 4. de Caio: *Καὶ διὰ ταῦτα τὸ μὲν ὄνομα αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν αὐτοκρατόρων, ὧν μνήμην ἐπὶ τοῖς ὅρκοις καὶ ἐπὶ ταῖς εὐχαῖς ποιούμεθα, ὥσπερ οὐδὲ τὸ τοῦ Τιβερίου.* Juratum vero non viritim, sed uno aliquo ex quoque Magistratu verba præeunte, reliquis adsentientibus. Quem morem Senatus, adulatione nova, transgressus est sub Tiberio, ut narrat idem Dio 58, 17. *Νομιζομένου συχνὸν χρόνον ἤδη, μηκέτι κατ' ἄνδρα τὴν βουλὴν ἐν τῇ νουμηνίᾳ ὀμνύναι, ἀλλ' ἑνός, ὥσπερ εἴρηταί μοι, προομνύντος, καὶ τοὺς λοιποὺς συνεπαινεῖν, οὐκ ἐποίησαν αὐτό, ἀλλ' αὐτεπάγγελτοι μηδενὸς σφᾶς ἀναγκάσαντος, ἰδίᾳ καὶ καθ' ἑαυτὸν ἕκαστος ἐπιστώθησαν, ὥσπερ τι παρὰ τοῦτο μᾶλλον εὐορκήσοντες.* Sed præjurationem Claudius iterum reduxit, explicatque Dio 60, 25. *Κλαύδιος δὲ αὐτὸς μὲν πάντα εἰθισμένα διώμοσε, τοὺς δ' ἄλλους ἐκώλυσε κατ' ἄνδρα ὀμόσαι, καὶ οὕτως εἴ τις τῶν στρατηγούντων, ὥσπερ ποτέ, καὶ ἕτερος τῶν δημαρχούντων, ἀπό τε τῶν ἄλλων ὡς ἑκάστων εἷς ἐξῆρξε τῶν ὅρκων τοῖς ὁμοίοις. Καὶ τοῦτο ἐπὶ πλείω ἔτη ἐπράχθη.* Quam tamen abrogatam denuo esse, reditumque ad singularia juramenta, indicio sunt, quæ hic et postea Thraseæ objiciuntur. Et Dionis sane verba ultima satis ostendunt, in aliquot annos dumtaxat id servatum.

B.

CAP. XXII.

Ea vota in tabulis concipi solita et signari. Suetonius Aug. 97. *Nam se, quamquam conscriptis paratisque jam tabulis, negavit suscepturum vota, quæ non esset soluturus.* Plinius ad Trajanum Ep. 10, 44. *Solennia vota pro incolumitate tua, qua salus publica continetur, et suscepimus et solvimus: precati Deos, ut velint ea semper solvi semperque signari.* Concepta non Kalendis ipsis, sed III Nonas. Plutarchus in Cicerone c. 2. p. 441. Τεχθῆναι Κικέρωνα, λέγουσιν, ἡμέρᾳ τρίτῃ τῶν νέων καλανδῶν, ἐν ᾗ νῦν οἱ ἄρχοντες εὔχονται καὶ θύουσιν ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος. Capitolinus in Pertinace 6. *Tertio Nonarum die, votis ipsis.* Eunapius in vita Maximi circa finem: ἡ τρίτη δὲ ἡμέρα τῶν καλανδῶν, ἃς αὐτὰς Ἰανουαρίας ἡμέρας Ῥωμαῖοι προσονομάζουσι, καὶ προσκυνήσαντες πάντες αὐτῶν ὑπέσχοντο τὴν εὐωχίαν. Adde hunc Caii Jcti locum de verbor. signif. *post Kalendas Januarias die tertio pro salute Principis vota suscipiuntur.* Denique hunc Dionis clarum 59, 24. Καὶ τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ τῇ τὰς εὐχὰς ἐχούσῃ συνῆλθον μὲν, etc. *Tertia autem die, qua Vota fiunt, convenerunt quidem,* etc. Firma hæc videbantur: tamen concutit nos nonnihil Tacitus Annal. 4, 70. *Cæsar sollennia incipientis anni Kalendas Januarias epistola precatus.* Et subdit: *Quem enim diem vacuum pœna, ubi inter sacra et vota....vincla et laqueus inducantur?* Et Tibullus ad Messallam 4, 1, 121....*Tyrio subtemine vestem Indueras, oriente die duce fertilis anni....Cum fera discordes tenuerunt flamina venti,....Et largita tuis sunt multa silentia votis.* Sed stamus: et ad Taciti locum aio, non ita districte verba capienda, quasi illo ipso die vota, sed quasi in propinquo. Aut verius: etiam tunc vota fuisse, sed ex ritu prisco, quæ soli Consules nuncupabant, pro Imperii et populi salute: hæc autem pro Principe subtexta; et die quidem lætiore et augustiore pompa. Quod ipsum de Tibullianis illis censeo: sane veteri Rep. negari non potest, quin vota ipsis Kalendis. Omitto plures Livii locos: hunc do firmum et clarum 21, 63. extremo: Consulem *C. Flaminium....conscientia præteritorum, et capitolium et sollennem votorum nuncupationem fugisse: ne die initi Magistratus, Jovis O. M. templum adiret.* Fieri etiam potest, ut plures dies votorum fuerint, ille tamen tertius ante Nonas præcipuus. Concepta autem et in castris apud signa; et in capitolio. Tertullianus de Corona c. 12. *Ecce annua votorum nuncupatio, quid videtur? Prima in principiis, secunda in capitoliis. Accipe post loca et verba. Hunc tibi Jupiter bovem cornibus auro decoratis vovemus esse futurum.* Ubi et formulæ pars; in qua tamen corrigo, *esse facturum* *. Est enim eo exemplo dictum, quo illud Gracchi: *Credo ego inimicos meos hoc dicturum.* Dies hic publice lætus; ideoque *Ælius Cæsar votorum caussa ab Hadriano lugeri est vetitus.* V. Spartian. 24. Eumdem etiam sollennia ἁπλῶς appellarunt †. Quod observo ex Tertulliani his verbis Apol. 35. *Veræ religionis homines etiam solennia Impera-*

* Ita Poeta vetus: *Mars tibi voveo facturum bidente verre.*

† Et Plinius supra: *Solennia vota.*

torum conscientia potius, quam lascivia celebrant. Grande videlicet officium focos et choros (nescio an, *thoros*, ut ad lectisternia referatur) *in publicum educere, vicatim epulari, civitatem tabernæ habitu abolefacere....Hæccine sollennes dies Principum decent, quæ alios dies non decent? O nos merito damnandos! Cur enim vota et gaudia Cæsarum casti et sobrii et probi expungimus?*

FINIS EXCURSUUM IN ANNALES.

JUSTI LIPSII

EXCURSUS

AD

HISTORIARUM

LIB. III.

A.

CAP. V.

CETERUM, ut transmitteret in Italiam impune et eo usui foret, scriptum Aponio, ut una cum Mœsico exercitu celeraret. Ac, ne inermes provinciæ barbaris nationibus exponerentur, Principes Sarmatarum Iazygum in commilitium adsciti; plebem quoque et vim equitum, qua sola valent, offerebant: remissum id munus, ne inter discordias externa molirentur, ac majore ex diverso mercede jus fasque exuerent. Trahuntur in partes Sido atque Italicus Reges Suevorum, quibus vetus obsequium erga Romanos et gens fidei commissæ patientior: opposita in latus auxilia, infesta Rhætia, cui Porcius Septimius Procurator erat, incorruptæ erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix, cum ala Tauriana et VIII cohortibus ac Noricorum juventute, ad occupandam ripam Æni fluminis, quod Rhætos Noricosque interfluit, missus, nec illis aut his prœlium tentantibus, fortuna partium alibi transacta. Antonio, vexillarios e cohortibus et partem equitum rapienti, comes fuit Arrius Varus, strenuus bello; quam gloriam et Dux Corbulo et prosperæ in Armenia res addiderant. Idem secretis apud Neronem sermonibus ferebatur Corbulonis virtutes criminatus. Unde infami gratia primum pilum adepto, læta, ad præsens male parta, mox in perniciem vertere. Sed Primus ac Varus, occupantes Aquileiæ proxima quæque, et Opitergii et Altini lætis animis accipiuntur; relictum Altini præsidium adversus classem Ravennatem, nondum defectione ejus audita. Inde Patavium et Ateste partibus adjunxere. Illic cognitum, tres Vitellianas cohortes et alam, cui Scribonianæ nomen, ad Forum Alieni ponte juncto consedisse. Placuit occasio invadendi incuriosos: nam id quoque nuntiabatur. Luce prima inermes plerosque oppressere. Prædictum, ut paucis interfectis ceteros pavore ad mutandam fidem cogerent. Et fuere, qui se statim dederent: plures abrupto ponte instanti hosti viam abstulerunt. Vulgata victoria post principia belli secundum Flavianos, duæ legiones, septima Galbiana, tertiadecima Gemina, cum Vedio Aquila, Legato, Patavium alacres veniunt. Ibi pauci dies

ad requiem sumti, et Minutius Justus Præf. castrorum leg. VII, quia audacius, quam civili bello, imperitabat, subtractus militum iræ, ad Vespasianum missus est. Desiderata diu res interpretatione gloriæ in majus accipitur, postquam Galbæ imagines, discordia temporum subversas, in omnibus municipiis recoli jussit Antonius, decorum pro caussa ratus, si placere Galbæ Principatum partes præsumerent. Quæsitum inde, quæ sedes bello legeretur. Verona potior visa, patentibus circum campis ad pugnam equestrem, qua prævalebant: simul coloniam copiis validam auferre Vitellio in rem famamque videbatur. Possessa ipso transitu Vicentia; quod per se parum (etenim modicæ municipio vires) magni momenti locum obtinuit, reputantibus illic Cæcinam genitum, et patriam hostium Duci ereptam. In Veronensibus pretium fuit: exemplo opibusque partes juvere. Et interceptus exercitus per Rhætiam Juliasque Alpes: ac, ne pervium illa Germanicis exercitibus foret, obsepserat. Quæ ignara Vespasiano aut vetita: quippe Aquileiæ sisti bellum exspectarique Mucianum jubebat. Adjiciebatque imperio consilium, quando Ægyptus, claustra annonæ, vectigalia opulentissimarum provinciarum obtinerentur, posse Vitellii exercitum egestate stipendii frumentique ad deditionem subigi. Eadem Mucianus crebris epistolis monebat, incruentam et sine luctu victoriam et alia hujuscemodi prætexendo, sed gloriæ avidus atque omne belli decus sibi retinens. Ceterum ex instantibus* terrarum spatiis consilia post res afferebantur. Igitur repentino incursu Antonius stationes hostium irrupit, tentatisque levi prœlio animis, ex æquo discessum. Mox Cæcina inter Hostiliam, vicum Veronensium, et paludes Tartari fluminis castra permuniit, tutus loco, cum terga flumine, latera objectu paludis, tegerentur. Quod si affuisset fides, aut opprimi universis Vitellianorum viribus duæ legiones, nondum conjuncto Mœsico exercitu, potuere, aut retroactæ deserta Italia turpem fugam conscivissent. Sed Cæcina per varias moras prima hostibus vendidit tempora belli, dum, quos armis pellere promptum erat, epistolis increpat, donec per nuncios pacta perfidiæ firmaret. Interim Aponius Saturninus cum legione VII Claudiana advenit. Legioni Tribunus Vipstanus Messalla præerat, claris majoribus, egregius ipse, et qui ad id bellum solus artes bonas attulisset. Has ad copias nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc legiones erant) misit epistolas Cæcinà, temeritatem victa arma tractantium incusans. Simul virtus Germanici exercitus laudibus attollebatur, Vitellii modesta et vulgari mentione, nulla in Vespasianum contumelia. Nihil prorsus quod aut corrumperet hostem, aut terreret. Flavianarum partium Duces, omissa prioris fortunæ defensione, pro Vespasiano magnifice, pro caussa fidenter, de exitu securi, in Vitellium ut inimici. Facta Tribunis et Centurionibus retinendi, quæ Vitellius indulsisset, spes; atque ipsum Cæcinam non obscure ad transitionem hortabantur. Recitatæ pro concione epistolæ addidere fiduciam, etc. *eo ordine quo deinceps vulgati.*

* Aliæ quoque editiones habent *instantibus*, vitio operarum; nam legendum *distantibus.*

JUSTI LIPSII

EXCURSUS

AD

GERMANIAM.

A.

CAP. XII.

GERMANOS liberatum ire volui a fœda aversæ Veneris nota: et ecce ego non sine nota. Nam quidam me culpat (modeste tamen fateor, nec plane ἀλόγως) quod temere mendacem dixerim Athenæum. Ab eo enim, inquit, Diodorus, Aristoteles, Strabo. Primus quidem, de Celtis sic scribit 5, 32. Γυναῖκας δ' ἔχοντες εὐειδεῖς, ἥκιστα ταύταις προσέχουσιν, ἀλλὰ πρὸς τὰς τῶν ἀῤῥένων συμπλοκὰς ἐκτόπως λυσσῶσι. et quæ subdit, turpia mihi nimis, turpia relatu. At Aristoteles Polit. 2, 9. *Plerasque militares gentes et Celtas in iis masculum cœtum palam admisisse.* Jam Strabo negat *turpe apud eos fuisse* τὸ τῆς ἀκμῆς ἀφειδεῖν τοὺς νεούς, *florem ætatis prostituere juniores.* Quid ad hos ego? ignosce quisquis legis, pæne idem, quod in Athenæum. Falsi inquam isti, falsi; si tamen de Germanis hoc scripserunt ac senserunt, non potius de Gallis. Quod ego omnino assero; præsertim de iis, qui Massiliæ et Italiæ magis propinqui. Ab ea parte labes hæc in candidam per se gentem. Nonne *mores Massilienses* proverbio ab hac mollitie innotuere? Græci ergo illi, qui vix limen illud ipsum Galliæ noverant (Germaniæ certe penetral numquam) illic repertum vitium fama et stilo sparserunt perperam in omnes. Non mihi creditur? Tacito igitur nostro, qui diserte hoc ipso loco scribit (ex vestra quidem mente) molles istos et flagitiosos *cœno et palude mersos, crate injecta.* Tuam fidem, o optime! Si fidi illi Græci, et si vitium hoc tam commune Germanis, tam receptum, qui constat, ut iidem tam severiter illud puniant? Itaque ne sic quidem Germani inquinabuntur, etiamsi inquinata illa lectio retinebitur. Nec tamen a me, qui haud paullo tutius Tacito et in primis Fabio (qui claris verbis ignotum id flagitium Germanis asserit, te dissimulante) hic crediderim, quam Græcis. Quippe isti levi et longinqua fama aliquid de ea gente acceperunt: at illorum ævo, cognita jam Germania, imo lustrata Romanis et calcata.

STEMMA
AUGUSTÆ DOMUS
A
JUSTO LIPSIO
IN SERIEM REDACTUM.

- *C. Octavius C. F.* qui Macedoniæ præfuit, Ex Ancharia priore uxore
  - *Octavia* major.
    - Ex priore marito C. Marcello
      - *M. Marcellus*, cui prima uxor, Pompeia Sexti: altera, Julia Augusti filia. Ex neutra liberi. Obiit adolescens in Baiano.
      - *Marcella* major. Ex I. marito M. Vipsanio Agrippa
        - Liberi, ait Suetonius Aug. 63. sed nobis irreperti. Nam de Vipsania Tiberii uxore falsum.
      - Ex II. marito Julo Antonio Africano Triumviri filio, de quo Plut. in Antonio, et noster Ann. 3, 18.
        - *L. Antonius Africanus*, qui Massiliæ obiit, Annal. 4, 44. Ex eo aut fratre aliquo, ut arbitror,
          - *Sex. Antonius Africanus*, de cujus nobilitate Ann. 14, 46.
      - *Marcella* minor, de qua silent.
    - Ex II. marito M. Antonio III. viro
      - *Antonia* major. Ex marito L. Domitio Ahenobarbo
        - *Domitia*, cui vir Crispus Passienus, uti suspicor ex Quinctil. 6, 1.
        - *Domitia Lepida*. Ex I. marito M. Valerio Barbato Messalla
          - *Valeria Messallina*, Claudii Principis uxor. Adi Commentarium nostrum, ad A. 11, 37. Et adde Senecam in Menippæa, qui Messallinæ majorem avunculum facit Augustum.
        - II. Ap. Junius Silanus. Qui tamen antea maritus fuisse videtur Æmiliæ Lepidæ proneptis Augusti (vide Commentarium nostrum ad Ann. 13, 1. etsi res hæc adhuc nubila:) exque iis forte
          - *L. Silanus* sponsus Octaviæ.
          - *M. Silanus* proconsul Asiæ.
          - *Junia Calvina* Vitellii nurus, quæque ad Vespasiani ævum supervixit ex Sueton. Vesp. 23.
        - *Cn. Domitius*, cui uxor, Agrippina, et ex ea
          - *Nero* Imp.
      - *Antonia* minor, cujus stirpem ex marito Druso quære infra.

- *C. Octavius C. F.* qui Macedoniæ præfuit. Ex Attia II. uxore
  - *Octavia* minor, de cujus conjugio aut stirpe nobis non lectum.
  - *C. Octavius*, qui postea C. Jul. Cæs. Octavianus Augustus. Ex Scribonia uxore
    - *Julia*, cui primus maritus M. Marcellus, tertius Tiberius Imperator. Sed uterque sine prole. Medius autem M. Vipsanius Agrippa. Ex hoc
      - *C. Cæsar*, cui uxor Livia soror Germanici. Ann. 4, 40.
      - *L. Cæsar*, cui destinata uxor Æmilia Lepida, postea P. Quirinii uxor. Ann. 3, 23.
      - *Agrippa postumus.*
      - *Julia*, cui vir L. Æmilius Paullus Censoris F. Ex eo
        - *Æmilius Lepidus*, cui Drusilla uxor. Ex Dione 59, 11. et Sueton. Calig. 24.
        - *Æmilia Lepida*, sponsa Claudii. Suet. Claud. 26. Nec scio, an eadem, quæ nupta Druso filio Germanici, Annal. 6, 40.
      - *Agrippina*, cui vir Cæsar Germanicus. Et ex eo
        - *Nero*, cui uxor Julia, Drusi filia, Ann. 6, 27.
        - *Drusus*, cui uxor Æmilia Lepida, Ann. 6, 40.
        - *C. Caligula*, cujus matrimonia e Suet. pete.
        - *Agrippina*, cui mariti tres: Cn. Domitius, Crispus Passienus, Claudius Imp.
        - *Drusilla*, cui prior maritus L. Cassius; alter M. Æmilius Lepidus.
        - *Livia* sive *Livilla*, Suetonio: quæ eadem *Julia* est Tacito A. 2, 54. 6, 15. et Dioni 60, 27. Nupsit M. Vinicio, Ann. 6, 15. Huic sive alteri e sororibus maritus antea Quinctilius Varus, quem generum Germanici vocat Seneca Contr. 1, 3. et aliquid Tacitus Ann. 4, 66.

Habes Augusti stemma, quod ad sanguinem quidem attinet. Superest uxoria stirps, quæ adfinitate primo, mox adoptione insita in domum Augustam. Eam, lucis caussa, seorsum hic expressi.

- *Ti. Claudius Nero*, cui uxor Livia Drusilla, postea Augusta. Ex hac
  - *Ti. Nero*, qui Imper. cui I. uxor Vipsania Agrippina, M. Vipsanii Agrippæ, ex Pomponia, Attici filia. Ex hac
    - *Drusus*, cui uxor Livia, sive Livilla, soror Germanici. Ex hac
      - *Tiberius Gemellus*, quem Caius sustulit. Suet. c. 23.
      - *Gemellus*, alter, cujus nomen non proditum, ex Ann. 2, 84. qui periit quadrimus. ex Ann. 4, 15.
      - *Julia*, cui vir post Ner. Germ. f. Rubellius Blandus, Ann. 6, 27. Ex hoc
        - *Rubellius Plautus*, quem Nero sustulit, cui uxor Pollutia, Ann. 16, 10.
  - II. Uxor Julia Augusti F. Ex ea proles, sed infans exstincta.
  - *Drusus Nero Germanicus*, cui uxor Antonia minor. Ex hac
    - *Germanicus Cæsar*, cui uxor Agrippina. Stirps posita supra.
    - *Livilla*, cui vir C. Cæsar, dein Drusus frater patruelis: desponsa etiam postea Sejano, ex Ann. 4, 40.
    - *Claudius*, qui Imper. cui I. uxor Plautia Urgulanilla. Ex hac
      - *Drusus*, cui desponsa Sejani filia. Suet. Claud. 27. Tacit. Ann. 3, 29.
      - *Claudia*, quam abjecit.
    - II. Uxor, Ælia Petina. Ex hac
      - *Antonia*, cui vir Pompeius Magnus, a Claudio interfectus; postea, Faustus Sulla.
    - III. Uxor, Valeria Messallina. Ex hac
      - *Octavia*, cui sponsus L. Silanus: postea maritus Nero Imp.
      - *Claudius Britannicus*, a Nerone sublatus.

DECRETA ROMANA

PRO

APHRODISIENSIBUS ET STRATONICENSIBUS

AD ANNAL. III. 62.

EX

EDM. CHISHULLI

ANTIQUITATIBUS ASIATICIS

P. 152. sqq.

PRIMUM est Decretum S. P. Q. R. quo rata facta sunt, quæ Cæsar Dictator, et Triumviri, Lepidus, Octavianus, et Antonius, Plarasensibus et Aphrodisiensibus tribuere beneficia. Id ex Asia in Britanniam attulit Sherardus a. 1705. et cum Chishullo communicavit; qui l. c. edidit, suppletis ex ingenio lacunis. Supplementa uncis inclusa sunt.

(Ὕπατοι λόγους ἐποιήσαντο. Ἀρέσκειν τῇ συγκλήτῳ, περὶ ὧν ὁ Γάϊος Καῖσαρ ὑπὲρ Πλαρασέων καὶ Ἀφροδισιέων ἔκρινεν, αὐτοὺς κατὰ τὰ δί) καια ἐσθλά τε (πάντ) α ἐλευθέρους εἶναι, τῷ τε δικαίῳ καὶ ταῖς (νομοθεσίαις ταῖς ἰδίαις τὴν πόλ) ιν τὴν Πλαρασέων, καὶ Ἀφροδεισιέων χρῆσθαι, μήτε ἐγγύην (εἰσφέρειν, τούτοις κατὰ τὸ παρὸν δόγμα κ) αὶ κέλευσιν ὁμολογεῖν. Ἅτέ τινα ἔπαθλα τειμὰς φιλάνθρω (πα . . τρεῖς ἄνδρες ὁ) ι τῆς τῶν δημοσίων πραγμάτων διατάξεως τῷ ἰδίῳ ἐπικρίματι Πλ (αρασεῦσι καὶ Ἀφροδισιεῦσι) προσεμέρισαν, προσμεριοῦσιν, συνεχώρησαν, συγχωρήσουσιν, τα (ῦτα πάντα βέβαια γ) ενέσθαι: Ὁμοίως τε ἀρέσκειν τῇ Συγκλήτῳ τὸν δῆμον τὸν Πλα (ρασέων καὶ Ἀφροδεισιέ) ων τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀτέλειαν αὐτοὺς πάντων τῶν πραγ(μάτων ἔχειν, καθ) άπερ τις πολιτεία τῷ καλλίστῳ δικαίῳ καλλίστῳ τε νόμῳ, ἐστὶν (χρωμένη, ἣ ἀπὸ δήμ) ου τοῦ Ῥωμαίων τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀτέλειαν ἔχει, φίλη τε καὶ σύ (μμαχος οὖσα. τὸ δὲ) τέμενος Θεᾶς Ἀφροδίτης ἐν πόλει Πλαρασέων καὶ Ἀφροδεισιέων ἱερὸν ἔ (στω) ταὐτῷ τῷ δικαίῳ, ταὐτῇ τε δεισιδαιμονίᾳ, ᾧ δικαίῳ, καὶ ᾗ δεισ (ιδαιμονίᾳ τὸ Ἐφε) σίας ἐστὶν ἐν Ἐφέσῳ. Κύκλῳ τε ἐκείνου τοῦ ἱεροῦ εἴτε τέμενος, εἴτ (ε ἱερὸς) τόπος, ἄσυλος ἔστω. Ὅπως τε ἡ πόλις, καὶ οἱ πολεῖται οἱ Πλαρασέων (καὶ Ἀφροδεισιέων τῶ) ν κωμῶν, χωρίων ὀχυρωμάτων, ὅρων, πρόσοδων πρὸς τὴν φιλίαν τὸ (ἐφ' ἡμ) ῖν, κρατῶσιν χρῶνται, καρπίζωνταί τε, πάντων τῶν πραγμάτων ἀτε (λεῖς, μήτε φόρον δ) ιὰ τινα αἰτίαν ἐκείνων διδόναι, μηδὲ ξυνεισφέρειν ὀφείλωσιν, (ἀλλ' αὐτ) οῖς κατ' οὖσαν μετὰ ταῦτα ἐν ἑαυτοῖς κύρωσιν χρῶνται. . . . .

M. ANTONII *Triumviri Epistola scripta ut videtur, A. U. C. 717. ante C. N. 34.*

(Μ. Ἀντώνιος αὐτοκράτωρ ὕπατος ἀποδεδει) γμένος τὸ β. καὶ (τὸ γ.) τριῶν ἀνδρῶν (τῆδ .. *) τῶν δημοσίων πραγμάτων διατάξεως Πλαρασέων καὶ Ἀφροδεισιέων ἄρχουσιν, βουλῇ, δήμῳ χαίρειν. Εἰ ἔῤῥωσθε, εὖ ἂν ἔχοι, ὑγιαίνω δὲ καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ στρατεύματος. Σόλων Δημητρίου, ὑμέτερος πρεσβευτὴς ἐπιμελέστατα πεφροντικὼς τῶν τῆς πόλεως ὑμῶν πραγμάτων, οὐ μόνον ἠρκέσθη ἐπὶ τοῖς γεγονόσιν οἰκονο (μή) μασιν, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς παρεκάλεσεν εἰς τὸ τοῦ γεγονότος ὑμῖν ἐπικρίματος καὶ δόγματος, καὶ ὁρκίου καὶ νόμου ἀντιπεφωνημένα ἐκ τῶν δημοσίων δέλτων ἐξαποστεῖλαι ὑμῖν τὰ ἀντίγραφα. Ἐφ᾽ οἷς ἐπαινέσας τὸν Σόλωνα μᾶλλον ἀπεδεξάμην, ἔσχον τε ἐν τοῖς ὑπ᾽ ἐμοῦ γεινωσκομένοις, ᾧ καὶ τὰ καθήκοντα ἀπεμέρισα φιλάνθρωπα, ἄξιον ἡγησάμενος τὸν ἄνδρα τῆς ἐξ ἡμῶν τειμῆς. Ὑμῖν τε συνήδομαι ἐπὶ τῷ ἔχειν τοιοῦτον πολείτην. Ἔστιν δὲ ἀντίγραφα τῶν γεγονότων ὑμῖν φιλανθρώπων τὰ ὑπογεγραμμένα, ἃ ὑμᾶς βούλομαι ἐν τοῖς δημοσίοις τοῖς παρ᾽ ὑμῖν γράμμασιν ἐντάξαι. Γράμματα Καίσαρος.

Literæ, quæ subjectæ fuerant, periere: fueruntque illæ ipsæ, quas postea, auctore Tacito, Romam attulere Aphrodisienses.

Excerptum Psephismatis Stratonicensis, a Sherardo Britanno ex Asia allati, et a Chishullo ibidem p. 156. *editi: in quo mentio asyli, cujus jus sub Tiberio defenderunt.*

Ἐπὶ Στεφανηφόρου Πτολε (μαίου) .... (Διον) υσίου γραμματέως (σεβασ) τῆς βουλῆς εἰπόντος, τὴν πόλιν ἄνωθεν τῇ τῶν προεστότων αὐτῆς μεγίστων Θεῶν (προνοίᾳ χρυσαορέως Διὸς καὶ Ἑκ) άτης, ἐκ πολλῶν καὶ μεγάλων καὶ συνεχῶν κινδύνων σεσῶσθαι, ὧν καὶ τὰ ἱερὰ ἄσυλα, καὶ ἱκέται καὶ ἱερὰ σύγκλητος, δόγματι, Σε (βαστοῦ Καίσαρος, καὶ) τε τῶν κυρίων Ῥωμαίων αἰωνίου ἀρχῆς, ἐποιήσαντο προφανεῖς ἐναργείας etc.

* Chishull. monet videri scriptum fuisse τῇ δευτεραίᾳ, sed id una cum infausto Antonii nomine et præconio fuisse erasum.

MONUMENTUM ANCYRANUM

SUPPLETUM

AB

EDM. CHISHULL

IN ANTIQUITATIBUS ASIATICIS.

RERVM. GESTARVM. DIVI. AVGVSTI. QVIBVS. ORBEM. TERRARVM. IMPERIO. POPVLI. ROM. SVBIECIT. ET. IMPENSARVM. QVAS. IN. REMPVBLICAM. POPVLVMQVE ROMANVM. FECIT. INCISARVM. IN. DVABVS. AHENEIS. PILIS. QVAE. SVNT. ROMAE. POSITAE. EXEMPLAR. SVBIECTVM.

Tabula prima intrantibus a læva.

ANNOS. VNDEVIGINTI. NATVS. EXERCITVM. PRIVATO. CONSILIO. ET. PRIVATA. IMPENSA. COMPARAVI. PER. QVEM. REMPUBLICAM. *obs*TINATIONE. FACTIONIS. OPPRESSAM. IN. LIBERTATEM. VINDICAVI. *Sen*ATVS. DECRETIS. HONORIFICIS. *or*-

Rerum gestarum] Respice ad Taciti Ann. 1, 8 et 11. Reliquit Augustus, testibus Suet. c. 101. et Dione 56, 32. præter *testamentum, volumina quatuor, quorum uno mandata de funere suo complexus erat; altero indicem rerum a se gestarum, quem vellet incidi in æneis tabulis, quæ ante mausoleum statuerentur; tertio breviarium totius Imperii, quantum militum sub signis ubique esset, quantum pecuniæ in ærario et fiscis et vectigaliorum residuis; quarto mandata et consilia Tiberio ac Reipublicæ data.* Ex his index ille rerum ab Augusto gestarum quod supersit, Ancyranis debetur, qui, ab illo insignibus beneficiis adfecti, templum in ejus honorem strui, ludos celebrari, gesta ejus tabulis marmoreis insculpi curarunt. V. Observat. de l'Abbé Belley in Mém. de l'Acad. des Inscr. t. 37. p. 391. *Breviarii* quoque sive *rationarii*, ut Suet. c. 28. vocat, *Imperii* pars quædam superest, inserta *Logarico* Alexii Comneni, de quo vid. Montefalcii Analecta Græca p. 316. Ejus exemplum, manu Salmasii egregie scriptum nuper inlatum est bibliothecæ nationali Parisinæ, teste Em. Jos. W. Sainte Croix in Magaz. Encyclop. a. IV. t. 4. p. 94. Divisio quoque Imperii Romani ex ævo Augusti servata creditur in Itinerario quod vulgo Antonini dicitur. Cf. Wesseling. in Præf. ad Itiner. Ceterum res gestæ Augusti narrantur annorum 37. ductorum ab inito Consulatu ejus primo mense Sextili a. u. 711. teste Tacito Ann. 1, 9. ubi; *idem dies accepti quondam Imperii princeps et vitæ supremus.*

In duabus aheneis pilis] Minus recte Suetonius *tabulas* vocat.

Annos undeviginti natus etc.] Sic et Tac. Ann. 13, 6. et Cicero ad Att. 16, 8.

Senatus decretis honorificis] Cic. Phil. 3, 15.

natvs. IN. *evm.* ORDINEM. SVM. *adlectvs. a.* CONSVLIBVS. *inter. consvlares. ut. sententiam. dice*REM. LOCVM*qve. et.* IMPERIVM. MIHI. DEDIT. RESPVBLICA. V*ti.* PRAETORI. SIMVL. CVM. CONSVLIBVS. IR*tio. et. Pansa. Huic.* AVTEM. EODEM. ANNO. ME. *svffectvm.* CONSVLEM. *cvm. edi*DISSET. ET. TRIVMVIRVM. REIPVBLICAE. *constitve*NDAE. QVI. PARENTEM. CONIV*rati*: *occidissent.* IN. *exilivm.* EXPVLI. IVDICIIS. LEGITIMIS. VLTVS. POSTEA. BELLVM. INFERENTIS. REIPVBLICAE. —

ARMA. TERRA. MARIQVE. — — — *sig*NAQVE. TOTO. ORBE. TERRARVM. *circvmtvli.* VICTORQVE. OMNIBVS. *svpplicibvs.* CIVIBVS. PEPERCI. *et. in.* EXIL*io. sponte. sva. de*GENTES. QVIBVS. TVTO. *liceret.* SERVARI. QVAM. EXCIDERE. MALVI. — — — — — MILLIA. CIVIVM. ROMA*norvm. adacta.* SACRAMENTO. MEO. FVERVNT. CIRCITER. *quingen*TA. EX. QVIBVS. DEDV*xi. in. colonias.* AVT. REMISI. IN. MVNICIPIA. SVA. STIPEN*diis. solv*TIS. MILLIA. ALIQVANTO. *plvs. qva*M. TRECENTA. ET. IIS. OMNIBVS. AGROS. A*dsignavi.* AVT. PECVNIAM. PROP*riam. ex.* ME. DEDI7 *longas.* NAVES. CEPI. SESCEN*tas. praeter. ali*AS. SIQVAE. MINORIS. *qvam. trir*EMES. FVERVNT7

BIS. OVANS. TRIVMPHA*vi. tris. egi. cu*RVLIS. TRIVMPHOS. ET. APPELLA*tvs. svm. viciens. et. se*MEL. IMPERATO*r. cvmqve. plv*RIS. TRIVMPHOS. MIHI. SE*natvs. decrevisset. iis. tamen. agendis. su*PERSEDI. *et. tantvmmodo. lavr*VS. DEPOSVI. IN. CAPITOLIO. *Delmatis. et. Illvriis. q*VOQVE. BELLO. NVNC. *perdomi*TIS. OB. RES. A*vt. dvctv. meo. avt. per. lega*TOS. AVSPICIIS. MEIS. TERRA. MARIQVE. PROSPERE. GESTAS. Q*vaesitamque. bello. re*QVIEM. DECREVIT. SENATVS. SVP-

Adlectus a Consulibus etc.] Velleius 2, 61. Livius epit. 118. Cic. Phil. 5, 17.

Suffectum Consulem.] Dialog. de Orator. c. 17. Factum id post pugnam Mutinensem XIV Kal. Sept. a. u. 711.

IIIvirum R. C.] Anno eodem a. D. V Kal. Dec. Vide fragm. Magistratuum Rom. apud Gruterum p. 298.

In exilium expuli jud. legit.] Lege Pedia. Liv. ep. 120. Vell. 2, 69.

Bellum inferentis] Sic pro *inferenteis, inferentes.* Intelligit Brutum et Cassium.

Victor omn. suppl. peperci] Comprobat Vell. 2, 86.

Ex me dedi7] Hoc signo clauduntur periodi in marmore.

Sescentas] ἀρχαϊκῶς. Cf. Dausquei Orthogr. vol. 2. p. 288. Sic et apud Virgil. 10, 172. in antiquis codicibus, notante Pierio.

Bis ovans triumphavi] Suet. c. 22. *post Philippense et rursus post Siculum bellum.*

Viciens et semel] Sic Tac. Ann. 1, 9. Apud Dionem 53, 41. legendum ἓν καὶ εἴκοσιν, docet Chishull, ut et Reimarus notavit. Taciti verba adversus Norisium ad Cen. Pisana p. 338. tuetur etiam Eckhel. in Doctr. NN. vet. vol. 6. p. 140.

Delmatis et Illuriis] Ita supplet Chishull ex Appiani Illyricis versus finem.

PLICANDVM. ESSE. DIS. IMMORTALIBVS. — — — — — — — — QVO. *ex.* SENATVS. CONSVLTO. SVPPLICATVM. EST. IN. DEORVM —

Tabula secunda a læva.

PATRITIORVM. NVMERVM. AVXI. CONSVL. QVINTVM. IVSSV. POPVLI. ET. SENATVS. SENATVM. TER. LEGI. ET. IN. CONSVLATV. SEXTO. CENSVM. POPVLI. CONLEGA. M. AGRIPPA. EGI. LVSTRVM. POST. ANNVM. ALTERVM. ET. QVADRAGENSIMVM. FECI. QVO. LVSTRO. CIVIVM. ROMANORVM. CENSA. SVNT. CAPITA. QVADRAGIENS. CENTVM. MILLIA. ET. SEXAGINTA. TRIA. MILLIA. *altervM.* CONSVLARI. CVM. IMPERIO. LVSTRVM. *censvmqve.* SOLVS. FECI. CENSORINO. *et.* ASINIO. COS. QVO. LVSTRO. CENSA. SVNT. CIVIVM. ROMANORVM. *capita.* QVADRAGIENS. CENTVM. MILLIA. ET. DVCENTA. TRIGINTA. TRIA. M*illia.* *tertiv*M. CONSVLARI. CVM. IMPERIO. LVSTRVM. CONLEGA. TIB. CA*esare.* *feci.* SEX. POMPEIO. ET. SEX. APPVLEIO. COS. QVO. LVSTRO. ET*iam.* *censa.* *svnt.* *ro*MANORVM. CAPITVM. QVADRAGIENS. CENTVM. MI*llia.* *tri*GINTA. ET. SEPTEM. MILLIA.

In Deorum] Chishull. putat addendum *Dearumque templis circiter trecentis*, ut apud Virgil. 8, 714. Sed hic poetico more rotundo numero utitur, quod Augustum non decebat.

Patritiorum numerum auxi] Vide Ann. 11, 25. Agitur de a. u. 725. Dio 49, 43. et 52, 42.

Jussu Populi et Senatus] Firmatur hinc Taciti locus cit. ubi lege Sænia sublegisse Senatum dicitur. Dio de Populo silet 52, 42. ad a. 725. 54, 13. ad a. 735. et c. 26. ad a. 741. Addit vero hic et a. 743. lectum esse Senatum ab Augusto 54, 35. et quintum a. 756. L. 55, 13.

Censorino et Asinio Cos.] Sic *Consulibus* aliquotiens *Cos.* simplici elemento. Ceterum his Consulibus mensis Sextilis dictus est *Augustus*. En SC. quod servavit Macrobius Sat. 1, 12. CVM. IMPERATOR. CAESAR. AVGVSTVS. MENSE. SEXTILI. ET. PRIMVM. CONSVLATVM. INIERIT. ET. TRIVMPHOS. TRES. IN. VRBEM. INTVLERIT. ET. EX. IANICVLO. LEGIONES. DEDVCTAE. SECVTAEQVE. SINT. EIVS. AVSPICIA. AC. FIDEM. SED. ET. AEGYPTVS. HOC. MENSE. IN. POTESTATEM. POPVLI. ROMANI. REDACTA. SIT. FINISQVE. HOC. MENSE. BELLIS. CIVILIBVS. IMPOSITVS. SIT. ATQVE. OB. HAS. CAVSSAS. HIC. MENSIS. HVIC. IMPERIO. FELICISSIMVS. SIT. AC. FVERIT. PLACERE. SENATVI. VT. HIC. MENSIS. AVGVSTVS. ADPELLETVR. Addit Macrobius: *item plebiscitum factum ob eandem rem Sexto Pacubio Tribuno plebem rogante.* Cf. et Suet. c. 58.

Quadragiens centum millia et ducenta tria millia] Casaubono displicuerat ista repetitio τοῦ *millia.* Verum sic aliquotiens in marmore, itemque in sacris litteris 1 Chron. 21, 5. et 2 Chron. 2, 17. Numerum ipsum quod adtinet, habetur fere sic et apud Eusebium in Chronico ad n. 1989. Contra Suidas eum ita effert ΤΙ μυριάδες καὶ χίλιοι δέκα ἑπτά. ubi reponendum censet Chishull. ΤΓ μυριάδες καὶ χιλιάδες ἑπτά. Sic conveniret cum marmore.

LEGIBVS. NOVIS. *latis.* *e*XEMPLA.. MAIORVM. EXOLESCENTIA. *revocavi. et. fvgientia.* IAM. EX. NO*stro. conspectv.* AVITARVM. RERVM. EXEMPLA. IMITANDA. *proposvi*] — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —
— — *pe*R..TOTVM. I*mperivm.* POPVLI. ROMANI. *parta. est. terra. mariqve.* PAX. CVM*qve. a. condita. vrbe. Ianvm. qvi*-R*invm.* BIS. OMNINO. CLAVSVM. *fvis*SE. PRODATVR. EVM. *senatvs.* PER. ME. PRINCIPEM. TER. CLAVDENDVM. ESSE. *jussit*]

Inter. FIL*ios.* MEOS. QVOS. SIN*istra. sors.* MIHI. ERIPVIT. EORVM. CAIVM. ET. LVCIVM. CAESARES. — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —

Legibus novis latis] Tac. Ann. 3, 28. 4, 16. Suet. c. 31. sq. Prædicat eas egregie Horat. Ode 4, 15. et Ep. 2, 1.

Avitarum rerum exempla] Suet. c. 89.

Imitanda proposui] Posthæc sequuntur lineæ complures frequens interruptæ et male cohærentes, ex quibus mentio statim elucet instituti sub Augusto *Actii quinquennalis certaminis* PER. QVATTVOR. (sic ἀρχαϊκῶς ex Æolico πίττορα) AMPLISSIMA. COLLEGIA. *Pontificum* scil. *Augurum, VII virorum et XV virorum S. F.* qua de re Dio 53, 1.

Tum memoria institutæ a. u. 731. *supplicationes* APVD. OMNIA. PVLVINARIA. PRO. VALE*tudine Augusti*, ubi decantatum SALIARE. CARMEN....post quod factum collata ei SACROSAN*cta* TRIBVNITIA. POTESTAS. Cf. Ann. 3, 56. ubi *id summi fastigii vocabulum Augustus repperisse dicitur, ne Regis aut Dictatoris nomen adsumeret, ac tamen adpellatione aliqua cetera imperia præmineret.* Vid. et Liv. epit. 134. Dio 51, 19.

Narrat porro Augustus, *se* SACERDOTIVM. DEFERENTE. POPVLO. *suscepisse*, QVOD. PATER. *ejus procuravit*, ALIQVOD. (sic, ut alibi *adque* pro *atque*) POST. ANNOS. EO. MORTVO. *qui post patrem illud pro*CVRAVERAT, quo Lepidum signat.

Refert dein: *vota facta Romæ pro M. Agrippæ valet*VDINE. QVANTA. ROMAE. NVN*quam antea, cujus post mortem Sulp*ICIO. C. VALGIO. CONSVLIBVS. ....*æ*DIS. HONORIS. ET. VIRTVTIS. AD. *memo*RIAM. *meam*.... *Se*NATVS. CONSACRAVIT. IN. QVA. PONT*ifices anniversarium sacrificium facerent.*

Demum addit: *post res in Hispa*NIA. GAL*liaque prov*INCIIS. PROS*pere gestas* ....ARAM....*pro.* REDITV. MEO. CO*nsacrari decrevit Senatus*.... *ut* AD. EAM .... MAGISTRATVS ET SAC*erdotes sacrum perenne facerent*.... Bis autem pro reditu et salute Augusti multa honorifica sunt decreta a. u. 729 et 740.

Parta terra marique pax] Numus testatur cusus Augusto VI Consule, quod incidit in a. u. 726. Eum more suo scite explicat Eckhel. vol. c. p. 84.

Ter claudendum esse jussit] Bene sic; nam et Dio 54, 36. postquam ad a. 725. post pugnam Actiacam et 729. post victos Cantabros Janum clausum esse meminisset, ad a. 744. memorat, decretum esse, claudendum; nec tamen esse clausum, Dacis Istrum transgressis in Pannoniam inruptionem facientibus. In alia abit Orosius 6, 22. abire quoque videtur Suetonius c. 22. de quo dissensu tollendo videsis Chishullium ad h. l. marmoris, itemque Eckhelium ad numum Augusti, cujus, Jani templum exhibentis, epigraphe IAN. CLV. quem is explicat vol. cit. p. 89.

Quos sinistra sors mihi eripuit] Augustum ereptis nepotibus abstrusisse tristitiam, refertur Ann. 3, 6. Nota sunt Cenotaphia Pisana eorum memoriæ dicata, a Norisio docte inlustrata.

Tabula tertia a læva.

HONORIS. MEI. CAVSA. SENATVS. POPVLVSQVE. ROMANVS. ANNVM. QVINTVM. ET. DECIMVM. AGENTIS. CONSVLES. DESIGNAVIT. VT. EVM. MAGISTRATVM. INIRENT. POST. QVINQVENNIVM. ET. EX. EO. DIE. QVO. DEDVCTI. SVNT. IN. FORVM. VT. INTERESSENT. CONSILIS. PVBLICIS. DECREVIT. SENATVS. EQVITES. AVTEM. ROMANI. VNIVERSI. PRINCIPEM. IVVENTVTIS. VTRvmQVE. eoRVM. PARmis. eT. HASTIS. ARGENTEIS. DONATVM APPELLAVERVNT]

PLEBEI. ROMANAE. VIRITIM. *HS.* TRECENOS. NVMERAVI. EX. TESTAMENTO. PATRIS. MEI. ET. NOMINE. MEO. QVADRINGENOS. EX. BELLORVM. MANIBIIS. CONSVL. QVINTVM. DEDI. ITERVM. AVTEM. IN. CONSVLATV. DECIMO. EX. PATRIMONIO. MEO. HS. QVADRINGENOS. CONGIARI. VIRITIM. PERNVMERAVI. ET. CONSVL. VNDECIMVM. DVODECIM. FRVMENTATIONES. FRVMENTO. PRIVATIM. COEMPTO. EMENSVS. SVM. ET. TRIBVNITIA. POTESTATE. DVODECIMVM. QVADRINGENOS. NVMMOS. TERTIVM. VIRITIM. DEDI. QVAE. MEA. CONGIARIA. PERVENERVNT. AD. *sestertiu*M. *millia.* NVNQVAM. MINVS. QVINQVAGINTA. ET. DVCENTA] TRIBVNITIAE. POTESTATIS. DVODEVICENSIMVM. CONSVL. XII. TRECENTIS. ET. VIGINTI. MILLIBVS. PLEBEI. VRBANAE. SEXAGENOS. DENARIOS. VIRITIM. DEDI. ET. CVIVIS. MILITVM. MEORVM. CONSVL. QVINTVM. EX. MANIBIIS. VIRITIM. MILLIA. NVMMVM. SINGVLA. DEDI. ACCEPERVNT. ID. TRIVMPHALE. CONGIARIVM. IN. COLONIIS. HOMINVM. CIRCITER. CENTVM. ET. VIGINTI. MILLIA] CONSVL. TERTIVM. DECIMVM. SEXAGENOS. DENARIOS. PLEBEI. QVAE. TVM. FRVMENTVM. PVBLICVM. ACCEPERVNT. DEDI. EA. MILLIA. HOMINVM. PAVLO. PLVRA. QVAM. DVCENTA. FVERVNT. PECVNIAM. *pro.* AGRIS. QVOS. IN. CONSVLATV. MEO. QVARTO. ET. POSTEA. CONSVLIBVS. *M. Crasso. et.* CN. LENTVLO. AVGVRE. ADSIGNAVI. MILITIBVS.

Consules designavit] Firmantur hæc egregie numo in eorum honorem cuso, ubi hastis et parmis donati PRINCIPES IVVENTVTIS sistuntur velati et togati, additis etiam capeduncula et lituo, quorum hic ad L. Cæsarem Augurem, illa ad C. Cæsarem Pontificem spectat. Cf. Eckhel. vol. cit. p. 171.

Ex bellorum manibiis] Sic aliquoties marmor. Dixisse quoque Augustum *simus* pro *sumus* refert Suet. c. 87. Emendandus hinc Velius Longus apud Putsch. p. 2228. qui plane contrarium docet.

Duodecim frumentationes] i. e. frumenti largitiones. Hoc sensu quoque ea voce utitur Sueton. c. 40. et 42.

Quæ mea congiaria] Singula quatuor intelligit, pecuniæ tria, frumenti unum.

SOLVI. MVNICIPIS? EA. SESTERTIVM. CIRCITER. SEXSIENS. MILLIENS. FVIT. QVAM. *ex.* COLLATIONIBVS. *pro.* PRAEDiis. NVMERAVI. ET. CIRCITER. BIS. MILLIENS. ET. SESCENTIENS. QVOD. PRO. AGRIS. PROVINCIALIBVS. SOLVI? ID. PRIMVS. ET. SOLVS. OMNIVM. QVI. DEDVXERVNT. COLONIAS. MILITVM. IN. ITALIA. AVT. IN. PROVINCIIS. AD. MEMORIAM. AETATIS. MEAE. FECI. ET. POSTEA. *Ti.* NERONI. ET. CN. PISONI. CONSVLIBVS. ITEMQVE. C. ANTISTIO. ET. D. LAELIO. COS. ET C. CALVISIO. ET. L. PASIENO. CONSVLIBVS. ET. LENTVLO. ET. MESSALINO. CONSVLIBVS. ET. L. CANINIO. ET. Q. FABRICIO. CONSVLIBVS. *veteranis.* *qv*OS. EMERITEIS. STIPENDIS. IN. SVA. MVNICIP*ia.* *redvxi.* PRAEM*ia.* *aere.* *nvm*ERATO. PERSOLVI. QVAM. IN. REM. SEST*ertivm.* MILL — — — — — — — — — — — — — — — IMPENDI?

QVATER. PECVNIA. MEA. IVVI. AERARIVM. ITA. VT. SESTERTIVM. MILLIENS. ET. QVINQVIENS. AD. EOS. QVI. PRAEERANT. AERARIO. DETVLERIM. ET. M. *Æmilio.* ET. L. ARVNTIO. COS. IN AERARIVM. MILITARE. QVOD. EX. CONSILIO — — — — — CO*nstitv*TVM. EST. EX. *qvo.* PRAEMIA. DARENTVR. MILITIBVS. QVI. VI*ginti.* *stipendia.* EMERVISSENT. HS. MILLIENS. ET. SEPTINGENT*iens.* *Tib. Cæsaris. nomine. et.* *m*EO. *detuli* —

Tabula prima a dextra.

CVRIAM. ET. CONTINENS. EI. CHALCIDICVM. TEMPLVMQVE. APOLLINIS. IN. PALATIO. CVM. PORTICIBVS. AEDEM. DIVI. IVLI. LVPERCAL. PORTICVM. AD. CIRCVM. FLAMINIVM. QVAM. SVM. APPELLÁRI. PASSVS. EX. NOMINE. EIVS. QVI. PRIOREM. EODEM. IN. SOLO. FECERAT. OCTAVIAM. PVLVINAR. AD. CIRCV*m.* MAXIMVM. AEDES. IN. CAPITOLIO. IOVIS. FERETRI.

Pro prædiis] Sic supplet Chishull; Lipsius dederat *Prætoribus;* Gronovius *prædiatoribus.*

Ti. Neroni et Cn. Pisoni Consulibus] Similia occurrunt alibi, ut *imbri*, sexto casu; *oneri* pro *onere*, *parti* pro *parte* etc. Vid. Voss. de Analogia 2, 12. Sanctii Min. 2, 7. et Perizon. ib. ad 1, 6. p. 36.

Juvi ærarium] Proprie dictum. Sic et Ann. 2, 64.

Ex consilio] *Liviæ* supplet Gronovius ex Dione 55, 14. Chishull mavult *Senatus*, ex eodem c. 24.

Chalcidicum] Cf. Dio 51, 22. Forsan *Minervium*, a *Minerva Chalcidica* sive Chalcide Syriæ, post devictam Cleopatram, ablata ab Augusto. Domitianus etiam, tum urbi Chalcidicæ gratulatus, tum Minervæ alias addictus Minervia Chalcidica exstruxit. V. Eusebii Chron. ad n. 2105. et ibi Scaliger.

ET. IOVIS. TONANT*is*. AEDEM. QVIRINI. AEDES. MINERVAE. ET. IVNONIS. REGINAE. ET. IOVIS. LIBERTATIS. IN. AVENTINO. AEDEM. LARVM. IN. SVMMA. SACRA. VIA. AEDEM. DEVM. PENATIVM. IN. VELIA. AEDEM. IVVENTATIS. AEDEM. MATRIS. MAGNAE. IN. PALATIO. FECI⌉

CAPITOLIVM. ET. POMPEIVM. THEATRVM. VTRVMQVE. OPVS. IMPENSA. GRANDI. REFECI. SINE. VLLA. INSCRIPTIONE. NOMINIS. MEI⌉ RIVOS. AQVARVM. COMPLVRIBVS. LOCIS. VETVSTATE. LABENTES. REFECI. ET. AQVAM. QVAE. MARCIA. APPELLATVR. DVPLICAVI. FONTE. NOVO. IN. RIVVM. EIVS. IMMISSO⌉ FORVM. IVLIVM. ET. BASILICAM. QVAE. FVIT. INTER. AEDEM. CASTORIS. ET. AEDEM. SATVRNI. COEPTA. PROFLIGATAQVE. OPERA. A. PATRE. MEO. PERFECI. ET. EANDEM. BASILICAM. CONSVMPTAM. INCENDIO. AMPLIATO. EIVS. SOLO. SVB. TITVLO. NOMINIS. FILIORVM. *meorvm*. INCOHAVI. ET. SI. VIVVS. NON. PERFECISSEM. PERFICI. AB. HEREDIBVS. *meis. ivssi*. DVO. ET. OCTOGINTA. TEMPLA. DEVM. IN. VRBE. CONSVL. — — — — REFECI. — — — — — — — — — — — —

PRIVATO. SOLO. *dedicato*. MARTIS. VLTORIS. TEMPLVM. FORVMQVE. AVGVSTVM. ET. THEATRVM. AD. AEDEM. APOLLINIS. IN. SOLO. MAGNA. EX. PARTE. *Ad. id*. — — — — EMPTO. FECI. QVOD. SVB. NOMINE. M. MARCELLI. GENERI. NITESCIT⌉ DONA. *ex*. MANIBIIS. IN. CAPITOLIO. ET. IN. AEDE. DIVI. IVLI. ET. IN. AEDE. APOLLINIS. ET. IN. AEDE. VESTAE. ET. IN. TEMPLO. MARTIS. VLTORIS. CONSACRAVI. QVAE. MIHI. CONSTITERVNT. HS. CIRCITER. MILLIENS⌉ AVRI. CORONARI. PONDO. TRIGINTA. ET. QVINQVE. MILLIA. MVNICIPIIS. ET. COLONIS. ITALIAE. CONFERENTIBVS. AD. TRIVMPHOS. MEOS. QVINTVM. CONSVL. REMISI. ET. POSTEA. QVOTIENSCVMQVE. IMPERATOR. APPELLATVS. SVM. AVRVM. CORONARIVM. NON.

Ædem Larum] Scilicet *publicorum*. Eam ex stipe, quam populus ei contulit K. Jan. absenti struxit Augustus, a. u. 750. teste marmore Farnesiano apud Grut. p. 106, 4.

Rivos aquarum refeci] Trib. pot. XIX. a. u. 750. teste titulo Aquæ Marciæ inscripto apud Grut. p. 177, 1.

Duplicavi fonte novo] Hoc qui factum, docet Frontinus L. 2. de Aquæduct. Romæ.

Incohavi] Sic et in optimo Suetonii codice Aug. c. 97. *itinere incohato*. Teste Diomede Grammatico L. 1. apud Putschium p. 361. Verrius Flaccus vocem derivabat a *caho*, initio rerum.

Duo et octog. templa refeci] Vid. Ovid. Fast. 2, 59.

Martis Ultoris] Ovid. Fast. 5, 551. sq. Dio 54, 8. Huc numi apud Eckhel. vol. cit. p. 96. sq. et 100. ad a. 734. sq.

Aurum coronarium] Dio vocat χρυσίον ἐς στεφάνους 49, 42. Dein usu *coronarium* pro gratuito aut honorario acceptum. Suidas στεφανικὸν τέλεσμα Ancyranos dixisse testatur πᾶν τὸ ἐν χάριτος μέρει διδόμενον. Cf. Lipsius de magnit. Rom. 2, 9. Non accepisse Augustum eam coronarii grandem summam, refert etiam Dio 51, 21. ad a. 725.

ACCEPI. DECERNENTIBVS. MVNICIPIIS. ET. CON*ferentibvs. qvae. tvnc.* ADQVE. ANTEA. DECREVERANT] — — — — *mv*NVS. GLADIATORIVM. DEDI. MEO. NOMINE. ET. QVINQVIENS. FILIORVM. MEORVM. AVT. NEPOTVM. NOMINE. QVIBVS. MVNERIBVS. PVGNAVERVNT. *Hominvm. circiter.* DECEM. MILLIA. — — — — BIS. *dedi.* FERARVM. VNDIQVE. ACCIN*ctarvm.* — — — — *spectac*VLA. PRO*prio. meo.* NOMINE. ET. TERTIVM. NEPO*tvm.* — — — — *lvdos.* FECI. MEO. NOMINE. QVATER. ALIORVM. AVTEM. *Magistratvvm. absentiv*M. TER. ET. VICIENS — — — — *in. col*legio. XV. VIRORVM. MAGI*ster. adlecto. in.* COLLEGIVM. M. AGRIPPA. — — — PER. QV*indecim. viros.* C. FVRNIO. C. SILANO. COS. *qvintos. feci.* LVDOS. *saecvlares. nvlli. virorvm. visos. ante.* ID. TEMPVS. DEINDE. — — — — — — — — *Venationes. bestia*RVM. AFRICANARVM. MEO. NOMINE. ET. FILIORVM. MEORVM. ET. NEPOTVM. IN. CIRCO. AVT. IN. FORO. AVT. IN. AMPHITHEATRIS. POPVLO. DEDI. SEXIENS. ET. VICIENS. QVIBVS. CONFECTA. SVNT. BESTIARVM. CIRCITER. TRIA. MILLIA. ET. QVINGENTAE]

NAVALIS. PROELI. SPECTACVLVM. POPVLO. DEDI. TRANS. TIBERIM. IN. QVO. LOCO. NVNC. NEMVS. EST. CAESARVM. CAVA*to. solo. in. longitvdinem. mille.* ET. OCTINGENTOS. PEDES. IN. LATITVDINE. *Mille. erant. et.* DVCENTI. IN. QVO. TRIGINTA. ROSTRATAE. NAVES. TRIREMES. *et. qvadriremes.* PLVRIS. AVTEM. MINORES. INTER. SE. CONFLIXERVNT. *Atticis. et. Persicis.* CLASSIBVS. PVGNAVERVNT. PRAETER. REMIGES. MILLIA. *hominvm. trigin*TA. CIRCITER]

IN. TEMPLIS. OMNIVM. CIVITATIVM. *primarvm. Evropae.* ET. ASIAE. VICTOR. ORNAMENTA. REPOSVI. QVAE. SPOLIATIS. TEMP*lis. is. cvm.* QVO. BELLVM. GESSERAM. PRIVATIM. POSSEDERAT. *Meae.* STATVAE. PEDESTRES. ET. EQVESTRES. ET. IN. QVADRIGEIS. ARGENTEAE. STETERVNT. IN. VRBE. XXC. CIRCITER. QVAS. IPSE. SVSTVLI. EXQVE. EA. PECVNIA. DONA. AVREA. IN. AEDE. APOLLINIS. MEO. NOMINE. ET. ILLORVM. QVI. MIHI. STATVARVM. HONOREM. HABVERVNT. POSVI.

Quintos ludos sæculares] A. u. 737. ut ex Consulibus patet. Idem plane docet Censorinus c. 17. Conspirant monumenta fasti Capitolini apud Grut. p. 295. et nummus quem explicat Eckhel. ad annum cit. Apud Zosimum 2, 4. error est in designatione Consulum.

Navalis prælii spectaculum] Vide Ann. 12, 56. Suet. c. 43. Velleius 2, 100. Spectat ad a. u. 752. cujus gesta apud Dionem sunt in deperditis.

In templis—monumenta reposui] Declarat hæc uberius Strabo L. 13. p. 595. et 14. p. 637. Adde Plin. 34, 8 (19).

Tabula secunda a dextra.

MARE. PACAVI. A. PRAEDONIBVS. EO. BELLO. SERVORVM. QVI. FVGISSENT. A. DOMINIS. SVIS. ET. ARMA. CONTRA. REMPVBLICAM. TVLERVNT. *trigi*NTA. FERE. MILLIA. CAPTA. DOMINIS. AD. SVPPLICIVM. SVMENDVM. TRADIDI⁊ IVRAVIT. IN. MEA. VERBA. TOTA. ITALIA. SPONTE. SVA. ET. ME. *pro*. VICT*is*. *ducibus*. DVCEM. DEPOPOSCIT⁊ IVRAVERVNT. IN. EADEM. *verba*. *Gal*LIAE. *Hisp*ANIAE. *Afri*CA. SICILIA. SARDINIA. QVI. —

OMNIVM. PROVINCIARVM. — — — — — — — — — QVIBVS. FINITIMAE. FVERVNT. GENTES. QVAE. *Nondum. subiectae. erant. Pop. Romano.* FINES. AVXI. GALLIAS. ET. HISPANIAS. PROVINCIA*sque*. — — — — *quas. allvi*T. OCEANVS. A. GADIBVS. AD. OSTIVM. ALBIS. FLVMINIS. — — — — *ab. usque. regione.* EA. QVAE. PROXIMA. EST. HADRIANO. MARI. *armis. perlustravi.* NVLLI. GENTI. BELLO. PER. INIVRIAM. INLATO⁊ *Classis. Romana* — — — — AB. OSTIO. RHENI. AD. SOLIS. ORIENTIS. REGIONEM. VSQVE. AD. *orbis. extrema*. NAVIGAVIT. QVO. NEQVE. TERRA. NEQVE. MARI. QVISQVAM. ROMANORVM. ANTE. ID. TEMPVS. AD*I*T⁊ CIMBRIQVE. ET. CHARIIDES. ET. SEMNONES. EIVSDEM. TRACTVS. ALII. GERMANORVM. POPVLI. PER. LEGATOS. AMICITIAM. MEAM. ET. POPVLI. ROMANI. PETIERVNT⁊ MEO. IVSSV. ET. AVSPICIO. DVCTI. SVNT. DVO. EXERCITVS. EODEM. FERE. TEMPORE. IN. AETHIOPIAM. ET. IN. *Ara*-*b*IAM. QVA. EA. *tempestate* — *Arme*NIAM. *ma*IOREM. INTERFECTO. REGE. EIVS. ARTAX*ia*. M. POSSE. — — — —

Dominis ad suppl. sum. reddidi] Dio 49, 12.

Omnium provinciarum etc.] Explicite magis Eutropius 7, 5.

Ad ostium Albis] Cf. Ann. 1, 9. Suet. c. 21.

Nulli genti bello per inj. ill.] Repetit hæc Suet. l. c.

Classis Romana] Plin. 2, 67. Vell. 2, 106.

Amicitiam meam petierunt] De Cimbris rem firmat Strabo L. 7. p. 293. quos ad Augustum dono misisse lebetem, qui apud ipsos sacerrimus habebatur, amicitiam inlatarumque injuriarum veniam petentes tradit.

In Æthiopiam et in Arabiam] In istam a Petronio, Ægypti Præside a. u. 733. teste Strabone L. 17. p. 820. In hanc triennio prius duce Ælio Gallo, teste eodem L. 16. p. 780.

Artaxia Rege interfecto] Commode hanc lacunam Chishull explet ex Tacito Ann. 2, 3. *Armenia inter Parthorum et Romanas opes infida ob scelus Antonii, qui Artavasden Regem Armeniorum specie amicitiæ inlectum . . . . interfecerat. Ejus filius Artaxias memoria patris nobis infensus, Arsacidarum vi seque regnumque tutatus est. Occiso Artaxia per dolum propinquorum, datus a Cæsare Armeniis Tigranes deductusque in regnum a Ti. Nerone*, et quæ sequuntur.

— — — — *in. potesta*TEM. TIGRANIS. REGIS. PER. *Ti. Ne*RO*nem. diademate. eivs. capiti. imposito. transtvli. Arme*NIAM. GENTEM. POSTEA. I*nqvietam.* GENTEM. ET. REBELLANTEM. D*omitam.* PER. CAIVM. FILIVM. MEVM. REGI. ARI*obarzani. gvbernandam. et. frenan*DAM. TRADIDI. ET. POST. EIVS. MOR*t*EM. FILIO. EIVS. ARTAVASDI. QVO*dam. ivre. Ariobarza*NE. QVI. ERAT. EX. REGIO. GENERE. ARMENIORVM. ORIVNDVS. IN. ID. REG*nvm. dedvcto.* PROVINCIAS. OMNIS. QVAE. TRANS. HADRIANVM. MARE. VERGVNT. ET. *Ponticas. Asia*NASQVE. IAM. EX. PARTE. MAGNA. REGIBVS. EAS. POSSIDENTIBVS. *concessi. Siciliam. et.* SARDINIAM. OCCVPATAS. BELLO. SERVILI. RECIPERAVI⌉

COLONIAS. IN. AFRICA. SICILIA. *Mace*DONIA. VTRAQVE. HISPANIA. *in. Gallia. Comata. et.* GALLIA. NARBONENSI. PR*aeter. praesi*DIA. MILITVM. DEDVXI. ITALIA. AVT*em. coloni*AS. QVAE. VIVO. ME. CELEBERRIMAE. ET. FREQVENTISSIMAE. FVERVNT. *iixxx.* DEDVCTAS. HABET⌉

SIGNA. MILITARIA. COMPLVRA. *per. nostros. dv*CES. AMISSA. DEVICTIS. *legionibvs. recepi.* EX. HISPANIA. ET. GEN*tibvs. Delma*TEIS⌉ PARTHOS. TRIVM. EXERCITVVM. ROMANORVM. SPOLIA. ET. SIGNA. *restitvere.* MIHI. SVPPLICESQVE. AMICITIAM. POPVLI. ROMANI. PETERE. COEGI. EA. AVTEM.

Diademate ejus capiti imposito] Suet. Tib. 9. Vell. 2, 122. Idem c. 94. Regem Artavasden dicit, quem alii cum marmore nostro Tigranem. Cf. interpretes ad h. l.

Per Caium fil.] A. u. 757. teste Cenotaphio Pisano, quod rem fuse narrat.

Possidentibus concessi] Suet. c. 48. Cf. et Norisius ad Cenot. Pisanum pag. 224. Inter alia Atheniensium populo veterem Deli insulæ possessionem permisit, qualem post fugatum Mithridatem populi Rom. beneficio reciperassent. Extat titulus Cæsaris Augusti statuæ, Atheniensium et Deli incolarum sumtu olim dicatæ, quem, grati animi testimonium, exhibet Chishull ad h. l. Templum quoque Romæ et Augusto Athenis est conditum, de quo Sponius et Cohelerus in itinere.

Bello servili] Vulgo *Siculi* contra Sext. Pompeium. Sed sic data opera Augustus hic et supra initio hujus tabulæ, ut speciosum quid opponeret iis, qui, ut Ann. 1, 10. dicitur, *Pompeium imagine pacis, Lepidum specie amicitiæ deceptos*, aiebant.

Colonias—XXIIX.] Sic ex Sueton. c. 46. numerum supplet Chishull.

Devictis legionibus] scil. *Romanis.* Dubitat Chishull, annon potius legendum *devictis iis provinciis.* Et in Hispaniis quidem, æque ac Dalmatia, multa signa fuisse olim amissa, bellis ultra ducentos annos varia fortuna gestis, patet ex Velleio 2, 90. qui vero etiam addit, *istas provincias ab Augusto ad pacem esse perductas*; de Dalmatis etiam videndus Dio 49, 43. ad a. 721. et Appian. in Illyr. fine. Inter mentionem Hispaniæ et Delmatorum aliquid deesse, paullo post docebitur.

Parthos trium exercit. spolia etc.] Scilicet M. Crassi, Statiani legati Antoniani et ipsius Antonii. Restituta signa vel nummi testantur, de quibus Eckhel. vol. cit. p. 94. sq. Sed conferri debent Suet. c. 21. Justin. 42, ult. Vell. 2, 82. et 91. Strabo in calce l. 6.

Supplicesque] Sic nummi eos exhibent, genu flexo signa offerentes.

SIGNA. IN. PENETRALI. QVOD. EST. IN. TEMPLO. MARTIS. VLTORIS. REPOSVI7

PANNONIORVM. GENTES. QVAS. ANTE. ME. PRINCIPEM. POPVLI. ROMANI. EXERCITVS. NVNQVAM. ADIT. DEVICTAS. PER. TI. CAESAREM. QVI. TVM. PRAEERat. exercitibVS. IMPERIO. POPVLI. ROMANI. SVBIECI. PROTVLIQVE. FINES. *Imperii. ad. Istri.* FLVMINIS. *ripam.* — — — QVOD. A. V. —

In templo Martis ultoris] Structo a. u. 734. eo ipso, quo recepta sunt signa Parthica. Cf. Dio 54, 8. Alterum, de quo supra annis octodecim post in foro Augusto fecit. De utroque Ovid. Fast. 5, 579. Nummos supra jam citatos vide.

Pannoniorum gentes etc.] Firmat hæc Vell. 2, 96. Tiberii victorias celebrant adhucdum arcus triumphalis Carnuntinus, quem exhibet Pococke in Descr. of the East, vol. 2. p. 100. Dedit et Kollar. in Anal. Vindobon. t. 1. p. 1019. tum Tiberianus Achates, musei Vindobonensis ocellus, artis et industriæ miraculum, quod certatim vulgarunt Le Roy, Lambecius, Kollarius. Egregie etiam sistit Maffeius in Append. ad Museum Veronense pag. 245. Loco verborum *qui tum præerat exercitibus* Gronovius dedit *qui tum erat privignus meus.* Improbat hoc Chishull, et recte quidem, si verba, quæ salva sunt in marmore, et lacunæ spatium consideres, at male si rem ipsam; nam in fragmento Græco, quod mox subjicietur, clare πρόγονος sive *privignus* dicitur ab Augusto. Videsis tamen, quæ mox ad fragmentum Græcum notantur respectu particulæ *tum.*

Ad Istri fl. ripam] Hunc fluvium et Euphratem Imperii limites quasi a natura positos statuisse Augustum, Julianus in Cæsar. diserte ipsum profitentem inducit. Eo pertinent quoque, quæ Strabo ad calcem L. 6. et Tacitus Ann. 1, 11. et in V. Agric. c. 13. referunt.

Sequuntur lineæ aliquot laceræ, quæ nonnisi verba quædam litterasque disjunctas offerunt, in quibus de *Dacis in Imperium Romanum incurrentibus, sed ab Augusto repressis et ultra Istrum rejectis*, sermo erat. Hoc ita esse, fragmentum Græcum a Pocockio in Inscript. Antiq. c. 2. art. 1. p. 6. et 7. productum evincit. Scilicet, non Romana tantum lingua Index iste Augusteus tabulis marmoreis insculptus ab Ancyranis ad parietes vestibuli templi adfixus erat, sed Græce quoque versus ibidem servabatur. Versionis hujus fragmenta duo in exteriore facie templi ad occidentem reperit Pocockius, quorum alterum sic satis sanum publicavit his verbis:

Τ ΗΛΑΙΣ
ΑΠΕΛΑΒΟΝ——ΕΞΙΣΠΑΝΙΑΣΚΑΙΓΑΛΑΤΙΑΣΚ[ΑΙ]
ΔΑΛΜΑΤΩΝΠΑΡΘΟΥΣΤΡΙΩΝΣΤΡΑΤΕΜΑ[Τ]
[Ω]ΝΣΚΥΛΑΚΑΙΣΗΜΕΑΣΑΠΟΔΟΥΝΑΙΕΜΟΙ[ΦΙ]
ΛΙΑΝΔΗΜΟΥΡΩΜΑΙΩΝΑΞΙΩΣΑΙΗΝΑΓΡ[ΑΙΑΣ]
ΔΕΤΑΣΣΗΜΕΑΣΕΝΤΩΙΑΡΕΩΣΤΟΥΑΜΥΝ[ΤΟΡΟΣΑ]
ΔΕΥΤΕΩΙΑΠΕΘΕΜΑΝ
ΠΑΝΝΟΝΙΩΝΕΘΝΗΟΙΣΠΡΟΕΜΟΥΗΓΕΜΟ
[Ν]ΙΑΡΩΜΑΙΩΝΟΥΚΗΝΤΙΣΕΝΗΣΣΗΘΕΝΤΑ
ΝΕΡΩΝΟΣΤΟΤΕΜΟΥΗΝΠΡΟΓΟΝΟΣΚ[ΑΙ]
ΗΓΕΜΟΝΙΑΔΕΜΟΥΡΩΜΑΙΩΝΥΠΕΤΑΞΑ
ΚΟΥΘΡΙΑΜΕΧΡΙΙΣΤΡ[Ο]ΥΠ[Ο]ΤΑΜ[Ο]ΥΠΡΟ
ΤΗΔΕΔΑΚΩΝΔΙΑΒΑΣΑΠΟΛΛΗΔΥΝΑΜΙΣΕΝ
ΝΟΙΣΚΑΤΕΚΟΠΗΚΑΙΥΣΤΕΡΟΝΜΕΤΑΧΟ . . [ΣΤΡΑ]
ΤΕΥΜΑΠΕΡΑΝΙΣΤΡΟΥΤΑΔΑΚΩ
ΔΗΜΩΝΡΩΜΑΙΩΝΥΠΟΜΕΝΕΙΝ

— — — — VS. EXERCITVS. — — EIS. — —
— — SPRO — — — — A — — — — TVS-
QVE. — — — — — — — POS — — — —
— VCIVS — — — — — — — — — GEN-
TES — I — — — — — — —

Usus est hoc fragmento ad supplendum marmor Ancyranum vir eximius Em. Jos. W. Sainte Croix, simulque ipsum fragmentum explicavit et ejus lacunas quasdam sarcivit in Magazin Encyclop. l. c. quumque vidisset, minus adcurate ibi expressa quædam, secundis curis emendatum fragmentum mecum communicavit, quale nunc hic lectorum oculis subjicio.

τ . . . . . . ηλαις
ἀπέλαβον ἐξ Ἱσπανίας καὶ Γαλατίας κ(αὶ)
Δαλμάτων. Πάρθους τριῶν στρατευμά(τ)
(ω)ν σκῦλα καὶ σημέας ἀποδοῦναι ἐμοὶ (καὶ φι)
λίαν δήμου Ῥωμαίων ἀξιῶσαι ἠνάγκ(ασα τά;)
δὲ τὰς σημέας ἐν τῷ Ἄρεως τοῦ Ἀμύν(τορος ἀ)
δυτέῳ ἀπεθέμαν.
Παννονίων ἔθνη, οἷς πρὸ ἐμοῦ ἡγεμό(νων)
τις Ῥωμαίων οὐκ ἤντισεν, ἡσσηθέντα (διὰ Τι.)
Νέρων', ὃς τότ' ἐμοῦ ἦν πρόγονος κ(αὶ ἡγεμὼν),
ἡγεμονίᾳ δήμου Ῥωμαίων ὑπέταξα
καὶ ὅρια μέχρι Ἴστρου ποταμοῦ προ(ῆξα).
τῇδε Δάκων διάβασα πολλὴ δύναμις ἐν
νοις κατεκόπη καὶ ὕστερον μεταχ(ωρεῖν στρα)
τεύμα πέραν Ἴστρου τὰ Δάκω(ν)
δήμῳ Ῥωμαίων ὑπομένειν.

Observat vir optimus 1. L. 1. verba *καὶ Γαλατίας* non legi in textu Latino. Conjicit adfuisse lacunam a descriptoribus neglectam ita replendam RECEPI. EX. HISPANIA. ET. GALLIA. ET. GENTIBUS. DELMATEIS. Lacunam post *ἀπέλαβον* replendam vocula Δ ut legatur δ' ἐξ Ἱσπανίας conjicit Schweighæuserus nostras, vir in Græcis litteris versatissimus. Idem sex lineas superiores capite truncatas jure meritoque suspicatur. Eo scilicet referendam ad singulas lineas litteram ultimam, qua præcedentis finem supplevit Pocockius.

2. Τὰς σημέας l. 3. et 5. pro τὰ σεμεῖα ex usu vulgari ejus provinciæ dictum.

3. Idem dicendum de voce ἀδυτέῳ l. 5. pro ἀδύτῳ.

4. L. 7. et 8. Recte se habere phrasin Græcam, quæ Latine sic habet: *quibus ante me Dux Romanorum non occurrerat*, ubi ἤντισεν vitio sculptoris pro ἤντησεν, et ab initio lineæ legendum τις, forsan enim evanidæ litteræ Σ a descriptore substitutam esse Α. Dein τὸ ἡσσηθέντα non mutandum.

5. Post hanc vocem addendum esse διὰ Τι. clarum est ex Latino textu, sed sequente linea accusandi casum minus sueto more positum Νέρωνα pro Νέρωνος. Schweighæuserum hoc loco male habet τὸ ἦν, quo expuncto legere liceret Νέρωνος τοῦ ἐμοῦ προγόνου καὶ καίσαρος. Paullo ante enim Tiberius salutatus erat Cæsar, et minus apte Augustus dixerit, Tiberium *tum* fuisse suum privignum.

6. L. 10. ἡγεμονίᾳ dativum esse. Iota ad latus ponendum omisisse sculptorem. Δέμου pro δήμου vitium esse ejusdem, ut l. 2. στρατιμ. pro στρατευμ.

7. L. 11. Καὶ ὅρια bene cum præcedentibus cohærere, si in fine lineæ subjungas προῆξα, quod respondet Lat. *protuli*.

8. L. 12. Τῇδε, *ibi*, non mutandum. Quid sibi mox velit ἐν νοις, non se expedire. Mihi videtur locus hic latere, quo Daci clade sunt adfecti. Si esset l. 13. ΣΟΙΣ, supplerem in l. præcedenti ΜΥ quo facto sensus esset *in Mœsia*. Dio enim 51, 22. refert, Dacos ex utraque Istri parte habitasse, eosque, qui citra id flumen fuerint, ad Mysorum Præfecturam pertinuisse. Addit a M. Crasso, nepos is Crassi, qui in expeditione Parthica periit, bellum Dacis illatum a. u. 725. *Misso Lentulo, Dacos*

AD. ME. EX. INDia. — — — — — — — — —
— APVD. QV. — — — Q. — — — — M. NO-
STRAM. — — — — — — — — — PER. LE-
GATOS. BASTARNARVM. — — — N — — — —
ET. SARmataRVM. — — — — — TANAIMQVE.
VLTRA. REC — — — — VVMO — — — REX.
ET. HIBER. — — —

AD. ME. SVPPLICES. CONFVGErvnt. REGES. PARTHORVM. TIRI-
DAtes — — — — — — — — — —

Tabula tertia a dextra.

REGIS. PHRATIS. (*sic*) — — — — MEDORVM. — —
ARTA — — — — — — — MAELO. MAR —
— OMANORVM. SVEBO. F. — — — — — — —
Rex. PARTHORVM. PHRATES (*sic*). ORODIS. FILIVS. FILIOS.
SVOS. NEPO*tesqve*. *misit*. IN. ITALIAM. NON. BELLO. SVPE-
RATVS. SED. AMICITIAM. NOSTRAM. PER. *haec*. SVORVM.
PIGNORA. PETENS. PLVRIMAEQVE. ALIAE. GENTES. EX-
PE*rtae*. *svnt*. *Romanam*. FIDEM. ME. PRINCIPE. QVIBVS.
ANTEA. CVM. POPVLO. ROMANO. *nvllvm*. *omnino*. *fvit*. *l*EGA-
TIONVM. ET. AMICITIAE. COMMERCIVM?

A. ME. GENTES. PARTHORVM. ET. MEDORVM. *petiervnt*. *per*.
PRINCIPES. EARVM. GENTIVM. REGESQVE. PER. EOS. AC-
CEPERVNT. PA*rthi*. *Vononem*. *Regis*. *Phra*TIS. FILIVM. REGIS.
ORODIS. NEPOTEM. MEDI. *Artabanvm*. — — —. REGIS.
ARTAVASDIS. FILIVM. REGIS. ARIOBARZANIS. NEP*otem*.

qui vicina populabantur, ultra ulteriorem ripam repulsos esse ab Augusto, narrat Florus 4, 12. Atque hoc ipsum est, quod in fine fragmenti refertur, ubi forsan legendum erit sic: μεταχωρεῖν στρατεύματα πέραν Ἴστρου τὰ Δάκων καὶ δήμῳ Ῥωμαίων ὑπομένειν ἠνάγκασα. Mallem tamen, ni τὸ στράτευμα obstaret, legere τὰ Δάκων ἔθνη ut responderet voci GENTES, quæ clare extat in Latino. Sic ergo lacerus ille locus sensum hunc habuisse videtur: *Ibique Dacorum transgressa vis multa in* (*Mœsis*) *cæsa est, et postea recedere trans Istrum Dacorum gentes et Populi Romani* (*imperium*) *pati coegi.*

Ex India] Duæ legationes inde ad Augustum venere, a. u. 729. quum Tarracone ageret; teste Ψευδο-Messalla Corvino in fine.—Dein a. 734. quum Sami hiemaret, quod refert Strabo L. 15. p. 719. item Dio 54, 9.

Legatos Bastarnarum et Sarmatarum etc.] Hæc faciunt ad Dionem l. c. supplendum, ubi frequentes ad Augustum ventitasse Sami legatos narrat.

Tiridates] Cf. Justinus 42, 5.

Filios suos nepotesque] Strabo L. 6. p. 288.

Parthorum et Medorum] De Parthis Tacitus Ann. 2, 1.

IN. CONSVLATV. SEXTO. ET. SEPTIMO. *postqvam. bella. civilia.* EXTINXERAM. PER. CONSENSVM. VNIVERSORVM. *Romanorvm. civ*IVM. REMPVBLICAM. EX. MEA. POTESTATE. IN. SENATVS. *et. Popvli. Romani. a*RBITRIVM. TRANSTVLI. QVO. PRO. MERITO. MEO. SENA*tvs. me. appel*LA*vit. Avgvs*TVM. ET. LAVREIS. POSTES. AEDIVM. MEARVM. V*inxit.* — *svsceptvm. a. me.* TERTIVM. DECIMVM. CONSVLATVS. *magistratvm. Senatvs. et. Eqves*TER. ORDO. POPVLVS*qve.* ROMANVS. VNIVERSVS. *prodidervnt. memo*RIAE. IDQVE. IN. VESTIBV*lo. a*EDIVM. MEARV*m.* INSCRIBEN*dvm. cvrarvnt. et.* IN. FORO. AVG*vsto. svb.* QVADR*igas.* QVAE. MIHI. EX. S. C. POS*itae. svnt. Scrip*SI. HAEC. *cvm. an*NVM. AGE*rem.* SEPTVAGEN*simvm. sextvm.* — — — — SVMMA. PECVNIAE. QVAM. DEDI*t* — — — — — — — — — SIS. MILITIBVS. NECESSARIVM. — —

OPERA. FECIT. NOVA. AEDEM. MATRIS. *Magnae.* — — — DIVI. IVLI. QVIRINI. MINERVAE — — — — — LARVM. DEVM. PENATIVM. IVV*entatis* — — — — — AD. CIRCVM. CVRIAM. CVM. *chalcidico* — — — — IVLIAM. THEATRVM. M. MARCELLI — — *basilicam. C. et. L.* CAESARVM — — — — — — — REFECIT. CAPITO*livm.* VSQVE. A. — — *theatrvm.* POMPEI. AQVAM. MA*rciam.* LA — — — — — — — IMPENSIS. R. — — — — — — — GLADIATORVM. — — TERRAE. MOTV. INCENDIOQVE. CONSVM — — — — VSQVE. QVORVM. CENSVS. EXPLEVIT. — — —

In Cons. VI. et VII.—me appellavit Augustum] Dio L. 53. p. 497. 507. Censor. c. 21. Id nominis deinceps ad sequentes Imperatores transiit. Cf. Tac. H. 2, 80.

Cum annum agerem septuagensimum sextum] Sextum recte addiderunt editores. Scripsit enim Augustus S. Pompeio et S. Appuleio Cos. post conditum lustrum tertium, i. e. a. u. 767. ut ipse refert supra tab. 2. a laeva. Quae sequuntur, aliena manu fuere adjecta, ut et ipsa dicendi ratio declarat.

Quorum census explevit] Suet. c. 41.

JO. AUG. ERNESTI

EXCURSUS I.

DE VEXILLARIIS.

Vexillarii quod genus militum fuerint, non convenit inter eruditos. Sunt autem tres, quantum scio, opiniones. *Prima* est Lipsii, putantis fuisse veteranos, qui post legitima stipendia, extra legionem, sub vexillo haberentur, de Mil. Rom. 1, 8. et 5, 19. quem sequitur Ferrar. Elect. 1, 3. *Altera* est cum aliorum, tum Pichenæ ad Ann. 1, 38. et J. F. Gronovii ad Agric. c. 18. qui legionarios quidem milites faciunt, sed qui seorsim a legione sua aliquo missi essent privis sub vexillis: de quibus illis in locis agi putant. Atque etiam Lipsius hoc genus militum vexillarios a Tacito vocari agnoscit, ad H. 2, 100. Eademque est ratio Schelii ad Hygin. p. 35. duo genera vexillariorum facientis, nempe veteranorum et legionariorum, e legione, ob necessitatem aliquam aut usum, delectorum, et quasi partis a legione sua, ob talem aliquam caussam, decerptæ: Franci vocant *un détachement**. *Tertia* ratio est Salmasii, qui de Mil. R. c. 19. intelligi putat levis armaturæ milites, cuique legioni attributos: nixus in primis loco Taciti Hist. 2, 66. Has sententias probari non posse, nec convenire locis Taciti, facile docuerim.

Ac veteranos quidem non intelligi apud Tacitum per vexillarios (nam alioqui sic appellari potuisse, non negem: verum consuetudo loquendi in talibus audienda) hinc planissime patet, quod in multis Taciti locis vexillarii certæ legioni aut legionibus pluribus tribuuntur, ut *vexillarii quartædecimæ legionis, vicesimarii, trium Britannicarum legionum* etc. dicantur. Non autem credibile est, aut ullo modo demonstrari potest, veteranos e singulis legionibus separatim habitos sub vexillis, et ejusdem legionis vexillarios vocatos. Sed ex omnibus legionibus lecti sub uno pluribusve vexillis habiti sunt. Apud Tacitum quidem Ann. 1, 39. plurium legionum veterani sub uno vexillo habentur, simpliciterque veterani dicuntur. Neque ap. Tacit. A. 1, 38. veterani intelligi ullo modo possunt, quia hi in castris fuerant et exauctorati sub vexillo

* Ad eos vexillarios pertinere putat Schelius verba Hygini. *Vexillarii legionum eandem pedaturam accipere debent, quam cohors legionaria, quia ad sexcentos homines computantur; caussa impedimentorum tendere debent in prætentura vel latere Prætorii super cohortes primas.*

ad Ubiorum Aram missi, dum vexillarii alio loco tumultuantur. Atque etiam H. 2, 18. vexillarii opponuntur veteranis: tantum abest, ut ipsi veterani sint. *Certum erat Spurinnæ . . . . nec tres cohortes Prætorias, et mille vexillarios, cum paucis equitibus, veterano exercitui objicere.*

Altera sententia, quæ decerptos a sua legione milites facit, convenit illa quidem quibusdam locis, veluti A. 1, 38. ubi vexillarii occurrunt in Chaucos missi ad præsidia agenda: sed non aliis. Ac primo non est probabile, militibus ad certum negotium aliquo missis peculiare nomen attributum esse illis temporibus, cum olim tales legionum partes a numero dicerentur, veluti unius, duorum signorum milites, duo manipuli, duæ cohortes, etc. sed potius planum, certum genus militum gradumve militiæ fuisse, cui peculiare nomen repertum, quo ab aliis discernerentur. Deinde nomen a legione certa inditum et quod omnibus legionibus vexillarii tribuuntur, id indicio est, fuisse certum et perpetuum quoddam corpus militum, certæ legioni proprium, quod vexillariorum illius legionis nomine veniret. Quod in sequentibus planius intelligetur*.

Contra Salmasii sententiam jam disputatum est a Ferrario l. c. et Schelio l. c. quæ hic repetere nihil attinet. Unum posuisse sufficiat. Salmasius ipse fatetur, estque notum satis, velitum usum tantum fuisse in acie, et quidem ad irritandam pugnam. Atqui Ann. 1, 38. missi sunt ad præsidia in Chaucis agenda, a vicinia hostium infestis. Quis ibi velitum usus, ubi castra vel urbes tuendæ erant? Atque etiam multitudo vexillariorum repugnat. H. 2, 83. est *sexta legio cum tredecim millibus vexillariorum.* Una legione pugnante, quo tot velites? In magno plurimarum legionum exercitu non tot velites fuisse crediderim. In eodem libro c. 24. vexillarii legionis XIII, cum cohortibus auxiliariorum et equitibus in latere aciei collocantur ad tegendum latus. An is locus velitum in acie? Nullo modo. Jam his an meliora sint nostra, lector intelligens judicet.

Dico primum, *vexillarios fuisse peculiare genus militum,* sive *peculiarem militiæ gradum,* qui certo numero essent cuique legioni attributi, sed non sub iisdem cum legione sua signis militarent, verum sub propriis vexillis; ut, si vexillum s. vexillarii alicujus legionis desiderarentur, statim, quibus eundum esset, constaret. Clare patet ex A. 4, 73. *quod ubi L. Apronio, inferioris Germaniæ Proprætori, cognitum, vexilla legionum e superiore provincia, peditumque et equitum auxiliarium delectos accivit.* Si essent quicunque legionarii, delecti et decerpti e legionibus, non peculiaris ordinis milites vexillarii, cur non diceret brevitatis amans scriptor *legionum, peditumque et equitum auxiliariorum delectos?* Accedit nominandi ratio et alia supra dicta.

Secundo *vexillarii fuere milites legionarii.* Ex eodem loco Taciti intelligi potest. Tacitus dicit, Apronium, accitis illis vexillariis et auxiliaribus, proxima æstuaria aggeribus et pontibus firmasse, *traducendo graviori agmini.* Grave agmen vocari legiones, nemo ignorat aut dubitat. Atqui etiam vexillarii illo graviori

* Verba Hygini a Schelio adducta potius contra ipsum militare videntur.

agmine intelligendi. Addit enim: *interim, repertis vadis, alam Canninefaten, et quod peditum Germanorum inter nostros merebat, circumgredi terga hostium jubet.* Atqui hi sunt pedites et equites auxiliares, quos acciverat. Ergo etiam illa vexilla legionum per aggeres illos pontesque traducta, et gravioris agminis nomine comprehenduntur. H. 2, 11. *missis ex urbe quinque cohortibus Prætoriis, legione prima et equitum vexillis,* præficiuntur Annius Gallus et Spurinna, ita ut iis copiæ dividantur. Post c. 18. Spurinna dicitur habuisse tres cohortes, mille vexillarios et paucos equites. c. 23. Annius Gallus auxilium Spurinnæ laturus dicitur *primam legionem* in auxilium duxisse. Unde igitur illi mille vexillarii? Non e legione prima? Favet etiam locus ex c. 24. ante allatus, ubi vexillarii legionis XIII, cum auxiliaribus, latera aciei tegunt, quod nonnisi de legionariis intelligi potest. Nam præter auxiliares nulli, quibus tale quid mandetur. Planissime autem intelligitur e locis, in quibus de iis ita loquitur Tacitus, ut de parte legionum atque etiam cohortium. Hist. 3, 48. *vexillarii e legione* memorantur, et, qui locus valde perspicuus, c. 6. *e cohortibus: Antonio vexillarios e cohortibus et partem equitum ad invadendam Italiam rapienti,* etc. Ecce tibi primum milites legionarios, deinde ex ipsis cohortibus sumtos, qui ad certas cohortes referrentur, essentque partes cohortium atque adeo legionis. Quibus locis ne utantur, qui delectos et decerptos e legione (*détachemens*) faciunt, videamus tandem, quæ ista legionum et cohortium pars, nostra de sententia, fuerit.

Dico igitur tertio, *vexillarios fuisse tirones in legionibus, eosdemque, qui olim hastati.* Id e modis loquendi Cornelianis, eorumque muneribus, demonstrare me posse spero. Ac primum vexillarii opponuntur, non illi quidem legionibus, sed robori legionum, H. 2, 66. etiam *viribus legionis: quartadecimani se victos abnuebant: quippe Bedriacensi acie, vexillariis tantum pulsis,* (sc. XIV leg.) *vires legionis non adfuisse.* Adfuerat ergo pars legionis, sed non melior: vires abfuerunt. Si vexillarii non pars legionis, *legionem abfuisse* dixissent: si pars quæcunque, potius dixissent, *parte tantum pulsa: totam legionem non adfuisse. Vires* autem et *robur legionum* quid vocant Latini? Nempe, *non tirones;* ex veteris militiæ more, *principes et triarios.* Ergo vexillarii tirones, ii, qui olim hastati. Auctores mihi, primum Cicero Ep. 10, 33. *soboles et robur militum interiit:* sobolem vocat tirones, robur ceteros: deinde Livius, 8, 8. ubi hastatos, id est, tirones, vocat *florem juvenum pubescentium ad militiam:* quæ est illa ipsa Ciceronis soboles: *robustiorem ætatem,* principes. Triarii autem non uno loco robur exercitus vocantur.

Jam, quia tirones minus firmi, eorum usus fuit maxime in defendendis oppidis, castris, verbo præsidiis agendis, ubi vallum et muri addunt animum, defendunt minuuntque periculum; in tegendis aciei lateribus, in quæ non incumbit tota hostilis acies, etc. Atqui eadem munia tributa vexillariis apud Tacitum, locis jam laudatis, vidimus. A. 1, 38. H. 2, 24. etc.

Restat, ut videamus, quare vexillarii dicti sint hi potius, quam veterani, auxiliares, etc. qui omnes sub vexillis. Id potuit fieri in honorem militum, qui jam plura stipendia fecissent, utque essent

gradus militiæ plures, honoratiorque militia (cujus passim mentio ap. Tacitum) reliquorum legionariorum, honoratior iterum evocatorum veteranorum. Maxime autem id factum puto propterea, quia hoc genus militum frequenter a corpore legionis suæ amandabatur, ad præsidia agenda, ad vias muniendas, pontes, aggeres struendos, alias legiones firmandas, exercitusque augendos; ut tamen suas vires legio haberet, et tirones firmarentur usu et exercitatione paullatim ad graviora militiæ munera sustinenda. Itaque sæpe sub vexillis erant, de more militiæ, propter absentiam a legione sua, sæpe diuturnam. Unde facillime factum, ut vexillarii simpliciter et proprie dicerentur*.

* Broterius et veteranos et tirones et alios quosque militum, qui sine signis, sine aquilis, sed cum vexillis mitterentur, intelligendos censet. Le Beau veteranos quoque fuisse statuit et legionarios, ad usum certum delectos, adeoque cum Schelio facit. In alia omnia abit Dureau de Lamalle, primasque singularum cohortium centurias, vexilli custodes, vexillarios appellatos arbitratur, quorum fere eadem ratio, quod ad belli prudentiam et robur fuerit, quæ apud nos eorum, quos *grenadiers* et venatores dicimus, quod quidem jam supra ad A. 1, 38. indicatum est. Obstare videtur, quod sic in istis vexillis junctis vires legionis saltem ex parte fuerint, quibus tamen A. 2, 66. diserte opponuntur. Ceterum *vexillationum* frequens mentio apud veteres. V. Suet. Galba 20. Apul. Met. 7. p. 191. ed. Elmenh. Veget. 2, 1. tum et in Not. Dignit. Imp. et in titulis apud Grut. p. 256, 18. 407, 1. 441, 4. neque vero semper eodem, puto, sensu, quo apud nostrum.

JO. AUG. ERNESTI

EXCURSUS II.

AD

SENATUSCONSULTUM

DE

VESPASIANI IMPERIO

AD HIST. IV, 6.

INSIGNE est monumentum *de Imperio Vespasiani,* repertum in ænea tabula, extatque Romæ in Basilica Lateranensi, editum ap. Gruter. p. 242. nuper denuo collatum cum edito exemplo a Broterio, quod exemplo Ryckii subjicere Taciti libris Historiarum placuit.

FOEDVSVE. CVM. QVIBVS. VOLET. FACERE. LICEAT. VTI. LICVIT. DIVO. AVG. TI. IVLIO. CAESARI. AVG. TIBERIOQVE. CLAVDIO. CAESARI. AVG. GERMANICO.

VTIQVE. EI. SENATVM. HABERE. RELATIONEM. FACERE. REMITTERE. SENATVS. CONSVLTA. PER. RELATIONEM. DISCESSIONEMQVE. FACERE. LICEAT. VTI. LICVIT. DIVO. AVG. TI. IVLIO. CAESARI. AVG. TI. CLAVDIO. CAESARI. AVG. GERMANICO.

VTIQVE. CVM. EX. VOLVNTATE. AVCTORITATEVE. IVSSV. MANDATVVE. EIVS. PRAESENTEVE. EO. SENATVS. HABEBITVR. OMNIVM. RERVM. IVS. PERINDE. HABEATVR. SERVETVR. AC. SI. LEGE. SENATVS. EDICTVS. ESSET. HABERETVRQVE.

VTIQVE. QVOS. MAGISTRATVM. POTESTATEM. IMPERIVM. CVRATIONEMVE. CVIVS. REI. PETENTES. SENATVI. POPVLOQVE. ROMANO. COMMENDAVERIT. QVIBVSVE. SVFFRAGATIONEM. SVAM. DEDERIT. PROMISERIT. EORVM. COMITIIS. QVIBVSQVE. EXTRA. ORDINEM. RATIO. HABEATVR.

VTIQVE. EI. FINES. POMERII. PROFERRE. PROMOVERE. CVM. EX. REPVBLICA. CENSEBIT. ESSE. LICEAT. ITA. VTI. LICVIT. TI. CLAVDIO. CAESARI. AVG. GERMANICO.

VTIQVE. QVAECVMQVE. EX. VSV. REIPVBLICAE. MAIESTATE. DIVINARVM. HVMANARVM. PVBLICARVM. PRIVATARVMQVE. RERVM. ESSE. CENSEBIT. EI. AGERE. IVS. POTESTASQVE. SIT. ITA. VTI. DIVO. AVG. TIBERIOQVE. CLAVDIO. CAESARI. AVG. GERMANICO. FVIT.

VTIQVE. QVIBVS. LEGIBVS. PLEBEIVE. SCITIS. SCRIPTVM. FVIT. NE. DIVVS. AVG. TIBERIVSVE. IVL. CAESAR. AVG. TIBERIVSVE. CLAVDIVS. CAESAR. AVG. GERMANICVS. TENERENTVR. IIS. LEGIBVS. PLEBISQVE. SCITIS. IMP. CAESAR. VESPASIANVS. SOLVTVS. SIT. QVAEQVE. EX. QVAQVE. LEGE. ROGATIONE. DIVVM. AVG. TIBERIVMVE. IVLIVM. CAESAREM. AVG. TIBERIVMVE. CLAVDIVM. CAESAREM. AVG. GERMANICVM. FACERE. OPORTVIT. EA. OMNIA. IMP. CAESARI. VESPASIANO. AVG. FACERE. LICEAT.

VTIQVE. QVAECVMQVE. ANTE. HANC. LEGEM. ROGATAM. ACTA. GESTA. DECRETA. IMPERATA. AB. IMPERATORE. CAESARE. VESPASIANO. AVG. IVSSV. MANDATVVE. EIVS. A. QVOQVE. SVNT. EA. PERINDE. IVSTA. RATAQVE. SINT. AC. SI. POPVLI. PLEBISVE. IVSSV. ACTA. ESSENT.

SANCTIO.

SI. QVIS. HVIVSCE. LEGIS. ERGO. ADVERSVS. LEGES. ROGATIONES. PLEBISVE. SCITA. SENATVSVE. CONSVLTA. FECIT. FECERIT. SIVE. QVOD. EVM. EX. LEGE. ROGATIONEVE. PLEBISVE. SCITO. S. VE. C. FACERE. OPORTEBIT. NON. FECERIT. HVIVS. LEGIS. ERGO. ID. EI. NE. FRAVDI. ESTO. NEVE. QVID. OB. EAM. REM. POPVLO. DARE. DEBETO. NEVE. CVI. DE. EA. RE. ACTIO. NEVE. IVDICATIO. ESTO. NEVE. QVIS. EA. DE. RE. APVD. SE. AGI. SINITO.

In hoc monumento sunt nonnulla, in quibus diligens lector hæreat. Primum illud est, quod, cum apud Tacitum l. c. in Senatu de imperio Vespasiani actum dicatur, tamen hæc *lex* vocatur (n. 9), eaque *rogata* (n. 8). Atqui satis constat, illis temporibus leges, quæ proprie dicerentur, factas non esse, sed omnia in Senatu acta et Senatusconsultis sancita esse, sublatis populi plebisque comitiis per Tiberium. Sed contra doceri potest, etiamsi in Principis Senatusque potestate omnia fuerint, tamen in nonnullis rebus comitiorum quædam solennia, dicis caussa, esse servata, veluti in Consulibus creandis. Vid. Sueton. Calig. 16. Vespas. 5. Domit.

10. et ibi dicta: in adoptionibus, Tacit. H. 1, 15. ubi legis curiatæ mentio. Ergo etiam post SC. de imperio Principis, videtur de eadem re lex curiata, usurpandæ veteris memoriæ et solennitatis caussa, rogata et facta esse: de quo infra plura dicemus.

Sed alia difficultas exoritur de comitiis, ex capite quarto legis, quo cavetur, ut *quibuscunque comitiis* eorum extra ordinem ratio habeatur, qui *Senatui Populoque Romano* commendati sint a Principe, quibusque *suffragationem dederit, promiserit.* Non quæram, quam bene dicatur *suffragationem dare suam,* qui sciam, *suffragium dare,* esse potestatem suffragii alicui dare, non suffragio suo creare quem; nec cur additum sit, *promiserit;* cur dicit legislator, *quibuscunque comitiis;* cum non, ut ante, centuriata, tributa essent, quibus vel majores, vel minores honores peterentur; cur *Populoque Romano,* cum populi in creando, honoribusque mandandis, nulla tum pars esset. Eis rebus sic occurri potest. Primo, etsi comitia ea, quæ olim fuere, sublata erant, tamen nomen comitiorum mansit; unde eorum etiam apud Plinium in Paneg. c. 64. mentio, et apud Tacitum vid. A. 1, 81. 2, 36. etc. hoc tamen modo, ut non amplius epitheta vetera haberent, centuriataque et tributa dicerentur, sed *Magistratuum comitia* A. 2, 36. *Consularia* 1, 81. etc. Ergo *quibuscunque comitiis* esse potest, in omnibus Magistratibus creandis; quicumque creandi erunt magistratus. Quod deinde *Populi* mentio additur, id fit e vetere formula, *S. P. Q. R.* quæ et in aliis rebus est servata, etiamsi ad solum Senatum, nihil ad populum pertinerent, sicut apud Ciceronem de Leg. 3, 16. dicuntur *judicia Populi* ea, quæ apud Prætores exercentur, quod ea olim ab ipso populo exercita fuerant, ante quæstiones perpetuas. Sed cetera ex ordine capitum persequemur.

Cap. I. ergo aliquid insolentiæ habet, quod Tiberius Imp. vocatur *Tib. Jul. Cæsar,* cum alias in monumentis antiquis vocetur *Tiberius Aug. F.* Neque Ryckius, cum ad breviarium L. I. Annalium, pro vulgato, *Nerone Claudio Druso Cæsare,* rescripsisset *C. Julio Druso Cæsare,* (quod quare non imitatus sim, ibi docui) laboraretque, ut huic suæ correctioni colorem aliquem induceret, ullum antiquum monimentum afferre potuit, ubi ille Drusus, Tiberii filius, *C. Julius* diceretur. Nam, quod ex indice Consulum L. 57. Dionis profert, Δροῦσος Ἰούλιος Τιϐ. υἱός: satis hodie constat, illos indices non esse a Dione, sed additos, incertum a quo, nec eorum auctoritatem hanc esse, ut talem controversiam dirimere possint. Atque, si ratio Ryckiana recta esset, sequeretur, ut multo magis pater Drusi *C. Julius,* non *Tib. Julius* diceretur. Neque tamen ea re nimis offendar. *Julii* quidem nomen Tiberio convenire, dubitari non potest. Tiberii autem prænomen videtur assumtum esse pro *C.* ut discerni a Dictatore posset. Neque ipse Augustus eo, eadem de caussa, videtur usus esse, quippe sæpe in monumentis antiquis *D. Caii filius* dicitur. Eandem ob caussam credo, Drusum, ubi Julii nomen usurpavit, aut eo appellatus est, prænominis loco *Drusum* dictum, etsi id proprie cognomen Liviæ gentis esset, non *Caium.* Omnem mihi dubitationem eximit hoc, quod et libertos Tiberii reperio sic vocatos in inscriptionibus antiquis ap. Murat. p. 928.

929. in quibus est TIB. IVLIVS. AVG. LIB. Et video quidem, Maffeum in Critic. Lapid. p. 435. hanc inscriptionem spuriam judicare: sed, si maxime sit, tamen Cannegieterus, de nomin. Rom. mut. c. 4, p. 16. alias inscriptiones attulit, in quibus liberti Tiberii appellantur *Julii*. Enimvero, an poterant sic appellari, nisi patronus ita appellaretur pleno nomine?

Cap. II. Vespasiano permittitur primo *relationem facere et remittere:* quod jus ex h. l. laudat Zamosc. de Senat. R. 2, 9. extr. non explicat. Id videtur fieri, cum jubet, a Consulibus relationem fieri: nam hoc quoque juris Impp. habuere. Plinius Ep. 9, 13. et *relationem quidem de eo Cæsar ad Senatum non remisit,* h. e. non jussit, referri de ea re ad Senatum, ut bene explicat Cortius. Deinde permittitur Vespasiano, *SCta facere per relationem discessionemque.* Ex relatione fiunt omnia SCta, vel sententiis rogandis, vel per discessionem. Nam in quibusdam caussis discessionem non factam, sed omnes sententiam rogatos, certus auctor Cicero Phil. 3, 9. idque frustra negavit Ateius, ap. Gell. 14, 7. Sed ratio faciendi SCti conquisitis sententiis, dicitur etiam *per relationem,* ut præter h. l. patet e Gellio l. c. Caussa videtur esse hæc; quod in hoc genere Consul nihil aliud quam refert ad Senatum, in illo altero etiam jubet discedere in partes. Hoc loco quærit *Spanius* V. D. an Cæsar, non Consul, relationem habuerit? Habuit utique, per Tribunitiam potestatem.

Cap. V. datur *potestas proferendi pomerii, uti habuit Imp. Claudius.* Cur non additur, ut in aliis, *uti habuit D. Augustus?* Nam et hunc pomerium protulisse, diserte tradit Tacitus A. 12, 23. Et quorsum hæc potestas decernitur, quam sua sponte erat habiturus, cum potestate proferendi fines Imperii bellis fortiter ac feliciter gerendis?

Cap. VIII. non ad vivum resecanda sunt verba *ac si Populi plebisve jussu acta essent:* nec sic intelligenda, quasi tum aliquid Populi plebisve jussu fieri solitum esset, quorum illud de comitiis centuriatis, hoc de tributis dicitur, cum omnia per Senatum, secundum Principem, gererentur; sed ut dicta e more vetere, quo firma erant, quæ Populus plebsve comitiis centuriatis tributisve jussisset.

Ultimum caput habet hanc inscriptionem: *Sanctio.* Enimvero caput legis potius videtur, quam sanctio legis. Nam in sanctione est constitutio pœnæ, aut aliud, quo lex stabilitur; quod hic non est: sed potius tribuitur Vespasiano potestas alios legibus solvendi, ut possint ejus jussu impune facere, quæ alii per leges facere non possunt.

Ceterum, quoniam hoc fragmentum putatur esse *legis* ejus, quæ a Justiniano *Regia* vocatur, nec male; de ea breviter dicendum videtur.

De ea quam varie existimatum sit a doctis viris, non ignorant, qui in hoc genere litterarum versati sunt accuratius. Nam alii *Regiam*

vocari putarunt, quod ab Regibus orta esset, ut *leges Regias* Livius, Cicero, aliique commemorant: alii intellexerunt eam, qua sub primordiis urbis Romæ Populus Romulo summam Regiamque potestatem permisit, ut Manutius, Cujacius, Hotomannus, aliique: alii e lege Decemvirali repetivere, quæ *Regio imperio duos esse* voluerit, quæque potestas a duobus ad unum translata sit: alii a Sullana dominatione et lege Valeria derivarunt, quæ in Cæsare, Augusto, ceterisque instaurata esset: alii ab Augusto subornatum, qui talem legem ferret: alii sub Vespasiano demum latam statuerunt: alii plane ignorari illam legem, nihilque ex ea præter nomen restare: alii denique totam rem commentitiam et merum sine re nomen esse legem Regiam putavere.

Quæ omnia falsa esse, recte judicavit vir summus J. Fr. Gronovius in Or. de lege Regia ed. Lugd. Bat. 1678. et meliora docuit. Primum igitur tenendum, non uno eodemque tempore scriptam fuisse legem hoc nomine, et hac formula, quæ jam tum *Regia* diceretur, qua populus omne jus suum, imperiumque summum in Principem transtulerit, minimeque omnium initio conversæ Reipublicæ Romanæ in monarchiam, quo adeo invisum adhuc nomen Regium erat, ut id sibi tribui nullo modo paterentur Principes, Regiæ potestatis alias appetentissimi, atque etiam potentiam suam occultare verbis factisque mirifice studebant.

Sed illo ipso tamen tempore res paullatim cœpit obrepere ignorantibus hominibus, donec eo crevisset, ita adsueti essent ei rei homines, ut jam non vererentur, ei rei legis Regiæ nomen imponere; præsertim cum Regium nomen invidia sua paullatim liberatum esset, idque variis in rebus vulgo sine offensione diceretur; in *funere*, quod olim Censorium appellatum esset, in *domo Principis*, et sexcentis aliis, quæ frequentia satis apud scriptores in primis tertii et quarti seculi, historiæque Augustæ auctores, occurrunt, ut vel lexica docent. Gradus ipsos, per quos ista lex Regia orta, breviter tradit Gronovius a p. 47—75. facileque e Suetonii, Dionis, Taciti, aliorumque locis, cognosci poterunt, quibus honores et jura, diversis temporibus decreta C. Cæsari, Augusto, Tiberio etc. commemorantur.

Hæc verissime a Gronovio disputari, nemo inficias iverit: sed, ubi ad illud ipsum monumentum, quod ab initio proposuimus, defertur, non omni ex parte satisfecisse virum magnum nobis, fatemur. Non dubitat primum, hoc esse exemplum illustre potestatis, plus quam civilis, atque ipsa Dictatoria majoris, similique modo omnibus Impp. summam potestatem, admixtis forte paucis, permissam: deinde genuinum hoc monumentum judicat, eosque jejuni et diluti judicii arguit, qui id pro spurio repudient: neque offenditur, quod *lex* in monumento vocatur, quod Senatus-consultum Tacitus A. 4, 6. appellat, quia illis temporibus discrimen inter leges et SCta desierit, sublatis comitiis Populi, et SCta quoque leges vocatæ sint. Quæ diligentius consideranda videntur.

Genuinum esse monumentum Romanum, non præfracte negem, etiamsi quasdam dubitandi caussas esse non abnuerim, quas vidisse eos puto, qui pro spurio repudiavere. Atque etiamsi ipse antea in difficultatibus diluendis laboraverim, tamen non ad omnes mihi paratam responsionem fuisse, res ipsa docet. Verum erunt fortasse alii acutiores, qui et his occurrere possint. Magnum etiam in utramque partem momentum ac prope maximum fecerit, tabulam inspicere ipsam et videre, an notas certas antiquitatis tantæ habeat; quod quidem affirmare non dubitarunt Fr. Blanchinus, et Raph. Fabrettus, diligentissimi talium rerum judices. V. Ep. Fabretti ad J. V. Gravinam, ad calcem libri 1. de Orig. Jur. item post Maffeus in Critica lapidaria, p. 161. Metastasius Italus, qui Tractatum ad hoc SCtum edidit Romæ 1757. quem contra disputavit Spanius libello proprio.

Secundo, non ignoro, Cæsarum temporibus *SCta* legum nomine comprehendi, et subinde in jure popularique loquendi ratione *leges* vocari. Ipse in Taciti libris locum talem reperi, ad quem notavi, legis nomine SCtum intelligi debere. Sed in ipso Senatus-consulti contextu legem pro SCto dici solitam, et quidem *legem rogatam*, id quidem nec credo, nec doceri posse arbitror. Itaque ei difficultati alia ratione occurrendum puto, qua simul universæ huic rei aliqua lux adfundatur.

Scilicet, prima lex illa, qua Romulo imperium datum est, fuit curiata. Idque institutum mansit sub Regibus non modo, sed etiam libera Republica. Consules centuriatis illi quidem comitiis statim ab initio creati sunt, auctore Livio 1, 60. sed imperium iisdem datum est lege curiata, quæ modum potestatis Consularis definiit. Auctor rei est Tacitus A. 11, 22. *Quæstores Regibus etiam tum imperantibus instituti sunt; quod lex curiata ostendit, ab L. Bruto repetita: mansitque Consulibus potestas deligendi* etc. Lex curiata nulla alia est, nisi lex de imperio et potestate Regum, quæ repetita est a L. Bruto, ut eadem Coss. potestas esset, quæ Regum fuit: atque ejus pars fuit Quæstores creare. Idque, sexcentis locis doceri potest, mansisse, ut honos comitiis centuriatis daretur, imperium curiatis sive lege curiata: neque hodie attinet id docere, postquam locus de lege curiata tot doctissimorum hominum accuratis disputationibus explicatus et illustratus est.

Crediderim igitur, ab eo tempore, quo Cæsarum potestas certam formam acceperat, hoc quoque servatum esse, ut honoribus decretis qui adsolerent (v. H. 4, 3. et ibi dicta) Senatusque consulto post facto de imperio (v. ibid. 6.) Senatus decretum dicis caussa sanciretur lege curiata, ad eum modum, quo, extremis Reipublicæ temporibus, triginta lictoribus pro curiis suffragia ferentibus. Nam, si in adoptionibus mansit lex curiata, ut ex H. 1, 15. patet, quidni etiam manserit in imperio tribuendo? Neque obest, quod ap. Tacitum H. 4, 6. aliisque locis nulla ejus diserta mentio extat. Satis constat, apud scriptores veteres in rebus, quibus SCtum et lex intercessit, tamen raro utrumque, sed modo

SCtum solum, modo legem solam commemorari, alterum intelligi debere. Atque talem legem curiatam licet intelligere, ut supra dixi, hanc de imperio Vespasiani, diversam illam quidem a SCto, quod de imperio Vespasiani factum est auctore Tacito, sed forma, non materia et argumento. Nam Imperatores et in urbe Imperium militare habuere, ut primum Imperatores sunt appellati.

Atque hinc etiam confirmatur id, quod H. 4, 3. 6. dixi, diversa esse decreta Senatus, quorum istis in locis mentio fiat: loco priori decreta tradi facta de honoribus et nominibus honoris insignibus, posteriori de imperio; eaque diversis temporibus ac diebus facta. Semper ista in Rep. R. et bonis temporibus divisim et per intervallum data, etiam ipsi Imperatores per intervalla sibi dari voluerunt, per speciem alicujus modestiæ. Extremæ adulationis fuit, omnia simul decernere. Nihil dicam de Augusto ac Tiberio: etiam mali ominis habitum in Pertinace, quod omnia simul et ἀθρόως consecutus esset. V. Capitolin. in Pertinace c. 5. et ibi Casaub.

EMAN. JOS. W. SAINTE-CROIX

DE IMPERIO PARTHORUM

SUCCINCTA COMMENTATIO.

Annis ante Christum ducentis quinquaginta Arsaces I, Scythis Nomadibus, qui et Dahæ Aparni, præfectus, Parthis subactis, Macedonum jugum excussit. Abhinc Scythæ cum Parthis ita coaluere, ut et nomen horum et mores adsciscerent. Mox devicto Seleuco Callinico, Arsaces stabilivit Imperium ejusque limites multum promovit: tum, ut vasta terrarum spatia ante deserta repleret incolis, iis, qui in arida loca fontes deduxissent, hæc per quinque generationes cum inmunitate utenda fruenda concessit. Ea lex dubio procul spectabat ad codicem, quem ex omnium, quas sibi subjecerat, gentium legibus confecit Arsaces. Dolemus, tam eximium antiquitatis documentum ætatem non tulisse, ex quo de Imperii Parthici institutis judicare liceret. Illud certum, legibus istis stabilitatem regni debuisse Arsacidas, quos mira fide coluere Parthi. Etsi in hac gente successio regni non constanter apud primogenitum Regis filium fuerit, nunquam tamen seniorem stirpem est egressa. Rex vulgo Magnus dici consuevit, itemque Rex Regum, quod nummi docent. Caput tiara tegebat, diademate cincta, quod sæpe duplex erat, quali usus Artabanus, Regum istorum postremus, ab Artaxerxe vita regnoque privatus. Reges Parthorum, nisi oblato munere, salutare non licebat, eorumque imagines per omnes dominationis urbes adorabantur. Patet ex his, summum fuisse Parthorum imperium: temperatum tamen fuit nobilium auctoritate potestateque primorum Imperii præfectorum.

In his Surena uni Regi auctoritate concedebat et opibus. Id nominis olim Arsacidæ cujusdam fuerat, quod ad posteros trans-

Aparni] Strabo L. 11. p. 511. Ptolemæus *Parnos* vocat 6, 10.
Parthis subactis] Justinus 41, 4. Strabo p. 515.
Excussit] Arrianus in Parthicis apud Phot. cod. 58. et apud Syncellum, p. 284.
Promovit] Justin. l. c.
Concessit] Polyb. Exc. 10, 25.
Jud. liceret] Diodori exc. Peiresc. t. 2. p. 597.
Col. Parthi] Tacit. 6, 31. 41.
Rex magnus] Herodian. 6, 6. habet Ἀρτάβανον τὸν πρότερον καλούμενον τὸν μέγαν βασιλέα· ubi male interpres, *qui Rex primus magnus appellatus est* lege *prius*. Res e nummis nota.
Artabanus] Herod. l. c. Ante istum jam alios duplici usos, ex nummis apud Vaillantium patet.
Obl. munere] Seneca ep. 17.
Adorabantur] Philostr. v. Apoll. 1, 27.

missum hæreditario deinceps officio inhæsit. Ejus erat designatum Principem Regio insigni evincire, inque solio constituere. Surenas quosdam exercitui præfectos deprehendimus, ex quibus ille, qui Crassum devicit, solus semper iter faciebat, mille camelis impedimenta portantibus, inque rhedis secum ducebat ducentas pellices. Equites eum cataphracti mille, levis armaturæ major numerus comitabatur; equitum, qui essent ejus clientes ac servi, habebat decem millia: neque tamen illud imperium bellicum officii ejus vel pars vel prærogativa fuisse videtur. Secundæ potestatis erat post Regem.

Surenas proxime contingebant Cavinii Cosmæque, sanguine Arcidarum prognati, qui in administrando Imperio, trifariam diviso, primas partes tresque hæreditarias Præfecturas obtinebant, quibusque octodecim primarii Satrapæ fuere subjecti. Regna hæc Plinius duodeviginti vocat; satrapasque hos et istos Præfectos Augustus in Monumento Ancyrano *Principes Regesque* nominat. Luculentum eximiæ eorum auctoritatis documentum!

Satrapæ, belli Duces, Magistratusque primarii ex nobilitate erant. Proximus majestati Regum, Justino teste, optimatium ordo fuit; ex eo Duces in bello, ex eo Rectores in pace habebant. Missis ad Augustum, ad Tiberium, ad Neronem, legatis Parthorum, primores petiere, ut sibi Regem, quem vellent, liceret præficere. Quid quod et Regem deponere et pellere eos videas, neque tamen eorum quemquam Regiam dignitatem sibi adrogare? Arsacidæ parere volebant. Orta hinc frequens dissensio, Imperio Parthorum tandem funesta, cujus caussa seditiosus primorum animus. Conjicit Posidonius apud Strabonem, duo fuisse concilia nationis Parthorum, quorum alterum e Regia stirpe, alterum e sapientibus et Magis fuerit, quæ junctim Regem eligere consueverint.

Parthorum *Megistanes,* quos Tacitus nobiles itemque inlustres et primores adpellat, filias Regum sibi despondebant, magno vicorum servorumque numero gaudebant, inque bello plurima equorum

Inhæsit] Κατὰ γένος μὲν οὖν ἐξ ἀρχῆς ἐκέκτητο, Plut. v. Crassi c. 21. p. 276. Appian. de bellis Parth. p. 140.

R. insigni evincire] Plut. et Appian. ll. cc. Tacit. 6, 42.

Decem millia] Plut. l. c.

Post Regem] Ammianus Marc. 30, 2. Idem 24, 11. Surenam dicit post Regem apud Persas promeritæ dignitatis. Unde patet, Sassanidas quoque Persarum Reges id officii servasse, quod cum Connestabilis, venia sit verbo, dignitate, quæ antehac in Gallia viguit, plurimum conveniebat.

Hær. Præfecturas] Moses Choren. hist. Armeniæ, 2, 65.

Vocat] 6, 25 (29). Cf. Mém. de l'Acad. des Inscr. t. 19. p. 107.

Mon. Ancyrano] Tab. 3. a dextra.

Habebant] 41, 2. Recte ibi Gronovius *optimatium* pro vulg. *populorum.*

Petiere] Tacitus 2, 2. 6, 31. 12, 10.

Ars. par. voleb.] Idem 6, 31. 40. 2, 1.

Ap. Strabonem] L. 11. p. 515.

Junctim R. eligere] Sequor emendationem Ryckii, qui ad Tacitum 2, 1. apud Strabonem loco ἐξ ὧν ἀμφοῖν τοὺς βασιλεῖς καθίστησιν legit ἀφ' ὧν (potius οἷν) ἀμφοῖν, *ab utroque.*

Megistanes] Suet. Calig. c. 5.

Inl. et primores] Ann. 2, 2. 6, 31. 12, 12.

Gaudebant] Joseph. A. 18, 9, 5, 6.

Equorum copia] Dio 40, 15.

copia. Liberi homines non nisi equo militabant; imo sic cuncta obibant officia: peditatus e servis constabat. Mercenarius miles genti nullus, vitioque versum Artabano, quod corporis custodes e servis adscivisset.

Gentes ad Euphratem usque subactas libertate haud privarunt Parthorum Reges, qui, in nummis quoque ΦΙΛΕΛΛΗΝΕΣ dicti, Græcorum colonias sibi submissas suis uti legibus et institutis patiebantur. Sic, Plinio teste, princeps omnium Seleucia, cognominata Babylonia, cujus incolæ, quingenti numero, libera ipsius ævo ac sui juris Macedonumque moris fuit. Seleucensium civitas, ita Tacitus, potens, septa muris, neque in barbarum conrupta, sed conditoris Seleuci retinens erat. Trecenti, opibus aut sapientia delecti, ut Senatus, sua populo vis, et, quotiens concordes agebant, spernebatur Parthus, qui in dissensu nonnunquam plebem primoribus tradebat. Factum inde, ut Ampelius Reipublicæ fingeret genus Regium, cujus exemplum Seleucia præbuerit: aut enim, inquit, sub Regum potestate sunt, ut Seleucia Parthorum etc. Tiridates tamen populo Seleucensium, a quo veterum Regum honoribus sublatus erat, vicissim gratum facturus, rem permisit, auctoritate privatis trecentis Senatoribus, quos *Adiganes* adpellare mos erat. Mox tamen Senatus pristinum decus recuperavit. Surenas enim, Crassi victor, Senatui coacto obtulit libros, in Roscii inpedimentis repertos. Seleuciæ cives partim erant Macedones et Græci advenæ, partim Syri atque Judæi. Priores isti Græcæ originis reliquos per tumultum adorti, trucidato magno numero, urbe ejecere, quumque Ctesiphontem, Regiam sedem, fugissent, hinc quoque, spreta Regis auctoritate, pepulere. Quanta fuerit Seleuciæ potentia, dicta probant; ea sub Severi imperio est privata.

Parthi reliquos etiam populos per Orientem sibi subjectos legibus suis moribusque uti sinebant, nec Reges deturbabant solio, submisisse et in obsequio laxiori strictiorique tenere contenti; cum Scythis, a quibus descenderant, ex æquo degebant. Persarum, suis juribus viventium, Rex, Regi Parthorum parebat. Atropatenes, Media hæc erat superior, regnum post Alexandri fata ortum, Parthi victores Arsacidæ cuidam tradidere. Idem de Arme-

C. ob. officia] Justin. 41, 3.
E servis constabat] Dio l. c.
Nullus] Herodian. 3, 1.
Adscivisset] Tacitus Ann. 6, 36.
Plinio teste] 6, 26 (30).
Quingenti] Eutrop. 8, 10. Eusebius tamen, qui ex Eutropio hausit, in Chronico habet *trecentos.*
Tacitus] Ann. 6, 42.
Ampelius] Lib. memor. c. ult.
Adiganes] Polyb. 5, 54.
Libros rep.] In iis lascivi Aristidis libri fuere, dicti Milesiaci, quod Surenæ argumentum Romanos multis modis inridendi fuit. Vid. Plut. in Crasso p. 293. c. 23.
Spreta R. auct.] Τιμῆς τοῦ βασιλέως Σελευκέων μὴ πεφροντικότων. Joseph. 18, 9.
Privata] Dio 75, 9.
Ex æquo deg.] Plin. 6, 25 (29).
R. P. parebat] Strabo L. 15. in fine p. 736.
Tradidere] Joseph. 20, 3.
Id. de Armenia] Valarsaces Rex Armeniæ ad Arsacem M. Regem Parthorum

nia valet. Osroenes etiam sive Edessæ et Adiabenes regna a Parthis pendebant. Ejectus a suis Ctesiphonte Artabanus I, restitutus in solium ab Izate, Adiabenorum Rege, huic, ut gratum testaretur animum, tiaram dextram gestare et aurei usum lecti permisit, quod soli alias Parthorum Regi licebat. Jure proinde meritoque hic *Rex Regum* dictus, cui tot Reges erant obedientes, honoresque et insignia referebant accepta.

Ad boream Ctesiphontis Atrenos, ad meridiem Characenos habebant Parthi, quorum jugo hi sese subtrahere tentarunt, donec Artabazes Rex ipsorum decimus in solium Parthicum est evectus. Constanti fide contra Parthis adhæsere Atreni ex Arabibus Scenitis orti, quorum opes, commerciis quæsitæ fidesque Parthis præstita Trajanum movere, ut Atras oppugnaret, urbem altissimo monti inpositam. Mox eandem magna vi adortus Severus post viginti dies infecto negotio turpiter discedere est coactus. Arsacidis etiam, ab Artaxerxe licet regno dejectis, fidem servarunt Atreni.

Orientis scriptorum testimonia, quum non nimis a Græcis et Romanis discrepant, in recitandis harum regionum fatis jure suo in censum veniunt. Jam et illi Asiam in plura regna, a Parthis pendentia, divisam referunt. Narrat Tabari, Irakam et quidquid terrarum Syriam inter et Ægyptum fuit, functo fatis Alexandro, nonaginta Reges habuisse Parthorum Regi obedientes, qui Madaïnæ sive Ctesiphonte sedebat. In iis fuere et Persæ Reges ad usque Ardeschiri sive Artaxerxis imperium. Testatur Novaîri, istos Principes, in litteris, ad Aschakum sive Arsacem datis, hujus nomen semper suo præposuisse, contra fecisse Regem Parthorum, qui tamen Regiam istis dignitatem nec conferre nec ea quemquam privare potuerit, teste Tabario, cui in ceteris plâne cum Novairio convenit. Firmari hæc et Mosis Chorenensis, Armeni scriptoris, Persæ quoque Ferdussi, testimonio poterunt.

Ut tot Principes, libertatis suæ amantes, auctoritatisve tenaces, jugo alieno patienter ferendo adsuescerent, prudenti moderatione erat opus. Quid contra Arsacidæ? Inmani superbia inritare istorum animos, quo effectum, ut transgresso Euphraten advenientique Antiocho multi Orientales Reges occurrerent, tradentes se suaque regna cum exsecratione superbiæ Parthicæ. Rex Atropatenes, parte prædarum sibi debita frustratus, ad M. Antonium defecit, spreto Parthorum Rege gentis ejusdem. Armeniæ Reges, etsi a Parthorum Regibus potestate secundi, non minus eorum de-

sic: *Arsaci Regi terræ et maris, cujus forma atque imago Divûm nostrorum imaginis instar est... Valarsaces minor frater tuus et commilito, qui a te constitutus Armeniæ Rex* etc. Moses Chor. 2, 10. et 18. ex vers. Whistonum.

P. R. licebat] Joseph. 20, 3.

Tentarunt] Plin. 6, 28 (32).

Evectus] Lucian. in Macrob. § 16.

Inpositam] Dio 68, 31.

Infecto negotio] Dio 75, 11. seq. Herodian. 3, 28.

Cum Novairio convenit] Ista nobiscum amice ex Persarum Arabumque scriptis communicavit cel. Silvestre de Sacy.

Cum exsecr. sup. Parthicæ] Justinus 38, 10.

Ad M. Ant. defecit] Plut. v. Antonii c. 52. p. 117. Dio 49, 33.

Armeniæ Reges] Tacit. Ann. 2, 56.

trectabant imperium. Durius habiti Persæ, Arsacidarum cladibus et fracta potentia usi, defecere, eversoque istorum regno A. C. 226. Artaxerxe Sassanida duce, novum condidere Imperium.

Initio quidem Parthorum Imperium ea gavisum erat vi eaque potentia, qua solent militaria Imperia recens nata, verum, quod videbatur conservando inserviturum maxime, interitum adtulit. Gentis amor, quo Arsacidas complectebantur Parthi, perpetuo metum Regibus inspirabat. Solent Orientis Reges fratrum sanguine polluere manus vel oculis eos privare; ferociores Parthorum Reges suam ipsi sobolem necare non dubitabant, ne forsan esset, qui ipsos regno exueret. Ubi sic insana ambitio hominum fascinavit oculos, nullus jam pudor est. Non raro Parthorum Reges filios, nulla necessitate urgente, obsidum loco Romanis sibi infestissimis tradidere. Ex quo id factum, et postquam signa militaria, Crasso erepta, ad Augustum sunt remissa, Parthorum Imperium labi cœpisse, Strabo recte judicat. Accidit hoc anno imperii Augusti decimo, inde scilicet ab Actiaca pugna, vigesimo sexto ante Christum. Abhinc tamen id regnum ultra duo sæcula stetit, verum intestinis turbis vexatum et multis calamitatibus obnoxium. Tributarii Reges, crescente in dies Parthorum insolentia et crudelitate exasperati, continuo fidem, qua his fuere adstricti, rumpere nitebantur. Primores Parthorum frequenter seditionem movebant, Regique pulso alium ea mente aliquotiens abrogasse videntur, ut saltem novam turbandi ansam haberent. Castrorum tumultus et effrenata licentia Principes jugi impatientes reddebant, nobilitatique in pace durius servitium erat. Hinc Imperii omnis ordo subversus, rara quies, vis omnis inminuta, fracta denique ingruenti Artaxerxi resistere nequivit amplius. Sic post quadringentos sex et septuaginta, ex quo cœperat, annos, eversum est Parthorum Imperium, quod Romanorum potentiæ tamdiu restiterat, suisque potius dissidiis, quam continuis bellis, debilitatum ruit. Fovent in sinu suo magna Imperia vicissitudinum suarum fomitem exitiique caussam. Pereunt tandem, dudum quia perire poterant.

Novum cond. Imp.] Cf. Freret Mém. sur l'Année Arménienne. Mém. del'Acad. d. Inscr. t. 19. p. 109.

Mil. Imperia] Feudalis Galliæ antiquior status similis isti Parthorum fuit.

Solent Or. Reges] Joseph. 20, 2. 3.

Non raro P. Reges] Exemplum Phrahatis exhibet Mon. Ancyr. tab. 3. a dextra.

Strabo] L. 6. p. 288.

Durius servitium] Tacit. Ann. 11, 10.

Post quadr. sept. sex annos] Alii, in his Freretus, diutius multo Parthicum regnum durasse statuunt, a Seleuco quippe Nicatore a. 311. A. C. defecisse Arsacem I, cui opinioni favere nummos docet Eckhel. in doctr. NN. vet. vol. 3. p. 547.

NICOLAI HEINSII

ANIMADVERSA

AD TACITI LIB. ANNAL.

NICOLAI HEINSII

ANIMADVERSA

AD TACITI LIB. I. ANNAL.

C. 3. *Bonum militia*] *Militiæ* malim.

C. 4. *Omnis exuta æqualitate jussa Principis adspectare*] *Omnes* præstiterit, ut sit, *omnes* jussa Principis adspectabant, H. 2, 38. *rebus modicis æqualitas facile habebatur*. Senec. Epist. 30. *Quis queri potest, in ea se conditione esse, in qua nemo non est? Prima enim pars æquitatis est æqualitas*. Epist. 31. *Æqualitas ac tenor vitæ per omnia consonans sibi*. De Benef. 2, 29. *Naturam oderunt, quod infra Deos sumus, quod non in æquo illis stetimus*.

C. 5. *Acrioribus namque custodiis domum et vias sepserat*] *Paribus custodiis* satius fore mihi videbatur olim; nam *acres custodias* vix alibi mihi lectas recordor: nunc præfero *arctius* vel *arctioribus custodiis*. Sic Livius 26, 4. *custodias arctas* dixit; et ibid. c. 17. *hujus saltus fauces, ut Nero, arte præsepsit*, sic lego. vide Gronovium. Justinus 27, 3. *servari eum arctissima custodia jubet*: et 38, 9. *Demetrium arctioribus custodiis observari jubet*: ubi MS. *acrioribus*: et ita Tacitus H. 1, 88. *Sepositus per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neque arcta custodia, neque obscura*. Ann. 3, 28. *Arctiora ex eo vincula, inditi custodes*. Sic recte Pichena, non *acriora*. 13, 28. *cohibita arctius et Ædilium potestas*. *Intentas custodias* dixit noster H. 4, 28.

C. 7. *Tanto magis falsi*] Opinabar, *tanto magis fassi*, quo illustriores, eo apertiores ruebant in servitium, dum Tiberii benevolentiam hoc ipso aucuparentur. Sic *famem jejuniis fateri* H. 5, 4. *fortuna fateri*, aliaque compluria apud nostrum. Quinctil. 8, 3. *ut in his nullus sit ornatus, sed ut pressior et severior, eo minus confessus*. Sed et vulgata ferri potest. Ann. 3, 3. *ne omnium oculis vultum eorum scrutantibus falsi intelligerentur*. H. 2, 17. *ita ceteros terruere, ut adesse omnem Cinnæ exercitum trepidi et falsi nuntiarent*.

Lacrimas, gaudium, quæstus adulatione miscebant] Sic scripti. Sed τὸ *m* geminari debuit ante τὸ *miscebant*. *Adulationem* scilicet reponi oportet, etsi nec male Muretus.

C. 10. *Ne ipsis quidem, qui cœpere, laudatas*] Ita scripti; an *fecere*? Locus luxatus: forte, qui *repercre*, ut ipsum Augustum oblique tangat, qui videri volebat invitus, et necessitate adactus, proscriptioni et agrorum divisioni consensisse. *Qui reperere* sunt, qui auctores proscriptionis fuere: eo verbo sæpius utitur noster Ann. 2, 30. *Callidus et novi juris repertor Tiberius*. c. 83. *Honores, ut quis amore in Germanicum validus, reperti decretique*. Ann. 3, 5. *cuncta a majoribus reperta; aut, quæ posteri invenere, cumulata*. c. 26. *repertaque quædam a Tullo et Anco*. c. 56. *id summi fastigii vocabulum Augustus reperit*. 69. *sapienter reperta* et *semper placita*. 4, 11. *Sejanus facinorum omnium repertor*. c. 19. *Proprium Tiberio fuit, scelera nuper reperta priscis verbis obtegere*. c. 30. *delatores publico exitio reperti*. c. 71. *Latinius atque Opsius ceterique ejus flagitii repertores*. 6, 3. *reperisse prorsus, quod D. Augustus non providerit*. 11, 25. *mitem et recens repertam rationem adhibuit*. 12, 53. *Pallanti, quem repertorem ejus relationis ediderat Cæsar, Prætoria insignia censuit*: 13, 31. *ex dignitate Populi Romani repertum*, quod male solicitat Muretus. Proprie tamen proscriptionis auctor Sulla, de quo Seneca de Benef. 16. *proscriptionem commentus est*: et Velleius 2, 28. *Primus ille, et utinam ultimus, proscriptionis exemplum invenit*. Vides *invenire* dici Velleio, quod *reperire* Tacito dicatur. *Cœpere* est ex mutilatione vocis: ut ita Ann. 2, 36. *auretur*

pro *augeretur* in codice Mediceo. 4, 51. *sponte incorum* pro *incolarum* in eodem codice. 65. *tavisset* pro *ductavisset*. Vid. et 5, 4. laudavit vero proscriptionem a patre repertam Sullæ filius Faustus. Valer. Max. 3, 1, 3.

Quædam de habitu cultuque et institutis ejus jecerat] De cultu Tiberii insolentiore quidquam sibi lectum homines eruditissimi negant, et recte; legendum enim, *de habitu vultuque ejus*. Habitum pro vestitu accepit librarius imperitus, cui *cultum* rectius quam *vultum* adjungi credidit; ut Ann. 2, 59. *Tiberius cultu habituque ejus lenibus verbis perstricto:* et alibi sæpe. Atqui *habitus* corporis æque animorum obvius apud scriptores: plerumque etiam cum *ore* aut *vultu* conjungitur. Noster Ann. 16, 22. *Habitum vultumque ejus sectantur rigidi et tristes*. H. 1, 17. *nihil in vultu habituque mutatum*. 2, 52. *vultum habitumque trahere in deterius:* de quo nos ad Claudiani Epith. Honorii 73. plura. Utrumque conjungit noster Ann. 12, 18. *cultu vultuque ad præsentem fortunam comparato*. Unice conjecturam nostram confirmat Suetonius Tiber. 68. *Incedebat cervice rigida et obstipa, adducto fere vultu, plerumque tacitus*. Tum, ne dubitare possis: *Quæ omnia ingrata et arrogantiæ plena animadvertit Augustus, et excusare tentavit sæpe apud Senatum et Populum*. Vides, arrogantiam vultus in Tiberio excusari apud Senatum ab Augusto, nihil illic de *cultu*. Noster Ann. 2, 29. *Manum ad Tiberium tendens, immoto ejus vultu excipitur*. De Pompeio Lucan. 8, 665. *Nihil ultima mortis Ex habitu vultuque viri mutasse fatentur*. Senec. de Benefic. 2, 19. *quid vultum habitumque oris pervertit*. Epist. 52. *insanum vultus habitusque demonstrat*. Valer. Max. 5, 10. Ext. 1. *vultu pristinum habitum retinente*. De oris habitu, vide locum a nobis restitutum Ann. 6, 20. et de hoc ipso Tiberio noster 4, 57. *Erant, qui crederent, in senectute quoque corporis habitum pudori fuisse*.

C. 11. *Opes publicæ continebantur*] *Opes publicæ eo continebantur*, ni fallor.

C. 12. *Unum esse Reipublicæ corpus*] Malo *Rempublicam, atque unius animo regendam*. Sic Hist. 1, 30. *si Respublica et Senatus et Populus vana nomina sunt*. 2, 32. *Senatumque et Populum, numquam obscura nomina*.

C. 20. *Quem dereptum vehiculo*] Sic bene vetusti codices apud Valer. Flacc. 2, 159. *Nostrosque toros virgata tenebit, Et plaustro derepta nurus*.

Vetus operis ac laboris] Ita Lipsius et Pichena e scriptis, qui constanter cum priscis editionibus *intus* habent, non *vetus:* alii alia reposuerunt, quæ apud Pichenam vide. Quid si tamen *intentus?* aliud nempe, *operis ac laboris intentus:* aliud, *intentus operi ac labori*. *Intentus operi*, qui diligenter laborat ipse: *intentus operis*, severus exactor alieni laboris, et qui intendit laborem militis, ut verbo utar, quod nostro est perquam familiare. *Intendere* et *remittere* contraria apud nostrum; nec vacat indices compilare. De Corbulone A. 11, 18. *Originem tamen e severitate Ducis traxere; intentumque et magnis delictis inexorabilem scias, cui tantum asperitatis etiam adversus levia credebatur*. Videantur, quæ præcedunt, nam mire conjecturam nostram illustrant: nec abludunt ista Plinii in Paneg. 19. *Sic Imperatorem commilitonemque commiscueras, ut studium laboremque omnium et tanquam exactor intenderes, et tanquam particeps sociusque relaxares*. Senec. de Ira, 1, 1. *pertinax et intentus:* rursus noster Ann. 6, 50. *Jam Tiberium corpus, jam vires, nondum dissimulatio deserebat: idem animi rigor, sermone ac vultu intentus, quæsita interdum comitate*. 12, 38. *quasi debellatum foret, minus intenta apud nos militia fuit*. c. 42. habes *intentiorem disciplinam militarem*. 15, 62. *Lacrimas eorum, modo intentior in modum coercentis, ad firmitudinem revocat*. Ita Sulpicius Quirinus *impiger militiæ* dicitur Ann. 3, 48. *Intus* vero pro *intentus* fuit scriptum, quomodo et exaratum offendes apud Festum in *rabula:* sic *inhostum* pro *inhonestum* Hist. 2, 31. et Hist. 2, 16. *tanta* pro *tentata* Gronovius censebat scriptum fuisse. *Vetus operis* posset etiam defendi, ut sit dictum, quale illud Plinii in Paneg. 16. *innutritus bellicis laudibus Trajanus:* et quia Tacito familiaris ille genitivi usus: ita *vetus stipendii* Pichena corrigente Ann. 2, 66. *Modicus voluptatum* ib. 73. *modicus severitatis* 6, 30. *modicus pecuniæ* 3, 72. *Formidolosus hostium*, pro *metuens hostium* 1, 62. *Ferox scelerum* 4, 12. *securus potentiæ* 3, 28. *anxius potentiæ* 4, 12. *occultus odii* 4, 7. *T. Livius eloquentiæ ac fidei præclarus* 4, 34. *recens præturæ*, sic corrigo, 4, 52. ut etiam *recens doloris et iræ* 1, 41. *stipendii recentes* 15, 59. ut legendum puto: *erectus et fidens animi* 4, 59. male a Pichena tentatum *silvæ frequens fecundusque mons* 4, 65. *noxius conjurationis* 5, 11. *iræ properus* 11, 26. *penates vacui principis* 6, 51. *trepidus ad-*

mirationis et metus 6, 21. *Æquus absentium* 6, 36. pro *absentibus: insolens contumeliarum* 6, 34. *indomita animi*, ut corrigo 1, 33. *retinens conditoris Seleuci civitas* 6, 42. *providus futurorum* 6, 46.

C. 21. *Quo minus invidiam, misericordiam, metum et iras permoverent*] *Quo minus invidia, misericordia, metu et ira permoverent:* ni fallor nempe commilitones permoverent.

C. 22. *Ne hostes quidem sepulturæ invident*] *Sepultura* scripti constanter: cur moverunt? est enim Latine, si quid aliud dictum, *invidere sepultura mortuis*. Ne dubitare possis, audi Lucanum 7, 798. *Invidet igne rogi miseris*. Plin. in Epistolis passim, ubi veterrimus codex Mediceus huic loquendi modo suffragatur. Quinctil. 9, 3. dicit Ciceronem solere dicere *invideo hanc rem*, non *huic rei:* sed forte legendum *hac re*. Vide de hoc loco disputantem Voss. de Constructione c. 34. Noster Ann. 15, 63. *Tu mortis decus mavis: non invidebo exemplo:* hoc est, non invidebo tibi meo exemplo. De Mor. Germ. c. 31. *nam ne spectaculo quidem prælii invidere:* subauditur *nobis*.

C. 24. *Ceteris periculorum præmiorumque ostentator*] Sejanus præsentia sua ostentabat et pericula, quæ obierat plurima pro Tiberio, et præmia, quæ illi accepta referebat, ad maximos honores provectus. Quare nihil remedii huic loco adhibendum, quum sanus sit.

C. 28. *Ac suis laboribus*] Opinor, *hanc suis laboribus defectionem sideris adsimulans:* tum mox, *prospereque cessura quo pergerent*, non *quæ:* cessura prospere ea, ad quæ pergerent patranda. Aliter Gronovius. *Pergere iter* sæpe apud nostrum.

C. 32. *Quod neque disjecti*] *Distracti*, corrigunt viri summi. Sed id tantundem est: *disjecti* ponuntur pro separatis ac dispersis. Infra c. 50. *adeo incuria cuncta disjecta erant*. Apposite Hist. 3, 69. *suo quisque metu, ne disjectos, eoque minus validos, Vitelliani consectarentur, cunctantem in arma impellebant.* Ann. 2, 45. *diriguntur acies, non vagis incursibus aut disjectas per catervas.* 4, 46. *Ac tum rumor incesserat fore, at disjecti aliisque nationibus permixti, diversas in terras traherentur.* 3, 2. *magna pars populi viam complevere disjecti, et ut cuique libitum, flentes.* Vita Agric. c. 20. *ubi æstas advenit, contracto exercitu, militum in agmine laudare modestiam, disjectos coercere.* Ann. 2, 61. *disjectæ et vix perviæ arenæ.* Et ita passim noster. Valer. Max. 8, 14. Ext. 5. *ut nomen ejus per totum terrarum orbem disjiceretur;* nisi scribendum illic, *dideretur*. Piget plura conferre.

C. 33. *Indomitum animum*] Puto *indomita animi;* ut *erectus et fidens animi* 4, 59. *lætus animi* 2, 26. *incertus animi* 6, 46. posses et *indomitus animus*, vel *indomito animo in bonum vertebat*, pro vertebatur. Vide Rhenani notas ad Ann. 11, 37. et nostro hoc familiare in primis. Sic 6, 46. *ne nomen Cæsarum in ludibrium verteret*, quod ibi asseruimus.

C. 35. *Aut adversus otium castrorum quæruntur*] Immo *queruntur:* nempe lignorum adgestus et similia, querebantur milites, quare post τὸ *castrorum* distinguendum: sequentia, *neu mortem in iisdem laboribus*, videntur mutilata.

Promtos ostentavere] *Promtas* Liber Mediceus, an *promta?* promta omnia, id est res promtas ostentavere. Ann. 12, 12. *vocante Carrhene, promtasque res ostentante.* Ibid. c. 1. *suam quæque nobilitatem, formam, opes contendere, ac digna tanto matrimonio ostentare:* ubi frustra *dignas* vir summus.

Quidam singuli propius incedentes] Immo, *quidam et singuli propius incendentes*, hoc est, exhortantes. Sic Ann. 2, 13. *incendit ea contumelia legionum iras.* c. 82. *hos vulgi sermones audita mors (ejus) incendit.* Infra c. 47. *ne postpositi contumelia incenderentur*, atque ita passim. *Accendere offensiones* similiter Ann. 2, 57. primo agit de extrema concione, mox de singulis, qui propius adstabant: possis et *intendentes*. Vide nos infra 4, 47.

C. 36. *In ancipiti Respublica*] *Rempublicam* scil. fore: quæ et præcedentia castiganda forsan, *periculosam severitatem, flagitiosam largitionem*, ut ad superiora referatur, *augebat metum*. Sic 4, 30. *irritas leges Rempublicam in præcipiti conquestus.*

C. 37. *Non abscessere Quintani*] An *non adsensere?* nempe conditioni supra propositæ de missione aliisque.

C. 38. *Mennius castrorum Præfectus*] Forte, *M. Ennius*. Sic 3, 70. *L. Ennium equitem habes: et Enniam Macronis uxorem* 6, 45. et ita 3, 49. *Clutorius* pro *C. Lutorius*. 13, 22. *Panteius* pro *P. Anteius*. 12, 7. *Talledius* pro *T. Alledius*. Forte etiam hic *Menenius* posset legi.

C. 40. *Si vilis ipsi salus*] Malim, *si vilis ipsi salus sua*.

Diu cunctatus aspernantem uxorem] Non debuit tentari a Lipsio, nec a Freinsh. *Cunctandi* quippe verbum cum quarto casu recte conjungitur, de quo nos pluribus ad Claudian. in Stilic. 2, 284. Nam supra c. 37. *Legiones nil cunctatas sacramento adigit*, rectius in Mediceo exhiberi, quam *cunctatus*, quod erat in vulgatis, quæ illic subsequuntur, facile evincunt, *Quartadecimani paullum dubitaverant.*

C. 41. *Quod tam triste?*] *Quid* scribendum. Deinde, *pergere ad Treviros, et externa fidei*, non *externæ*, quod nunc codices insedit: *ad externa fidei*, quasi dicas *ad externam fidem*, cui toto non creditur. *Externa rumorum* sic Gruterus reponit 16, 23. *diversa terrarum*, ut restituimus 3, 59. *noxia conscientiæ* 6, 4. et *omnia flagitii* 11, 2. *incerta noctis* Hist. 1, 26. *tacita suspicionum* Ann. 4, 41. Sic *proxima maris* 3, 1. *proxima litorum, municipiorum, intima Africæ, amœna Asiæ et Achaiæ, longinqua imperii, incerta maris, tempestatum et belli, multa laudis et artium, idonea provinciarum, opportuna locorum, propinqua Seleuciæ, falsa simulationum, ardua castellorum, reliqua lacus, brevia litorum, montium edita, sæva ventorum, humida paludum, aspera maris, præcipua rerum*, et mille talia apud nostrum passim, ne de aliis dicam.

Ut erat recens dolore et ira] *Doloris et iræ* maluerim pro more Taciti, et sic puto scribendum. Vid. ad c. 20.

C. 43. *Ferrum illud detraxistis*] *Retraxistis*: supra de hac re c. 35. *elatumque gladium deferebat ad pectus, ni proximi prensam manum vi adtinuissent.* Sed nihil potius muta. Sic 2, 26. *deportare lauream*, ubi alii *reportare*. *Dejicere manum* Seneca de constant. Sap. c. 7.

Discedite a contactu] Id est a contagione, ab iis qui sunt noxii. 4, 49. *Pollui cuncta sanie, odore, contactu.* Hist. 1, 11. *Rhætia, Noricum, Thracia... ut cuique exercitui vicinæ, ita in favorem aut odium contactu valentiorum agebantur.* Hist. 2. 60. *Ceteræ legiones contactu, et adversus Germanicos milites invidia, bellum meditabantur.* Ann. 6, 7. *plures infecti valetudine et quasi contactu.* Seneca de Ira 2, 21. *puerum procul a contactu deliciarum retinebimus.* 3, 8. *quædam in contactos corporis vitia transiliunt.* de Tranq. Animi 7. *vitia contactu nocent:* et Seneca Pater Contr. 9. *vitia contactu ipso nocent.* Juven. 2, 81. *Uvaque contacta livorem ducit ab uva*: ita legendum. Sic et *contaminatus scelere* supr. cap. 35. et 2, 2. *Regem hostium artibus infectum.* 3, 14. *infectos manibus ejus cibos*, et alibi non semel.

C. 44. *Centurionatum inde egit*] *Centurionatus* vocabulum dubito satisne sit Latinum. Puto *censum Centurionum* inde egit. Omiserat librarius festinans, *censum* ob consimiles literas in *centurionum*, quæ vox cum non subsisteret, sciolus semiliteratus refingit *centurionatum*. Sic peccatum Hist. 2, 59. *circumdaret principi ministeria, comitaretur liberaliter*, ubi legendum, *copiis comitaretur.* Posses et legere, *censum Centurionalem egit*, hoc est, singuli Centuriones, alter post alterum citabantur. Senec. Ep. 12. *non enim citamur ex censu;* ubi vide Lipsium. *Centuriare militem* sæpe apud Livium, et *centuriatus* pro *centurionatus* in Histor. Augusta. Percensuit ergo Centuriones Germanicus, ut de reis inter illos inquireret. Alius census ille, de quo Porcius Latro apud Senecam Exc. Contr. 2, 1. *census Senatorium gradum adscendit: census in castris ordinem promovet.*

C. 47. *Ac, ne postpositi contumelia incenderentur*] Scribe, *Hac ne postpositi c. inc.*

C. 51. *Donec agmen per saltus porrigeretur*] *Progrederetur*, ni fallor.

C. 58. *Si pœnitentiam, quam perniciem maluerit*] Satius sit *maluerint*, si quid video.

C. 59. *Hominem Germanos numquam satis excusaturos*] Video, quid ad hunc locum interpretes. Mihi tamen a Tacito profectum videtur, *ignominiam Romanos numquam satis excusaturos.* Ann. 2, 46. *Quoniam tres vacuas legiones et Ducem fraudis ignarum perfidia deceperit, magna cum clade Germaniæ et ignominia sua.* 15, 24. *Deos potentium populorum arbitros, Armeniæ possessionem Parthis, non sine ignominia Romana tradidisse.* Hist. 5, 15. *Civilis, instare fortunæ; Cerialis, abolere ignominiam.* De Morib. Germ. cap. 6. *concilium inire ignominioso nefas.* Vid. et ad 4, 67. Ut vero hic *excusare ignominiam*, ita Hist. 5, 22. *excusare flagitium*, et A. 3, 60. *protegere flagitium.*

Ille delectus Tiberius] Forte *ille Deo dilectus Tiberius*: deridet apotheosin Augusti, qui *Deus* dictus. Vide Muret. ad Senec. de Benef. 6, 32. qui de Tranqu. Animi c. 14. *Cæsari Deo no-*

stro. Plin. 7, 45 (46). *in summa Deus ille* etc. 21, 3 (6). *Filia Divi Augusti, cujus luxuria noctibus coronatum Marsyam literæ illius Dei gemunt.* Ita enim corrigit Muretus ad Tacit. Ann. 3, 24. Lipsius ad Ann. 1, 53. *degemunt.* Torrent. *describunt.* Ita ludit in nomine Dei de Caligula Seneca de Tranqu. Animi c. 14. *nec procul erat tumulus, in quo Cæsari, Deo nostro, quotidianum fiebat sacrum.* Deo ergo delectus scilicet successor, aut ad patrandum bellum Germanicum. Similem librariorum oscitantiam deprehendi 6, 20. ubi pro *diem* scribendum *de dic.*

C. 60. *In quo reliquiæ Vari legionumque insepultæ dicebantur*] Profecto non dicebantur solum, sed spectari poterant, ut liquet ex sequentibus. Fors sit ut fuerit, *visebantur.* sic Ann. 3, 23. *Ipsumque Pompeium ciens, cujus ea monumenta et adstantes imagines visebantur.*

C. 61. *Incedunt mæstos locos, visuque ac memoria deformes*] Codex Flor. *deformides.* Reor, *visuque ac memoria deformi. Iidem prima Vari castra* etc. *ostentabant.*

C. 63. *Castra metari in loco placuit*] Sic 4, 47. *Castris in loco communitis.* Forte tamen *ilico* scribendum.

C. 64. *Inclinantes tum legiones*] *Tum* vitiosum est. Forte *multum* etc. vel *inclinantes opportune* etc. *exemit.* Sed et *tum* potest servari: sic 2, 9. *tum permissum.* 4, 28. *tum catena vinctus.* 12, 38. *copiæ tum occidione occubuissent.*

C. 65. *En Varus, et eodem iterum fato victæ legiones*] *Et eodemque iterum* Flor. Ni fallor: *En Varus, en uno eodemque iterum fato v. l.* Τὸ *en* secundo loco jam et Pichena advertit.

Excussis rectoribus] *Vectoribus* a manu Taciti esse opinor, tum mox *repetendus agger*, non *petendus:* repetendum laborem viæ, per angustum aggerem (de quo supra c. 63.) faciendæ, fuisse præter alias molestias innuit. *Petere aggerem* habes et Ann. 2, 81. ideoque nil temere mutandum.

C. 68. *Postquam hæsere munimentis*] *Inhæsere* vel *adhæsere* præstat: sic *adhærere castris* restituit Pichena Ann. 3, 21.

Donec ira et dies permansit] Forte, *donec iratis dies permisit.*

C. 69. *Odia in longum jaciens*] Non prorsus damno; tamen sit rectius *acuens.*

C. 70. *Sicca humo, aut modice adlabante æstu*] Credibile est, Vitellium iter fecisse refluente æstu. Fortasse castigandum est, *primum iter siccata humo, aut modice uda, relabente æstu quietum habuit.* Sic infra c. 76. *relabens Tiberis.* et 2, 24. *relabente æstu.* et 2, 8. *transeunt æstuaria nondum accrescente unda.* Possis quoque *ut modice adlabante æstu*, tum mox scribendum, *magna pars udo*, aut *mulcato corpore*, non *nudo;* quo spectat illud, *sine igni*, quo vestes udæ siccarentur. Accedo etiam illis, qui legunt, *sapiens ab imprudenti.*

C. 72. *Specie legis ejus tractavit*] Τὸ *ejus* suspectum merito est habendum, ut nomen legis, nescio cujus, latere hic possit videri: an, *specie legis vetustæ retractavit*, vel *iteravit.* Meminit hujus legis Horatius 2, 1, 81. ab Augusto latæ; per vetustam legem intelligamus licet legem duodecim tabularum adversus famosa carmina. Sic 2, 30. *Et, quia vetere SC. quæstio in caput domini prohibebatur, callidus et novi juris repertor Tiberius mancipari singulos actori publico jubet.* Sic et, quum legem de maritandis ordinibus ferret Augustus, recitari curavit in Senatu Orationem Q. Metelli, velut in hæc tempora scriptam. Livius Epitom. 59.

C. 74. *Pœnitentia patiens*] Varie tentant: lege, *pœnitentiæ patiens:* sic contra, *impatiens iræ*, et similia.

C. 76. *Movendasque populi offensiones*] *Fovendasque* malim. Sic *accendere offensiones* 2, 57. 11, 6. *nunc inimicitias, accusationes, odia, et injurias foveri.*

C. 77. *Proximo priore anno*] Ante biennium puto, anno, qui proximo prior fuit.

Alibi quam in Theatro spectarentur] *Sectarentur* puto, quod proprium hac in re verbum. Satis depravatam lectionem arguit, τὸ *spectantium*, quod sequitur: neque enim credibile est, eodem vocabulo bis uti voluisse nostrum. Ann. 4, 68. *sectator domi, comes in publico.* 5, 10. *Multis sectatorum dilapsis.* 16, 22. *habet sectatores, seu potius satellites.*

C. 79. *Verterentur flumina*] *Averterentur* malim; sic apud Claudian. in Cons. Honor. 4, 483. *Jusserat averso fluvium migrare meatu:* tamen *vertere* pro *avertere* non est inusitatum nostro. Sic 2, 42. *versa Cæsarum sobole.*

AD LIB. II. ANNAL.

C. 2. *Sed promti aditus, obvia comitas, ignotæ Parthis virtutes, nova vitia, et, quia ipsorum majoribus aliena, perinde odium pravis et honestis*] Locus perplexus. Primo recte Muretus *ipsorum moribus*, nisi quod propius accedit ad vetustam scripturam, *ipsorum a moribus aliena*; deinde, *ignotæ Parthis virtutes, nova vitia*, id est, virtutes sibi ignotas pro novis vitiis Parthi interpretabantur. Ita capiunt homines eruditi, et tale quid voluit noster. Sed tum concinnius foret, *ignotæ Parthis virtutes, ceu nova vitia*, at subintelligas *habebantur*: aut *pro vitiis* potius dixisset, ut Hist. 1, 2. *pro crimine*. Verum, aut fallor, aut totus locus sic constituendus est: *ignotæ Parthis virtutes, novitate invisæ, et quia ipsorum a moribus alienæ, perinde odio pravis et honestis.* Nimirum *erant*. Tale illud in vita Agr. 3. *invisa primo dissidia, deinde amatur*. Ann. 11, 16. *temperantiam nulli invisam.* Mox c. 33. dixit, *idque non novum sed e vetustissimis moribus.* et Hist. 1, 75. *novitas vultus.* Plinius Ep. 9, 33. de delphine: *Constat, Octavium Avitum in litus educto .. superfudisse unguentum, cujus ille novitatem odoremque refugisset:* deinde *odio* pro *odio erant.* Sic infra c. 70. *iræ*, pro *iræ esse*, ut doceo in notis; et 11, 17. *nec patrem rubori* ex Codice Agricolæ, omissis τοῖς *illi* et *esse*, 12, 5. *Quin et incestum; ac si sperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur.* Intellige *incestum committi*, nisi mavis cum Freinshemio referre ad τὸ *metuebatur*.

C. 5. *Tractare præliorum vias*] *Præliorum dubia* hariolor: sequentia conjecturæ subscribunt; ut et ipse Tacitus Hist. 2, 33. *Perpulere Othonem, ut Brixellum concederet, ac, dubiis præliorum exemtus, summæ rerum et Imperii se ipsum reservaret.* Ibid. c. 77. *mihi bellum et præliorum incerta trade.* Ann. 4, 23. *nec Proconsul ejus anni P. Dolabella retinere ausus erat, jussa principis magis, quam incerta belli metuens.* Contra *comi via* 4, 7. male mutant.

Et hostibus ignotam] Lego, *ut h. ignotam.*

C. 6. *Tum permissum*] Forte, *tum, ut permissum.*

C. 12. *Quonam id modo incorruptum foret*] *Ferret* maluerim, hoc est, efficeret, obtineret, consequeretur.

C. 14. *Viditque se operatum*] sc. Jovi; nisi id addendum forte, *vidit quippe se operatum:* erat enim Germanicus Augur.

Quæ sapientia prævisa] *Sapienter provisa, deinde elata humo virgulta*, præstiterint, quam *enata. Elatum* enim *humo*, quod terra altius exsurgit.

C. 15. *Pars onusta vulneribus tergum*] Græcismus est familiaris Latinis scriptoribus. Cur ergo sollicitant? Sic 1, 50. *latera concædibus munitus.* Ann. 4, 28. *Cornutum falsa exterritum.* 6, 9. *clari genus.* c. 5. *cuncta revincebatur.* c. 42. *cetera degener.* c. 43. *adlevatur animum.* 12, 3. *Juvenem alia clarum.* 13, 35. *adnotatus miles.... ita præriguisse manus*, pro *manibus.* Vide Gronov. ad Hist. 1, 42. et 85. deinde opinor *haud* excidisse. *Haud aliud sibi reliquum.*

C. 23. *Quo levarentur alvei manantes per latera*] Locus haud dubie corruptus et variis obnoxius conjecturis: putabam aliquando, *alvei mutantes latera.* Sic *mutare latus* dicuntur ægri, qui decumbentes nunc in lævum, nunc in dextrum latus jactantur: de quo ad Virgil. 3, 511. et Ovid. Met. 13, 937. Sulpicius Severus Epist. 3. de B. Martino ægrotante. *Cum a presbyteris, qui ad eum confluxerant, rogaretur, ut corpusculum lateris mutatione relevaret.* Naves hæ *instabiles* dictæ Maroni Georg. 4, 195. et Ovidio Met. 2, 164. Sed cum *mutare* jam præcesserit, forte fuerit a manu Cornelii, *alvei alternantes latera*, vel *innatantes alterno latere.* Juvenalis Sat. 12, 30. *Quum plenus fluctu medius foret alveus, et jam Alternum puppis latus evertentibus undis Arboris incertæ, nullam prudentia cani Rectoris conferret opem.* Senec. Natur. Quæst. 6, 6. *Sicut in navigiis evenit, ut, si inclinata sunt et abiere in latus, aquam sorbeant, quæ in omni onere eorum, quæ vehit, si immodice depressa sunt, aut superfunditur, aut certe dextro sinistroque solito magis surgit.* Et mox: *sicut in fluminibus ac mari videmus accidere, ut incrementum aquæ, quotiens navigia desidunt, in lateribus maxime appareat. Inclinantes in latera* dixit noster Ann. 14, 5. *Jussum dehinc remigibus in latus inclinare atque ita navem submergere.* Sic rectius codex Agr. quam vulgati, *in unum latus inclinare: innatare* etiam apud Livium

21, 26. *Alveos informes (nihil dummodo innare aquæ et capere onera possent, curantes) raptim faciebant.* Silius 6, 522. *pinuque innante cavata Æquor et immensas curva trabe findimus undas.* Sic Dausqueius, non *juvante.* Senec. de Benefic. 6, 32. *fracta classis, et intra paucos dies natavit nova.*

C. 24. *Tantum illa clades novitate et magnitudine excessit*] Ni fallor, *tantum alias illa clades,* ut apud Maronem Ecl. 1, 25. *Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes.* deinde, *ut credatur novissimum, et sine terminis mare;* non *sine terris.*

Nisi quos corpora equorum eodem elisa toleraverant] *Enisa* malim. Mactabant enim equos, qui e naufragio in idem litus natando se subduxerant. Neque enim credibile, vitam sustentavisse carne equorum, qui in unda periissent. *Eniti in æquum* inf. c. 80. possis alioquin *eodem illisa,* vel vulgatam retinere, ut Aurelius explicat.

Aut intentis vestibus] Immo *restibus* tales, quæ remulco trahuntur. Naso in Fastis *contentum funem* dixerat 4, 297. *Sedula fune viri contento brachia lassant.* de nave, quæ magnam matrem advehebat. Hist. 2, 34. *Anchorarum funes non extenti fluitabant.* Lucanus 2, 621. *Ut tremulo starent contentæ fune carinæ.* Plaut. Rud. 2, 3, 37. *quia videmus, ad saxa navem ferrier, properans exsolvi restim.*

C. 25. *Uti Germanos ad spem belli, ita Cæsarem ad coercendum, erexit*] Subintelligi debet ad coercendum Germanos, non bellum. sic vetustiores loquebantur.

C. 27. *Conjux fuerat*] *Fuerit* puto.

C. 28. *Et qui servi eadem noscerent, reperit*] *Reperti,* probe Aurelius. Putem præterea, *et qui e servis eadem noscerent reperti.*

C. 31. *Strepebant etiam in vestibulo*] *Strepebant jam et in vestibulo.*

C. 34. *Missus est Prætor*] An *misso prætore.*

C. 38. *Eamdem vim in me transmittere*] Codex Rhenani, *transmerei.* Forte, *transmeare;* sed nihil temere mutandum, nisi minus mendosus liber eo invitet.

Domus Hortensii] Forte *Hortensia.*

C. 44. *Et tum æmulatione*] *Tum,* etc.

C. 47. *Visa in arduo*] Lego, *enisa in arduum.*

C. 52. *In unum conductos ad hostem duxit*] *Duxit conductos* non opinor nostrum dixisse. Forte in unum *condictos,* vel *coactos.* *Cogere exercitum, copias* passim habes apud scriptores vetustos.

C. 54. *Igitur alio quæque ibi varietate fortunæ et nostri origine veneranda*] Optime, *Ilio,* non *alio,* scribendum vidit Freinsh. nisi quod *ab Ilio* verum est. *Hectorem æmulatus est, numquam ab Ilio recessit,* apud veterem Poetam. contra, *Ægyptum navigare* et similia. Vide Gronov. infra c. 59.

C. 56. *Polemonis Regis Pontici*] *Ponti* Lipsius, me nolente; sic *Pontica tellus,* et similia, de quibus ad Ovidium. noster alibi *Pontica auxilia* 15, 6. *Ponticum mare* Ann. 13, 39. *Pontica ora* H. 3, 47.

C. 57. *Discesserantque opertis odiis*] Nihil muta: odiis nondum manifestis, quæ in majus postea prorupere. Similis diversitas Ann. 4, 71. sic *condito odio* Hist. 2, 30. Nam odii aperti certum argumentum renuntiare amicitiæ, de quo videndus noster Ann. 6, 29. atque illic Interpretes. Suetonius in Calig. 3. de Germanico. Vid. et Gruter. et Juret. ad Senec. Epist. 76. noster Ann. 3, 64. *sincera adhuc inter matrem filiumque concordia, vel occultis odiis.* De occultis odiis mox, *sed ille credebatur, ut inferius majestate Principis, gravi et dissimulata offensione abdidisse.* Ann. 4, 67. *non jam occultis adversum Neronem et Agrippinam insidiis.* Valer. Flacc. 5, 520. *Talibus orantem vultu gravis ille minaci Jamdudum premit, et furiis ignescit opertis,* etc.

C. 59. *Quisquis eam provinciam, claustraque terræ et maris*] *Claustra* opinor, per epexegesin. quod pluribus illustratum vide a nobis ad Vellei. Paterc. 1, 3. idque jam occupavit ὁ πάνυ Grotius.

C. 61. *Profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabilis*] Quænam illa *spatia?* Puto *nulli inquirentium satis penetrabilis,* vel, *nullis inquirentium spatiis penetrabilis.* Spatium refer ad profundam altitudinem.

C. 70. *Ea Germanico haud minus ira, quam per metam accepta*] *Iræ* forte, nempe *fuerunt,* sic *odio* emendavi supra cap. 2.

C. 85. *In insulam Sardiniam veherentur.* Malim *deveheretur.* Roma scilicet per Tiberim. 3, 9. *mox Tiberi devectus.*

AD LIBRUM III. ANNALIUM.

C. 3. *Ut par mœror et matris exemplo*] Concinnius sit utique, *ut pari mœrore, et matris exemplo avia quoque et patruus attineri viderentur.*

C. 5. *Præpositam toro effigiem*] *Propositam in toro* Muretus. Sed verum est cum Grotio, *propositam toro.* Sic et Petronius c. 40. in Fragm. Traguriano *Toralia proposuerunt toris*, ubi nos plura.

C. 7. *Petendæ e Pisone ultionis*] *Ultioni.* Sed vide Muretum et Pichen. infra ad c. 9. et nostrum 3, 27. et 41.

Vagus interim] Forte *itinerum.* 6, 15. *deviis plerumque itineribus declinans patriam.*

C. 10. *Nullas esse partes Trioni*] *Trionis* perperam Muretus infra c. 40. *egregium resumendæ libertati tempus.* male Pichena, *libertatis.*

C. 11. *An premeret*] Confidenter dele.

C. 12. *Et privatas inimicitias, non Principis ulciscar*] *Novi principis* scripti, alii *non vi Principis.* vel, *ut privata has inimicitias, non ut Principis.* vel, *orbi Principis.*

C. 14. *Et tot adstantium visa*] Bene *visus* Pichena. deinde *scripsissent expostulantes.* mutila haud dubie.

C. 16. *Atque illo pleraque*] *Ad quæ illo.*

C. 20. *Desertus suis*] Pro, *a suis desertus.*

C. 21. *Inligatus præda*] An *inlectatus.* sed *lento veneno inligare* Ann. 6, 32. et similia.

C. 24. *Si effectus in quæ tendi*] *In quæ intendi.* sic, *intendi ad curas* Hist. 4, 67. et infra c. 37. *hac potius intenderet.*

C. 25. *Incitandis cœlibum pœnis*] Pro *intendendis.* Sed hoc longius abit, nisi ex *intendendis* corrupto fecere librarii *incitandis.* possis et *intentandis.* ut infra c. 28. *terror omnibus intentabatur.* forte *iterandis.* sic *iterare tumulum* pro *restituere* Ann. 2, 7. *vulnus* 6, 35. et *testudo iterata* Hist. 3, 28. forte, etiam *invitandis.* sequentia de delatoribus confirmant. huc refer Ann. 4, 30. *Delatores, genus hominum publico exitio repertum . . . per præmia eliciebantur*, id est, *invitabantur.* Apud Nasonem Epist. 17, 183. *invitant omnia culpam. Invitata improbitas parvulo successu.* Plin. Hist. Nat. 2, 23 (21). Petron. 41. Fragm. Trag. *Libertatem sine tyranno nacti, cœpimus invitare convivarum sermones.* Vel forte, *inritandis*, quod verius. Sic Ann. 13, 1. *Junius Silanus exitium suum ingenii violentia inritavit.* Hist. 2, 17. *Inritabat Batavos Padus ipse.* c. 53. *Expositum ad invidiam Marcelli nomen inritaverat Cæcinam.* ubi Acidalius, *invitaverat.* 3, 4. *T. Ampius suspiciones militum inritabat.* c. 70. *inritare hominum oculos.* 4, 32. *Epistolæ Antonii suspiciones militum inritavere.* 2, 24. *inritato prœlio sponte refugi milites.* Apud Senec. de Benef. 3, 14. *non est inritandus animus ad avaritiam*, ubi alii *invitandus.* Vide illic Juretum. *Excitare invidiam in bonos* noster Ann. 3, 36.

Cum omnis domus delatorum interpretationibus subverterentur] *Subverteretur* e scripto Pichena. Mihi vulgatum longe elegantius, de quo ad Nasonem Fast. 3, 189.

C. 28. *Deditque jura, quis pace et Principe uteremur*] Locus mendosus omnium consensu: opinor, *quis pacem se Principe tueremur.* optimum enim pacis stabiliendæ fundamentum leges. Hist. 4, 74. *Nos, quamquam totiens lacessiti, jure victoriæ id solum vobis addidimus, quo pacem tueremur.*

Acriora ex eo vincula, inditi custodes, etc.] Recte primo Pichena, *artiora vincula.* sed *indere custodes* pro *addere*, nescio an satis Latine. *forte artiora ex eo vincula indi, ac custodes l. P. P. præmiis inducti ut sic*, etc. nam Flor. *usi* Ann. 11, 1. *repertus apud Bajas, vinclisque inditis in urbem raptus.*

C. 29. *At tamen initia fastigii Cæsaribus erant*] Scribo, *jacta*, vel *jacti, tamen initia fastigii* ut *jacere fundamenta, jacere semina cædibus.* Ann. 6, 47. infra hoc libro c. 54. recte a Lipsio castigatum opinor, *simultates jaciunt, ac mihi relinquunt*, quasi simultatum fundamenta dicat. c. 66. *Mamercus antiqua exempla jaciens.* Cicero de Leg. Agrar. 2, 15. *Hunc quasi gradum quemdam atque aditum ad cetera jactum intelligetis.* Vid. infra 4, 22.

Adspiciebat] *Adspiciebant* rectius.

C. 34. *Multa duritiæ veterum melius et lætius mutata*] Scribo, *multa duritiæ veteris in melius et lætius mutata.*

C. 36. *Invidiam in bonos excitandi*] Volebam aliquando *exertandi.* Nunc refero ad illa supra c. 25. *incitandis cœlibum pœnis.*

Et quidam atrociora] *Et quidem.*

C. 38. *Cœlaletæ*, etc.] Locus corruptus.

C. 39. *Alarios equites ac leves cohortium*] Putabam aliquando *velites;* nunc nil muto. sic *leves cohortes* Ann. 2, 52. et *levem copiam* ibidem.

C. 41. *Aluitque dubitatione bellum*] An *dilatione*?

C. 42. *Postremo visis militibus*] Malim *obvius militibus.* sic *Corbulo obvius* Ann. 15, 16.

C. 43. *Nobilissimam Galliarum sobolem*] Puto, *nobilissima Galliarum subole, liberalibus studiis ibi operata.*

C. 46. *Et fugientibus consilite*] Hic locus in varios errores perduxit homines eruditos. vide illos ad Hist. 2. 53. pari modo Ann. 6, 36. *aliosque occultos consulit*, ubi Lipsius male, *conligit.* Glossæ Labbei tamen *consilio, is* συνάλλομαι. quo verbo et Livius usus. Sed *consilite* scriptum est pro *consulite;* hoc est curam habete fugientibus, ut locutus est Ann. 14, 38. *Legatum sine superbia victoris clementer deditis consulturum.* Sic *consulere vitæ, famæ, existimationi, fidei,* et similia. Ann. 2, 26. *quando Romanæ ultioni consultum esset.* Hist. 3, 82. *Ratio cunctandi, ne asperatus prælio miles non populo, non Senatui, ne templis quidem ac delubris Deorum consuleret.* ut *consulere sibi fuga*, pro bene consulere, sic *consulere fugientibus* est, quibus bene clementer consulitur. Ann. 11, 36. de Mnestere histrione. *Perpulere liberti, ne, tot illustribus viris interfectis, histrioni consuleretur.* 14, 22. *consuleret quieti urbis*, ex MSS. 13, 39. *hostem vagum .... exuerent sedibus, gloriæque pariter et prædæ consulerent.* Ann. 15, 18. *adspectui consulitur.* 12, 47. *visui tamen consuluit, ne coram interficeretur.* quod 15, 61. dixit, *voci tamen et adspectui pepercit.* nam *consulere* et *parcere* sæpe conjunguntur. Justin. 12, 7. *ut intelligeret, non tam oppidanis* (sic MSS.) *se parcendo, quam exercitui suo consuluisse.* Rufinus Histor. Eccles. 6, 2. de Origene, *Rogabat mater, ut sibi consuleret, et parceret matri.* Passione S. Perpetuæ, *Parce canis patris tui, parce infantiæ pueri.* Sæpe hoc verbo usus Justinus, ut 16, 4. *proinde consulant sibi*, reliqua illic sunt corrupta. forte, *sive jubeant abire, seu malint vel caussa populari socium remanere.* 18, 6. *si velit urbi consultum esse.* 24, 5. *brevi sensurum, sibi an illi consulentes.* Alexander apud Curtium 4, 1. *et vincere et victis consulere scio.* 5, 12. *ite, consulite vobis ... ego hic legem fati mei exspecto.* hoc est, fuga consulite vobis. idem vero hic dicit, quod Ann. 13, 40. *jussit, instantibus cominus resisterent, refugos non sequerentur.* Tale illud apud Lucanum Cæsaris 7, 318. *Vos tamen hoc oro, juvenes, ne cædere quisquam Hostis terga velit; civis, qui fugerit, esto.*

C. 47. *Omissa urbe*] Puto, *neque decorum Principibus*, etc. *Omissam urbem, unde in omnia regimen.*

C. 52. *Fecerant curam*] Sic infra c. 54. *simultates faciunt.* ubi tamen forsan rectius Lipsius, *jaciunt.* Vid. supra h. l. c. 29. an *acciunt.* et apud Nasonem Am. 1, 8, 82. *Sæpe simultates ira morata facit formidinem facere*, Hist. 3, 10. sed et alibi *metum, terrorem, pericula facere.* Hic tamen fortasse rectius legamus *injecerant*, vel *acuerant curam.*

Resisti posse] *Sisti posse* Gronov. ad Liv. 4, 12.

C. 54. *Exonerari laborum meorum partem fateor*] *Parte* maluerim, ut *me* subaudiatur.

C. 55. *Verum hæc nobis * majores certamina ex honesto maneant*] Locum esse mutilatum arbitrantur, et variis vexant conjecturis. Sed Orationem Tacitus convertit ad majores, id est, veteres Romanos. similia de Moribus German. cap. 33. *Maneat, quæso, duretque gentibus, si non amor nostri, at certe odium sui.* Solus hic vidit nonnihil Salinerius. *ex honesto* ut Ann. 5, 3. *quibus nulla ex honesto spes.*

C. 57. *Fœdissimæ adulationis tantum infamia usurus*] Mendosa sunt ista, scribo, *tantum infamia ausurum.* non enim Senatui tantum deridiculo fuit, sed ipsi quoque Tiberio, uti mox apparebit. Sic *audere aciem bellum, prælium, flagitium, facinus*, etc. dubito tamen. nam et *uti morte.* Ann. 6, 48. ib. 51. *ingenio suo.*

C. 58. *Duobus et septuaginta annis*] Ger. Vossius ad Vellei. Paterc. 2, 43. legit *VI. et LXX. annis.*

C. 59. *Aut diverso terrarum distineri*] Lege, *aut diversa terrarum distinere.* Vide nos ad 1, 40.

C. 62. *Proximo Magnetes*] Scribunt, *proximi*, ut respexerit noster ad superiora illa, *primi omnium Ephesii.* Ceterum castigandum *e proximo.* Absorpserat eam literam ultima vocabuli proxime præcedentis. Hist. 2, 64. *Et Triariæ licentiam molestum e proximo exemplum onerabat.* Seneca Epist. 121. *quia tutela certissima ex proximo est, sibi quisque commissus est.* *Vicinus e proximo* Plautus.

Hoc autem vult: cum Ephesii præ vetustate fabulosa ac dubia creparent omnia, Magnetes certiore et e proximo, hoc est, quæ avorum memoria sibi con-

tigissent, protulisse in medium. contra paullo post, *Altius Hierocæsariensis exposuere.* c. 63. *Ceteros obscuris ob vetustatem initiis niti*, etc. *Propiora Sardianos, Alexandri victoris id donum.* possis et *e proximo* capere, pro proximis Lib. 6, 35. *e propiori* restituimus. contra *e longinquo.* Frontinus 2, 2. *ut sagittas, quibus ex longinquo usus est, eluderet.*

Et Triviæ religionem tuebantur] Si quid video, *religione se tuebantur.* vidit ex parte Acidalius. tum paullo ante opinor *post hæc.* non *has*, vel *post has*, ut civitates subintelligas. Ann. 1, 39. *Illic aquilam amplexus religione sese tutabatur.* Notum illud Lucani 1, 127. *Magno se judice quisque tuetur.*

C. 66. *Obscura initia impudentibus ausis propellebat*] Magnus conjecturarum acervus huic loco datur ab hominibus eruditis: non inconcinne illi, qui *propalabat* legunt, sed eo verbo Tacitus alibi non est usus, et Turnebus in Advers. non satis Latinum censet. Casaubonus invenit in MSS. ad Suetonium. (Vide et Burm. ad Calig. 31.) Contra *velare dedecus natalium* Ann. 11, 21. et Sueton. Aug. 43. *claræ stirpis originem sic innotescere.* Nic. Faber ad 3. p. 110. controv. Senecæ legit. *propolluebat*, vel potius *perpolluebat.* omnino scribendum *præpollebat*, quod alibi *præcellere* dixit. ita opinor Ann. 2, 43. *Agrippina Germanici conjux fecunditate ac fama Liviam uxorem Drusi præcellebat.* hoc vult, plus auctoritatis in Senatu consecutum ausis impudentibus, quam obscuris ejus natalibus debebatur. Ann. 4, 21. *Cassius Severus, sordidæ originis, maleficæ vitæ, sed orandi validus.* 6, 2. *Toganius Gallus, dum ignobilitatem suam magnis nominibus inserit, per deridiculum auditus.* Accusativum casum sæpe Tacitus similibus verbis dat. ut *præminere malos* 15, 34. ubi vide omnino Pichenam. 12, 12. *ea tempestate Cassius ceteros præminebat peritia legum*, quem locum temere Lipsius immutavit. et c. 33. *ut ceteros Imperatores præmineret.* *Præsidere* cum quarto casu noster nonnunquam. Vide Pichen. ad 12, 14. *Præfestinans Thermæums inum.* 5, 10. *Campaniam prælegebat.* 6, 1. pro legebat oram Campaniæ. *Præstare* passim historici. *Campo, qui castra præjacet* 12, 36. Ex MSS. *præpollere* absolute 2, 45. *quibus additis præpollebat.*

C. 67. *Ausis ad Cæsarem codicillis*] An, *ausus codicillos.* Vid. supra cap. 57.

C. 68. *Quippe alia parente geniti*] An *Julia*, ut Freinshemius, vel *Ælia.* posterius verum. occulte innuit, hoc datum Sejano, qui adoptione transierat in gentem Æliam.

C. 70. *Capito insignior infamia*] Malim, *Capitoni*, vel insignitior infamiæ, ut solet noster.

C. 72. *Tanta vis*] Muretus addidit *ignium.* male. Nos plura ad Senec. Herc. Œt. 563. et Val. Flac. 7, 333. Ann. 4, 63. *necdum comperto, quos illa vis perculisset.* de ruina theatri apud Fidenas.

AD LIBRUM IV. ANNALIUM.

C. 1. *Quo facinore dominationem raptum ierit*] Sic Pichena cum in Mediceo esset *raptum perit.* Vulgo *captaverit.* Noster Hist. 2, 6. *scelestis armis res Romanas raptum ire.* Sed scribe *abruperit.* Abrupit dominationem Sejanus, sublatis e medio Tiberii liberis et heredibus dominationi proximis. Ann. 13, 1. de Junio Silano, *segnis et dominationibus aliis fastiditus:* hoc est, regnantibus ante Neronem: infra c. 11. *atrociore fama semper erga dominantium exitus.* Ergo Drusus inter dominantes numeratus, ut et Livia infra c. 57. Ann. 6, 48. *vi convellere et mutare dominationem.* Tum *abrumpere* sæpe sic est, ut 4, 50. 12, 50. Sic et *pacem, vitam, sermonem, abrumpere* noster.

C. 2. *Fiducia ipsis, in ceteros metus crederetur*] Alii alia, quæ non satisfaciunt. Reor, *in ceteros metus e re adderetur. addere metum* pro augere. Sic *addere alacritatem, animos, dignationem* alibi apud nostrum. *E re*, dictum ad Ann. 11, 1. 12, 68.

C. 3. *Formæ initio ætatis indecoræ*] Concinnius *forma indecora.* tum mox c. 4. *non aversus habebatur.*

C. 7. *Precandam posthæc modestiam, ut contentus esset*] *Precandum post, hac modestia ut contentus esset.* Vide tamen Lipsium et Gronov. Obs. 3, 10.

C. 8. *Sibique et posteris confirmaret*] *Confirmaret* rectum est; educaret, aleret.

C. 10. *Eo audacius provectum, ut verteret et occulto indicio*] Forte *eo audaciæ provectum veteratorem, ut occulto.* vel, *ut veterator.* Possis et *eo audaci provectam veteratoriæ. Veteratoris* vocabulum Ciceroni familiare.

Et fraude tum senem] Τὸ *de* in *fraude* cum iterandum esset, supinus librarius omisit, et subsequentem syllabam *cap.* Scribendum quippe, *ea fraude deceptum senem.* Possis et, *ea fraude illectum senem.*

C. 12. *Ut superbiam fecunditate subnixam*] *Superba jam fecunditate subnixam.*

Atque hæc callidis criminationibus] Forte *jacta* vel *jactaque hæc.* vide notas supra ad 3, 29.

C. 13. *Carfius sacerdos*] An *Carisius?*

C. 20. *Sed liberalitas Augusti avulsa*] Perplexum. Forte, *liberalitate Augusti palam clusa.* Augustus liberalis. Vide Senecam de Benef. 2, 25. 27. Ann. 5, 5. *Cæsar quæstus apud patres, quod fraude unius senatoris Imperatoria majestas clusa publice foret.* 6, 46. *solitus eludere medicorum artes.* Sic *illudere viribus Principis* Ann. 15, 42. et alia, in Indice notata. Non alia de causa fisco addicta Silii bona a Tiberio, quam quod, quæ Silius habebat, Augusti liberalitati magnam partem debebantur. parcus enim Tiberius. *Principem antiquæ parsimoniæ* vocat noster 3, 52. Vide et supra c. 7. Sic *palam* omissum erat 6, 8. ita *palam* infra c. 30. et 36.

C. 24. *Primo sui incessu solvit obsidium*] *Primo sub incessu.* vel, *primos sub incessus.* Sed *sui cultus* 2, 58. *sui metus* 14, 43. *sui fama* et alia.

C. 25. *Et effusis undique Romanis*] *Affusis* præstiterit.

C. 27. *Cui provincia vetere ex more Cales evenerat*] *Cales obvenerat* puto. ut 3, 33. *cui provincia obvenisset.* infra c. 56. *cui ea provincia obvenerat.* Vid. Torrent. in Suet. p. 493. sed nil muta. utrumque enim dicitur, 13, 15. *evenerat ea sors Neroni.*

C. 28. *Nomen utrique Vibius Serenus*] *Vibiis Sereniis* flagitat elegantia sermonis Latini. Sic noster alibi. Sed vidit jam Gronovius. Ann. 2, 80. *cui nomen Celendris.* 4, 72. *cui nomen Flevo.* Sic scribe. ubi nos vide. et 5, 1.

Et tum catena vinctus, perorante filio. Præparatur adolescens] Lege, *tum et catena vinctus, perorante filio in reum, pater.* ∴ *At adolescens.*

Uno socio cogitavisse] *Agitavisse*, malim. paulo ante *Cornutum falsa exterritum.* nil muta. vide nos supra 2, 15.

C. 30. *Et pœnis quidem nunquam satis coercitum*] *Et pœnis idem.*

C. 31. *Nec occultum est*] *Nec occultum ei, si quando ex veritate, quando adumbrata lætitia facta Imperatorum celebrarentur.*

C. 32. *Incuriosus erat*] Tollo *erat* cum Acidalio.

C. 33. *Neque alia rerum, quam si unus imperitet*] Hæc turbata sunt. Sic converso, *neque alio statu Reip. Rom.* quomodo fere et alii.

Ut animus ex propinquo diversa arguens] Alii *nimis.* Puto, *ut nimia, et ex propinquo.* 6, 7. *quæ ipsis nimia et mæsta fuerant.*

C. 35. *Sed maxime solutum et sine obtrectatione fuit*] Exciderat τὸ *metu* ob cognationem literarum. *maxime solutum metu et sine obtrectatione:* tamen *solutiora dicta factaque* habes 16, 18. supra c. 31. *solutius promtiusque eloquebatur, quo solutius urbem extra lasciviret.* Ann. 13, 47. *solutus orator* Dial. de Orat. c. 18. Ergo nil muta.

An illi quidem] Forte *pridem.*

C. 38. *Et Deos ipsos*] MS. Flor. *et Deos et Deos ipsos.* an, *at Deos hos ipsos?* vel *Deos adeo hos ipsos?* Erant enim in Senatu statuæ Deorum, erat et ara Victoriæ. Sic et altaria in Senatu 16, 31.

Melius Augustum qui speraverit] An *aspiraverit?*

C. 40. *Simplicius acturum*, etc. *Simplicius cum iis acturum.*

Qui te invito perrumpunt] *Te invitum* forte, et *excessisse jam pridem. Perrumpere aliquem*, ut 1, 51. *uno impetu perruptum hostem redigunt in aperta.* 3, 15. *ne quo affectu perrumperetur.* 4, 67. *ne quis quietem ejus irrumperet.* 12, 43. *militum globo infestos perrupit.* Hist. 3, 2. *duæ alæ perrupere hostem.* Seneca de Benef. 6, 16. *Medicus, qui nihil amplius, quam manum tangit, et me inter eos, quos perambulat, ponit.* Sic eidem Hannibal exsul *pererrasse Reges* dicitur Præf. L. 3. Natur. Quæst. Noster 3, 4. *nihil Tiberium magis penetravit*, non dissimili locutione: hoc ipso rescripto Tiberius, *quibus necessitudinibus te mihi immiscere parem.* De salutantium illa consultantiumque invidiosa turba, ipse Sejanus mox in sequentibus. *Invisum* cur malim, quam *invitum*, quæ sequuntur, satis evincunt, *per invidiam tui me quoque incusant.* Sed maneat τὸ *invitum.* 11, 17. *Non enim irrupisse ad invitos, sed accitum.*

C. 41. *Sublatisque inanibus vera potentia augere*] Scribendum *vera potentiæ augeri*. Sic mox, *præcipua rerum*. c. 46. *montium edita*. c. 59. *vana rumoris*. Vid. ad Ann. 1, 40.

C. 43. *Quod si vatum annalium ad testimonia vocentur*] Lege *quod si vatum, annalium testimonia advocentur*. *advocare Senatum sacramento*, restituimus Hist. 1, 55. refer autem ad superiora, *Lacedæmonii firmabant annalium memoria vatumque carminibus*. Alii alia hic commenti sunt. τὸ *et* subintelligitur. 11, 24. *sed terræ, gentes, in nomen nostrum coalescerent*. Sic MS. Flor. et Agr.

Montem apud Erycum] *Erycium* vel *Erycinum* certe. sic et in Floro.

C. 47. *Quod magna vis armata aut incondita*] Puto *haud incondite*. (quod obvium apud Ciceronem) vel *incondita*.

Propius incedentes] Languidum hoc. Opinor *intendentes*. Vide notas ad 1, 35.

C. 48. *Lascivia epularum aut somno et vino procumbere*] Quid si *lassi vi epularum? vi tormentorum victi* 14, 60. 12, 67. *vis violentiæ*. ut illic castigamus. et *vi vini* de Mor. Germ. c. 23. ex emendatione nostra, *vi vulnerum* ex pulcherrima Mureti castigatione Hist. 1, 79. *vis victoriæ, vis pluviæ* alibi. *vi metus* Ann. 6, 19. si locus est sanus. *vi amoris subactus* 13, 13. *vi frigoris ambusti* 13, 35.

C. 49. *Quæ opportune jam muniebat*] Puto *quæ opportunæ immunierat*. Vide nos ad 11, 19. tum mox *arcteque circumdare*.

C. 52. *Is recens Prætura*] *Præturæ* malim. ut *vetus stipendii*, corrigente Pichena 2, 66. sic et 15, 59. emendabam, *stipendii recentes*. Vide nos ad Ann. 1, 41.

Sed imaginem veram cœlesti sanguine ortam intelligere discrimen] Scribo *se, imaginem veram cœlesti sanguine ortam, impelli in discrimen. se imaginem*, Muretus jam occupavit. 3, 34. de Messalino, *inerat imago paternæ facundiæ*. Hist. 4, 7. *Esse satis Marcello, quod Neronem in exitium tot innocentium impulerit*. *Ad voluntariam mortem perpelli* Ann. 11, 2.

Raram occulti pectoris elicuere vocem] Scribe, *rarum*, ut sæpe noster. quod rarum erat in Tiberio, ut mentis occulta proderet verbis. Vide notas Gronovii Ann. 13, 2.

Prosperiore eloquentiæ quam morum forma fuit] *Quam morum fama fuit* legendum. sed est error typographi puto.

C. 53. *Esse in civitate .... Germanici conjugem ac liberos ejus recipere dignarentur*] Sic cod. Flor. Arbitror hæc sic supplenda ac corrigenda, *Esse in civitate tanta, qui Germanici conjugem ac liberos ejus respicere dignarentur*. *Respicere*, proprium de adflictis verbum. *Respice res humiles* apud Papinium. *Ejus liberos* refer ad Tiberium, a quo adoptatus Germanicus.

C. 56. *Templum urbis Romæ statuisse*] *Urbi Romæ* malim ut et apud Livium 43, 6. *Alabandenses templum urbi Romæ se fecisse commemoraverunt*.

C. 57. *Tandem Cæsar in Campaniam*] *Cæsar adit*, opinor.

Et Rhodi secreto] *Rhodio* præstiterit. *Rhodium secessum* habuimus c. 15.

Idque Augusta exprobrabat, reposcebatque] *Exprobrando* vel *exprobrans* vel *exprobrabat reposcendo*. Sic *exprobrare excusando* 1, 10. *vivendo exprobrare* 16, 10. *memorando exprobrare beneficia* 13, 21. *fœda acrius accendere exprobrando* 13, 13.

C. 58. *Unde exitii causa multis fuit*] Tolle *fuit*.

C. 59. *Adsimulabatque judicis partes*] Nil novandum. Subornabat Sejanus delatores atque accusatores adversus Germanici stirpem, quibus a Tiberio auditis, ipse postea quasi judicem agebat, tanquam vera essent, quorum illi insimularentur, atque hac arte Tiberium adversus illos paullatim instimulabant. Idem Phædrus prol. 3. Sejano exprobrat. Ovidius passim usus hoc verbo.

C. 61. *Vitaque non degener*] Rectius *vitæque*, pro genio nostri. *patrii non degener oris* apud Nasonem ex Ponto 3, 5, 7.

C. 64. *Claudio Quintæ*] Sic et Naso in Fastis 4, 305. *Claudia Quinta genus Clauso referebat ab alto*.

C. 65. *Cum auxilium appellatum ductavisset*] MS. Flor. *tavisset*. non *ductavisset*. deinde *appellitatum* proxime præcesserat, unde illud *appellatum* videtur prognatum. Forte, *cum auxilium popularium adductavisset*. supra c. 47. *Rex Rhæmetalces cum auxiliis popularium*. 1, 57. *auxilium orantes adversus vim popularium*. Et est vocabulum id nostro in deliciis. 2, 1. *fidei popularium diffisus*. cf. c. 10. 3, 38. *popularium injurias inultas sinebat*. Nec improbo tamen *ductavisset*.

C. 66. *Adversum casum*] *Casus* malim, ut ad ruinam theatri etiam referatur. et sic Acidalius. deinde mox *in id tempus* erat.

C. 67. *Et malum otium resolutus*] *Et male in otium* ni fallor. ni præfers conjecturam Gronovianam, *occultos in luxus.* paullo ante pro *duodecim villarum nominibus et molibus insederat*, forte scribendum, *duodecim villarum ignominiosis molibus* vel *ignominiosæ moli.* Vide ad 1, 59.

C. 69. *Metus visus, sonitus, aut forte ortæ suspicionis erant*] *Metus ex improviso sonitus haud.*

Egens adversum proximos] Alibi *tegens.* an *anxia magis et pavens sui civitas tegere se.*

C. 72. *Cui nomen Flevum*] *Flevo* malim ex more Taciti. Vide supra 4, 28. et mox ad 5, 1. 13, 12. *cui vocabulum Actæ fuit*, ut et illic scribendum. 15, 37. *cui nomen Pythagoræ fuit.*

C. 74. *Donec idque vetitum*] *Id quoque ;* et sic Muretus.

AD LIBRUM V. ANNALIUM.

C. 1. *Quorum utrique Geminus cognomen erat*] Scribe *Geminis.* Sic apud Silium castigavi 13, 32. *Dasio fuit haud ignobile nomen.* Sic 15, 45. *cui nomen Cleonico*, ut illic scribendum monemus. et c. 59. *Nomen mulieri Arriæ Gallæ.* Hist. 1, 77. *Cælio ac Flavio Sabinis in Kal. Julias Consulatus defertur.* 2, 4. *sacerdoti id nomen erat.* Sic malo : non *Sacerdotis.* Livius 31, 4. *C. et M. Servilii : Geminis ambobus cognomen erat.* 32, 2. *Creati P. et Sextus Ælii Pætis fuit ambobus cognomen.* 35, 24. *C. Livius et L. Oppius : utrique eorum Salinatori cognomen erat.* Sic lego non *Salinator.* apud Florum 2, 6. de Fabio : *Hinc illi cognomen novum et Reip. salutare Cunctatori.* ita scribe. non *Cunctator.* Vid. Gronov. ad Liv. 1, 1. bis et c. 3.

C. 3. *Multum post mortem*] Quid si *multo ?*

C. 4. *Dandumque interstitium pænitentiæ senis*] Flor. *quandoque Germanicis stitium pænitentiæ senis.* Locus pessimo mehercules adfectus. Mutila vocabula : quod sollemne huic Codici. Vide notas ad 1, 10. Sic et c. 20. *intus* pro *intentus.* infra 6, 2. *tam* pro *tamquam* codex Flor. et 1, 13. *quam Tiberio* pro *quamquam.* 6, 21. *super ta negotio* pro *tali.* 11, 22. *novi* pro *novissime* et *potus* pro *potitus.* 12, 1. *intonanti* pro *intoleranti.* c. 4. *fratrum* pro *fraternum.* c. 26. *quæstione* pro *quæsitione.* c. 46. *omis* pro *omissuros.* c. 64. *le* pro *lepida. prior* pro *propior.* 13, 7. *Iochum* pro *Antiochum.* c. 13. *seque nece*, pro *seque Senecæ.* c. 14. *indebilis* pro *inde debilis.* c. 19. *Iturius* pro *Titurius*, et *etiam perio* pro *suctam imperio.* c. 32. *nuntiavit* pro *pronuntiavit.* c. 46. *ubi* pro *uni sibi.* c. 40. *cornu in sinistro* pro *cornuum sinistro.* c. 56. *terram vivam* pro *terra, in qua vivamus.* 14, 18. *Nc probata* pro *Nero probata.* c. 22. *qet, urbis* pro *quiete urbis.* c. 28. *frisoribus* pro *fratris opibus.* 15, 25. *inhosta* pro *inhonesta. inhostus* Hist. 2, 31. pro *inhonestus.* Hist. 4, 62. *inhora* pro *inhonora.* Ann. 15, 69. pro *imminens exitium, mense exitium.* c. 71. *sin supplicio* pro *sine.* 16, 5. *lonquas* pro *longinquas.* Hist. 1, 46 *ins'.* pro *insuper.* et c. 51. c. 47. *omisisse tot fensas* pro *omisisset offensas.* 2, 21. *dum reportans gerunt*, pro *dum per tormenta ingerunt.* Quare scribendum forte, *dandumque domui Germanici interstitium pænitentiæ senilis.* Nunc quidem aliud nihil exsculpo. Sic *manus senilis* Ann. 6, 9. *senile corpus* 15, 63. *seniles artes* 3, 8. Non multum a scopo hic aberravit Boxhornius.

C. 10. *Lætus præsentibus et inanium spe*] Immo *specie.* tantundem fuisset *inani specie.* 13, 8. *Corbulo, corpore ingens, verbis magnificus et super experientiam sapientiamque etiam specie inanium validus.* quem locum, ubi pari modo peccabatur, recte asseruit Lipsius, et Flor. proxime viro : Dixi ad Velleium 2, 30. *specie in animum*, nam MS. Agr. *spe in animum, species amicitiæ* pro *spes* Lipsius ex MSS. ad Senecæ de Benef. 7, 31. *Speciem* sive imaginem, pro re vana, ponit frequenter Tacitus : iisque *vim* opponit ; ut pluribus nos ad Velleium l. c. Ann. 16, 32. *specie bonarum artium falsos* dixit, qui fallunt sub specie bonarum artium. Ann. 4, 44. *hunc admodum adolescentulum seposuit Augustus in civitatem Massiliensem, ubi specie studiorum nomen exilii tegeretur.* 6, 1. *speciem venturi simulare.* Atque ita passim noster.

AD LIBRUM VI. ANNALIUM.

C. 1. *Campaniam prælegebat*] An *Campaniæ oram*? ut Ann. 2, 79. *oram Lyciæ ac Pamphyliæ prælegentes.* Nil tamen muto.

Dona in promtos, minas adversum abnuentes] Scribo, *præpositique servi, qui quærerent, pertraherent, dono in promtos, minis adversum abnuentes, et sic retinerentur propinquus aut parens;* non *retinerent:* quod postremum vidit et Rhenanus. Simile mendum nos sustulimus alibi.

C. 2. *Scipiones hæc*] *Tanquam referret, Scipiones æque ac Silani.*

C. 3. *Quos neque dicta Imperatoris*] *Quos neque dicta nisi Imperatoris.* edicta enim Principum Ann. 1, 8. 5, 5. Hist. 4, 45. alterum Muretus vidit, alterum Rhenanus.

C. 4. *Accusator ac reus, juxta invisi, gratissimum spectaculum præbebatur*] Ursinus *præbebant:* nec improbo. *præbebantur* tamen propius accedit ad vulgatam: nec inelegans est epexegesis.

Noxiam conscientiæ pro fœdere haberi] *Noxia conscientiæ* puto. Vide nos ad 1, 40. et 11, 22. alii *noxæ conscientiam,* ut Muretus: et forte rectius.

C. 5. *Arguitur pleraque*] *Peræque* scribendum. Plinius Ep. 1, 2. *quod nihil eodem stilo peræque scripsisse videor.* vide Hist. 1, 76. tum, *Caium Cæsarem, quasi incertæ virilitatis,* cum Lipsio partim, partim cum Freinshemio. *peræque,* cum ipse solitus esset alios insimulare. Alibi apud nostrum non semel a nobis id vocabulum restitutum. *Die natali Augustæ* sic capio, quasi ideo novendialem hanc cœnam vocet, quod Augusta Tiberium peperisset, feralem ac exitiosum plurimis, ac proinde eam cœnam pro funesta ac novandiali habendam.

Neque cuncta a primoribus civitatis revincebantur] Forte *quin æque cuncta a primoribus civitatis revincebatur.* Sic *revincere crimen verbis* ap. Livium 6, 26. 40, 16. nam et pro *refellere* quandoque sumitur, et est Græcismus. vide nos ad 2, 15.

C. 7. *Et reum destinare properat*] *Properarat.*

C. 8. *Ob id reus amplecti*] Malo *reus palam amplecti.* Similis error commissus 4, 20.

Nec ideo adsequare] *Nec adeo.* Alii alia. *adeo* passim in *ideo* apud scriptores degeneravit. infra c. 15. *Ne tecta quidem urbis, adeo publicum consilium nunquam adiit.*

C. 9. *Precatusque per codicillos*] Malim *deprecatusque.*

C. 10. *Qua occupandæ Reip.*] *Qua* pro quatenus: perperam *quia* Muretus. infra 11, 7.

C. 11. *Et paucos intra dies finem accepit*] Lege, *sed finiens.* vel, quod malo, *finitam accepit. finita domus* Hist. 1, 16.

C. 14. *Sanus repertus apud fretum Siciliæ*] Alii *sane iis.* Videtur latere nomen oppidi aut vici, ubi repertus, forte *Canusii.* Aurelius *Messanæ.* Sed ea urbs in ipsa Sicilia.

C. 15. *Causis admodum vagis*] An *ambiguis?* Ita solebat Tiberius. *vagi sermones* alibi apud nostrum et *vagi rumores* apud Nasonem.

Ambigens patriam et declinans] Mirum, quod patriam pro Roma dixit. Scribebam *ambiens pariter ac declinans. ambire* pro *circumire* dixit apud Nasonem Met. 5, 361. *Ambibat Siculæ cautus fundamina terræ.* et sic passim scriptores.

C. 17. *Famam præceps dabat*] *In præceps* corrigunt. tamen et 4, 62. *præceps trahit.*

C. 19. *Aurariasque ejus*] Nil muta. Vide nos ad Velleium 1, 8.

Ne visere quidem diutius dabatur] Lege, *tutis dabatur,* pro *tuto dabatur.*

Exciderat sortis humanæ commercium vi metus] *Vim* in usu esse nostro, ac pro potentia frequenter sumi minime ignoro. Hic malim *sui metu.* Vide ad Ann. 4, 24.

C. 20. *Qualem diem Tiberius induisset pari habitu*] Lege, *qualem de die. de die potare* apud Horatium et Plautum. *apparare de die convivium* apud Terentium. apud Ciceronem Philipp. 2, 34. *cum perditissimis latronibus non solum de die, sed etiam in diem vivere.* Sic *de nocte* apud optimos scriptores. Vulgatum tuetur Gronovius Obs. 1, 2. *in diem, illo die.* Cato Orat. pro L. Antonio apud Priscianum 4, 11, (apud Putsch. p. 868.) *Beneficii postridie jussisti adesse in diem, ex die non ausi recusare.* Vel forte sic, *qualem die,* hoc est, quoque die. Livius 44, 5. *paullo plus septem millia die Romani processerunt.* nisi et

illic legas, *eo die*, v. Gronov. Et refer ad habitum oris: sive lætus, sive tristis. Vide nos supra ad 1, 10. Statio Silv. 2, 53. *vultumque tuo sumebat ab ore. Induere habitum* Ann. 4, 12. *affectum* Or. 6. Seneca Consol. ad Polybium c. 24. *Indue dissimilem animo tuo vultum. Vultum alicujus sequi* de Ira 3, 8. *Pendere ab alicujus vultu* de Benef. 6, 1. ib. 7. *Vultus tuus, cui regendum me tradidi, colligit rugas et attrahit frontem.* Vide simillima Ann. 4, 12. Sen. Consolat. ad Polyb. c. 24. *animum ex tuo vultu sument.* Sic Seneca Benef. 2, 2. *Itaque lætus facit, et induit sibi animi sui vultum.* Juvenalis Sat. 3, 104. *qui semper ex omni Nocte dieque potest alienum sumere vultum*, ubi plura ad rem. *Dissimilem fortunæ suæ indutus habitum* de Julio Cæsare Velleius 2, 41. In Epigrammatis *Corduba solve comas et tristes indue vultus.* Ovid. Amor. 3, 14, 27. *Indue cum tunica metuentem crimina vultum.*

Otium apud Rhodum] Lege *otio.* dum apud Rhodum agit otiosus, vel *per otium.* ut 12, 12. *militares artes per otium ignotæ.*

C. 21. *Quoties super negotio consultaret*] *Ta negotio.* MS. Flor. unde recte Pichena *tali negotio.* Vide nos 5, 4.

Præscium periculorum et incolumem fore] Voluit Tacitus, *Tum complexus eum Tiberius, ut præscium periculorum, at incolumem fore gratatur.* Sic 11, 17. *Magno, ut inter barbaros, prælio victor Rex*, ex castigatione Lipsii. c. 25. *sed ipse cohibuit consulem, ut nimium assentantem.*

C. 22. *Ideo creberrima et tristia in bonos, læta*] Lego, *ideo creberrima, ut tristia in bonos, ita læta apud deteriores esse.* Vide Freinshem. 11, 7. deinde *non eximatur* malo, quam *eximitur.*

C. 23. *Ne nunc incepto longius abierim*] Scribe, *aberrem.*

C. 24. *Diras imprecatur*] *Imprecabatur.*

C. 25. *Agrippina æqui impatiens*] Quæ parem non ferebat; utpote mulier ambitiosa. Male hic hærent homines eruditi. Sic cape illa, *æque Regibus insolita* Ann. 2, 42. et 1, 68. *æquis locis æqui Dii. Æqualitatem* alibi vocat. hoc et Petronius voluit 54. *æquum Mars amat.*

C. 26. *Continuus Principis*] An *Principi?*

C. 27. *In prioribus libris satis conlocavi*] *Concumulavi* forte. Hist. 2, 80. *omnia Principatus vocabula cumulare.* Sed forte *conlocavi* tollendum.

C. 28. *Et ore ac distinctu pinnarum*] *Colore* Pichena. Sed distinctus pinnarum ad colorem referendus. Scribe *decore ac distinctu pinnarum.*

Sed antiquitas quidem obscura] An *fidei obscura? Obscura fides* Hist. 1, 22.

Confecto quippe annorum numero] Lege *annorum M. numero.* Lactantius Elegia de Phœnice v. 59. *Quæ postquam vitæ jam mille peregerit annos.* Martialis 5, 7. *Qualiter Assyrios renovant incendia nidos, Una decem quoties secula vivit avis.* Seneca Ep. 42. *Phœnix semel anno quingentesimo nascitur.*

Suis in terris struere nidum] *Terris* paullo ante præcesserat. Scribo, *surculis e turis* vel *tureis.* Sic et Plinius eadem de re 2. *senescentem castæ turisque surculis construere nidum.* Solinus c. 33. Ed. Salmas. *Rogos suos struit cinnamis.* Volebam aliquando, *suis inferiis. Inferias* Casaub. ad Suet. Cal. 15. in loco Statii. *Inferias facere* Hist. 2, 95.—vel *sui cineris.* De Phœnice vide locum insignem apud Melam 3, 8. sub fin. et Zenonem Veronensem Homilia de Resurrect. Serm. 1, 16. p. 422. *Sepulcrum nidus est illi, favillæ nutrices, cinis propagandi corporis semen, mors natalitius dies.* Sermone 4. de Paschate, de Christo p. 272. *Morte sua vivens, sepulcri nido vegetatus, innumerabiles temporum metas perenni cursu una eademque orbita lustrans dies magnus advenit.* p. 288. ad Neophytos Sermone 5. *sacri gurgitis unda sepultus, ut sepulcri nido vivificatus resurrectionis jura gustaret.* Vide varios auctores, qui de Phœnice scripserunt, in notis ad Clementis Epistolam Ed. Angl. minoris formæ. Vide ejus descriptionem apud Ezechielem, veterem tragicum, emendatum a Vossio ad Melam 3, 8. Eusebium de Præp. Ev. 9, 29. et Hexaëmeron Eustathii p. 25.

Neque id temere, sed sublato myrrhæ pondere] Cur non casiæ, cinnami, nardi, costi, aut amomi? *burræ* fuit scripturá antiqua, absorpta priore syllaba, ac præcedenti vocabulo *sublato.* Lege *saburræ pondere:* sumtum a saburra navium, quæ stabiliores ut essent, inter navigandum, ad justam mensuram sabulo aut lapidum congerie saburrabantur. Transtulit et Maro ad aves idipsum in Georgicis 4, 194. — — *et sæpe lapillos Ut cymbæ instabiles fluctu jactante saburram, Tollunt.* Plinius de gruibus 10, 23 (30). *Certum est, pontum*

transvolaturas primum omnium angustias petere... mox saburra stabiliri. De iisdem Ælianus ubi agit, Hist. Anim. 3, 13. *saburram* lapidem ἔρμα vocat, quam volaturæ grues inglutire dicuntur. Solinus cap. 15 (10). *Grues volaturæ arenas devorant, sublatisque lapillis ad moderatam gravitatem saburrantur.* quo verbo et de echinis usus Plinius 18, 35 (87). *Echini adfigentes sese, aut arena saburrantes, tempestatis signa sunt.* hinc *saburrata mulier* Plauto Cist. 1, 2, 2. pro ebria: quod Suetonio est in Tiberio c. 62. *larga meri potione onerari.* Sic et Curtius 5, 7. *mens ebrietate gravata.* Vide et Casaub. ad Aug. Suetonii c. 77. Arnobii locum, quem Salmasius in editione sua perperam immutavit. Sed forte nihil hic mutari præstat. Vide Herodotum 2, 73. et Melam 3, 8.

Tentatoque per longum iter] *Per longum itinere* scribendum. Sic *iter tentare via negata* apud Horatium Od. 3, 2, 22. *Excursus breves tentare* apud Maronem Georg. 4, 194. *Tum tentanda via est, qua me quoque possim tollere humo* apud eundem ib. 3, 9. Supra A. 1, 69. *odia in longum.*

Subire patrium corpus] Male *subjicere* Salmasius. vide Vossium ad Melæ l. c. Usus est exsequiali verbo noster. Pedo de morte Drusi v. 207. *Certat onus lecti studiosa subire juventus.* Ubi nos nonnihil. Persius 3, 105.—*at illum, Hesterni capite induto subiere Quirites.* Apud Maronem Æn. 6, 222.—*pars subiere retro Triste ministerium. Subire humeris. Ipse subibo humeris.* Et *aquilam humeris in prœlio subire.* Sueton. Aug. c. 10. sed et perperam idem, Salmasius ad Solinum, *neque adolere* pro *atque adolere*, sacrificare. infra 14, 30. *cruore captivo adolere aras.* Nonius 1, 288. *adolere verbum est proprie sacra reddentium, quod significat votis aut supplicationibus Numen auctius facere.* apud Maronem Æn. 1, 708. *flammis adolere penates:* Servius, id est *colere. sed adolere proprie est augere. In sacris autem adolere per bonum omen dicitur. Nam in aris non adolentur aliqua, sed cremantur.* Æn. 3, 547. *Deo adolere honores.* Columella 12, 31. *si quod animal in mustum ceciderit et interierit, uti serpens aut mus sorexve, ne mali odoris vinum faciat, . . . id igne adoleatur,* ita optimæ S. Germani membranæ, non *aduratur*, ut vulgati. A. Gellius 17, 10. de Virgilio. *petivit oravitque a suis amicissimis impense, ut Æneida, quam nondum satis elimasset, adolerent* (al. *abolerent*). Cassius ad Tiberium apud Priscianum l. 9. p. 872. (hac pag. apud Putsch. legitur *adoluerunt*). *At contra Ægyptios ubi integrum anserem adoleverunt. Adolere altaria donis* Lucretio 2, 679. Et *honores aris adolere* Nasoni Met. 8, 740. Adi Scioppium Suspect. Lect. 2, 6.

C. 29. *Hortante Sexitia uxore*] An *Cossutia*? Certe tam obscurum nomen non convenit uxori Scauri.

C. 30. *Omittendæ delationis accceperant*] *Delationi.*

Abudius Rufo] An *Aufidius*?

Modicus severitate] *Severitatis* Muretus et Ursinus. ut 3, 72. *modicus pecuniæ. modicus voluptatum* 2, 73. *dignationis* 4, 52. *modicus originis* infra hoc libro c. 39. et 45. *modicus ædificationis*, ut videtur scribendum. Sic *formidolosus hostium* pro hostium metuente Ann. 1, 62. *vetus stipendii* Pichena sic corrigente 3, 66. *ferox scelerum* 4, 12. *Augustus potentiæ securus* 3, 28. *anxius potentiæ* 4, 12. *occultus odii* 7. *T. Livius eloquentiæ ac fidei præclarus* 34. *recens præturæ*, sic corrigo, 52. *erectus et fidens animi* 59. male a Pichena tentatum. *frequens et fœcundus mons silvæ* 65. *noxius conjurationis* 5, 11. *penates vacui Principis* 6, 51. *iræ properus* 11, 26. *trepidus admirationis et metus* 6, 21. *avidus Armeniæ* 31. *æquus absentium* pro absentibus 36. *insolens contumeliarum* 34. *animi indomita*, ut lego 1, 33. *retinens conditoris* 6, 42. *providus futurorum* 46. *impiger militiæ* 3, 48. *atrox odii* 12, 22. *certa sceleris* 66.

C. 31. *Senectutem Tiberii ut inermem despiciens*] *Ut inertem* malo.

Ultroque potentiam habet] An *adauget*? ut 4, 41. *sublatisque inanibus, veram potentiam augeri.* sed *addit* malim. 13, 46. *id quoque vinculum potentiam adjiciebat.*

C. 32. *Et barbaris cunctatio servilis*] *Servile* opinor, sc. videtur, res servilis. Sic *triste lupus stabulus* Maroni Ecl. 3, 80. *Triste rigor nimius* Claudiano de 4 Cons. Hon. 403. *turpe senex miles* Nasoni Am. 1, 9, 4.

Instituta Parthorum resumit] Vulgo *sumit*. MS. Florent. *insumit*. optime. Vide, quæ ad Papinium notamus. Redde et Livio 2, 9. *quia impenso pretio venibat in publicum omne insumto ademtum privatis.* Sic scribo. Aliter Gronovius. Idem 10, 17. *malle frustra insumtam operam, quam quic-*

quam incidisse, cur non satis esset Etruriæ consularis exercitus. Justinus 6, 5. *Prædarum sumtu.* forte *præda insumta.* Argumenta Trogi lib. 40. *cum sorore Cleopatra certamine insumto.* Sic libri scripti constanter : male reponunt *sumto.* Statius Theb. 12, 643. *dignas insumite mentes cœptibus.* 11, 627. *Talia dequestus paullatim insumserat iras Mortis.* Sic lego, non *sumserat.* 2, 38. — — — *medium cava nubila montis Insumere latus.* 5, 110. — *modo par insumite robur Luctibus.*

C. 33. *Mittitque qui auxilia mercede facerent*] Parum Latine: *mercede pacta accirent* puto. *mercede pacta* restitui Juvenali et Phædro. deinde mox rursus *accire Sarmatas* non *accipere.* uti Gronovius jam monuit. Nam *donis acceptis* mox sequitur. *pacto die* non semel apud nostrum. ut 13, 38. 15, 28. Possis et, *auxilia mercede pasciscerentur.* Sic Livius quoque 24, 49. et Ciceroni Paradoxo 6. *pactiones mercedum.* Hist. 3, 48. *pactis Aniceti exitium.* Possis etiam, *qui auxilia mercede arcesserent.* Cæsar. B. G. 1, 31. *accersere mercede.* et 7, 33. *atque ea pars, quæ minus sibi confideret, auxilia a Vercingetorige accerseret.* atque ita malo, quam *auxilia accire ;* quamquam æque est in usu, quod id mox denuo subsequitur. *accita Vitellii auxilia.* Noster H. 4, 73. *auxilio acciti sociis pariter atque hostibus servitium imponunt.* Ann. 6, 44. *Nec ultra moratus, quam dum Scytharum auxilia conciret.*

C. 35. *Contis gladiisque ruerent*] *Irruerent*, et deinde *conserta acie.* nam *frontis et tergi vice* jam occupavit Lipsius.

Et a propioribus vulneribus pedites adflictabant] Puto *et e propiori* sc. *loco.* Vide nos supra Ann. 3, 62.

C. 36. *Aliosque occultos consulit*] *Occultus* vel *occulto.*

C. 37. *Parata capessere*] *Capesseret.*

C. 38. *Et continuo abscessu*] *Continuos abscessus.*

C. 39. *Aut manus carnificum*] *Manu.* aut sanguinem manu carnificum undantem, vedelicet in carcere. nam *per domos* sua manu cadebant.

C. 41. *Ceterasque urbes, quæ Macedonibus sitæ*] Nihil mutandum. alibi dicemus.

C. 43. *Haud concelebrant*] Sic Pichena e vestigiis libri scripti, cujus lectionem accuratius perpende.

C. 44. *Fama atque ipso Artabano perculsus*] Sic Rhenanus. MS. ejus *percussus.* quod ne temere damnes. Vide, quæ nos ad Maronem eo de verbo annotamus.

C. 45. *Quanto modicus privatis ædificationibus*] An et hic *privatæ ædificationis?* dictum supra c. 30.

C. 46. *Ne nomen Cæsarum in ludibria et contumelias verterent*] Male sic Pichena e MS. *Verteret* pro *verteretur* probum est. nomen scilicet. Vide nos ad Ann. 1, 33.

Nihil e libidinibus omittebat] Puto *nihil e libidinibus omittebat impatientia, firmitudinem simulans.* Sic *impatientia silentii* Ann. 4, 52. *caritatis* Ann. 13, 21. *flagitiorum impatiens* infra c. 48. *Firmitudo* pro *vegeta* salute. contra *defectio* apud nostrum infra c. 50. Sic apud Nasonem 3 Pont. 4, 7. *Firma valent per se, nullumque Machaona quærunt.*

C. 47. *Acutiam*] Corruptum nomen, ut puto. f. *Aquiliam.*

C. 48. *Quam quod inter ludibria et pericula anxiam senectam toleravisset*] MS. Flor. *pericularia.* Scribe *pericula varia.* Sed sic Lipsius. possis et *paria.*

C. 49. *Et miseranda diu ferret*] *Disseret* puto. et sic Boxhornius. *in eundem* etiam *colorem* pro *dolorem.* quomodo Acidalius.

C. 50. *Per speciem officii manum complexus*] Male Lipsius *per speciem osculi.* 12, 56. *multitudo innumera visendi cupidine, aut officio in Principem.* Hist. 2, 1. *officium erga Principem.* et mox, *nullam officii gratiam.*

Sic Tiberius finivit] Pro finitus est, ut Martialis, Plinius in Epistolis, alii loquuntur. Justinus 27, 3. *æquo præcipitatus finitur,* ubi v. interpr. *finitus est* Vorstius in Valer. Max. 3, 2, 24. Sic *finitio* pro morte apud Gruterum p. 810, 10. NEVIA. PRISCA. SI. PERMANSERIT. VSQVE. IN. DIEM. FINITIONIS. SVAE. An repetendum τὸ *vitam. finivit vitam.* ut Ann. 14, 37. de Regina Boadicea: *vitam veneno finivit.* Petron. 103. *nec istud Di hominesque patiantur, ut vos tam turpi exitu vitam finiatis.* Seneca de provid. c. 6. *mors vos aut finit aut transfert.*

C. 51. *Egregium vita famaque*] *Vitæ famæque* malim. Sed vide Gronov. Obs. 1, 2. mox lego, *intestabili sævitia.*

AD LIBRUM XI. ANNALIUM.

C. 1. *Moneret Claudium, auri vim atque opes*] Quasi id per Sosibium docendus esset Claudius. Ceteroquin scio *magnam vim auri atque argenti* etiam apud Ciceronem occurrere in Tusculanis. In scriptis *caveri vim;* nisi quod de Flor. tacet Pichena. Unde legebam aliquando, *caveri e re vim atque opes.* Vide 4, 2. infra 12, 16. Ann. 1, 24. *Nullis satis certis mandatis ex re consulturum. in rem esse* Ann. 4, 33. *an hæc conquiri tradique in rem fuerit.* sic et Paterculus. V. not. ad 2, 125. *non abs re fuerit* Suetonius Aug. 94. Dom. 11. At codex Agricolæ, *moneret Claudium, caveret vim,* optime.

Gloriamque facinoris ultro petere] An *appetere?*

C. 2. *Mirum me esse*] Rectius cod. Agr. *esse me* paullo ante, *in omne flagitium obstrictos,* legit. Rhenanus pro *omni flagitio.* Scribe *in omnia flagitii obstrictos.* Vide ad 1. 40. sic infra Lipsius c. 5. *cuncta legum ex magistratuum in se trahens Princeps.*

Victo silentio] Sic Flor. recte. ceteri omnes *indicto.* sic 4, 8. *victo gemitu.* ubi inde interpretes.

Atque ille functam fato responderet] Puto, *ad quod ille functam fato responderit.* Sequentia optime a Mercero et Gronovio explicantur, nisi quod corrigendum initio periodi, *sed et consultanti.* deinde tollendum forte *ei.* nam cod. Agricolæ, *liberum mortis arbitrium ei permisit.* Sed rectius *reo permisit,* ut mox denuo restitui.

C. 4. *Quibus Petra cognomentum*] Malo *Petræ.*

Eaque imagine gravitatem annonæ dixisset quidam pampineam] Lego, *gravitatem annonæ prædixisse. Etsi quidam,* etc. tum paullo ante: *Reorum nocturnæ quietis specie alteri objecta,* non *verum* aut *species.* Rei nomen frequenter corruptum est apud nostrum, ut paullo ante.

Albentibus foliis] *Labentibus* malim. quæ Plinio 6, 24 (38). *decidua* dicuntur. Maroni Georg. 2, 133. *labentia ventis folia,* et *lapsa cadunt folia* eidem Æn. 6, 310. vel *flaventibus.* Idem Plinius 16, 6 (8). *flavescentia dum cadunt folia.*

C. 5. *Magistratuum munia*] *Munera* v. c. Agricolæ. Farnesianus Lipsii *nece.* Recte tollit Lipsius.

Materiam prædandi patefecerat] Forte *latam aream prædandi.* Sed Plinius Paneg. 31. *materiam et campum gloriæ Principis prosternere.* 13, 8. *videbatur locus virtuti patefactus.*

C. 6. *Quod si in nullius mercedem negotia tueantur*] MS. Lipsii et Agricolæ *negotiantur.* Lego, *quod si sine ullius mercede negotia tueantur.* vel, *si sine ulla sui mercede,* pro sua mercede, ut sæpe alibi: *sui dissimulatio* 13, 25. Possis et *sustineantur,* ut apud Horatium, *cum tot sustineas et tanta negotia solus.* quomodo et Cicero in familiaribus. Sed cum idem ad Att. 8. *negotium tueri* dixerit, maneat id illibatum, hic loci præstat. deinde cod. Agr. *pauciora fore crimina.*

C. Asinii et Messallæ] *Et M. Messallæ.* malim mox, *incorrupta vita facundiaque* cod. Agr.

C. 7. *Et postquam annuit tacens*] Cod. Agr. *Et postquam annuit, dicere incipiunt.* Flor. *tacere,* et manu recentiori supra scriptum *agere.* scribe, *et postquam annuit, ita fere incipiunt.* quod verum est. Ann. 11. 24. *ita exorsus est.*

Ut quis se alienis negotiis intendat] Τὸ *se* tollendum. Nam cod. Agr. *ut qui se.* Ann. 3, 37. *Neque luxus in juvene displicebat: huc potius intenderet.* Hist. 4, 79. *Namque et Civilis illuc intenderat.*

Cujus fructus ante præviderit] Sic Flor. at Agr. et ceteri *providerit;* quod malim.

Cogitaret plebem, quæ, toga enitesceret] Sic Flor. at cod. Agr. *quæ toga.* Lego *Cogitare et plebem. qua toga enitesceret.* Tentat hunc locum Ferrar. de re vestiar. 1, 33. p. 97. per *togam* recte Gronovius causidicinam accepit. *qua,* qua via, quomodo. Ann. 12, 58. *Utque studiis honestis et eloquentiæ enitesceret.* Sic et ibi malo quam *nitesceret* aut *notesceret* cum Lipsio. Ann. 14, 53. *Inter nobiles et longa decora præferentes novitas mea enituit.* Quintil. 2, 5. *cultus enitescit.* Plinius Paneg. 4. *enituit aliquis in bello, sed obsolevit in pace.* Seneca de Benef. 3, 32. *quid si quis in tantum processit, ut aut eloquentia per gentes enotesceret, aut justitia aut bellicis rebus.* malo, *enitesceret.* 7, 14. *contra fortunam luctata virtus enituit.* Liv. 4, 3. *dum nullum fastiditur genus, in quo eniterit virtus, crevit Imperium Romanum.* Sic *effulgere* Ann. 13, 13. *Forte illis diebus Cæsar inspecto ornatu,*

quo principum conjuges ac parentes effulserant. Seneca de Provid. c. 4. *Itaque quidam ultro se cessantibus malis obtulerunt, et virtuti iturœ in obscurum occasionem, per quam enitesceret, quœsiverunt.*

C. 8. *Et ad prœsentiam Cœsaris vectum memoravi*] Agr. *Armeniis Cœsaris vinctum memoravi. Vinctum* etiam Lipsiani codices. Forte, *quem imperitasse Armeniis, et C. Cœsaris vi vinctum memoravi.* Sic Dio 60, 8. Ita passim noster Ann. 1, 55. *vi Armenii cecidit.* infra c. 9. *Casus Mithridati datus est occupandi Armeniam vi militis Romani.*

Tria millia stadiorum invadit] Nescio, an satis Latine. tutius sit *evadit. evadere amnem* Ann. 12, 35, *discrimen evadere* et *facinus evadere* Ann. 14, 6, 7.

C. 9. *Fœdus repente faciunt*] *Iciunt* recte codex Agr. Sic et 12, 62.

C. 10. *Et recuperare Armeniam*] Tuetur hoc Gronovius. at Flor. *Armeniam habeat* et Vat. cod. Agr. *recuperare Armeniam in animo habebat.* ni vulgatum tuemur, legam cum Lipsio *recuperare Armeniam ibat.* immo et *reciperare Armeniam avebat.* quod et fluctuanti Lipsio venerat in mentem. *avebant visere* Ann. 12, 36. *avet animus* 4, 71. Possis et, *recuperandœ Armeniœ jam inhiabat.* quod verbum et alias in Tacito corruptum, vel, *et recuperare Armeniam hiabat. emtorem inducere hiantem* Horat. S. 1, 2, 88. *hiantes cupiditates* Hist. 1, 12. *hiatus prœmiorum* Hist. 4, 42. *hians compositio* de Orat. c. 21. *ad spem futuri hiare* Seneca Ep. 72 (73). sic et *inhiare dominationi* Ann. 4. 12. *inhiare hortis* 11, 1. 12, 59. *opibus* 16, 17. *Romulus uberibus lupinis inhians* apud Cic. Catil. 3, 8. *congestis undique saccis Indormis inhias* Horat. S. 1. 1, 70. *inhiare gazis* Seneca Herc. Fur. v. 167. *tenuitque inhians tria Cerberus ora* Virgil. Georg. 4, 433. cum quarto casu jungit Plautus bis, ter et Virgil.

Longinquam militiam aspernabantur] *Longinqua militiœ* sit pro Taciti genio. sic *longinqua imperii* Ann. 3, 43. sed et vulgatum nostro in usu.

Subjectis intolerantior] *Intolerabilior* Agr.

Sed claritate paucos pares fuisse uni Regum] Sic cod. Agr. Forte, *sed claritudine paucis parem seniorum Regum.*

Quis in Regnum acciperetur] An *acciretur.* vel, *adsciscereturs*

Potitusque regiam] *Rerum* cod. Agr. non male.

C. 13. *Probra jecerat*] *Jecerant.*

Plebiscitis] *Plebeiscitis* cod. Agr. *plebiscitis* Grotius. sed non tam plebi, quam omnibus civibus publicabantur.

C. 16. *Forma decorus*] An *formœ?*

Ex Catumero] Cod. Agr. et hic et infra *ex Actumero.* ut Vatic. idem a manu secunda *nomine Italicus*, non *Italus.* et sic denuo postea idem codex bis. quomodo et Mediceus.

Animo capessere] *Capesseret.*

Et Romanas opes insurgere] Lege *ei.* apud Val. Flaccum 4, 274. *paulatim insurgere fesso Integer.*

Alimonia] Codex Med. et Agr. *alimonio.* Sic Dictys 2, 19. *quod ejusdem œtatis atque alimonii non sine magno dolore divelli poterant.* Sic editio Merceri. Codex tamen meus, *alimoniœ.*

C. 17. *Nec patrem illi rubori esse*] *Nec patrem rubori* cod. Agr. sine *illi* et *esse.* Vide nos 2, 2. abest et a Gruteri Covaruviano. 12, 14. *quod unum reliquum.* libri veteres omittunt *erat.* mox *adversum Romanos* idem liber Agr.

C. 18. *Qui natione Caninefas*] Agr. *nationis Caninefatis, auxiliaris et diu meritis.* Forte *Gannasco nationis Canninefatis. auxiliaris is ex diu meritis.* et mox, *oram infestabat.*

Ceteras navium, ut quœque habiles] Lego *habilis.*

Legiones operum et laboris ignaras] *Ignavas* cod. Agr. et Farnesianus Lipsii. et placet. 1, 20. similia habes.

Vallum foderet] Nescio an Latine. forte *feriret.* Vide Freinsh. aut *cœderet.*

Cui tantum asperitas etiam adversus levia credebatur] Scribendum *adversus levia e re videbatur : vi* in *videbatur* absorptum a simili syllaba in *levia.* Hist. 3, 1. *quippe opperiri auxilia et trahere bellum e re videbatur.* ita scribendum. *e re* absorptum erat ab ultimis syllabis τοῦ *trahere.* ut et 12, 16. *obtineri relicto ibi prœsidio e re visum :* ubi nos vide. *in rem famamque videbatur.* Hist. 3, 8.

C. 19. *Prœsidium immunivit*] 14, 30. *prœsidium imponit.* 4, 49. *obsidium cœpit per prœsidia, quœ opportune jam muniebat*, ubi lege *immuniebat.* vel *immunierat.* vidit illic nonnihil Freinsh. et hic Gron.

Adversa in Remp. casura] *Casurus, ni prospere* cod. Agr. *casuras* in Mediceo. Forte, *cur hostem conciret, adversis in Remp. casuris? sin prospere.* quod posterius jam alii monuerunt.

Formidolosum paci virum] *Pati* cod.

Agr. non male. et mox *Igitur Claudius*, non *Ideo*.

C. 20. *Ut tamen miles otium exueret*] Frustra fatigant se in hoc loco. Otiosum fuisse Corbulonis militem ex superioribus c. 18. satis apparet. *exuere pacem* sic 4, 72. *pacta* 6, 43. *promissa* 13, 44. et similia.

C. 22. *Nullis palam neque cognitis mox causis*] Cod. Agr. *Interim Romæ neque cognitis*, etc. *Cn. Nonius insignis eques Rom.* Forte, *nullis palam clamve* (vel *neque palam neque clam*) *cognitis noxæ causis*. V. et ad Vell. 1, 12. Deinde Flor. *Nonius*.

De se Novius —— *conscios non edidit*] Nihil necesse Novii nomen hic repeti. Codex Agr. *de se confessus conscios non edidit*. Medic. et Farnes. *de se .... novi conscios*. Scribe, *De se novissime : conscios non edidit*. de se tandem fassus est, tormentis laceratus, sed causas, cur tentasset, non addidit, ut liquet ex superioribus. Ann. 1, 28. *ut novissimi ad culpam, ita primi ad pœnitentiam*. c. 51. *tota vi novissimos incurrere*. atque ita passim noster.

C. 23. *Suffecisse olim indigenas consanguineis populis*] *Consanguineis populis* est sexti casus, non quarti. quare nil muta. *Indigenæ Itali* olim populis suis ad Senatum implendum suffecerunt.

Velut captivitas inferatur] *Inseratur* MS. Ursini, et bene. Scribo. *velut captæ civitati inseratur*. Simile mendum Lipsius sustulit 13, 25. ubi is optime pro *in modum captivitatis* legit *captæ civitatis*. apud Justin. 39, 3. *cetera captivitatis mala*. MSS. nonnulli, teste Bongarsio, *captæ civitatis*. *Inseratur*, ut apud Ovid. Met. 13, 33. *Inserit Æacidis alienæ nomina gentis*. Hinc *insitus* pro adoptivo 13, 14. Add. ad Ovid. Am. 3, 7, 9.

Aut si quis e Latio Senator foret] Scribe, *quem ultra honorem residuis nobilium, aut si cui pauperi ex Latio Senatori, fore?*

Ferro vique ceciderint] Nolim damnasset Salinerius. Sic *vim* et *arma* conjunxit Hist. 4, 23. *vis armata* Ann. 4, 47. ni volumus τὸ *vique* temere repetitum e superioribus *proavique*.

Quid si memoria eorum inoriretur, qui capitolio et ara Romana manibus eorumdem prostrata] *Moreretur* cod. Agric. et Medic. Libri Lipsiani *memoretur*. Tum *manibus eorumdem per se satis* iidem cum Mediceo. Agricolæ liber *manubiis eorumdem per se satis*. Acidalius *arce* pro *ara*, et *iniretur* pro *inoriretur*; quod et mihi venerat in mentem. Sic *inire dapes* Statio. *Consilium inire* Nasoni in Fastis 3, 380. *inire verbis beneficium* Terentio Andr. 5, 1, 15. *æstimationem inire* Senecæ de Benef. 3, 8. *mensuras agrorum inire* Columellæ 5, 3. *inire somnum* Maroni Ecl. 1, 56. *rationem* passim. Aut lege *iteretur*. atque emenda Plinii locum Hist. Nat. 9, 15 (20). in quo desudavit Lipsius ad Ann. 12, 63. scribendum illic, *nec nisi iterantes pontum Byzantii capiuntur*. hoc est, repetentes pontum. vulgo *intrantes*. male. Vide Ambrosii locum a Lipsio productum. *iterare culpam* Hist. 3, 11. *tumulum* Ann. 2, 7. *vulnus* 6, 35. *iterata testudo* Hist. 3, 28. *iterare pugnam* Livio 6, 32. *iterare dicta, terram, campum, agrum*, Columella 2, 4. *aciem* alii, *æquor iterare, cursus, fortunam* Horatio Od. 1, 7, 32. 34, 4. 3, 3, 62. *vulnera* Statio. *revocatus in memoriam oraculi* dixit Justinus 7, 1. *repetitur memoria* Valer. Max. 2, 2, 7. Alia Justus Ryckius, Ger. Vossius, Gronov. En conjecturam nostram : *Quid si memoriæ horum immoremur* (vel *Quid si memoria eorum renovetur* aut *innovetur*) *quis e capitolio et arce Romana manubias Deorum pensastis*. quam proxime vestigiis Medicei libri et Agricolæ institimus. Ni mavis, *quid si memoria eorum revocetur, quis capitolium et arcem Romanam manubiis Deorum repensastis*. Forte et *Senonum* latet nomen sub nomine *eorum*. *manubiis* erat in codice Agr. unde *manubias* fecimus. pro *eorumdem*, *Deorum*. *ara* pro *arx* Ann. 14, 31. Seneca de Benef. 7, 19. Vide Lips. no. 157. Pro *per se satis*, *pensastis*, vel *pensitastis*, ut ad trutinam Senonum invidiose alludat. Sic Silius 4, 152. —*et vertice sacro Pensantes aurum Celtas umbone ferebat*. Horatius Ep. 2, 1, 29. *trutina pensantur eadem Romani*. Frontinus 1, 1, 10. *ne unius interitum multorum morte pensarent*. in Catal. Pith. p. m. 76. *sed vitæ brevitas pensatur laude perenni*. apud Livium 38, 24. de bello Macedonico : *Centurionem pensantem aurum occiderent, imperavit*. *pensandi* certe verbum alibi apud nostrum quater occurrit quinquiesve. *pensare* cum aliqua re Vorstius ad Justin. 5, 2. Justinus 28, 2. *adversus Gallos urbem eos suam tueri non potuisse, captamque non ferro defendisse, sed auro redemisse*. Castigandus et Valerius Maximus in hac narratione, 4. p. 189. ed. Vorst. ubi corrigo *Mille pondo auri, quæ Gallis pro obsidione capitolii omissa debebantur*. non *promissa*. Idem Valerius 7, 4, 3. p. 259. Ed. Vorst. *ad pactionem omittendæ obsidionis compulerunt*. Apud Justin. 43. extr. *Massili-*

enses publicum et privatum, aurum et argentum contulerunt ad explendum pondus Gallis, a quibus redemtam pacem (per Romanos) cognoverant. Ergo falsum est, nullum supervenisse. *Manubias* volunt esse Gellius 13, 24. et Nonius 5, 39. *pecuniam ex hostili præda vendita redactam*, eoque differre ab ipsa *præda*. Certe Valerius Max. sic videtur cepisse utcumque id vocabulum 7, 6, 5. de illo, qui in obsidione Casilini murem captum ducentis denariis alteri vendebat, post fame mortuus; *fame consumto manubiis sordium suarum diu frui non licuit.* Hoc est pecunia ex mure vendito redacta. Idem 8, 14, 2. *D. Brutus Accii Poetæ versibus templorum aditus, quæ ex manubiis consecraverat, adornavit.* Vide Marmor Ancyranum et Inscript. Marii (apud Grut. p. 436, 3.) ubi inter alia de manubiis Cimbricis et Teutonicis ædem Honori et Virtuti ædificasse dicitur. hinc *manubialis pecunia* apud Suet. Aug. 30. Apposite Asconius in Verr. 1, 60. *Manubias* quoque dici antiquis *spolia quæsita de hoste nobili per deditionem. manubiæ* ad res sacras pertinent. Livius 29, 8. de Pyrrho. *Proserpinæ etiam intacti omni ætate thesauri, præterquam quod a Pyrrho, qui cum magno piaculo sacrilegii sui manubias retulit, spoliati dicebantur.* mox vocat *sacram Deæ pecuniam.* 10, 46. *Æris gravis tulit in ærarium trecenta nonaginta millia; de reliquo ære ædem Fortis Fortunæ de manubiis faciendam locavit, prope ædem eidem Deæ a Servio Tullio dedicatam.* 33, 27. *L. Stertinius ex ulteriore Hispania.... L. millia pondo argenti in ærarium contulit, et de manubiis duos fornices in foro boario fecit.* 36, 36. *ludos eos de manubiis, si quam pecuniam ad id reservasset, vel sua ipse impensa faceret.* Ergo manubiæ haud illatæ ærario. 43, 4. de Lucretio Prætore: *is eo tempore in agro suo Antiati erat, aquamque ex manubiis Antium ex flumine Loracinæ ducebat.* Vide reliqua. Valer. Max. 1, 1, 3. extern. *detracto Jovi.... aureo amiculo, quo eum tyrannus Gelo e manubiis Carthaginiensium ornaverat.* Vide Vorstium, p. 28. et sic Cicero de Nat. D. 3, 34. Invidiose autem Deorum manubias vocat, quasi spolia Diis capitolinis detracta, aurum et argentum Deorum cultui destinatum in capitolio, quo deditionem redemerint suam Romani. facilis autem mutatio e *manubiis* in *manibus.* nam et in marmore Ancyrano *manibiæ*, non *manubiæ*, dicuntur. Vide Voss. Gramm. 1, 12. p. 60. et c. 29. p. 108. ex *eorumdem* fecimus *Deorum.* nam *dem* enatum est ex diversa scriptura, cum *Deorum* olim legeretur et *Deûm*, quod posterius ab ipso Tacito profectum: vel certe *dem* est correctio *eorum:* quasi librarius voluerit, *Deum* reponi oportere. Fors et sit, ut scripserit noster, *manubias Deorum dependistis. dependere pecuniam*, habes apud Senecam de Benef. 2, 21. *Etiam ab aliquo tali accipiam pecuniam, quam pro capite dependam.* 3, 8. *hic pecuniam pro addicto dependit.* 5, 1. *beneficium paratus es pro ingratis dependere.* et est id verbum apud veteres scriptores passim obvium. unde *depensare* quomodo *dispensare*. Sed *repensastis* mihi videtur commodissimum. quo verbo frequenter usus Velleius. eidem *rependere caput auro.* Senecæ Suasoria 6. *consularia capita auro rependuntur.* Sic alibi in codice Med. Ann. 11, 4. pro *Poppææ sentiam*, quod est in vulgatis, legebatur *assenesssentiam.* Similia et alibi deprehendimus, ut in fragmento Petronii Traguriano. forte et *dem* pro *de*, ut *fæde* voluerit. Similes istius codicis errores congessimus Ann. 1, 10. et 5, 4.

C. 24. *Nec minus insignes viros*] Latet nomen gentis. paullo ante Flor. et Agric. *sed terræ gentes in nomen nostrum coalescerent.* non *gentesque.* Vide supra 4, 40.

C. 25. *Ut nimium assentantem*] Forte, *nimium assentandi*, pro *nimium in assentando.*

C. 26. *Ut senectam Principis opperirentur*] *Senecta opperiretur* Flor. Pichenæ: et puto ferri posse.

Ut flagitiis manifestis] *Flagitii* scribe. atque ita Acidalius. Vide Rhenan. Ann. 13, 23. Sic solet Tacitus. Vide ad Ann. 6, 30. *manifestus ambitionis.* Ann. 14, 29. *cogitationis magnæ, conjurationis, criminum, delicti, offensionis, pavoris, vanitatis*, et similia apud nostrum.

Summa adeptus] *Summam* cod. Agr. sc. Imperii. et sic Rhenanus e Budensi libro.

C. 27. *Subisse*] Videtur aliquid excidisse. an *templa subisse?* Paullo ante lege *suscipiendorum liberum causa.*

Sed nihil compositum] Τὸ *sed* mendosum aut superfluum.

C. 28. *Cubiculum Principis exsultaverit*] Lege omnino, *persultaverit.* ni mavis *cubiculum per Principis.* Sic Catullus ep. 29. *perambulare omnium cubilia.* Vulgatum tuetur Gronovius ad Livium 29, 6.

C. 29. *Circa necem Cæsaris*] *C. Cæsaris* bene Freinshemius. Sic et nos castigamus supra c. 8.

Narcissus, et solum id immutans] *Et* abest a libro Rhenani et Agr. pro quo *ut* Flor. bene. Forte, *ut solum id imputans.* Persistit, inquit, Narcissus in proposito, sed dissimulans, et quasi collibertis imputans tantummodo silentium suum, pollicitus fore, ne resciret ex se Messallina, quid inter illos actum esset. Vid. Hist. 1, 87. et Savilium ad Hist. 1, 71. *Celsus, servatæ erga Galbam fidei crimen confessus, exemplum ultro imputavit:* qui multa ex historiarum libris et Suetonio huc congesset. quibus adde H. 1, 38. *hoc solum erit certamen, quis mihi plurimum imputet.* 2, 85. *posse imputari Vespasiano, quæ apud Vitellium excusanda erait.* c. 31. *contra illi initium belli nemo imputabat.* Suet. Ner. 36. *Cum quidam crimen ultro faterentur, nonnulli etiam imputarent.* Juvenalis Sat. 5, 14. — — *imputat hunc rex Et quamquam raram, tamen imputat.* Ubi lege *haud rarum,* vel *haud carum. Imputare* passim apud Senecam. *imputatus a servo denarius* de Ira 3, 33. vid. Vorstius in Justin. 38, 5.

C. 30. *Quod ei cis Vectium, cis Plautium dissimulavisset*] *Quod ei cis Vetticis Plautio* MS. Flor. et Agr. *quod Cicios, Vectios, Plautius dissimulavisset.* an *Cincios?* Vide Senecam ludo de morte Claudii.

C. 31. *Tum potissimum amicorum vocat*] *Potissimum quemque* bene cod. Agr. ut volebat Freinsh. In eodem *discidium,* non *dissidium,* et sic semper. denique mox idem *quibus dubitantibus et incertis ceteri circumstrepunt.*

Eo pavore offusum] *Eo pavoris effusum* cod. Agric. bene. Sic *effundi in amplexus, lacrimas, questus,* noster alibi. Ann. 1, 54. *effusus in amorem Bathylli Mæcenas.* Alterum minus Latinum, pro *eo pavore effuso.*

Per domum celebrat] *Celebrabat* cod. Agric.

C. 32. *Sed undique nuntii incedunt*] Puto tollendum τὸ *incedunt,* vel *intendi* legendum. infra c. 37. *cum impetu venientium impulsæ fores adstititque Tribunus.* mox, *Lucilianos in hortos* ut et c. 37. cod Agric. cum aliis.

Consilium adimerent] *Eximerent* cod. Agric. Sic *exemit dissimulationem nox. diem unum supremo examini eximere* Hist. 3, 81. nec aliter Mediceus et Budensis.

In complexum patris pergerent] Malim deinde *aures adiret, elementiam expeteret.*

Id repente solitudinis] *Repentinæ* malim.

Quo purgamento hortorum eripiuntur] *Egeruntur* forte. immo *excipiuntur, evehuntur* dixit Varro de L. L. 4, 31. *Sirpea, in qua stercus aliudve quid evehitur.*

C. 33. *Dum in urbem vehitur*] *Dum in urbem refertur vehiculo* codex Agr.

C. 36. *Paribus lasciviis*] Lego, *paris lasciviæ ad cupidinem et fastidia.*

C. 37. *Cum impetu venientium pulsæ fores*] Lege *impulsæ,* apud Nasonem Amor. 1, 6, 51. *Fallor, an impulsa est animoso janua vento.* Seneca Nat. Quæst. 4, 1. *Adulationi opus esse non claudere ostium, sed aperire, et quidem sic, quemadmodum amicæ solet, quæ si impulit, grata est, gratior, si effregit.* qui locus adhuc mendosus. Vid. Lips. et Gronov. ad Ann. 12, 6.

C. 38. *Honesta quidem*] Locus difficilis.

AD LIBRUM XII. ANNALIUM.

C. 1. *Cælibis vitæ intonanti*] Sic scripti, unde *intoleranti* fecere. at cod. Agr. *cælibis vitæ insolenti:* quod placet; nisi *intoleranti* confirmatur a scriptis, quod nondum liquet. mox pro *digna ostentare* frustra sunt, qui censent legendum *dignas.* vide nos ad Ann. 1. 35.

C. 2. *Haud quaquam novercalibus odiis usura in Britannicum*] Pichena notat *visura Germanicum* ex antiquis editionibus, et puto in Florentino quoque sic fuisse. certe Agr. sic cod. Lege *odiis ursura Britannicum.* quomodo *premere odiis.* Val. Flaccus 7, 93. *hoc omnis odiis urgete tyranni Imperiisque caput.* Ann. 13, 15. *urgentibus Agrippinæ minis.* et *urgere ferro,* ibidem.

Dignum prorsus Imperatoria fortuna, stirpem nobilem, et familiæ Claudiæ,

quæ posteros conjungeret] Non est credibile, Pallantem imprudenter ostentasse Claudio Neronem, tamquam dignum Imperatoria fortuna, cum in vivis esset Britannicus. Deinde, cur solius Claudiæ familiæ posteros hoc matrimonio conjungi dicit, cum Agrippina æque ac Claudius Juliam quoque familiam contingeret? Præterea occulte ostendit, Octaviam quoque Domitio posse desponderi: quod et factum postea, uti liquet ex subsequentibus. Apparet nimirum librarii properantis error, qui post τὸ *familiæ*, deceptus cognatione literarum, *Juliæ* omiserit. Id ipsum et subodoratum Freinshemium serus adverti. Post Agr. codex *expertæ fœcunditatis*, non *experta*. et paullo ante *dignam prorsus*. probe utrumque. Sic concinna totum locum: *At Pallas id maxime in Agrippina laudare, quod Germanici nepotem secum traheret, dignam prorsus* (nempe Agrippinam) *Imperatoria fortuna, stirpe nobilem et familiæ Juliæ Claudiæque, quæ posteros conjungeret: ne femina expertæ fecunditatis, integra juventa, claritudinem Cæsarum aliam* (vel *alienam*) *in domum inferret. Inferre*, ut Ann. 3, 30. *Volusio vetus familia, neque tamen præturam egressa, ipse Consulatum intulit.* Hist. 2, 48. *se primum in familiam novam Imperium intulisse.* Familiam Juliam Claudiamque pari modo conjungit Ann. 4, 9. 5, 1. 6, 8. et 51. 15, 23. *Claudiæ et Juliæ gentis* Valer. Max. 5, 5, 3. Ann. 14, 22. *Rubellius Plautus, cui nobilitas per matrem ex Julia familia.* Nam Ann. 3, 5. legendum, ut jam alii monuerunt, *circumfusæ lecto Claudiorum Liviorumque imagines.*

C. 3. *Ventilando pellicit*] Forte, *eo pellicit.*

Insigni triumphalium] Scribe *insignium triumphalium* sc. magnificentia. vel *insignium triumphi* ut Ann. 12, 38. *censentur Ostorio triumphi insignia.*

Nisi indita et jussa] *Induta* verum est. Sic Caligula eum de die habitum, quem Tiberius sumsisset, induebat. Vide Indicem. Ovid. Amor. 3, 14, 27. *Indue cum tunica metuentem crimina vultum, induere oris habitum* noster 6, 20. *societatem induere* 12, 13. *hostilia induere* c. 40.

C. 4. *Decora et procax*] Lege *sed.*

Fratrum non incestum] *Fraternumque* codex Agr. *fratrum* tamen cum aliis scriptis Gron. tuetur.

Accipiendis suspicionibus] Lege *arripiendis.* ut 15, 54. *tunc primum arreptis suspicionibus.*

C. 5. *Quin et incestum*] Diximus de hoc loco nonnihil ad Ann. 2, 2.

Ubi ille unum se civium] Vide nos ad Velleium 2, 31. Malo tamen amplecti scripturam cod. Agr. *Unum se, et civium consensui imparem.* Forte, *et tot civium.*

C. 6. *Statueretur immo documentum*] Forte, *modo documentum*, vel, *in domo.* ut Hist. 1, 15.

Tempore addito percrebuisse] Nil muta. hoc est temporis auctu. Sic *addita ætate* Plinius 11, 48 (108).

C. 7. *Ut Messalina rebus Romanis illudenti*] Lege *illudente.*

C. 9. *Despondeturque Octavia*] *Desponderet.*

Nobilitati plebique] *Plebeique* cod. Agr. more antiquo.

C. 10. *Bellis infaustus*] *Belli* cod. Agr. uti Lipsium Modius jam monuerat.

C. 11. *Alumnum urbis spectatæ*] Lege *urbi.*

C. 12. *Ceteros præminebat*] *Ceteris præerat* cod. Agr. Sic et Lipsianus et alii. Nil tamen mutandum, vel si quid mutetur, scribe, *ceteros præire.* vide nos ad Ann. 3, 66.

Summam fortunam in luxu ratum] *Fortunæ* liber Agric. an *summa fortunæ?* etsi et scripta lectio proba.

Quia hiems occipiebat] *Occupabat* liber Agric. quomodo Muretus volebat. Sic de moribus German. c. 22. Hist. 2, 17.

C. 13. *Campis propinquabant*] *Campos* Agr. cod. quomodo et apud Maronem libri nonnulli. Livius 30, 25. *terras appropinquare* MSS. vide Gronov.

Sedes Assyriæ] Codex *Assyriæ* addit *et Arbela castellum illustre fama*, non *insigne*, quomodo Lipsius conjecerat.

Equi ubi pharetras] Lege *qui.* deinde *Rursum Deus* non *rursus* liber Agr. sed *rursus* non est tentandum. Vide 13, 14.

Nocturno visu demonstrat] Non demonstrat nocturno visu, sed per dejectas feras. Puto, *Deus qua silvas pererraverit nocturno cursu* (vel incursu) *demonstrat.*

C. 14. *Quod unum erat reliquum*] Bene cod. Agr. non agnoscit τὸ *erat.* aberat et a Budensi. et paullo ante *Acbarus Arabum Rex.*

Profligatis obversis] *Profligatis ebusis* cod. Agric. Latet gentile nomen. f. *Odrusis.*

C. 15. *Cotyn juventa rudem*] *Juventæ* malim. dictum alibi. Sic *fessa senum ac rudis pueritiæ ætas* ex MS. 15, 38. 4, 8. *rudis ætas nepotum. ru-*

dis certaminum Orat. c. 5. *rudis bonarum artium Agrippa Postumus* Ann. 1, 3. *facinorum non rudis* 12, 51. *rudes animi* 3, 26. mox, *Julio Aquilio* cod. Agr.

Qui Adorsorum genti præcellebat] Forte *gentem*. Vide nos Ann. 3, 66.

C. 16. *Nostris in armis*] Armati Romano more, ut Romanis sic mentirentur.

Obtineri relicto ibi præsidio visum] Scribo, *obtineri e re relicto ibi præsidio visum.* Vide nos Ann. 11, 18. sed et mox c. 17. forte scribendum, *custodia cingere arduum visum e re, ut belli potius jure caderent.*

C. 17. *Plerisque Centurionum*] *Consiliariorum* cod. Agric. et alii. Forte *commanipulariorum.* ut Hist. 4, 46. et infra c. 38. *præfectus tamen et promtissimus quisque e manipulis cecidere.*

C. 18. *Nullis propriis odiis infensum*] Τὸ *nullis* abest a libris veteribus. Codex Agr. *propriis odiis non infensum.* Laudavit jam Lipsius.

C. 19. *Prece haud degenere*] *Degeneri* cod. Agr. deinde idem, *quod suam dextram exemplum petendæ veniæ delegerit.*

C. 20. *Atque Claudius*] Forte *ad quæ Claudius.* et deinde, *dubitavit tamen acciperet.*

Et libido vindictæ adigebat] *Adjacebat* cod. Agr. an *adacuebat?* deinde idem codex, *solum frugum egenum, tædium.*

Cui inopi] *Quin* cod. Med. Lego *quia.*

C. 21. *Dimitte et quære*] Quos dimitteret? Puto *i, mitte.* mitte aliquem.

C. 24. *Ad sacellum Larium*] *Larum* cod. Agr.

C. 25. *Adnotabant*] Adoptavit Tiberius Germanicum, sed fratris filium, ejusdem proinde gentis, non externæ.

C. 26. *Sive verum, sive periculis commendatus*] Lego *sive e vero, sive periculis commendatus.*

C. 27. *Cui nomen*] Cod. Agric. sic transponit, *cui nomen ex vocabulo ipsius inditum.*

C. 30. *Dum adipiscerentur dominationes*] Lege *apiscerentur dominationis.* ut 6, 45. *dum dominationis apisceretur.* ubi vide Pichenam. tum mox cod. Agric. *egregia adversus nos fide, incertum suone an servitii ingenio.* non male. sed τὸ *incertum* tolli potest. Sic infra c. 67. *nec vim medicaminis statim intellectam socordiane Claudii an vinolentia.*

C. 31. *Cinctosque castris*] Æstuant hic homines eruditi. et codex Agric. *junctisque castris:* quomodo ipsum Agricolam legere vult Lipsius. Flor. *cunctaque junctis castris.* id est, continuatis castris, sed verum est *junctoque castris.* Sic *ponte jungere fluvium* et *ripas.* ni mavis, *cunctaque castris Annonam inter et Sabrinam fluvios cohibere parat.*

C. 32. *Imbuendis sociis ad officia legum*] *Legionum* Boxhornius. male. Sic Statius in silvis 1, 1, 28. ut lego, *Et minor in leges iret socer et Cato nostras,* hoc est, sub leges.

C. 33. *Locorum fraude*] *Locorumque* bene cod. Agr. ut Boxhornius conjecerat.

Qui pacem nostram metuebant] *Pacem an iram* quidam codices. Forte *pacem irritam* vel *infidam.* Sed vide Gronovium.

Catervaque majorum] *Majore* cod. Agr. et forsan recte. ut desinant torquere se hoc in loco interpretes.

C. 35. *Ardorem exercitus incendebant*] *Incendere ardorem* durius insolentiusque dictum videtur. Malim igitur, *intendebant.* deinde rectius cod. Agr. *dum missilibus certatur.*

Plus vulnerum in nos et pleræque cædes oriebantur] *Et peræque cædis oriebatur,* scribendum.

C. 36. *Fama ejus evecta insulas*] *Insulam* puto, hoc est, ipsam Britanniam.

C. 37. *Ubi tribunali adstitit*] *Tribunal* malim ex more Taciti.

Nam si vos omnibus] *Non* cod. Agr. et deinde *oblivio sequetur.* ut volebat Lipsius.

C. 38. *Ac ni cito vicis*] *E vicis* lego cum Faerno. Cod. Med. *nunciis* pro *vicis.* deinde *copiæ, tum copiarum occidione* cod. Agric. Lege *quantum copiarum.* Ann. 6, 2. cod. Med. *tam* pro *tamquam*, et *quam* pro *quamquam*, Hist. 4, 33. *Fortissimus quisque e Batavis, quantum peditum erat, funduntur.* c. 59. *Tutor valida manu circumdatos Agrippinenses, quantumque militum apud superiorem Rheni ripam, in eadem verba adigit.* Vita Agr. c. 15. *quantum enim traxisse militum si sese Britanni numerent.* 15, 37. *quantum juxta nemoris et circumjecta tecta consonare cantu.* Sic et *quod sociorum* Ann. 2, 52. *quod auxiliariorum* Ann. 4, 37. *militum* Hist. 2, 44. *sociorum, roboris, alarum cohortiumque, frugum, armentorum, biremium, nationum, peditum.* atque ita porro, infra c. 56. *occidioni exemti sunt.*

C. 40. *Auctaque et apud hostes*] Forte *aucta æque apud hostes* etc. *fama, atque illo.*

E Jugantum civitate] *E Brigantum* cod. Agric. quod ipsi Agricolæ Lipsius adscribit.

Quod nobis prævisum] *Provisum* cod. Agric.

Multa copia honorum] An *bonorum?*

C. 41. *Congiarium plebi*] *Plebeis* cod. Agr. lege *plebei*, ut et supra.

Nero triumphalium veste] Lege *triumphali in veste*. et sic Acidalius. Vide Boxhorn. vel *cum veste*. *cum pullo conspectus est* Floro 4, 2. Gronov. ad Livium lib. 2, 9. mox delet codex Agric. τὸ *sunt*.

Ac nisi pravitas tam infensa] *Impensa* cod. Agr. ac deinde *erupturam*. *impensa* etiam Lipsio e libris se probabat. *impensa cura* Hist. 1, 31. *impensius* Ann. 1, 34. 3, 16. 44.

C. 43. *Infestos perrupit*] *Infensos* cod. Agr. et deinde *commeatus portabantur*.

Permissa est] Tollo τὸ *est*.

C. 44. *Annis suis metuens*] *Submetuens* cod. Agr.

C. 45. *Promta nunciat*] *Promota* malim.

Copias filio tradidit] *Tradit* cod. Agric. et *irruptione*. tum *scelere et pecunia verterentur*. ut alibi.

C. 46. *Quamquam in tempore validiores*] *Eo in tempore*. Simile prorsus supra ex MS. notat Pichena. et sic 15, 7. etc. ubi male mutat Grotius.

Et satis cognitam] An *ei?*

Ne dubitaret armis] *Ne dubiam rem armis q. in con. mallet* cod. Agr. In cod. Ursini, *Ne dubitaret armatus*. Lego *ne dubiam rem arma æqua ac incruenta conditione mallet*, vel *dubiam rem in armis*.

Accelerare] *Acceleraret*.

Seque præsidio abituros minitarentur] *Præsidium tradituros* cod. Pichenæ. Mediceus, *seque præsidium ammis minitarentur*. Recte *omissuros* Freinshemius.

C. 47. *Provisum illic sacrificium imperatum*] Lege *provisum illic sacrificio jam parato* vel *sacrificium jam paratum*. ut *provisum venenum* 15, 64. nisi et illic *veneno* legimus. Vide aliorum conjecturas. certe hic malo *provisum sacrificio*, ob gratiorem sonum. Ann. 4, 25. *Ab Romanis cuncta prælio provisa*. *Id rei prospectum esse* Flor. 3, 6. ex vestigiis optimi libri Nazar.

In artus extremos se affuderit] *Suffuderit* cod. Agr. an *artus extremos suffuderit?*

Decidisse simulans] *Cecidisse* malo. Scil. se, tum, *qui ei vincula admovebat*, non *ea*, nam de iis nihil dictum. Sed verius est, *clam vincula admovebat*. Immo lege, *qui vim clam* (vel *clanculum*) *admovebat*. Sic et *Celsus* 7, 26.

Quod dedecorum barbaris trahebatur] Forte, *quo dedecore coram barbaris trahebatur*. Ann. 13, 5. *Ita specie pietatis obviam itum dedecori*. 6, 51. *in scelera simul et dedecora prorupit*. *coram barbaris*, in conspectum barbarorum. *coram* aliquando pro palam. 4, 75. *Tiberius Agrippinam cum coram Cn. Domitio tradidisset*. Ann. 6, 8. *spectamus porro, quæ coram habentur, abditos Principis sensus exquirere illicitum*. 4, 8. *Vos Disque et patria coram obtestor*. 3, 14. *absurdum videbatur ipso Germanico coram id ausum*. 13, 38. *de his, quæ in commune consulerentur, totis exercitibus coram dissertaturos*. 15, 24. *legionibus coram*. 13, 32. *Isque prisco instituto, propinquis coram, de capite famaque conjugis cognovit*. 15, 61. *Poppæa et Tigellino coram*. 11, 2. *Messalina coram*. *Seneca coram* 13, 21. Ex quibus locis cum liqueat, *coram* a Tacito semper postponi substantivo, etiam hic legendum videtur, *quo dedecore barbaris coram trahebatur:* Cicero tamen in Pisonem, *coram genero meo*. immo et ipse Tacitus Ann. 14, 59. *Talem eum Centurio trucidavit coram spadone*. *Dedecorum* non recordor Latine dici*.

* Sed Platus habet Bacchid. 5, 2, 73.

C. 48. *Omne scelus externum*] Lego, *Plures tuta disserunt in commune*. *Scelus exter*. Vide Indic. *in communi ponere* 13, 27. *In commune nihil derogarent* ibid.

C. 49. *Ignavi animi*] *Ignavia* lege: et sic alii.

Cum privatus olim conversatione scurrarum iners otium oblectaret] Sic castigavit Lipsius egregie, non tamen assecutus scopum in omnibus. Codex Agr. *quin privatus olim comessationum curas et iners otium objectaret*. Lipsii codices: *cum privatis olim conversationes* (Vatic. *cursationes*) *curaret iners otium objectaret*. Mediceus, *cum privatis olim*. Scribe *cui in privatis olim comessationes scurra et iners otium oblectarat*. *in privatis*, in re privata constitutus, privatis annumeratus. non dissimili modo apud Livium *in privato, in publico animadvertebant*. de *comessationibus* Claudii vide locum Suetonii a Lipsio

jam productum. occurrit id vocabulum apud nostrum non semel. Suet. Tito c. 7. *Ad mediam noctem comissationes cum profusissimo quoque extendebat.* *Scurræ*, parasiti. *copreas* vocat Suetonius Claud. 8. ut recte MSS. *a copreis per ludum excitabatur Claudius.* Glossæ MSS. *Scurra, parasitus, buccellarius, Scurra, qui copriatur. Scurra, qui incopriat.* Horum usus in conviviis hilarioribus. vide Plinium Epist. 9, 17. hinc et *scurra palati* apud Juvenalem 2, 87. de Vitellio noster Hist. 2, 87. *Aggregabantur e plebe ... scurræ, histriones, aurigæ, quibus ille amicitiarum dehonestamentis mire gaudebat.* de Gallieno Trebellius Pollio c. 17. *Mensam secundam scurrarum et mimorum semper habuit.*

C. 51. *Ubi quati uterus*] *Quatitur uterus* lege, ut cum sequentibus hæc cohæreant.

Modo timore æger] *Terrore æger* cod. Agr. forte *terrere ægram*, vel *timere æger*. Certe locus, ut circumfertur, non est sanus.

Distringit Acinacem] *Destringit.* mox cod. Agr. *ripam ad Araxis trahit.* sic alibi noster.

Ipse præceps Hiberos] *Ad Hiberos* cod. Agr. Lego, *ad Hiberos patrium in Regnum pervadit.*

Placida illuvie spirantem] *Eluvie*, non *illuvie* Gronov. ad Livium 1, 4. quem vide.

C. 52. *An per venenum exstinctus esset*] *Exstinctio*, sine *esset*, puto. Cod. Agric. *exstinctum esse.*

C. 53. *Statuiturque ut ignaro*] Farnesianus Lipsii et Budensis, et cod. Agric. *in servitute: sin consensisset, pro liberta haberetur*, truncatis intermediis. Etiam bene. Medic. *in servitute sui consensisset, pro libertas haberentur.* Lege, *ut ignaro domino* (sc. ejus servi, quocum rem habuerant) *ad id prolapsæ in servitute, sin consensisset* (sc. dominus) *pro libertas haberentur.*

Et fixum est ære publico] *Fixum publice* cod. Agric.

C. 54. *Jam pridem Judeæ impositus*] *Tum primum Judææ impositus.* cod. Agr. non male. Vide Lipsium.

Cuncta malefacta sibi impune ratus, Parum Latine. Puto, *sibi itura ratus*, vel *abitura*. idque rectius. Terent. Eun. 5, 2, 13. *Credin' te impune abiturum.*

Postquam cognita cæde Caii] *Cæde ejus* cod. Agr. ut et alii. Forte, *postquam cognita Caii cædes, et vi haud temperatum esset: Nam manebat metus*, vel, *postquam cognita Caii cæde.*

Jussis haud obtemperatum est. sed manebat] Paucis tangit seditionis causas, quas in rebus a Caio gestis uberius erat persecutus. Infra Hist. 5, 9. *Jussi a Caio Cæsare effigiem ejus in templo locare, arma potius sumsere*, quæ confirmant τὸ *jussis.* Sed cum satis liqueat, librum hunc esse mutilum, ut et priorem, multa deese videntur de hoc Judæorum motu. Sed sentit aliter Gronovius.

Arma militum interjecissent] *Intercessissent* cod. Agric. Forte *interseruissent.*

C. 56. *Claudius triremes et quadriremes*] Scribe C̄. *Claudius triremes.* h. e. *Centum Claudius triremes.* vide nos ad Petronii fragm. Tragur.

Ne vaga effugia forent] Puto *ne qua vagis effugia*, vel, *ne vacua. vagis* id est, fugientibus. Ann. 13, 39. *Hortatur ut hostem vagum, neque paci aut prœlio paratum, sed perfidiam et ignaviam fuga confitentem exuerent sedibus.* 15, 10. *disperso milite, qui vagum hostem promtius sustentavisset.* deinde *sat tamen spatii amplexus.* nam Acidalii *sat spatium*, non facit ad gustum.

Chlamyde aurata præsedere] *Præsidere* cod. Agric.

C. 57. *Et incuria*] *Et* abest ab Agr. cod. et a Budensi.

Ad lacus ima et media] Manifeste corruptum. Lego, *ad lacunæ media.* tollo etiam τὸ *fuit.*

Gladiatorum spectaculum] Malo *gladiatorium.*

Aut fragore et sonitu exterritis] Locus perplexus. Puto, *gravi fragore et sonitu exterritos.* refer ad *cunctos.* truncata vocabula in veteri codice passim occurrere, supra jam monuimus. vide 1, 20. et 5, 4.

C. 58. *Eloquentiæ gloria nitesceret*] Malim *enitesceret.* ut monui 11, 7. male Lipsius *notesceret.*

Vetera facunde] *Verum facunde* cod. Agr. et sic Muretus.

Impetrat] *Perpetrat* cod. Med. et Lips. quod notandum. Certe Plautus quoque sic videtur usus hoc verbo Casina: *Nam cur non ego id perpetrem, quod occepi, ut nubat mihi.* Noster infra 14, 11. *Quanto suo labore perpetratum, ne irrumperet curiam.* deinde *publicum munus* pro *publico onere* ponit. hinc *immunis* Hist. 3, 5. *remissum id munus.*

C. 59. *Legatus is Tauri in Africam*] *Legato Tauri* non minus concinne cod. Agr. deinde puto, *postquam reverterant*, non *revenerant.* Sic passim scriptores castigatæ Latinitatis.

Indigna sorte perpessus] *Indignas sortes*. cod. Agr. *indignasque sordes*, ni fallor. quod ad reatum refer. *suscipere sordes* Ann. 4, 52. 6, 8. *quibus infensus esset, metu ac sordibus conflictabantur*.

C. 60. *Ac ne fortuito prolapsus videretur*] *Prolapsa* forte, *vox* nimirum, quod præcessit.

Proinde haberi] *Perinde*, et sic Pichena.

In possessione judiciorum locaretur] An *in possessionem judiciorum revocaretur?* tum lege *bellarint*. nam cod. Agr. *bellarent*. idem mox *et quæ vicerant*. Sic et Mediceus. Puto *quæ evicerant*. Sic solet noster.

C. 61. *Sacram et tantum Dei ministram*] *Et tanti Dei*, et mox *dubium haberetur* codex Agr. Forte *sacram ei tanto Deo min.* vel *ejus Dei*. nam *sacer* regit subinde etiam secundum casum, de quo nos ad Prudentium. *tantum*, ut 14, 64. *cum jam viduam se et tantum sororem testaretur*.

Quod uni concesserat] Omnino scribendum *quod doni*.

C. 62. *Simul vehendo commeatu*] *Subvehendo* lege. 13, 51. *temperata apud transmarinas provincias frumenti subvectio*. Sic et c. 53. *copiæ per mare subvectæ*. 15, 4. *provisi ante commeatus, quorum subvectu pauci avidius progressi sunt*. Sic et Livius.

C. 63. *In extrema Europa*] *In extremo Europæ* cod. Agr.

Prævisa locorum utilitate] Forte *ubertate*. Sic mox *fertili solo*.

C. 64. *Cui accipitrum ungues*] Forte *accipitrini*. paullo ante *examen apum* non *apium*. Cod. Agr. et *Tribuno, Prætore ac Consule*.

Animum devinciebat] *Demulcebat* cod. Agr.

Quæ filio dare Imperium] Forte, *quæ cum filio dare Imperium*, vel *daret*, et *nequiret*. Sed vide hic Gronovium et Interpretes 13, 56. quibus tamen non accedo, nam de locis per illos productis, eos sanos esse nondum liquet.

C. 65. *Nullum Principi meritum*] *Nullum e Principe metum* Muretus et Acidalius. Sed cur ergo dixit supra, *certam sibi perniciem, si Britannicus rerum potiretur?* Locus corruptus. Scribo, *nullum Principatui inferri meritum*. deinde Medic. *ad novercæ*. hoc est, *at*.

Majore flagitio] Cod. Agric. *flagitio majore tacere*. lege, *majore flagitio id taceri*.

C. 66. *Oblatæ occasionis propera*] *Præpropera* cod. Agr. est. exquisitum aliquid, rectius *præpropere* idem codex infra 13, 8.

C. 67. *Infusum delectabili cibo boletorum venenum*] Τὸ *delectabili* non placet. Lego *delecto ad id habili cibo boletorum*. *habilis juventa* Ann. 4, 53. *legiones parum habiles prælio* 15, 26. *capessendæ Reip. habilis* Ann. 12, 41. sic in loco Hieronymi ad Ann. 6, 11. de Messalla Corvino apud Lipsium, lege *inhabilem potestate esse se*. Cic. de Or. 1, 54. *Si mihi calceos Sicyonios attulisses, non uterer, quamvis essent habiles et apti ad pedem*. apud Curtium 4, 9. *opportuna explicandis copiis regio erat, equitabilis et vasta planities, ne stirpes quidem et brevia virgulta operiunt solum*. Lege, *equiti habilis*. *Equitabilis* legit Loccenius, et interpretatur ἱππάσιμος; sed non persuadet. *Habilis frumentis terra* Columella 2, 2. *habilis pandendis retibus locus* Plinius 9, 8. Curtius 8, 14, 4. *inequitabilis campi*. ubi forte *equiti inhabiles* legendum. de fungis et boletis vide Plinium Nat. Hist. 22, 23 (47.) *Fungorum lentior natura et numerosa genera, sed origo non nisi ex pituita arborum. Tutissimi qui rubent callo, minus diluto rubore quam boleti. Mox candidi velut apice flammis insignibus pediculis. Tertium genus suilli, venenis accommodatissimum*. Quia esu fungorum multi periere, *ancipitem cibum* vocat Plinius et Juvenalis 5, 146. *Vilibus ancipites fungi ponentur amicis*. Seneca Ep. 95. *quid tu illos boletos, voluptatum venenum nihil occulti operis judicas facere, etiam si præsentanei non fuerant*. leg. *obfuerant*. Sic et de morte Agrippinæ, tale quid circumspicit Nero, quod fortuitum videri posset. infra Ann, 14, 3.[a]

[a] In loco Plinii legendum *Flaminis* pro *flammis*. Cf. Harduinus.

Socordiane Claudii an vinolentia] Agr. liber, *secordia mentis a Claudio bili an vinolentia*. Mediceus *socordiane an Claudii vi an vinolentia*. Lege, *socordiane Claudii, an vi vinolentiæ*. vide ad 4, 48. ubi habes *vim epularum*.

C. 68. *Dum res firmando Neronis Imperio componuntur*] *Dum quæ res forent firmando* cod. Agric. lege *dum quæ e re forent*. Vide nos supra 4, 2. et 11, 1.

Jam primum] Forte *tum primum*. et *dolore evicta*. Sic *evictus his* supra c. 25. *precibus uxoris evictus* 4, 57. *evicta blandimentis vitæ* 15, 64. *ad miserationem evicta* 11, 37.

AD LIBRUM XIII. ANNALIUM.

C. 1. *Exitum irritaverit*] *Exitium* Agric. cod. ut alii legunt. et mox idem *adigitur ad mortem.*

C. 2. *Et pari in societate*] *Et parum* Medic. et Agr. unde optima Boxhornius, *et rarum.* Vide nos ad Ann. 4, 52.

Et comitate honesta] *Modesta* malim. Sed nil mutem. *honesta*, nullis malis artibus instructa.

Flaminium Claudiale] *Flamini Claudiali* cod. Agr. an *flaminicæ ut Claudiali?*

C. 3. *Intentus ipse et ceteri*] *Et ceteris* cod. Agr. an *intentis ipso et ceteris?* Latet aliquid an *intentius?* Ann. 1, 52. *Paucioribus Drusum laudavit, sed intentior et fida oratione. intentius se excusare* 3, 35. *dicere intento ore*, Dial. de Orat. c. 11.

Quibus otiosum est vetera] Cur *otiosum*, senioribus magis quam juvenibus? Nec *otiosum* satis Latine dicitur hoc sensu. Lego *quibus ambitiosum est.* Ann. 14, 22. *nova et ancipitia præcolere avida et plerumque fallax ambitio est.*

Quæ deceret Principem] *Et quæ deceret* bene codex Agr. mox malo *Caio Cæsari*, quam *C. Cæsaris.*

Animum in alia] *Animum ad puerilia* cod. Agr. an *vernilia? fœdum studium* vocat 14, 14.

C. 6. *Septendecim*] *Septem et decem* cod. Agr. deinde idem, *multi prœlia quoque*, non *num.* lege *simul si prœlia.*

Deligeret] *Delegerit* cod. Agr.

C. 8. *Remaneret*] Rectius cod. Agr. *remanerent.* deinde *cohortibus aliis, quæ Cappadociæ hiemabant.* eleganter. mox *validissima est, consuleret, itinere præpropere*, idem. quod videtur e diversa ortum scriptura, cum alii codices *famæ inserviret*, alii *consuleret* haberent.

C. 9. *Spectaculo esset*] *Essent* cod. Agric. deinde *mutarat.*

Forte prior ea de causa adito Rege] Locus mendosus. *fortuito* forte, ut sæpe alias.

Inclinatione quadam etiam hostium] Lege *hostes.* præfert ad emendationem Boxhornius.

C. 10. *Argento vel auro*] *Auro, argento vel auro* cod. Agr. Forte *ære, argento vel auro.*

C. 11. *Jactandi ingenii*] *Causa jactitandi* rectius cod. Agr. Paullo ante *ordine emotum* malo, quam *remotum.* Livius 6, 38. *lictores, qui plebem de medio emoverent, misit.* Sic idem et alibi. et Virgilius 6, 524. etc.

C. 12. *Cui vocabulum Acte fuit*] Lege *Actæ.* dictum alibi 4, 72.

Ne severioribus quidem] *Senioribus* cod. Agr. ut Med. et alii. recte 14, 54. *Possumus seniores amici quietem spondere.*

Uxore ab Octavia nobili quidem et probitatis spectatæ] Lege *nubilique eidem et.* de nobilitate nugæ. Possis etiam *nubili pridem.*

C. 13. *Senecæque permitteret*] *Seque nec ei permitteret.* cod. Agr. Lege *seque Senecæ.* quomodo jam et Lipsius et alii subodorati. Nam Mediceus *sæpe nece.* Senecæ se totum ex illo permittebat Nero, non adhibita matre in partem consilii.

C. 14. *Demovet Pallantem cura*] Cod. Agric. *Demoliri Pallantem a cura rerum.* Non male. *amoliri Octaviam* 14, 59. Hist. 1, 13.

Ire Pallantem, ut ejuraret] Lege *ejurarent.* et refer ad multitudinem, quæ abeuntem comitabatur, quasi mox renuntiaturam ejus amicitiæ. *Ejurare Pallantem*, ut *ejurare imperium, magistratum, provinciam.* Adeo fortunam plerique sequuntur, pauci nos. Exemplum et infra habemus c. 19. de Agrippina: Seneca Ep. 9. *Florentes amicorum turba circumsedet; circa eversos ingens solitudo est.* ubi plura ad rem. Epist. 70. de Libone Druso reo: *Cum æger a Senatu in lectica relatus esset non sane frequentibus exequiis (omnes enim necessarii deseruerant impie non reum sed funus) habere cœpit consilium de consciscenda morte.*

Trunca manu] *Tunicata* cod. Agr. pro *truncata.*

C. 15. *Ut quidem experimento*] Forte *futili. Futilis* Servio, *qui commissa non reticet.* Similia peccata vide 5, 4. *et quidem* cod. Agr.

Ludicra Regnum lusum] Mediceus *R. regnum.* cod. Agr. *Romæ Regnum ludo sortientium.* Lege *de more Regnum lusu sortientium.*

Ille constanter] Malim *incunctanter.* deinde cod. Agr. rectius *exemerant.* vulgo *exemerat.* Ann. 4, 22. *Non cunctanter pergit Tiberius in domum.* Hist.

2, 52. *ne cunctanter excipisse victoriam crederentur.* c. 86. *haud cunctanter Vespasiano accessere.*

Occulta molitur] Lege *occultam.* nempe necem.

C. 16. *Ut vox pariter et spiritus ejus raperentur*] Aut dele *ejus*, nam præcessit, aut lege *præclusi* vel *elusi.* 15, 64. *hausit frustra, clauso corpore adversus vim veneni.* Livius 22. *Inventi sunt quidam mersis in effossam terram capitibus, quos interclusisse sibi spiritum apparebat.*

Resistunt defixi] An *restant?* sed tantundem est.

Primum ab infantia] *Prima* cod. Agric. ut volebat Acidalius.

C. 17. *Cui plerique etiam hominum ignoscebant*] Non capio. Sed vide Gronovium. malo *plerique tamen.*

C. 18. *Nec defuerunt*] *Defuere* cod. Agric.

Domos, villas, id temporis quasi prædam divisissent] Sic codex Agr. non *villasque et prædas.*

Conjugi Imperatoris olim] Sic Lipsius, aliter scripti *Imperatoris solitum et* cod. Agric. Forte *Imperatoris solitæ*, tum *et ut matri. Solita Regibus* Hist. 5, 8. *Solita inertia* Germ. 45. *solita alimenta* 4, 60. sic *sueta bello, servitio, armis, Regibus*, et similia noster. *alendis liberis sueti.* Ann. 14. 27.

C. 19. *Diu percara*] *Præcara* cod. Agr.

Et sæpius jam audita deferens] *Differens* cod. Flor. Lege *disserens*, infra c. 21. in fine. Sic passim noster. Mox scribo *pari ac Neronem gradu. ac Nero* vix Latinum est. V. Gronov. c. 55. *quasque vacuas, eas publicas esse.*

Ex clientibus suis] *Clientulos* cod. Agric. lege *clientelis. clientelæ* sæpe pro *clientibus.* Sic *servitia, matrimonia. obsidia* pro *obsidibus* infra.

Conjugioque ejus etiam imperio] Omnino legendum *conjugio fretam et suetam Imperio.* Vide Indicem in *suescere.* Infra c. 42. *studiis inertibus et juvenum imperitiæ suetum.* vel *assuetam.* Just. 31, 1. *Negantes, eum æquo animo sub legibus vivere, assuetum imperio.* ubi vide Berneggerum. Flor. *etiam perio:* unde perperam etiam Pichena *etiam pacto.* Cod. Agr. *etiam Imperium et Rempubl.*

C. 21. *Remp. judicaturus*] Puto *vindicaturus*, sc. *sibi.* et deinde *deerunt.* at codex Agr. *invasurus.* Sed *judicaturus* bene se habet de me, scil. *deerunt* omnino lege.

C. 22. *Et variis mox artibus*] *Sed.* deinde distingue *At, Silana in exilium acta, Calvisius quoque etc. relegantur.*

C. 25. *Acciperet ictus*] *Exciperet* rectius cod Agr. Sic *vulnera adverso pectore excipere.* Cicero Verr. 5, 3. *tunicamque ejus a pectore abscidit ut cicatrices Populus Rom. judicesque aspicerent, adverso corpore acceptas.* Diximus ad Vellei. 2, 116. deinde idem codex, *et ore perferret:* et mox *feminasque illustres.* quomodo et alii. denique *adagnitum oraverat*, non *agnitum*, quomodo et Budensis liber.

Nero autem metuentior] An *metu cautior? metu intentior* Boxhorn. Vide nos ad Ann. 1, 20. *metu occultior* 14, 22.

Et plerosque gladiatorum] Itane? *tot gladiatores?* Forte *peritissimosque gladiatorum.* artis gladiatoriæ peritissimos, quo certior esset. Hist. 2, 8. *mancipiorum valentissimum quemque armavit.* an *promtissimum?* Ann. 14, 7. *iret propere duceretque promtissimos ad jussa.* H. 2, 35. *plures transgressos per promtissimos gladiatorum aggreditur.*

Arma inferrent] Cod. Agr. *inserebant.* quod verum opinor. *inserere se dubitantibus* 5, 4. *fortunæ* Hist. 2, 61. Lucanus 9, 1071. *secreta quod arma Movit et inseruit nostro sua tela labori. inserere nomen famæ* de Orat. 10. *inserere querelas* H. 1, 23. *inserit se terris mare* Vita Agric. 10.

Milesque theatro rursum assideret] *Theatra* scribe: de quo nos ad Valer. Flac. 5, 536. nam plura in urbe theatra. *theatris corrupti, emolliti, milites* H. 2, 21. 3, 2.

C. 26. *Consensum Senatus illi, an auctor*] Sic cod. Agr. quomodo Lipsius castigandum censebat. Florent. *ille an auctor. illi* sc. Senatui. tum puto, *ut nequaquam æquo cum jure.* mox cod. Agr. *intenderent impudentes vel pœnarum.*

C. 28. *Cum quibus lege agi possit*] *Quibusquam* cod. Agr. mox idem, *contentiones proprias exercere*, non *exercuit.*

C. 30. *Damnationem antevertit*] *Antiit* bene cod. Flor. et Bud.

C. Aminius Rebius] *L. Annæus Rebius* cod. Agr.

Misso per venas sanguine] Lege *emisso.* Sic apud Lucanum 7, 625. *Quis cruor emissus perruperit aera venis.*

Inque hostis cadat arma sui] Item Seneca Epist. 70.

Præcipuæque opes] Puto, *quæsitæque opes bonis artibus, inoffensa tot Impe-*

ratorum avaritia malitia fuere. Cod. Agr. *militia.*

C. 81. *Repertum sit*] Cave mutes. Vide nos 1, 10. deinde cod. Agr. *res illus tres scribendas annalibus.*

C. 32. *Qui ovasset de Britannis nupta*] Sic cod. Agr.

C. 33. *Traxit senecta*] An *Senatus consultum?*

A quo Lycii res repetebant] *A quo Ligures repetebant,* cod. Agr. recte, ut opinor. sic repetundarum crimen.

C. 34. *Acriter sumitur*] Præstat *resumitur.*

C. 35. *Munia Romanorum*] Lege *Romano more.* aliter Freinshemius.

Quasi nova et mira] *Quasi et nova et mira* cod. Agric. Forte, *ut nova ita mira.*

Ipse cultu levi] *Cultu avi* cod. Agric. *cultu vili* lege. Sic Ovidius Her. Ep. 15, 75. *Veste tegor vili, nullum est in crinibus aurum. Vilis vestis* etiam est apud Lucanum *levis cultus.* contra Ovid. Am. 2, 10, 5. *operosæ cultibus ambæ. levis cultus, levis armatura* Lucan 7, 508.

Signa reliquerat] *Reliquerant* et *luebant* cod. Agr.

C. 36. *Inque ea contumelia*] *Quin ea in contumelia* præstiterit puto.

C. 37. *Huc quoque et illic volitans*] A Cornelii manu esse opinor *hucque et illuc volitans.*

Præfecturas petere] *Peteret.* tum *proditore sui.* τὸ *sui* abest ab Agr. Medic. et aliis scriptis. Puto *proditionis reo.*

In contrarium vertebantur] *Vertebant* puto. atque ita cod. Agric. et Muretus, sic infra c. 46.

C. 38. *Ideo arma non numerum finiri*] Cod Agr. *tum, et hinc majorem inferri.* bene.

Abscedere militem] Scribe *abscedere milites sua quemque in castra jubet.* Sic H. 4, 62. *paventes quisque. vincti quisque* Ann. 1, 44. 15, 35. *objectantes* Hist. 2, 44.

Procul astitit] Cod. Agr. *abstitit.* Sic Virg. passim. Vide Rhenanum ad c. 56.

C. 39. *Pa-i aut prœlio paratum*] *Sat paratum* malo mox. cod. Agr. *sed perfidia et ignavia fuga confidentem.* Non male.

In deditionem veniebant] *Venere* cod. Agr. et mox *itinere deductæ legiones.*

C. 40. *Et dato die prælium incipere*] Forte *et enato die,* vel *elato.* Vid. ad Claudian.

Audentius progressus] *Ardentius* cod. Agr. bene. mox *obsidioque circumdaret.* quod probo. *Obsidium* pro obsidione usitatum nostro.

C. 41. *Præmissaque levis armatura*] *Præmissa levi armatura,* ni fallor. nam cod. Agr. *levi.*

Velut Numine oblatum] Puto *lævo velut Numine.* nam mox *quasi infensantibus Deis.*

Nam cuncta extra tecta hactenus sole illustriora] Sic cod. Agric. *tum quod repente mœnibus cingebatur, ita atra nube* et *disjectum est.*

C. 42. *Veterem ac diu partam*] Immo *dudum partam.* In Florent. *du* pro *dum.*

C. 43. *Neminem alium electum*] *Delectum* Flor. et Agric. bene.

C. 44. *Adversam patris voluntatem*] Lege *aversam.* Sic cod. Agr. Virgil. 12, 647. *quoniam superis aversa voluntas.*

Custodiam cubiculi] *Cubilis* cod. Agric.

Et questu incensus] *Et quæsiti census* cod. Agr. lege *eo questu incensus,* vel *quo.*

C. 45. *Initium fecit*] Lege ex cod. Agric. *fuit.* deinde codex idem *T. Ellio.*

C. 46. *Ire ad illam, sibi concessam*] *Ubi concessam* cod. Agr. et Bud. Lege *uni sibi concessam,* sic supra alicubi simile mendum sublatum ab Acidalio. et sic ille Ann. 14, 52. *eloquentiæ laudem uni sibi adsciscere.*

Sed accepto aditu] Lege *arrepto aditu.*

Imparem cupidine se] Tolle τὸ *se.* in cod. Agr. *in partem cupidinis.* mox bene idem, *matrimonium omittere.*

Ibi se summa fortuna dignam videri, at Neronis pellicem ancillam] Idem codex. lege *digna intueri.*

Æmulatus ageret] *Angeret* omnino scribendum. æstuavit in hoc loco vir summus Hugo Grotius. *bellica Germanici gloria Tiberius angebatur* Ann. 1, 52.

Potestatis temperantior] *Temperator* cod. Agr.

C. 47. *A Tiberio avo usque ad domum*] Sic idem codex Agric. *Tiberio abusque* bene Lipsius.

Pons Milvius] *Mulvius* idem codex. recte.

In eo tempore] Lege *eo in tempore.* ut sæpe alibi.

C. 48. *Auditis Puteolanorum legationibus, quas diversas plebs et ordo*] Cod. Agr. et sic alii. Vide Gron. *ordo Mutinensis* H. 2, 52.

C. 49. *Quæ si summa dissimulatione*] *Quod* cod. Agric. ut volebat Muretus.

C. 53. *Prohibentur conatus honesti*] *Cohibentur* cod. Agr.

C. 54. *Imbellem ætatem condentes admovere*] Cod. idem.

Bona æmulatione] Lego *et bonæ æmulationis*, vel *boni æmulatus*, quomodo solet Tacitus. possis et *honesti æmulatus. et boni æmulatio* legit Juretus ad Symmach. 4, 56. Cicer. ad Att. 6, 3. *Licit eum solus ames: me æmulum non habebis*. Seneca de Benef. 1, 9. *Si quis nulla se amica fecit insignem, nec alienæ uxori annua præstat.*

C. 55. *Tutum exilium orabant*] *Postulabant* cod. Agr.

Quinquaginta annorum obsequio] *Et quinquaginta* cod. Agric. et Med. Lege *se quinquaginta.*

Aliquando transmitterenter] Forte *vix aliquando*, et *campi*, non *campis*.

Hominum famam] Sic cod. Agr. Sed *famem* emendatum.

Solum deinde respiciens] *Despiciens* cod. Agric. puto *suspiciens*. Lege *dispiciens*. Catullus 66, 1. *Omnia qui magni dispexit sidera mundi.* mox lege: *sidera advocans.*

C. 56. *Deesse nobis terra, in qua vivimus*] Opinor addendum *potest. in qua vivamus, potest.* Sic *esse* repetitum Hist. 1, 3. *Nec enim unquam atrocioribus Populi Romani cladibus, magisve justis judiciis approbatum est, non esse curæ Deis securitatem nostram. esse ultionem.* ibid 1, 30. *Perdere iste sciet, donare nesciet.* Seneca Suasor. 2. *Nescio, an vincere possimus, vinci non possumus.* Sen. de Ira 1, 16. *Putavit, aut sibi noceri ne a Jove quidem posse, aut se nocere etiam Jovi posse.* Interpretes hic non satisfaciunt. aiunt sic Lipsium et Muretum restituisse ad Ann. 12, 64. Forte, *deesse nobis terra quit vivis.*

Pari metu exterriti] Puto *exterritis et Bructeris. ceteris quoque.*

C. 57. *Arescentc unda*] Unda non arescit. Puto, *arescentem, sed unda.*

Cuncta victa] *Victa* non erat in cod. Agr. Forte *jumenta, vicos.* Vid. Rhenan. et Gronov. infra 14, 30. *Præsidium posthac impositum vicis.* Forte *cuncta, ceu victimæ, occidioni dantur.*

Civitas Juhonum] *Vibonum* Flor. *Jubonum* cod. Agric. Forte *civitas Ubiorum.* Confirmant, quæ adduntur, *ferebanturque in ipsa nuper conditæ coloniæ mœnia.* Colonia Agrippina recens condita. bis terve in Historiis *Vibiorum* pro *Ubiorum.* paullo ante bene idem codex Agric. *hostiles in se vertebaut.*

Aut alio humore niterentur] *Niterentur* abest a Flor. Cod. Agric. habet *perfunderentur.* omnino tollendum est. Sed scribo, *non vi fluvialis aquæ.* Sic *vi Nili* apud Justin. 2, 1. ubi nunc *sive Nili* male legitur. nam *vis Nili* præcesserat. paullo ante cod. Agr. *passim arripiebant.*

Et ira cladis] Puto *et injuria cladis irritati agrestes*, vel *vi irritati.* 16, 4. *lætabantur per injuriam publici flagitii,*

Tegmina corpori direpta] *Derepta* omnino cum cod. Agr.

Profana ex usu polluta] *Profano ex usu* puto. *Viliori* non habet cod. Agr. et puto ab aliis abesse.

C. 58. *Octingentos et quadraginta*] Lego *octingentos atque triginta.*

AD LIBRUM XIV. ANNALIUM.

C. 1. *An fecunditatem et verum animum*] Hoc est, sincerum amorem et affectum. perperam sollicitatis locus. Sic *versus affectus* H. 1, 15. Plinius Ep. 8, 6. *Scio quam sit tibi verus et ingenuus animus*, notante Grutero. Noster infra 14, 61. *an, quia veram progeniem Penatibus Cæsarum datuva sit.* Symmach. Ep. 1, 8. *veri amoris indicium.* Cicero, suggerente Grævio Ep. 12, 16. *Non nescis, quanti te faciam, et quam pro nostro veterrimo verissimoque amore omnibus tuis commodis gaudeam.* Curtius 10, 5. de morte Alexandri: *Persæ comis suo more detonsis non ut victorem et modo hostem, sed ut justissimum gentis suæ Regem, vero desiderio lugebant.* Justinus 24, 3. *quos Ptolemæus ultra modum veræ affectionis amplexus,*

osculis diu fatigat. — Deinde scribe, *verum animum timeri, neve uxor saltum in injurias patrum, iram populi etc. aperiat? Saltum aperire.* Curtius 6, 5. *Una ratio erat cædendo aperire saltum. Saltus* ubi greges pascebantur, qui obsepiri solitus. unde et *septa* pro *saltu* Lucan. huc alludit Plautus Casina 5, 2, 41. *ubi illum saltum video obseptum, rogo ut altero sinat ire.* Livius 39, 32. *aperuit saltum usque ad fluvium Macram.* 44, 4. *Attalum et Misagenem præsidio esse saltum aperientibus jubet. aperire campum* noster H. 2, 25. *portum* Ann. 16, 23. *sinum pandere fortunæ occurrenti* H. 1, 52. *fenestram aperire famosis carminibus* Suet. Tiber. 28. ubi vid. Casaub.

C. 2. *Quæ simul suo periculo et infamia Neronis anxia*] Malim *sui periculi et infamia Neronis.* sic Ann. 4, 59. H. 3, 38. alterum tamen et Tacito in usu, si sana loca.

C. 3. *Quod otium lacesseret*] An *capesseret? capessere parata* Ann. 6, 37. sic sæpe noster. Vel lege *otio marcesseret.* apud Justin. 30, 1. *otio ac desidia exercitus marcebat. marcens quotidiana luxuria* 34, 2. ubi *marcessenti* quidam MSS. Bongarsii. *otio senescere* Livius 1, 22. *senescere igitur civitatem otio ratus,* alii *torpescere. marcere pavore* Curt. 4, 13, 18. Ovidius ex P. 2, 9, 61. *ne tua marcescant per inertes otia somnos.* Livius 26, 2. *Nec Hercule mirum esse milites in acie non stetisse, cum primus omnium Imperator fugeret. non stetisse* abest a scriptis melioribus teste Gronovio. Lege *milites in acie marcere,* vel *marcuisse.* Vid. Ann. 15, 49.

Atque ipsa præsumendo] Forte *et quæ spissa præsumendo remedia munierit corpus.* vel *ut quæ.*

Classis upud Misenum] *Classi* cod. Agr.

Ostentandæ pietatis] *Pietati* Flor. rectius.

C. 4. *Quo rumorem reconciliationis efficeret*] Bene cod. Agric. *quo rumore reconciliationis afficeret, acciperetque Agrippinam.* lege, *quo rumore rec. adficeret; accipereque Aggrippina* i. e. accipiebat. Vide hic Freinsh. *affici solatiis* Ann. 3, 12. et alibi *luctu affici.*

Bajas pervectam] *Baulos* cod Agr. et Flor. et alii omnes.

Blandimentum] *Blandimento* cod. Agric. Scribe, *blandimen sublevavit metum, comiter exceptæ supraque ipsum collocatæ.* nec multum abludit conjectura Gronoviana.

Nam pluribus sermonibus, modo familiaritate juvenili Nero] Nihili est illa *familiaritas juvenilis.* Forte *Jamque ludicri sermonis admotis hilaritate juvenili Nero,* et *rursus adductis. adducti sermones,* severi. *adductius imperitare* Hist. 3, 7. ubi vide Lipsium. de Morib. Germ. c. 43. *Gothones regnantur adductius.* Ann. 12, 7. *adductum imperium.* ubi plura interpretes. Hist. 2, 2. pari modo scribo *adductioribus spatiis,* ubi plura. Sic et *adductum supercilium.* Tum Ann. 6, 2. *ludibria seriis permiscere solitus.* (an et illic *ludicra?*) *ludibria* pari modo Trebellius Pollio in Gallienis c. 4. *cumque helluationi et ludibriis vacaret.* mox ibi denuo p. 177. ed Salmas. *Nox ludicra epulis solennibus* Ann. 1, 50. Legi etiam potest: *Jam plurimus sermonis, modo familiarius, ac hilaritate juvenili, et rursum adductus.* Silius 16, 363. *et plurimus idem Ludentis per colla jubæ.* Possis: *et jocularibus sermonum usus. joculares ineptiæ* Symmacho Ep. 5, 37. ubi Juretum. Ann. 15, 54. *quamvis lætitiam vagis sermonibus simularet.* Sueton. Tib. c. 21. *ut remissiores hilarioresque sermones eo superveniente abrumperet.* Seneca Cons. ad Helviam c. 15. *ubi ille occursus? ubi matre visa semper puerilis hilaritas.*

Artius oculis et pectori hærens] Scribe *artius osculis.* Plinius Paneg. 86. *nec temperasti tibi, quo minus exeunti in litore amplexus et osculum ferres. Et pectori inhærens,* nec dubitare Lipsius debuit. et *explendæ simulationi.* 13, 18. de Nerone itidem, *quotiens ad Neronem ventitaret, post breve osculum, digrediens. Oscula* et *complexus* passim conjunguntur, etiam apud nostrum, ut infra c. 56. *His adjecit oscula et complexum:* oculis multum prosequi non potuit, quia nox erat.

C. 5. *Matris gratiam*] Immo *matri.* sc. gratulabatur.

Ruere tectum loci] *Illico* vel *ocius* opinor. vel *tectum fori.*

Pressusque Crepereius] Bene cod. Agr. *oppressusque Crepereius, et statim exanimatus est.* Est etiam Flor.

Eminentibus tecti parietibus] Hæc omnia interpolata sunt. Lego, *imminentis tecti cratibus,* vel *trabibus,* vel *tabulatis.* Valer. Flaccus 3, 462. *pars ardua summis Insternunt tabulata, foris.* Curtius 4, 3. *ruere tabulata, et cum ingenti fragore milites secum in profundum trahere.* Possis etiam legere *compagibus.* sed *tabulatis* maxime

placet. In MS. Agr. *tecti ita*, ut *lecti* primo fuisse videatur: unde legi possit *imminentibus lecto tabulatis*. Decumbebat enim Agrippina in lecto, ut patet ex superioribus: *camaram* vocat Suetonius.

Jussum dehinc] *Visum* cod Agr. et scripti omnes, approbante Freinshemio. et *in latus inclinare*, omisso *τῷ unum* cod. Agr.

Aceronia imprudens] *Imprudentia* cod. Agr. et Med. *impudenter*. Forte *imprudens doli* vel *rei*.

Lucrinum in lacum vecta] *Subvecta* vel *devecta* malo.

C. 6. *Si non intelligeretur*] Adde *rata*. quod excidit.

Evasisse gravem casum] Lege *evasisse se*.

C. 7. *Adito discrimine ne auctor dubitaretur*] *Addito discrimine auctor dubitare* cod. Agr. lego, *adito discrimine nec de auctore dubitari*.

Et Seneca expergiscerentur] Cod. Medic. *ex$^{p}_{r}$gens*. Budensis *expurgant. expromerent* cod. Agric. forte, *expergiti suggerant*. *Expergiti*, e somno excitati, Festus utitur et Lucretius 3, 942. *nec quisquam expergitus exstat*. Vide omnino Gronovium ad Livium 7, 36. Prudentius Passione B. Perpetuæ: *Perpetua a quodam catechumeno suspecta et quasi a somno expergita*.

Ac si sciscitarentur] *Ac sciscitari* cod. Agric. ut Freinsh. volebat. deinde idem codex, *an militi imperanda nex esset*, non *cædes*. et sic Cicero non semel. etiam Sisenna.

Ad illam vocem] *Ad eam* cod. Flor. et Agric. et bene. *illo* sequitur.

C. 8. *Magis ac magis anxia*] Forte *Ac magis ac magis*.

Aliam fere litore faciem nunc] *Aliam fore lateret* cod. Med. *aliam fere latere* cod. Agr. Puto, *aliam aliamque fere parere faciem: nunc solitudinem ac repentinos strepitus, extremi mali indicia*. vel, *a latere*, ut alibi non semel. *parere* pro *apparere* etiam alibi dixit noster.

Nam in mortem Centurioni] Forte *non tamen in mortem. Centurioni*.

Ventrem feri, exclamavit] Eleganter cod. Agr. *Hunc, exclamavit, hunc feri, monstrum qui tale tulit*. Sed ex Octavia Tragœdia videntur desumpta. Sic in Tragœdiis Senecæ ex optimis membranis restitui locum similem de auribus.

C. 9. *Aspexeritne matrem*] Scribe, *Inspexeritne*, quod plus est, et refer ad nudum matris interfectæ corpus; idque convenit historiæ. Vide Gronovium ad h. l. deinde *ejus* non agnoscit cod. Agric. quod malim abesse.

Fore ut imperaret] *Imperitaret* cod. Agric. ut solet noster.

Atque illa] Melius *ad quæ illa. atque* sequitur mox.

C. 11. *Et luisse eam pœnam conscientia*] Puto *clam pœn. conscientiæ*.

At posteaquam frustra optata sint] Sic et cod. Agric. Puto, *at posteaquam frustra cœptata sint*. *cœptata* habes et H. 4, 44. *cœptata libertas* e scriptis. *Patres cœptatam libertatem, postquam obvium itum, omisere*. *Frustra cadere* H. 2, 11. *quoniam prima consiliorum frustra ceciderant*. H. 1, 75. *utrisque frustra fuit*. In cod. Med. videtur *oblata* fuisse, etiam in Lipsianis. quare forte *conata* rectius scribemus. nihil præterea mutandum. Vita Agric. c. 13. *ni ingentes adversum Germaniam conatus frustra fuissent*. mox lege, *infensam militibus patribusque et plebi dissuasisse donativum*. tum post *instruxisse*. Deinde cod. Agr. *Quanto sibi labore perpetratum*.

Namque et naufragium] Forte, *Nam quæ de naufragio narrabat*.

C. 12. *Iturium*] *Titurium* bene cod. Agric.

Considerat] *Ceciderat maxime* cod. Agric. et mox c. 13. *regio non alia* idem.

C. 14. *Vetus illi copia erat*] *Copula* ni fallor. *irrupta copula amoris* Horat. Od. 1, 13. tanquam illigatus Nero huic studio et copulatus. Sic *vinclum sceleris* H. 4, 70. Curtius 5, 11. *secundæ adversæque res tuæ copulavere nos tecum*. Seneca de Ira 3, 8. ubi vide omnino Lipsium. Idem Epist. 5. *Eadem catena et custodiam et militem copulat*. *Copulari cum fortuna*, de Tranquill. an. c. 10. *in copulam injicere* de Vit. beata c. 6. *vinctæ ad sodalitium manus copulatæ* de Tranq. An. c. 11.

Ludicrum in modum] *Ludiorum* Lipsius. Cave mutes. ludicrum in modum, scenicum in modum. Noster sic sæpe. *ludicræ artes* infra 16.

Ne utraque pervinceret] Sic MS. Flor. lege *pervincerent*.

Ratusque dedecus amoliri] *Molliri* bene Flor. et Agric. Apud Propertium 4, 11, 41. *me neque censuræ legem mollisse*.

Promittere subegit] Cod. Agric. *promittere subegit*.

C. 15. *Ad gestus modosque haud viriles*] Malim *motusque*. 15, 37. *scorta visebantur nudis corporibus jam gestus motusque obscœni*. *Motus Ionici* pro

saltu apud Horat. Od. 3, 6, 21. et *Ut festis matrona moveri justa diebus.*

Et posito veno] Malim *et exposita veno.* mox *irritamenta luxuriæ,* non *luxus*, cod. Agric. et Vatic.

Postremo ipse scenam inscendit] Lego *scenæ intendit,* vel *in scenam intendit.* Sed cod. Agr. *ipse scenam incedit.* an, *ipse in scenam se dedit?* tum idem, *assistentibus ceteris abscesserat cohors militum Centurionesque.* Puto *Centurionesque et Tribuni.* pro *familiaribus* tres scripti apud Lipsium *facies.* Locus corruptus. Lego *amicis* ex Suetonio. scriptum fuerat *acis* pro *amicis. fonascis* Thuretus.

Personare: Formam] *Formam personare* cod. Agric.

C. 16. *Nedum insignis ætatis nati*] Hæc corruptissima sunt. alii alia. Scribo, *Nedum insignitæ artis noti. notus artis*, ut passim hæc talia noster. *insignitior infamia* Ann. 3, 70. *insignitius flagitium* 4, 51. Possis et *insigniti artis notitia* vel *nedum insignitis notitia artis*, idque verius.

Nec ore uno fluens] *Tenore* malim. et sic Acidalius. deinde cod. Agric. *inani impetu*, pro *non impetu.*

Utque — — discordiæ eruebantur] *Discordias erueret* cod. Agric. Budensis *discordiæ merentur.* ed. Venet. *eruerentur. asseverant tum discordiæ rueret* Mediceus. Lego, *idque ut contraria asseverantium discordias irrideret.* Ann. 2, 2. *irridebantur et Græci comites.* c. 9. *irridente Arminio vilia servitii pretia.* Sic passim 4, 35. *Quo magis socordiam eorum irridere libet.* c. 60. *insistentibus contra irridentibusque, qui Sejano fautores aderant.* 5, 2. *Tiberium acerbis facetiis irridere solitus.* 6, 46. *C. Cæsari forte orto sermone Sullam irridenti.*

Qui voce vultuque] *Ore vultuque* cod. Med. et Agric. Forte, *qui squalore.* ad vestes proprie referendum. Gellius 2, 6. *In corporibus incultis squamosisque alta congeries sordium squalor appellatur.* et est proprius philosophorum.

C. 17. *Exilio multati sunt*] Delet τὸ *sunt* cod. Agr.

C. 18. *Quos regis Apionis quondam habitos*] Lege *avitos.* Familiare mendum in Tacito. malim et *Regi Apioni.* Ann. 11, 35. *tum quicquid avitum Neronibus ac Drusis in pretium probri cessisse.* ubi ante Lipsium et Ursinum pari modo peccabatur: etiam alibi. Sic 13, 34. *quamvis per luxum avitas opes dissipasset.* Valerius Max. 6, 2. *Devictæ Carthaginis avita spolia.* Sic recte e codice Cauchiano Pighius, cum *habita* ante legeretur. ita et restituit Schottus Obser. Hum. 3, 32. Apud Justinum initio operis: *veterem et quasi avitum gentibus morem Ninius rex nova Imperii cupiditate mutavit.* ubi in MSS. *habitum* Bongarsius testatur. recte etiam scripti *gentibus.* nam alioquin *genti* potius dicendum esset, quam *gentibus.* agit enim de gente Assyria. Sic et *gentibus* MSS. 2, 10. nec recte Vorstius *gentium* mavult. *Habe* pro *ave* in vetustis libris et in scriptoribus antiquis. *habena* pro *avena.* Sic *avitum mancipium* Ann. 14, 43. *avita ac paterna sacerdotia* H. 1, 77. Apud Phædrum quoque castigandum *agros avitos.* ubi *vites* nunc legitur Fab. 4, 4, 38. *Agros avitos, pecora cum pastoribus Donate mœchæ.* Seneca Ep. 88. *Paterno agro, inquit, et avito expellor.* Tamen Ann. 4, 5. *habebantur Hispaniæ tribus legionibus.* c. 44. *habitæ modeste opes.*

Nero probata] *Tum Princeps non improbata* cod. Agr. lege *cum Princeps.*

C. 19. *Elegantia vitæ celebris*] Cod. Agr. non habet *celebris.* forte *elegantis vitæ.* tum idem, *quæ clariorem Africæ effecit.* an *exegit?*

C. 20. *Si consideret*] Puto, *ne, si considerent theatro, dies totos ignavi continuarent.* Cod. Agric. *ne si consideret. desidere in theatris*, Seneca dicit.

Gymnasia et otia] An *repotia?* paullo ante *funditus eunti* cod. Agric. non *everti.*

An justitiam Augurii et de decurias] MS. Agric. nil juvat. Lege *an vi institutas augurii*, vel *an instituta augurii decurias equitum egregium judicandi munus expleturas.* est epexegesis, pro decuriis Equitum augurio institutis. Equitum decuriæ augurato scriptæ et institutæ a Romulo. Vide hic Gronovium et Lipsium. H. 1, 84. ubi et Senatu, *hunc auspicato institutum a parente et conditore urbis nostræ posteris tradamus.* ubi vide omnino Interpretes de equitibus. ibid. 3, 72. *auspicato conditum a majoribus nostris capitolium.* Livius 1, 13. *tres decurias Equitum conscriptas* scribit *a Romulo Rhamnenses, Titienses et Luceres.* nihil hic de augurio. Sed de augurio is ib. c. 36. *Tarquinius* (Priscus,) *equitem maxime suis deesse viribus ratus, ad Rhamnes, Titienses, Luceres, quas centurias Romulus scripserat, addere alias constituit, etc. Id quia inaugurato Romulus fecerat, negare Accius Navius novum constitui, nisi aves addixissent, posse.* rursus c. 43. de Servio Tullio: *Sex item alias centurias, tribus ab Romulo institutis, sub iisdem, quibus*

inauguratæ erant, nominibus fecit. Valer. Max. 1, 4. *L. Tarquinius Rex centuriis equitum, quas Romulus auspicato conscripserat, alias adjicere cupiens.* De decuriis Equitum in judicium adhibitis vide omnino Lips. ad Senecam de Ira 3, 33. no. 284.

Perite audissent] Puto, *si fracto sono et dulcedine vocum perita adjuvissent.* Vide locum insignem Ann. 16, 4. *et plebs quidem urbis histrionum quoque gestus juvare solita personabat certis modis plausuque composito.* Add. Plinius Epist. 9, 34. ubi agit de recitatione sua. Vide et nostrum supra c. 15. et Sueton. in Ner. 22. et Gronovium ad Liv. 7, 2. Idem Plinius Ep. 7, 24. *per adulationis officium in theatrum cursitabant, exsultabant, plaudebant, mirabantur. ac deinde singulos gestus dominæ cum canticis reddebant.* Paneg. c. 2. *Populus Romanus quanto paullo ante concentu formosum alium, hunc fortissimum personat, quibusque aliquando clamoribus gestum alterius et vocem, hujus pietatem, abstinentiam, mansuetudinem laudat.* De operis theatralibus vide interpretes ad Ann. 1, 16. *Perite audire tamen* defendi posset ex Suet. l. c. *Solos scire audire Græcos.* ubi puto *scite.* quomodo apud Gellium 18, 5. *Tunc Juliano nuntiatur, anagnosten quendam voce admodum scita et canora Ennii annales legere ad populum in theatro.* Vide omnino locum egregium Ep. 1, 26. Aristæneti, et illic Mercerum. *scite loqui* idem Gellius 17, 17. *diligenter audire* Seneca de Benef. 3, 27.

C. 21. *Qui primus id genus spectaculi*] *Spectacula* malim, ut alibi.

A Thuscis accitos histriones] Cave corrigas cum Freinshemio *ab Oscis. Histri* pro histrionibus Thuscum vocabulum Livio 7, 2. *quia Hister Tusco verbo ludio vocabatur.* Emenda versus apud Suet. in Augusto c. 70. *cum primum istorum,* etc.

Eloquentiæ primas] *Primitias* cod. Agr. *primitiæ metallorum nullis fornacibus victæ* H. 4, 53. *justæ dolorum primitiæ* Valer. Flacc. 3, 515. de superbo Rege Virg. Æn. 11, 16. et 156. et alibi. Symmach. *gaudeo mihi sermonis tui primitias obtigisse.* Ep. 5, 73. *prælibare primitias scriptionis.* Sed nil muto.

Græci amictus] Cod. Agr. *Gratiam jactam quo per eos dies tum exsolverent.*

Incesserant] Ab incessendo. ne muta. Sic infra c. 22. Sed malo *incessebant,* vel *incesserant, exoleverunt.*

C. 22. *Celebrabatur*] *Celebratur* cod. Agr. forte *celebratus.*

Cui sublaqueum nomen est] Lege, *quis sublaquei nomen est,* vel *sublaqueo.* Utrumque enim Tacito familiare. Ann. 5, 1. Forte tamen, *villæ sublaqueum nomen est.*

Hunc illum numine Deum destinari] *Huc illum* lege.

Inturbida juventa] *Juventate* cod. Agr. bene.

Nando incesserat] *Incestarat* cod. Agric. eleganter. Vide nos ad Paterculum 2, 73. fin. et Claudianum de R. Pros. 2, 217. deinde scribo *toto corpore.* Sed hoc a Lipsio jam video præoccupatum.

C. 23. *Atque illum fines suos prætergredientem*] *In fines suos progredientem* cod. Agr. Puto *fines suos prægredientem.*

C. 24. *Ad hæc penuria aquæ*] *Aquarum penuria* cod. Agric.

C. 25. *Ad præsidium Regium*] Cod. Agr. *præsidium inerat.*

Quod ferox juventus clauserat] Mendosa. Forte, *quo evaserat.* præsidium pro arce ponit, ut sæpe alias Ann. 3, 21. *præsidium, cui Thala nomen.* atque ita passim. cum castellis *præsidia* conjungit 14, 33.

Et pulsi] Puto *sed pulsi.* Deinde cod. Med. Agricolæ et Venetus, *demum et irrumpentium.* Scribe, *eo irrumpentium.* 13, 26. *coalitam libertate irreverentiam eo prorupisse. Eo provehi, eo progredi,* et similia passim apud nostrum.

Pro pignore amicitiæ ostentantes] *Ostentant* cod. Agr.

C. 26. *Spem belli amittere coegit*] Rectius *omittere* cod. Agr. et sic sæpe noster. pro *aversos animi* idem codex *alienos animis,* hoc est, animi. de quo ad Nasonem.

Additum et præsidium] Lege *additum ei.*

C. 28. *Vibii Crispi fratris opibus enixus*] *Julii C. fratris opibus enisus* cod. Agr. bene.

C. 29. *Adversus breve litus et incertum*] *Litus* abest ab Agric. cod. Forte *brevia et incerta.*

C. 30. *Dejectis horrorem facies*] Sic cod. Agr. an *dejectis in ora.* Deinde idem codex *Druidæque circumfrementes preces,* et *perculere militem.* male mutavit Pichena ex MS.

Hærentibus membris] An *rigentibus* vel *torpentibus*?

Et se ipsi] *Et sese ipsi* cod. Agr. tum c. seq. *Regnumque et domum suam.*

C. 31. *Servitio facti*] *Fracti* cod. Agr. bene. vel *adacti.*

C. 32. *Feminæ in furore turbatæ*] Forte *feminæ repentino furore turbatæ.* Τὸ *in* abest a libro Agr. Paullo ante *quasi cedens hostibus,* non *cedaret* cod. Agr.

Incuria eorum] Vellem *equorum.* Sed Dio videtur obstare. an *coram auditos*? Cic. Acad. 1, 4. *Coram etiam ex ipso audiebamus. coram cernere* Virgil. 2, 538.

Qui occulti] Malim. deinde *emotis sensibus,* vel *amotis.*

C. 33. *Læti præda et aliorum segnes*] *Quod uberrimum et defendentibus in tutum spoliant læti et gloria insignes petebant* cod. Agr. et sic fere Florent. Scribe, *læti prædæ, laborum segnes.*

Ac prærepta interim ultione] Scribe *præcepta.* Ann. 1, 55. *Germanicus bellum, quod in æstatem summa ope parabat, initio veris præcepit.* 2, 35. *quia speciem libertatis Piso præceperat.* 3, 57. *præceperant animis orationem patres.* Hist. 3, 15. *Ni Antonius, id ipsum metuens, festinato prœlio victoriam præcepisset.* V. Gronov. ad Liv. 22, 41. *Præreptam ultionem tamen* habes H. 1, 34.

Reddituri supplicium] Subituri supplicium, quo nunc alios afficiunt. Sic *reddere odium* 16, 5. *id pœnæ redditurum* Livius 7, 19. male tentarunt alii *reddituris.*

C. 34. *Animo adeo fero*] Forte *adeo obfirmato* vel *firmo.*

C. 36. *Ut spernerent*] *At spernerent,* ni fallor. Vide nos ad Epist. Medeæ Nason. v. 1. *Sonores* etiam Agr. m. sec. deinde *quod modica manus* idem, ut volebat Acidalius.

Expedierat] *Expedierant vetus miles* cod. Agr. bene.

Vetus miles et multa prœliorum experientia] Rectius *fretus miles multa prœliorum experientia,* ut *certus eventi* Suetonius. nam cod. Agr. *eventi* H. 1. *incerta eventi.* Sic et ibi lego. Ann. 4, 33. *plures aliorum eventis docentur. fretus bellis* Ann. 6, 31.

C. 37. *Postquam propius suggressus hostis*] Videtur scribendum *propius suggresso hoste,* vel *in propius suggressum hostem.* Legio enim certo jactu tela exhauserat, quando erupit. Bene et Lipsius, *suggressis hostibus.* malo etiam *irrupit,* vel *prorupit.*

Eques perfringit] Eleganter cod. Agr. *perfringunt.* Alibi noster *adsunt eques.* Vide nos ad Virgil.

Confixaque telis etiam jumenta] Tolle τὸ *etiam,* ut vult cod. Agr.

C. 38. *Octo auxiliariorum*] *Auxiliarium* cod. Agr.

Serendis frugibus incuriosos] An *serendæ frugis*?

Prospera fortunæ referebant] Sic cod. Agr. Forte, *prospera fortuitis accepta referebant.* Vide Interpretes Hist. 1, 4. excidit certe aliquid.

C. 39. *Detentusque rebus gerundis Suetonius*] Mendosa. Forte *Dein intentus æque,* æque ac antea, et *ubi post paucas.*

C. 40. *Ejus propinquus*] *Et* cod. Agr. hoc est *ei.* sic et alii.

C. 42. *Vendidissetve*] *Venditassetve* cod. Agr. deinde *ac publico* idem sine τῷ *si.* bene.

C. 41. *Amore exoleti infensus*] *Incensus.* et sic Pichena.

Senatuque in ipso erant studia] *Senatusque, in quo ipsa* cod. Agr. Forte *Senatus quin et eo ipse ferebatur in studia. eo* pro *eo usque.* deinde *ex quis* cod. Agr. et Flor. bene pro *quibus.*

C. 43. *Quæ ne in metu quidem*] Puto *quæ ne sui metu quidem pericula nostra avertit. Sui metu avertit* cod. Agr. Vid. 4, 24. 6, 19. deinde c. seq. puto, *si libet argumenta conquirere.*

C. 44. *Transiret—recluderet—inferret—patraret*] Cod. Agric. *transire, recludere, inferre, patrare.* ut *quivis* subintelligatur.

Si prodant, possumus] *Non possumus* cod. Agr.

Fusti feritur] Cod. Agr. *fustinetur.* An *fusti necatur*? (vide nos ad Velleium 2, 78.) vel *fustigatur.* Glossæ Labbei, *Fustigatus,* βακλισθείς. *Fustigo,* ξυλοκοπῶ, τύπτω ξύλῳ. *Fustigo* μαστιγόω. deinde *sortiuntur* sine τῷ *non* scripti omnes. bene.

C. 47. *Præbitumque oleum*] *Oletum* cod. Agr. Non puto. *Oletum* Catoni locus, in quo seritur olea. mox pro *Antistio* idem cod. *C. Antistius.*

C. 48. *Tum primum revocata ea lex credebatur*] Lege, *tum primum revocata ea lex, credebaturque haud perinde exitium Antistio, quam Imperatori gloriam quæsivisse.* Nec multum abludit Freinshemius.

Quin in insula publicatis bonis] *Quin in insulam relegatus publicatis bonis* cod. Agric. deinde puto, *eo privatim ut miseriorem, ita publicæ clementiæ,* etc. nam cod. Agr. *eo privatus miserior.*

C. 49. *Datum etiam absolvendi licentiam*] Lege *ratam et absolvendi licentiam.* Certe cod. Med. habet *et.*

C. 51. *Quod in se tumescentibus paullatim faucibus*] *In se* non placebat. Putabam *quod insuetum tumescentibus. vana tumens* apud Virgil. 11, 854. Sic

rarum sæpe alibi. Vid. Ann. 2, 15. sed *in se* probum est. Seneca Ep. 95. de crapula: *Inde suffusio luridæ bilis, et decolor vultus, tabesque in se putrescentium, et retorti digiti articuli obrigescentibus.* Deinde *spiritus finiebat*, ut 6, 50.

Sine quæstu tractabat] Forte *sine quæstu.* Sine querela plebis. Infra c. 60. *Inde crebri questus, nec occulti, per vulgum.*

Veterem impudicitiam atque infamiam in eo secutus] Forte *veterem impudicitiæ atque infamiæ vitam in reo sec.*

Quæ illi pro cognitis] Sic et cod. Agr. sed emendat pro *ingenitis.*

Ex intimis libidinibus] *Et in intimis* cod. Agr. et Vatic. lege *et intimis libidinibus.*

C. 52. *Et privatum modum*] *Et ultra privatum modum evectas* cod. Agr.

Postquam Neroni amor eorum venisset] *Eorum amor evasisset* cod. Agr. Forte, *Neronem evasisset.*

C. 53. *Quod juventæ tuæ rudimentis affuisse videor*] Scribe, *quod juventæ tuæ rudimentis adfui, tulisse videor grande hujus rei pretium;* et paullo ante *munificentiæ tuæ*, quomodo cod. Agr. Forte et *quid munificentiæ tantæ redhibere potui*, pro *adhibere. redhibere* pro reddere Plauto non semel. Vide Nonium et Festum, et Jurisconsultos. forte et Symmacho reddendum Ep. 3, 1. *tantum redhibeam beneficii*, pro *tribuam.* Vide Juretum p. 172. Reliqua adhuc corrupta sunt. nam quid est *e quibus claritudo venit.* et fortassis illa tollenda. sed scribe, *e quibus rara claritudo venit*, vel *provenit.*

Novitas mea enituit] *Emicuit* cod. Agr. non male. tamquam subito exorta novitas.

Hortos instruit] *Exstruit* cod. Med. et Agr. forte *en struit.*

Et per hæc suburbana incedit] Scribe, *et pleraque suburb. incedit. villam insidere* Ann. 4, 67. 13, 54.

C. 54. *Cetera invidiam augent*] Cod. Agric. *ceterum invidia agimur* pro *angimur*, vel *tangimur.*

In militia aut via fessus] *Militiæ aut viæ fessus* puto. Cod. Agric. *in militia labore aut via fessus.*

Et tot per annos nixum fastigii regimen] Forte *et in tuta tot per annos enisum fastigii regimen. visum fastigii* cod. Agr. 15, 29. *Omissis præcipitibus tuta et salutaria capessere.*

Possumus seniores amici quiete respondere] Puto *quietem per te spondere*, vel, ut Lipsium, *jure spondere:* vel *quietem respondere* cod. Agr. v. Gron. Obs. 2, 4. *quietem curis spondere;* paullo ante. *levissimis curis imparem* se dixit; vel, *quieti respondere.* Sc. ad quam nos senium ipsum invitat. *favor non respondet meritis*, Horat. Ep. 2, 1, 9. *optatis fortuna respondet* Cicero ad fam. ep. 2, 1. et similia.

Ad summa vexisse] Lege *evexisse.* deinde puto, *qui e re modica tolerarent.* Ann. 4, 40. *an in iisdem Penatibus tolerandum haberet.*

C. 55. *Sed in ea ipsa ætate*] Legendum *ipse.* et sic cod. Agr. cum Faerno. deinde *quicquid id illis et qualecunque. illud* abest a cod. Agric.

Et manus tuæ defuissent] *Manus tua defuisset.*

C. 56. *Claudio præponis*] *Anteponis* cod. Agric. et *sed an quantum.*

Ornatumque robur subsidio] Puto *orbatumque roboris subsidio. orbatus spe salutis*, et similia sunt apud Ciceronem.

Infamiam parat] *Paret* cod. Agr. bene. possis et *pariat.* deinde his *adjecit* non *adjicit* cod. Agric.

C. 57. *Urbanis insidiis præsentia*] *Præsenti cura* bene cod. Agr. ut Freinsh. conjecerat. Med. *præsentiora.*

Relatum caput] *Perlatum* cod. Agr.

C. 58. *Moverat famam*] *Foverat* malim, vel *commoverat.*

Una hæc more famæ credentium otio augebantur] *Vanæ hæc* bene Boxhornius. an *vitio? odio* bene Gronov. sed scribe, *Vana hæc, more famæ, credentium studio alebantur*, vel *odio acuebantur.* Ann. 1, 69. *odia in longum jaciens.* ubi nos vide. *alere dubitatione bellum* Ann. 3, 41.

Otium suffugium] Forte *odiosum supplicium* vel *otiosum*, id est, superfluum, nil profuturum: sic *otiosus orator* Or. c. 18. *otiosæ sententiæ* Quinctil. 1, 1. *otiosus sermo* 8, 2. deinde lege, *magni nominis miserationem reperturam bonos, consociaturam audaces.*

C. 59. *Pro incerta et trepida vita*] Lege *præ.*

Magna cura haberi] Forte *magnæ curæ.*

Gravioribus tamen ludibriis] *Jam* cod. Agric. ut voluit Freinsh.

C. 60. *Canere tibiis doctus*] *Canere per tibias* Med. et Agr. Lege *canere tibias perdoctus*, vel *canere perite tibia doctus.* H. 2, 8. *libertinus ex Italia citharæ et cantus peritus.* an *citharæ cantus? Perite audire* habuimus Ann. 14, 20. Possis et *canere pari tibia* pro paribus tibiis. *pares tibias* Lipsius. male.

de paribus tibiis vide Salmas. ad Flav. Vopiscum in Carino c. 19. *canere cithara* supra c. 14. et 15, 65. *tibia concinere* H. 5, 5. Deinde *natione Alexandrina* omnes scripti, bene.

Movetur tamen primo] Scribe *amovetur*. quomodo alii.

Cui minor sapientia] Malim, *cui vis minor sapientiæ*. et deinde *parciora pericula*, non *pauciora*.

His haudquaquam Nero] *His motus Nero an pœnitentia flagitii* cod. Agr. bene: quod Acidalius immerito conjecturam Agricolæ vocat.

C. 61. *Deosque tandem venerantur*] Mendosum. Forte *Deosque una devenerantur*, vel *ita devenerantur*. Possis et *Deosque victima devenerantur*. Ann. 15, 71. *compleri interim urbs funeribus, capitolium victimis*. Infra c. 64. *dona ob hæc templis decreta*. Ann. 15, 74. *Tum decreta dona et grates Deis decernuntur*. *Deos devenerari* dixit Ovid. Ep. 2, 17.

Repetitum venerantium] Forte *repetitam venerantur* sc. Octaviam. apud Ovid. Ep. 8, 19. *Sit socer exemplo, nuptæ repetitor ademtæ*. et Ep. 16, 341. *Tot prius abductis ecqua est repetita per arma?* Mox malo. *immissi militum globi*. *immittere globos latronum* Ann. 2, 64. 12, 54.

Mutataque] Forte *restitutaque*.

C. 62. *Et quæstionibus ancillarum eluserat*] *Elusa* cod. Agr. bene omnino. Nil opus erat τῷ *erat*.

Occulta quidem ad præsens] *Occultum* cod. Agric.

C. 64. *Jam a vita exemta*] Lege *vitæ exemta*.

Communesque Germanicos] Bene. Germanici, Drusus, ejus filius, et nepos Caligula, tum et Claudius. Possis tamen, *communisque Germanici:* quod verum est. Germanici enim frater Claudius, Agrippinæ filia.

C. 65. *Creditum est*] *Creditus est* cod. Agr.

AD LIBRUM XV. ANNALIUM.

C. 1. *Egressus Armenia*] *Armeniam* bene cod. Agric. Hist. 3, 30. *altitudinem mœnium egressa*.

Temeritate obsidis] *Obsidii* codex idem. et recte forsan. *obsidia aspernatus*, pro obsidibus Ann. 3, 21. *obsidium* pro obside. ut *servitium* pro servo, *clientela* pro cliente, *adulteria* pro adulteris, *transfugia* pro transfugis, *vigiliæ* et *custodiæ* pro vigilibus custodibusque Ann. 1, 28. *sacerdotium* pro sacerdote ex MS. Hist. 2, 4. Suet. Calig. p. 394. et illic Casaub. Apulei. de doctr. Platon. l. 1. p. 3. ed. Elmenh. *Patrimonium iu hortulo, qui Academiæ junctus fuit, et in duobus ministeriis*. Sic scripti nonnulli. (Cf. Met. 3. p. 130, 11. p. 237.) Vide Muncker. ad Hygin. fab. 120. *matrimonia* pro uxoribus Just. 3, 3. Vid. Græv. ad Just. 14, 3. *officia* pro apparitionibus sæpe apud Symmachum. vid. Juretum p. 317.

C. 2. *In exitium suum*] *Per obsidium suum* cod. Agr. an *excidium?*

C. 3. *Bellum habere quam gerere malebat*] Forte *alere* vel *trahere*. possis et *procul habere*.

C. 4. *Qui occupaverat*] *Qui* abest a cod. Agr.

C. 5. *Vologesi vetus*] *Ut vetus* cod. Agr.

C. 6. *Patrata magnifice*] *Peracta ac magnifica* cod. Agric.

C. 7. *Hostiaque, etc.*] Lego, *Hostiaque, quæ præmuniebantur hibernaculis assiliens, semifacta opera propera fuga perrupit*.

C. 10. *Et tunc relictis hibernis*] *Et nunc* cod. Agr.

Ut instantem Corbuloni] *Ut vim instantem*, puto *instantem* cladem Corbuloni, cod. Agricol. deinde c. seq. *factaque sæpius eruptione*. et sic Medic.

C. 12. *Ille interritus*] *Intentus* cod. Agric. a manu secunda.

Onusta frumento] *Frumenti* cod. Agric.

Primum e perculsis Pactium] *Primisque perculsis Pacavium* cod. Agr.

Quod illud et quantum decus] *Illud esse et quantum* cod. Agric.

Ubi par eorum numerus adipisceretur] Forsan *acciperetur*.

C. 13. *Propius incedens*] Malo *succedens* vel *intendens*.

Aut metu Corbulonem] *Metu* abest a cod. Med. et Agric. bene. mox cod. Agric. *Caudinæ Numantinæque deditionis*.

Hostilia faceret] Malim *captaret.* Sic alibi sæpe.

Quo bellum juvarent] Lego *innovarent.* usi eo verbo Cicero et Livius. Sulpic. Severus lib. 2. *credebaturque Imperator gloriam innovandæ urbis quæsisse.*

C. 14. *Illum locum tempusque*] *Locum illis tempusque* cod. Agr. bene omnino. Sed lego *illis locum temp. condestinatum iri.*

Adjecisse Deos dignum Arsacidarum] Cod. Agric. *quo de Armenia cernerent. quod se fastigioque dignum Arsacidarum.* Ann. 2, 3. *Ejus filius Artaxias memoria patris nobis infensus Arsacidarum vi seque Regnumque tutatus.* Vologeses infra c. 24. de hac eadem re: *post Pætum legionesque cum opprimere posset, incolumes dimisisse. Satis approbatum vim; datum et lenitatis documentum.*

Lucullos, Pompeios] Cod. Agr. *Pompeios et Scipiones obtinendæ donandæve Armeniæ arbitros fuisse ait,* male.

Retinendi donandive] Bene Med. et Agric. *largiendive.* idem cod. Agr. *expetendi.*

C. 15. *Quasi documentum victoriæ jusserant*] *Sumserant* cod. Agr. an *præsumserat?*

Armis et corporibus cæsorum aggregatis] *Aggeratis* malo, instar tropæi.

Elephanto insidens] Scr. *elephantis insidens?*

Proximus quisque Regem vi equorum perrumpere] Sic cod. Agr. *Proximus Pompeium* Cid. ad Attic. 1, 14. Sic et Plautus Pœn. 5, 3, 1. etiam cod. Med. *et proximus quisque Regem.* lego *at.* de ceteris nihil mutandum, ut ex Dione liquet.

C. 16. *Non eam speciem insignium*] *Non suetam* forte, vel *lætam.* qualis species infra c. 29. describitur. deinde *adversitatem* cod. Agr. f. *adversa fati.*

Ne lacrimis quidem temperare] *Temperareve* Med. et Agr.

C. 17. *Respondit*] An *spondet?* ut supra in orat. Senecæ. *et hoc conquerentium irritum laborem* Med.

Quæ ultra Euphraten] *Euphraten ultra* cod. Agr. bene.

C. 18. *Frumentum plebis*] An. *Reip.* vel *urbis?*

Quo securitatem annonæ sustentaret] Bene *ostentaret* cod. Agr.

Tiberi subvectas] *Tiberim* cod. Agr.

C. 19. *Qui magna*] *Qui* abest a cod. Agric.

Adoptionis enumerant] *Asseruerant* cod. Agric.

C. 20. *Ceteris criminibus*] Forte *ceu tetri criminis, tetrum facinus* Seneca Thyeste v. 786. tum *vana vox ejus,* non *una.*

Alibi quam in civium judicio esse] An *non alibi?* Sed hæc parum Latina sunt.

C. 21. *Dum demeremur*] *Meremur* cod. Agric.

Æqualius atque constantius] *Æquabilius* cod. Agr. Vid. Ann. 1, 4.

C. 23. *Ad exemplar Atticæ religionis*] *Antiacæ* cod. Agric. Forte *Iselasticæ. sacræ coronæ* infra c. 33. Vid. 16, 21.

Jovis collocarentur] *Locarentur* cod. Agr.

C. 25. *Syriæque executio Cincio*] An *ex Sen. Consulto?*

In tantum ferme modum] *Modum* deleri velim.

C. 26. *Crebris ac prosperis laboribus*] Scribe *perasperis laboribus.* Sic *peridoneus consilio* Ann. 4, 12. *perornare* 16, 26. *peramœna æstas* 4, 67. *peroperosus* ex MSS. de Mor. Germ. c. 27. Infra c. 45. *persimplex victus* e MSS. et. c. 48. *perseverum imperium. percarus* Ann. 2, 74. 13, 19. *perstimulare* Ann. 4, 12. *percolere, permunire, perrogare* H. 4, 9. Sic *asperam militiam tolerare* H. 1, 51.

Quia transmittere Euphratem parabat] *Qua* bene cod. Agric.

Multa auctoritate] An *austeritate?*

C. 27. *Apertis quæ vetustas*] *Apertisque quæ* cod. Agr. Forte *apertis si quæ vetustas.*

Scire quantum] Forte *sciri.*

C. 28. *Et quibusdam præfecturis*] Forte *præfectus.* Acidalius *præfractior.*

Cum a barbaris delectus esset] *A* tolle cum cod. Agric.

Non est a Corbulone vitatus] Idem, *tum Corbuloni non vitatus.*

Neque infamia Pæti angebatur] *Tangebatur* rectius legatur.

Minister bello datus] *Additus* alibi H. 3, 25. *Julius Mansuetus ex Hispania legioni rapaci additus,* atque ita hic forte legendum. Sic *custodes additi* alibi, *inditi,* A. 3, 28.

C. 29. *Et colloquium osculo finitum*] *Id colloquium,* puto.

Sublatum capite diadema] *Ablatum capiti* puto, vel, *suo ablatum capiti.* Infra *structam ante augustalem aram sub face succendi* cod. Agric.

C. 30. *In majus extollens*] *Attollens* Med. et Agric.

C. 31. *Non erat notitia nostri*] *Non inerat*, ex iisdem.

C. 33. *Theatrum Neapolitanorum*] *Neapolitanum* cod. Agr.

C. 34. *Egressio qui adfuerat populo*] Malim, *adfluxerat.*

C. 35. *Jussi id accusatores objicere*] Tò *id* tollendum cum cod. Agr.

Quin eum nobiles habere, quos ab epistolis] Menda. *qui ne ignobiles haberet* cod. Agr. Puto *quin eum non serviliter habere*, quia in libertos conferebat eas partes. Vide omnino 16, 8. *serviliter* H. 1, 36. vel, *quin eum non viles habere, quos* etc. h. e. supra servilem conditionem. Vide H. 1, 51. *punienti vilior fuit* ibid. 58. Sallustius Catil. 16. *fidem fortunas vilia habere.* In fragm. ejus, Oratione Cottæ: *Penates meos patriamque et summum imperium vilia habeo.* Jugurth. 80. *nullam* (uxorum) *pro socia obtinet, pariter omnes viles sunt.* De Rep. ordin. Ep. 2, 7. *ubi divitiæ claræ habentur, ubi omnia bona vilia sunt.* Seneca de Benef. 4, 12. *quid sumus? præda animalium, et victimæ, ac vilissimus et facillimus sanguis.* ubi MSS. teste Mureto, *bilissimus.* unde alii *bellissimus* fecerant. apud Columellam 3, 3. S. Germani codex, *non vilitate principes esse*, pro *nobilitate.*

Nomina summæ curæ et meditamenta] An *meditamenti* Lipsius, male. paullo ante malim *prodigum largitionis.*

Et cum condemnatio instaret] Puto *ut condemnatio instabat.*

C. 36. *Non longam usui absentiam*] *Sui* cum. cod. Agr. vel *sibi.*

Volentia fuere] *Violentiora* et emend. *valentiora* cod. Agr. Forte *volentiora* plebi quam Senatui.

Quod tantum aditurus esset iter] Malim *itineris.* mox *privatis necessitatibus* cod. Agric.

C. 37. *Nihil usquam perinde lætum sibi*] *Locum locis* Med. Forte, *nihil usquam perinde lætum sibi locorum.* deinde *luxu infamiaque* cod. Agr.

Ut exemplar] *Exemplum* Flor. *exempla* cod. Agr.

Per ætates et scientiam libidinum componebantur] Scribe, *pares ætate et scientia libidinum*, vel, *pari ætate.* Virgil. Æn. 1, 709. *pares ætate ministri Hinc dapibus onerant mensas.* Eclog. 7, 4. *Ambo florentes ætatibus. haud dispari ætate* Ann. 5, 10.

Animalia maris Oceano ab usque] *Mari Oceano* fuerat a manu Taciti. Ann. 1, 9. *mari Oceano aut amnibus septum imperium.* H. 4, 12. *Insula, quam mare Oceanum a fronte, Rhenus a latere, circumluit.* forte et scribendum *litore Oceano.* Plura ad Claudianum.

Postquam tenebræ incedebant] *Incidebant* puto cum Rhenano, vel *intendebant*, ut apud Silium Ital. 8, 339.

Missi auspices] *Misit* cod. Agr. et Bud. *missi* cod. Med. an *admissi?* vel *summissi?*

C. 38. *Forte an dolo Principis*] Malim *fortuita* vel *fortuito exorta.*

Impetu pervagatum] *Uno impetu*, ni fallor, ut apud Plinium 14, 22 (28). *tribus congiis epotis uno impetu.* Sed et *dicere impetu* Quinctilianus 2, 11.

Fessa ætate aut rudis pueritia ætas] Quis non videt hæc mendosa? bene cod. Agr. *fessa senum ac rudis.* paullo aliter Lipsius, 3, 59. *fessam ætatem et actos honores prætenderet.* H. 3, 67. *Erat illi fessa ætate parens.* Possis et *fessæ ætatis, aut rudis pueritiæ.* deinde malo, *pars morantes, pars festinantes.*

C. 40. *Redibat levis rursum grassatus ignis*] Forte *e Vibiis.* Flor. *Necdum p' metus aut redibat libris.* i. *rursum grassatus ignis.* Forte *necdum positi metus, aut redibat alibi rursum grassatus ignis.* Cod. Agr. *Necdum posito metus redibat non levis et rursum.* Forte, *Necdum eo posito*, sc. metu, *sed rursum.*

C. 41. *Tullius Lunæ*] *Tullius Lucinæ* cod. Agr.

Captam urbem inflammaverunt] *Inflammaverint* cod. Agr.

Inter utraque incendia] *Inter conditam urbem* cod. Agr.

C. 42. *Per artem tentare*] *Temperare* cod. Agric. an *temerare?*

C. 43. *Ceterum urbis quæ domus supererant*] *Urbi* lege, quod non probat Gronovius. paullo ante *concupitor*, non *cupitor*, cod. Agr.

Subvectassent] Med. *subvectæ essent.* forte *qua fr. subvectum esset.*

C. 44. *Et lectisternia*] Scripti excepto cod. Agr. *sellisternia*, quod non ausim damnare. exstat ea vox et in Tironis notis, p. 164. Glossæ Labbæi: *Sellisternium*, σιλλάστρωσις. Festus, *solia appellantur sedilia, in quibus non plures singulis sedere possunt, ideoque solia sternere dicuntur, qui sellisternium habent.* ubi plura ad rem. Dixi ad Petronium 75. ubi est *arci sellium.*

deinde cod. Agr. *persperum est*, non *prosperum*.

Quam odio humani generis convicti sunt] *Conjuncti* Med. recte. Scribe *odio profani generis conjuncti sunt. profanos* vocat Christianos. paullo ante bene cod. Agric. *Christus Tiberio imperitante p. p. P. P. supp. adfectus*, sine τῷ *erat*.

Aut crucibus adfixi aut flammandi] *Flammati* cod. Agric. Ego malim *flamma necandi*. apud Sulp. Severum malo *flamma tosti* quam *usti*.

Vel circulo insistens] *Curriculo* cod. Agr. ut Lipsius, in Plinii loco, quem is protulit. forte etiam scribendum *cum curriculo se trigario approbare vellet*, quem is non recte sollicitavit. Vide eundem Plinium 37, 12 (77). vel, *cursu equorum trigario. cursus equorum* infra c. 74.

C. 45. *Prospere aut in metu sacraverat*] Lege *prospera re*; et sic Acidalius. *prosperæ res* sæpe apud nostrum.

Cui nomen Cleonicus] *Cleonico* malim. Vide Ann. 5, 1.

Ac, si sitis admonerst] Malim *admoneretur*, vel *sitis sui admoneret*. apud Statium Theb. 8, 35. lege ex MSS. *vitæque silentes admonet*, non *admovet*.

C. 46. *Qui custos adesset*] *Aderat* cod. Agr. lege *adsistebat. adsistere* Ann. 14, 34. *adsidere judiciis* Ann. 1, 75. 2, 57.

Rumoribus ferente populo] *Serente* puto.

C. 49. *Vanus adsimulatione*] *Æmulatione* Lipsius et Ursinus. Cod. Agr. *vanitatis insimulatione. Vanus* glossema potest esse. Puto, *cassus æmulationis*. Claudianus Mamercus de statu animæ lib. 2. *Virtutis cassa, rationis aliena, veritatis vacua*. Vide Juret. ad Symmach. p. 324. et p. 33. Possis et, *vanus cassa æmulatione*. H. 3, 55. *apud sapientes cassa habebantur*.

Contra famam sui] An *cum infamia sui?*

Et proinde vita] Lege *perinde, ac ipsi Neroni*. deinde *finem adesse Imperio* cod. Agric.

C. 50. *Aut cum ardente domo*] Lege *marcente*; marcentibus domesticis. Petronius 22. *quidam in ipso lumine conjunctis marcebant capitibus. Marcere* similiter apud Statium Theb. 8, 265. 10, 269. Ovid. Pont. 1, 5. 45. *Nec juvat in lucem nimio marcescere vino*. Sueton. Calig. c. 58. *Cunctatus an ad prandium surgeret, marcente adhuc stomacho*. Noster Ann. 6, 4. *somno aut libidinosis vigiliis marcidus*. H. 3, 36. *desidem et marcentem*. Statius Theb. 2, 219. *vario producunt sidera ludo Ante domos intraque: ipsæque ad limina marcent Excubiæ*. apposite. *Marcens Deus*, pro Baccho, Mart. Capella 4. p. 96. Ed. Grot. *Pallas aliquanto concussior* (forte *confusior*) *jocum emergentis inhibuit*. Scribe *Dei marcentis*. nam Bacchi oratio proxime præcesserat: ni mavis *Dei ingerentis*. Vid. p. 21. de Baccho et p. 135. 170. 171. 227. 236. *marcidula lumina, faces marcentes* p. 301. p. 13. *somnolento marcore torpere*. p. 2. *marcens hiemali pervigilio. Marcidus Evan* Statio. Cyprianus Epist. ad Donatum: *bibat licet gemmas* (malim *gemma* ex Marone *aut gemma bibat*) *et cum epulis marcidum corpus torus mollior alto sinu condiderit, vigilat tamen in pluma. Marcere vino* Livius 23, 45. ubi de Annibale hibernante Capuæ. V. Salmas. ad Flor. p. 89. *marcere Campana luxuria* Livius l. c. *animi marcentis oblectare torporem* Senec. de Benef. 4, 13. Vellei. 2, 84. *Vigebat in hac parte miles atque Imperator; illa marcebant omnia*, ut recte etiam restitutum: ut mirer, hactenus legi patienter in plerisque editionibus, *illam arcebant omnia*. Idem 2, 119. *Exercitus omnium fortissimus marcore Ducis, iniquitate Fortunæ, circumventus. Marcidi vino*, Livio *semigraves* 25, 24. *Magna pars in turribus epulati, aut sopiti vino erant, aut semigraves potabant*, etc. Apuleius lib 1. p. 109. *Ad hæc ille marcidus et semi sopitus in alterum* (f. *alternum*) *latus revolutus:* Sic lege, non *evolatus*.

C. 51. *Prolatantibusque spem ac metum*] Forte *spem inter ac metum*.

Occidendæ matris Neronis] Lege *Neroni*, scil. *provectus*.

Crebras occasiones] *Et crebras* cod. Agric. bene.

Ergo Epicharis plura et omnia scelera Principis orditur] Forte *Ergo regerere Epicharis plura et in commune scelera Principis orditur. Neque Senatui juris quid manere*. Sic *regerere maledicta. regerere invidiam* noster H. 3, 78. ex MS. Med. *dum regerit invidiam, crimen meruit*. Sic et Quinctil. 11, 1. Glossæ Labbæi, *Regero*, ἀντιφέρω. Ἀντιφέρω, *oggero, regero*.

C. 52. *Crebro ventitabat*] Scribe, *creber eo ventitabat*.

Ne a libertate eo moveretur] Med. *ne ad libertatem moreretur. ne ad li-*

bertatem moraretur cod. Agric. Puto, *ne ad libertatem hortaretur*, vel *ad libertatem ferretur*, vel *ab eo iretur*: et hoc videtur vero non alienum.

C. 53. *Qui Cereri celebratur*] *Celebrantur* cod. Agric. cum Acidalio.

Promptioresque aditus erant] Forte, *promptiorisque aditus erat.*

Animi validus] An *manu?* ut *valida lacerare manu* apud Maronem 12, 98.

Et ceterorum ut quisque audentiæ] *Ut quisque audaciæ* cod. Agr. forte, *ut quisque audacior habitus esset.*

Gestabatque velut magno operi sacrum] *Gestabatque* mendosum. Forte *ostentabatque.* deinde Med. et Agric. *magnoperis.* lege *magni operis.*

Aut inanem ad spem Antoniam] *Aut inani spei Ant.* cod. Agric. quod Lipsius laudat, ut conjecturam Agricolæ. Med. *aut inane aut spem.* Forte *aut inania ad spei.* Sic alibi, *inania belli*, *honoris*, *famæ.*

C. 54. *Multo sermone*] Puto, *usus multo sermone.*

Vagis sermonibus] *Variis* cod. Agr. Hist. 1, 25. *postquam vario sermone callidos audacesque cognovit.* Virgil. Æn. 8, 309. *varioque viam sermone levabat. Vagi sermones* et apud Claudianum in Coss. Prob. et Ol. c. 31. *complere aures vagis sermonibus.*

Parare eundem Milichum monet] Locus mire corruptus. Puto *paret exhibeatque.*

Ut plerique tradidere de consequentibus] *De consequentibus* videtur delendum, ut glossa. aliter Grotius.

Nam cum secum] Elegantius sit, *Namque ut secum.*

Qui eadem viderint] An *audierint?*

C. 55. *Graves conjurationes*] *Conjuratos* Med. et Agric. Lege *graves conjuratus.* rara vox, sed proba. cui similes Gronovius collegit in Observationibus.

Struxisse et vitam amœnam] *Struxisse*, *egisse enim vitam* cod. Agr. Latet aliquid. lege, *ut vitæ amœnum.*

Adjungere crimen] Malo *id jungere*, vel *adjungere id crimen, cui.*

C. 56. *Cum exorta suspicio*] Forte, *cum, exorta suspicione, quia non congruentia responderant, indita utrique vincula.* tum codex Agric. *Sed tormentorum.*

Sive internuntius fuit] Cod. Agr. *Sive quia intern.—fuerit.*

C. 58. *Assistenti annuentique*] *Innuentique* cod. Agric. deinde malo *jamjam manum ad capulum.*

C. 59. *Multa experiendo confieri*] *Expediendo* voluerat Tacitus. *alimenta arcu expedire* Ann. 6, 43. *expedire consilia* H. 2, 52. et 3, 73. vide Acidalium ad H. 2, 99. *dona expediri jubet* H. 4, 83.

Animis et corporibus sperari] Puto *in tot consciorum animis et terroribus sperari.* H. 2, 13. *Nec ullis terroribus, aut morte constantiam vocis egregiæ mutavit.* ubi alii *tortoribus.*

Aut stipendiis recentes] *Stipendii* malo. Sic Ann. 4, 52. *recens Præturæ.*

Nomen mulieri Arria Galla] Lege *Arriæ Gallæ et Domitio Silio.* Vid. Ann. 5, 1.

C. 60. *Tribunus cohortis*] *Tribunus prætoriæ cohortis* cod. Agr.

Globus militum] *Globis* ex Med. et cod. Agr.

C. 61. *Seque ratione valetudinis et amore quietis excusavisse*] Hæc lectio minime fuit sollicitanda, etsi aliter scripti, etiam cod. Agric.

Reditum] *Reditum a Tribuno* cod. Agric.

C. 62. *Bonarum artium, famam tam constantis amicitiæ laturos*] Forte *bonarum cum artium famam, tum.*

C. 63. *Et paullulum adversus præsentem fortitudinem mollitus*] Forte, *et paullulum adversus præsentem formidinem molitus. adversus præsentia* alibi quoque. *moliri* 12, 22. Hist. 1, 5. 2, 40. 22. 3, 26. 11, 20. aliter Gronovius possis et *fortitudine mollita adversus præsentem formidinem. molitus* cod. Agr.

Temperaret dolori ne æternum susciperet] Lego *neve* vel *neu.*

Parvo victu tenuatum] *Parco* malim.

Invertere supersedeo] Forsan *insertare.*

C. 64. *Multum vitalis spiritus egestum*] Malim *multo v. sp. egesto.*

Cum etiam tum prædives] *Etiamnum* præstat.

Inhibere mortem] *Inhiberi* cod. Agr. forte *jubet inhiberi mortem.* mox idem codex *oblata meliori spe.*

C. 65. *Quasi insonti sub claritudine*] Cod. Agr. bene. *sub crimine* H. 2, 26. *insontib.* cod. Med.

Non referre dedecori] *Dedecoris* opinor. ut *refert meas* et *demovetur* idem cod. Agr.

C. 68. *Violentum et infensum ratus*] *Aversatus* forte.

C. 70. *Exin Manenii et Lucani cædem*] Sic cod. Agr.

C. 71. *Atque ille gaudium id credens*] *Id* abest a cod. Agr. Forte, *gaudio ut vero credens.*

Vanitati exitus corrupit] An *immanitate?* Forte postea occisus. H. 3, 85. de Vitellio: *deformitas exitus misericordiam abstulerat.*

Infamatis magis] Forte *insimulatis* vel *damnatis* ut 16, 14.

C. 72. *Quadam habitu*] *Quodam* cod. Agr. lege *eodem.*

C. 73. *Tanquam viros et insontes*] Sic Flor. Agr. *viros claros et insontes.* Puto, *tanquam invisos, sed insontes.* vel *invisos, ut sontes.* 16, 10. *invisi Principi.*

Neu compositam aut oblitteratam mansuetudinem] Sic cod. Agr.

C. 74. *Tum decreta dona*] *Decora* Juret. ad Symmach. 8, 26. lege *decreto dono et grates.*

Ad auspicium præsagium] Bene cod. Agric.

Et venerationem item hominum merito, quod ad omen futuri sui exitus vertebatur] Pro *item* lego *venerationem in vita Numinum merito.* tum, *more quorumdam ad omen subdolum citi exitus verteretur.* Sic *more famæ.* Vide Indicem in *more* et in *subdolus.*

AD LIBRUM XVI. ANNALIUM.

C. 1. *Principis aditum emercatus*] *Et Prin.* cod. Agric.

Astantibus parte alia columnis] An *sustinentibus penetralia? columnis, quæ nihil portant, verum occultandis præsentibus bonis* cod. Agric.

Didonem] *Dido* malim.

Et alias infensi] Forte *ei.*

C. 2. *Qui velut partam prædam*] Puto *partam jam prædam.*

Et delectum navigium] Lego *id delectum.*

Principis assumta est] Forte *Principis inde assumta.* Lege ex vestigiis Medic. *unde rhetoribus oratoribusque nova.*

C. 4. *Se æquum adversus æmulos et religione*]. Alii alia. Scribo *seque securum adversus æmulos de religione.* Ann. 3, 28. *potentiæ securus.*

Excrementa viserentur] Lege *ejicerentur.*

Plausuque composito] *Apposito* cod. Agric.

Severæque et adhuc antiqui moris retinente] Sic cod. Agric. Vide Lipsium.

C. 5. *Plerosque Equitum*] *Militum* cod. Agr. Opinor *plures atque Equitum.* Sed vide H. 4, 86. 4, 80.

Mox imminentem perniciem] Puto *e noxa. noxæ reus* Ann. 3, 13.

C. 6. *Neque enim venenum crediderim*] Lege *de veneno.*

Ut Romanus mos] *Romanis* cod. Agr.

C. 7. *Objectavitque Cassio*] *Objectatumque* cod. Agr.

Tantum infensi nominis] Forte *in tantum.* et *ne memoria.*

Animo prærugtum] Forte *animi promptum* cod. Agric.

C. 8. *Ad præcavendum exterritus erat*] Forte *exercitus.* 14, 56. *exercitus consuetudine velare odium.* 16, 32. *ore ad exprimendam imaginem honesti exercitus.* Sic cod. Agr. cum vulgatis.

C. 9. *Et Senatus jus exspectabatur*] Puto *senectus*; vel, *senecta, rei spectabatur.* Cod. Agr. *et penates ejus.* Paullo ante *consulto Senatus.* idem cod. Agr. et Budensis.

Centurione ad cædem misso] Malim *immisso*, quod proprium hac in re verbum. Vid. H. 1, 34. *immisso percussore* Ann. 3, 16. *immissus accusator* Ann. 4, 19. Vide et 15, 69. *Tribunum cum cohorte militum immittit.* 11, 1. *Suilium accusandis utrisque immittit.*

C. 10. *Servabat sanguine respersas vestes*] Sic bene cod. Agr.

Vidua implexa luctu continuo] Vide Acidalium. Opinor, *vidua exesa luctu continuo.* deinde bene cod. Agr. *nec ullis alimentis usa.* Ann. 2, 27. *tum primum reperta sunt, quæ per tot annos Remp. exedere. exesa vis oculorum.* H. 4, 81. Vide nos ad Valer. Flacc. 3. v. 693. et 365.

Sexum egressa voce infensa clamitabat] Lege *sexum supergressa*, et in-

tenta voce. intento ore dicere Orat. c. 11.

C. 11. *Mortem sine arbitrio permittens*] *Suo arbitrio* puto. aliter Gronovius. vel *sine arbitris*. Illos arbitros, qui supremis interessent, submittebat ipse.

C. 14. *Nuntios et consultationes*] *Consultatores* Agric. cod.

Imminere rebus] Opinor, *imminere rebus novis.*

Monitus prius Anteius] *Monito prius Anteio* cod. Agric.

Tarditatemque ejus perosus] *Pertæsus* malim.

C. 16. *Quam ne oderim tam segniter pereuntes*] Puto *aliam mei defensionem*, et *quam ne quid oderim*, ne me putent odisse tam segniter pereuntes. *oderint* cod. Agr.

C. 17. *Ferri ad eum jussit*] *Ad reum* lege. nam *ejus* sequitur.

Quærens ita scripsisset] *Id adscripsisse* lege.

C. 18. *De C. Petronio supra pauca repetenda sunt*] Forte *sed C. Petronio super*. Ovid. Met. 15, 308. *Plurima cum subeant audita aut cognita vobis, Pauca super referam.* Sed vide hic Freinshem. Ann. 3, 24. *casum ejus paucis repetam.*

Vitæ transigebatur] *Transigebantur* cod. Agr.

Sed erudito luxu] Forte *eruditor luxus. Hannibalis eruditrix* apud Florum 2, 6.

C. 21. *Ludis Cesticis*] Cod. Agr. *ludis Cerastis.* Pignorius in Originibus Patavinis c. 8. legit *Iselasticis*. vide hic Interpretes. supra 15, 23. de Iselasticis copiose Plinius Ep. 10, 119. 120. Vid. Turneb. Advers. 27. c. 5. Scriver. ad Martial. p. 202.

Et cum Deum honores] *Dum* lege. deinde *funebribus non interfuerat.* Cod. Flor. *funeri non interfuerit.*

Sponte absens] Nulla justa de causa. cave sollicites.

C. 22. *Etiamne luctibus*] *Etiamnum* cod. Agr.

Transcamus ad illa instituta] *In illa* cod. Agr.

Extollit ira promptum] *Iræ* malim.

C. 26. *Qui manus ictusque per immanitatem Augusti*] Alii alia. Lego *ingesturi*. vel *aggesturi. ingerere probra* H. 3, 31. *vulnera* 3, 85. et Ann. 1, 65. *voces* 4, 42. Tum *superesse* ec *ingesturi* etiam respondet ad probra, quod præcessit. *tela ingerere* Ann. 1, 49. et 2, 81.

C. 27. *Quod mirum e longinquis haud veniri*] Forte *quid mirum longinquis provinciis haud subveniri.* MS. Flor. *adveniri*. Vide Grot.

C. 28. *Denique agere Senatorem*] *Ageret* cod. Agr.

C. 29. *Crebritate periculorum*] *Celebritate* cod. Agric. et bene. Sunt enim ejusdem significationis.

Sed quia protulerit ingenium] Sic cod. Agr.

C. 30. *Sed recens et quod discrimini*] Sic Agric. cod. Forte, *sed recens ex æquo discrimini.* H. 3, 57. Vita Agric. 20.

C. 32. *Tantum iræ P. Egnatius*] *Tantum invidiæ* cod. Agric.

C. 33. *Labentem non deseruit*] *Labantem* ex cod. Agr. *labantibus Vitellii rebus* H. 2, 86.

Æquitate Deum] Lego *æquitatis* et *documento*. H. 2, 76. *Sibi ipse Vitellius documento est. æquitas* pro *æqualitate*, ut sæpe alibi apud nostrum. Vid. Ann. 1, 4. *æqui impatiens*, qui parem non fert. Ann. 4, 25. *æqua Regibus insolita.* 2, 42. *æquus locus, æqui Dii* 1, 68. Similis locus H. 1, 3. extr. ubi interpretes.

C. 34. *Tum ad Thraseam ad consilia mortis agentem*] Cod. Agr. idem, *quem illustrium virorum fæm. cætu frequentem egerat.* malo *degerat*, nam alterum præcessit, vel *exegerat*. Ann. 3, 16. *qualem Piso diem noctemque exegisset.* H. 1, 47. *Exacto per scelera die.* Dialog. de Orat. c. 42. *erant de quibus plura dici vellem, nisi jam dies esset exactus.*

Et auditu] *Et auditis* cod. Agr.

Pericula sua miscere] *Miscerent* cod. Agr. recte. tum et lege *facesserent*. ut et mox, *retineret*, et *nec adimeret.*

Et exemplum Arriæ matris sequi] *Et ad exemplum* bene cod. Agr.

C. 35. *Porrectis utriusque brachii venis*] *Productisque* cod. Agr. Lego *præfectisque*, vel *abruptisque præsecare venas* Scholiast. Juvenal. de Seneca ad Sat. 5. v. 109.

Humum super spargens] *Super aspargens* cod. Agr.

AD LIBRUM I. HISTORIARUM.

C. 1. *Dicere licet*] An *disserere?*

C. 2. *Opus aggredior opimum casibus*] Lege omnino *inopinum casibus.* nam casus fortuiti infra c. 4. Cicero Ep. 15. 12. *nec opinatus et improvisus provinciæ casus.* noster Ann. 1, 68. *sonus tubarum, fulgor armorum, quanto inopina, tanto majora offunduntur.*

Tria bella civilia] *Terna* cod. Agr. *Trina* Med. et Bud.

Infecti cædibus scopuli] *Infecta c. scopula* cod. Agr. quod non capio.

C. 3. *Magisque justis judiciis*] *Tuscis* (Ryckius habet *vetustis*) *indiciis,* et emendatum *certis* cod. Agr. Forte *testatis indiciis* H. 4, 6. Idem codex post *approbatum* tollit verbum substantivum. vel lege, *magisve manifestis judiciis.* Edit. Rom. *magis vetustis.*

C. 4. *Magnis domibus annexa*] An *innexa?* lego etiam *aut magnis domibus.*

C. 5. *Eundem in pace, qui in bello locum*] *Quem* bene cod. Agr. et sic Gronov. ex cod. Anglic.

Angebat coaspernantes veterem disciplinam] Lege *angebat eo aspernantes.* Cod. Agric. *angebat aspernantes.*

Virtutes verebantur] Nil muta. Vide nos ad Petronium. Livius 39, 37.

C. 6. *Hic ut dux Neronis*] Nil puto mutandum. sic infra c. 71. *mox bello inter Duces elegit.* et c. 79. Lib. 2, 12. 19. 33. 36.

Tanquam innocentes] Cave mutes. Vid. Plin. Ep. 4, 11. de Cornelia Virgine Vestali.

Multi adhoc numeri] *Numero* cod. Agr.

Ita audenti parata] *Audendi parato* forte. Sed aliter 14, 58.

C. 7. *Et inviso—premunt*] Lege, *ut invisos semel Principes.* Cod. Agr. *premuntur.*

Jam afferebant venalia] Puto *auferebant.* ad se rapiebant. infra c. 80. *obsequia meliorum nox abstulerat. Offerebant* cod. Agr.

Servorum manus subitis avidæ] Forte *cupiti,* ut Ann. 4, 3. *avidus offensionum* 3, 54. *periculorum* H. 3, 41. *avidus belli* infra 67. *avidus Armeniæ* Ann. 6, 31. Possis et *turbidis* ut c. 21. *omne in turbido consilium.* et c. 31. vel *ut turbidis.* Vide infra c. 31.

C. 8. *Et pacis artibus, belli inexpertus*] Lege *et pacis par artibus. par negotiis, neque supra erat* Ann. 6, 39. *vigor animi negotiis par* Ann. 3, 30. et sic passim. Cod. Agr. *et pacis artibus clarus, bellis inexpertus.* interpolatum.

Solliciti et irati superbia] Forte *inflati.*

Verginius an imperare voluisset] Sic cod. Agr. forte *Virginius an imperare voluerit, est dubium.*

C. 9. *Crebris expeditionibus doctæ hostem potius odisse*] Forte *crebris expeditionibus objectæ* (s. *obnoxiæ*) *hostem potius odissent.*

C. 10. *Mox atteritis opibus*] Vide Vossium de Analogia 3, 30. *attritis* cod. Agric.

Secreto male audiebat] Cod. Agr. quomodo Rhenanus conjicit.

C. 11. *Ignaram Magistratuum domi retinere*] Forte *dominis renitentem.* Sic Ann. 6, 1. *Ægyptii seditiosi.*

Africa ac legiones] *Africam* cod. Agric. Forte *Africamque* sc. regebat, *interfecto Clodio Macro.*

Domini minoris] *Pejoris* cod. Agr.

Procuratoribus cohibentur] *Procurationibus* cod. Agr.

C. 12. *Dein fessa jam ætate Galbæ*] Cave cum Rhenano mutes.

Multi occulta spe] *Multis stulta spes* cod. Agr. Lege, *multis occulta spes.*

Eodem actu invisior] Bene Lectius *auctu.*

C. 13. *Nec minor gratia Icelo Galbæ liberto*] Lege, *nec in minore gratia Icelo,* etc.

Et rebus minoribus sibi quisque tendentes] Opinor *intendentes,* hoc est, sibi studentes, sibi attendentes.

Non tam unum aliquem fovebant] Forte *æqualiter,* vel *ex æquo. mors æqualis* mox c. 21. *adversam fortunam ex æquo detrectare* H. 2, 97.

Petulanter egerat] *Rexerat* cod. Agr. forte *exegerat*.

Eoque jam Poppæm Sabinam] Lege *eoque clam*. Vid. Sueton. Oth. 3. et Plutarch.

C. 15. *Egregium erat tunc Pompeii*] Cod. Agr. lege *Cneii Pompeii*. deinde malo *Sulpicia ac Lutatia decora*.

In qua nihil præteritum] Malim *præteriti*.

Sua cuique utilitas] Forte *sua cuique curæ utilitas;* et *irrumpent adulationis blanditiæ*. deinde, *Etenim ego ac tu. adulatio et blanditiæ* cod. Agr.

C. 16. *Cogitare*] Cod. Agr. *ostendes, quid cogitare aut quid facere volueris sub alio Principe*. Hæc interpolata sunt. Forte *Cogita, ferre quid aut volueris*.

C. 18. *Nec ullum orationi lenocinium addit, aut*] *Addita ut* cod. Med. Forte *aut lenocinium addita aut pretium. additum aut pretium* cod. Agr. deinde idem codex *gratia audito*, non *auditu*. bene.

C. 19. *Sine publica cura*] Malim *sine publici cura*.

Multi voluntate] Lege *multi voluntate: effusius, qui noluerant, metu: ac plurimi etc. metu*, qui obstiterant adoptioni. *Pars metu, quidam invidia*. Ann. 6, 43. vide Notas Savilii et locum simillimum. H 2, 87. *Onerabant multitudinem olvii ex urbe Senatores Equitesque; quidam metu, multi per adulationem: ceteri ac paullatim omnes, ne, aliis proficiscentibus, ipsi remanerent*.

Ambitu remanendi aut eundi] Cod. Agr. *retinendi*. forte *renitendi*. Vid. Schopp. Suspect. Lect. 4, 10. *niti contra* Ann. 3, 31. *nullo Legatorum pro Galba nitente* 1, 55.

C. 20. *Sed metus initium*] *Motus* lego.

C. 21. *Acrioris viri esse merito perire*] Sic et cod. Agr. Forte *et Imperatoris et viri esse*. Hist. 3, 85. *se tamen Imperatorem se ejus fuisse respondit*. 3, 3. *unum virum ducemque laudibus ferunt*. Deinde forsan *mente interrita perire. mens interrita* apud Nasonem Met. 10, 616. *Imperator* pro duce Ann. 2, 10. *ne gentis suæ desertor, quam Imperator esse mallet*. 11. *Germanicus dare in discrimen legiones haud Imperatorium ratus*. 26. *non nisi apud Germanias assequi nomen Imperatorium. Laus Imperatoria* c. 52. Ann. 3, 74. *Blæsus donatus postremo titulo Imperatoris*. Possis et, *agi reos: at viri esse metum, interitum prævenire*. Imperatorem stantem mori oportere: vel, *viri esse, non inertis metum prævenire. Non est viri timere sudorem* Senec. Ep. 31. Livius 28, 44. *Id est viri et Ducis, non deesse fortunæ præbenti se, et oblato casu flectere ad consilium. Viri* pro fortibus Ann. 6, 34. *Acres esse viros*. Seneca de morte Claudii: *Sed quid ego de tot acribus viris dicam?*

C. 22. *Aulam Neronis et luxus adulteria, matrimonia ceterasque*] Forte *adulteria matrimonalia, vel matrimoniorum*. Sic matrimonia passim pro feminis nuptis noster. Vid. Græv. in Sueton. p. 38. et Causaub. p. 190. Male tentat hunc locum Gronovius. *stupra concubinarum* mox 72. *matronales genæ* Nasoni Fast. 2, 828. *matronalis gravitas* Plinio Epist. 5, 16. *matronale decus* Livio 34, 6.

Sed Otho tanquam peritia] Lege, *tanquam peritia artis*. Ann. 6, 20. loco simili: *seram ac brevem potentiam significans scientia Chaldæorum artis*. ibid. 21. *Præibat eum, cujus artem Tiberius experiri statuisset;* et 22. *corrumpi fidem artis, cujus clara documenta et antiqua ætas et nostra tulerit*. Add. 4, 58. 16, 14. H. 2, 3.

C. 24. *Flagrantibus jam militum animis*] *Animis* male abest a cod. Bud. unde Juretus tamen ad Symmach. 6, 22. *flagratibus* legit.

C. 26. *Et adversus peritos pervicax*] *Proditores* cod. Agr. Fortasse *peritiores*.

C. 27. *Et redemtoribus*] *Et reparatoribus* cod. Agr.

C. 29. *Pro gradibus domus vocatos*] *Evocatus* idem.

Cum maxime ducam] Forte *certus cum maxime ducam*.

C. 30. *Perdere ista sciet, donare nesciet*] Cod. Agr. nescius.

Vana nomina sunt] *Vacua* Med. et Bud. cod. Agr. *si Respublica et Senatusconsultum, et populus R. vacua nomina sunt*. V. infra c. 55.

Non est plus, quod pro cæde Principis] Forte *pulcrius*. tum et *perinde*. Talis locus apud Valer. Flacc. 3, 625. Forte *esto potius* et *scilicet perinde*. deinde *donativo* cod. Med. Forte, *sed perinde a nobis donativo ob fidem, quam ab aliis pro facinore excipiemini*.

C. 31. *Ut turbidis rebus evenit*] Puto, *ut turbidis rebus* (supple, fieri solet) *eventi incerta* (vel *incerto*) *magis, et nullo adhuc consilio*, (vel *non ullo adhuc consilio*) *raptat signa, quam quod postea creditum est, insidiis et simulatione. ut turbidis rebus.* sic breviter solet Tacitus. *ut in tumultu* mox 55. *ut in multa pace* 77. Vid. supra c. 7. Ann. 15, 51. *eventi* supra. *raptat signa* H. 3, 22. *huc illuc vexilla raptare.* Ann. 1, 30. *Signa turbine atque unda raptabantur. Nullo consilio*, Bud. Agric. *nonnullo.*

Exarmantque quia non ordine militiæ] Forte *exarmantque vi, non ordine militiæ.* infra c. 39. *sine more et ordine militiæ.* mox post *suspectior* cod. Agr. delet *erat.*

C. 33. *Privati odii pertinacia*] Malo *pertinace.*

C. 34. *Mixtis jam Othonianis*] Lege *immissis clam Othonianis.* sic *immissis percussoribus* Ann. 3, 16. alia supra allata.

C. 35. *Refractis palatii foribus ruere intus*] Pro *intro* vix Latinum. Forte *intentius.* Mox 56. *non compescere ruentes ausus.* Possis et *infestius.* infra 65. *multæ invicem clades crebrius infestiusque:* vel *instantius.* V. c. 62. porro 82. *Militum impetus ne foribus quidem palatii coercitus.*

Neque ætate neque corpore sistens] Puto *resistens*, et *torpore. Insistens* cod. Agr. Forte, *neque irruenti turbæ artato corpore resistens.* vel *neque artatu* (vel *in arto*) *corpore subsistens: corpore* ut H. 2, 42. *corporibus et umbonibus niti.* Possis et *neque auctoritate.* 2, 48. *juvenes auctoritate, senes precibus movebat.*

C. 37. *Et Vatinii et Elii paraverunt*] Cod. Med. *et Egiali perierant.* forte *rempubl. partiti erant.* tum, *Tigillini et Elii.* Sic fere Gronov. Sed libertos cum libertis componit. Porro forte legendum *raptaverunt: et Egi et alii perierunt* cod. Agr. Forte *sibi pepererunt.*

C. 38. *Aperire deinde a. jussit*] Lege *Aperiri deinde armamentario jusso.* Tum mox scribe, *miscerentur auxilia paribus galeis*, vel *disparibus. Miscentur auxilia toriis* cod. Agr. *arma legionaria* Ann. 3, 43. *paribus armis* Virgil. Æn. 9, 655. 12, 344. Val. Flacc. 5. 601. De armis quibus distinguebantur, vide locum insignem Hist. 2, 89. *quatuor et XXX. cohortes, ut nomina gentium aut species armorum forent, discretæ.* et seq. *auxilia* pro *auxiliaribus* Tacito passim in usu. infra c. 54. *Adsciscitur auxiliorum miles.*

C. 39. *Ad postremum vel odio*] Lege *æmuli odio.* H. 2, 73. *tum ipse exercitusque, ut nullo æmulo, sævitia, libidine, raptu, in externos mores proruperant.* Plinius Epist. 6, 31. *maritum non sine aliqua reprehensione patientiæ amor uxoris retardabat: quam quidem, etiam post delatum adulterium, domi habuerat, quasi contentus æmulum removisse.* Florus de bello Perusino 4, 5. *Fulvio gladio cincta, virilis militiæ uxor*, ubi insere, *virilis militiæ æmula uxor.* Lege ibidem, *pientissimo ingenio.* Casaub. ad Sueton. Aug. 14. *piissimum*, quod Cicero negat Latinum. Sed Tacito Agric. 43. *piissima filia.*

Utque evenit in consiliis inf.] *Utque evenire in consiliis infelicibus solet* cod. Agr.

C. 40. *Cujus ultor est*] Lege *esset.*

Quale magni metus et magnæ viæ silentium est] Malo *quale in magno metu et magna ira silentium est.*

C. 41. *Comitantis Galbam*] *Comitatus* cod. Agr. et alii. *comitatæ* puto.

Si ita Reipubl. videretur] Sic cod. Agr. lege *si id e Republ.*

Nam pectus tegebatur] *Nam pectus thorax tegebat* cod. Agr.

Feritate et sævitia] Lego *efferata sævitia* vel *ab efferatis sævitia. efferare* H. 4, 26. *efferatus exilio* supra c. 21.

C. 42. *Conscientia conjurationis*] Puto *conscientiam*, et sic Acidalius.

Primo ictu in poplitem] Malo tolli τὸ *in*, ut mox bene Gronovius *utrumque latus.*

C. 43. *Ac Galbæ custodiæ a Pisone additus*] Cod. Agr. Florent. *a Galba custodi et a Pisonis.* forte *custodiendi Pisonis.*

Nominatim in cædem ejus ardentes] Forte *ordinatam.* immo lege *ardentis* sc. Othonis ipsius.

C. 44. *Qui vere, qui falso*] Lege *qua vere, qua falso.* vel *sive vero, seu falso.*

Munimentum—ultionem] Lege *munimenti—ultionis.*

C. 46. *Sibi ipsi legere*] *Sibi ipsis* cod. Agr.

Ad extremum bella civilia] Lege *ad extremum in bella civilia ruebant.*

C. 47. *Concedi corpora sepulturæ*] *Concedi permisit* insolens, quare *concredi* lego aut *condi.* tum *cremarive*, et mox *quæsitis redemptisve condi*, sepeliri ut Ann. 1, 62. *Concredi* H. 5, 5.

C. 48. *Variis moribus egit*] Malim *rumoribus*. Sic *rumore adverso esse* Ann. 14, 11. H. 2, 26. *rumore claro esse* Ann. 15, 48. 11, 23. *multus ea super re variusque rumor*. Ann. 3, 14. *vario rumore, custos salutis an mortis exactor sequeretur*. cap. 19. *vario rumore jactata*.

Eadem lascivia temerasset] Sic Rhenan. vulgo *tentasset*. Cod. Agr. *inspectasset*. Forte *incestasset*. *incestare filiam* Ann. 6, 19. Vide ad Vellei. Paterc. 2, 73.

C. 49. *Pecuniæ*] Abest a cod. Agr. deinde idem *alieni non appetens, sui parcus, publicæ avarus*, lege *publici*. et vide h. l. Pichenam.

Usque ad culpam ignarus] Lege *ignavus*. jubent sequentia, et sic Lipsius.

C. 50. *Fataliter electos*] *Evectos* malim. neuter enim electus a Senatu aut a prædecessore.

Solum id scires] *Solum ageretur ut scires* cod. Agr.

C. 51. *Expeditionem et aciem*] Lege *expeditionem aversari* vel *clam renuentes, præmia, quam stipendia malebant*. deinde *toleraverant* bene cod. Agr.

Et publice donatos] Forte *publico* sc. agro. sic Lips. et nos ad Velleium 2, 81. infra c. 65. Possis et *publico ære* vel *re publica*.

Pertinaci pro Nerone fide] *Pertinacis fidei* puto.

C. 52. *Adsignandisve militiæ ordinibus*] *Suæ militiæ* cod. Agr. Forte *adsignandisve militi suis ordinibus*. vel *militi* sine τῷ *suis*. Deinde *Et Vitellius apud severos ut vilis*. *Vilis habebatur* H. 4, 80. Vide ad Ann. 15, 35. Cod. Agr. post *Vitellius ut* habet additum. rectius forte. mox lego, *simul aviditatem imperandi, et ipsa vitia*. In his *Et Vitellius*, nil muto. tum malo cum Grotio *ita* in *id* mutari. quia *ut ita* mox denuo sequitur.

Sicut modesti quietique] Male Colerus *immodesti*. *Quieti* sæpe apud Velleium occurrit.

Sed profusa cupidine] Malo *sed et profusa cupidine*.

Consilia tulisset] *Consilia ingrate tulisset* cod. Agr. eleganter: et sic edd. *ambitiose ac muliebriter tulit*. Agric. c. 28.

C. 53. *Cæcina ægre passus*] Lege *id Cæcina ægre p.*

C. 54. *Per tenebras et inscientiam ceterorum*] Forte *inscientiam itinerum*, sed malo *locorum*. *peritia locorum* Agric. 20. Ann. 6, 36. An *regionum*? *ignari regionum* alibi noster, item *gnari locorum*.

Eadem acrius volens] *Volvens*. *volvere bellum* Ann. 3, 38. *animo stupra* supra c. 30. Ann. 6, 22. Vid. Vossium ad Paterculum p. 126. Infra c. 64. lege e Grævii conjectura *nec militum animus in gaudium aut formidinem permotus: bellum volvebant*.

C. 55. *Quæ piget inchoare*] Malo *quæ pigeat*.

Dirumpunt imagines] *Diruunt* malo, ut Acidalius.

In S. P. Q. R.] Lege *Senatum Populumque Romanum obliterata jam nomina sacramento advocabant*. supra c. 30. *Senatus et Pop. vana nomina*. c. seq. *in Senatus Populique Romani verba jurare*. 2, 32. *S. P. Q. R. nunquam obscura nomina*. Cod. Agr. *viderentur*. *S. P. R. Q. obl. i. no. sacramento advocabant*. proxime verum.

Aut suggestu locutus] Puto *aut e suggestu*.

C. 56. *Et socordia innocens*] Forte *in socordia nocens*.

C. 57. *Auxiliariorumque ingressus*] *Egressus* cod. Agr. Forte *prægressus*.

Corpore, opibus, ingenio validus] Lege *in gente sua validus*.

C. 58. *Crispinus, qui se sanguine*] Bene cod. Agr. *Crispinus sanguine s. C. c.*

C. 60. *Atrocius proruperant*] Malo *proruperat*. sc. odium. *prorumpunt odia* Ann. 6, 3.

Ad Vitellium perfugerit] *Profugerit* cod. Agr.

C. 62. *Cum tamen ardor et vis militum*] *Cum tantum* cod. Agr. Forte *cum* (vel *quin*) *instantium*. vide Indicem in *instare*. H. 4, 83. *terribilior jam et instantior*.

Consulto opus esset] *Esse* lego.

C. 63. *Raptis repente armis*] *Raptisve* Med. Forte *raptis vi repentina armis*. Ann. 11, 9. *vi militis Romani*. 12, 33. *vi militum inferior*. *vis improvisa* H. 3, 71. *repentina* H. 3, 68.

Non quidem in bello] Forte *nota pridem bello insueta* (vel *insolita*) paci *protendebantur*. Forte *sæviori pro pace*. Locus similis alibi est. Ovidius *velamenta manu protendens supplice*.

C. 64. *Permotus*] Bene Grævius, *permotus: bellum volvebant*. V. c. 54.

C. 65. *Occasione iræ*] Lege *occasionem*, more Taciti, ut sit epexegesis.

Et uno amne discretis] Malim *vicino*.

C. 66. *Restingui posse iracundiam*] *Restringi* cod. Agr. cohiberi: deinde *vetusta dignitas coloniæ*.

C. 67. *Memoria nominis clara*] *Clari* rectius cod. Agr. Post idem, *detinebant.*

Avaritia ac festinatio] Malim *infestatio*, transpositis litteris. Sed hæc duo vocabula etiam conjunguntur H. 3, 50. *festinatio atque aviditas præpediebant.* mox pro *quod olim Helvetii*, lege *quod soli. olim* proxime præcessit.

Proximam quamque culpam] Lege *proximum quemque culpæ.* Ann. 4, 27. *proximos audaciæ in urbem traxit.* Vide Phædrum 1, 10. et nos ad Val. Flacc. 3, 392. et ad Vell. Paterc. 2, 114. *affinis culpæ* Val. Max. 8, 4. Cicero sæpe.

C. 68. *Non arma noscere*] An *poscere?* sed *noscere* quoque alibi. Contra *poscere prælium* 6, 34. 12, 35.

Cumque direptis] *Dirutis* Med. et Agric. Lege *cumque dirutis vicis omnibus. direptis* præcessit cap. sup. ubi pro *locus* forte *vicus.* Vid. Ann. 1, 20.

Et more militiæ exercita] Lege *et Romanæ more militiæ.* Similis error supra.

Et deditio accepta] *Deditione* cod. Agric. bene.

C. 69. *Quam immodicus sævitia fuerat*] Lege *sævitiæ.* Sic passim noster. *Immodicus animi* supra c. 53. *lætitiæ* 15, 23. *linguæ* ut scribo Hist. 3, 53. *modicus pecuniæ* Ann. 3, 72. *originis* Ann. 6, 39. *immodicum* cod. Agr. lege, *ut est mos vulgo mutabili subitis, et tam prono in misericordiam, quam immodici sævitiæ fuerant* vel *fuerint.* sic infra c. 80. *vulgus, ut mos est,* male interpolavit Freinshemius.

C. 70. *Ob bellum Vindicis remorati*] *Revocati* cod. Agr.

Petronium urbis Procuratorem] *Urbi* cod. Agr. et Flor. Forte *Turpil.* pro *Turpilianum.* quod Petroniæ gentis cognomen.

In ceteræ victoriæ præmia] *Incerta* cod. Agr. bene.

C. 71. *Ne hosti metum reconciliationis adhiberet*] MSS. Pichenæ *sed ne hostes metueret conciliationis adhibens.* Budensis *metu reconciliationis adhibens.* Agric. *sed ne hostes metueret adhibens statim inter.* lego, *sed ne hosti spem mutuæ reconciliationis adimeret. mutua formido* Ann. 2, 79. *dissimulatio* Agric. 6. *mutua asseveratio* Ann. p. 555. sic ibi forte legendum. *mutua ignorantia* mox c. 75.

C. 72. *Quia velocius erat vitiis adeptus*] Lege *via velociore vitiis adeptus.* Contra *segnis via* a me restituta Statio. H. 2, 2. *adductoribus spatiis.* Ann. 1, 54. *alia Tiberio morum via. hariolo velocior* apud Phædrum 3, 3. *qua velocius* cod. Agr. tum mox *ut virilia scelera,* quæ fœda juxta juventuti ac senectæ ejus opponuntur. Utramque pathicam fuisse *virilia scelera* demonstrant. Sic Ann. 6, 5. restitui *incertæ virilitatis.* Justinus 27, 2. *puer sceleratam virilemque sumit audaciam.*

Unde multa innocentiæ cura] Scribe *tuendæ nulla innocentiæ cura, sed vice impunitatis.* est sexti casus. Sic alibi *tuendæ libertatis, ad tuendam plebem, tuendum funus. Vice,* ut Ann. 6, 21. *quæ dixerat vice oraculi accipiens. vice sermonum* Virgil. 6, 535. *mutua impunitate.* Sueton. Calig. 22. *vicibus.* Plinius Ep. 4, 19. *nam cum matrem meam parentis vice dilexeris, meque a pueritia, statim formare solebas.* Sic MS. Med. non *loco venerarere.* Vide infra c. 84.

Infamem vitam fœdavit etiam exitu sero et inhonesto] Lege *sævo* vel *fero.* sed *sævo* præstat. Forte etiam *æquavit.* Sic supra c. 3. *pares exitus.* Puto, *infamem vitam exæquavit exitu tam sævo et inhonesto,* vel *exitu tam fœdo. fœda mors* Livius 42, 28. de Q. Fulvio Flacco.

C. 73. *Famem populi R.*] *Po. R.* cod. Agr. lege omnino *Populo Romano.*

Consulari matrimonio innixa] *Subnixa* cod. Agr. malim ego *innexa.* Ann. 6, 36. *innecti per affinitates.*

C. 74. *Offerebant*] *Afferebantur* cod. Agr. *offerebat* Pichena ex conjectura. Lego, *Epistolæ adferebantur. Pecuniam et gratiam etc. paria Vitellius ostendebat.* vel, quod malo, *ostentabat,* cum cod. Agr. quo tota periodus referenda. et sic passim Tacitus. *paria Vitellius ostentabat ac Otho.* Ann. 4, 40. Tiberius ad Sejanum, *quibus necessitudinibus te mihi immiscere parem.*

Specie senatus misit] Forte *Senatus consulti.*

In pace nihil amissuri] *Ita pace* etc. et sic Acidalius.

Fides mutata] *Mutari* cod. Agr. bene.

C. 76. *Diu mansit*] Forte *diu in fide* (vel *fida*) *mansit.* sed *fides* mox sequitur.

Huc illuc mutabantur] *Mutabant,* quod malim, more Taciti.

Et populus pleraque sine modo festinavit] Lege *peræque.* ac libertus illc. Vid. ad Ann. 6, 5.

C. 77. *Cumulum dignitatis*] *Culmen* cod. Agr.

Cadio Rufo] *Candio* cod. Agr. Forte *Canio*. Canius Rufus Martiali laudatus.

C. 78. *Ipse in suspenso tenuit*] Sc. acclamantes puto.

Othoni quibusdam diebus] Lege *subito iisdem diebus: nempe in ludicro theatrali*. Possis et *iisdem ludi diebus* τὸ *Othoni* supervacuum. *ludorum dies* Ann. 3, 23. *ludi Cereales* Hist. 2, 55. de militibus locus singularis, quem emendamus. Lege et *acclamarunt*.

C. 79. *Magna spe ad Mœsiam irruperant*] Scribe *magna spe addita*. Virgilius 10, 263. *spes addita* (*menti*). deinde *novem millia equitum ferocia et successu. et ferociora successu* cod. Agr. rectius Acidalius *ad novem millia*.

Ubi per turmas advenere] Puto *adsiluere*. vel *advolavere*.

Ubi sævitia h. et vi v. a.] *Ubi sævitia hiemis et dolore vulnerum absumti* cod. Agr. non male. Forte etiam, *sævitia hiemis misere et vi vulnerum absumpti*, vel *vi vulnerum misere*.

C. 80. *Insidentes equis*] Rectius erit *insilientes*. Ovid. Fast. 2, 735. *Nox superest tollamur equis urbemque petamus*. paullo ante etiam forte, *severissimum mox Centurionum*.

C. 83. *Imus ad bellum*] Forte *cur ruimus ad bellum*. mox c. 84. *in exitium ruamus*. Seneca de Ira 3, 42. *Quid ruimus in pugnam? quid certamina nobis arcessimus?* possis et, *cur deficimus ad bellum?*

Si ubi jubeantur] *Si cur jubeantur* cod. Agr. mox lege *intercidet*.

Perditus ac temulentus] *Perditus stertit* apud Martialem 3, 82. pro ebrio. nil igitur mutemus.

Manus imbuet] *Imbuent* bene cod. Agr. tum et paullo post scribe *irrumpent*.

C. 84. *Reparari promiscua sunt*] Sic MSS. forte tamen *promiscue assolent*.

C. 85. *Et oratio*] *Ea oratio* cod. Agr.

Et facies belli erat] F. *hærebat* vel *terrebat*. possis et *facies belli vera*, vel *similis*, nam *erat* non est in MS. Agr.

Ad studia partium noscenda] An *dinoscenda?*

Animum vultumque conversi] MSS. *animo* etiam Agr. et edd. vetustæ. Forte *animos eo vultumque conversi*.

Aut tumultu verborum] Excidit τὸ *vice*. *vice aut tumultu* per vices aut tumultuario clamore et confuso. supra c. 72. *vice impunitatis*. Excidit et in Suetonii Galba 6. ubi lego *Gætulici vice*. *Dicta factave alicujus vice legis observare* noster Ann. 4. 37. Hist. 3, 71. *nisi statuas in ipso aditu muri vice objecisset*. de vicibus militaribus supra locus emendatus.

C. 86. *Prorupto ponte*] An *prærupto?* *proruto* Gronov. Vide, quæ ad Cæsarem adnotamus.

C. 87. *Quod reliquos Cæsarum*] Nil mutandum. Vide nos ad Claudianum.

Ad observandam honestiorem fidem invitatus] *Imitatus* cod. Agr. Flor. *immutatus*. lege *imputatus* et vide supra Ann. 11, 29. *imputatus* beneficii loco. Ubique Tacitus libertos pungit.

C. 88. *Igitur mota urbis cura*] Lego *amota* Flavio Sabino.

C. 89. *Pacis adversa pertimuere*] *Adversa in Rep. pertimuere*. MS. Flor. *Reip*. recte. hoc est *pacem Reip. adversam*. et sic codd. Lipsiani.

Et quicquid utrimque] Malo *et utrimque quicquid*: alibi, *nec multum virium a tergo*.

Longo bello materia] *Longa* cod. Agric.

C. 90. *Sed festinata exactione*] Cod. Med. inserit *jam pridem*, et sic cod. Agr. et alii.

Latum et sonans] Scribe *elatum*. Seneca Ep. 80 (81). *ille qui in scena elatus incedit, et hæc resupinus dicit, Imperito Argis*.

Sed ex libidine servitii] *Servili* malim. et *ut in famulitiis privata cuique est æmulatio*. *simulatio* cod. Agr. cives et Remp. comparat cum privata domo. *familia* pro *famulitiis*. Phædr. 3, 19. *Æsopus solus cum domino esset familia*.

AD LIBRUM II. HISTORIARUM.

C. 1. *Decor oris*] Cod. Agr. *decorus*.

Loco ominum etiam fortuita] Cod. Agr. *fortuna*. possis et *opportuna*.

Anxius animo] Malim *animi*. *anxius sui* Ann. 4, 59. *anus anxia potentiæ* 12.

Ac se Vitellio] Lego *ac seu Vitellio sive Othoni*.

De bello agitantibus] *Cogitantibus*, ni fallor.

C. 2. *Inter spem metumque jactatum*] *Jactato* præstat.

Imperio modestior] *Moderatior*. Med. et Agr. deinde *prætervectus* bene MS. Med. *prævectus*.

Syriam audentioribus spatiis petebat] Sic et MS. Agr. lege *adductioribus*. Hist. 3, 7. *quia adductius quam civili bello imperitabat*. Pomp. Mela 1, 4. *fastigatque se molliter, et ideo paullatim adductior*. Gellius 16, 3. *loco in quem cibus capitur vel stipato vel adducto*. Livius 5, 27. *modo brevioribus, modo longioribus spatiis*. 35, 40. *Abstulerunt me velut de spatio Græciæ res immistæ Romanis*. 9, 10. *Cum apparitor Postumium laxe vinciret quin, inquit, adducis lorum*. Marcilius ad Titum Suetonii cap. 5. *lentioribus*, quem vide. Idem legit c. 3. *accitum e Cilicia Thamyram*. alii alia. Sic et forte legendum vit. Agric. c. 3. Ibid. c. 8. *Addiderant virtutes spatio exemplorum*. Immo *aperuerant virtutes spatia ex templo honorum* vel *rapuerunt*, quod postremum verius. Possis et *addens prioribus spatiis*. Vide nos ad Maronem Georg. 1, 513. *addito spatio rediturum* Hist. 3, 2. *spatia itinerum* Ann. 14, 56. 58. de Oratore 39. *ut nobiles equos cursus et spatia probant*.

C. 3. *Regem Æriam*] *Venerianum* cod. Agric. MS. Med. *Verianum*. Forte *Conditorem templi Venerei regem Æriam*.

Sed scientiam etc.] *Sed scientia arteque arusp. accitam et linaræ certamina attulisse*, cod. Agr.

Atque ita pactum] Malo *Atque id pactum*.

Cinyrades] *Cynarides* cod. Agr. lege *Cinyrides*. *Cinyreia virgo* Ovid. Met. 10, 369.

Altari adolentur] *Altaria* bene, cod. Agr. apud Maronem *adolere altaria flammis*. Vid. ad Ann. 6, 28.

C. 4. *Sacerdotis id nomen*] *Sacerdoti* malo. Vid. Ann. 5, 1. *sacerdotii* MS. Florent. an pro Sacerdote, ut *obsidium* pro obside Ann. 15, 1.

Ingens rerum fiducia] Distingue: *pervectus* etc. *suspensis* etc. *ingens fiducia accessit*, sc. Tito et suspensis animis. aliter Pichena et Lipsius: sed bene Gronovius.

Et inexpertus belli labor] Forte *ut expertis bellici laboris*, vel *ut inexpertis belli*: et *inexperti belli labores* cod. Agr. deinde malo *integris quies* (non *integra*) et *inexperti bellici laboris* vel *belli*. *pulsi cum sauciis integri* H. 3, 16, 28. 56. 5, 15. omnino *inexpertus belli* H. 1, 8. ubi vide interpretes. *inexpertæ bello legiones* infra c. 75. ubi et forte *belli* legendum. *expertus belli* H. 4, 76. *expertus bellis animus* Agric. 41. ubi lege *belli*.

C. 7. *Placuit expectari belli exitum*] *Expectari bellum*. *Cum victoribus nunquam s. f. coalescere*, cod. Agr. *bellum cum in victores* etiam cod. Florent. et alii scripti et priscæ editiones. c. 7. *cum in victores victosque nunquam solida fides coalesceret*. vid. Gron. Obs. 3, 10. *exitum* est e conjectura. Lego *placuit expectari velut in commune*. *Quin et victores etc.* vel tolle *bellum*, ut repetitum e superioribus H. 1, 83. *in commune omnes metu exterrebantur*. Hist. 1, 25. et 36. *milites accendendos in commune ratus*. *in commune consulere et consultare* passim, ut et *in medium consulere*. *Commis* scribebant: hinc natus error. Ann. 15, 12. *in commune alacris*. 52. *Hæc in commune*. infra 54. *Nec ultra in commune congressi*. Germ. 27. *hæc in commune de omnium Germanorum moribus accepimus*.

Cæteri olim mixtis consiliis] *Mucianusque titi opera mixtis consiliis*, cod. Agr. alii cod. omnes *ceterum*. lege, *ceteri jam olim* vel *clam*.

C. 8. *Vivere cum fingentibus*] *Confingentibus* cod. Agr. Christiani rebantur adhuc vivere. Vid. Sulpic. Sever. malim quoque *varii super exitu ejus rumores*.

Propior ad fallendum fides] Lege *pronior*. Ovid. Am. 3, 674. *Prona vexit cupidis in sua vota fides*.

Mox *in Cythnum insulam*] *In Cynthum* cod. Agr.

Et abnuentes interfici] *Vel* Med. lege *bella abneuntes*, cum quarto casu passim Tacitus: *abnuere prælia*, *congressus*, etc. deinde scribe *interfici jussit*, *spoliatis negotiatoribus et mancipiorum valentissimo quoque armatis*.

Donec Sisenna] Puto *donec is*. *Sisenna* e glossa.

C. 9. *Alloquendos sibi milites*] Vetus et *adæquandos*. opinor *adlectandos*, vel *alliciendos*. infra 85. *per epistolas alliciebant Pannonicum exercitum*. adloqui militem est proprie Imperatorum. Hinc *adlocutio militaris*, vide Hist. 1, 29. Ann. 4, 50.

Expugnata navis] Hujus navis nulla ante mentio. forte *cujus cohorte statio expugnata navalis*. nisi latet nomen op-

pidi in Cythno insula. *stationes per ripam dispositæ* supra.

C. 10. *Validum retinebatur*] Lego *e re tenebatur.* prout e re erat. Deinde puto *adactis* (sc. patribus) *terrore ut propria vi.* vel *addito terrore, ut* vel quid simile. denique *e more tamen audiendum.*

C. 11. *Eo agmen legionum*] Sic. cod. Agr. male *eo* (h. e. ideo) rejecerat Rhenanus.

Et equitum vexilla] *Et Quiritium vexilla* cod. Agr. forte *atque velitum vexilla, æque et ante signa pedester.* lege *it* vel *ire.* *Sed loricæ ferreæ usus : ire ante etc.*

C. 12. *Penitus usque ad initium*] Forte *Italiæ parte et Appenini usque ad initium etc.*

Duces dederat] Male *legerat* Freinsh. possis et *addiderat,* sed nil necesse.

C. 13. *Sed calamitatibus*] Forte, *sic calamit.*

Latere respondit] *Hic latere* cod. Agr. sed *latere* est equivocum.

C. 14. *In colles*] *Incolis mari propinquo* cod. Agr.

Adnexa classis] Lege *adnixa.* Virgil. 3, 208. *Adnixi torquent spumas.* deinde *obversa et minaci fronte.*

Alpinos] Cod. Agr. *Alpinas.* scribe *cohortes.*

Apta ad jaciendum etiam] Scribe *ad arcendum.* nam erant collocati in Alpinis jugis, ut patet ex superioribus. Locus similis Hist. 3, 82. 4, 15. 26. *arcere* infra c. 17. deinde lego *in victoriam idem audebant.* sic c. 16. *in summam profutura,* non *in summa.*

C. 16. *Decimi*] *Decumi* cod. Agr.

Et aversi repente animi] Lege *ita aversi.*

Balineis interficitur] *In balineis* malim.

In multa colluvie rerum] Lego *reorum. agmen reorum* alibi noster. *magna colluvies* H. 5, 12. *colluvies nationum Athenienses* Ann. 2, 55.

C. 17. *Ala Syllana*] *Silana* semper cod. Agric.

C. 18. *Et retinenti Duci tela intentare*] Lege *renitenti.*

Quin proditionem et accitum Cæcinam] Lege *quin proditos se et.* in ceteris Merceri conjecturam sequor. MS. Agr. *quin pro Othone et.*

C. 19. *Coloniam virium et opum validam*] MS. Anglic. Jac. Gronovii *opiis,* unde ille *copiis.* Ego *opis,* ad ferendam opem.

C. 21. *Dum regerunt*] MSS. *dum in hostes ingerunt.* Legendum *dum per tormenta ingerunt* vel *regerunt.* MS. Anglic. Gronovii filii *per portas egerunt. ingerunt* præstat, ni *regerunt* mavis. brevis locutio, intellige eadem quæ jam nominata sunt. *e tormentis ignem et faces jaculabantur.* Hist. 4, 23. *adactæ tormentis ardentis hastæ.* Vegetius 5, 14. *ardentes sagittæ per ballistas in hosticarum navium alveos infiguntur.* Ann. 2, 81. *Erigi scalas jussit . . . alios tormentis hastas saxa et faces ingerere.* Sic et illud capio Ann. 12, 16. *facibus atque hastis turbabant obsessos.* et Ann. 4, 49. *agger unde saxa, hastæ, ignes, jacerentur.* *E tormentis faces et hastas incutere* Ann. 13, 39. Livius 31, 46. *ingerere tela ballistis et catapultis et alio genere tormentorum.*

Invidiæ æmulatione] Sic cod. Agr. forte *livida,* sed sub finem hujus libri utrumque conjungit.

Quocunque casu acciderat] *Accidit* scripti omnes, nec mutandum.

Obruendisque hostibus] Malo *obterendisque.* nam *operibus* abest a Bud. et Agr. vel *proruendisque hostilibus,* ut opera subintelligantur. et mox c. 22. malo *pars subvenientium obtriti,* quam *obruti.* forte *ocius expediunt.*

C. 22. *Et Cæcina fama et pudore*] *Fama* præcesserat proxime. lege *infamia.* male Lipsius *fame.* alii aliter. Possis et *flammatus.* Valer. Flacc. 4, 655. *flammata pudore juventus.* infra 74. *omnes exercitus flammaverat arrogantia venientium a Vitellio militum.* H. 4, 24. *his inter se vocibus instinctos flammavere insuper allatæ a Vespasiano litteræ.*

Castris assideret] *Insideret* cod. Agr.

C. 23. *Ne novis subsidiis*] Forte *firmato hoste fortuna prœlii nutaret* vel *mutaret.* *Partium versa fortuna,* noster alibi *fortuna pugnæ mutatur ; fortunam belli mutare.*

Omnia quæcunque facta] Lege *in communi.*

Variis criminibus incesserant] *Incessebant* cod. Agr.

Rebus prosperis incertus, et inter adversa] Lege *rebus ut prosperis incertus, ita.*

C. 24. *Nequicquam omnia cœpta*] *Incepta* malim. *arma incipere* Ann. 4, 46.

C. 25. *Satis cito victoriam incipi ratus*] Puto *insisti victoriæ.* Ann. 2, 62. *usque in exitium insisteretur. insistere spei* infra c. 46. *insistere scribendi munus.* Symmach. Ep. 1, 84. vide Juret. p. 48.

C. 26. *Versi in fugam etiam*] *Versis* malim.

Proditionem ageret] *Proditorum* malo. Naso Ep. 2, 78. *Heredem patriæ, perfide, fraudis agis.*

C. 27. *Reverentius et æqualius*] *Æquabilius* cod. Agr.

C. 28. *N. a. ut corpori, v. a.*] Lege *non abrumpendos suo corpori val. artus.* Curtius 6, 9. 28. *truncum corpus milites* vocat 10, 3. 10. *vos meorum militum corpori immiscui.* et 6, 9. 28. *militarem turbam sine Duce corpus esse sine spiritu.* de Morib. Germ. 39. *Semnones centum pagis habitantur, magnoque corpore efficitur, ut se Suevorum caput credant.* Ann. 1, 12. *unum esse Reip. corpus.* Florus 4, 3, 5. *perturbatum ordinavit Imperii corpus.*

C. 30. *Prope duplicatus leg.*] Lege *duplicatis numeris.* Infra c. 69. *amputari legionum auxiliorumque numeros jubet.* apposite. Vita Agric. c. 18.

C. 31. *Nemo imputabat*] *Nemo non.* bene cod. Agr. Vide Pichenam.

C. 32. *Clausam Alpibus*] *Clausam maritimis Alpibus* cod. Agr.

Opulenta et fida] Forte *opum læta et fida.*

Senatumque et Populum] Cod. Agr. *et Populum R.* bene.

C. 33. *Cui uni*] Bene Rhenan. *ut cui uni.*

C. 34. *Quando hostis imprudentia rueret*] Lege *quando hostilis imprudentia annueret,* nempe cœptis illorum. contra Hist. 5, 13. *quando impetum et subita belli locus abnueret.* 4, 53. *Altitudo ædibus adjecta. id solum religio annuere.*

Jactis insuper ancoris] *Super* cod. Agr. et Bud. bene.

C. 36. *Quæ superfuerant*] *Supererant* cod. Agr. et Med. *abruptæ naves,* sc. ab ancoris. Nil igitur muta. *rupere* apud Claudianum de classe Eidyll. 1, 35.

Læto milite ad mutationem] *Et ad mutat.* cod. Agr.

Tam infestam militiam] Forte *tam incertam.*

C. 37. *Egestatis scelerum*] *Egestatis et scelerum* cod. Agr.

C. 39. *Sed ad bellandum*] Male Grotius *ad debellandum.* qui ad bella proficiscuntur, sarcinas secum ferunt, qui ad pugnam, eas in loco proximo relinquunt. quod non factum, etsi hostis in vicinia. Vide infra 45.

C. 40. *Æger mora*] Malo *moræ.* Lucanus 7, 240. *Æger quippe moræ flagransque cupidine, etc.*

Segnitia] *Segnitie* cod. Agr.

C. 41. *Et pugnam resumere coegit*] Vel *pugnam eximere.* ut H. 3, 81. *eximere certamini unum diem.* ut *diem dicendo eximere.*

Postulantes] *Expostulantes* cod. Agr. ut alibi.

Honestum consilium] *Concilium* lego.

Vocitantium] *Volantium* Farnes. *vomantium* Med. et Vat. *volitantiumque* cod. Agr. *Volitare* passim apud Tacitum.

Vel revehebantur] Bene *relabebantur* Flor. nam *revehi* proprie equitum est. Sic supra *in castra revectus.*

C. 42. *An ipsa Othonis parte*] Malim *an ab ipsa.*

C. 43. *A parte alia*] Malim *At parte alia.*

C. 44. *Immensum id spatium*] An *in spatium?* vel deleatur *id.*

Nullo proprio crimine ejus] *Ejus* abest a cod. Agr.

C. 45. *Munimentum fuere arma et vict.*] Lege *munimento arma fuere et victoriæ.* sic, *documento esse et odio.*

C. 46. *Furore quodam et instinctu*] *Furore et amenti instinctu* cod. Agr.

Aut induraverat Otho] *Induruerat* cod. Agric.

C. 47. *Sed este*] *Estote* cod. Agr.

C. 49. *Repens tumultus avertit*] *Advertit* malim.

C. 50. *Aut circum volitantium avium*] Puto *aut vi circumvolitantium.*

C. 53. *Ut ambigua disserentem invasit*] *Disserentem janua invasit* cod. Agr. et emend. *manu invasit. ambigua disserentem* illustra ex H. 3, 1.

Nec cœteri sententias aperiebant] Puto *nec ceterorum sententias opperiebatur.* Livius 1, 56. vide ibi Gron. Interpellabat Cæcina prius, quam universus Senatus censuisset. Sic sæpe noster Ann. 3, 59. Post lege *adeo invisum.*

Suprema ejus mandata] Forte *heri mandata.*

C. 54. *Rapidus in urbem vectus*] *Rapidum urbem* cod. Agr. et Bud. forte *rapidius Rigodulum venit,* ut H. 4, 71.

C. 55. *Ut cessisse Othonem*] Intricata constructio et verba transposita. Lege, *ut cessisse vita Othonem certi auctores in theatrum attulerunt, Vitellio plausore, et a Flavio Sabino Præfecto urbis, quod erat in urbe militum, sacramento Vitellii adactum.*

Principatibus composita] An *conquisita?*

Quæ gaudio fungeretur] *Quæ laude defungeretur* lego; nam de *laude* præ-

cessit. Sic H. 4, 39. *regibus laudes et grates decretæ.*

C. 56. *Tantum equitum peditumque vis*] An *ubivis?*

C. 58. *Exercitus fama spargebatur. Insuper*] Cod. Agr. et deinde *Albinus* pro *Albinum.*

C. 59. *Largus animo*] Malim *animi.*

Comitaretur liberaliter] Lege *copiis comitaretur.* Vid. Ann. 1, 44. *Centurionatum* pro *censum Centurionum copiæ annuæ* alibi, sic et capio. *copiis et lætitia,* pro epulis. Ann. 1, 68. *copiæ* opponuntur *ciborum egestati,* qui locus ad rem facit. *Copiis onerare* de Mor. Germ. 30. male mutant. de Vitellio similiter Valer. Max. 5, 1, 1. de Prusia rege *censuit Senatus, ut domus ei Romæ quam optima conduceretur, et copiæ non solum ipsi, sed etiam comitibus ejus publice præberentur. copiæ* sæpe apud Symmachum ut Ep. 6, 81. *natalitii convivii copiæ.* sic passim.

C. 84. *Largitus privatim*] Lege *largus privati,* ut Virg. Æn. 11, 338. *Largus opum.* Ex Ryckio.

AD LIBROS III. IV. V. HISTORIARUM.

H. III. 13. *Huc cecidisse G. ex. gloriam*] Lege *recidisse.* Ex R.

C. 30. *Illi trabibus tegulisque*] Lege *lateribus teg.* Ex R.

C. 33. *Cum omnia—in igne considerent*] Lege *in ignem.* Ex R.

C. 58. *Officia metu profecta*] Lege *a metu.* Ex R.

C. 65. *Affectam ejus fidem prejuvisse*] Lege *præs juvisse.* Ex R.

C. 80. *Quod cuique obvium telis*] Lege *teli.* Ex R.

H. IV. 10. *Proditor corruptorque amici*] Scribendum utique *correptorque,* h. e. delator. Juvenalis hac de re 3, 116. *Stoicus occidit Baream delator amicum Discipulumque senex.* ubi monet Scholiastes antiquus, hortatu P. Egnatii Celeris hujus, filiam Sorani ad magica descendisse, per quem Neroni sit delata. *Corripere* Tacito passim pro deferre, accusare in Senatu. Ann. 2, 28. *statim corripit reum, Consules adit, Senatus cognitionem poscit.* 3, 49. *fine anni C. Lutorium Priscum equitem R., post celebre carmen.—corripuit delator. objectans ægro Druso composuisse.*

C. 66. *Ingens rerum*] Cod. Agr. addit *tumultus.* lege *tumulus.* Ex R.

C. 83. *Quibus mos est, talia intelligere*] Opinor, *dos est.* Vide Axenium ad ista Phædri initio, *duplex libelli dos est.* Symmach. Ep. 1, 83. *qua te dote natura ditavit.* ubi vid. Juret. p. 47.

H. V. 6. *Incertæ unde superjacta, ut solido, feruntur*] *Feret* et emend. *fert.* MS. Spinæ. *Incertam undam* eleganter vocat, quæ instar solidi superjacta non mergit. *Incerta rivis aut tenacia gravi cœno* Ann. 1, 63. et 70. *Eadem freto, litori, campis facies, neque discerni poterant incerta a solidis, brevia a profundis. incertum undæ.* MS. Spinæ a manu secunda. *Inerti undæ.* Grotius et Freinshemius. Ovid. de Ponto Euxino Her. Ep. 9, 122. *Inertes undæ superjacta, ut solidæ, ferunt* ex vestigiis codic. Flor.

C. 7. *Fulminum jactu arsisse*] Lege *tactu.* Sic *tangi de cœlo.* Vir. Ecl. 1, 17. *De cœlo tactas memini prædicere quercus. tactæ de cœlo ædes* Ann. 13, 24. *regiones* Ann. 14, 12. Sed vide Pichenam.

Sive herba tenus aut flore, seu solitam in speciem adolevere] *Solidam in speciem,* Salmasius. sed *species* præcessit. Lege *solidam in spem.* Ovid. Met. de herba 15, 203. *Turget et insolida est et spe delectat agrestes,* ubi forte legendum, *in solido est,* vel *in solida jam spe delectat. Spes anni* et *vota coloni* passim apud poetas. Possis et sive *herba tenus aut flore,* sive, *ubi solidam in spicam adolevere.* sed *in spem* verum est. agit de segete. notum illud, *et adhuc tua messis in herba est.*

C. 8. *Et primis munimentis urbs*] Lege *septa trinis munimentis urbs.* Vide commentatores infra c. 12. reliqua ex Spinæ codice restituenda, *alienigenis templum interius clausum.* Tum puto scribendum, *ad fores tantum Judæo aditus et limen, penetrali et Sacerdotes arcentur.* Possis et *e trinis munimentis urbis.* et tum *templum,* quod sequitur, pro glossemate ejiciendum. Vidit Lipsius hæc ab Agricola emendari, et putavit ex ingenio hæc fieri.

C. 10. *Proximus annus, bello civili intentus, quantum ad Judæos per otium*

transiit] Lege *proximis annis bello civili intentus.* nempe, *quantum, ad Judæos per otium transitis.* annis per otium transitis. plus uno anno interquievit. Agric. 6. *annum quiete et otio transit.*

C. 12. *Metus atque usus*] *Atque* denuo sequitur. Lege igitur, *metus æque ac usus*, vel, quod malo, *metus atque usus peræque.* vid. Ann. 6, 5.

C. 21. *Subitus consiliis sed eventu clarus*] Lege *et eventu elatus.* quod eventui nimium fideret, subita consilia testabantur. Hist. 4, 63. *rebus secundis sublati. Elatus inflatusque.* Sic Hist. 1, 8. ex emendatione Lipsii, *Germanici exercitus, quod periculosissimum in tantis viribus, solliciti et elati superbia recentis victoriæ. tantis successibus.* Suet. Nerone 37. ubi alterutrum videtur superfluum.

C. 22. *Intermisso signo et vocibus*] Lege *vicibus*, scil. vigiliarum. Sic Hist. 2, 29. *vices castrorum intermittere sine sono tubæ.* apposite omnino. Plura supra notamus ad Hist. 1, 85. Germ. 26. *Agri pro numero cultorum ab universis per vices occupantur*, quem locum, reponendo *per vices*, male sollicitabant, recta a Gronovio assertum et a Colero.

C. 23. *Civilem cupido incessit*] Lege *cupido inde incessit* MS. Flor. *invasi, incessi:* quod diversam scripturam testatur, et sane MS. Spinæ *invasit.*

Tricenos quadragenosque se et armamenta] Sic MS. cod. Flor. Forte *triceno quadragenoque quæque remo, sed et armamenta.*

Cum interim flexu autumni et crebris pluvialibus imbribus superfusus amnis palustrem humilemque insulam in faciem stagni opplevit] Recte *flexu autumni* Rhenanus, cum *fluxu* ante legeretur. Sic *flexo in vesperum die* Ann. 1, 16. Sed pluribus mendis inquinatus hic locus; nam cur amnis superfusi nomen non exprimitur? deinde cur *imbres pluviales*? cum aut *imbres* aut *pluvias* satis esset dixisse. deinde *superfusus amnis*, pro redundante simpliciter vix satis Latinum videtur. Ne quid moremur, aut suspensum te teneamus, opinor, a Tacito relictum: *cum interim flexu autumni crebræ pluviæ: et Vahalis ripis superfusus amnis palustrem humilemque insulam in faciem stagni opplevit.* Singula videamus. *Vahalis amnis* est, qui Batavorum insulam superfluit. Ipse Tacitus Ann. 2, 6. *Insula Batavorum, in quam convenirent dicta ob faciles appulsus... Nam Rhenus uno alveo continuus, aut modicas insulas circumveniens, apud principium agri Batavi velut in duos amnes dividitur, servatque nomen, donec Oceano misceatur: ad Gallicam ripam latior et placidior adfluens adverso cognomento Vahalem accolæ dicunt.* Infra c. 26. *Petito colloquio scinditur Nabaliæ fluminis pons, in cujus abrupta progressi Duces.* ubi Lipsius, et ante Lipsium Rhenanus, *Vahalis fluminis pons.* an *navalis Vahali pons*? de Batavis Hist. 4, 12. *Batavi, donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum seditione domestica pulsi extrema Gallicanæ oræ vacua cultoribus simulque insulam inter vada sitam occupavere, quam mare Oceanum a fronte Rhenus amnis tergum ac latera circumluit.* qui et ipse locus est vexatissimus: ubi monet Lipsius, in nonnullis codicibus legi, *insulam vocatam sitam*, vel *vacasitam* vel *invata sitam.* Unde ille, sed dubie, *insulam Vahali assitam.* Rhenanus, quod in Budensi libro invenisset *juvata sitam, sub vada sitam* castigat. Grotius ex *vocasitam vacantem.* Codex Spinæ *insulam Vatasitam.* Nam Pichena de Florentino suo tacet. Ego opinabar, *insulam in Vahali sitam occupavere*, vel *insulam inter vada Vahalis sitam:* quod verum est, nisi mavis *insulam Bataviæ assitam.* Sed alterum verius, et ita conjeceram, antequam Lipsiana conjectura mihi liqueret. in sequentibus malo, *cui mare Oceanum frontem, Rhenus amnis tergum ac latera, circumluit.* Sed ad rem. *superfundi ripis*, ut *superfunditur adjacentibus amnis* supra c. 14. *Addiderat Civilis aliquam in Rhenum molem, cujus objectu revolutus amnis adjacentibus superfunderetur.* Ann. 13, 55. *potius mare superfunderent, adversus terrarum ereptores:* quo loco vulgatum posse ferri, nec *ripis* opus esse, utcunque appäret. sed vera forsan lectio: *cum interim flexu autumni crebræ vis pluviæ, et alveos imbribus superfusus amnis.* habet enim Rhenus duos alveos, quorum alter Vahalis dictus. Vid. Ann. 2, 6. sic Epicedio Drusi v. 226. *Vix capit adjectas alveus altas aquas.* Ovid. Met. 8, 558. *dum tenues capiat suus alveus undas. Per ora et alveos fluminum* Ann. 2, 5. Possis etiam, *flexu autumni, ut crebri pluvia alveo imbrium vi superfusus amnis*, nisi mavis, *crebræ pluviæ: et alitus imbribus ac superfusus amnis. alitus* pro *altus* sæpe apud Valerium Max. Vid. Pighius ad 3, 4, 4. *quem super notas aluere ripas* Horatio 4, 2, 6. vel legendum *crebra diluvia et ripis imbrium vi superfusus amnis* Plinius Epist. 8, 17.

Num istic quoque immite et turbidum cœlum: hic assiduæ tempestates et crebra diluvia. Tiberis alveum excessit, et demissioribus ripis alte superfunditur. vide reliqua. *imbrium vis* ut Ann. 6, 37. *Euphraten nulla imbrium vi sponte et immensum attolli. vis aquarum prorumpens* Ann. 12, 57. *vis fluminis* Ann. 2, 17. Ovidius de Eveno fluvio Met. 9, 104. *nimbis et hiemalibus auctus.* Ap. Suet. Aug. 72. legendum *assiduo imbre hiemaret,* non *in urbe,* quod præcessit.

C. 24. *Monebat mutare*] Malim *mutarent.* sic *mutare fortunam* alibi. *mutare fidem* Ann. 4, 47.

C. 25. *Sibi non tributa, sed virtutem et viros indici*] Sic Flor. Pichenæ liber. ante *virtutes,* unde *juventutem* Rhenanus, alii alia. Opinor *sed virtutem, ut viris indici.* quid per virtutem intelligat, jam supra 4, 12. exposuerat, *nec opibus Romanis, societateve validiorum attriti viros tantum armaque Imperio ministrant.* Sic alia scribenda sunt; nam codex Spinæ, *societateve aliorum.* vulgo *societate validiorum.* de Morib. Germ. 29. *Omnium harum gentium præcipui Batavi...Manet honos et societatis antiquæ insigne, nam nec tributis contemnuntur* (lege *conteruntur*) nec *publicanus atterit. exempti oneribus et collocationibus, et tantum in usum præliorum sepositi, velut tela et arma.*

Proceres: atrociore Civilis rabie] Legendum, *Proceres atrociora: Civilis rabie semet in arma trusos.*

AD LIB. DE MORIBUS GERMANORUM.

C. 2. *Immensus ultra, utque sic dixerim, adversus Oceanus*] Alii *aversus.* facit huc locus Ciceronis Somn. Scip. c. 6. quem Pichena adduxit, ubi *aversa pars terræ* inhabitabilis. *ignotum mare* infra c. 17. hoc est *aversum.* Vide quæ ad Florum noto. 2, 12. Velleius 2, 106. *classis, qua Oceani circumnavigaverat sinus, ab inaudito atque incognito ante mari flumine Albi subvecta.* sed neutrum satisfacit. Forte *inapertus Oceanus.* Valerius Fl. 1, 169. *quantos pelagus aperimus in usus. portum aperire* Ann. 16, 23. *aperire saltum* in Annotatis supra. *aperire Oceanum* Curtius 9, 4. *ut sanguine suo aperirent ei Oceanum.* Possis etiam *inaccessus,* vel *avius.*

C. 3. *Nec tam voces illæ*] Revoca ex vetustis editionibus: *Nec tam vocis ille, quam virtutis concentus videtur.*

C. 4. *Minimeque, etc. cœlo soloque assuerunt*] Ultima littera proxime præcedentis vocabuli *inediam* est iteranda, ex qua *ni* facio, *minimeque situm æstumque tolerare, frigoraque et inediam, ni cœlo solove assueverint.* tum deinde pro *satis satiferax, frugiferarum arborum impatiens.* ut inter sata et frugiferas arbores distinguat: quanquam et arbores seri dicebantur. vide 26. *Arva per annos mutant et superest ager. nec enim cum ubertate et amplitudine soli labore contendunt, ut pomaria conserant et prata separent et hortos rigent, sola terræ seges imperatur.* quibus hæc mire illustrantur.

C. 5. *Non in alia vilitate, quam quæ humo finguntur*] Parum Latine, si quid video. Scripserat puto Tacitus, *non in alia utilitatis.* non in alios usus. amat sic loqui passim noster. tum et vult argentea vasa in promiscuo usu apud alios esse, ac si fictilia forent. hinc *utensilia,* utensilia cibaria; de quibus Gron. ad Ann. 1, 70. *usus* et *utilitas* eadem apud Tacitum Ann. 3, 70. *quod effigiem Principis promiscuos ad usus argenti vertisset.* sed *usus* vocabulum jam præcesserat. Forte et scribendum, *quam quæ limo finguntur. limus* pro luto aut argilla. sed nil necesse. apud Nasonem Trist. 2, 489. *Alter humum, de qua fingantur pocula, monstrat.*

C. 6. *Atque in immensum vibrant*] *Vibrare telum* est manu concutere. Scribe *librant,* dirigunt. H. 3, 27. *In Flavianos tela desuper librabantur,* Ann. 1, 64. *Locus uligine profunda, idem ad gradum instabilis....neque librare pila inter undas poterant:* apposite vim verbi expressit, ut et H. 2, 22. *Ingerunt desuper Othoniani pila librato magis et certo ictu.* Hinc *libratores* Ann. 2, 20. *funditores libratoresque excutere tela jubet.* rursus 13, 39. *Libratoribus fundi-*

toribusque attributus locus, unde eminus glandes torquerent. H. 3, 28. *libramenta tormentorum.* Vide Vegetium de libratoribus.

Centeni ex singulis pagis sunt. idque ipsum vocantur] Videtur latere nomen Germanicum. Vide an ex vestigiis Glossarii Boxhorniani pervetusti sic scribendum, *centeni ex singulis pagis, hundrique ob id ipsum vocantur.* Glossarium enim: *Centurio præfectus*, hundro.

C. 7. *Nec illas numerare plagas aut exigere pavent*] Perperam *exsugere* reposuerunt. *exigere*, explorare, perpendere, examinare, *exigere penta* sic dicitur. Suet. Julio 47. *sua manu exegisse margaritarum pondus.* Aug. c. 45. *Gladiatorum pugnas severissime semper exegit.* et rursus Tib. 19. *Disciplinam severissime exegit.* quomodo et Aug. idem c. 24. in MSStis Fluvii Ursini et denuo c. 31. Aug. *ut illorum ad exemplar et ipse dum viveret et alii Principes exigerentur.* male sollicitavit Casaubonus. vide Grævium. *exigere supplicia coram* idem Claud. 34. *Tormenta quæstionum pœnasque parricidarum repræsentabat exigebatque coram.* Vide hic Gronovium, qui tamen minus recte visus est interpretari. Canace apud Nasonem: Ep. 11, 8. *Ipse necis cuperem nostræ spectator adesset: Auctorisque oculis exigeretur opus.* hinc exactores supplicii. Vide Lipsium ad Ann. 3, 14. *auspiciorum fides exigitur* infra c. 10. et 20. etc.

Ciboque et hortamina pugnantibus gestant] *Ut hortamina.* sic c. 27. *Monumentorum arduum et operosum honorum, ut gravem defunctis, aspernantur.* Vide illic Rhenanum.

C. 8. *Puellæ quoque nobiles imperantur*] An *nubiles?*

C. 11. *Quibus tum et coercendi jus est*] *Quibus tamen coercendi* MS. Rhenani. Lege *quibus tantum coercendi.* non habent suffragia. mox etiam c. 12. malo, *ignavos et imbelles, ut corpore infames*, non et *corpore.*

C. 14. *Epula et convictus*] Perperam tollit *convictus* ex suo codice Rhenanus, quod et alii temere secuti sunt. pro conviviis enim ponitur c. 21. *Convictibus et hospitiis non alia gens effusius indulget.*

C. 15. *Quoties bella non ineunt non multum venatibus*] Scribe, *sunt multi in venatibus.* deinde, *plus temporis otio transigunt*, ut *vitam silentio transigere* Sallustio Cat. 1. Mox *ipsi hebent*, possis etiam *ipsi jubent.*

Magna arma] An *sagina, arma.* supra H. 2, 88.

C. 16. *Citra speciem aut delectationem*] Forte *aut delectus rationem.*

C. 17. *Eligunt feras, et detracta velamina*] Malim *Eligunt eas* (nam *feras* præcessit) et *detracto velamine spargunt maculis vel belluarum.* Calpurn. Ecl. 5, 72. *Sed tibi cum vacuas posito velamine costas Denudavit opus.*

C. 18. *Quæ liberis inviolata ac digna reddat*] Scribe *ac digna se reddat.* dixi supra. tum scribe *ad nepotes referant.*

Septa pudicitia] An *seposita?* vide indicem in *seponere.* Agric. c. 31. *quos sibi Caledonia viros seposuerat.* possis et *operta pudicitia:* sed nil muta. Livius 3, 44. *postquam omnia pudore septa animadverterat. artis custodiis domum et vias sepserat Livia* Ann. 1, 5. *mari Oceano aut amnibus septum imperium* Ann. 1, 9. Propertius 2, 18, 69. *Contra rejecto quæ libera vadit amictu Custodum et nullo septa timore placet.* sic lege, non *tumore.*

C. 19. *Nec corrumpere et corrumpi sæculum vocatur*] An *sæculo imputatur?* vel *sæculi vocatur.* Propert. 1, 16, 11. *Non tamen illa suæ revocatur parcere famæ, Turpior et sæcli vivere luxuria.* Sic *temporis arma.* de quibus ad Nasonem Trist. 4, 10, 106. Vel *sæculi mos vocatur*, quod malo. Seneca Contr. 15. *Adeone jam ad omnem patientiam sæculi mos abiit, ut adversus querimoniam viri uxor alieno teste defendatur.* Epit. Controv. 2, 5. *onerosa sumptibus, ut sæculi mos est.* Florus 3, 12. *Opes atque divitiæ adflixere sæculi mores.* Mox lege *melius adhuc quidem civitates.*

C. 21. *Et poscendi invicem eadem facilitas*] *Facultas, facultatem præbere criminantibus* Ann. 4, 41. 6, 30. *Accusatores, si facultas incideret, pœnis afficiebantur.* Sed vide c. 26. *facilitatem partiendi camporum spatia præstant.*

C. 22. *Aperit adhuc secreta pectoris licentia loci*] Forte *aperitat udi secreta pectoris. udum pectus* Statio restitui in Adversariis. Possis et, *aperit ad udi. adudare* apud Columellam ex MS. Sed nil muta. bene Gruterus.

C. 23. *Recens fera*] Lege *ferina.* Valer. Flaccus 3, 569. *Captaque dapes auxisse ferina.* sic aprina, caprina, ovilla: carnem subintellige.

Haud minus facile vitiis quam armis vincentur] MS. Lipsii, *vino quam armis.* Lege, *vi vicini.* Sed vide Gronovium.

C. 26. *Ideoque magis servatur*] Forte

magis aversantur, et sic Salmasius ad Jus. Att. et Rom. Sed vide Herald. pag. 583.

Ut pomaria conserant et prata separent et hortos rigent] *Prata sepiant* MS. Rhenani. Vide Colerum, qui, *hortos rigari* quod neget, fallitur. Sepiuntur et prata et horti et arva. Festus in *Retricibus: Retricibus cum ait Cato, aquam eo nomine significat, qua horti irrigantur*. V. Calpurnius Ecl. 2, 49. et 98. Hinc toties apud Poetas perpetuo quasi epitheto, Nasonem in primis, *rigui et irrigui horti*. *Septa* pro *prato*. Valer. Fl. 3, 581. *Continuo, volucri ceu pectora tactus asilo, Emicuit Calabris taurus per confraga septis*. Ovid. Epist. Cydipp. Ep. 20, 144. *Ad sepem alterius quis tibi fecit iter.*

C. 27. *Ut corpora clarorum virorum certis lignis crementur*] Opinor *acervis ligneis* vel *ligni*. *Struem* mox vocat. an *ingestis lignis*, vel *injectis*, item *aggestis lignis*, vel *congestis*. Petron. c. 89. *aggeritur ingens claustrum*. Sic lege *aggerebatur cespes* Ann. 1, 19. *lignorum aggestus* ib. 35. *aggestis arboribus* Livius 6, 2. possis et *aggesta materia*. nam *lignorum* glossa, ut recte meus pater.

Arduum et operosum honorem] Rectius scripti quidam *peroperosum*. et sic Pichena. sic *perasper* Ann. 15, 26. ubi annotata vide.

C. 28. *Haud dubie Germanorum populi colunt*] *Haud dubii*.

C. 30. *Ferramentis quoque et copiis*] *Cibi*, alibi dictum. Vid. H. 2, 59. male mutant. *ferramenta* et in Suetonii Tito c. 9. in MSS. pro *ornamentis*.

C. 31. *Ferreum insuper annulum*] An *catulum?* quod vinculi genus est, *canem* alii vocant. vel *ferream catenulam, catellum* Gronov. ad Plin. 33, 14 (54.) Livius 39, 31. *catellum* Plauto Curc. 5, 3, 13. Horat. Epist. 2, 17, 55. *Nota refert meretricis acumina, sæpe catellam*. ubi vide Torrent. vel forte *ferream numellam*. Vide Festum in *Numella* et Nonium.

Jamque canent insignes et hostibus simul suisque monstratus] Locus vexatissimus. Scribo, *Jamque cani ut insignes, et hostibus simul suisque monstrari*. *Insignis hosti* H. 3, 17. *ut insignes*, sic Ann. 4, 34. de T. Livio, *Scipionem Afranium, Cassium, Brutum, nusquam latrones et parricidas, sæpe, ut insignes viros, nominat*. p. 70. *complexus, ut præscius periculorum*, sic ibi lego. Cantabant autem prœlium ineuntes Germani. supra c. 2. ubi plura ad rem. de Batavis H. 4, 18. add. H. 5, 15. Ann. 1, 65. Ann. 2. sub finem. de Arminio: *prœliis ambiguus, bello non victus: caniturque adhuc barbaras apud gentes*. sic illa capienda sunt ex hoc loco. cf. Ann. 4, 47. H. 2, 22. Liv. 5, 37. etc.

Hæc prima semper acies usu nova] Nihili hæc sunt. *Visu obvia* scribo. hosti nimirum videnda. oculis hostium obvia. *visu* pro *visui*, ut fere semper Tacitus. *visu ovia* vel *ovvia* scriptum fuit. hinc factum *nova*. Aliter Gronovius et interpretes. mox et *cultu mitiore*, malo quam *vultu*, quicquid dissentit idem Gronovius. non enim ad tonsos capillos refero, sed ad *catulum ferreum*.

Nulli domus jam ager, aliqua cura] Scribe *domus aut agri aut alia cura*.

C. 32. *Certum jam alveo Rhenum*] *Alvei* malo.

Prout ferox bello et melior] *Eo melior*.

C. 33. *Urgentis Imperii fatis*] Alii *vergentibus*. an *urgentibus imperium?* Velleius 2, 12. *At Caius Marius L. Sullam, ut prævaventibus satis, copulatum sibi Quæstorem habuit*. ubi lego, ut Reip. (vel *Pop. R.*) *acuentibus se fatis*.

C. 36. *Ubi manu agitur, modestia ac probitas nomina superioris sunt*] Locus et hic vexatissimus. Scribe minima mutatione *superiori*. Illi, qui superior evadit in bello, probitas et modestia sunt inane nomen. Ovid. Am. 3, 3, 23. *Aut sine re Deus est nomen*. *Nomen inane* passim apud poetas. Vide supra Hist. 1, 55. In Catalectis Petronianis epigramma c. 80. quod sic castigandum, *Nomen amicitiæ, sibi quatenus expedit, hæret; calculus ut tabula mobile ducit opus*. vel, *Nomen amicitia est, sibi quatenus expedit, hærens*. sed alterum verius. Vide Casaubon. et Grævium ad Suetonii Cæs. 77. *Nihil esse Remp. appellationem modo sine corpore ac specie*, ubi Casaub. *ac re*. Salmasius legit *ac speciem*. bene. Histor. 1, 30. *si Resp. et Senatus et Pop. R. vana nomina sunt*. ubi libri scripti *vacua nomina*. H. 4, 15. *Signa vexillaque congregantur, exercitus magis nomen, quam robur*. Ann. 4, 43. *neque penes Arsaciden Imperium sed inane nomen*, et sexcenties alii.

C. 37. *Ne Parthi quidem sæpius admonuere*] *Admovere* Rhenanus. Opinor ego voculam *sui* excidisse. *ne Parthi quidem sæpius sui admonuere*. de qua locutione nos ad Nasonis Ep. 3, 132

Sed et potest ferri vulgatum. Pro *sæpius* forte etiam legendum *sævius*.

C. 38. *Quanquam in communi Suevi vocentur*] *In commune* supra c. 27. *Hæc in commune de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus.* infra c. 40. *nec quicquam notabile in singulis, nisi quod in commune Herthum, id est terram matrem colunt.* Orat. c. 2. MSS. *Aper cum eruditione*, pro *communi*, nisi si legendum illic *comi eruditione* et c. 26. H. 4, 74. Ann. 1, 28.

Apud Suevos usque ad canitiem horrentem capillum retro sequuntur, ac sæpe in ipso solo vertice religant] Scaliger ad Martial. legit *capillum retrosecus.* sic *altrinsecus* et alia apud Apuleium: de quibus nos ad Metam. Ovidii. sed et *solo* mendosum. *so* repetitum ex præcedente syllaba. Leg. *raro resecantur, ac hunc sætæ pilo in ipso vertice religant.*

C. 42. *Quatenus Danubio pergitur*] *Perrigatur* vel *tergitur* putabam olim: nunc magis arridet, quod e MSS. proferunt, *Danubio peragitur.* de quo verbo copiose in Adversariis.

C. 43. *Nigra scuta, tincta corpora*] Scribe, *nigro scuta tincta ac corpora*, sc. colore. *Sparsis pellibus albo* apud Maronem Ecl. 2, 41. nos plura ad Metam. Nasonis 3. fab. Actæonis.

C. 44. *Regia utilitas est*] Malim *regiæ utilitatis.*

C. 45. *Sonum insuper emergentis audiri*] *Se mergentis.* Hæc enim de occasu solis valuit apud quosdam opinio: et sic Lipsius. De Hispania Statius Genethliaco Lucani v. 27. *Stridoremque rotæ cadentis audis.* Deinde scribe *formæ decorem*, pro *formasque Deorum.* apud Nasonem Met. 1, 73. stellæ sunt, sed hic de sole sermo est tantum.

Illuc usque (et vera fama) tantum natura] Hic quoque locus conjecturis variis vexatur. Puto *illuc usque it fama vera tantum naturæ.* sic restitui Ann. 13, 55. *famam intra hominum.* possis etiam *illuc usque se fama vera intendit naturæ.* vide Indicem in *Fama.* et Senecæ Suasor. 1. aut *sinus famæ* ut Agric. 30. vel *it fama veri.* vel, *vera et intima naturæ:* aut *Illuc usque vera fama in tantum naturæ:* ut *in quantum* de Orat. c. 2. MS. ubi vide Pichen. an *vera tantum naturæ*, ut *vera potentiæ* emendavi supra, vel forte *Illuc usque fert fama, et rerum in tantum natura.* Seneca l. c. *Ita est Alexander rerum natura: post omnia Oceanus, post Oceanum nihil.* Vide illic Schulting. aut *Illuc usque fama, et vera* (vel verax) *tantum natura. Vera fama* ut Livius 25, 16. contra *vana fama* Curt. 10, 10, 5. Vid. Freinsh. ad Curt. 9, 9, 4. et 7, 8, 12.

C. 46. *Idemque venatus viros pariter ac feminas alit*] Apud Ovidium Met. 13, 53. quoque forte legendum, *Venatuque aliturque avibus.* Silius de Hirpinis 8. v. 573. *Hos venatus alit.* Valerius Flacc. 6, 146. *Exomatas venatus alit.*

In aliquo rumorum nexu contegantur] *In obliquo ramorum nexu*, opinor. Vide Colerum. Livius 40, 22. *iter opacum, ut præ densitate arborum immissorumque aliorum in alios ramorum perspici cœlum vix posset.* Apud Petronium quoque restituimus, ubi legendum *obliqui viarum flexus*, h. e. curvi. *obliquo dente timendus aper* Nasoni Ep. 4, 104. *Obliquare crinem* supra c. 38.

AD VITAM AGRICOLÆ.

C. 1. *Ni cursaturus tam sæva et infesta virtutibus tempora*] *Ni incusaturus* forte. quæ hoc ipso incusantur quod petenda est venia rei laudabilis, vel ob indigne habitum a Domitiano Agricolam. Ann. 5, 7. *cum in Blæsum multa fœdaque incusavisset.* Ann. 1, 35. *ac propriis nominibus incusant.* et sic passim. Olim succurrebat *inlustratus*, ut c. 28. *indicium tanti casus illustravit.*

C. 2. *Et loquendi audiendique*] An *eloquendi?*

C. 3. *Subit quippe etiam ipsius inertiæ dulcedo*] *Subit quippe clam.* vel *et clam* puto. hoc alii per verbum *subrepere* vel *obrepere* expresserunt. *et* pro *etiam.*

C. 4. *In hujus sinu indulgentiaque educatus*] Immo contrarium videtur velle, non educatum indulgenter, deinde constructio non cohæret, in *sinu* et

indulgentia. Opinor pro *aque* prius scriptum fuisse *qura.* hoc est, *cura.* *In cujus sinu diligenti cura educatus.* Vide de hoc loco Schelium p. 870. vel sine *indulgentia.* Plin. Ep. 7, 24. *Vixit in contubernio aviæ delicatæ severissime et tamen obsequentissime.* Sic lego: nam cod. Med. *avia Elica severissime.* ib. 8, 11. *cum affectum tuum erga fratris filiam cogito etiam materna indulgentia molliorem.* Possis etiam, *indulgentia absque.*

C. 5. *Intersepti exercitus*] Sic legunt, non *intercepti.* Hist. 3, 53. *intersepta Germanorum Rhætorumque auxilia.* ita illic et MS. Spinæ.

C. 6. *Ludos et inania honoris modo rationis atque abundantiæ duxit*] Puto, *Ludos, ut inania honoris, medios moderationis et abundantiæ duxit, inania clementiæ et gloriæ* Hist. 3, 19. restituimus. ib. 2, 69. *inter inania belli adsumptus.* Ann. 2, 76. *neque suspiciones imbecillas aut inania famæ pertimescenda. Moderatio* ut c. 7. *rarissima moderatione maluit videri invenisse bonos quam fecisse.* Possis et, *ut inania honoris et modum.*

Diligentissima conquisitione fecit] *Effecit.*

C. 8. *Provincia dignum est*] *Dignum. sed temperavit.*

Habuerunt virtutes spatium exemplorum] Opinor scribendum esse, *addiderunt virtutes spatio exemplorum* (de quo ad H. 2, 2.) a Circensibus locutione sumta, de qua nos ad Virgilium. Plinius Epist. 1, 10. *ut ille multum virtutibus suis addidit. Addere flagitiis* idem Ep. 6, 22. *addere gradum* Lucanus 4. Vel lege *Rapuerunt:* idque vere *rapere viam, rapere iter* et similia. *campum rapit sonipes* Stat. Theb. 5, 3. *corripere spatium* Virg. Æn. 6, 643. *Spatium et curriculum* Cicero conjungit. ut in Lael. c. 12. *Deflexit enim jam aliquantulum de spatio curriculoque consuetudo majorum.* pro Rabirio. *Meque ex spatio defensionis in semihoræ curriculum redegisti.* Huc et Ovidius respexit Trist. 2, 531. *arcto spatio coercere. Spatium decurrere amoris* Lucretius 4, 1190. Possis et *aperuerunt spatium.* sic *aperire novas gentes,* infra c. 22. vid. ad c. 2. de Mor. Germ. Forte et legendum *spatium ex templo honorum.* Olim conjiciebam, *acuerunt se virtutes auspicio exemplorum.*

C. 9. *Castrensis jurisdictio secura et obtusior*] An *secors?* nam sic scribitur in veteri codice passim, non *socors.*

Nullis in hoc suis sermonibus, sed quia par videbatur] Opinor, *nullis in hoc usus prensationibus.* h. e. non, quod ipse ambiret. Cicero ad Att. 1, 1. *Fuit hæc illius præpropera prensatio. Prensare* quid sit, vid. Voss. de Analog. 3, 44. Plinius Ep. 2, 9. pro Sextio Erucio candidato, *Itaque prendo amicos, supplico, ambio,* etc. ubi V. C. Medic. *prenso.* Sic *apprehendere.* Idem 1, 5. *apprehendit Cæcilium Celerem.* 7, 31. *Hunc hominem, appetentissimum tui (mihi crede) complectere, apprehende, immo et invita.* et alibi. Post et *Britanniam ei provinciam destinari,* quam *dari* malim. sed nil muta. sic *Syria destinata* c. 40. *Syriam provinciam Agricolæ destinari.*

Consul egregiæ tum spei filiam mihi despondit] Illud *tum* prorsus redundat. Opinor *egregia ætate ac specie filiam,* vel *egregiam ætate tum specie.* sic infra c. 25. *egregia specie classis. eximia Germanici species,* Ann. 2, 41. *Thraseæ venerabilis species.* Ann. 16, 29. 4, 68.

C. 10. *Spatio ac cælo*] *Spatioso solo* opinor, vel *spatio soli.* tum mox pro *Gallis in meridiem etiam inspicitur,* lego, *a Galliis in meridiem etiam dispescitur,* vel *fretum dispescit,* aut *freto dispescitur.* Vide Vossium ad Melam 2, 2. Nostro Hist. 2, 58. *Hispaniæ ab Africa angusto freto diremtæ imminebat. Breve fretum.* Hist. 3, 2. *Britanniam freto dirimi.* ubi malim, *brevi Britanniam freto dirimi.* infra c. 23. *Glota et Bodotria angusto terrarum spatio dirimuntur.*

Vasto atque aperto mari] Lege *inaperto.* Vide ad Germ. c. 2.

Multum fluminum huc atque illuc ferre] *Hinc atque illinc inferri,* rectius puto.

Influere penitus atque ambitus] An *ambedere?*

Etiam jugis atque montibus inseri velut in suo] An *in solum?* nam *solum* proprie planum.

C. 12. *Per Principes factionibus et studiis trahuntur*] *Distrahuntur* lege. *distrahere domum* in partes Ann. 4, 40. etc.

C. 15. *Nihil libidini exceptum*] *Exemptum* malim. *Exemptum discrimini* H. 3, 4.

Alterius manus, alterius vim] *Alternis manus, alternis vim.* Sed vide Gronovium. Pro *eripi domos* legendum *diripi* puto, vel *erui.*

C. 16. *Omisit ira et victoria*] An *ira victoris?*

Sed discordia laboratum] *Sic* et mox

forte, *sine sanguine stitit* pro *stetit*. vel *sistit* pro *sistitur*.

Agitavit Britanniam disciplina] Forte *Britannicam disciplinam*, ut agitare consilia, cogitationes, res novas. *plus quam civilia agitare* Ann. 1, 12. et c. 18. *ut tres legiones miscere in unam agitaverint*.

C. 17. *Minuta hostium spes*] *Imminuta* malim. Vide ad c. 19.

Et cum Cerealis quidem] *Idem* vel *pridem*. deinde *sustinuit quoquo*, pro *quoque*, h. e. aliquo modo.

C. 18. *Nihil arduum aut invictum*] *Invium* melius videatur. *Invia virtuti nulla est via*. sic infra c. 27. *nihil virtuti suæ invium:* sed ideo hic malo vulgatum, ne bis eadem utatur locutione. pro *ad bellum venientibus* forte *ingruentibus* vel *ruentibus*.

C. 19. *Administrationibus potius*] An *potiri*? vel *officii et administrationis potiri*. ut *rerum potiri*.

Frumenti et tributorum auctionem æqualitate munerum mollire] Lege, *æqua* (vel *æquabili*) *vilitate imminuere et mollire*. vel *imminutam mollire*. sic *censuræ legem mollire* apud Propert. 4, ult. 41. *Vilitas*, ut Ann. 6, 17. *copiam vendendi secuta vilitate*. Suetonius Cæs. 50. *plerisque vilitatem prædiorum mirantibus*. ubi de prædiis emtis agitur. sic et *annonæ vilitas* opponitur caritati. Livius 30, 26. *annonæ vilitas fuit*. et c. 38. *per eos dies commeatus ex Sicilia Sardiniaque tantam vilitatem annonæ effecerunt*. De vilitate frumenti loca similia habes Ann. 2, 59. et 87. Plinius Ep. 4, 6. *Thusci grandine excussi; in regione Transpadana summa abundantia, sed par vilitas nuntiatur*. ubi male alii codices: *sed parum utilitatis*. Arnobius sic quoque *abundantiam* et *vilitatem* conjunxit Lib. 1. pag. 9. Ed. Salmas. *Numquid omnibus his annis continua fuerunt bella, continuæ sterilitates, pax nulla in terris, nulla protinus vilitas aut abundantia rerum fuit?* Et mox *sæpenumero maximos annonæ fuisse proventus, vilitates, atque abundantias rerum tantas, ut commercia stuperent universa, pretiorum auctoritate prostrata*. ubi cod. Reg. *annorum proventus;* et recte, ut puto. sic recte Excerpta Salmas. D. Ambrosius altero libello contra Symmachum s. Ep. 18. *Virentibus segetibus subito spes anni adulta moritur*. Frumenta vectigalia Romanis fuisse, vide Ann. 4, 6. Pro *auctionem* alii *exactionem*, ut Hist. 1, 20. *Exactioni Equites Romani præpositi, novum officii genus, et ambitu ac numero onerosum: ubique hasta et sector et inquieta urbs auctionibus*. Sed *auctionem* posuit pro venditione: *exactioni* hic locum non esse patet ex sequentibus. Hinc *auctionari* pro emere Asconio ad Cic. Verr. 1, 23. *Sectores, qui spem lucri sui secuti bona condemnatorum semel* (*simul* puto) *auctionabantur*. sic Tacitus Ann. 2, 59. *Germanicum, apertis horreis, pretia frugum levasse* refert.

Emere ultro frumento ac vendere pretio cogebantur] Forte, *emere iterato frumenta, ac vendere præstinata cogebantur*. Non satis erat, semel a publicanis emisse frumenti, quantum usibus suis satis esset, sed altero plus emere cogebantur, quod cogerent vendere postea. forsan et scriptum fuerit *pretio haud æco*, i. e. *æquo*, vel *pretio perinico*, i. e. *periniquo*. Possis et *præter rem cogebantur:* nisi præstiterit *tertio quoque* vel *tertioque cogebantur*. *iterato et tertio* emere ac vendere. idque verum opinor.

C. 20. *Ut nulla ante Britanniæ nova pars illacessita transierit*] Puto, *ut nulla arte Britanniæ, jam* (vel *tunc*) *bona pars illacessita transierit* vel *manserit*. sed et tollendum τὸ *et* ante *præsidia*. *nova* et *bona promiscue* confundi in vetustis exemplaribus, adeo in comperto est, ut exemplis haud quaquam videatur indigere. forte et scripserit *nobis pars illacessita* vel *invia pars*. *novæ gentes* infra c. 38. Cogitabam aliquando, *ut nulla tantæ Britanniæ nova pars*. *tantæ Britanniæ*, ut apud Ciceronem Ep. 7, 10. *Quod si in Britanniam quoque profectus esses, profecto nemo in tanta illa insula te peritior fuisset*. de Eubœa Livius 35. extr. quod *tanta insula et tot opportunæ urbes in suam ditionem venissent*. Propertius 2, 51. *Fœdavitque comas et tanti corpus Achillis, Maximaque in parva sustulit ossa manu*. *tantam vim morbi* Curtius 3, 6.

C. 41. *Tot militares vici*] Sic legendum, non *viri*, ut recte Gronovius. V. notata ad Vell. 2, 115.

AD DIALOGUM DE ORATORE.

C. 2. *Communi eruditione*] MSS. *cum eruditione*. an *comi eruditione*? vide Indicem in *comitas* et *comiter*. sic *communis* et *comis* sæpe commutantur. vid. Juret. ad Symmach. p. 77, 78.

C. 3. *Offensas Catonis tui ames*] *Aures* MS. Lege *averseris* vel *aversere*? sic *cum* pro *communi* paullo ante in libris. infr. c. 10. *offensa excusatur*.

Atque ideo maturare libri hujus editionem festino] *Festino maturare* minus concinnum, ne bis idem dicat. *gestio*, Gronovius; ego *destino* minima mutatione. Ovid. Met. 8, 157. *Destinat hunc Minos thalami removere pudorem*. Plinius sic sæpe, ut Ep. 5, 8. *Egi magnas et graves causas, has destino retractare*.

C. 4. *Omissis forensium Musarum angustiis*] *Martem forensem* vel ex Nasone novi Pont. 4, 6, 29. *Musas forenses* non novi. Vide tamen Ciceronis locum a Schelio productum. prima litera in *Musarum* videtur adhæsisse ex ultima præcedentis vocabuli *forensium*; ut curarum forte sit scribendum, vel *rixarum*. Quid si *forensium tricarum*? Sed prius malo. Contra in Catalectis Virgilii p. 88. *curarum* pro *Musarum* legitur. *Et tu mearum cura, Sexte, curarum*. *Curæ* pro poematis supra c. 3. *omissis orationum et curarum studiis*. infra c. 6. *sive novam et recentem curam attulerit*. Ann. 3, 24. *si plures ad curas vitam produxero*. et 4, 11. *quorum in manus cura nostra venerit*. ubi vide Gronovium. Hinc adstrue conjecturam nostram in Nasone Pont. 4, 16, 39. *quorum quod inedita cura est*. ubi male legebatur *causa*. Ipse Naso Trist. 2, 1: *Quid mihi vobiscum est, infelix cura, libelli*.

C. 5. *Et ego enim*] Lege, *etenim et ego*. vel, *te ego enim*.

C. 6. *Spectare homines veteres et senes*] Putabam aliquando, *homines victos*. etiam in Tibulli et Plauti locis ab Acidalio productis, vel homines *divites*, aut *locupletes*, vel *locupletiores*: nunc malo *homines cælibes*. sic supra *orbos et locupletes et potentes*. sed nondum mihi satisfacio.

Quod gaudium consurgendi assistendique inter tacentes] Lege *consurgenti assistentique*, vel *assilientique*. deinde *circumfundi*, *corona* ex Silio, non *coronam*. Et sic fere jam alii. sic c. 19. *vix in corona quisquam assistat*. ubi v. notas. Deinde malim, *in unum converso ore coire populum*. denique in præcedentibus, *Jam qui togatorum comitatus est egresso*. non et *egressus*. sed vide tamen c. 11. *nec comitatus istos et egressus aut frequentiam salutationum concupisco*.

C. 7. *Tum abire, quod si non in alio oritur*] Locus conclamatus. Lege, *tum in cælum abire*, et sic Dousa. Forte etiam, *quod fiduciæ non in alio oritur*.

C. 8. *Potentissimi sunt civitatis*] An *centumviratu* vel *centumvirali*? sic c. 7. *apud Centumviros causam feliciter orare*. c. 38. *causæ Centumvirales splendore aliorum judiciorum obruebantur*.

Vespasianus venerabilis senex et patientissimus veri] *Vir* MSS. an forte *paci intentissimus vir*. vel *attentissimus juri*. Lego, *attentissimus p. rei* vel *patriæ attentissimus rei*. i. e. *publ. rei attentus*. *ad rem* passim apud alios. *intentus in res urbis* Hist. 4, 51. Sed propius vulgatæ vestigiis insistit, si legamus. *p.* h. e. *publicæ*, *attentissimus rei*. sic fere semper in MSS. contracte. in Ep. Plinii cod. Med. sic sæpe inveni. subinde et *respu*. et *resp*. Similis locus, longe mendosissimus, in eodem Plinio restituendus, 10, 33. Trajani Imp. verba sunt, in quibus, ut nunc circumferuntur, nihil sani: *Et mihi scripsit Gabius Bassus, non sufficere sibi eum militum numerum, qui ut daretur illi, mandatis meis complexus sum. Quid vero rescripserim*. (Ed. Aldin. *quid quæris scripsisse me*?) *ut notum haberes, his litteris subjici jussi. Multum interest Reip. poscat, anne omnino nomine id suæ utilitatis velit. Vobis autem Reip. utilitas demum spectanda est, et, quantum fieri potest, curandum ne milites a signis absint*. sic legendum, vel *e republica poscat*.

JER. JAC. OBERLINI
MANTISSA OBSERVATIONUM.

Ad Annalium 1, 3. *L. Cæsarem—Caium—mos abstulit*] Cenotaphium ils positum fuisse autumat Joh. Eb. Rau in confiniis Ubiorum ac Treverorum. Id sæculo superiore detectum describit in Diss. de tumulo honorario C. et L. Cæss. inserta ejus monumentis vetustatis Germanicæ. 8. Traj. ad Rhen. 1738. Situm erat in loco, cui nomen *Junkerraht*, et in ornamentis offerebat anaglyphum, quod Augustum et nepotes, ut putatur, essedo vectos exhibebat.

Ad notam Lipsii *ad Insulam Planasiam*] Wesseling. in Observ. var. 1, 26. p. 106. apud Dionem h. l. citatum *Juliam* per anticipationem vocari censet: Reimaro contra potior videtur Lipsii emendatio, idque eo magis, quod Dio *Liviam* ne post mortem quidem Augusti *Juliam* adpellari soleat.

Quo pluribus munimentis] Sic etiam Muretus emendabat Var. Lect. 11, 1.

Ad 1, 5. *Gnarum id Cæsari*] Albericus Gentilis in Lect. Virgil. c. 19. p. 177. legit *Liviam id Cæsari*.

Ad 1, 10. *In Antonium*] De hoc Julio Antonio, ut supra c. 5. de Paullo Fabio Maximo vid. Reinesii ep. 21. ad Rupertum.

Qui—Tedii—luxus] In nota ad hæc verba *nuperus editor* intelligendus est Crollius, cujus id commentum fuerat in Comment. Acad. Palat. vol. 6. Histor. p. 23. Verum in edendo Tacito ab eo abstinuit.

Ad 1, 13. *Non adesse caput R. P.*] His dictis male adfectus est Tiberius, quod vidit, simulationem suam detegi et artes suas perire. Cf. Ferrarii Elect. 1, 10.

Ad 1, 24. *Sirpicum*] Potuit esse cognomen paternum judice Freinshemio.

Ad 1, 38. et Ernesti Exc. ad h. l.] Sperlingius putabat, auxiliares esse *Vexillarios*. V. epistolas ejus et Cuperi amœbæas apud Polenum Suppl. Thes. Ant. t. 5. p. 98. et 107.

Ad 1, 51. *Tanfanæ*] Khunius nostras ad h. l. hæc habet. Cannegieter de Britteburgo p. 32. legit *Anfanæ* et explicat de *Diis matrabus Anfaniabus*, quæ et in Gallia cultæ, teste lapide Lugdunensi apud Gruterum p. 90, 11. ubi tamen legitur AVFANIS MATRONIS, et in Germania inf. apud Smetium in Antiq. Neomagens. p. 93. ubi MATRONIS AVFANIABVS. nisi obstat titulus apud Gudium p. 55, 11. in quo TAMFANAE SACRVM.

Ad 1, 59. *In monte Tauro*] Cum Cluverio facit et Mannert t. 3. p. 578. De munitionibus viarum v. Eccardus de Orig. Germ. p. 282.

Mattio] Id oppidum non esse Marburgum, docet Herm. Kirchner de Republica L. 13. coroll. 6. p. 138. Sunt qui vicum intelligendum putent, nomine *Matten* ad Adranam; contra Menso Alting in Not. Bataviæ t. 1. p. 122. vetus oppidum *Wetter*. Verum, si conjecturam Mannerti de Logana admittas, de Marburgo vix dubium erit, idque eo minus, quod et situs Mattiaci apud Ptolemæum probe conspirat.

Ad 1, 57. *Apud aram Ubiorum*] In dextra Rheni ripa sitam fuisse arbitratur J. Eb. Rau l. c. ubi hodie oppidum *Duyts* s. *Deutz*, eamque structam ab Ubiis, priusquam a M. Agrippa traducerentur in Galliam, neque Augusto, sed patrio cuidam Numini, forsan Mercurio, fuisse dicatam. Displicet hoc D'Anvillio, qui in Not. de la Gaule p. 86. paullo superius ponit in loco *Gotsberg*, quod adridet Broterio ad c. 39.

Ad 1, 58. in nota ad *Veterem Approv.*] Crollius suum *et æra* non in textum recepit, sed in notis tomo 2. adjectis proposuit pro conjectura.

Ad 1, 62. *Vetust. cærim.*] Titulus ille mutilus exstat apud Grut. p. 236.

Ad 1, 70. *Sine utensilibus*] De his v. et Interpretes ad Lactant. de mort. persecut. c. 27. Pricæus in nota citatus cf. p. 107.

Ad 1, 77. *Ne domos pantom.*] Locum Tertulliani, in nota citatum, emendatiorem exhibet Moreau.

Ad 2, 1. De nomine Sanatrocis R. Parth. diversimode reddito apud veteres v. Eckhel in Doctr. NN. vet. vol. 3. p. 528. Numus præfert ΣΑΝΑΤΡΟΙΚΗΣ.

Ad 2, 7. *Alisonem*] Castellum id prope Vesaliam fuisse, docet Mannert t. 3. p. 103. Coloniam Agrippinam contra. Id Alting hodie *Aalsum* vocari scribit ad Rheni et Amisaræ confluentes. Aliud castellum ejus nominis fuisse structum ad confluentes Alisonis, hodie *Lise* et Luppiæ prope hodiernum *Lisborn* suspicatur Mannert cum Gattererio p. 565.

Ad 2, 7. *Decucurrit*] Exemplum decursus ejus exhibet basis columnæ Antonini Pii, quam sub Clemente XI. detectam descripsit Vignolius 4. Rom. 1705. Sinistro autem, non dextro, orbe factum, docet Statius Theb. 6, 215.

Ad 2, 8. *Pervehitur*] B. Rhenanus malebat *prævehitur.*

Amisiæ] Ptolemæus 2, 11. inter Germaniæ oppida numerat Amisiam vel Amasiam long. 31, 30. lat. 51, 30. Stephanus etiam habet Ἀμισιαν. Prope oppidum *Soest* fuisse locatam, vult Mannert t. 3. p. 556. Berkelio *Embda* videtur potius fuisse in notis ad Stephanum, quod loco Taciti satis convenit. Joh. Frid. Gronovius in epist. ad N. Heinsium in Syll. Burmanni vol. 3. p. 53. Amisiam loci nomen esse concoquere se posse negat.

Ad 2, 10. *Penetrales Deos*] Plane sic Seneca Œd. v. 265. et in Phœnissis v. 340.

Ad 2, 13. *Egressus augurali*] Titulus cit. extat apud Gruterum pag. 128. n. 4. Vir eruditus, de quo hic Lipsius, est Vertranius.

Ad 2, 18. *Tiberium Imp. salutavit*] Fiebat hoc apud imaginem Principis. V. Plinius in paneg. c. 56.

In modum tropæorum] Egregie huc facit Virgilius Æn. 11, 5. item Juvenalis Sat. 10, 133. Statius Theb. 2, 707.

Subscriptarum gentium nominibus] Exemplum in tropæo Alpium Augusti apud Plinium 3, 20 (24). Is titulus differt ab eo, qui arcum triumphalem Segusinum ornat, exhibitum a Scip. Maffeio in Append. Musei Veronensis ad p. 234. Iste Plinio memoratus videtur fuisse positus in Comit. Nicæensi in pago Torbia. Dedit Gruterus p. 226, 7. ejus initium.

Ad 2, 23. *Alvei manantes*] Eodem fere modo Hegesippus 5, 29. *natabant pavimenta sanguine.*

Ad 2, 28. *Et necessitatum*] Cum Hillero faciunt Broterius et Dureau de Lamalle.

Ad 2, 30. *Scilicet—ut quæreretur*] Hæc verba, utpote interpolata, expuncta cupiebat Mendoza. V. Burmanni sylloge epistol. t. 2. p. 59.

Ad 2, 37. *Decies HS.*] Dio quoque 54, 17. habet *decies*, sed Suetonius Aug. 41. *duodecies*. De diversis temporibus agi, docet Perizonius de Lege Voconia p. 174.

Ad 2, 38. *Eandem vim*] Hoc vulgatum tuetur et Ferrarius Elect. 1, 10.

Ad 2, 69. *Tabe obliti*] V. Matoli dier. canic. l. 1. cap. de sagis.

Ad 2, 78.] *Lato mari*] Sic Græce εὐρυχωρία apud Thucyd. 2, 86. notante Khunio.

Ad 3, 14. *Traxerant*] Khunius quoque explicat per trahere volebant, ut apud Sueton. Cæs. c. 29. *pepigit* pro *pacisci voluit*. Cf. Passerat. in Propertium p. 159.

Ad 3, 24. *Fuga punivit*] Hoc est, exilio. Sic Græce quoque φυγάδες, exules.

Ad 3, 46. *Et fuga consulite*] Ironice hoc dictum putat Dureau de Lamalle reddiditque, *je vous recommande les fuyards.*

Ad 3, 66. *Anteire parat*] Ita scite emendavit Rhenanus ad 13, 30. prius legebatur *antereparat.*

Ad 4, 37. *Sibi atque urbi Romæ*] Notatis adde templum Romæ et Augusto dicatum Mylasis, de quo Pococke in Descr. of the East t. 2. p. 2. p. 61. aram Lugdunensem, quam exhibent nummi et titulum arcus triumphalis in vico S. Chamas Galliæ olim Narbonensis, in quo mentio Sacerdotis Romæ et Augusti, is exhibetur in Comment. Gall. Acad. Inscr. t. 12. ad p. 253.

Ad consules Libro V. præfixos] Bene monet Khunius legendum secundo loco M. VINICIO L. CASSIO LONGINO. Scilicet in fastis apud Gruterum pag. 1087. occurrunt isti Consules ordinarii; suffecti contra C. CASSIVS LONGINVS et L. NAEVIVS SVRDINVS. Errant Onuphrius et Sigonius, qui Cassios illos confundunt. Pomponius l. 2. de Orig. juris §. 47. pro SVRDINO ponit *Quartinum*, in quo errorem agnoscit Cujacius in Ep. Consulari. Vid. ceterum Cujacius ad locum Pomponii et Pagi in Crit. Baronii t. 1 p. 18.

Ad 6, 34. *Sola in equite vis*] Peditem, ut in fuga, sic in acie, fluxa vestis inpediebat. Herodian. 4, 30.

Ad 11, 1. *Vim atque opes*] Dureau

de Lamalle *vim* interpretatur per hominem audacem.

Ad 11, 25. *Jus exuendi ordinis*] Qui *exeundi* legunt, solos ablegat Lipsius. Abiturum se negat Khunius nostras, similesque aliorum formulas adfert. Sic Gellius 1, 12. *ad desinendam seditionem.* et 3, 10. *ad nascendos homines.* Plautus Trin. sc. ult. v. 35. *placenda dos.* Varro L. L. 5, 2. *sæculum dictum, quod longissimum spatium senescendorum hominum.* L. 1. Dig. nautæ, etc. *navis navigandæ caussa.*

Ad 12, 53. *Ut ignaro domino*, etc.] Lectionem codicis Farnesiani probat Cujacius in paratitl. Cod. de SC. Claud. toll.

Ad 12, 63. *Prævisa locorum utilitate*] Khunius *prævidisse* s. speculatos esse prius Chalcedonios locorum diversorum utilitatem, sed in eligendo loco esse falsos et prætulisse deteriorem.

Ad 13, 5. *Obditis a tergo foribus velo discreta*] De *velo* v. Meursius in Voc. Græcobarb. v. Βῆλον.

Ad 13, 26. *Perscripsere*, etc.] Ex variis aliorum conjecturis ita hunc locum concinnavit D. de Lamalle: *perscripsere tamen consensum Senatus, ille jam auctor constitutionis fieret, ut inter p. ei s. adv.—ut jam nec æquo cum p. jure agerent, s. eor. conculcarent, ac v. m. u. int. inpudenter vel p. s. diss.*

Ad 13, 31. De *vicesima* v. Cujacii observ. 6, 28.

Ad 13, 50. *Acri—libertate*] Sic etiam Germ. c. 37. opponitur *moriens libertas* A. 1, 74. et *ultimum in libertate* Agr. c. 2.

Ad 13, 57. Bellum prœliumque de salinis Cattos inter et Hermunduros inlustravit peculiari Dissertatione G. Casp. Kirchmaier 4. Witteb. 1689. recusa cum Notitia Hermundurorum 8. Norimb. 1793.

Ad 14, 14. *Cum cœnaret*] Non rejiciendam puto D'Hottevillii conjecturam, *in scena.* unde forsan librarius *in cena*, ex quo per glossam *quum cœnaret.* Expressit in versione Gallica D. de Lamalle.

Ibid. *Operas arenæ*] Sic *theatrales operæ* 1, 16.

Ad 14, 19. *Et elegantia vitæ*] Mecum faciunt Broterius et Dureau de Lamalle.

Ad 14, 37. *Clara et antiq.* etc.] Suetonii Paullini victoriam Nero celebravit nummo, de quo v. Eckhel vol. 6. p. 265.

Ad 14, 54. *In tuam fortunam recipi*] Non in fiscum publicum, ut proscriptorum bona. V. Gutherius de Officiis domus Augustæ 3, 27. p. m. 784.

Ad 15, 10. *Tria millia*] In nota ad hæc verba, ubi mentio fit Broterii, qui cum Harduino præfert. *Armosata*, adde, ductum id ex Spanhemio de Præst. NN. edit. prioris p. 903.

Ad 15, 25. *An pax in hoste*] Salmasius ad Solin. p. 24. tuetur *inhosta* pro iniqua.

Syriæque executio] Locus Senecæ ad hæc verba ex ep. 52. a Lipsio adductus ad rem non facit. Ibi quippe sumitur exsecutio eo sensu, quo ep. 76. *Quare hoc unum sit bonum, quod honestum, dicam; quoniam me parum exsecutum priore epistola judicas.* Sic bene Khunius.

Ad 15, 31. *Servilibus pœnis sepos.*] In nota, Procopio de bello Vandal. 1, 18.

Ad 16, 6. *Vespas.—a Phœbo*] In nota lapis adlegatus legitur apud Grut. p. 610. n. 7.

Ad Historiarum 1, 1. *Dum res P. R. memorab.*] Re probe pensitata, redeo ad sententiam Ernesti, et *octingentos* bene se habere statuo. Dureau quoque de Lamalle idem admittit, et verba Taciti ita struit: *dum res P. R.* (*erant*), *memorabantur* (*illæ*) *pari eloq.* etc. Sensu nil differt hæc interpunctio a nostra.

Ad 1, 3. *Justis indiciis*] D. de Lamalle præfert *judiciis.* ceterum ab inpietatis macula bene absolvit Tacitum.

Ad 1, 11. *Annonæ fecundam*] Ernesti, quem sequitur Dotteville, dedit *secundam.* Admitti posse, judicat D. de Lamalle; ipse tamen præfert *fecundam*, quod et veteres editiones habent et codex Budensis.

Ad 1, 56. *Socordia innocens*] Bonum sensum habet. D. de Lamalle reddit, *sa lâcheté fait sa justification.*

Ad 2, 2. *Templi situm*] D. de Lamalle legit *ritum*, bene, ut videtur. Caput sequens eum ritum pingit, de situ nihil.

Ad 2, 40. *Ad bellandum*] Negat D. de Lamalle, *ad debellandum* intelligi posse. Reddit, quasi ad bellum procul gerendum profectos.

Ad 2, 61. *Gravissima civitas*] D. de Lamalle explicat per prudentissimam, sapientissimam.

Ad 2, 80. *Diligebantur*] Khunius non absurdum esse judicat *dirigebantur.* Milites scil. direxisse castra et tentoria ad instar Penatium ac domiciliorum, in quibus propter necessitudinem cum provincialibus contractam sibi perpetuo habitandum esset. Addit, *diligere* pro amare vix unquam apud Tacitum legi.

Ad 3, 16. *Fugæ ultimus*] D. de Lamalle legit *primus*. Sic et Bahrdt in versione Germanica, quod multum adridet. Broterius autem vulgatum ita exponit: plurium Vitellianorum adcursu versa est fortuna; et acerrimus quisque Flavianorum, qui Vitellianos insequebantur, factus est fugæ ultimus, quia Vitellianis propior.

Ad 4, 70. *Ne Tutor quidem maturavit*, etc.] Ex hoc loco collato cum H. 1, 61. et Bochat Mém. sur l'hist. anc. de la Suisse t. 1. p. 390. Perreciot, Acad. Vesontinæ antehac a secretis, ostendit, Helvetios olim ad superiorem Germaniam spectasse. V. Grandidier hist. d'Alsace t. 1. p. 169.

Ad Germaniæ c. 8. *Inesse aliquid sanctum*] Huc facit Sponius in Misc. erud. antiq. 3, 77. ubi de Matribus Mopatibus ex Smetii Antiq. Neomagensibus pag. 93.

Veledam] Khunius conjicit intelligi *Ueldam*, *die Frau Hulde*, quæ saga quædam. Cf. Eccard Franc. Orient. T. 1. p. 276. Ex *Aurinia* quoque *Fluriniam* facit, prætorum Deam, a Germ. *Flur*.

Ad c. 9. *Humanis quoque hostiis litare*] Cf. Schütze de cruentis Germanorum gentilium victimis humanis. 8. Lips. 1743.

In modum Liburnæ] Citatis auctoribus ad hunc Isidis cultum adde Abb. de Fontenu in Comment. Gal. Acad. Inscr. T. V. p. 63 sq.

Ad c. 15. *Armentorum vel frugum quod*] Sic Horat. Sat. 2, 8, 55. *aulæa trahentia pulveris atri quantum non Aquilo Campanis excitat agris*. Immo noster supra 4 H. 15. *et quod militum*, etc.

Ad c. 31. *Ferreum annulum gestat*] Cf. Herel über Alterthümer bey Erfurt gefunden. 4. Erfurt. 1787.

Ad c. 37. *Admonuere*] Sic et A. 5, 9. Virgil. Æn. 10, 586. Colum. 2, 2. Curt. 4, 14, 20. Liv. 2, 36. Sen. de Clem. 14.

Ad Agricolæ vitam c. 7. *Nuntio—deprehensus*] Bip. conjiciunt *reprehensus* pro retractus, revocatus.

Ad c. 36. *Equitum turmæ fugere*] Τὸ *erupere* expressit D. de Lamalle, ut et mox *nostrorum* aut *cohortium*.

Ad c. 45. *Maurici Rusticique divisus*] Livius 33, 36. *vectigalia prædæ ac divisui principum erant*. et 45, 30. *Macedonia quam divisui facilis esset*.

Ad Lipsii excursum G. L. 2. In loco citato ex Ulpiano pro *incertum* Jac. Gothofredus ad leg. 7. Cod. Theodos. de pagan. legit *incertorum artem* vel *incerti quæstum*. Dein pro *æternus* Schultingius substituendum putat *externus* vel *externarum*.

Ad Lipsii exc. C. L. 14. adde ex Paullo Sentent. 5. t. 33. *Adsertor*, *si provocat*, *in ejusmodi tertiam cavere debet quanti caussa æstimata est*. Senatus auctoritatem postea auxit Hadrianus, quo auctore adpellari a Senatu non potuit Princeps. Dig. 49. t. 2. a quibus adpellari non licet. leg. 1. ex Ulpiano.

INDEX HISTORICUS.

Absolute positi numeri, ad Annales referuntur: H. præfixum habentes, ad Historias: G. ad libellum de moribus Germanorum: A. ad vitam Agricolæ: O. ad dialogum de oratoribus.

B.

D.

E.

G.

I.

L.

N.

O.

P.

Q.

R.

S.

V.

X.

Z.

INDEX LATINITATIS.

B.

D.

E.

H.

I.

L.

N.

O.

P.

I 2

R.

T.

FINIS.

LONDINI:
EXCUDEBAT T. DAVISON, WHITEFRIARS.